

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

UJ FOLYAM XVIII. KÖTET.

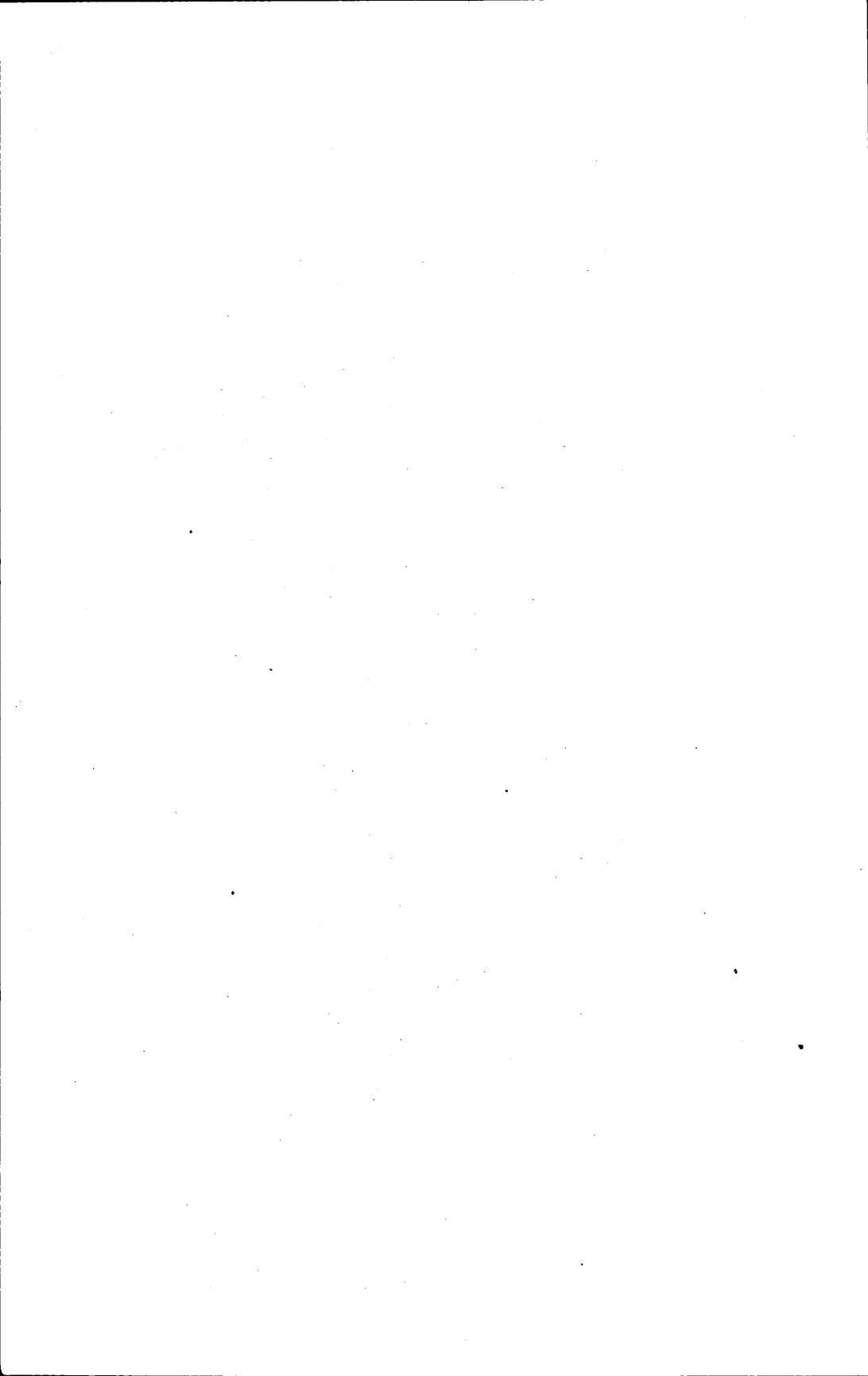
1910-IKI ÉVFOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1910.

Olcsó tere

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

*1910. évi folyam * I. füzet.*

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1910.

TARTALOM.

Dr. Gulyás Pál. Egy ismeretlen Vitéz-kódex a hannoveri kir. könyvtár- ban. (Egy szövegközti hasonmással)	Lap 1
Dr. Gábor Gyula. Adatok a középkori magyar könyvirás történetéhez (Hat szövegközti hasonmással)	6
Dr. Gulyás Pál. Páris tudományos közkönyvtárai. (Második közlemény)	25
Vidéki könyvtáraink 1908-ban	40
Tárcza. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára az 1909. év utolsó negyedében	75
Szakirodalom. Szinnyi József. Magyar írók XIII. köt. Ism. <i>dr. Gulyás</i> <i>Pál.</i> — <i>Dr. Gulyás Pál.</i> A népkönyvtárak. Ism. <i>dr. Melich János.</i> — <i>Dr. Szabó Ervin.</i> A fővárosi könyvtár közleményei. I—IV. Ism. <i>dr. Gulyás</i> <i>Pál</i>	79
Külföldi folyóiratok szemléje. Deutsche Literaturzeitung. XXX. 40., 42., 44., 48., 50. La bibliofilia. XI. 7. 8—9. — Mitteilungen der österr. Vereins für Bibliothekswesen. XIII. 2—3. Revue des bibliothèques. XIX. 10—12. — Rivista delle Biblioteche e degli archivi. XX. 1—2, 3—4, 5—7, 8. — The library Journal. XXXIV. 10., 11., 12. — Zeitschrift für Bücherfreunde. Új f. I. 7., 8., 9. — Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXV. 10., 11., 12	84
Horváth Ignác. A magyar bibliografiai irodalom az 1909. év. IV. negye- dében... ..	89
Vegyes közlemények. Középfokú közkönyvtári és népkönyvtári tiszt- viselők vizsgálati szabályzata Poroszországban. — A fényképészet könyvtár-technikai jelentőségéről. — Az első amerikai ifjúsági olvasó- terem. — A párisi nemzeti könyvtár személyzetéről. — A német- országi könyvtárak inkunábulum-jegyzékéről	91
Melléklet. A magyarországi nyomdák 1909-ben	1—24

TARTALOM.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

	Lap
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM Széchényi Orsz. Könyvtára az 1909. évben. (Egy melléklettel és hat szövegképpel)	97
DR. ÁLDÁSY ANTAL. A brüsszeli nemzetközi levéltár és könyvtári kongresszus. (Első közlemény)	300
DR. GÁBOR GYULA. Adatok a középkori magyar könyvirás történetéhez. (Hat szövegképpel)	6
DR. GULYÁS PÁL. Egy ismeretlen Vitézkodex a hannoveri kir. könyvtárban. (Egy szövegképpel)	1
DR. GULYÁS PÁL. Páris tudományos közkönyvtárai. (Második és harmadik közlemény)	25, 154
DR. GULYÁS PÁL. Az új fővárosi könyvtár tervezete	193
DR. GULYÁS PÁL. Az 1680. évi üstökösjárás irodalmához. (Két közlemény, négy szövegképpel)	242, 317
DR. GULYÁS PÁL. Az új fővárosi közkönyvtár körül	352
DR. MELICH JÁNOS. Heyden Sebald «Gyermeki beszélgetéseinek» krakkai töredéke. (Egy melléklettel és két szövegképpel)	289
DR. SZABÓ ERVIN. Az új fővárosi közkönyvtár dolgában	338
TIMÁR KÁLMÁN. Laskai Ozsvát és a bibliografia	122
DR. VÉRTESY JENŐ. Hugo Károly iratai a M. N. Múzeum könyvtárában	214
VIDÉKI KÖNYVTÁRAINK 1908-ban	40
DR. ZAMBRA ALAJOS. Metastasio-kéziratok a N. Múzeum könyvtárában	329

2. TÁRCZA.

ÉVNEGYEDÉKS JELENTÉSEK a M. N. Múzeum könyvtárának állapotáról 1909. október 1-től 1910. szeptember 30-ig	75, 169, 263, 357
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA könyvtára 1909-ben	267

3. SZAKIRODALOM.

A M. KIR. VALLÁS ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM könyvtárának czimjegyzéke. Ism. —sp.—	173
A M. KIR. JÓZSEF-MŰRGYETEM könyvtárának czimjegyzéke. 3 kiad. Ism. Σ	274

IV

	Lap
BELLAI JÓZSEF. A Temesvár városi könyvtár czimjegyzéke. III. köt.	
Ism. Σ .	363
GRAKSE TH. G. J. Orbis latinus. 2. kiad. Ism. <i>Gl.</i>	180
GULYÁS PÁL. A népkönyvtárak szervezése, fentartása és kezelése. Ism.	
<i>dr. Melich János</i>	80
GULYÁS PÁL. Népkönyvtári intézmények Párisban és Londonban. Ism.	
<i>d'I. K.</i>	273
HYMANS HENRI. Catalogue des estampes d'ornement. Ism. Σ .	179
JAHRBUCH der Bücherpreise III—IV. Ism. <i>dr. Gulyás Pál</i>	369
KERSTEN PAUL. Der exakte Bucheinband. Ism. <i>dr. Gulyás Pál</i>	269
KUDORA KÁROLY. Jogi könyvtár. Ism. <i>Horváth Ignác</i>	365
OESTERR.-UNG. BUCHHÄNDLER KORRESPONDENZ. Festnummer. Ism. <i>dr.</i>	
<i>Gulyás Pál</i>	173
SZABÓ ERVIN. A fővárosi könyvtár közleményei I—IV. Ism. <i>dr. Gulyás Pál</i>	82
SZINYEI JÓZSEF. Magyar írók élete és munkái XIII. Ism. <i>dr. Gulyás Pál</i>	79
VAN DEN GHEYN J. Croniques de Charlemaine. Ism. <i>Gerevich T.</i>	366
YOUNG JOHN ÉS AITKEN P. HENDERSON. A catalogue of the manuscripts in the library of the Hunterian Museum. Ism. Σ .	178
ZARNCKE ED. Leipziger Bibliothekenführer. Ism. <i>G—s.</i>	179
ZEITSCHRIFT des österr. Vereins für Bibliothekswesen. Ism. <i>dr. Gulyás Pál</i>	372
KÜLFÖLDI POLYÓIRATOK SZEMLÉJE	84, 182, 276, 374
HORVÁTH IGNÁCZ. A magyar bibliografiai irodalom 1909. október 1-től 1910. szeptember 30-ig	89, 280, 377

4. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Középfokú közkönyvtári és népkönyvtári tisztviselők vizsgálati szabály- zata Poroszországban	91
A fényképészet könyvtár-technikai jelentőségéről	92
Az első amerikai ifjúsági olvasóterem	93
A párisi nemzeti könyvtár személyzetéről	93
A németországi könyvtárak inkumabulum-jegyzékéről (Σ)	94
Id. Szinnye József ünneplése	187
Könyvtárhasználati intélekek Poroszországban (Σ)	187
Nemzetközi könyvészeti kongresszus Bruxellesben	188
Adalékok a kassai könyvmásolók, könyvkereskedők és könyvnyomtatók történetéhez (<i>Kemény Lajos</i>)	188
Wagner Richard mint bibliofil	191
Delisle Lipót † (Σ)	283
Katona Lajos † (<i>Gl.</i>)	284
Kinevezések a M. N. Múzeum könyvtáránál	284
A M. N. Múzeum könyvtárának tisztviselői tanulmányúton	284
Egy XVIII. sz. bácsmegyei táblabíró könyvtára (<i>Zsoldos Benő</i>)	284

	Lap
A kassai könyvkötészet történetéhez (<i>Timár Kálmán</i>)	285
Egy ismeretlen magyar hebraista (<i>dr. Marmorstein Arthur</i>)	287
A 42 soros Gutenberg-biblia hasonmás-kiadása (<i>G. P.</i>)	380
A mai bőrkötések borítóanyagáról (<i>G. P.</i>)	381

VÁLTOZÁSOK A MAGYARORSZÁGI NYOMDÁKNÁL 1910. január—november hónapokban	192, 288, 383
--	---------------

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	385
---------------------	-----

MELLÉKLETEK:

A hazai nyomdák 1909-ben	1—24
A hazai hírlapirodalom 1909-ben. — I. Hírlapok. <i>Kereszty István</i> -tól. —	
II. Folyóiratok. <i>Horváth Ignác</i> -tól	1—20

EGY ISMERETLEN VITÉZ-KÓDEX A HANNOVERI KIRÁLYI KÖNYVTÁRBAN.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

(Egy szövegközi hasonmással.)

Weinberger Vilmosnak a Corvinákról szóló összefoglaló jegyzéke, melyet a Magyar Könyvszemle 1908. évfolyamában behatóbban ismertettem,¹ kétségkívül jó szolgálatot tesz abban az irányban is, hogy az általa összeszedett s lelkiismeretes gond-
dal megrostált adathalmaz biztos alapot nyújt a továbbkutatás-
hoz s újra fölébresztette a külföldi szakemberek már-már ellan-
kadó figyelmét bibliofil-királyunk gyűjteményének szétszórt marad-
ványai iránt. Ez az állításunk nem pusztá föltevés, hanem való
tény, melynek első pozitív eredményét a következőkben ismer-
tetjük olvasóinkkal.

Hugo Rabe, hannoveri gimnáziumi tanár, a *Deutsche Lite-
raturzeitung* 1909. évi 35. számában² Weinberger dolgozatának
ismertetése kapcsán a következő figyelemreméltó nyilatkozatot
teszi: «Die Königliche Bibliothek in Hannover besitzt nur zwei
Klassiker-Handschriften, Perg., beide aus der 2. Hälfte des XV.
Jahrh. (im Katalog falsch datiert), bei keiner ist der ursprüng-
liche Einband erhalten. Ich fand gleich bei beiden eine Aporie,
deren Lösung ich von W. erwarten würde. W. erwähnt I. S. 68
bei Gelegenheit der Vitéz-Frage die Unterschrift einer Plinius-
Handschrift: «Bud' 1464 may 23. Finis». Hannoveranus 505
(Ciceronis De fató; Timaei Locr. De princip. rer. I.; dann in
etwas anderem Schriftcharakter Rutilii Palladii Tauri Aemiliani
De insitione) trägt f. 16 v. die Unterschrift (nicht von Texthand)
«visa. Bud.' 1464 22 Jul'» und f. 28 r: «finis. 1464. prima sep-
tembr.». Das Zusammentreffen in Ort und Zeit ist gar zu auf-

¹ 359—362. l. ² 2193—2194. h.

fällig: hängt der Hannov. mit Vitéz, dem Erzieher des Matthias Corvinus, zusammen? — Hannov. 506 enthält Martial; Ränder stark beschnitten; Titelblatt von prächtigen Guirlanden umrahmt (auch jeder weitere Buchanfang zierlich geschmückt), in der Mitte der unteren ein goldener leerer Kreis, von 4 Putten gehalten. Ein Besitzer ist eingetragen: «Henning Wesemann Sere-nissimi Camerarius, Hannoverae 1673». Im Katalog S. 87 ist die Mitteilung eines Bibliothekars aus dem Jahre 1789 erwähnt, der «als eine unverbürgte Sage irgendwo gelesen haben sich erinnert», die Handschrift stamme aus der Bibliothek des M. C. Was ist davon zu halten? Wer die sicheren Corviniani kennt, würde sogleich feststellen können, ob der Schreiber und der ausschmückende Künstler der Martial-Handschrift in jenen wiederkehren, ob die z. T. griechischen Randbemerkungen desselben oder die Notizen in der Cicero-Handschrift von Vitéz herrühren; dann könnte er schon mit einer gewissen Wahrscheinlichkeit weiter urteilen».

Rabe e sorait olvasva, rögtön megkerestem a hannoveri kir. könyvtár igazgatóságát, a mely a M. N. Múzeum közvetítésével a legnagyobbb készséggel bocsátotta rendelkezésemre a szóbanforgó két kódexet könyvtárunkban leendő használatra. A közelebbi vizsgálat s a Széchényi Orsz. Könyvtárban levő Vitéz-kódexsel való egybevetés kétségtelenül megállapította, hogy a IV:505 jelzésű kézirat egykor Vitéz János tulajdonában volt. A kódex részletes leírása a következő:

Üres előzéklap hártýából; *a* oldalán ★ Bibliotheca | Regia | Hannoveriana feliratú ellipszis-alakú bélyegző, *b* oldalán XVIII. sz. kézzel a következő bejegyzés: Huic Volumini adherent | 2. Timaeus Locrensis *de principijs rerum*. | 3. Rutilii Palladii Tauri Amiliani *de Infitione* liber ad Pafiphilium virum doctissimum.

1^a l. (vörössel:) M. T. Ciceronis Liber Perydmanton | ideft de Fato feliciter incipit. | (feketén:) [Q]¹ VIA PERTINET ad mores | etc. 17^a l. (vörössel:) Timei Locrensis de pncipys re4. Li. p^m9 | (feketén:) [T]² | IM/EVS | Locrensis hæc in q. duas | 28^b l. üres. Középutt a már leírt könyvtári bélyegző. 29^a l. RVTILII.

¹ A kezdőbetű részére három soron át üres tér hagyatott s a Q irónal van bejegyezve.

² A név többi verzális betűjével egyenlő magasságú üres tér.

PALLA . DII | TAVRI . AEMILIANI . DE | JNSITIONE . LIBER .
AD | PASIPHILVM . VIRVM . | DOCTISSIMVM . JNCIPIT | []

Neq; i illo iari p quod ferat athomus quicq; fuisse cæ-
curca nō ereptione ferret neq; in ipā athomo mo-
tionis aliqd factū est. Quāobre nāles motū sui pon-
deris non tenent. Ita ut cū attulisset nlla; cam
q istā declinacōne efficit tamē aliquid dice libi
videt. Cum id dicat q; ouim mētes aspnet ac
respuat. Neq; vero quisq; magis cōfirmare mihi
videt non modo fatū ver; et necitate ouim
ver; sustulisseq; motus animi uoluntarios qū
hic qui alit obliet fato fatet se nō potuisse nū
ad has cōmeticias declinacōnes confugisset.
Nam si athomus ut grauitate ferant tributū
est necessitate natura q; omne pondus nulla
re impediēte moueat et feratur necesse est.
Illud quoq; necesse est declinare quibus atho-
mus uel si uult omnibus naturaliter.

visa Bud' 1464
22 Jul.

A hannoveri Vitéz-kódex 16b lapja.

Abes aliud indulte fidei testimoniū pro | stb. 34^b l. üres, középütt
könyvtári bélyegzővel.

Kisnegyedretű hártayakódex, melynek lapjait helyenkint a penész erősen megrongálta. A kódex 34 levélből áll, mely öt ívbe van fűzve. Az első két ív quaternio, a három utolsó ternio. Az iverk kezdő lapjai alul középütt meg voltak számozva, de átkötéskor a könyvkötő kése a számok alsó részét lemetszette. A lapok szélessége jelenleg 145 mm, magassága pedig 205 mm. Az 1—28. leveleken található két értekezés a XV. sz. közepére tehető humanista betűkkel van írva s a sorok vonalozva voltak. A sorok száma a 8^a lapon 21. A 29—34. levélen található szöveg, melynek hártayája a nedvességtől legtöbbet szenvedett, más, kevésbé gyakorlott, kevésbé csinosan dolgozó másoló kezére vall. E résznél a vonalozás nyomai már alig láthatók; a sorok száma is több egy-egy lapon; így pl. a 30^a levélen 23. Lehet, hogy a harmadik rész később került a kötetbe, de mindenesetre már a jelen kötés előtt is egyesítve volt az előbbi két részzel, a mit az utolsó ternio folytatólagos, egy kéztől eredő ívjelzése mutat. Vitéz korában még nem tartozott a kódexhez, mert javító jegyzeteivel nem találkozunk benne.

Vitéz sajátkezű bejegyzései a másolóétól betűtípusukkal ütnek el; ezen kívül itt is találkozunk a Vitéz által átolvasott kéziratokra jellegző, kacsaringósan kezdődő s ugyanígy végződő, de középütt egyenes vonalakkal, melyekkel egy-egy részletet a lap szélén megjelölt. A 16^b lapon, Cicero értekezésének végén a következő jegyzetet olvassuk: *visa. Bud' 1464 | 22 jul'. (l. a hasonmást).* A 28^a lapon pedig, a melyen Timaeus értekezése végződik, ez áll: *finis 1464 p^a Septēbris.* A Vitéz által emendált többi kódexen a végső bejegyzés mellett rendesen kitett Jo. hiányzik ugyan, de e bejegyzéseknek, egyéb, kétségtelenül Vitéz kezétől származó bejegyzésekkel történt összevetéséből teljes biztonsággal megállapítható, hogy az ő kezeirásával van dolgunk. Ehhez járul még az a körülmény is, hogy 1464-ben Vitéz János, akkor még váradi püspök, hosszabb időt töltött Budán s ugyanez évben emendálta Plinius leveleit, melynek kódexét a bécsi udvari könyvtár őrzi.¹ A használt tinta színe lilába játszó vörös.

Ez a XVIII. sz.-i. szegényes felborjúbörkötésben meghuzódó

¹ V. ö. Fraknói Vilmos Vitéz János könyvtára. Magyar Könyvszemle. 1878: 19. és 194. l.

kötetke ép oly szürke belső kiállításra, mint külső megjelenésre. Vajjon belekerült-e a nagy király pazar könyvtárába s ennek roncsaival szóródott-e szét Európában s került kalandos hányattatás után a hannoveri könyvtárba, nem bizonyos, de valószínű.

A hannoveri könyvtár IV : 506 jelzésű kódexe, melyet Rabe mint esetleges Korvin-kódexet említ, igen finom hártýára írt latin kézirat a XV. sz. második feléből, tetszetős XVII. sz.-i aranyozott sötétpiros szattyánbörkötésben. Czimfelírása az 1^a lapon: M. Valerii . Martialis . | Epigrammaton liber Prim' | incipit foeliciter . | A keretrajz csinos, de egészen sablonszerű. Alsó részén szöke amorettek tartják a czimer befogadására szolgáló aranykarikát, mely kitöltetlenül maradt. A kódex méretei: 189×107 mm; a levelek száma: 208. A kódexen semmi nyoma sincs annak, hogy valaha Vitéz János vagy Mátyás király birtokában lett volna s így az a kései, közelebbi forrás megjelölése nélkül szükölködő hagyomány, melyet a kézirat származására vonatkozóan Rabe a hannoveri kir. könyvtár kézíratainak katalogusa nyomán föllevenít, nem más, mint pusztá szóbeszéd, a hagyomány följegyzőjének szavai szerint: «eine unverbürgte Sage».

ADATOK A KÖZÉPKORI MAGYAR KÖNYVIRÁS TÖRTÉNETÉHEZ.

DR. GÁBOR GYULÁTÓL.

(Hat szövegközti hasonmással.)

Az alábbi sorozatban néhány középkori kódexet óhajtok ismertetni, melyeket magyar vonatkozásuk a középkori magyar kódexírás történetére nézve fontosakká vagy legalább érdekeské tesz. Az ismertetésre szánt kódexek részint magyar emberek művei, részint idegen munkák, melyeket középkori magyar másoló örökített meg, részint végül magyar írók művei, melyeket idegenbe ültetett át valaki, dicsőségére a magyar névnek és tudásnak. Ezeket a kódexeket Magyarországon, külföldön találtam, levéltárak és könyvtárak mélyén, a hol eddigelé ismeretlenül rejtettek. Szolgáljanak e sorok kegyeletes megemlékezésül azok iránt, a kik a rég letűnt századokban a magyar tudományos irodalom munkásai voltak.

I. Occam János «Directorium iuris» című művének Temlinus Tamás esztergomi diák által készített XIV. századi másolata.¹

A munka szerzője, Occam János, XIV. századi angol franciskánus volt, a ki 1344. év körül élt.² Munkája egyházi és cziviljogi kommentár négy könyvben, középkori terjengősséggel írva. A bécsi példány magyar kéz írása, Temlinus Tamásé. A kódex 342. lapján olvasható kolofon:

¹ Ez a kódex Bécseben, az udvari könyvtár kéziratgyűjteményében őriztetik. Jelzése: 2146. (Rtec. 88.) saec. XIV. 252. f. Valójában 352 lapból áll a kódex, a «Tabulae codicum» 252. lapszám adata nyilván sajtóhiba.

² Ockam (Jean) franciscain anglais, 1344. Fabricius, B. m. ae. (1735.) IV. 319—20. (2^a, 110'). — Sbaralea, Suppl. W. (1806.) 445'. — Wadding, Script. Minor. (1650.) 216' (2^a ; 147'). Ezeket a forrásokat a «Répertoire des sources historiques du moyen âge par Ulysse Chevalier», Bio-Bibliographie, Paris, 1907., Vol. II. 3386. b közli.

Joannes Occam, Anglus, scripsit *Directorium iuris*, opus magnum et

«Finitum in vigilia beati Michaelis in castro Strigoniensi.
Amen dicatur scriptor nec maledicatur,
Thomas vocatur, nec Temlinus denegatur».

A leíró tehát azonos azzal a Temlinus-szal, a ki 1394-ben Bernát diákkal együtt másolta Esztergomban azt a bibliát, a mely jelenleg ugyancsak a bécsi udvari könyvtárban őriztetik.¹ Ez a Temlinus az «Esztergomi Krisztus-collegium» tagja volt,² kinek keresztnévét (Thomas) ez a kódex árulja el. A munka maga igen ritka. Még egy példányát ismerem a müncheni udvari könyvtárban,³ melyről alább szólok.⁴ Ez a müncheni példány azonban XV. századvégi.

Kódexünk hártýára van írva; írása gondos minuscula; idézéseiben a XIV. század szokásos rövidítéseit használja, melyhez a «Modus legendi iura et abbreviaturas» elnevezésű középkori jogi segédkönyv ismerete feltétlenül szükséges. A leíró Tamás diák kétségtelenül hiven követte az eredeti szöveg menetét. Az egyes lapok nincsenek megszámozva, csupán a könyv megfelelő számával (pl. L. (Liber) III.) vannak ellátva. Ezen kívül minden lap felső jobb sarkán az illető lapon tárgyalt cím megnevezése, bal sarkán a titulus száma olvasható.

A négy könyv kezdőlapjai csinos lapszél-diszítéssel vannak körülvéve. A kezdő lapok initialéi (a 80-ik lapon egy *P.* betű, a 158-ik lapon *Q.* betű és a 254. lapon *J.* betű) igen ügyes kézzel, piros és kék festékekkel vannak rajzolva. Maga a szöveg kettős hasábokban folyik.

A könyv táblája erős fatábla, melyről a külső hártýadisz már

doctum. (Wadding: *Scriptores ordinis minorum*, 216. b és Wadding: *Annales Minorum* VII. köt. 314. l. VIII. pont.

Joannis Occami Quodlibeta memorat Jo. Lelandus, cap. 326. (Fabricius: *Bibl. latina*, Tom. III. 395.)

¹ Könyvtári jelzése: 1215.

² V. ö. Csontos János: Adalék a magyarországi XIV—XV. századi könyvmásolók és betűfestőkhöz. (Magyar Könyvszemle, 1879. évf. 44. l.)

³ Könyvtári jelzése: 3897. saec. XV.

⁴ Ezt a müncheni példányt a bécsi udvari könyvtár igazgatósága átkérte Bécsbe, hogy a bécsivel összehasonlíthassam. Karabaček József igazgató úrnak, továbbá Menčík Ferdinand és Beer Rudolf könyvtárőr uraknak ez uton mondok hálás köszönetet azért a nobilis előzékenységet, melylyel kutatásaimat elősegítették.

teljesen lekopott, csupán a sarkán látható még belőle valami. A könyvön eredetileg két kapocs volt, de ezek is elvesztek.

A kódex első lapja üres fedő lap. A második lap ki van vágva, csak egy piczi darabka van meg belőle, melyen egy aranyfestésű lapdísznek — valószínűleg a könyv díszes cím-lapjának — egy kis része látható. Az első szöveglap az elveszett címlap belső része volt, a mit egy marginális jegyzet-darabka és egy piros lapszéli szám (levágás daczára megmaradtak) mutatnak. A könyv mai első szöveglapján már a második titulus rubruma olvasható: «de fide catholica», de még ugyanezen a lapon az előző (első) cím 4. és 5. pontjai is olvashatók. E szerint csak az első cím 1—3. pontjai hiányzanak. A szöveg első (meglevő) sora: «qui generat, filius qui gignitur». Az első könyv végződik a 79. lap belső részén:

«Explicit liber primus directorii iuris. Qui scripsit, sit benedictus amen.»

A 80. lap első oldalán szép *P* initiale. Felette a rubrum:

«Incipit liber secundus de ministris sacramentorum et rebus pertinentibus ad eosdem». Végződik a 157. lap első oldalán:

*«Explicit liber secundus, qui directorium vocatur. Vinum scriptori debetur de meliori».*¹

A 157. lap belső oldala üres. A 158. lap első oldalán díszes «Q» betű (1. ábra.) és lapszéldísz. Rubrum: *«Incipit liber tercius de delictis et penis consequentibus ex peccatis titulus primus».*

Végződik a 254. lap első oldalán, az első columnán, a második columna üres: *«Explicit liber tercius directorii iuris».*

A 254. lap belső felén díszes J. betű és lapszéldísz. Rubrum: *«Incipit liber quartus de iurisdiccione omnium iudicum et processu iudiciorum titulus primus».* Végződik a 340-ik lap belső oldalán. Ezután következik a fentidézett colophon.

Ez után néhány lap elveszett. A 341. lap első oldalán *«tabula primi et secundi libri»* rubrum alatt már folyik a tartalomjegyzék «S» betűje: *«Succedere qui debet»* bevezetéssel. A 341. lap 2. oldalán a 6. columnán: *«Explicit tabula directorii iuris primo et secundo libro. Deo gratias amen».*

¹ Ezek a vidám közbeszólások az egyes könyvek végén kétségtelül Tamás diáktól erednek s a müncheni példányból hiányoznak.

Ezután jön a harmadik könyv tabulája: «*De delictis...*» A 342. lap első oldal a) columnáján: «*Explicit liber tercius. Incipit quartus*», A b) columnán: «*Explicit tabula generalis libri quarti. Incipit tabula specialis libri tercii et quarti*». Diszes L. betű. Ezután folyik alphabetikus sorban a tabula.¹ A 351. lap második oldalán: «*Explicit tabula directorii iuris libro tercio et quarto*». A 352. lap első oldalán későbbi írással még egy tabula van összeállítva a harmadik és a negyedik könyv címeiről. A második oldal üres. Ezután következik egy üres alsó fedőlap.

★

Az összehasonlított müncheni példány nagy folio, papír.

(Vízjelzése háromágú korona, a középső ágból kiemelkedő hosszú vonallal.) Írása jól olvasható minuscula, az egész kötet 431. levelet tartalmaz, melyből az első 120 levél egy kéz írása, a mű további darabja ismét egy, az elsőtől különböző kéz írása. A 121-ik levéltől kezdve minden levél a felső jobb sarkán a

1. ábra. Kezdbetű Occam bécsi kódexéből.

«titulus» felírását viseli. A müncheni példány teljes és szövege igen kevés és jelentéktelen íráskülönbséget leszámítva, megegyez a bécsi példány szövegével. A Temlinus-tól eredő versikék hiányoznak. Az első 120 oldalon sűrűn fordulnak elő marginális jegyzetek. Az első négy oldal a kódex használójától eredő és a kódexen is előforduló írásra valló alphabetikus index. Colophonja: «*Incepta et completa anno domini 1494.*».

II. A budai krónika egykorú müncheni és bécsi írott példányai.

1. Az itt ismertetendő kódexek azért is érdeklik a magyar bibliografust, mivel egy magyar munkának, a Budai Krónikának a külföldön való térhódításáról tesznek tanúságot, a müncheni

¹ Az első két könyvnek ilyen specialis tabulája nincsen.

kódex azonban azért is, mivel benne magyar történelemre vonatkozó feljegyzések találhatók. Az utóbbi kézirat a müncheni

2. ábra. A budai krónika müncheni másolatának bekötési táblája.

udvari könyvtár gyűjteményében őriztetik,¹ czíme: «*Historia Australium et Ungarorum*». Papírra van írva, alakja 8-r.

¹ Könyvtári jelzése: Cod. lat. 442.

Diszes préselt bőrkötésű, csinos veretű rézsarkakkal és két rézkapoccsal. (2. ábra.)

A kódex Schedel Hartmann gyűjteményéből való és I. Mátyás király korában készült, minek meghatározására szolgál, hogy a benne közölt Budai Krónika a Budán, Hess András által 1473-ban nyomtatott kiadásról van másolva, míg a kódexben foglalt, Mátyás halálát megelőző csodás tüneményekről írt költemény, úgy látszik, közvetlenül Mátyás halála után vezetettet be a kódexbe.

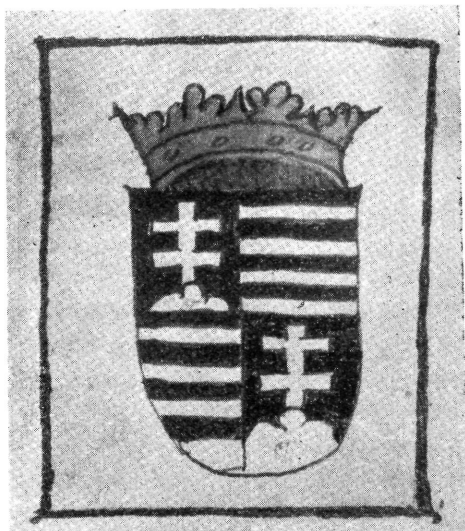
Az egész kézirat 270 lapot tartalmaz, melyek pirossal vannak számozva.

Az első lap le van ragasztva a fedélhez, de a felső $\frac{1}{4}$ része szabad. Ez alatt látható a bajor kir. ezimer felső része, az alsó rész le van ragasztva, de keresztül olvasható: *Ex bibliotheca serenissimorum utriusque Bavariae ducum*. Az első lap belső felén a bajor könyvtár kisebb alakú ex librise.

A belső ex libris le nem ragasztott felső fele szabaddá van téve. Alatta a kódex hártvakötése látható, rajta piros festékekkel írva; LIBER. DOCTORIS, HARTMANNI. SCHEDEL. DE NVREMBERGA: .—

A második lapon van a kódex indexe:

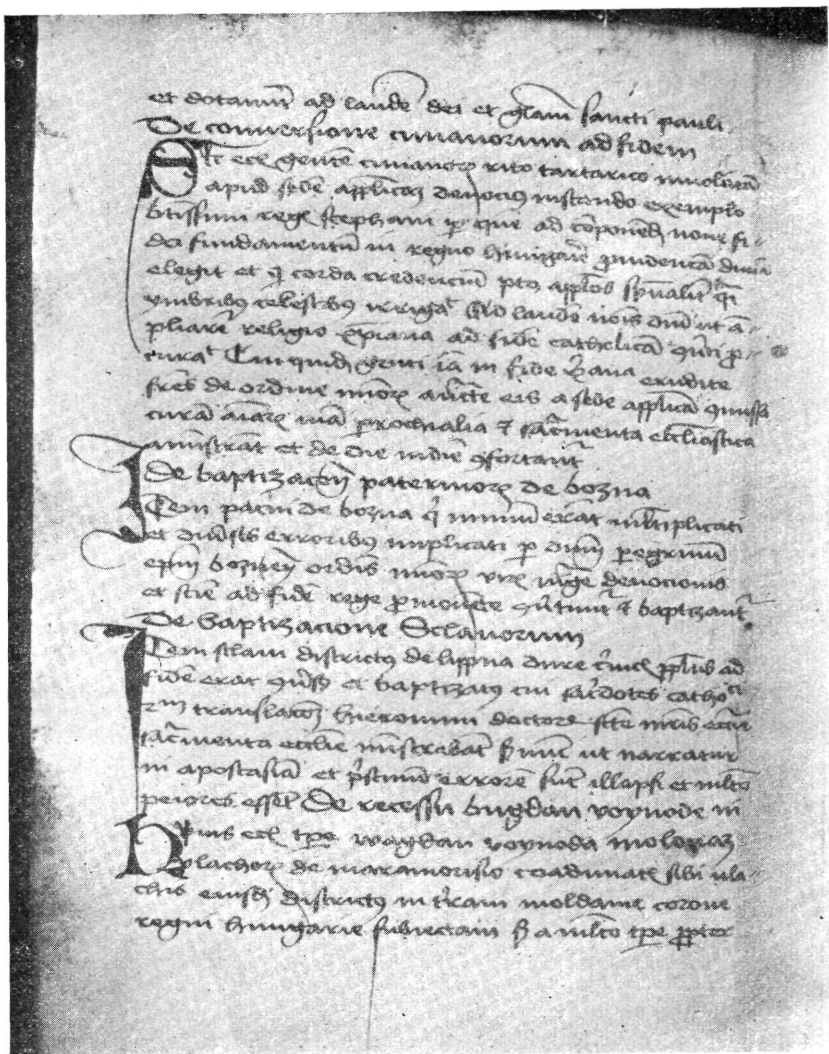
†. Index. eorum | que . in- | isto. libro continentur ; | Historia Australis . de Origine do- | mus Austrie et Gestis in ea | Edita per Eneam Senensem postea | papa Pium ad Fridericum impera- | torem tercium. Licet imperfecta. | carta 1. | Cronica Hungarorum Andree de | Origine Hungarorum et descensu | de Scithia et eorum regibus. ad | Ladislaum prepositum Buden | sem Mathie regis Hungarorum | vicecancellarium. | carta 169. | Lege foe- | iciter. | H. S.¹

3. ábra. Magyarország czimere a budai krónika müncheni másolatában.

¹ T. i. H(artmann) S(chedel).

A 3., 4., 5. és 6-ik lap első oldala üresek. A 6-ik lap 2-ik oldalán kétfeleű sas piros alakra ragasztva, fehér papírosból ki-

4. ábra. A budai krónika müncheni másolatának egy lapja.

vágva, mellén piros mezőben fehér pólya. A 7-ik lapon kezdődik Aeneas Sylvius előszava. A 9-ik lapon kezdődik III. Frigyes

története; ugyanez oldalon van az osztrák tárcsapajzs: vörös mezőben fehér pólya. Innen folynak a számok és a szöveg a 19-ik lap első oldaláig. Itt megszakad a szöveg és a számozott lapok üresek a 31-ik lapig. Itt folytatódik III. Frigyes története és folyik a 151. l.^a oldaláig, a hol végleg megszakad. Innen a 164. l.^a oldaláig üres. A 164. l.^b oldalán Magyarország czimere, vékony vörös keretben: kerek talpú négyelt paizs, 1. és 4. vörös mezejében fehér, [de «g.» (grün) betűvel jelezve, hogy zöldre lesz festendő] hármas halomból emelkedő kettős kereszt; a 2. és 3. mezőben négy vörös és négy fehér pólya, fölötte kék belésű, drágakövekkel díszített nyílt leveles arany (sárga) korona. (3. ábra.)

A 165. l.^a oldalán kezdődik a Budai krónika. A 177-ik lapon marginális jegyzet: «Catalogus Hungarorum». Egyébként megszakítás nélkül folyik a krónika ismert nyomtatott szövegének utolsó soráig, csupán a colophon: «Finita Bude...» hiányzik. A szöveg hű másolat. Írása szép — német karakterű — cursiva, csinos, piros kezdőbetűkkel és piros rubrumokkal. (4. ábra.) Hogy a másolat a nyomtatott példányról készült, onnan tűnik ki, hogy a Hess András praefatióját is közli.¹

A kódex 266. l.^a oldalától folyik ismeretlen szerzőnek a Mátyás halálát megelőző tüneményekről írt verse:

*Ad cetum Pannonum De monstis que precesserunt mortem diui Mathie
Regis Vngarie.*

Vltimo nobis celebrandi amici
Pannonnes claris studijs fauentes
Quique sub celo meliore nati
Sole propinquo

Auream terram colitis beati
Quam rigat pulcer Sauus et sonanti
Defluens cursu Drauus et remoti
Nominis Ister.

Solus hic vastas tumidi procellas
Armaque rei potuit tirannj
Fere dum late dederat ruinas
Perfidus hostis.

¹ A müncheni kir. könyvtár katalogusa tévesen Hess Andrást írja a krónika szerzőjének.

Sed premit victor refugas catervas
Et truces enses animi furentis
Sternit: et seuam rabiem cruentis
Stragibus arcet.

Sepius mecum repetistis alta
Mente: que rerum fuerint latentes
Inferum cause: superumque quis sit
Lucidus ordo.

266/b.

Unde tam vastis mare fluctuosum
Turget ventis nebulosus aer
Unde vel vultus triplices coloret
Nubibus ether.

Igneus phebi globus unde tanto
Impetu currat rapido rotatus
Turbine et lentam nitidis reducit
Solibus umbrans.

Et modo celsas properans subarcetos
Parturit flores iterum rotatus
Orbe declivi pluuium recurrit
Pronus ad Austrum.

Sepius metum rigido sub axe
Frigus arcetvum pepulistis altis
Noctibus blando mea dum calebant
Tempora bacho.

Qui modo vultus posuit serenos
Arma fraternis animis perosus
Et genuit mestis habitata raris
Arva colonis.

Marcios longos queritur furores
Et truces ultrix galee micantis
Stridulos arcus et abacta lento
Spicula cornu.

267.

Non habet secum satyros procaces
Nec leves faunos calamis sonantes
Meret et nullis comitata pratis
Gracia nymphis.

Quam gravem cladem superi scientes
 Noscere humanum voluere pectus
 Dum fuit magnis patefacta monstria
 Ira deorum.

Visus ardenti rubicundus igne
 Crinibus sparsus rutilis cometis
 Et stetit Mavors facie minaci
 Herculis astro.

Phebus et tantos fugiens tumultus
 Mestus abscondit rosei micantem
 Verticis vultum soror ut decora
 Lumina texit.

Quin et infausto genitrix labore
 Tristis inmanem peperit draconem
 Quique funesto furiale sparsit
 Ore venenum.

Huic graves modo venient ruine'et
 Bella permultas sacienda cedes
 Quas parit fulvum stolidis petitum
 Regibus aurum.

267/b.

Quale nobiscum deus ipse fatum
 Tentat aut qualem superi dedere
 Legibus sortem teneamus equam
 Tempore mentem.

Et brevis nobis abeunt beati
 Temporis soles: statuatur altis
 Cimby's bachus fugiant necantes
 Pectora cure.

Increpet nervos Cythare canoras
 Mobilis pollex veniat solutis
 Crinibus curas relevat edaces
 Mollior etas.

Cum data est nobis brevis hora vite
 Et cito ruge properant seniles
 Vixerat felix sua qui fugavit
 Tristia letis: —

A 268. lap üres. A 269. l.^a oldalán következő feljegyzés olvasható:

De Maximiliano archiduce Austrie.

C. Anno domini 1459. die vigesimo secundo Maij Maximilianus Fredrici Romanorum imperatoris filius nascitur.

C. Anno domini 1486. die vigesimo Februarij Maximilianus Friderici regis ac Romanorum imperatoris filius in regem Romanorum ab electoribus Alemanie eligitur.

C. Anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo octavo penultimo Januarij die Maximilianus rex Friderici Romanorum imperatoris filius exercitum equitum quadringentorum, peditu(m) mille quingentorum ducens a Burgentibus, dum urbem Burgem egrederetur, maiore copiarum parte iam emissa captus in vincula coniectus est, affirmantibus Burgentibus non prius illum se de vinculis educturos, quam pacem cum rege Francorum firmasset.

C. Die tertio Maij Fridericus Romanorum imperator iniuriam filii bello vindicaturus, coacto exercitu quadraginta milium inter equites ac pedites ad Burgem equitat, quumque oppido ad octo milia appropinquasset, exterriti Burgenses, quod nec ipsi tanto exercitui pares essent, nec aliunde presidia exportarent, generali habito consilio communiter decernunt, ut iniurias Maximi(li)ano illatas novis obsequiis redimant; itaque in maxima quadam cuiusvis platea pulchrum erigunt tribunal, ibique Maximilianum vinculis exemptum quantum possunt honorifice collocant, regem salutant, veniam errori suo, et ne exercitum paternum propius accedere sinat, deprecantur. Quibus Maximilianus magno atque cesareo animo veniam dedit: legatusque pro Burgentibus factus patrem, ut exercitum retro duceret, exoravit. Quo impetrato cum patre simul et exercitu Anuersam versus profectus est.

A 269. l.^b oldalán Mátyás királynak Bécsbe történt diadalmas bevonulásáról szóló, nyilván egykorú feljegyzés:

«Sciendum, quod Anno domini M^o CCCCLXXXV^{to} Rex Vngarorum Mathias intravit civitatem Wiennensem eam capiendo in vigilia corporis Xpi hora octava de mane: Primo premisit triginta duos currus cum alimentis: Secundo duo milia equestres electos: Tercio viginti quatuor cameli secuti sunt illos equestres portantes thesaurum regis: Quarto secuti sunt quadringenti pedites: quinto viginti 4^{or} episcopi¹ cum mille equitibus electis viris: Sexto Rex Mathias intravit cum mille equitibus secuti sunt bene armati et equi vestiti usque ad terram. Septimo secuti sunt regem ducenti

¹ Nyilván az infulás főpapokat mind püspököknek nézte a krónikás, mert 24 püspök nem lehetett jelen a bevonuláson. Hogy a bejegyzés egykorú, mutatja maga a szöveg: «...regina Hungarorum *intra*bit civitatem regalem Wiennensem feria 4^a ante octavam corporis Christi», tehát június 8. előtti.

pedestres electissimi. Octavo secuti sunt mille boves in sustentacionem civitatis supradicte. Et dicitur, quod regina Vngarorum Intrabit civitatem regalem Wienensem feria 4^a ante octavam corporis Xpi. Mira rerum mutacio :

5. ábra. Szent Lászlót ábrázoló fametszet.

Et novus siderum influxus Wienna caput Austrie ad Vngaros pervenit : Sic deo placuit ludere fortunam dixisse antiquitas : Nos divine providencie cuncta tribuimus :» —

A kódex ezzel véget ér. Tartalmaz azonban még néhány érdekes hungaricumot.

A kódex utolsó (270.) lapjának második oldalán következő czeruzával írott feljegyzés olvasható: «*Beigelegt eine series regum Hungariae, — áthúzva: von Schedels Hand, — die bei den Bruchstücken gefunden wurde. 9/XII. 91. mit Fundbemerkung von Föringers Hand. 1 Dplbl. in 4° Pag. (mit 1 Dplbl. Umschlag)*».

A kódexbe bele van téve egy genealogiai táblázat. Ez egy szürke papír fedő lapban van, melyre következő feljegyzés van írva: «*Dieses Doppelblatt lag in dem Exemplare Inc. c. a 607. von Thurotz Cronica Hungarorum August. 1488. Ratdolt. 4° u. wurde zur Aufbewahrung bei den Mss. übernommen. M. 18 April 1861. F.*» Kívül: «*Zu Cod. lat. 442.*»

Ez a genealogia nyilván a Thuróczi Krónika 1488-iki kiadásából iratott ki és úgy látszik kódexünk másolója használta is; erre vall a 177-ik lap marginális jegyzete: «*Catalogus Hungarorum*». Hogy ez a táblázat Mátyás halála előtt készült, azt onnan következtetem, hogy a 35. számú körbe, — mely az utolsó — Mátyás neve mellé nem iratik a halálozás évszáma.

Végül az utolsó, — magyar vonatkozású emléke ennek a kódexnek a bekötési táblára felragasztott, színezett, fametszetű Szent László-kép. A durva fametszet vaspánczél öltözetben mutatja a szent királyt, kezében a hagyományos bárdal. A kép keskeny fekete kerettel van körülvéve és a kódex bekötésekor ragasztatott be. A kép alatt következő bejegyzés: *Item illigatori Leonardo.*

Magán a fametszeten a mező legalja sárga, feljebb zöld, felette a levegő színezetlen. A ló színezetlen, kantárszíjai vörösek. Szent László pánczélzata sárga, kardja, töre, bárdja éle fekete, sisaktollai: piros (1.) fehér (2.) zöld (3.) sisaktakarója: a felüllévő rövidebb zöld, a hosszabban lelógó piros. Az iratszalog színezetlen: Sanctus Hung. (? Kun(i)g) Lassel. A pajzs: négyelt. Az első mezőben két vörös és két fehér pólya a negyedik fehérrel és vörössel ötször vágott; a második és harmadik vörös mezőben fehér kettős kereszt (hármás halom nélkül). (5. ábra.)

2. A krónika másik példánya Bécsben őriztetik a cs. és kir. udvari könyvtár kézirat gyűjteményében.¹ Nagy 4-r. alakú

¹ Könyvtári jelzete 3445. chart. saec. XV.

papír kódex, melynek 95 a) lapjától a 171. b) lapig terjed a krónika, mely épp úgy, mint a müncheni, a nyomtatott példányról készült. A 95 a) lapon pirossal festett *C* betű után: *«ad venerandum dominum Ladizlaum prepositum budensem: prothonotarium apostolicum: nec non vicecancellarium serenissimi regis Mathie in cronicam hungarorum andree prefacio. C* (kéken festve) *um superiori... A 171. l.^b oldalán végződik a krónika: «...augere dignetur etc. Explicit historia hungarica.*

Et $\left\{ \begin{array}{l} \textit{sic} \\ \textit{est} \end{array} \right\} \textit{finis}$.

Szépen írva. a XV. század jellegzetes németes cursivájával. A czimek pirossal vannak aláhúzva, minden cím előtt *α* betűjel váltakozva piros és kék színben. Az egyes fejezetek első betűi csinos kis initialek, felváltva piros és kék színben. Oldaljegyzetek nincsenek, csak az elején egy pár egész újkori feljegyzés.

III. Magyar Pál XIII. századi kánonjogtudós «Notabilia» című művének ismeretlen példánya a gliesseni egyetemi könyvtárban.

Magyar Pálról és munkájáról, a III. Incze pápa ügyleveleihez írt Notabiliákról, más helyütt és pedig behatóan óhajtók megemlékezni. E helyütt csupán a bibliográfiai szempontokkal foglalkozván, a Notabiliák egy eddig nem ismert példányát irom le, utalva röviden az érdeklődőket Toldy Ferencz,¹ Fejérpataky László² és Békesy Emil³ idevágó dolgozataira.⁴ Lehetetlen azon-

¹ Toldy Ferencz: Ujabb adalékok a régibb magyar irodalomtörténethez. (Ért. a nyelv és széptud. köréből, II. köt., VII. rész.)

² Ifj. Fejérpataky László: Jog- és természettudomány az Árpádok alatt. (Abafi: Figyelő, III. köt. 190. l.)

³ Békesy Emil: Magyar írók az Árpádházi királyok korában. (Katholikus Szemle: X. köt. 536. és köv. l.)

⁴ Chevalier: Repertoire II. 3539 b: «*Paul* (b^x), hongrois dominicain à Bologne 1221, missionn. en Cumanie, ou † 1242.

Année Dominic. (1884.) II. 609—14;

Mazzeti: Prof. Bologna (1847.) 2348;

Pétin: Dict. hagiogr. II. 1539;

[Prileszky], Acta ss. Ungar (1744), II. App. 17—23;

Schulte, Geschichte des Canon. Rechts (1875.) I. 196—7.

ban pirulás nélkül gondolnom Magyar Pálra, ki elsőnek szerzett dicsőséget a külföldön a magyar tudós névnek, ki a bolognai egyetemen az egyházjog professora volt abban a korban, midőn ez egyetem véleménye kötelező tekintélyű volt Európában, de a kinek 22 folio oldalnyi kicsiny, de jeles munkáját a hálás(?) utókor még arra sem érdemesíté, hogy kinyomassa! Pedig büszkeségünk kellene, hogy legyen, hogy már a XIII. század legelején akadt magyar elme, ki a jogtudományt az akkori művelt világ legelőkelőbb egyetemének katedrájáról hirdette s a kiről úgy kortársai, mint az újabb kor nagynevű külföldi tudósai a legnagyobb elismerés hangján nyilatkoznak.¹

Azonban térjünk a tárgyra. Magyar Pál Notabiliáinak eddigelé két példánya volt ismeretes:

I. A lipcei példány (a lipcei egyetemi könyvtárban, 975. sz. al. fol. 209. a. — 216. a.) a XIV. századból.²

II. Az angersi városi könyvtár XIII. századi példánya. (No 361.)³

¹ V. ö. Toldy: i. m. 4—5. ll.

² Leírását adja: Schulte: Literaturgeschichte der Compilationes antiquae. (Sitzungsberichte der Kais. Akad. Philos. — Hist. Cl. LXVI. köt. 53. és köv. l.) és Toldy Ferencz. i. m. 6. és 7. ll.

³ Ezenkívül Csontos János is felfedezni vélt egy példányt a bambergi királyi könyvtárban s erről említést tesz (M. Könyvszemle, 1883. 213. l.), minden ismertetés, sőt a könyvtári jelzés közlése nélkül. Ezt a felfedezést azután Békesy Emil teljes jóhiszeműséggel valónak vette. Tényleg azonban ennek a felfedezésnek semmi alapja sincs s az egész nem egyéb, mint Csontos tévedése.

Csontos tényleg kutatott Bambergben s erről be is számol a M. Könyvszemle idézett helyén, említve, hogy ott egy XIV. százazbeli kódexet talált: «Petri Beneventani Compilatio V. librorum Decretalium tertia vocata, quam Paulus Ungarus interpretatus est». Az is tény, hogy van egy kódex a bambergi könyvtárban, melybe ez be van jegyezve, de valójában az illető kódex csak a Compilatiót tartalmazza, a Notabiliák nélkül. Ennek pedig következő a magyarázata:

A bambergi könyvtár régi kéziratcatalogusa: «Vollständige Beschreibung der öffentlichen Bibliothek zu Bamberg, von Heinrich Joachim Jaeck I. Theil. Nürnberg, 1831.», a következő leírást tartalmazza (124. l.):

«980. [Petri Beneventani, subdiaconi et notarii Innocentii III. circa a. 1220.] compilatio V. librorum decretalium, tertia vocata, quam Paulus Ungarus interpretatus est. (Pancirolos de leg. interpret. Ed. II. 414. — Oudin II. 1726. Ed. Herdae 1575. et Paris 1609. f.) S. XIV. 105. fol. 2 col.

Ezek közül a lipcei példány, valamint az angersi példány a II. és III. compilatiohoz írt Notabiliákat tartalmazza.¹

III. Az általam felfedezett példány a giesseni egyetemi könyvtárban őriztetik, nagy folio, hártyakódex,² mely az írás jellege és a használt rövidítések után ítélve, a XIII. század végén, vagy a XIV. század elején, Itáliában íratott. A kódex két munkát tartalmaz; az első rész: 1—22. oldal, Magyar Pál Notabiliáit tartalmazza, a második rész: 23-tól végig magát a III. Compiliatiót, melyhez Magyar Pál a Notabiliákat írta.

Tudjuk, hogy III. Inceze pápa 1210-ben meghagyta jegyzőjének Benevent Péternek, hogy az ő pápasága alatt 1210. évig kibocsájtott ügyleveleket gyűjtse egybe. Ez meg is felelt feladatának s a gyűjtemény, — mely *Compilatio tertia* nevet nyert —

c. gloss. marg. e. bibl. cath. Bg. C. 18. Fol. (P. II. 6.)» Ennek a kódexnek jelenlegi könyvtári jelzete: «Msc. Can. 19.»

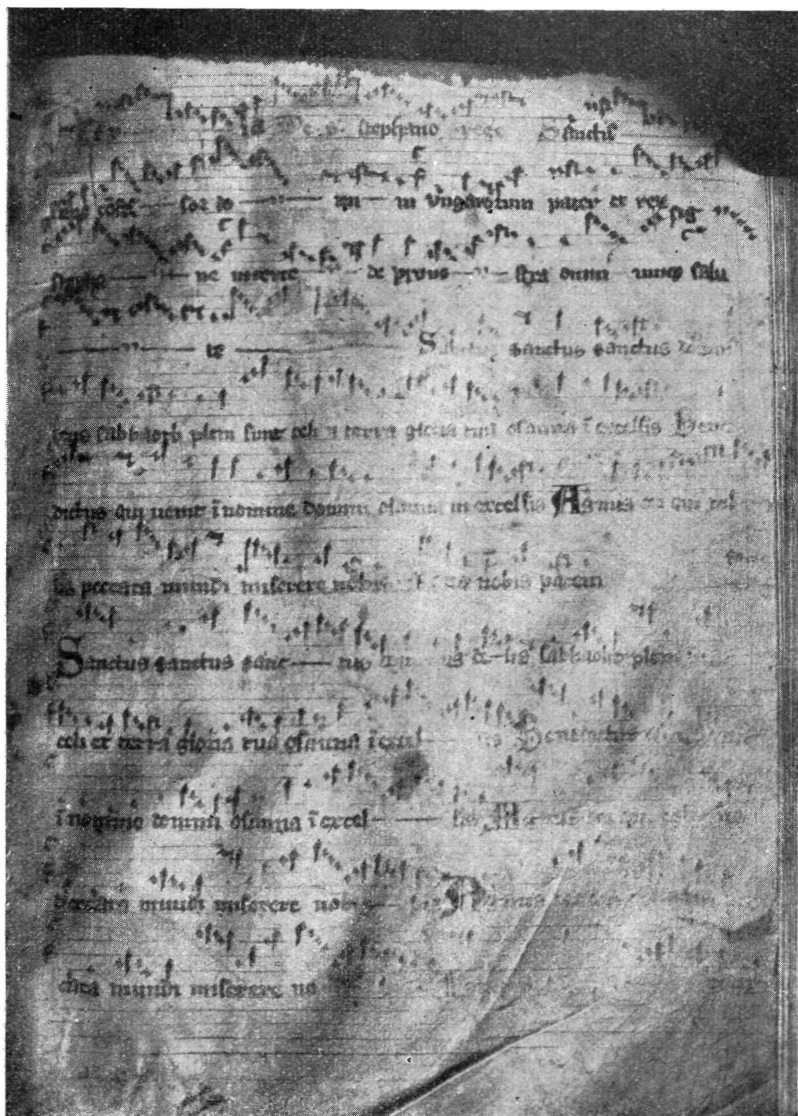
Jaeck ezt a tartalomjegyzetet beírta magába a kéziratba is. Természetesen semmi egyebet nem akart vele jelezni, mint azt, a mit a compilatiókra nézve az általa idézett forrásmunkákban talált, hogy t. i. a III. Ince compilatióihoz Magyar Pál írt Notabiliákat. Későbbben dr. Leitschuh, volt bambergi főkönyvtáros ideiglenes czédula-katalógust készített a kéziratokról, de kizárólag a Jaeck-féle adatok alapján.

Ákár az utóbbit, akár a Jaeck-féle munkát olvasta tehát Csontos, sőt talán a kódexet is megnézte, mindenesetre tévesen említi Paulus Hungarus művét, mivel az nincs a szóban forgó kéziratban, valamint nincs benne a bambergi könyvtár egy másik compilatio-példányában sem, mely Jaeck idézett művében következőleg említették: «982. — — eadem S. XIV. 82. fol. e. bibl. cath. Bg. C. 11. Fol. (P. II. 7.)» melynek mai könyvtári jelzete: Msc. Can. 20.

¹ Ekként úgy a Toldy Ferencz, miként a Békesy Emil közleményeit ki kell igazítanunk. Toldy ugyanis Schultét rosszul olvasván, még egy fuldai és egy königsbergi kódexben is a Paulus Hungarus Notabiliáit véli feltalálhatni, holott Schulte azokban: «Andere Notabilia zur Comp. III.» cím alatt szól. A tévedést, — de csak a königsbergi kódex felemlítésével — átvesszi tőle Békesy és azzal tetézi, hogy mind a négy Notabiliában a I-ae et II-ae Compilationis notabiliáit véli. Folytatja azután a tévedést, mikor a III. compilatio magyarázatának kéziratáról azt állítja, hogy az ismeretlen, holott a lipcei kódexben is benne van. Hogy pedig a Notabiliák nem «a kánoni törvénytár némely részeihez írt magyarázatok», azt eléggé dokumentálja, hogy a compilatiók a Corpus iuris canonici-ban egyáltalán nincsenek benne. Egyáltalán anakronizmus a XIII. században kánoni törvénytárról beszélni.

² Könyvtári jelzése: MCVI. (B. G. (3.) 1. fol.)

megküldetett véleményezés végett a bolognai egyetemnek s az

6. ábra. Szent Istvánról szóló rész a bambergi gradualéban.

által elfogadtatván, kötelezővé tétetett.¹ Ezt a compilatiót követi

¹ «...insinuacione presencium innotescat, decretales epistolas a

Magyar Pál és pedig úgy, hogy az illető ügylevél első egy-két szavát leírja, pl. «*Cum omnes*» és utána teszi a maga jegyzetét: «*Nota, quod...*» bevezetéssel. Ekként pontosan összehasonlítván a Notabilia-t, magával a Compilatióval, megállapíthatjuk, hogy a III. Compilatióhoz írt teljes Notabiliákkal van dolgunk.

A kódex bevezetése: «*Incipiunt notabilia super devocioni¹ de constitutionibus*». Egyszer piros festéssel és föléje írva egykorú kéz írásával még egyszer ugyanez a sor. A szöveg bevezetése: «*Devocioni. Nota, quod tituli decretalium sunt autentici*». Ezután három hasábosan folyik a szöveg. Minden fejezet címe piros festéssel van írva: «*de rescriptis, de consuetudine*» stb. Minden bevezető szó előtt egy «q» betű. Az első oldalon ez a «q» betű és a bevezető szó első betűje pirossal van diszítve. Ez a diszítés a többi oldalakon már nincs meg. A szöveg befejező szavai: «*de privilegio delinquere² non formidant*». Sem a szövegben, sem másutt Paulus Hungarusról említés nem tétetik.

Ellentétben a lipcsei példánnyal, ezek a Notabiliák nincsenek könyvekre osztva, valamint a Compilatio maga sem, hanem csupán fejezetekre.

Különben az írás elég világos minuszcula, roppant erős rövidítésekkel.

A kódex kemény, bőrrel bevont fatáblába van bekötve és két csinos rézkapocscaal ellátva. A hártyalapokat két papír levél előzi meg. Az első a következő feljegyzés:

«Innocentii III. Pont. rom. Collectio Decretalium per Petrum Beneventanum adornata anno MCCX.

De hoc codice anno 1772. Programma scripsi cuius exemplar appono.³

dilecto filio nostro P. (t. i. Petro) subdiacono et notorio (!) nostro compilatas fideliter et sub competentibus titulis collocatas in nostris usque ad XII. annum continuum registris, quas ad cautelam sub bulla nostra vobis duximus transmittendas, ut eisdem absque quolibet dubitationis scrupulo uti possitis, cum opus fuerit, tam in iudiciis, quam in scolis». Ezek a compilatio bevezető sorai. Az első szavak helye üres, nyilván diszes initalét készült belerajzolni a kódex másolója.

¹ A giesseni könyvtár katalógusában tévesen «devotione» iratik. A «devotioni» szó a pápa átküldő levelének bevezető szava: «Devotioni tuae... innotescat». Különben a többi példány is «devotioni»-t ír. (V. ö. Schulte i. m. id. helyét.)

² A giesseni katalógusban: «defendere» (!)

³ Ez a kódex-leírás Kochnak egy dissertatiója, megvan a giesseni

IV. A bambergi XIII. századi magyar vonatkozású graduale.

Az idén nyáron a bambergi városi könyvtárban kutatva, kezembe került egy XIII. századi graduale,¹ melynek 34. lapján egy *Szent Istvánról szóló rész* foglaltatik. Maga a graduale a benne előforduló speciális bambergi ünnepek után ítélve, Bambergben íratott és pedig a «Frohnleichnams Fest» felvételénél fogva a XIII. század végén.

A hazánkat érdeklő lap (6. ábra.) egy kivágott lap helyére van varrva és kétségtelen, hogy a hártján eredetileg más szöveg volt, mely ledörzsöltetett és helyébe íratott a Szent Istvánról szóló rész.

A hangjegyek a magyar zeneirodalomnak eddig ismert leg-régibb emlékét őrizték meg számunkra. A szöveg következő:

«Alleluja. De s(ancto) stephano rege. Sanctissime confessor domini Vngarorum pater et rex stephane intercede pro nostra omniumque salute. Sanctus sanctus sanctus dominus deus sabaoth pleni sunt celi et terra gloria tua osanna in excelsis. Benedictus qui venit in nomine domini osanna in excelsis. Agnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis, dona nobis pacem».

Azután még kétszer a Sanctus, Benedictus és Agnus dei, különböző hangnemekben.

A szöveg kezdőbetűi pirosra vannak festve, a hangjegyek között látható «c» és «f» jelek az Arezzói Guido-féle jelzések.

A graduale úgy látszik Magyarországra került a XIII. században és így jött bele ez a rész, (vagy valamely magyar földről támogatott kolostorban használtatott), különben nem volna érthető a magyar szentnek felvétele egy német graduáléba.

A hangjegyek és jelzetek tényleg a XIII. század végére vallanak.²

könyvtárban, de a Compilatiót tárgyazza, míg a Notabiliákat csak pár szóval említi. A kéziratn még:

«Male et ex insecitia quidam tergo huius Codicis inscripsit: Decretum cum Glossa et ita in catalogo bibliothecae extabat. Ignorabamus ergo verum huius thesauri nomen, donec ego ante paucos annos, quum MSS. iuridica bibliothecae acad. perlustrarem, illud detegerem. Giessen d. XIV. Martii 1772. D. Jo. Christoph. Koch.»

¹ Leitschuch és Fischer: Katalog der Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Bamberg. I. 153. l. «12. Ed. III. 13. perg. 27·7×19·6 cm. 72. Bl. 1. Col. 13. Zeil. 13. Jahrd.»

² Oswald János úrnak, a Magyar Zeneakadémia tudós professorának e helyütt mondok őszinte köszönetet az adott szíves felvilágosításokért.

PÁRIS TUDOMÁNYOS KÖZKÖNYVTÁRAI.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

(Második közlemény.)

II.

A Bibliothèque Sainte-Geneviève.

A párisi tudományos közkönyvtárak között a Sainte-Geneviève könyvtár kötetei számára nézve a harmadik, a használat nagyságát illetőleg pedig a második helyen áll.

Kézirattári része csaknem teljesen a szent Genovéről, Páris védőszentjéről nevezett apátságból származik. Az apátság eredete homályos. Csak azt tudjuk, hogy a szent Péter és szent Pál apostolok tiszteletére Clovis francia király és neje Clotild által emelt bazilika mellett keletkezett. A történeti források az apátságról már a IX. század második negyedében megemlékeznek s úgy látszik már ekkor megalakult könyvtára is, hiszen Anségise fontenellei apát 831-ben két könyvet hagy az intézetre. A genovéai kongregáció iskoláit pedig legelőször 1006 körül említik, mint virágzó intézményt, a mely azonban csakhamar hanyatlásnak indul. IX. Lajos idejében a kolostort szent Ágoston szabályai szerint reformálták.

Az új szabályzat kiváló gondot fordít a könyvtárra, melynek felügyeletével az *armariust* bizza meg. A szabályzat szerint az összes kéziratokról jegyzék készítendő s a művek évenként kétszer-háromszor darabról-darabra átvizsgálándók; a kódexek befogadására szolgáló szekrények szövettel vonandók be a nedvesség ellen s polczain tárgy szerint csoportosítva állítandók föl a művek. Külső használatra a kéziratok csakis megfelelő zálog mellett adhatók ki; az értékesebbek kikölcsönzéséhez az apát külön felhatalmazása szükséges. A kölcsönzést, még ha az intézet falai közt történik is, külön lajstromban kell nyilvántartani.

Az *armarius* ügyel a másolókra s rendelkezik velük; ő adja ki nekik az anyagot s jelöli ki föladatukat.

Ez időtájt a szerkönyveken kívül mintegy 200 kéziratot lehetett az apátsági gyűjteményben, a mint ezt a *Bibliothèque nationale*-ban őrzött XIII. századi, sajnos igen szűkszavú, lajstroma igazolja. E régi anyagból a mai Szent-Genovéva-könyvtárban alig van valami; csupán 15 oly kötete van, mely a XVI. századnál korábbi ex-libris bejegyzéseket tartalmaz. A középkori könyvtár szinte teljesen szétszóródott. A szétszóródás a XVI. század folyamán, a politikai küzdelmek éveiben kezdődött s Benjamin de Brichanteau apátkodása alatt (1612 előtt) érte el tetőpontját, a mikor — Molinet páter szerint — mázsaszámra adták el a könyvkereskedőknek az értékteleneknek vélt kódexeket!

A jelenleg meglévő negyedfélezer kézirat nagyrésze a XVII. század második negyede óta került a könyvtárba, a mikor is François de La Rochefoucauld erős kézzel újból megrendszabályozta a kongregációt. Az erélyes bibornok első gondja volt, hogy magánkönyvtárából öt-hatszáz kötetet kiválasszon s a szerzet tagjainak használatára bocsásson. Végrendeletileg egész könyvgyűjteményét az apátságra hagyta, de később ez intézkedését fiók-végrendeletével megváltoztatta: csupán jegyzeteit, melyek a francia szerzetesi intézmények reformálására vonatkozó adatokat tartalmaznak, hagyta a Ste-Genevièvere, míg ellenben könyvei és kódexei a clermonti jezsuita kollégiumra szálltak.

A könyvtár újra föllállítása után annak első könyvtárosa Jean Fronteau atya volt, a ki 1636-ban foglalta el e tisztelet. Kortársai kiemelik, hogy nagy buzgósággal látott feladatához és megemlíti, hogy nagy vásárlásokat is eszközölt, de pontosabb adatok, ez általánosságokon kívül, nincsenek tevékenységéről. Utóda 1662 óta Pierre Lallement volt, de ez nem igen törődött a könyvtár ügyeivel: legalább önéletrajzában csupán egyetlen egyszer említi meg s akkor is csak egészen futólag. Ellenben a harmadik ismert könyvtáros, Du Molinet, aki 1675-ben került a gyűjtemény élére, annyira szíven viselte a könyvtár gyarapítását, hogy az halálakor már hét-nyolczezer kötetre rugott. Az ő idejében épült az új könyvtárterem is, melyet a gyűjtemény csak a jelenlegi épület elfoglalásakor hagyott el. Molinet nemcsak hogy

új könyveket vásárolt, hanem arra is törekedett, hogy a század elején könnyelműen elkótyavetyélt kódexekből is visszaszerezze azt, a mit még lehetett. Az 1687-ben elhunyt Du Molinetnek utóda Nicolas Sarrehouse volt, akit kortársai főleg azért az előzékenységért dicsértek, melylyel a gyűjteményeket az érdeklődőknek bemutatta. 1708-ban végre igazi tudós került a könyvtár élére Louis Joachim Gillet személyében, a ki előbb 1717-ig, majd pedig 1740-től 1753-ban bekövetkezett haláláig töltötte be ezt az állást. Működése első részében a legfontosabb esemény Letellier reimsi püspök hagyatékának az átvétele volt; ez úton 16.000 kötet jutott a könyvtár birtokába, közte mintegy 75 kézirat. Könyvtárosi tevékenysége második felében Gillet főleg a kéziratgyűjtésén munkálkodott s oly szerencsével, hogy a hivatalba léptekor alig 600 kötetes gyűjtemény halálakor 1600 kötetből állott. A későbbi könyvtárosok közül még Merciert említjük meg, a ki, sajnos, sokat adott a könyvek s kéziratok külső csinjára, amiért is a rongált kötések eltávolította és zöldre festett hártaborítékkal helyettesítette.

A könyvtár gyűjteményei 1735 óta nyitak meg a tudományos világ számára. 1759 óta rendes nyitási órák is vannak hetenkint háromszor: hétfőn, szerdán és pénteken délután 2—5 óráig. A könyvek és kéziratok házi használatra is kiadattak, de mindenkor a káptalan külön engedélyével. E nagylelkűséget Páris városa azzal honorálta, hogy a könyvtár gyűjtésére évi 750 livret engedélyezett, a mit az apátság a maga jövedelmeiből még 300 livre-rel toldott meg. A forradalom alkalmával a városi tanács leltárt vétetett föl az apátság vagyonáról s ekkor kiderült, hogy a Ste-Geneviève könyvtár 60.423 nyomtatvány és 2013 kézirat kötetből állt. A könyvtár a szekularizáció következtében államosított s a vidéki szerzetesi és egyházi könyvtáraktól bevont könyvek egyrészével gyarapított. A munka ez által annyira fölszaporodott, hogy a könyvtár évi költségvetését 13.620 frankról 23.620 frankra kellett emelni. A könyvtár, mely a *Bibliothèque du Panthéon* elnevezést kapta, ez időben naponta délelőtt 9—12 óráig s délután 2-től estig volt nyitva. A direktorium alatt a nyitási időt tetemesen megrövidítették s ezentúl hosszú ideig naponta délelőtt 10-től 2 óráig volt nyitva a gyűjtemény. Ez időben került a könyvtár élére Daunou ismert

bibliografus, a ki VI. Pius könyvtárának egyrészét szerezte meg intézetének. Ekkor került a könyvtárba számos ritka olasz ösnyomtatvány és a *variorum* kiadások egykor sokra becsült sorozata.

A könyvtár régi elnevezését a restauráció idejében nyerte vissza. A nyomtatványi rész ez időben 160.000 kötetet tett; az évi dotáczió pedig 1833-ban 40.500 frankra rugott, a miből 34.500 frankot a személyi kiadások emésztettek föl. Ily körülmények közt nem csoda, hogy a könyvtár fejlődése nem tartott lépést az irodaloméval s hogy 1838-ban 48.223 frank rendkívüli hitelre volt szükség a legsürgősebb kiegészítések eszközésére. Ez évtől kezdve a könyvtár az esti órákban is nyitva áll a közönség számára s azóta az olvasóterem köznapokon délelőtt 10-től 3-ig és este 6-tól 10-ig van nyitva. Végül arról is gondoskodott a kormány, hogy az egyre növekedő gyűjtemény részére új épület emeltessék a place du Panthéonon lévő egykori Montaigne-kaszárnyával kapcsolatos börtönépület helyén.

A renaissance izlésű palota H. Labrouste műve s 1843-tól 1850-ig épült. Az alapkövet 1844. augusztus 12-én tették le. A vestibült nagy francia írók mellszobrai, a lépcsőházat Rafael *Athéni iskola*-jának másolata s a könyvtár újjáalapítója, La Rochefoucauld bibornok, továbbá építésze, Labroustenak mellképe díszítik. Az épületben két olvasóterem van; az egyik a földszinten a kéziratokat, ritkaságokat (*rèserve*) használók számára, a másik, mely az első emelet egész hosszoldali homlokzatát elfoglalja, a nyilvános olvasóterem, melyet a nyomtatványi osztály látogatói használhatnak. A magas oldalvilágítású nyilvános olvasóterem területe 1730 m², boltozatát tizenhatsz karsú vasoszlop tartja s ekként a terem két hajóra oszlik. A terem közepén tizenhárom asztal van 420 ülőhellyel. Az oldalfalakat öt méter magasságig könyvpoleczok borítják s harmadfél méter magasságban karzat futja körül. Az oszlopközoeket 2,5 méter magas állványok töltik ki. Mind e poleczok és állványok könyvtári raktárul szolgálnak s a közönségnek fenntartott területtől korlátokkal vannak elkülönítve.

A nyomtatványok zöme ebben a teremben van elhelyezve; egyrészük a földszinti helyiségekben van elraktározva. 1906-ban a könyvtár 253.000 kötetből s 85.000 füzetből állott. A dologi kiadásokra 1907-ben 32.636 frank volt előirányozva. Az ezen összeg-

ből eszközrendő vásárlásokat egy négytagú bizottság állapítja meg, mely a könyvtár főbb tisztviselőiből alakult. Főleg irodalmi műveket s külföldi tudományos folyóiratokat szereznek be, mint-hogy a köteles példányok második példányából ez a könyvtár kapja meg a tudományos (vagyis matematikai, természet- és orvostudományi) részt. Az ekként beérkezett nyomtatványok száma 1906-ban 15.585 darab volt; ebből 510 darab doktori értekezés. Az ajándékok száma 6974 darabra rugott, míg vásárlás útján a könyvanyag 677 darabbal szaporodott. Az évvégi állomány 253.000 kötetet és 85.000 füzetet tett.

A könyvanyag szakok szerint van föllállítva. A szakrendszert még a XVIII. században állapították meg s azóta keveset módosult. Az egyes szakokat egyes vagy kettős nagy betűk jelölik, a melyhez még az érkezésük rendje szerint beállított kötetek sorszáma járul. A szakok a következők:

Hittudomány:

A) Szentírás. *B)* Szentírásmagyarázat. *BB)* Liturgia. *C)* Concilia. *CC)* Egyházatyák. *D)* Újabb theologusok.

Jogtudomány:

E) Egyházjog. *F)* Világi jog.

Történelem:

G) Bevezetés és segédtudományok. *H)* Egyháztörténet. *I)* Ókor. *K)* Modern olasz történet. *L)* Francia történet. *M)* Németország, Svájc, Belgium, Hollandia története. *N)* Észak-európa. *O)* Anglia, Skócia, Írland. *P)* Spanyolország és Portugália. *PP)* Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália. *Q)* Irodalomtörténet.

Tudomány és művészet:

R) Bölcsészet. *S)* Természettud. *T)* Orvostan és Vegytan. *V)* Matematika, Technológia. *X)* Grammatika és retorika. *Y)* Költészet. *Z)* Philologia és polygraphia.

Külön gyűjtemények:

ZZ) Ókori régészet. *W)* Metszetek és betűjelzés nélkül. Könyvészet.

dánya; a saintdenisi francia krónika eredeti példánya, melyet Mathieu de Vendôme 1274-ben III. Fülöpnek ajándékozott, egy angol-szász bibliafordítás a XII. századból, Titus Livius Betfordról nevezett kézírata stb.

A nyilvános olvasótermet a nappali órákban mindkét nembeli közönség minden alakiság — tehát olvasójegy — nélkül használhatja; az esti órákban azonban a hölgyek csakis külön írásbeli fölhatalmazás mellett léphetnek a terembe. Minden olvasó belépésekor egy 25×17 cm. nagyságú űrlapot kap az ajtónállótól, melyet kibebítt hasonmásban bemutatunk. Az olvasó erre fölírja nevét, lakását s a teremben elfoglalt ülőhely számát, továbbá a szükséges művek czimét és jelzetét s miután a lapot a teremben felügyelő tisztviselővel láttamoztatta, átadja valamelyik szolgának. Ez utóbbi kikeresi a kért köteteket s helyükbe erős kartonlapokat helyez a polczra, melyre röviden följegyzi a kivitt kötet jelzetét, a kivitel napját s azt is, hogy az olvasóteremben vagy a házon kívül használják-e a kötetet. A könyveket a kérőlappal együtt adják oda az olvasónak, a ki távozáskor nem a felügyelő tisztviselőhöz, hanem az ajtónállóhoz viszi a köteteket s a kérőlapot s ez utóbbi állapítja meg, vajjon a kötetek visszaadattak-e s ennek hitelül lebélyegzi a kérőlapot. A használható kötetek száma nincs korlátozva. A könyvekről van nyomtatott betűrendes, kézíratos szakkatalógus; az újabb szerzeményekről pedig időről-időre pótlékok adatnak ki. A kurrens folyóiratok elretheszelhető fiókokban őriztetnek, melyek mindegyikének megvan a maga sorszáma; a fontosabb folyóiratok legújabb száma pedig szabadon ki van téve az egyik asztalra. A tinta használata meg van engedve.

A ritka könyvek s kéziratok használatára fenntartott földszinti olvasó ú. n. dolgozóterembe csak belépőjeggyel juthat a közönség. Az olvasójegy sorszámmal ellátott szürke kartonlap, mely félvényként megújítandó. (Szövegét s mintáját lásd a tuloldalon.)

Kiadatása ugyanoly alakiságokkal jár, a minőkkel a Bibliothèque Nationale-nál találkoztunk. A dolgozóterem csakis délelőtt 10-től délután 3-ig van nyitva.

A *Bibliothèque Nationale*-lal ellentétben a *Bibliothèque Sainte Geneviève*-ben a házon kívüli kikölcsönzés is meg van engedve. Egy-

általán nem kölcsönözhetők ki: az értékes művek, szótárak, hírlapok, folyóiratok, térképgyűjtemények, a sokszor használt kézikönyvek, doktori értekezések, regények, gyűjteményes kiadványok, műlapokkal bíró publikációk és az összes művek kötetei. A részeben őrzött ritkaságok és kéziratok csakis a könyvtárigazgató külön felhatalmazása mellett adhatók ki. A miniált s egyébként rendkívüli becses kéziratok kölcsönadásához pedig a miniszter külön felhatalmazása szükséges.

Egy és ugyanazon személynek egyszerre legföljebb tíz kötet

No.

BIBLIOTHÈQUE SAINTE-GENEVIÈVE

MANUSCRITS ET RESERVE

CARTE D'ADMISSION DANS LA SALLE DE TRAVAIL

Valable du au

M

demeurant rue

Signature du Porteur :

L'Administrateur :

CETTE CARTE EST RIGOREUSEMENT PERSONNELLE.

adható ki. A kikölcsönzésről külön naplót vezetnek, melybe a visszaszolgáltatás határidejét is följegyzik. A végső határ a kölcsönvétel napjától számított három hónap. Az igazgatónak azonban jogában áll a határidő letelte előtt is hazahozatni a kikölcsönzött köteteket, ha a szolgálat érdeke úgy kívánja. Ha a kölcsönvevő távozik a fővárosból, előbb tartozik visszaszolgáltatni a kivett köteteket. Lakásváltozás esetén az új cím mindig közlendő a könyvtár vezetőségével.

A kölcsönzésre jogosítottakról külön lajstromot vezetnek s a ki e feltételeket be nem tartja, a lajstromból töröltetik. A kivett könyvekért a kikölcsönző anyagilag felelős.

A rendes kikölcsönzők három havonként megújítandó jegyet

kapnak. Ebben a kedvezményben az egyetemi tanárok, doktorok és ismert nevű tudósok részesíthetők.

E rendes kikölcsönzők mellett rendkívüli kikölcsönzők is vannak a midőn az igazgató, vagy ennek felhatalmazottja, szoros kivételkép, egyik másik általa ismert egyénnek egyetlen, meghatározott mű kivételére jogosító utalványt állít ki. Ezen kivételes kikölcsönzésekről külön lajstromot vezetnek.

A könyvtár anyagának fotografálása ép oly feltételekhez fűződik, a minőket a *Bibliothèque Nationale*-ről szoltunkban említettünk.

A könyvtárban 1906-ban Morel¹ szerint 198.929 egyén fordult meg, a kik összesen 290.575 könyvtári darabot használtak. A házon kívüli kikölcsönzés nem lett külön kimutatva. A látogatók zöme a főiskolai hallgatók sorából kerül ki. Jellemzésükre legyen elég a liberális érzelmű Morel e sokatmondó sorát idéznem: «Il faut ici un Larousse relié en fer, attaché par une chaîne comme au moyen-âge, et un lavabo obligatoire à l'entrée».²

III.

A Bibliothèque de l'Université de France.

A párisi tudományegyetem könyvtára a négy karnak megfelelően négy részre oszlik, mely részek mindegyike másutt van elhelyezve. E részek:

1. Bibliothèque de l'Université de France (vagyis a bölcsészeti és természettudományi karok könyvtára, a Sorbonne épületében). Állománya közel 500.000 kötet. Az olvasók száma az 1906/7. tanévben 134.000 volt, a használt köteteké pedig 441.500. Házi használatra 981 egyén 14.240 kötetet kölcsönzött ki.

2. A jogi kar könyvtára (a megfelelő kari épületben). Állománya 1907-ben 85.000 kötet. Az olvasók száma az 1906/7. évben 194.400-ra rúgott, a használt köteteké pedig 252.000-re. Házi olvasásra 146 egyén vagy intézet 7225 kötetet kölcsönzött ki.

3. Az orvosi kar könyvtára. Állománya közel 180.000 kötet.

¹ Les bibliothèques. II: 469.

² U. o. I: 67.

Az olvasók száma 1906/7-ben 101.540 volt, a használt köteteké pedig 153.550. Házi használatra 2659 egyén kivett 6565 kötetet.

4. A gyógyszerészeti főiskola könyvtára. Állománya mintegy 50.000 kötet. Olvasók száma 1906/7-ben 10.022, használt köteteké 14.336, házon kívül kikölcsönzött köteteké pedig 1641.¹

E négy rész mindegyike külön vezetés alatt áll s külön költségvetés felett rendelkezik. A kezelés módja s a használat szabályai azonban az összes részekben teljesen egyenlő. Épen azért csakis a legtekintélyesebb kari könyvtárat, a *Bibliothèque de l'Université de France*-t látogattam meg, a mely a Szent Genovéváról nevezett könyvtár tőzsomszédságában van.

Az egyetemi könyvtár alapját 1762-ben vetette meg Gabriel Petit de Montempuys mintegy 4000 kötetre rügő könyvhagyományával. Ehhez járultak 1764-ben a kitiltott jezsuita-rend könyvtáraiból bevont kötetek és 1767-ben a vásárlás útján megszerzett Hamelin-féle könyvtár. Ugyanekkor a konfiskált Louis-le-Grand jezsuita-kollégium épületébe telepítették s hol *Bibliothèque du Prytanée*, hol *Bibliothèque du lycée impérial*, hol meg *Bibliothèque des quatre lycées de Paris* elnevezéssel illették, míg végre 1812-ben a *Bibliothèque de l'Université de France* elnevezést kapta. 1823-ban végre áttelepítették a Sorbonne épületébe s miután előbb *Bibliothèque de l'Académie de Paris*, majd *Bibliothèque de la Sorbonne*-nak keresztelték el, 1861 óta *Bibliothèque de l'Université* a hivatalos czime.

A régi Sorbonne hires könyvtárához semmi köze: ennek anyagát 1795-ben részben a *Bibliothèque Nationale*ba, részben más állami könyvtárakba kebelezték, a többi egyházi eredetű könyvgyűjteményekkel egyetemben.²

A villamos világítással fölszerelt olvasóterem az egyetemi épület első emeletén van elhelyezve s 320 egyénre van berendezve. Nyitási idő köznapokon d. e. 10—12, d. u. 2—6 és este 8—10 óráig. Az olvasótermet az összes francia egyetemek hallgatói, továbbá a főiskolák és középiskolák tanulói s a tanárok használhatják; egyéb kutatóknak külön folyamodvány alapján adnak ki látogatójegyet.

¹ V. ö. a számadatokra nézve Morel i. m. mutatóját.

² V. ö. Trübner's *Minerva*, II: 530.

Az olvasóteremben négy asztalon van elhelyezve a könyvtár egyetemes betürendes czédula-katalógusa, míg a tárgyszerinti katalógus el van zárva a közönség elől s csakis a tisztviselők tájékoztatására szolgál. Egyes szakokról nyomtatott katalógusok is készültek; eddig megjelentek: Périodiques; Cartulaires; Mélanges jubilaires; Bibliographie; Sciences mathématiques; Sciences physico-chimiques; Sciences naturelles; Sciences philosophiques; Philologie (8 osztály); Histoire (8 osztály). Az új szerzeményekről havonként autografált értesítést adnak ki.

Az olvasóteremben mintegy 3000 kötet van fölállítva: nagyrészt szótárak s gyakran használt kézikönyvek. E köteteken a rendes jelzés mellett még US (a. m. usuel) betűjegy is áll.

Egy-egy olvasó egyszerre legfeljebb három művet kérhet ki; a folyóiratokból, gyűjteményes vállalatokból egyszerre csupán öt kötetet hoznak ki. A kérés egy-egy ülés folyamán többször is megismételhető, úgy hogy 20—25 kötetet is kikaphat egy és ugyanazon olvasó. A kikért művek mindegyikéről külön kérőlapot állít ki a használó, melynek kisebbített mása a következő:

BULLETIN DE DEMANDE	BIBLIOTHÈQUE DE L'UNIVERSITÉ DE PARIS
No de la place : _____ M. _____ Cote de l'ouvrage : _____ <p style="font-size: small;">Le Surveillant doit détacher cette souche en remettant l'ouvrage au lecteur et lui laisser le bulletin.</p> Date : _____	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px; float: right; font-size: x-small;"> No de la place occupée par le lecteur </div> <div style="clear: both;"></div> <h3 style="text-align: center; margin: 10px 0;">Bulletin de Demande</h3> Cote de l'ouvrage : _____ M. _____ Demeurant _____ <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-top: 10px;"> Auteur : _____ Titre de l'ouvrage : _____ Nombre de volumes ou fascicules remis : _____ Date : _____ </div> <p style="font-size: small; margin-top: 10px;"> Observations importantes : Écrire très lisiblement. — N'insérer qu'un seul ouvrage par bulletin. <i>Rapporter ce bulletin avec l'ouvrage demandé. — Tout bulletin non rendu implique la perte ou la disparition de l'ouvrage.</i> </p> <p style="text-align: right; font-weight: bold; margin-top: 5px;">Voir au verso.</p>

Az egyetemi könyvtár olvasótermi kérőlapja.

A kérőlap a kipontozott helyen kettéválasztható; a kisebbik rész a terem felügyelőjénél marad, míg a nagyobbik részt a

a könyvvel együtt átadják az olvasónak. Távozáskor az olvasónak e kériőlaprészt a könyvvel együtt kell átszolgáltatnia a felügyelőnek.

Miként a *Bibliothèque nationale* olvasótermében, itt is vannak fenntartott asztalok; a nagyalakú foliánsok, térképek, ritka s illusztrált művek, továbbá a bekötetlen folyóiratok ez asztaloknál használandók.

A nagy olvasóterem mellett még két külön olvasóhelyiség is van e könyvtárban; az egyik kizárólag irodalmi vizsgálatra készülőknek van fenntartva s egy 2000 kötetes szépirodalmi könyvtárral van fölszerelve; a másik a folyóiratok legujabb számainak olvasására szolgál s ide csakis a tanárok meg a külön felhatalmazással bíró olvasók léphetnek be.

A házi kikölcsönzés, miként az a fentebb közölt forgalmi adatokból önként következik, meg van engedve. Az egyetemi tanárok minden különösebb alakiség nélkül kapnak kölcsön könyveket; a diákság azonban, a melynek kölcsönzési jogát az erre vonatkozó miniszteri rendelet különösen kiemeli, csak bizonyos alakiságok teljesítése mellett élhet e joggal. Csakis rendes hallgatók élhetnek e joggal, még pedig akkor, ha a fakultás titkáráról kiváltják az e célra szolgáló beiratkozási igazolványt. Az igazolványt letétbe helyezik a könyvtár vezetőjénél, a ki ennek alapján a szokásos térítvény ellenében kiadja a kért könyveket. Ha a hallgató visszaszállította az összes nála levő könyveket, igazolványát visszakapja s ez azt újra beadja a kari titkárnál, a ki visszahelyezi az illető hallgató iratesomójába, melynek szerves kiegészítő része.

A kikölcsönzés lebonyolítására szolgáló iroda köznapokon d. u. 2-től 5-ig van nyitva. A zöldszinű térítvényeket tintával kell kitölteni. A 22×13 cm. nagyságú térítvény mintáját a túloldalon adjuk.

A kérés csak másnap nyer kielégítést. Egyszerre csupán két mű vehető kölcsön; a határidő legfeljebb *két hét*. Aki nem hozza vissza idejére a könyveket, mindaddig nem kap kölcsön újabb műveket, amíg e kötelezettségének eleget nem tett.

A szótárak, nyelvtanok, könyvészeti művek és kompendiumok, továbbá a gyűjteményes művek és folyóiratok, végül a ritkaságok nem adatnak ki kölcsön.

A több emeletre terjedő könyvraktár az épület udvari szárnyában van elhelyezve s nincs a legjobban megvilágítva. A természetes világítást villamos lámpák fénye egészíti ki, a melyek vezetéke gondosan el van szigetelve. A butorzat tölgyfából készült, míg az állványok mozdíthatatlan (!) polczai nyárfából valók. A könyvek fölállítása szisztematikus s az egyes tárgycsoportokat megfelelő felírások mutatják. Alak szerint a könyvek négy csoportba vannak osztva; ezek: 2° 33 cm.-en felüli nagyságúak; 4° 25—33 cm. magasak; 8° 20—25 cm. magasak; 12° 20 cm.-

Emprunteur :
M. _____
Adresse { _____
Date d'emprunt : _____
Cote : _____
Format : _____
Nombre de volumes : _____
Date de restitution : _____

BIBLIOTHÈQUE DE L'UNIVERSITÉ DE PARIS

Demande de Prêt à Domicile

DÉSIGNATION DE L'OUVRAGE	
Auteur : _____	
Titre { _____	
Année : _____	Cote : _____ Format : _____

Demandé par M. _____ Qualité : _____

Demeurant _____

Date : _____ Signature : _____

A rendre à l'Emprunteur,
en échange du volume.

Lire l'Avis au verso.

Az egyetemi könyvtár terítvénye.

nél alacsonyabbak. A könyvtár szakrendszerét Lebas állapította meg; főbb osztályait *Bibliográfiai rendszerek* című dolgozatomban¹ már közöltem s így arra e helyen nem terjeszkedem ki.

A könyvtárban két szerzeményi naplót vezetnek; egyet a vételekről s egyet az ajándékokról. Minden könyv külön tételszámot kap s e szám a napló megkezdésétől kezdve egyfolytában halad egytől a végtelenig. A vételek elkönyvelésére szolgáló naplóba a következő adatok jönnek: 1. szállítás napja; 2. tételszám; 3. a szállító könyvkereskedőczég neve; 4. a szerző neve; 5. a mű címe; 6. a megjelenés helye; 7. a megjelenés éve; 8. a kötetek száma; 9. a rétnagyság; 10. az ár; 11. könyvtári

¹ Magyar Könyvszemle, 1909. évf. 28. l.

jelzet; 12. a számla kelte; 13. a kifizetés kelte; 14. észrevételek.

E két növedéki naplón kívül van még egy harmadik is, a folyóiratok, sorozatos kiadványok számára. E napló betürendben tartott mozgó lapokból áll, melyek mindegyike egy-egy folyóirat számára van fenntartva.

A könyvek lebélyegzésénél szabály, hogy a 100 lapnál vastagabb köteteknél a címlapon s utolsó lapon kívül a 99. lap is lebélyegeztessék.

A könyvek teljes címét csakis az elzárt szisztematikus katalógusban írják le, a lapszámozás megjelölése azonban itt is elmarad. A szerzők betürendes katalógusában rövidített cím-főlvételekkel találkozunk, melyek a jelzetre, a szerző, esetleg fordító vagy átdolgozó nevére, a rövid címre, a kiadás számának, a megjelenés helyének s évének, továbbá az alaknak megjelölésére terjeszkednek ki. A fordító, átdolgozó neve alól utalólap is készül, mely azonban csak a szerző nevére s a szakjelzésre szorítkozik, de a munka címét nem ismétli meg. Ez mindenesetre kényelmes a katalógus készítői, de nehézkes a használók szempontjából s követésre épen nem ajánlható.

Végezetül emlékezzünk meg néhány szóval az egyetemi könyvtári tisztviselőktől megkivántató szakképzettségről is. Az egyetemi könyvtárakban alkalmazást nyerni óhajtó egyéneknek külön vizsgálatot kell tenniök, melyhez csak oly jelöltek bocsáttatnak, a kik legalább is 21 évesek, de 35 évnél nem idősebbek, érettségi bizonyítvánnyal, esetleg főiskolai végzettséggel (doktorátus, licenenciátus) bírnak s egy évig, illetve (főiskolai végzettségük-nél) egy félévig valamely egyetemi könyvtárban voluntáriuskodtak. A vizsgálat két részből áll: írásbeliből és szóbeliből. Az írásbeli tárgyai: 1. értekezés valamely általános bibliográfiai kérdésről vagy az egyetemi könyvtári szolgálat valamely ágáról; 2. tizenöt különféle tárgyú s a könyvnyomtatás különböző korszakaiból való mű osztályozása, tekintettel az 1878. május 4-én kiadott szabályzatra. A szóbeli vizsgálat tárgyai: 1. kérdések a bibliográfia s egyetemi könyvtári szolgálat köréből; 2. kérdések azon idegen nyelveket illetőleg, melyeket a jelölt saját bevallása szerint elsajátított.

Az írásbeli és szóbeli vizsgálat első pontja alá tartozó kér-

déseket külön program részletesen előírja. Mutatóba álljon itt az a rész, mely a könyvészeti repertóriumokra vonatkozik:

1. Egyetemes bibliográfiák, minők Brunet, *Manuel du libraire*; Ebert, *Allgemeines bibliographisches Lexikon*; Graesse, *Trésor des livres rares*.

2. Franciaországra vonatkozó speciális bibliográfiák, a minők Quérart, *la France littéraire, les Supercheries littéraires*; Barbier, *Dictionnaire des anonymes*; Lorenz, *Catalogue de la librairie française*; a *Journal général de l'imprimerie et de la librairie*; — hasonló repertóriumok, melyek Németországban, Angliában, Itáliában, Spanyolországban, Portugáliában s az Északamerikai Egyesült-Államokban láttak napvilágot.

3. Meghatározott tárgyra vonatkozó különleges könyvészeti munkák; például a középkori történelemre nézve: Potthast, *Bibliotheca historica aedii aevi*; Ul. Chevalier, *Répertoire des sources historiques du moyen-âge*; a klasszika-filológiára nézve: Engelmann és Preuss, *Bibliotheca scriptorum classicorum*; és így tovább a történelem, jog, nyelvészet, irodalom, történet, matematika, természettan, természetrajz, orvostan stb. legfőbb ágaira vonatkozólag.

VIDÉKI KÖNYVTÁRAINK 1908-BAN.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége, eddigi szokásához híven, 1908. évi működéséről is részletes jelentésben számolt be, hű képet nyújtva a vidéki könyvtárak mai állapotáról.

A társadalmi tényezők által föntartott tudományos közgyűjtemények közül az 1908. évben 76 intézet tartozott a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége hatáskörébe.

E gyűjtemények szükségleteire és a könyvtári és múzeumi ügy fejlesztésével járó egyéb kiadások fedezetül az 1908. évi állami költségvetésben 299.060 korona hozatott előirányzatba, mely összegből a rendes kiadásoknál az Országos Főfelügyelőség szükségleteire személyi járandóságok czimén 25.560 korona, dologi kiadások czimén 21.700 korona, összesen 47.260 korona, a tudományos közgyűjtemények szükségleteire 124.300 korona, a rendkívüli kiadásoknál építkezési és beruházási szükségletekre 127.500 korona volt fedezetül szánva. Ezek a javadalmi tételek a Főfelügyelőség szükségleteinek rovatánál a személyi járandóságoknál 2560 koronával, a gyűjteményeknél 6500 koronával mutták felül az előző évi költségvetésben megállapított javadalmat és így ez évre 9060 koronával növekedett a kiadások fedezete. Ehhez a javadalomhoz járult az előző évben felhasználatlanul maradt 7529'85 korona, mely összegből 3585'85 korona a Főfelügyelőség központi szükségleteinek, 3944 korona a tudományos gyűjtemények szükségleteinek fedezetét gyarapította. Ekként 306.589'85 koronát tett ki az az összeg, a mely a múzeumi és könyvtári ügy fejlesztése terén a Főfelügyelőségre váró feladatokban az elmúlt évben rendelkezésre állott.

Anyagi eszközei felhasználásánál a Főfelügyelőség ez évben is az eddigi gyakorlat által igazolt eljáráshoz ragaszkodott.

Rendes évi segélyek czimén 31.000 korona, a rendkívüliek

czimén pedig 41.500 korona folyósított a Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó könyvtáraknak.

A könyvtárak gyarapítására szánt díszmunkák és szakkönyvek közül, a «Breviarium Grimani» X. kötete két példányán kívül, a «Gróf Zichy Jenő III. ázsiai utazása» című mű 10 példánya vételárából hátralevő ötödik részletének törlesztése 222.40 koronával terhelte a Főfelügyelőség javadalmát, melynek terhére ezenkívül Csiki Ernőnek «Magyarország bogárfaunája» című műve 30 s Petrik Géza «Magyarország bibliographiája» 10 példányban lőn beszerezve.

Továbbá e rovatából és egyéb czélokra közvetlen a Főfelügyelőség még a következő műveket szerezte meg: Dr. Szentkirályi Kálmántól 2400 koronaért az 1861—1908. évi országgyűlések nyomtatványainak teljes gyűjteményét, mely értékes sorozat valamely, egyelőre még meg nem határozott nagyobb nyilvános könyvtárnak van szánva; a kassai múzeum számára 200 koronaért Prokop A.-nak a morvaországi műemlékekről szóló 4 kötetes munkáját.

Ezenkívül gyarapítási, bútorozási, berendezési és egyéb czélokra a következő tételeket utalványozta ki a Főfelügyelőség közvetlen rendelkezésre álló javadalmából: a poprádi Kárpát-Múzeumnak üvegszekrényekre és könyvtárpolczokra 1044 koronát; a szekszárdi múzeumnak adott rendkívüli könyvtári segélyképen 110 koronát s végül a pápai református főiskola metszetgyűjteményének földolgozásáért a megállapított tiszteletdíj első felét, 800 koronát, s a gyűjtemény rendezésére 387.30 koronát.

A Főfelügyelőség kebelében előfordult események felsorolása alkalmával mindenekelőtt dr. *Schönherr Gyula* ideiglenes előadó-titkárnak márczius hó 24-én bekövetkezett elhunytáról emlékezünk meg.

Az év többi személyzeti ügyéről az alábbiakban számolunk be: Ő császári és apostoli kir. Felsege 1908. évi február hó 12-én Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával a Főfelügyelőség előadójává *Mihalik József* kir. tanácsost, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum igazgató-órét méltóztatott legkegyelmesebben kinevezni; a Főfelügyelőség titkárává a nm. vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter *Winkler Elemér* miniszteri segédfogalma-

zót, a dr. Pataki János távozásával megüresedett tollnoki állásra pedig dr. *Tihamér Lajost* nevezte ki.

A jelentés további folyamán az állami felügyelet alatt álló tudományos közgyűjtemények állapotáról, az év folyamán az állam és társadalom részéről fejlesztése érdekében tett intézkedésekről s azok eredményéről ad számot. Ebből a részből közöljük azokat az adatokat, a melyek a könyvtárak ügyeire vonatkoznak vagy azokkal kapcsolatosak.

Alsókubinban az Árвамеgyei Csaplovics-Könyvtár épülete teljesen elkészült s az annak végleges átvétele előtt szükségesnek talált pótmunkák is befejeztettek. Mindamellett a könyvtár mindezideig a nyilvánosságnak átadható nem volt, mert a belső berendezés költségek hiányában még el nem készülhetett. E czélra a vármegye közönsége 9561 K államsegélyt kért, a melynek fedezetéről a Főfelügyelőség akként gondoskodik, hogy a jelenlegi rendkívüli államsegély 1910-ben utalványozandó utolsó 5000 koronás részletének még 1911-ben és 1912-ben leendő folyósítása, illetve emez évekre való meghosszabbítására nézve 1910-ben fog javaslatot terjeszteni a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé. A könyvtár az 1908. évben 800 K államsegélyt nyert, melyet a könyvtáros mellé segítségül adott díjnak díjazására fordítottak. A könyvtárrendezés folytatólagos munkájáról, a gyarapodásról s a könyvtár használatáról nincsenek közelebbi adatok.

Aradon az Aradi Kölcsey-Egyesület könyvtárában az olvasók száma az elmúlt esztendőben csaknem megháromszorosodott. Az őszi és téli hónapokban hetenként ötször-ötször áll nyitva a könyvtár s 244 napon 2703 esetben 11.048 művet kölcsönöztek ki az olvasók. A kikölcsönzött könyvek négyötödrésze szépirodalmi. A nagy kereslethez képest erősen meg is szaporították könyveiket. 662 darabbal több volt a könyvtár az 1908. év végén, mint az elején. Összes állománya pedig 38.720 darab volt. Az egyesület összesen 1152 koronát költött 1908-ban a könyvtárra, könyvre azonban az idén még 200 koronával többet is költhetett, mert az Országos Tanács jóvoltából 100—100 korona árú könyvvel fejleszthette az aradszentpétervári és az aradségai könyvtárakat. Az egyesület kérésére küldött még az Országos Tanács Nagyhalmágyra és Buttyinba is egy-egy nép-

könyvtárt, melyet az egyesület gondozása mellett szép eredményel használ a közönség.

Aranyosmaróton a Barsvármegyei Múzeum mindezeideig rendezetlen lévén, a nyilvánosságnak még nem volt átadható. Könyvtárának összes állománya az 1908. év végén 3507 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 23 darab.

Balassagyarmaton a Nógrádvármegyei Múzeum-Társulat a Nagy Iván-féle értékes könyvtárt, mely három éven át a Takarékpénztár tágas helyiségében nyert ingyenes elhelyezést, minthogy e helyiségekre nevezett pénztintézetnek szüksége volt, új bérhelyiségbe vitette át 1908. október 1-én. Az új bérhelyiség a Népbank tulajdonát képező házban van, tűzmentes helyen, vasajtókkal és ablakrácsokkal ellátva. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 15.269 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 20 darab. A múzeum 1908-ban 1000 korona államsegélyt nyert, melyből 540 koronát lakbérre, 460 koronát pedig könyvek kötésére fordítottak.

Bártfán a Sárosvármegyei Múzeumban dr. Iványi Béla orsz. levéltári tisztviselő 1907-ben miniszteri megbízásból rendezte Bártfa szab. kir. város levéltárát 1526-ig. Javaslatára megállapodás történt, hogy a levéltár anyaga a középkoron túl is rendeztessék, miért is a városi tanács a polgármestert és dr. Vas Antal múzeumi őrt kérte föl a további rendezésre. Nevezettek körülbelül 5000 oklevelet vettek át, a melyekben megfejtették a dátumokat s majd borítékba helyezték és a megfelelő föliratokkal ellátták azokat. E munkálkodáson kívül a múzeumi őr befejezte a régiségek törzskönyvét, a könyvek leltárait s a letéti- és helyrajzi naplókat. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 1340 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 68 darab. A könyvtár ez évben 500 K államsegélyben részesült.

Besztercebányán a Városi Múzeum az 1908. évre nyert 500 korona könyvtári államsegélyből az 1908. év végeig felhasználott 227 korona 59 fillért. Az év végén maradt 272 korona 41 fillér a Főfelügyelőség által jóváhagyott költségvetésben részletezett művek beszerzésére fog fordíttatni. A könyvtár, július és augusztus hónapok kivételével, minden szerdán és szombaton 5—6-ig van nyitva. A könyvtártól kikölcsönöztetett 547 darab.

A használat díja egy évre 2 korona, havonként 56 fillér volt. Egyes művek használatáért 20 fillért szednek.

Békéscsabán a Múzeumegyesület építkezése ügyében némi haladás történt, a mennyiben a vallás- és közoktatási miniszter elhatározta, hogy Békéscsabán a múzeumi épülettel kapcsolatban közművelődési házat létesít, az egyesületet pedig fölhevítve, hogy e célból sürgősen dolgozza át a már benyújtott tervek s az átdolgozottakat a vonatkozó költségvetéssel együtt terjeszsze föl. Az egyesület eleget is tett a miniszter kívánalmának. A benyújtott tervezet s költségvetés szerint az épület 180.000 koronába fog kerülni, a mely összegből rendelkezésre áll a 80.000 korona államsegélynek eddigi folyósított öt 2000 koronás részlete, tehát összesen 10.000 K, a mely mellé a vallás- és közoktatási miniszter hajlandó a kulturházak alapjából 90.000 korona tökesegélyt folyósítani, a még fönmaradó 80.000 korona pedig törlesztéses kölcsön alakjában lesz fölveendő a város által. E kölcsön törlesztési annuitásához a város évi 1000 koronával járul hozzá, a többi a vallás- és közoktatási miniszter saját tárczája terhére vállalta el. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 2004 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 20 darab. Az egyesület ez évben 300 K könyvtári segélyt kapott, mely összeg az év végéig nem lett felhasználva.

Békésgyulán a könyvtárat és múzeumot föntartó Békésvármegyei Közművelődési Egyesület főgondját az képezte, hogy a róm. kath. főgimnázium épületében az egyesület által létesített és elfoglalt két teremben a múzeumban őrzött Mogyoróssy-féle könyvtár és a vármegye házában levő Oláh-féle könyvtár egyessíttessék és a nyilvánosságnak mielőbb átadassék. Az e célból szükséges rendezési munkálatokra, továbbá a könyvtár gondozására *Németh József* főgimn. tanárt nyerte meg az egyesület.

Budapesten a Budapesti Könyvtár-Egyesület 8552 mű 20.073 darabból álló központi könyvtára föntartási költségeit az 1908. évben is saját bevételeiből fedezte, úgy, hogy a részére engedélyezett 1500 K állami segélyt teljes egészében könyvek beszerzésére fordíthatta. Az egyesületnek eme könyvtára a II. kerületi Corvin-téri Vigadó-épület II. emeletén van elhelyezve, a hol a könyvtári helyiségen kívül egy 20 személyre berendezett nyilvános olvasóterem áll a közönség rendelkezésére. Az egye-

sület a könyvtár használatáért semminemű díjat nem szed. A központi könyvtárt, mely naponta 3—8-ig van nyitva, az 1908. évben 295 ingyenes nyitási napon 6980 egyén (1907-ben 6388) használta és pedig: 5910 középiskolai tanuló, 253 felsőiskolai tanuló, 361 hivatalnok, 47 kereskedő, 102 iparos és 307 egyéb foglalkozású. Az olvasók részére az 1908. évben 9730 mű, 11.977 darab (1907-ben 9229 mű, 11.533 darab) lett használatra kiadva és pedig szakok szerint: Vallás-tudomány 214 mű, nevelés-tudomány 79 mű, bölcsészet, szépirodalom, művészet 389 mű, irodalom és nyelvészet 745 mű, jog- és államtudományok 934 mű, történelem és földrajz 1146 mű, orvostudományok 402 mű, természettudományok és mennyiségtan 634 mű, gazdaság 54 mű, vegyesek 111 mű, hírlapok 1032 mű.

A dunamelléki ref. egyházkerület és a budapesti ref. főiskola tulajdonát képező Ráday-könyvtár 1908. évi történetében nevezetesebb mozzanatok nem említhetők. A könyvtár törzsanyagáról még most sem adhatni pontos, hanem csak megközelítő kimutatást, a mennyiben az utolsó revizionális munka még folyamatban van. Megközelítőleg tehát csak annyi jelezhető, hogy a könyvtár mintegy 14.000 művet foglal magában, körülbelül 23.000 darabban. Az 1904-ben és 1905-ben a könyvtár rendezésére nyert 10.000 K államsegélyből 1908-ra 2504 K 64 f jött át. Ebből részint beszerzésekre, részint a rendezés munkálataira 1908. decz. 31-ig 2148 K 80 f használtatott fel. Maradványképen tehát az 1909. évre 365 K 64 f hozatott át. Meg kell azonban jegyezni, hogy az 1908. évben a takarékpénztári kamatok nem vétettek fel s így ezeknek figyelembevételével összesen körülbelül 500 korona áll még a könyvtár rendelkezésére, a rendezési munkálatok bevégzésére.

Debreczenben a ref. főiskola könyvtáránál a harmadik esztendeje folyó rendezés utolsó stádiumába jutott. A kéziratár rendezése, a könyv-hagyományok besorozása, elhelyezése után a húsz szakba csoportosított könyvtárnak körülbelül 87.600 címlaplappal álló egyetemes, betűrendes czédula-katalógusa is elkészült. A könyvtár anyaga 1908. december 31-én, az apró nyomtatványokkal együtt: 115.058 drb. Az 1908. évi szaporulat 1670 drb. Ezt a gyarapodást az államsegélyből beszerzett 226 drb. a rendes évi jutalékból, ajándékokból felnövekedett 1105 könyv, 115 hírlap, 139 apró nyomtatvány, 81 kézirat, 1 oklevél és 3 arckép

teszi. Az 1908. évi 1500 korona államsegélyt különösen a matematikai-geometriai és német philológiai szakcsoport leg-szükségesebb kiegészítésére fordították; de azonkívül számos magyar szépirodalmi munkát is szerezhettek be az Orsz. Főfelügyelőség jóvoltából. A könyvtár 230 napon át volt ingyenesen nyitva. Az olvasóteremben 6571 látogató használt 9145 darabot, kikölcsönöztetett 3884 darab.

A Debreczeni Városi Múzeum könyvtárának összes állománya az 1908. év végén 6368 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 1058 darab; ebből 876 darab ajándék.

Désen a Szolnokdobokamegyei Történelmi, Régészeti és Ethnografiai Társulat könyvtárának fejlesztése, mióta a dési m. kir. állami főgimnázium igazgatósága s az attól megbízott könyvtáros gondozása alá jutott, teljesen az Orsz. Főfelügyelőség jóindulatára volt bízva. Az attól nyert évi segélyek az egyedüli források, melyek részben könyvkötésre, részben gyarapítási czélokra fordítottak; egyéb tekintetben a könyvtár a megyei, városi hatóságok és intézetek részéről semmiféle támogatásban nem részesült. Pedig a megye területén ez az egyedüli nyilvános jellegű könyvtár. Örvendetes jelenségnek vehető, hogy a könyvtár használatában némi haladás észlelhető, a miből következtetni lehet a további fejlődésre. Mindenesetre kívánatos volna a könyvtárnak olvasóhelyiséggel való ellátása is és éppen a könyvtár kezelője igyekezett is a közvéleményt és az illetékes tényezőket nyilvános könyvtár létesítése érdekében mozgalomra bírni, de a törekvés hatástalan maradt. A könyvtár állománya 1201 darab, melyben a gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 55 darab. A könyvtár mindennap a 9—12 órák között van ingyenesen nyitva; kikölcsönöztetett 140 darab.

Déván a Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat könyvtárából 30 egyén használt 120 művet. Összes állománya az 1908. év végén 5560 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 145 darab.

Eperjesen a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület kollégiumának könyvtárában a rendezési munkálatok az 1908. évben tovább folytak. A könyvtár állománya, a czédula-katalógus alapján tör-tént becslés szerint, 25.000 darab. Gyarapodás volt 1908-ban 365 darab. Kikölcsönöztetett térítvényre 174 darab.

Felkán a helyi Tatra-Múzeumegylet gyűjteményei közül a könyvtár összes állománya az 1908. év végén 3589 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 59 darab. A könyvtárnál hetenként kétszer volt könyvváltás. Kikölcsönözött 12 egyén 79 darabot. Kötetenként egy hétre a használati díj 10 fillér volt.

Győrött a városi közkönyvtár egész csöndben 1908. évi márczius havában nyílt meg. Az olvasóterem a közönség rendelkezésére állt 1908. augusztus 1-ig, a mely időponttól kezdve december 15-ig a város tanácsa abba a kényszerhelyzetbe került, hogy a termet a kataszteri becselő-biztosnak engedje át. Így a látogatók gyér száma ez idő alatt a kisebb könyvtári teremben használta az anyagot. A könyvtár javadalma 2410 korona volt, beleértve az 1000 korona állami segílyt. Vételre fordított 1321 korona 71 fillért. A katalógus nyomda alá rendezése a levéltárossegéd bekövetkezett betegsége miatt abbanmaradt. Mindemez akadályok daczára mégis 473 egyén látogatta a könyvtárat, kik részint az olvasóteremben 424, részint térítvény ellenében 1020, összesen 1444 darabot használtak. A könyvtár állománya 27.789 darab, a gyarapodás 1462 darab.

Gyulafehérvárott az Alsófehérvármegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egylet gyulafehérvári múzeumára nézve csendes és buzgó munkálkodás közt telt el az 1908. esztendő, az egyesület fönállásának 25-ik éve. A könyvtárt, mivel nincs helyiség, olvasók igénybe nem vehették, hanem térítvényre kikölcsönöztek 17 művet. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 3688 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 171 darab. Fejlesztésére a Főfelügyelőség 300 K államsegélyt folyósított, a mihez még 87.97 K 1907. évi maradvány járult. Az 1908. évi maradvány 16.80 K volt.

Hódmezővásárhelyen a ref. főgimnázium nyilvános tanári könyvtárának külső rendezése az 1908. évben teljesen befejeződött, mivel a főntartó ref. egyház elkészíttette az ujságok és folyóiratok elhelyezésére szolgáló nagy könyvvállványokat 170 korona értékben, az 1909. évi költségvetésbe pedig 140 koronát illesztett be egy újabb könyvvállvány beszerzésére a már rendezett iskolai értesítők számára. Ez állvány még az 1908. év zárta előtt elkészíttetvén, a könyvtár helyiségében most már a leg-

nagyobb rend uralkodik, könnyű az áttekintés és ellenőrzés. Az egész év folyamán folyt az óvatos selejtezés, továbbá az iskolakönyvek kiszedése és ezeknek egy új csoportba való elhelyezése. Bár az 1907. évben az egyház külön adományából 400 koronát fordítottak könyvkötésre, az 1908. évben pedig 149 koronát, mégis sok könyv vár bekötésre, különösen olyanok, melyeket a közönség sűrűn használ. A diplomok katalógusa is elkészült az év folyamán s annak egy példánya a Főfelügyelőséghez beküldetett. A könyvtár összes állománya 19.141 darab; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 525 darab. A könyvtár nyitva volt 208 napon át, mely idő alatt az olvasóteremben 362 látogató 384 művet 419 kötetben használt. Kikölcsönöztetett 94 térítvényre 162 mű 222 kötetben. A könyvtár használata díjtalan. A könyvtár 1908-ban 800 K államsegélyben részesült, a mihez még 3850 K 1907. évi maradvány is járult. Ez összességéből az év végéig 56002 K-t használtak fel.

A városi közkönyvtár állománya az 1908. év végén 4813 darab volt. Ebben a gyarapodás 1372 darab. A közkönyvtár ingyenesen nyitva volt: vasárnap d. u. 2—5-ig, a téli hónapokban pedig 5-től fél 7-ig. Az olvasóteremben 112 látogató 197 darabot használt; kikölcsönöztetett pedig 4354 térítvényre 7917 darab. A könyvtár az Orsz. Tanács útján 2500 K államsegélyt nyert; ebből az év végén 206532 K volt a maradvány.

A *kassai* Múzeum első legégetőbb szükséglete, hogy helyiségei minél előbb szaporíttassanak. Különösen a könyvtár az, melynek érdekében szót kell emelnünk. Még néhány évvel ezelőtt is ez volt a legszerényebb osztálya a Kassai Múzeumnak. Javárészt használatba sohasem kerülő régi, jobban mondva ócska munkákból állott. Két nagyobb adomány azonban kiemelte előbbeni helyzetéből s egyszerre modern, a művelt közönség és az érettebb tanulóifjúság használatára kiválóan alkalmas gyűjtemény magjává tette. Egyik volt a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 20.000 koronás rendkívüli államsegélye, melyet Mihalik József miniszteri biztos úgy használt fel, hogy egyrészt a föltétlenül szükséges muzeális szakkönyvtár alapját megvetette, másrészt a legelhangoltabb irodalmi, irodalomtörténeti és történelmi szakcsoportokat modern munkákkal lehetőleg kiegészítette. A másik Puky József ny. miniszteri tanácsos ajándéka, a

mely, az apró nyomtatványoktól eltekintve, 2263 kötetnyi válogatott, részben igen értékes és nehezen megszerezhető munkát tartalmazott. Szépen gyarapodott a könyvtár az évről-évre növekedő államsegélyből is; így az 1908-ik évben nem kevesebb, mint 4179 korona 89 fillért fordíthatott könyvvásárlásra és kötésre. A mint a könyvtár polczai újabb művekkel kezdtek megtelni, azonnal kitűnt, hogy Kassán, a hol a jogakadémia szakkönyvtárán kívül csak két kisebb terjedelmű s majdnem kizárólag szépirodalmi munkákat tartalmazó népkönyvtár van, egy a tudományok minden ágára kiterjeszkedő modern közkönyvtár valósággal közszükséglet. Csakhogy fájdalommal kell látnunk, hogy az igényeknek a múzeum mai állapotában képtelen megfelelni. Az olvasóhelyiség, melyet teremnek csak némi túlzással nevezhetni, mindössze 28 ülőhelyre van berendezve. S ez az egyedüli nyilvános olvasóterem egy városban, a melynek jogi és gazdasági akadémiája s két középiskolája van, a melyben a lakosságnak egyharmadát az értelmiség teszi. Mondani sem kell, hogy ez a szerény helyiség a legmelegebb nyári napok kivételével állandóan telve van. Elodázhatatlan kötelesség tehát, hogy eme szomorú helyzeten valamikép addig is segítsenek, a míg az épület kibővítéséről gondoskodás történik. A helyszükén kívül még jelentékeny szerkezeti hibái is vannak a múzeum épületének. Ilyen gyökeres hibája első sorban az, hogy könyvtári helyiségei csak a főbejáraton, tehát a kiállítási helyiségül szolgáló előcsarnokon át közelíthetők meg. Az olvasóterem, a nyári felszűnetet kivéve, mindig a délutáni órákban (3—7 óra között) van nyitva, a mikor is a terjedelmes épület biztonságára csak a múzeum egyetlen szolgálja ügyel fel. Ha ez — a mi kikerülhetetlen — a bejáratától eltávolzni kénytelen, akkor a múzeum földszinti és emeleti csarnoka teljesen őrizetlenül áll a szabadon belépő látogatók előtt. Hogy ezen a tűrhetetlen állapoton valamennyire segíthessenek, addig is, a míg a múzeum északi szárnya kiépülhet, föltétlenül kívánatos lenne egy a könyvtár mellé az udvar felől építendő kis előcsarnokon át külön bejáratot nyitni az olvasóközönség számára, a mivel segíteni lehetne a másik folyvást érezhető hiányon: a ruhatár híján is.

A könyvtár külön történetében az év folyamán fölmerült legjelentősebb esemény a nyitási idő megváltoztatása. Az előző-

leg fönnállott szabályok szerint a könyvtár július és augusztus hónapokban hetenként kétszer, szerdán és csütörtökön d. u. 3-tól 7-ig volt a közönség számára nyitva. Most Kassa sz. kir. város tanácsa oda módosította a szabályzatot, hogy a könyvtár évenként július hó 1-től szeptember 15-éig hetenként négy ízben d. e. 9-től 12-ig áll az olvasók rendelkezésére, míg ellenben délutánonként állandóan zárva marad. A közönség igényeire való tekintetből tanácsi engedelemmel a vasárnapi könyvtári órákat is áttették délelőtről délutánra. Mindkét intézkedés jól bevált s a látogatók számának növekedését eredményezte. A könyvtári olvasóterem szűk voltáról már fentebb volt szó. E hiányossággal szemben konstatálnunk kell, hogy a múzeum összes tárai között éppen a könyvtár az, a mely új anyag elhelyezésére elegendő térrel rendelkezik, a mely tehát az adott körülmények között legintenzívebben gyarapítható. A könyvtartóterem mai, fölöttébb czélszerűtlen berendezése mellett is legalább ötezer új kötetet könnyűszerrel lehet még felállítani, ha pedig a nehézkes állványok helyébe czélszerű könyvpolczok kerülnek s ha a helyiség megfelelő, vasszerkezetű karzattal szereltetik fel, benne közel ötvenezer kötet, tehát a jelenlegi állomány kétszerese nyerhet elhelyezést. Részben ezért, részben mert a közönség folyvást fokozódó érdeklődését a könyvanyagának erősebb gyarapításával kellett méltányolni, a múzeum miniszteri biztosa minden lehető eszközt felhasznált a könyvtár szaporítására. E tekintetben az elmúlt év eredménydúsnak mondható. A szaporulat az előző évinél jóval magasabb számokat mutat. A vétel útján szerzett 1045 kötetnek 1907-ben 114 kötet felel meg s a végösszeg: 1848 kötet (2606 könyvtári darab) messze túlhaladja az akkori eredményt, a mely 361 kötettel (814 könyvtári darabbal) zárult. A gyarapodást a múlt évben kimutatott könyvtári anyaghoz hozzáadva, végeredményül azt találjuk, hogy a Kassai Múzeum könyvgyűjteménye az 1908-ik év végén 23.145 darabból állott. E megállapítás egészen pontosnak nem mondható, miután a Múzeumnak számba nem vett néhány száz kötetnyi olyan könyve is van, a melyek, mint fölöslegesnek vagy csonkáknak látszók, a rendezéskor félretétettek. Van továbbá elraktározva ezret meghaladó apróbb nyomtatvány, régi (nagyobbára 1848—49-beli) plakát, értesítő, hivatalos nyomtatvány, a melyek-

kel együtt a könyvtári anyag eléri a 25 ezer darabot. A könyvtár nagymértékű gyarapodása két okra vezethető vissza. Egyik a rendelkezésre állott összeg aránylag magas volta, a másik az ajándéku nyert művek nagy száma. Az állam a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége útján 1908-ban 2200 koronát adott könyvtári segély czimén. Ehhez járult 200 korona rendkívüli segély, 977 korona 18 fillér előző évi maradvány és 800 korona az 1907. évi néprajzi államsegély-maradványból, melynek könyvtári czélokra való felhasználását a Főfelügyelőség megengedte. Ily módon a rendelkezésre állott s 23 korona 56 fillér híján fel is használt összeg 4203 korona 45 fillerre ment. A gyarapítás oly irányban történt, hogy lehetőleg a könyvtár ama szakcsoportjai nyerjenek kiegészítést, a melyeket eddig kellő fedezet híján el kellett hanyagolni. Ilyenek első sorban a természettudományok s a földrajz, továbbá a hazai történelem. De nem hanyagolták el a muzeális segédkönyvtárul szolgáló műtörténeti csoportot sem, végül tetemesen gyarapították a szépirodalmi munkák sorozatát. Az ajándéku kapott művek, akár a kötetek számát, akár minőségét tekintsük, szintén jó irányban s tetemesen gazdagították a múzeum könyvtárát. A nagylelkű ajándékozók között ez évben is első helyen áll *Puky József* ny. min. tanácsos. Nem kevesebb, mint 809 könyvtári darabbal gyarapította a könyvtárát, a miből a kötetek száma 627 (427 mű). Ily módon az általa eddig ajándékozott könyvek és apró nyomtatványok száma megközelíti a 4000 darabot. Csupa hasznos és becses munka, közötté több ritkaság s egy egész zárt sorozat a magyar népköltésre vonatkozó művekből. Az állami segélyből könyvvásárláson kívül még egy kisebb összeget könyvkötésre s négy Schröter-féle czédulafiók beszerzésére is fordított a múzeum igazgatója. Az 1908-ik év elején a könyvtár anyagának körülbelül egy nyolczada volt kötetlen állapotban. Ez aránylag nagy százaléknak nem is mondható, miután azonban a könyvkötésre fordítható összeg nagyon szerény, a könyvkötői árak pedig az utolsó években 25—40 százalékkal emelkedtek, előre lehet látni, hogy a kötetlen könyvek hányada évről-évre növekedni fog, ha csak valamely rendkívüli segély lehetővé nem teszi egyszerre nagyobb mennyiségű könyv bekötését. Majdnem akkora gondot, mint a bekötetlen könyveknek a szükséges védőborítékokkal való

ellátása, okoz a régebben bekötött, vagy «eredeti kötésekben» pompázó kötetek legnagyobb részének a tökéletes elrongyolódás ellen való biztosítása. A multban a csekély bevételekből s a szűkre szabott segélyekből nagyon keveset lehetett könyvkötésre fordítani. Ennélfogva a mi kész kötésben volt megvehető, az így szereztetett be, a mit pedig be kellett köttetni, arra a legolcsóbb, a legkezdetlegesebb tábla került. Hosszú ideig fog tartani, míg ezek a rosszul konzervált kötetek vagy kicserélődnek, vagy legalább új, tartósabb táblákat nyernek. A fölmerült kár egyedüli haszna a tanulság, a mit ezen esetből merithetünk. Ennek megfelelően az újabb kötések, ha drágábbak is, hasonlíthatatlanul jobbak a régieknél és mindenkor megfelelnek a bennük foglalt könyv értékének, illetőleg előrelátható hasznátságának.

A czédulafiókók beszerzése a könyvtár halaszthatatlan újraczédulázásával s rendezésével áll kapcsolatban. A könyvekről ugyan évek óta készültek katalóguslapok, ezek azonban alakjuknál s anyaguknál fogva betürendes jegyzék alakítására merőben alkalmatlanok voltak, másrészt pedig belső hibáik miatt is csak részben lettek volna használhatók. Az új czédulakatalógus terve már az év derekán fölmerült ugyan, mindazonáltal addig is, a míg a kivitelre kerülhet a sor, nem szűnt meg a régi szabású czímmások készítése.

A könyvtárba érkezett munkákra az olvasóteremben kifüggesztett táblákon, majd ezek megtelte után kiakasztott czédulákon hívták fel a közönség figyelmét. Az újdonságok közlésének e kezdetleges módja rövid idő alatt azt eredményezte, hogy a könyvtár látogatóinak száma rohamosan nőtt és a téli hónapokban körülbelül elérte a helyhez mért maximális számot.

Az olvasóterem forgalmáról a következő kimutatás ad képet:

H ó n a p	Nyitási napok száma	Olvasók száma	Használt művek száma	Olvasók átlaga	Használt művek száma
Január	23	357	441	15	19
Február	24	437	560	18	23
Márczius	26	494	646	19	25
Április	22	331	426	15	19
Május	25	181	231	7	9
Junius	22	66	76	3	3
Julius	18	199	222	11	12

H ó n a p	Nyitási napok száma	Olvasók száma	Használt művek száma	Olvasók átlaga	Használt művek átlaga
Augusztus ...	15	163	188	11	12
Szeptember ...	21	348	411	17	19
Október ...	26	746	903	29	34
November ...	26	1019	1265	39	48
Deczember...	23	839	954	36	41
Összesen ...	271	5180	6323	19	23

A viszonyokhoz képest e számok elég magasak s az előző évekhez képest tetemes emelkedést mutatnak. Az utolsó öt évben az olvasóterem forgalma a következő volt:

1903-ban	1690	olvasó	2106	művet	használt.
1904-ben	3126	«	3930	«	«
1905-ben	3795	«	5030	«	«
1906-ban	3324	«	4097	«	«
1907-ben	2192	«	3487	«	«

Közelebbről nézve a dolgot, konstatálható, hogy a látogatók zömét napról-napra ugyanaz az állandó kis csoport szolgáltatja s a könyvtárt használni hivatott művelt elemek nagy tömege nem veszi igénybe az intézetet. Erről tanuskodik a kiszolgáltattott olvasójegyek aránylagos kis száma. 1908-ban olvasójegyet váltott 243 egyén (1907-ben 121) és pedig foglalkozás szerint: tanár és tanárjelölt 3, tanító és tanítójelölt 27, ügyvéd és ügyvédjelölt 8, hivatalnok 13, kereskedő, kereskedelmi alkalmazott 11, iparos 3, katona 2, joghallgató 14, gazdasági akadémiai hallgató 7, közigazgatási tanfolyami hallgató 3, középiskolai tanuló 99, szakiskolai tanuló 52, nő (tanítónő) 1, összesen 243. Átlagosan tehát minden olvasóra 21 látogatás esik. Bizonyos társadalmi osztályoknak (p. o. tanárok, lelkészek) távolmaradása első sorban az olvasóterem kicsiségével s tudományos kutatók számára föntartott külön olvasóhelyiség hiányával függ össze. Viszont egy másik igen tekintélyes csoport (hivatalnokok, kereskedő, iparos) azért van csekély számmal képviselve, mert a könyvtár nyitási órái a hivatalos és üzleti vagy ipari tevékenység idejével esnek össze. A nyitási idő meghosszabbításával e hiba helyrehozható volna, mert ha az olvasótermet legalább hetenként háromszor este 10 óráig nyitva tarthatnák, azok is részesülhetnének a könyvtár használatának áldásában, a kik

ma onnan kenyérkereső foglalkozásuk révén ki vannak rekesztve. A mai személyzet ennek a kíváncsiságnak minden buzgósa mellett sem felelhet meg. Délelőtt három, délután négy órai szolgálatot még három esteli órával megtoldani lehetetlen. Ha azonban az intézet még egy tisztviselőt kaphat, váltakozva beosztott szolgálattal, azonnal meg fogják kísérelni az olvasóteremnek az esteli órákban való nyitvatartását.

A könyvtárt látogató közönséghez mérten elég kedvező arányú a használt munkák szakokszerinti kimutatása. Az évi eredmény a következő:

S z a k c s o p o r t	A használt művek száma
Hittudomány	23
Lexikonok, szótárak	147
Történelem és földrajz	472
Műtörténet és régiségtudomány	519
Irodalomtörténet, költészet, nyelvtud., szépirodalom	4159
Mennyiségtan és természettudomány	294
Bölcsészet és neveléstudomány	85
Orvosi tudomány	40
Jog- és államtudományok	104
Vegyesek, társulati kiadványok	290
Folyóiratok	166
Múzeumok és könyvtárak katalógusai	10
Térképek	12
Kéziratok	2
Összesen	6323

A könyvtári szakrendszer szerint készült kimutatás nem tűn-
tet fel, hogy mennyi volt a szépirodalmi munkákat használók
száma, annyit mégis megállapíthatni belőle, hogy a használat
nagyobb fele esik a belletrisztikára s csak kisebb fele a tudomá-
nyos munkákra. E jelenség nem aggasztó, mert ugyanez
tapasztalható az összes univerzális és nem szigorúan tudomá-
nyos jellegű könyvtárakban. Mégis szükséges arra is rámutatni,
hogy a tudományos munkák használatának kisebb mértéke nem
éppen a közönség izlését, hanem egyúttal s talán inkább a
könyvtár egyes szakcsoportjainak nagy szegénységét dokumen-
tálja. A hittudományi, bölcsészeti, jogi, vagy éppenséggel az
orvosi szakot a Kassai Múzeum könyvtárában jóformán elavult
s használhatatlan ócskaságok képviselik; azon lehet csodálkozni,

hogy akadtak olvasók, a kik e rosszul ellátott csoportokat is használni tudták.

Az olvasóterem szűk s a használati órák kevés voltáért némi kárpótlást nyújthatna a házi használatra való könyvkölcsönzés. Sajnos, e tekintetben szégyenletesen kis forgalmat mutathat fel a könyvtár. Az egész év folyamán mindössze 269 művet vettek ki otthoni használatra, 126 térítvényen. De még e csekély forgalmat is csak úgy tudták elérni, hogy a városi tanács által készített és életbeléptetett könyvtári szabályzat idevágó rendelkezését, mely a házonkívüli használatot a múzeumi választmány külön engedélyétől teszi függővé, egyszerűen mellőzték. Az említett rendszabás a múzeumi címjegyzékben is le van nyomtatva s ilyképpen átment a köztudatba. A kimondott föltétel mellett a kikölcsönzést megkísérelni csak kevés embernek volt kedve, ennélfogva azok, a kiknek az olvasótermet használni valami okból nem volt módjukban, a múzeumi könyvgyűjtemény igénybevételéről eleve lemondtak. A mint a múzeum államosítása bekövetkezik, új, lehetőleg méltányos és a közönség érdekeit is megvédelmező múzeumi szabályzat fog készülni, a melyben elv gyanánt lesz kimondva, hogy a könyvtárból minden Kassán állandó lakással bíró, bizonyos kort elért lakos jogosítva van könyveket kölcsönvenni.

A könyvtárnak a közönség által alig ismert, de elég érdekes függeléke egy kis irat- és oklevélgyűjtemény. E gyűjteményben a XVI. század elejétől a legujabb korig körülbelül négyezer okirat van, közöttük számos a Felvidék és Kassa történetére vonatkozó darab. Néhány érdekesebb az olvasóteremben levő keretekben s tárlószekrényekben van kiállítva, a többi — egyéb hely híján — kiállított bútorok s ládák rekeszeiben van elrakva. Felállításukra, rendezésükre, vagy regesztázásukra mindaddig gondolni sem lehet, a míg arra való helylyel nem rendelkezik a múzeum. A gyűjtemény gyarapításáról azonban, ha alkalom nyílik, gondoskodni fognak; természetes, hogy szem előtt tartva a múzeum különleges irányát, a fősúlyt a Felvidékre vonatkozó iratokra fektetik. A lefolyt évben az okirattár két csomaggal gyarapodott. Az egyik vétel útján került a múzeumba s volt benne 7 középkori (1371—1409), 3 XVI-ik, 5 XVII-ik és 24 darab XVIII-ik századi oklevél, továbbá a Kádas-család XVII. századi

jegyzőkönyve és a Temesvári-család genealógiai följegyzései. A másik a múzeum tulajdonában volt, de másfél évtized előtt minden térítvény nélkül kivett oklevelekből állott, a melyeket az elhunyt kikölesönző hagyatékának kezelői küldtek vissza. Mind-össze 14 darabot tartalmazott, ebből négy középkori (1347—1478), a többi pedig a XVI—XVIII. századra esik. Az utóbbiak között a jászói konvent egy 1352. évi osztálylevelének másolata s Bercsényi Miklósnak 1708-ban Pécsi János «ngos Perényi Miklós brigadéros úr eő kglme adjutantya» számára kiadott passualisa érdemel figyelmet.

Kecskeméten a Városi Múzeum könyvtára az 1908. év folyamán 261 kötetből álló 179 művel gyarapodott. Az 500 korona államsegélyből 42 művet szereztek 54 darabban, a városi segélyből pedig 641 korona 40 fillérért 102 darabból álló 72 művet vettek. Ajándékba 65 művet kapott a múzeum 105 darabban. Így könyvvásárlásra összesen 1141 korona 40 fillért fordítottak. A könyvtári munkálatok között legelső és legsürgősebb volt a füzött állapotban levő munkák bekötetése. A vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak a 10.000 koronás államsegély első fele kiutalványozásáról szóló leirata megérkeztevel fölhasználhatóvá válván az a 2000 korona, mit a th. közgyűlés könyvek köttetésére régebben megszavazott s a Főfelügyelőség jóváhagyását is megnyervén, hogy a 10.000 koronás államsegélyből köttetésre is használhatnak föl szükséges összeget: azonnal megkezdték ezt a munkát. Az év folyamán 4007 kötetet készítettek el, melyekért 860 korona 28 fillért fizettek ki a városi segélyből. A könyvtárra tehát az 1908. évben 2001 korona 68 fillért költöttek. A városi könyvtár és múzeum anyaga immár annyira megsaporodott, hogy az annak elhelyezésére kijelölt helyiségek nem elegendők, nem alkalmasak, de a városháza épületében lévő eme helyiségekre közigazgatási czélokból különben is szükség van. Ez okból Kada Elek polgármester jelentése folytán a városi tanács az iránt tett javaslatot, hogy a mint az ország minden nagyobb haladó városa államsegélylyel építi már múzeumát és könyvtárát magába foglaló kulturpalotáját, ez iránt e város közönsége is tegye meg a szükséges előkészítő lépéseket. A th. bizottsági közgyűlés, a polgármester javaslatához képest, határozatilag kimondotta, hogy, bár a kulturpalota fölépítésére szüksé-

ges összeggel ezidőszerint nem rendelkezik és így e célra a szükséges földet kijelölni nem tudja, annak létesítését mielőbb kielégítendő szükségletnek jelenti ki és ehhez képest annak előkészítését munkába veszi. A beterjesztett javaslathoz képest azt is szükségesnek jelentette ki a város közgyűlése, hogy a kecskeméti református egyháznak már kifejezett hozzájárulásával a városi múzeum s könyvtár új helyisége oly módon építtessék föl, hogy a 10.000 kötetnyi városi és a 30.000 kötetnyi ref. főiskolai könyvtárnak gazdag anyaga egy közös olvasóteremben álljon a közönség rendelkezésére. Mindemez okokból a th. bizottsági közgyűlés kijelölte a városi kulturpalota részére az új nagy piacra (Szabadság-tér), másfelől az Aradi-utczára eső ama 26475 négyszögöl területű háztelket, mely a 443/kgy. 1908. számú közgyűlési határozattal elfogadott kisajátítási egyesség alapján a ref. főgimnázium épülete részére kijelölt telekrészek átengedése után a városi közönség tulajdonát képező V. t. 120. és 121. számú háztelkekből megmarad; ezen a telken a ref. főgimnázium szabadság-téri homlokzatával egységes külső kiképzéssel kívánja fölépíttetni a városi kulturpalotát, a mely a városi könyvtár és múzeum, esetleg a népkönyvtár elhelyezésére fog szolgálni és a melyben a tudományos és művészeti ismeretek terjesztésére szolgáló előadó- s hangversenytermek és kiállítási helyiségek lennének létesítendőek. Elvileg azt is elhatározta a város közönsége, hogy eme kulturpalota fölépítésére később kijelölendő alaphból a fenti 50.000 koronányi értéket képviselő telken kívül még 100.000 koronát fog fordítani az esetben, ha e célra az államtól 150.000 korona hozzájárulást megnyerni sikerül. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 9156 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 261 darab.

Keszthelyen a Báltoni Múzeumegyesület új bérhelyiségében a könyvtárnak is külön szoba jutott, a melyet megfelelő könyvtári állványokkal bútoroztak be. 1908-ban a könyveket, folyóiratokat és apró nyomtatványokat számba vették, ellenben a ezédula-katalógus elkészítése csak 1909-ben fog megtörténni. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 2930 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 652 darab. Az 1908. évi államsegély 300 K volt.

Késmárkon az ág. h. ev. liceum nagy könyvtára a lefolyt

évben kitűzött ama czélt, hogy az új könyvtári helyiségeket és vele együtt az olvasótermet berendezzék és a közönség használatára megnyissák, sajnos, meg nem valósíthatta, mert az erre szükséges 3500 korona berendezési államsegélyt csak az év végével kapta meg, minélfogva csak akkor láthattak hozzá a szükséges átalakítási munkálatok fogantatásához. E munkák közül a termék átalakítása már be van fejezve, hátra van még a belső berendezés és a villamos világítás bevezetése, úgy hogy az új könyvtári helyiségek és az olvasóterem remélhetőleg az 1908. év szeptember 1-jétől már a közönség használatára megnyitak, a mivel a könyvtár valóban nyilvános könyvtárrá alakult át. A nyitási napok száma 42-ről 75-re, a látogatóké 515-ről 924-re, a kivett könyvek száma pedig 1145-ről 1889-re emelkedett. A könyvtárat, a mennyire a szűk anyagi viszonyok megengedték, fejlesztették. A könyvtár 1908-ban 800 korona államsegélyt nyert, melyet új művek beszerzésére teljesen fölhasznált. Ezenkívül az intézet 1908-ban 1710 korona 32 fillért fordított a könyvtárra. A könyvtár összes állománya 41.867 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 624 darab. Látogatási és használati díjakból befolyt 55 korona.

Kiskúnfélegyházán az elmúlt 1908-ik esztendő a Városi Múzeum életében tulajdonképen az alapvetés éve volt, mert működését a múzeum jóformán csak attól az időtől kezdhettem meg, midőn az alapszabályok jóváhagyása után, mely pedig évekig késett, állami felügyelet alá helyeztetett. A könyvtár alapját máris megvetette a múzeum. A Miletz-féle hagyaték mintegy 500—600 kötetre terjedő anyagát már majdnem egészen földolgozták, de állványok hiányában a rendezett anyag nem volt fölállítható. A múzeum könyvtára és gyűjteményei rendezés és lajstromozás alatt állván, a törzsállomány számszerű adatokkal még ki nem mutatható. A könyvtárból kikölcsönöztek 16 művet.

Kiskúnhalason a ref. főgimnázium könyvtárát föntartó testület mindent elkövetett arra, hogy könyvtáranyagát minél szélesebb körben használatba vegye a város közönsége. Díjat a használatért nem szedett s a kívánt könyvek azonnal való megrendelésével igyekezett a közönség olvasókedvét fokozni. A nagy könyvtárban 53 látogató használt 79 darabot, kikölcsönöztek 446 térítvényre 744 darab könyvet. A használt anyag tehát összesen 823

darab. Az államsegély terhére beszereztetett 41 darab könyv, állami letétbe kaptak 3 darabot, egyéb vétel és csere útján 70 darabbal, ajándékozásból pedig 186 darabbal szaporodott a könyvtár. Az évi összes gyarapodás tehát 300 darab. A könyvtár jelenlegi állománya 36.190 darab. Az 1907. évben már lekötött, de még ki nem fizetett könyvekre kifizettek 300 koronát, könyvkötésre és naplókra, bélyegekre 23 korona 34 fillért. Az államsegély-mara-dékot a múlt évi 600 korona államsegélyhez csatolva, a pénztári készlet az év végén 613⁸² korona volt. A nagy könyvtárnak adott egyházi segély 1908-ban 228 korona volt.

Komáromban a Vármegyei Könyvtár 1908. évi történetében legfontosabb mozzanat, mely sorsára nézve is döntő fordulatot hozott, a közoktatásügyi miniszter ama gondoskodása, a mely-lyel a vármegyei könyvtár és múzeum végleges otthonának épít-ésére újabb 100.000 K összeget s így az előzővel együtt 125.000 K államsegélyt engedélyezett, a mely az 1908. évi állami költségvetésben előirányoztatott. Évtizedek óhajta nyert emez elhatározással kielégítést. A könyvtár és múzeum elhelyezésének kérdése is megoldást nyert az 1908. év folyamán. Nevezetesen Komárom szab. kir. város közönsége a könyvtár és múzeum céljaira följánlotta a volt benzés kisgimnázium nádor-utcai telkét, mely erre a célra alkalmas és a városnak, valamint a forgalomnak középpontjába esik; de hogy a könyvtár és múzeum építkezése már az 1909. év folyamán biztosítható legyen, úgy Komárom város, mint Komárom vármegye törvényhatósága föl-terjesztést intéztek a közoktatásügyi miniszterhez az államsegély-nek egy összegben leendő folyósítása iránt. A könyvtár jelenlegi helyisége a viszonyoknak és követelményeknek egyáltalán meg nem felel s az 1908. évi gyarapodás a levéltár polczainak még üres részein kívül a levéltár ablakaiba került. E szomorú dolgon egyelőre nincs mód segíteni. Komárom vármegye könyvtárában egyesített gyűjtemények: a Kultsár- és Ghyczy-könyvtárak, a Nép-könyvtár és a Múzeum-Egyesület könyvtára kisebb gyarapodásán kívül a vármegyei könyvtár gyarapodása az előző évekkel ará-nyosan az elmúlt esztendőben is lépést tartott és 874 munkával (2111 drb) gyarapodott. A könyvtár jóltevői sorában idős Szinnyey József kir. tanácsos, a ki 1908. évben 224 mű 328 kötettel gyarapította azt, Ghyczy Béla nyugalmazott al-

tábornagy, főrendiházi tag szerepel nagyobb adománynyal, ki néhai Ghyczy Kálmán könyvtárának kiegészítésére 786 darab, főleg országgyűlési nyomtatványt adományozott. Az államsegélyből 1908. év folyamán szerzett a könyvtár 136 darabot 70275 korona értékben. Egyéb vételből pedig 200 darabot 19191 korona értékben. Ajándékot kapott 1970 darabot, csere útján 36 darabot. Folyóirat 30 járt a könyvtár czimére. Az 1908. évben 1100 korona államsegélyt nyert a vármegyei könyvtár, melyet gyarapításra és könyvkötésre használtak föl. Elismeréssel kell itt fölemlíteni a Komárom Vármegyei és Városi Közművelődési Egyesületet, mely az 1907. és 1908. évekre 300—300 koronát, valamint a Dunántúli Közművelődési Egyesületet, mely az 1908. évre 200 koronát adományozott, Komárom szab. kir. város közönsége pedig elhatározta, hogy a vármegyei könyvtárban kezelt gyűjteménye, a Népkönyvtár segélyezésére 1908-tól kezdve évi 800 korona segélyt ajánl föl. A vármegyei törvényhatóság 300 korona segélyt szavazott meg a könyvtár céljaira. A könyvtár kezelése évről-évre nagyobb terhet ró a könyvtár tisztikarára, egyrészt az olvasók számának emelkedése, másrészt a nagymérvű gyarapodás folytán. Az 1908. évben a könyvtárőr és a segédőr mellé a könyvtárnyitási napokra segédmunkaerőt kellett alkalmazni, hogy a nagy forgalmat a könyvtár szűk helyiségében akadálytalanul lebonyolíthassák. Hetenként kétszer, hétfőn és pénteken van nyitási nap, a melyeken csak megfeszített munkássággal tudták az olvasók igényeit kielégíteni. 1908-ban készült el a Népkönyvtár címjegyzéke és a vármegyei könyvtár 1907. évi gyarapodásának földolgozása, czédula-katalógusa és címjegyzéke, a melyből 910 példány forog ezidőszerint közkezen. A könyvtár látogatóinak száma 1908-ban 623-ra emelkedett, tehát az előző évhez képest többletet mutat; ezek 98 nyitási napon 9471 művet olvastak 11.794 kötetben, tehát 3190 kötettel többet, mint az előző esztendőben, a mi a könyvtár használhatósága és annak népszerűvé válása mellett bizonyít. Az olvasók statisztikája a következő: Férfi 372, nő 251; komáromi 596, vidéki 27, összesen 623.

A Komárommegyei és Városi Múzeumegyesület szakkönyvtára teljesen rendezve áll a tagok rendelkezésére. Az évi gyarapodást Alapi Gyula könyvtárőr dolgozta föl és az Értesítőben

teszi közzé. Összes állománya az 1908. év végén 1681 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 84 darab.

*Losonc*on a Városi Közkönyvtár adományozások útján 70, vétel útján pedig 196 művel gyarapodott. A könyvtár összes állománya 22.390 darab volt. A közönség által használtatott 2532 mű, 6345 kötet. Államsegély czimén 1908-ban 400 koronában részesült a könyvtár. Nyitva volt 299 fizetéses napon. A használati díj: 1 óra 1 K, $\frac{1}{4}$ évre 250 K, $\frac{1}{2}$ évre 480 K, 1 évre 9 K. A használatból befolyt jövedelem: látogatási és használati díjakból 28290 K, katalógusok eladásából 2050 K, összesen 30340 K.

Lőcsén az ág. h. ev. egyház könyvtára a folyósított 600 koronás államsegélyből mult századbeli modern történelmi és irodalmi, természettudományi műveket szerzett be, a mivel a könyvtár értéke az általános tudományos használhatóság szempontjából tetemesen emelkedett. A könyvtár állománya 17.023 darab. Ebben az 1908. évi gyarapodás 59 darab.

Magyaróváron a Mosonmegyei Történelmi és Régészeti Egylet könyvtára ez évben 5 kötetel gyarapodott; állománya az év végén 2479 darab volt.

Máramaroszigeten a lefolyt 1908-ik év a ref. főgimnázium főkönyvtárára jelentősebb eseményt nem hozott, fejlődése az utóbbi évek normális medrében haladt. A könyvtár részére engedélyezett 1600 korona államsegély az előző évi pénztári maradvánnyal együtt csaknem teljes összegében fölhasználtatott. A könyvtár állománya 32.627 darab, a melyben az 1908. évi gyarapodás 1004 darab. Ingyenesen nyitva volt, az ünnepek és iskolai szünetek kivételével, mindennap. Az olvasóteremben 154 látogató 162 darabot használt. Kikölcsonöztek 59 darabot.

Miskolczon az ág. h. ev. egyház nyilvános könyvtára 1903-tól rendes évi államsegélyt nem nyervén, a könyvtárnak azóta nincs más jövedelme, mint az alapítványnak évi 600 korona kamata, a melynek fele a könyvtáros tiszteletdíjára, másik fele pedig a könyvtári terem fűtésére és világítására fordítatik. A könyvtár állománya az 1908. év végén 10.685 darab volt. Ebben a gyarapodás 247 darab. Az olvasóteremben 309 látogató használt 155 darabot, kikölcsonöztek 267 darabot.

A Borsodmiskolczi Közművelődési és Múzeumegyesület könyv-

tárának 1908. évi gyarapodása 448 darab, ebből 330 ajándék, közte egy 200 darabnyi sorozatból álló fizikai és kémiai könyvtár. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 5407 darab volt.

Nagybányán a Városi Múzeum gyűjteményeit az új őr, *Balczer György*, 1908. évi február hó 29-én vette át megőrzés végett. Többek között hozzáfogott az 5813 kötetből álló könyvtár anyagának rendezéséhez is, a mi azonban csak nehezen halad előre. A könyvtárban leggazdagabban vannak képviselve a bányászatra és a kohászatra vonatkozó szakművek, a melyek legnagyobbbrészt németnyelvűek s leginkább ajándék és hagyatékok útján kerültek a múzeum tulajdonába. A műtörténeti munkáknál fönnálló hiányt az 1908. évi államsegély egy részének fölhasználásával némileg pótolták. Az évi gyarapodás 441 darabot tett ki; a könyvtári államsegély összege pedig 500 korona volt.

Nagyenyeden a Bethlen-főiskola Könyvtára 1904 óta, a mikor a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének tagja lett, öröndetes fejlődést és forgalomnövekedést mutat. Elkészült azóta a szakkatalógus s a kéziratoknak és hungarikumoknak, melyek 4 új üveges szekrényben lettek elhelyezést, külön leltára is. Míg 1903-ban a könyvtárt látogató egyének száma 107 volt, kik 732 művet 1243 kötetben vettek ki, addig már 1908-ban 241 egyén 2189 művet vett ki 3940 kötetben, tehát a könyvtár forgalma 5 év alatt megháromszorozódott. A könyvtár állománya is megfelelő gyarapodást tüntet föl, amennyiben 5 év alatt 3784 kötetben 2873 művel szaporodott, évenként átlagosan mintegy 570 művel. A könyvkikölcsönzők főképen tanárok és tanulók voltak, de a nagyközönség is mind inkább kezdi használni. Míg 1903-ban 16 főiskolán kívüli egyén 23 művet kért ki, addig 1908-ban 41-en 71 művet kölcsönöztek ki. Hogy ez idegenforgalom aránylag még most is csekély, az részben annak is tulajdonítható, hogy azok a szakok, melyek a nagy közönséget inkább érdeklik, t. i. a regényirodalom és a modern jogi munkák, a könyvtárban csak a legújabb időkben kezdenek képviselve lenni. A könyvtár minden vasárnap d. e. 8—12-ig és szerdán d. u. 2—4-ig ingyen nyitva van, de azonkívül is minden nap, minden órákőzben a közönség számára ingyen rendelkezéső áll. A Bethlen-főiskola előjárósága dr. Farnos Dezső könyvtárost 1908. év nyarán 800 korona segély-

lyel külföldi tanulmányútra küldte, mely alatt a bécsi, müncheni, Majna melletti frankfurti, heidelbergi, strassburgi, baseli, luzerni és zürichi nevezetesebb könyvtárakat építkezés, berendezés és kezelés szempontjából megtekintette. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 38.814 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 583 darab. Államsegélye ez évben 800 K-t tett, mely összeg teljesen felhasználtatott.

Nagykárolyban a Szatmárvármegyei Múzeum és Könyvtár az 1908. év végén 1156 darab könyvvvel birt. A gyarapodás a könyvtárnál 168 darab volt. A könyvtár hetenként kétszer volt ingyenesen látogatható. Az olvasóteremben 45 látogató 132 darabot használt, a kikölcsönzött művek száma 18 darab. A múzeum az 1908. évben nem részesült államsegélyben. Működéséről közelebbi adatok hiányoznak.

Nagyszombatban a Városi Közkönyvtár és Történeti Emléktár ez évben foglalta el a város tulajdonát képező «Albertinum»-épületnek a főbejáratától jobbra eső összes földszinti helyiségeit. A könyvtár olvasóterme minden csütörtökön d. u. 3—7-ig, kikölcsönző helyisége pedig minden vasárnap d. e. 10—12-ig volt nyitva, kivéve a nyári nagy szünetidőt. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 8693 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 438 darab volt. A könyvtár 61 napon át volt ingyenesen nyitva. Az olvasóteremben 276 látogató használt 506 darabot, kikölcsönöztetett 1190 darab. A könyvtár ez évi államsegélye 800 K-ra rugott, mely összeg az 1907. évi 897 K-val együtt teljesen ki lett merítve.

Nagyváradon a Biharmegyei és Nagyvárad Régészeti és Történelmi Egyesület az 1908. évben főleg könyvtárának rendezésével és a múzeumépület kibővítésének ügyével foglalkozott. A könyvtárhoz a nagyvárad királyi ügyészségtől a köteles példányokat átvették és azokat egyelőre raktárszerűen elhelyezték. A rendezés végett szükséges bekötéseken kívül az okvetlenül megszerzendő szakműveket is megvették és ez által a könyvtár-rendezés az engedélyezett 200 koronán felül még 84 K 20 fillérbe került. E pénzt a régészeti tár részére engedélyezett, de 1908-ban föl nem használt 400 koronából a Főfelügyelőség jóváhagyása mellett vették át. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 5557 darab volt; gyarapodás az előző évvégi

állapottal szemben 176 darab. A könyvtár rendezés alatt állván, nem volt megnyitva.

Nyitrán a Vármegyei Múzeum könyvtárát a nyilvánosságnak még nem adták át. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 13.627 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 215 darab. A könyvtár ez évben 500 K államsegélyben részesült, mely összeg teljesen fölhasználtatott.

Pápán a ref. főiskolai könyvtár forgalma és látogatottsága az 1908. évben ismét szépen emelkedett. Nemcsak a városból, hanem a vidékről is mind nagyobb számmal használják értékes könyvanyagát. Nyitva volt a könyvtár 305 napon délután 2—4-ig s ez idő alatt 1774 látogató a könyvtár helyiségében használt 1041 darab könyvet és kéziratot, kikölcsönzött pedig 1033 térítvényre 2165 darab könyvet és kéziratot. A használt anyag tehát összesen 3206 darab volt. Az előző évben 5919'24 K költséggel felállított vasállványok árának fedezésére a Főfelügyelőség útján 3000 K rendkívüli segélyben részesült a könyvtár. A rendes államsegély ebben az évben is 1500 K volt, melyből 1300 K könyvbeszerzésre, 200 K pedig a könyvtárnok tiszteletdíjára fordítottatott. A főiskola saját erejéből adott rendes évi járulék gyanánt 400 K-t a könyvtárnok és segédkönyvtárnok tiszteletdíjára, 2400 K-t pedig könyvbeszerzésre és könyvkötetésre. A könyvtár összes szaporulata 1033 darab. Ebből államsegélyen vettek 125 kötetet, állami letétként kaptak 1 kötetet, saját pénzükön vásároltak vagy csere gyanánt kaptak 524 kötetet, ajándékba pedig 383 darabot. Így a könyvtár törzanyagának állománya az 1908. év végén 35.984 darab volt.

Pécsett a Városi Múzeum könyvtárának anyagából rendezett állapotban vannak a könyvek (önálló művek, füzetek, folyóiratok, füzetes vállalatok), melyekről czédulakatalógus is van. Mátyás Flórián könyvtára a többi anyagtól elkülönítve van felállítva. A törzsgyűjtemény állománya: 1365 mű, 2260 kötetben, a Mátyás-féleé pedig 1115 mű, 1703 kötetben és így az egész könyvtár könyvanyaga 1908 végén 2480 mű 3963 kötetben, illetőleg füzetben. A könyvtár egyéb anyaga rendezetlen. A könyvtár rendezés alatt lévén, csak a gyűjteményekben végzett munkálatoknál használtatott. Összes állománya az 1908. év végén 6491 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 807 darab.

Poprádon a Magyarországi Kárpátgyűjtemény múzeumának könyvtára, különösen az Országos Főfelügyelőség támogatása következtében, igen értékes művekkel gazdagodott. Ennek támogatása révén szerezhették meg a Természettudományi Társulat összes kiadványait és más értékes műveket is. Ajándékképen 183 művet és 53 oklevelet kapott a könyvtár. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 5060 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 285 darab. A könyvtár június 1-től szeptember 1-ig ingyenesen volt nyitva. A könyvtárból kikölcsönözöttetett 142 darab. A könyvtár ez évben államsegélyben nem részesült, mivel 1907-ből még 369·80 K maradvánnyal rendelkezett. E maradvány az év folyamán teljesen kimerült.

Pozsonyban a Városi Közkönyvtár állománya 1908-ban 2010 darabbal gyarapodott. Ebből ajándék 1483, vétel 339, könyvtárilag feldolgozott állami letét (kir. ügyészégi kötelezpéldány) 188 darab. Az eddig élvezett állami javadalmazás 1908-ban elmaradt, mert az Orsz. Főfelügyelőség ez évre a különben is helyszükével küzdő pozsonyi közkönyvtár részére államsegélyt nem hozott javaslatba. Az előző években kapott államsegélyekből 1908 elején 650·49 korona maradt felhasználatlanul, melyet 100·29 korona híján az év folyamán legújabb kiadású magyar művek beszerzésére fordítottak. A könyvtár a városi hozzájárulásból 2183·23 koronát fordított az 1908. évben könyvek és folyóiratok beszerzésére. A költségvetésben előirányzott városi hozzájárulás nagyobbfokú igénybevételét ugyancsak a közkönyvtár helyszüke tette lehetetlenné. A pozsonyi közkönyvtárnak a lefolyt esztendőben egyik legnevezetesebb eseménye az a rendkívül értékes gyarapodás volt, melyben azáltal részesült, hogy, a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége a néhány évvel azelőtt elhunyt Hajnik Imre kiváló hazai jogtudós hagyatékából származó, több ezer kötetre terjedő tudományos könyvgyűjteményt Pozsony szab. kir. városnak engedett át állami letét gyanánt. A városi tanács a szóban levő könyvgyűjteményt egyelőre a primási palota első emeletén levő szobába raktározta el, de gondoskodni fog arról, hogy a Bartal Aurél volt főispán által 1906-ban ajándékozott, körülbelül 6000 kötetet tartalmazó családi könyvgyűjteménnyel együtt, a mely másfél év óta a régi

gabonatarban hever, külön e célra felállítandó állványokon elhelyeztessék és így addig is, a míg könyvtári feldolgozása a rendes módon lehetővé lesz, legalább némiképen hozzáférhetővé válják. 1908. márczius havában a közkönyvtár czimjegyzékének második (1907. évi) pótfüzete jelent meg nyomtatásban. A könyvtár feldolgozott állománya az 1908. év végén: könyvek: 16.656 darab, hirlapok: 433 darab, apró nyomtatványok: 35 darab, térképek: 13 darab, kéziratok: 7 darab. Összesen 17.144 darab. Ebben az 1908. évi gyarapodás 2010 darab.

Az olvasóterem 1908-ban 242 egész és 61 félnapon volt nyitva a közönség számára. Ez idő alatt 2579 darab látogatójegyet állítottak ki 425 férfi- és 5 női olvasónak, a kik összesen 5182 darab könyvet, folyóiratot és egyéb könyvtári anyagot használtak. A kikölcsönzött művek száma 625 térítvény ellenében 896 darab volt; ebből óvadék ellenében 366 térítvényre kikölcsönöztek 585 kötetet. A kezelt óvadékösszeg 3714 korona volt. A térítvény ellenében kölcsönvett óvadékos műveket 108 férfi és 19 nő használta, az óvadék nélkül kölcsönkapott műveket 67 férfi és 3 nő.

A Pozsonyi Orvos-Természettudományi Egyesület könyvtára még mindig rendezés alatt van és a múzeummal együtt várja már azt az időt, midőn Pozsony város közönsége régi tervét megvalósítja és egy a modern igényeknek megfelelő hajlékot fog építeni, melyben úgy az egyesület könyvtára, mint pedig múzeuma a megfelelő elhelyezést meg fogja találni. Összes állománya az 1908. év végén 11.813 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 201 darab. Az olvasóteremben 71 látogató 213 darabot használt, kikölcsönöztetett 37 darab.

Rimaszombatban a Gömörmegyei Múzeum könyvtárának fejlesztésénél csak a legszükségesebbek beszerzésére szorítkozott. A könyvtári helyiség ugyanis annyira szűk, felszerelésében annyira hiányos, hogy csak a holt tőkét halmozhatták volna fel egyes munkák megvételével. A jelenlegi állomány, a rendelkezésükre álló helyiséget zsufolásig megtölti, úgy, hogy az ezután adományozott könyvek három nagy ládába csomagolva, felbonthatlanul hevernek, mert sem helylyel, sem állványokkal nem rendelkeznek azok felállítására. A megkezdett hirlapgyűjtést — job-

bára ez okokból — teljesen el kellett tehát hagyni és csak a helybeli lapokat tartották meg, mint a melyek megyei vonatkozásukkal a megyei múzeumnak becses anyagát képezik. Ilyformán a könyvtár ez idén csupán önkéntes adományok útján szaporodott, vételre mindössze 60 koronát fordítottak, valamint Kozák J. hagyatékából szereztek be egynéhány oklevelet és kéziratot 20 korona értékben. Az államsegély többi elszámolt része szakfolyóiratokra fordítottatott. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 19.429 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 940 darab és a helyszűke miatt fel nem bontott három láda könyv. A könyvtár az igazgató jelenlétében bármikor használható. Térítvényre kikölcsönöztek 8 darabot. A könyvtári államsegély ez évben 300 K volt; ebből évvégi maradvány 135.39 K.

Sárospatakon a ref. főiskolai könyvtár történetében új korszakot nyit meg az 1908. esztendő. Ebben az évben részesült ugyanis a könyvtár a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségének ajánlatára államsegélyben. És pedig úgy, hogy az 1908. évi állami költségvetésbe a 10.000 korona rendkívüli segély első részlete gyanánt fölvelt 3000 korona utalványoztatott a könyvtárnak. Hogy a rendelkezésre bocsátott államsegélyből minél több könyvet szerezhessenek be, a könyvtár megbízott könyvkereskedőjével a Leipziger Börsenblattban s a magyar Corvinában hirdetést tettek közzé a könyvek czimeivel s a beérkezett nagyszámú ajánlatok közül az épség és ár tekintetében legmegfelelőbb példányokat rendelték meg. Ez eljárás teljes eredménnyel járt. Az így beszerzett könyvek ára 2643.81 K volt. Könyvköttetésre és felszerelésre fordítottak 355 K 70 f-t; összes kiadás tehát 2999 K 51 f; pénztári maradvány, az időközi kamatokkal együtt 35 K 49 fillér. A főiskola pénztárából könyvekre és folyóiratokra költött a könyvtár 1351 K 65 fillért. A könyvtár állománya az 1908-ik év végén 46.746 darab volt; gyarapodás az előző évi állapottal szemben 1052 darab. A nyitási napok száma 260 volt, a kikölcsönzött könyvek száma 1465 darab.

Selmeczbányán a Városi Közkönyvtár és Múzeum az elmúlt 1908. évben is öröndetesen gyarapodott. A közkönyvtár azonban még mindig a városi róm. kath. elemi iskolának egyik termében van elhelyezve. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1908.

év végén a következő volt: könyvek (önálló kötetek és füzetek, folyóiratok és füzetes vállalatok) 2505 darab, hírlapok (évfolyamok kötetei és egyes hírlapszámok) 25 darab, apró nyomtatványok 30 darab, térképek 5 darab, egyéb könyvtári anyag (rajzok, metszetek, hasonmások) 122 darab, összesen 2687 darab; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 135 darab. Az államsegély összege 500 K volt. A könyvtár hetenkint kétszer, vasárnap d. e. 8—9-ig és szerdán d. u. 3—5-ig volt ingyenesen nyitva. Az olvasóteremben 127 látogató használt könyvet, hírlapot és egyéb anyagot 1319 darabot. Kikölcsönöztetett 2677 térítvényre könyv, hírlap, egyéb könyvtári anyag 3578 darab.

Sepsiszentgyörgyön a Székely Nemzeti Múzeum könyvtári szükségletekre 500 K államsegélyben részesült, melyet egészében kimerített. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 42.133 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 1023 darab. A könyvtárban 108 látogató 456 művet használt; kikölcsönöztetett 64 térítvényre 93 mű.

Szamosújvárott az Örmény Múzeum a lefolyt 1908-ik évben 200 K könyvtári segélyt kapott, mely összeg vásárlásokra fordított. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 1140 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 331 darab.

Szatmáron a Kölcsey-Kör könyvtára vétel útján 34 darabbal, adományozás útján 211 darabbal gyarapodott. Összes állománya az év végén 3263 darabra rúgott. Az 1908. évi államsegély 500 K-t tett, amihez még 30·10 K 1907. évi maradvány járult; ez összegből az év végéig 488 K-t használtak fel. A könyvtár nyitva volt 80 napon, a közönség használt 187 térítvény mellett 517 darab könyvet és 14 darab okmányt, összesen 531 darabot. A könyvtár használatából befolyt díj 12 korona volt. Megjegyzendő, hogy a könyvtár használatáért csak azok fizetnek évenként 2—2 korona díjat, a kik nem tagjai a körnek.

Szászvárosban a Kún-kollégium Könyvtára a 800 korona államsegélyből a Főfelügyelőség által jóváhagyott tervezet szerint mindenekelőtt szegényes szépirodalmi gyűjteményét bővítette ki. A 800 korona államsegélyen kívül a kollégium pénztára 1073 korona 50 fillért fordított a könyvállomány gyarapí-

tására, 239 korona 81 fillért kötésekre, összesen tehát 1313 korona 31 fillért. A könyvtárból 145 egyén 488 térítvényre 1570 darab könyvet kölcsönzött ki, legnagyobb részben szépirodalmiakat. A könyvtár összes állománya 14.385 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 1014 darab. Államsegély-maradvány az 1908. év végén 165 korona 28 fillér.

Szegeden a Somogyi Könyvtár 1908-ban érte meg főnállásának huszonötödik esztendejét. Ő Felsege a király 1883. október 16-ik napján nyitotta meg s adta át kegyes szavakkal közművelődési rendeltetésének. A könyvtár akkor mintegy 43.000 kötetet számlált s a főreáliskola egyik oldalának földszinti termeiben volt elhelyezve. Jelenleg a törzsanyag állománya 71.519 kötet, a mely a Városi Múzeummal kapcsolatosan, külön épületben, a közművelődési palotában nyert állandó, de már-már szűkös otthont. 1908-ban olvasótermét 240 napon át (a nyári szünet alatt csak a délelőtti hivatalos órákban volt nyitva), 9632 olvasó látogatta, a kik 11.668 művet használtak. Az olvasók napi átlagos száma 40 volt. Legtöbben használták a könyvtárt december 7-én: 92; legkevesebben június 2-án: 3. Könyvtárszolgálati idő a rendes hétköznapiokon délelőtt 10—1, délután 4—7 óra. Esti 6 óra után maradt 2873 olvasó. Havonként az olvasók száma így oszlik meg: Január 952, február 1261, márczius 1331, április 690, május 409, június 228, szeptember (a szüneti olvasók beszámításával) 908, október 1458, november 1225, december 1170. Foglalkozásuk szerint az olvasók: 27 lelkész, 428 tanár, tanító, 6401 tanuló (a középiskolák három felső osztályából), 81 író, hirlapíró, 250 művész, 798 ügyvéd, közjegyző, 135 katona, 86 törvényhatósági, 104 állami, 197 magántisztviselő, 46 orvos, 34 gyógyszerész, 19 birtokos, 5 bérlő, 18 gazdatiszt, 102 ipari vállalkozó, 120 építészeti és ipari hivatalnok, 52 kereskedelmi vállalkozó, 112 kereskedelmi hivatalnok, 113 magánzó, 514 nő. A törzsanyag évi szaporulata 1099 kötet; összes állomány 1908 végén tehát, mint már fentebb említettett, 71.519 mű volt. Ebbe nincsenek beleszámítva az apró nyomtatványok, továbbá azok a köteles nyomdatermékek, a melyeknek tudományos vagy irodalmi értékük nincs, valamint a duplum-könyvtár anyaga, a mely 2173, részben hiányos műből áll. A törzsanyag 11 főszakban s

57 alszakban van kezelés alatt. A 71.519 kötetnyi állomány főszakok szerint így oszlott meg az 1908. év végén:

Ösnyomtatvány	204 kötet
Hittudomány	12.872 «
Jogtudomány	5.013 «
Államtudomány	2.701 «
Orvostudomány	2.957 «
Mathematika, fizika, technologia, természetrajz, gazdaságtan, filozófia, aesthetika, paedagógia	5.789 «
Történelem és földrajz	13.601 «
Nyelvtudomány és szépirodalom	10.766 «
Vegyes	8.208 «
Hírlapok, folyóiratok	3.927 «

A könyvtár gyarapításához az adományokon kívül 3000 korona városi javadalmazás és 2200 korona állami segély járult. Az államsegély egész összege nagyobb és értékesebb művek beszerzésére fordítottatott. A városi 3000 koronás javadalmazás, a könyvkötésekre kiadott összeg kivételével, újabb munkák beszerzésére használtatott föl. Köttetett 346 műből 456 kötet 714 korona 37 fillér árban. A könyvtári adományok száma 458 kötet, hivatalok, intézetek és magánosok részéről.

Szekszárdon a Tolnavármegyei Múzeum könyvtárának összes állománya az 1908. év végén 3909 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 884 darab; ebből 513 kötet néhai Wosinsky Mór hagyatékából került a múzeumba. A könyvtár ez évben 110 K államsegélyben részesült, melyet föl is használtak, míg az 1907. évi 35·17 K maradvány átvitetett az 1909. évre.

Szentesen a Csongrádmegyei Történelmi és Régészeti Társulat az 1908. év folyamán kibővítette eddigi bérhelyiségét. Az új termekben, melyeknek bebutorozására és felszerelésére 170·70 K-t költöttek, főkép a könyvtár és néprajzi múzeum nyert czélszerű elhelyezést. A könyvtár az 1908. év folyamán mindössze 25 darabbal gyarapodott; összes állománya pedig 4369 darab volt. Az eddig összegyűlt könyvek rendezését egyéb hivatalos teendői miatt, nem folytathatta oly mértékben a könyvtáros, a mint ter-

vezve volt. Éppen ezért felhasználatlanul, a jövő évre maradt az az 50 korona, melyet könyvtárrendezés czimén fölvettek az 1908. évi költségvetésbe és az a 250 korona is, melyet a könyvtár gyarapítására szántak.

Szombathelyen a Vasvármegyei Kulturegyesület a mult évben hatalmas lépéssel közelítette meg törekvéseinek czélját: a múzeumépület, a magyar állam, Vasvármegye és Szombathely város, továbbá a társadalom és jótevőinek támogatásával elkészült, termeit az Országos Főfelügyelőség segítségével a szükséges butorzzattal felszerelték, a gyűjteményeket, a mennyre a rendelkezésükre állott rövid idő engedte, berendezték. A berendezett múzeum 1908. október 11-én adatott át rendeltetésének, A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 43.163 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 3480 darab. A fejlesztésére nyert államsegély 1000 K volt, a mihez még 76'14 K 1907. évi maradvány járult. A könyvtár elszámolása 425'76 K túlkiadással zárult.

Temesvárt a Városi Nyilvános Könyvtár csak a jelenlegi fejlettebb állapotában kezdi mindjobban betölteni hivatását. A gyűjtemény gyarapodása a lefolyt évben a könyvtár főnnállása óta a legnagyobb volt, a mennyiben az 1906. év folyamán kiutalványozott 25.000 és az 1907-ben kiutalványozott 800 korona államsegély ez év folyamán lett teljesen felhasználva. A gyűjtemény gyarapodása a csekély számú ajándékozott műveket, a Délmagyarországi Természettudományi Társaság folytatólagos letétét, továbbá a városi tanácshoz befolyt és a könyvtárban elhelyezett különféle hivatalos kiadványokat és könyvilletményeket hozzászámítva, 2308 tételben 3476 kötetet tesz. Az egész gyűjtemény e gyarapodással 36.704 darabra szaporodott föl. A könyvtár elhelyezésében is lényeges változás állott be. Részben annál az oknál fogva, hogy a belvárosi községi iskolában a tetemesen gyarapodó gyűjtemény számára már nem volt elegendő hely, de főképen azért, mert ebben az épületben az ujonnan szervezett és fokozatosan fejlődő polgári leányiskolát kellett elhelyezni, a miért a városi könyvtár részére más hajlékot kellett keresni. Szerencsére a kegyesrendiek főgimnáziumának új épülete annyira előre haladt, hogy a tornacsarnokot idő előtt használatba lehetett venni s így a régi tornacsarnok külön álló épülete a nyári

szünidőtől kezdve a város használatába mehetett át. Az épület mindazonáltal tetemes átalakítási munkát igényelt. Az átalakítási munka a hozzávaló anyag nagyrészen kívül 4125 kor. 64 fillérbe került, a könyvtár átköltöztetése és az új helyiségben való elrendezése pedig a könyvtári személyzet feszült munkássága mellett is két hónapi időt vett igénybe. A könyvtár használata amaz oknál fogva, hogy áthelyezése után két középiskola tözsomszéd-ságába s a belváros egyik legélénkebb utcájába került, az új helyiségekben jóval megélénkült. Az olvasóterem (a régi 10-hez képest) 20 személyre bővítettett, de így is szűknek bizonyult, a mennyiben némely napokon az olvasók száma meghaladta a 30-at. Az olvasóterem egyébként, július és augusztus, továbbá a költözködés miatt szeptember havát kivéve, minden hétköznap délután 3—7 óráig volt nyitva. A könyvtár kezelése azonban a délelőtti órákban is szolgálatára állott a látogató közönségnek. Összesen 218 nyitási napon az olvasóteremben 2086 olvasó 2799 könyvet használt. Kikölcsönzöttetett pedig 2468 térítvényre összesen 3289 darab könyv. E szerint tehát a könyvtárlátogatók (használati esetek) száma 4554 volt, ami napi átlagos 20 látogatónak és pedig 9 olvasónak és 11 kikölcsönzőnek felel meg, míg a használt könyvek száma összesen 6088 darab volt. Az olvasók foglalkozására nézve legtöbb volt a középiskolák felső osztálybeli tanulója (60%), a kik csakis a tanáraik által kiállított ajánlati lapok előmutatása mellett kapnak könyvtár-használati igazolványt. A tantestületeknek a könyvtárral való érintkezése általában mind sűrűbbé lesz. Az értelmiségi osztályhoz tartozó olvasók arányszáma 30%, míg az iparos, kereskedő olvasók száma alig 10%. Meglepő, hogy a használati esetek száma jelentékeny többséggel a sokkal kisebb mennyiségű magyar könyvanyagra esik. A tanulóifjúság egyáltalában nem olvas német vagy más nyelvű könyvet.

A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat könyvtára, mely szigorúan vett szakkönyvtár, csakis a múzeumi tisztviselőknek, a választmány s legfőljebb még a társulat rendes tagjainak áll rendelkezésére. A könyvtár anyaga az 1908. év végén ugyan 8678 darab volt, de ezek között maga a könyvanyag csak 1576 önálló darabot képezett, míg a többi az aprónyomtatványokra, kéziratokra, térképekre stb. esik. A szakkönyv-

tárban az eddig főnállott *Régészeti*, *Érmészeti*, *Képzőművészeti* és *Néprajzi* osztályokon kívül — a lefolyt év folyamán egy újabb alosztályt nyitottak *Banatica*, *Temesvariana* czimen, melyben a Délmagyarországot és Temesvárt érdeklő mindennemű nyomtatványokat kívánják összegyűjteni.

A Délmagyarországi Természettudományi Társulat szakkönyvtára az év végén 3790 darabból állott; gyarapodás tehát 102 darab volt.

Vácson a helybeli Múzeumegyesület a könyvtárra nyert 200 és 400 korona államsegélyt teljesen fölhasználta. Törzsanyaga ki nem mutatható, mert a gyűjtemények rendezetlenek s legnagyobb részük még mindig raktárilag van kezelve.

Verseczen a Városi Múzeum és Könyvtár az 1908-ik évben hosszú vajadás után végre-valahára külön megfelelő hajlékot kapott. Az épület építését június 1-én kezdték meg és október 8-án megtörtént az építési munkálatok átvétele. Az egész átalakítási költség kerek számban 28.000 koronára tehető. A Verseczi Városi Múzeum és Könyvtárnak immár megvan tehát a maga saját otthona. Az egyemeletes házban a földszinten van a könyvtár. A könyvtárban 92 nyitás volt, vasárnapon és csütörtökön, délután 2—4-ig; 1908-ban kikölcsönöztek 4104 könyvet 884-gyel többet, mint az előző évben. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 20.859 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 970 darab. A gyarapításra 500 K államsegélyt fordíthatott a könyvtár vezetősége.

Veszprémben a Vármegyei Múzeumegylet az 1908. év folyamán elhatározta a veszprémi «Nemzeti Kaszinó» épületének múzeumi czélokra való átvételét s az ehhez szükséges 50.000 korona összegnek megszerzése czéljából gyűjtést indított. A gyűjtés eredménye az év végén 22.652·16 K volt. Megkereste Veszprém r.-t. város közönségét, hogy a múzeum-épület czéljaira a «Nemzeti Kaszinó» melletti térből a még szükséges területet díjtalanul engedje át. Gyűjtéssel a kaszinóépület megvételére szükséges készpénzt kívánták beszerezni, míg az épületet terhelő tartozások kiegyenlítésére Veszprém vármegye törvényhatóságát, illetve közönségét kérték föl. Kérelmük és ez ügyben kifejtett agitációjuk eredményeképen jelenthető, hogy egy erős ellenáramlattal szemben is sikerült a törvényhatósággal

az egy évre tervezett egyszázalékos megyei kulturpótadót megszvaztatni. A könyvtár rendezése fizetett segéderők alkalmazása mellett annyira haladt, hogy a 7000 köteten felüli könyvanyagnak czédulakatalógusa teljesen elkészült. A könyvtár összes állománya az 1908. év végén 9521 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 797 darab, jórészt ajándék.

Zomborban a Városi Könyvtár-Egyesület könyvtárának állománya az 1908. év végén 32.144 darabból állott. A gyarapodás 328 darab, ebben vétel az államsegélyből: 154 darab, egyéb vétel és csere: 162 darab, ajándék: 12 darab. A könyvtárban 246 ingyenes nyitási napon 32 látogató 91 darabot használt; kikölcsönöztek 14.600 darabot. A könyvtárt használó tagok egy évre 6 K-t fizettek. A használatból befolyt jövedelem 894.40 K-t tett. A könyvtár 1908-ban 1000 K államsegélyben részesült, a melyet új művek beszerzésére, könyvek kötésére és könyvtári felszerelési eszközökre használtak föl.

A Bácsbodrogvármegyei Történelmi Társulat könyvtárának összes állománya az 1908. év végén 906 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 90 darab. A könyvtár 14 ingyenes napon volt nyitva. Térítvényre kikölcsönöztek 38 darabot.

A felsorolt adatokat összegezve kitűnik, hogy az állami felügyelet alatt álló intézetek közül önálló nyilvános könyvtárral bir 27, kisebb méretű nyilvános használatra szánt könyvtárral 39, szakkönyvtárral pedig 6.

A összes könyvtári gyűjtemények száma tehát 72 volt.

TÁRCZA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1909. ÉV UTOLSÓ NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga a lefolyt negyedévben köteles példányokban 2778 drb, ajándék útján 157 drb, vétel útján 183 drb, áttétel útján 3 drb, összesen tehát 3121 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül kötelespéldányok czimén beérkezett alapszabály 161 drb, egyházi körlevél 32 drb, falragasz 1573 drb, gyászjelentés 1218 drb, hivatalos irat 193 drb, műsor 256 drb, perirat 3 drb, szinlap 1768 drb, zárszámadás 196 drb, különféle 595 drb, vagyis összesen 5995 drb apró nyomtatvány. Vételre fordított 1382·96 korona és 3586·80 márka.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Akademia umiejetnosci Krakow (2 drb), a Múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége, Baranyavármegye alispánja Pécs, Belügyminiszterium, Beszterczébánya polgármestere, Bibliotheca nacional Rio de Janeiro (7 drb), Bosnyák-herceg. országos kormány Wien, Budapesti földrengési observatorium, Csiki Ernő, Dunántúli ág. h. ev. püspök Pápa, Fejérpataki László dr., gróf Forgách László Mándok, Földmívelésügyi miniszterium, Galgóczy János, Gazdasági egyesületek országos szövetsége, Gulyás Pál (5 drb), Győri Tibor, Hampel József, Hesse A. C. Iquique, Isoz Kálmán (2 drb), Kais. Akademie der Wissenschaften Wien (8 drb), Képviselőházi iroda (53 drb), Kongl. universitetsbibliothek Uppsala (2 drb), Köblös Zoltán Kolozsvár, M. kir. állatorvosi főiskola (2 drb), M. kir. földtani intézet, M. kir. központi statisztikái hivatal, M. kir. posta- és távirdavezérigazgatóság, Magyar Tudományos Akadémia (22 drb), Mangold Lajos, Nemzeti Zenede igazgatósága, Országos közoktatásügyi tanács, Országos magyar gazdasági egyesület, Pannonhalmi Szent-Benedek-rend perjele, Peterdy Jenő Pomáz, Pós Antal Esztergom (2 drb), Sándor Imre Kolozsvár, Sepsiszentgyörgy polgármestere, Somogy vármegye

alispánja Kaposvár, Statist. Zentral-Commission Wien (3 drb), Szalay Imre, Szécskay György Passaic (Amerika), Szentgyörgyi György Gusztáv, Thallóczy Lajos Wien (2 drb), Tipografia nacional Guatemala, Vavrincz Mór, Verein für Schriftenaustausch Leipzig (5 drb), Wieländer Oscar Wien, Zlatovszky János.

Nevezetesebb szerzemény: Georgii Logi Silesii Hendecasyllati elegiae et epigrammata. Viennae Pannoniae, 1529. Hártyapéldány. (3500 márk.)

A könyvtár helyiségeiben a lefolyt évnegyedben 10.974 egyén 25.290 kötet nyomtatványt használt; kölcsön útján pedig 578 egyén 1144 kötetet.

A lefolyt évnegyedben 1307 munka osztályoztatott, a melyről 1995 cédula készült. Kötés alá készítettett 517 munka 759 kötetben.

A kötelespéldányok átvételére berendezett helyiségbe ezen idő alatt 613 csomag érkezett; ugyaninnen 733 levél expediatott, a miből 230 reklamálás volt.

Az 1897: XLI. t.-czikk intézkedései ellen vétő nyomdajadonossokkal szemben megindított peres eljárások eredményeként pénzbüntetés és kártérítés fejében az 1909. év folyamán befolyt 217.44 korona.

II.

A *kézirattár* az 1909. év utolsó negyedében ajándék útján 59 kötet újkori kézirattal 76 zeneművel és 4 drb irodalmi levéllel, hivatalos gyűjtés útján 1 kötet zeneművel, vétel útján 1 középkori kódexszel, 3 kötet újkori kézirattal, 15 zeneművel, 17 drb irodalmi levéllel, 18 irodalmi analektával és 3 drb zenei levéllel, összesen 197 darabbal gyarapodott. Vételre összesen 675 koronát fordítottunk.

Ajándékozók voltak Galgóczy János, ki Zittrow Carlhoz írt levelét, a válaszszal együtt, Hajnik Imre gyermekei, kik néhai apjuk nagybecsű jegyzeteit, dr. Melich János, ki Jagić és Jireček egy-egy hozzá írt levelét, dr. Réthy László, ki költeményeinek kéziratát és Szabadka város, mely Gaal Ferencz elhunyt zeneszerző kézirateit ajándékozta a kézirattárnak.

A szerzett anyagból is igen értékes darabokkal szaporodott a kézirattár. A középkori kódexek száma is több lett egy — bár csonka — 1440-ből való vallásos tartalmú kézirattal; a zenei gyűjteménybe került Liszt két sajátkezű levele s Rózsavölgyi Márk 15 zeneműve, mely a 40-es évek népszerű mesterének, kettő kivételével, mind kiadatlan munkája. Azonkívül kiemeljük Pulszky Ferencz levelezőkönyvét 1861—63-ból, Frankenburg Adolf német verseinek egy újabb, sajátkezű kéziratát s egy erdélyi jelmezképgyűjteményt, mely XVI—XVII. századi erdélyi viselete-

ket mutat be s a mely a Múzeum egy másik hasonló gyűjteményét egészíti ki.

A gyarapodás földolgozásán kívül a megkezdett munkák folytatódtak: az irodalmi levelestár revíziója és a Pulszky-gyűjtemény földolgozása.

Az évnegyed folyamán 65 kutató 215 kéziratot és 76 irodalmi levelet használt. Kikölcsonőztünk 6 esetben 26 kéziratot.

III.

A *hirlaposztály* gyarapodása: *a)* Köteles példányokból: nyomdai kimutatással csomagokban 198 évf. 16.302 szám; számonként — évf. 5109 szám, együttvéve 198 évf. 21.411 szám. *b)* Vásárlás útján (Wein Armintól 8.10 korona) 4 évf. 143 szám. *c)* Ajándék (a braziliai nemzeti könyvtártól) — évf. 163 szám. Mindössze 202 évf. 21.554 szám.

Az évnegyed folyamán a könyvtárban 1237 olvasó 2243 kötetet, a könyvtáron kívül 25 olvasó 63 kötetet, összesen 1262 olvasó 2303 kötetet használt.

Czéduláztatott 328 évfolyam, köztük 30 új hirlap. Átnézetett 192 évf. 16.553 szám.

Ama kötelespéldányok, melyek nyomdai kimutatással (csomagokban) érkeztek be, a növedéknaplóba irattak be, illetőleg a nyilvántartó lapokra vezettettek; a számonként érkezettek, hetenként számbavéve, betürendjük szerint elhelyeztettek. A csomagküldeményekben hiányzó hirlapszámok azonnal följegyeztetvén, reklamáltattak.

IV.

A *levéltár* a lefolyt évnegyedben vétel útján 208 drb, ajándek útján 118 drb, más osztályokból való áttétel útján 55 drb irattal, összesen 381 darabbal gyarapodott.

A családi levéltárak száma az elmúlt évnegyedben nem gyarapodott, a már letéteményezett levéltárak közül a Lippich-család levéltára gyarapodott 2 drb irattal.

Vételre fordított 700 korona és 4080 márka.

Ajándékaikkal Marchese Aleduse de Buzzacarino, Szmrecsányi Miklós min. tanácsos, Gilly József, László Ákos, Vinkó István és Vörös Lajos gyarapították a levéltár anyagát.

A törzsgyűjtemény gyarapodásából 34 drb a középkori oklevelek csoportjára, 234 drb az ujabbkori iratokéra, 105 drb az 1848/49-es iratok csoportjára és 8 drb a czimereslevelek csoportjára esik.

A czimereslevelek csoportja a következő darabokkal gyarapodott: 1. 1378. ápril 20. Visegrád. I. Lajos czimereslevele

Arcano Buzzacarino részére. Egyszerű XVII. századi másolat. — 2. 1431. aug. 9. Nürnberg. Zsigmond király czimereslevele a Gathaly család részére. Szöveg és czimerkép egyszerű, XX. századi másolata. — 3. 1521. decz. 4. Buda. II. Lajos czimereslevele a Kormossy-család részére. Szöveg és czimerkép egyszerű XX. századi másolata. — 4. 1588. január 8. Prága. II. Rudolf czimereslevele Oliva Tamás részére. Eredeti. — 5. 1627. április 12. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Dincho Mihály részére. Eredeti. — 6. 1630. április 11. Ferdinánd czimereslevele Erdély, másképp Nagy György részére. Eredeti. — 7. 1650. szeptember 17. Bécs. III. Ferdinánd czimereslevele Török István részére. Eredeti. — 8. 1759. december 28. Bécs. Mária Terézia czimereslevele Haasz Ferencz részére. Eredeti.

A negyedévi gyarapodások közül kiemelendők a Bilkei Gorzó Nándortól vett oklevelek közül a középkoriak, melyek a családra továbbá a máramaros- és beregmegyei oláhokra vonatkozólag tartalmaznak értékes adatokat. Kiemelendők továbbá a C. G. Boerner lipcei czégtől vett iratok, melyek főleg az ujabbkori történet szempontjából bírnak értékkel.

A lefolyt évnegyedben 87 kutató 43.121 darab iratot használt. Kikölcsönöztetett 8 térítvényen 332 darab irat.

A negyedévi szerzemények feldolgozásán kívül folytattatott az 1848/49-iki anyag czédulázása és a még hátralevő újabb nyomtatványi gyarapodásból származott rész teljesen feldolgoztatott. Befejeztetett a Kapuváry-család levéltára, a melynek állománya a következő: 3 drb XV. századi, 1 drb XVI. századi eredeti oklevél, 17 drb középkori oklevél másolata, 16 drb XVI., 93 drb XVII., 1287 drb XVIII., 4090 drb XIX. századi irat. 75 darab elenchus és iratjegyzék, 16 drb genealogiai tábla, 56 drb térkép és rajz, összesen 5654 darab.

Befejeztetett a Szunyogh-levéltár rendezése is, de ennek leltára még nem készült el.

SZAKIRODALOM.

Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái. XIII. kötet. Steiner-Télfy*. Budapest, 1909. Hornyánszky Viktor. 8-r. 21., 1440 hasáb. Ára 12 K.

Abból a nagyszabású emlékműből, melyet id. Szinnyei József immár két évtized óta épít föl a magyar irodalom dicsőségére, ismét elkészült egy rész: a XIII-ik, s mint hírlik, utolsó előtti kötet. Hosszas előkészület, egy egész emberöltőt megkivánó gyűjtőmunkásság után, oly korban fogott hozzá nagy műve megvalósításához, a melyben mások írói munkásságuk javarészét egy-egy jól sikerült jubileum keretében mintegy lezártnak tekintik s fiatalos munkakedvvel dolgozik rajta még most is, a mikor már szinte elérte a patriarchák korát. A szellemi ellankadásnak, mely e korban oly gyakori, nyomát sem látjuk műve legujabb részleteiben sem s valóban alig hinnők, ha maga Szinnyei nem árulja el legujabb kötetében, — a midőn a mindennél kérelhetetlenebb betűrend rákényszerítette szerzőnket arra, hogy a magyar irodalom oly sok munkása után végre önmagáról is megemlékezzék — hogy bizony már ez év márcziusában betölti nyolczvanadik esztendejét.

Munkájának belső elrendezését, adatai gazdagságát s megbízhatóságát fölösleges újra ismertetnünk: csak önmagunkat ismertetnők meg s csak oly tényekről számolhatnánk be, a melyeket a mindennapos használat közben irodalmunk minden művelője maga is megállapított. Beérjük tehát azzal, hogy ez újabb kötet megjelenése alkalmával, melyet Szinnyei születésének 80-ik fordulója ünneppé avat, hálánkat s elismerésünket fejezzük ki a magyar bibliográfia nesztorának, a kiben a szerencsés természeti adományok mellett megvolt az a nem közönséges lelki erő, mely egy hosszú élet munkásságát egyetlen egy cél érdekében koncentrálja s a kinek épen ez a czéltudatos, egy pontra irányuló munkásság tette lehetővé oly mű létrehozását, a melyre mi fiatalok a szövetkezetek e korában csapatosan is csak félve vállalkoznánk.

Adja az egek Ura, hogy Szinnyei munkakedvét, szellemi

rugékonyságát még számos éven át mai épségében gyümölcsöz-
tethesse nagy műve érdekében s tegye számára lehetővé, hogy
a művet szerencsésen befejezve, az idők folyamán felgyült újabb
adalékokat is földolgozhassa. *Dr. Gulyás Pál.*

Dr. Gulyás Pál: *A népkönyvtárak szervezése, fenntartása és
kezelése. (Múzeumi és könyvtári kézikönyvek IV. köt.) Budapest,
1909. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa és Főfelügye-
lősége kiadása. (Athenaeum r.-t. nyomása.) 8° 239 l. Ára vászon-
borítékban 8 K.*

A magyar könyvtártudományi irodalom értékes művel gya-
rapodott. A «Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa» megbízá-
sából írta Gulyás Pál dr. a fenti művet s az a «Múzeumi és
Könyvtári Kézikönyvek» jól ismert sorozatában jelent meg.

Ez egyszer — kivételesen — nem engedjük magunkat
feszélyeztetni az által a gondolat által, hogy a könyv szerzője
egyúttal e folyóiratnak segédszerkesztője is, hanem megmond-
juk őszintén, hiven meggyőződésünkhöz, hogy hozzáértőbb s
lelkesebb szakemberrel nem is lehetett volna iratni kézi-
könyvet a népkönyvtárakról. Gulyás e téren, általában pedig
a hazai könyvtártudományi irodalomban olyan szép és jelentős
munkásságot fejtett ki, amint arról épen a Magyar Könyvszemle
utóbbi évfolyamaiból bárki is meggyőződhetik, a hazai és kül-
földi könyvtári intézményeket olyan alaposan ismeri, hogy jelen
művét is minden könyvtári szakember eleve is azzal a hittel
fogadja, hogy e művéből is sok hasznosat, szakszerűt fog tanulni.

A könyvnek gyakorlati célja van. Kalauzt akar adni azok-
nak, a kik hazánkban népkönyvtárakat kezelnek, azok vezetésébe,
irányításába, alapításába befolylnak. De ennél jóval többet nyújt.
Bármely tudományos közkönyvtár tisztviselője mindenkor haszon-
nal, sok tanulssággal olvashatja azokat a lapokat, a hol a kata-
logizálásról, könyvkölcsönzésről, könyvfertőtlenítésről stb. van szó.
És ez természetes is. Hiszen egy tudományos közkönyvtárban
igen sok olyan praktikus szempont van, a mely minden könyv-
tárra s így a népkönyvtárra is irányadó. De lássuk a könyv tar-
talmát közelebbről!

Az előszó számot ad arról, kiknek ösztönzésére, megbízá-
sából, valamint — hogy a szerző saját tapasztalatain kívül milyen
művek alapján írta könyvét.

A I. fejezet vázolja a népkönyvtári ügy fejlődését és mai
állását. Kifejti, hogyan fejlődtek a közkönyvtárak, ezek mellett a
kölcsonkönyvtárak, majd 1820 tája óta az ingyenes népkönyv-
tárak. Miután a népkönyvtárak külföldi helyzetét vázolta, el-
mondja, mi történt e téren eddig nálunk. «Hazánkban a nép-

könyvtári ügy állami segélyezése igen fejlett fokon áll ... hazánk 16.000 községében jelenleg négyezer népkönyvtár működik ... Igazi eredményeket azonban csakis akkor fogunk ezen a téren is elérni, ha az állam munkáját a községek, a társadalom s egyesek áldozatkészsége is támogatja.»

A II. fejezet a népkönyvtárak feladatáról és osztályozásáról szól. A népkönyvtár célja: «jó, minden irányzatosság nélkül összeválogatott könyvanyaggal a nép *minden* rétegét elszóraztatni s magasabb művelődésre vezetni.» E cél elérését a népkönyvtár (csonka és teljes stb.) többféle fajtája tűzheti maga elé.

A III. fejezet arról szól, hogy kell eljárunk, ha valamely hazai község népkönyvtárat akar szervezni; mik ilyenkor a teendők, hova kell fordulnunk.

A IV. fejezet elmondja, ki kezelhet népkönyvtárat. Nagyon ki kell itt is emelnem szerzőnek azon szavait, hogy «népkönyvtárak kezelésére csak olyan egyéneknek volna szabad vállalkozniok, a kiknek van érzékük a tudomány és az irodalom iránt, fel tudják fogni a gondjukra bizott intézmény kulturális hivatásának egész fontosságát, ismerik a lakosság szellemi szükségleteit, s kellemes, megnyerő modort tanúsítanak az érintkezésben».

Az V. fejezet a népkönyvtárak jövedelmi forrásairól és vagyonkezeléséről értekezik, míg a VI. a népkönyvtári helyiségről és berendezéséről. Nagyon tanulságos e fejezet, a mint a szerző az angol, német és a francia hasonló intézményeket ismerteti. A berendezések ismertetése közt találjuk az Erdélyi-féle állványok leírását is. Mind e dolgok megértését a sikerült rajzok könnyítik meg.

Hogy egy népkönyvtár célját betöltse, igen fontos dolog a könyvanyag beszerzése és a már nem olvasottak kiselejtezése. Erről értekezik a VII. fejezet. Ha nagy gondot és körültekintést kíván egy ily népkönyvtár anyagának beszerzése, a könyvállomány egybeállítása, még nehezebb feladat, mit kelljen kiselejtezni. Tudomány-történetileg rendkívül tanulságos, a mit a szerző Brown tapasztalatai nyomán a kiselejtezésről mond. Így pl. bármely tudományos tankönyvet húsz éves korában kiselejtezhettünk.

A mi Gulyás tanulságos művéből nemcsak a népkönyvtárakkal foglalkozót, hanem bármely tudományos közkönyvtár tisztviselőjét is érdekelheti, az a mű VIII., IX. és X. fejezete.

A VIII. fejezet a könyvanyag feldolgozásáról szól. Leltározás, címztározás, könyvtár katalógus fajtái, a könyvanyag fölállítása és bekötetése, könyvtári revízió azok az alfejezetek, a melyek az érdeklődőt minden olyanról tájékoztatják, a mit a

könyvtártudomány bibliotheconomiai részében ma modern dolognak tartanak, Szerzőnk pedig minden egyes esetben a legpraktikusabb eljárást ajánlja.

A IX. fejezet a könyvtár használatáról szól (olvasóterem, kikölesönzés, forgalom fokozása). E fejezetben is, mint az előzőben, ismertetve vannak mindazok a külföldi módszerek, a melyekkel a könyvtár (s nem csupán a népkönyvtár) czélját hatóságosan elérheti. Nagyon világos pl. a Cotgreave-féle indikátorról szóló rész.

A X. fejezet «a könyvek egészségtana» czímen a könyvek útján való fertőzés kérdéséről értekezik. A szerző ismerteti mindazokat a fertőtlenítő eljárásokat, a melyeket eddig alkalmaztak. Úgy látszik, s a szerző is ide konkludál, egyetlen egy kísérlet, illetőleg eljárás se mondható szerencsésen sikerültnek. Így a berlini városi népkönyvtárak vezetősége megállapította a fertőtlenítés meddőségét s az eljárással pl. a tüdővész bacillusát nem ölték meg, ellenben a könyveket erősen megrongálták. Ép azért a vezetőség a további fertőtlenítéstől elállt.

A könyvet gondos név- és tárgymutató, valamint az ábrák jegyzéke rekeszti be.

Hiszem, hogy nemcsak a magam egyéni nézetét, hanem mindazokét is, a kik Gulyás Pál művét elolvasták, fejezem ki akkor, mikor azt mondom, hogy ez az európai köz- és népkönyvtárak kitűnő ismeretével megírt munka hasznos szolgáltatást tesz köz- és népkönyvtár ügyünknek, s maradandó nyomot hagy könyvtártudományi irodalmunkban. *Melich János.*

Dr. Szabó Ervin. *A fővárosi könyvtár közleményei.* 1—4. szám. Budapest, 1907—1909. Kilián Frigyes utóda bizománya. 4-r. 56; 139; 34, 4; 210, 13 l. Ára 4 K 50 f.

Dr. Szabó Ervin, a székesfővárosi könyvtár főkönyvtárosa, legott hivatalba lépése után megindította ezt a kiadványsorozatot, mely időhöz nem kötött füzetekben a fővárosi könyvtár anyagának egy-egy olyan részéről ad bibliografiailag pontos, elrendezésében rendkívül áttekinthető s világos összeállítást, mely valamely az érdeklődés homlokterében álló városgazdasági vagy társadalomtudományi problema irodalmáról ad képet, természetesen csak abban a mértékben s abban az irányban, a melyben az illető kérdés irodalma fővárosi könyvtárunkban képviselve van. Szabó vállalata első füzetéhez írt előszavában maga is kifejti, hogy ez eljárásra amerikai példák ösztönözték. A kongresszusi könyvtár speciális lajstromai s a newyorki közkönyvtár *Bulletin*-jében időről-időre megjelenő bibliográfiai lajstromok szolgáltak elsősorban mintául s ha ez összeállításokat teljesség

szempontjából nem is éri el Szabó — a mi, tekintve a fővárosi könyvtár szerény javadalmazását s ezzel arányban álló könyvbeszerzőképességét, csak természetes — elmondhatjuk, hogy máskülönben bátran egy sorba állíthatók kiadványai az amerikai szakirodalom hasonló termékeivel.

Az eddig megjelent füzetek a következő kérdések irodalmát ölelik fel: 1. A lakáskérdés és a városszabályozás kapcsolatos kérdései. 2. A községi pénzügy. 3. A választóreform. 4. Községi szocializmus, függelékül: Munkaviszonyok községi vállalatokban. Mind e füzetek anyaga összehordásánál Enyvvári Jenő, a legutolsónál rajta kívül még Staindl Mátyás és Basch Imre jártak kezére Szabónak.

Gyakorlati céljának megfelelően e füzetek összeállításánál a teljesség mértéke az előálló sajátos viszonyok szerint változott. Az első füzetbe pl. az önálló művek mellett a folyóiratokban megjelent cikkek is fölvetettek; ettől a hasznos, de a könyvtár tisztikarát rendkívül megterhelő eljárástól azonban a további füzetekben le kellett mondaniok, sőt az utolsó s legtestesebb füzet összeállításánál még az önálló könyvtári darabokat sem dolgozták fel teljesen, a mi abban leli magyarázatát, hogy sok oly szolgáltatás lévén, a melyek a községi üzemkezelésbe csak most kezdenek behatolni, ezekről csak az az irodalom vétetett föl, mely a községezés szempontjából figyelmet érdemel.

A füzetek előszava háromnyelvű, de a háromféle nyelvű előszó tartalmilag nem mindig azonos. Így pl. a harmadik füzet magyar előszava utolsóelőtti pontja azt indokolja, miért ad csupán válogatott jegyzéket a választóreform kérdéséről a fővárosi könyvtárban meglévő irodalomból. A francia és német előszó megfelelő pontjában még ez a mentegetés is helyet foglal: «Toute-fois si l'on trouvera que plusieurs ouvrages fondamentaux ou plus ou moins importants y manquent, qu'on veuille prendre en considération que notre bibliothèque est une institution toute nouvelle et destinée en premier lieu à la collection de la littérature de l'administration communale». Ezt talán a magyar közönségnek is be lehetne vallani.

A bibliográfiában a rendszók is magyar, német s francia nyelven vannak megadva. Jó volna talán a magyar könyvczimeket is zárjelben német vagy francia fordításban közreadni, mert a puszta magyar cím nem igen elégítheti ki a külföldi olvasót.

Dr. Gulyás Pál.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXX. évfolyam, 40. szám (1909. október 2.): R. Fick, Der Bibliothekar und sein Beruf. — G. Biagi, Chi è? Annuario biografico italiano 1908. — 42 szám (október 16): E. Jaeschke, Bericht über das 7. Betriebsjahr 1908/9. der Stadtbücherei Elberfeld. — 44. szám (október 30.): Grossherzogliche Universitäts-Bibliothek Giessen. Verzeichnis der laufenden Zeitschriften. — 48. szám (november 27.): A. Hortschansky, Bibliographie des Bibliotheks- u. Buchwesens 5. Jahrg. (Gottfried Zedler). — 50. szám (december 11.): C. Vecchioni, L'arte della stampa in Aquile.

La bibliofilia. XI. évfolyam 7. füzet (1909. október): Renato Sóriga, Di una seria inedita di otto figure xilografiche esistenti nel Museo civico di Pavia. — L. Zambra, Pamphilia, romanzo italiano inedito del 400 tra i manoscritti del Museo Nazionale Ungherese in Budapest. — Carlo Frati, Bolletino bibliografico Marciano. (Folytatólagos közlemény.) — G. Boffito, Saggio di bibliografia Egidiana (Egidio Colonna o Romano). (Folytatólagos közlemény.) — Notizie: Nuovi documenti su Shakespeare. Un manoscritto curioso. Di alcune pergamene neumatiche scoperte a Capodistria. I nuovi vandali. La tipografia a Città di Castello. Pei cultori dell' arte tipografica. L'antico Archivio aquilano. L'origine e le vicende della storica «Biblioteca Brancacciana» di Napoli. Un dono cospicuo alla Biblioteca Braidense. Inchiostro del IV. secolo. Esposizione del teatro. Un museo a Schubert. Un museo wagneriano. Opere di Gluck. Premio per un lavoro petrarchesco. Le mostre alla Marciana e al Museo Civico di Venezia. Errata-corrige. Una edizione monumentale della «Divina Commedia». L'esposizione «Tycho-niana» a Copenhagen. La storia dell' areonautica. Un' esposizione a Francoforte. La scoperta di un nuovo disegno di Dürer. La scoperta di frammenti della Bibbia del 1462 nella Biblioteca di studi di Linz. Un incendio nella tipografia dell' università di Oxford. La questione delle biblioteche pubbliche — 8—9. füzet (november—december): Arnoldo Bonaventura, L'associazione dei musicologi italiani e la bibliografia musicale. — Lorenzo Rocco, Giunte e correzioni al Sommervogel. — L. Zambra, Pamphilia, romanzo italiano inedito del 400 tra i manoscritti del Museo Nazionale Ungherese in Budapest. (Pótlás.) — Carlo Frati, Bolletino bibliografico Marciano. (Folytatólagos közlemény.) — Giovanni Crocioni, Pietro Martire Scardova. (Folytatólagos közlemény.) — A. Boinet, Courrier de France. —

Gardner Teall, American notes. — *Notizie*: Una edizione monumentale di 50 disegni del pittore Michele conte Zichy. Università in Islanda. American book prices current 1904. Stamparia nazionale di Pekino. Una storia dei giornali di Biblioteca. Catalogo dei manoscritti di Leibniz. Museo Pusckin. Un gioiello librario. La scoperta di Giovanni da Verrazzano. La raccolta Vinciana. Museo di Schiller a Marbach. Organetti di Giuseppe Haydn. Euler. La biblioteca di Napoleone. Pianta gigantesca di Londra. Archivio Techno-fotografico in Berlino. — *Állandó rovatok*: Vendite pubbliche. — Libri pervenuti alla Direzione. — Necrologio.

Mitteilungen des österr. Vereins für Bibliothekswesen. XIII. évfolyam, 2—3. füzet (1909. november). An die P. T. Leser. — Richard Fick, Über Bibliotheks-Zentralen und ihre Aufgaben. — Konrad Häbler, Der Inkunabelkatalog der Bibliotheken Deutschlands. — Karl W. Gawalowski, Die steiermärkische Landesbibliothek in Graz in ihrer geschichtlichen Entwicklung. — Zur Frage einer Reform des Bibliothekswesens. — Gottlieb August Crüwell, Iter Siculum. — Moritz Grolig, Die Buchdruckerei des Jesuitenkollegiums in Wien (1559—1565). — Ferdinand Eichler, 50. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Graz. Sektion für Bibliothekswesen. — *Rezensionen und Anzeigen*: Ferdinand Eichler, Die deutsche Bibel des Erasmus Stratter in der Universitäts-Bibliothek zu Graz. Eichler Ferdinand, Aus einer österreichischen Bibliothek. Verzeichnis der laufenden Zeitschriften der grossherzoglichen Universitäts-Bibliothek Giessen. (J. Himmelbaur.) Heinrich Reinhold, Der Bibliothekar und sein Beruf. (G.) Rob. I. Arnold u. Karl Wagner, Achtzehnhundertneun. (G.) Isidori Etymologiae. (Wilh. Weinberger.) Verwaltungsbericht der k. k. Universitätsbibliothek in Wien 1907/8. G. Jacob, Die Erwähnungen des Schattentheaters und der Zauberlaternen bis zum Ausgang des Mittelalters. Original und Reproduktion. (Scherich.) Mich. Holzmann u. Hanns Bohatta, Deutsches Anonymen-Lexikon. V. (Grolig.) Hanns Bohatta, Bibliographie des livres d'heures... imprimés aux XV. et XVI. siècles. (Grolig.) — *Állandó rovatok*: Vereins-Nachrichten. Personal-Nachrichten. Vermischte Nachrichten.

Revue des bibliothèques. XIX. évfolyam, 10—12. szám (1909. október—december): Emile Chatelain, Catalogue des reproductions de manuscrits qui se trouvent à la Bibliothèque de l'Université de Paris (Sorbonne). — Henri Omont, Listes de manuscrits grecs de la Bibliothèque Vaticane par Constantin Paleocappa. — Mario Roques, Boderbolb Reysms. — *Bibliographie*: Marie Vogel u. Victor Garthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance. (Seymour de Ricci.) I. F. Van Someren, De Utrechtische Universiteitsbibliotheek haar Geschiedenis en Kunstschatten voor 1880. (A. B.) Marius Andin, Bibliographie iconographique du Lyonnais. I. 1. (A. B.) G. Clement-Simon, Notice de quelques manuscrits d'une bibliothèque limousine. (A. B.) Ulysse Rouchon, La musique et la librairie au Puy à la fin du XVI. siècle. (A. B.) Périodiques. *Chronique des bibliothèques*: Angleterre. Belgique. France.

Rivista delle biblioteche e degli archivi. XX. évfolyam 1—2. szám

(1909. január—február): Amilda Pons, Le biblioteche popolari in Francia. — G. Maire, Le biblioteche popolari in Germania. — Elena Valori, «Il Vaso di Basilico» e la novella di Lisabetta da Messina. Keats e Boccaccio. — Ida Masetti-Bencini, Note ed appunti, tratti da documenti vulla vita politica di Neri Capponi. — *Notizie*: Biblioteca comunale di Bologna. Biblioteca «Melchiorre Delfico» di Teramo. Rime Volgari. Paolo Diacono. Pandette Fiorentine. Calendari di Montecassino. Collezione Petrarческа. Enciclopedia dell'Arte. — 3—4. szám (márczius—április): Ida Masetti-Bencini, Note ed appunti, tratti da documenti, sulla vita politica di Neri Capponi. (Befejező közlemény.) — Curzio Mazzi, Le gioie della corte Medicea nel 1566. — *L'origine* delle biblioteche popolari. — *Notizie*: La bibliotecomania nelle scuole normali. Domanda bibliografica. 5—7. szám (május—július): Guglielmo Volpi, Sandro di Pippozzo. — *Le librerie* per uso di marinai. — Cesare Levi, Saggio bibliografico delle commedie e dell' «Orazia» di Pietro Aretino e la critia su di esse. — Lidia Faggioni, Mademoiselle de Seudéry. — Curzio Mazzi, Le gioie della corte Medicea nel 1566. (Folytatólagos közlemény.) — *Notizie*: Studi italiani di filologia classica. Manoscritti di Catullo. La tradizione manoscritta di Sozomeno. Biblioteca «Melchiorre Delfico» di Teranno. Carte longobarde. Onoranze ad Emile Chatelain. Stamperie abruzzesi. — 8. szám (augusztus) Franz Ehrle, Della conferenza internazionale di S. Gallo. (1898.)

The library journal. XXXIV. kötet, 10. szám (1909. október): Williard H. Austen, Educational value of bibliographic training. — A. C. Hill, The use of books in prisons. — *Libraries* in Oklahoma. — *Disadvantages* of reinforced binding. — *Medical library association* of England. — *Library week* at Sagamore, Lake, George, Sept. 20—27. — *Book symposium* at Lake George. — *Libraries* in rural communities. — *Chicago public library*. — *Round table meeting*. — *Wisconsin*, Minnesota library meeting. — *Reviews*: Alex. J. Philip, A Dickens dictionary. (Th. W. Koch.) Mary Emogene Hazeltine, Anniversaries and holidays. Library economics (Theodore W. Koch). State publications. (J. I. Wyer Fr.) — 11. szám (november): James L. Whitney, Reminiscences of an old librarian. — Arthur E. Bostwick, System in the library. — Frank Weitenkampf, Desinfection of books. — *Interstate library conference* Louisville, Ky. — *International congress* in Brussels. — Theodore W. Koch, Note on the Brussels conference in 1910. — *Michigan state teacher's association*. — *Reviews*: Adelaide R. Hasse, Index of economic material in documents of the States of the United States. (W. N. S.) Katherine L. Sharp, Illinois libraries (Charles H. Brown). United States bureau of Education. (L. M. Solis-Cohen.) — 12. szám (december): William Warner Bishop, Inter-library loans. — Purd B. Wright, The library and the mechanic. — William L. Post, Outline for a working collection of public documents and aid to its use. — Isadore G. Mudge, Special collections in libraries of the United States. — Robert H. Whitten, Development of special libraries. — *Special libraries association*. — T. W. Koch, The summer school library. — Louis R. Wilson, Library of the University of North Caro-

lina. — *Tribute to Alice Berta Krager*. — John Parsons, First children's room. — F. *Weitenkampf*, Berlin royal library. — *The library alcove*. — T. W. Koch, Proposed meeting of college and university librarians of the Middle West. — A. G. Gutenberg-Gesellschaft publications. — *Reviews*: Gertrude Weld Arnold, A mother's list of books for children. (Caroline M. Hewins.) James Duff Brown, Guide to librarianship. (William W. Bishop.) Fasciculus Joanni Willis Clark dictatus. (Wm. W. Bishop.) Nelson's encyclopaedia. (Theodor W. Koch.) Ernest Savage, The story of libraries and book-collecting. (George Iles.) *Állandó rovatok*: Editorials. — State library associations. — State library commissions. — Library clubs. — Library schools and training classes. — Library economy and history. — Gifts and bequest. Librarians. — Libraries. — Cataloging and classification. — Bibliography. Notes and queries. — Library calendar.

Zeitschrift für Bücherfreunde. *Új folyam, I. évfolyam 7. szám* (1909. október): Paul *Ettinger*, Wilh. H. Bradley — Johann Heinrich *Eckhardt*, Erstlingsausgaben von Theodor Storm. — Adolf *Kohut*, Ernst Wolfgang Behrisch als Dichter. — Fr. J. *Kleemeier*, Richard Wagner als Bücherliebhaber. — Max *Pellnitz*, Setzersorgen in früherer Zeit. — Karl *Baerent*, Zur Casanova-Bibliographie. — S. *Rahmer*, Entgegnung. — Georg *Minde-Pouet* und Erich *Schmidt*, Antwort. — 8. *szám* (november): F. H. *Ehmcke*, Mein Faust. — Friedrich E. *Hirsch*, Schiller im Roman und Drama. — R. *Ehwald* und C. *Schüddekopf*, Unbekannte Schillerbriefe. — Franz *Blei*, Richard de Bury, der Verfasser des Philobiblion. — Johann Heinrich *Eckardt*, Schillers Verleger Michaelis. — Hanns von *Müller*, Selbstanzeige. — Ludwig *Fränkel*, Sicherung zweier eigenartiger deutscher Gelehrten. — Nachlässe. — Franz *Ströck*, Exlibris Rudolf Sillib. — 9. *szám* (dezember): Max *Brahn*, Bibliophilie in der Kinderstube. — Ernst *Schur*, Vom modernen Bilderbuch. — Heinrich *Pudor*, Festkarten und Besuchskarten. — Otto E. *Richter-Welka*, Ein ungedruckter Brief von Clemens Brentano. — Leopold *Hirschberg*, Zu den neuesten Menzel-Funden. — Paul *Hennig*, Insekten als Bücherfeinde und ein Vorschlag zu ihrer Bekämpfung. — *Ein neues Ex-libris* von Rudolf Schiestl.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. *XXVI. évfolyam, 10. füzet* (1909. október): F. W. E. *Roth*, Theobald Spengel, Humanist und Verleger zu Mainz 1534–1562. — O. *Fiebiger*, Internationale photographische Ausstellung, Dresden, 1909. Die Photographie im Dienste des Bibliothekswesens. — *Erläss* betr. die Einführung einer Diplomprüfung für den mittleren Bibliotheksdienst an wissenschaftlichen Bibliotheken sowie für den Dienst an Volksbibliotheken und verwandten Instituten. — *Literaturberichte und Anzeigen*: G. A. E. Bogeng, Taschenbuch des Bücherfreundes für 1909. (G. S.) Ed. Zarncke, Leipziger Bibliothekenführer (A. Hortschansky). Johannes Luther, Die Titeleinfassungen der Reformationszeit. (P. S.) Léon Vallée, Catalogue des Plans de Paris et des cartes de l'Île de France. (H. Meisner). — 11. *füzet* (november): O. *Handwerker*, Zur Geschichte der Handschriftensammlung der Würzburger Universitätsbibliothek. — F. *Eichler*,

50. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Graz (Sektion für Bibliothekswesen). — H. *Escher*, Die IX. Vereinigung schweizerischer Bibliothekare. — *Literaturberichte und Anzeigen*: Ernest Cushing Richardson, An alphabetical subject index and index encyclopaedia to periodical articles on Religion 1890—1899. (A. Harnack.) Otto Günther, Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek. III. (M. Perlbach.) 12. füzet (december): E. *Henrici* Braunschweigs Landeshauptarchiv als Bibliothek. — † R. *Engelmann*, Die Manuskripte des Barons Philipp von Storch. — *Literaturberichte und Anzeigen*: Wilhelm von *Wyss*. Über den Schlagwortkatalog. (Gottfried Zedler.) I. G. Th. Graesse, Orbis latinus oder Verzeichnis der wichtigsten lateinischen Orts- und Ländernamen. (Adalb. Hortschansky.) Beiträge zur Geschichte der Universität Leipzig im XV. Jahrhundert. (Hy.) Seymour de Ricci, A census of Cantons. — *Állandó rovatok*: Kleine Mitteilungen. — Umschau und neue Nachrichten. — Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen. — Personalnachrichten. — Antiquariatskataloge.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1909. ÉV IV. NEGYEDÉBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

ALAPI GYULA. Komárom vármegye könyvtárában Komárom szab. kir. város által a tulajdonos fentartásával letétbe helyezett nyilvános népkönyvtár czimjegyzéke. Összeállította — a vármegyei könyvtár öre. Komárom, 1909. Spitzer Sándor kny. 3-r. VII, 35 l. Ára 50 fill. (Komárom vármegye könyvtára kiadványai. V.)

ANHANG zum Leseverzeichnis der Lesebibliothek. Köhalom, 1909. Bobancu és Fielker kny. 8-r. 2 l.

ATSWAHL moderner und anderer Prosa. Auszug aus dem Katalog der «Belletristischen und populärwissenschaftlichen Abteilung» der Bibliothek des Honterusgymnasiums. Brassó, 1909. Gött János fia kny. 8-r. 22 l.

CZIMJEGYZÉKE, A budapesti tanárképzőintézet gyakorkló főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. Bpest, 1909. Franklin-társ. kny. 8-r. 51 l.

CZIMJEGYZÉKE, A kolozsvári m. kir. állami I. Ferencz József iparmúzeum könyvtárának —. I. pótfüzet. Kolozsvár, 1910. Stief Jenő és társa kny. 4-r. 15 l.

FERENCZI ZOLTÁN. A könyvtárak mint a nemzeti művelődés eszközei. Bpest, 1909. Stephaneum kny. 8-r. 25 l. (Különlenyomat a Múzeumi és Könyvtári Értesítő III. évfolyamából.)

GULYÁS PÁL. A népkönyvtárak szervezése, fentartása és kezelése. Gyakorlati kézikönyv népkönyvtárak és kisebb közkönyvtárak kezelői számára. Bpest, 1909. Athenaeum kny. 8-r. 239 l. (Múzeumi és könyvtári kézikönyvek. IV.) Ára 8 K.

GULYÁS PÁL. Népkönyvtári intézmények Párisban és Londonban. Bpest, 1909. Athenaeum kny. 8-r. 52 l. Ára 1 K.

GYÖRY TIBOR. A magyar orvosi irodalom 1908. V. évfolyam. Eger, 1909. Érseki lyceumi kny. 8-r. IV, 95 l.

HARSÁNYI ISTVÁN. A sárospataki lengyel biblia s ujonnan fölfedezett harmadik töredéke. Bpest, 1909. Stephaneum kny. 8-r. 61 l. 3 hasonmással. Ára 1 kor. 50 fill. (Különlenyomat a «Magyar Könyvszemle» XVII. kötetéből.)

JEGYZÉKE, A bejei népkönyvtár —. A múzeumok és könyvtárak országos tanácsának adománya. Bpest, 1909. Athenaeum kny. 8-r. 18, (11) l.

JEGYZÉKE, A cisztercei rend székesfehérvári kath. főgimn. ifjúsági könyvtárának — 1909. szeptember hó. Székesfehérvár, 1909. Csitári K. és társa kny. 8-r. 92 l.

JEGYZÉKE, A dunántúli közművelődési egyesület XXVI. számú vándorkönyvtárának —. Első sorozat. Bpest, 1909. Athenaeum kny. 8-r. 10 l.

JEGYZÉKE, A grázi népkönyvtár —. A múzeumok és könyvtárak országos tanácsának adománya. Bpest, 1909. Athenaeum kny. 8-r. 18, (11) l.

JEGYZÉKE, A Julián-egyesület vándorkönyvtárának —. II. sorozat. A múzeumok és könyvtárak országos tanácsának adománya. Bpest, 1909. Athenaeum kny. 8-r. 10 l.

JEGYZÉKE, A pécsi városi felső keresk. iskola ifjúsági könyvtárának —. Pécs, 1909. Madarász Béla kny. 8-r. 33 l. (Megjelent először a pécsi városi felső keresk. iskola 1908/9. évi értesítőjében.)

JEGYZÉKE, A rajkai népkönyvtár —. A múzeumok és könyvtárak országos tanácsának adománya. Bpest, 1909. Athenaeum kny. 8-r. 18, (11) l.

JEGYZÉKE, A soroksári tűzoltó-kör könyvtárának —. Erzsébetfalva, 1909. Matkovich Aladár kny. 8-r. 25 l.

JEGYZÉKE, A vulkáni polgári olvasóköri könyvtárának —. Bpest, 1909. Kunossy Vilmos és fia kny. 8-r. 7 l.

KATALOG und Fassungsbuch für die Bibliothek des Bistritzer Gewerbevereins. Besztercze, 1909. Csallner Károly kny. 8-r. 48 l. Ára 50 fill.

KOVÁCS ZSIGMOND. Könyvjegyzék a kassai Kazinczy-kör népkönyvtárában levő könyvekről. Egybeállította —. Kassa, 1909. Werfer Károly kny. 8-r. 45 l.

KÖBLÖS ZOLTÁN. Magyar családtörténeti könyvészet 1472—1905. Kolozsvár, 1909. Gámán I. örököse. 8-r. 74 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A magyar szent korona országai vasutas szövetsége szombathelyi kerülete könyvtárának —. Szombathely, 1909. Gabriel A. ny. 8-r. 36 l.

KÖNYVJEGYZÉK a tisztii könyvtárban levő művekről. II. sz. pótjegyzék. Székesfehérvár, 1909. Számmer Imre kny. 8-r. 16 l. (M. kir. székesfehérvári honv. gyalogezred tisztii könyvtára.)

KÖNYVJEGYZÉK. 1910. Budapest, (1909.) «Jókai» kny. 8-r. VII, 335 l. (Modern Könyvtár könyvkölesznő vállalat.)

KÖNYVJEGYZÉKE, A felsőlövői ág. h. evang. tanítóképző-intézet könyvtárának —. Felsőőr, 1909. Schodisch Lajos kny. 8-r. 63 l.

KÖNYVTÁRA, A zirczi kath. legényegylet —. 1909. Zircz, 1909. Zircz-vidéki nyomda. Kis 8-r. 12 számozatlan lap.

KURREIN, ADOLF. Rechenschafts-Bericht über die Wirksamkeit der jüdischen Schülerbibliothek in dem Jahrzehnt 1889—1908 in Teplitz-Schönau. Pozsony, 1909. Alkalay Adolf és fia ny. 8-r. 30 l.

NEUANSCHAFFUNGEN für die Schülerbibliothek des evang. Obergymnasiums A. B. 1906—1909. Nagyszeben, 1909. Krafft V. kny. 8-r. 6 l.

PÓTJEGYZÉK a Mosonyi-utcai rendőri közétkezde könyvtárában meglevő és olvasásra kapható könyvekről. Bpest, 1909. Rózsa Kálmán és neje kny. 8-r. 15 l. Ára 14 fill.

PÓTLÁS az eperjesi kir. kath. főgimnázium ifjúsági könyvtárának könyvjegyzékéhez. Eperjes, 1909. Kósch Árpád ny. 8-r. 14 l.

SZABÁLYZATA, A «Délmagyarországi magyar közművelődési egyesület» vúngai fiokjának könyvtári —. Temesvár, (1909). Csendes Jakab kny. Kis 8-r. 16 l.

SZALON, Irodalmi. (Kölcsonkönyvtár r.-t.) Diner-Dénes József vezetése alatt. II. Pótjegyzék. 1909, november. Bpest, 1909. Világosság kny. 8-r. 67 l. Ára 30 fill.

TÓTH KÁLMÁN. A budapesti ügyvédi kamara könyvtárának katalogusa. Szerkesztette — ügyvéd, a budapesti ügyvédi kamara könyvtárnoka. Bpest, 1909. Rózsa Kálmán és neje kny. 8-r. 42, 2 l.

WÄHNER (GUSTAV). Katalog der Bibliothek. 1909. Budapest, 1909. Kertész József kny. 8-r. XXXV, 240 l. (Militärwissenschaftlicher und Casino-Verein in Budapest.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Középfokú közkönyvtári s népkönyvtári tisztviselők vizsgálati szabályzata Poroszországban. A porosz fővárosban virágzó, magánjellegű könyvtárosi tanfolyamok, mint a *Zentralblatt für Bibliothekswesen* 1909. évi X. füzetében olvassuk (465. l.), rendkívül nagy arányú túltermelést idéztek elő. Úgy látszik, ez indította arra a porosz kultuszminisztériumot, hogy kiadja 1909. augusztus 10. kelt rendeletét, melylyel háromtagú, a berlini kir. könyvtár főigazgatójának alárendelt vizsgálóbizottságot léptet életbe, mely a középfokú közkönyvtári (Bibliotheksekretärstellen) s népkönyvtári állások betöltésére jogosító oklevelek kiállítására hivatott. A bizottság évenként legalább egyszer tart vizsgálatot s ennek időpontját legalább is három hónappal előbb a *Zentralblatt für Bibliothekswesen*-ben és a *Blätter für Volksbibliotheken*-ben hivatalosan közzéteszik. A jelöltek fölszerelt folyamódásait legalább négy héttel a kitűzött terminus előtt adják be a vizsgálóbizottság elnökének.

Vizsgálatra csak azok bocsáttatnak, a kik *a)* kimutatják, hogy valamely középiskola legfelsőbb osztályára érettnak találtattak s *b)* igazolják, hogy legalább három évet ama szakokban leendő kiképzésre fordítottak, a melyekre a vizsgálat kiterjed. E kiképzési időből legalább egy évet valamely tudományos könyvtárnál, vagy pedig szakképzett vezetés alatt álló népkönyvtárnál kell eltölteni. A többi időt szaktanfolyamok, továbbá német, francia s angol irodalomtörténeti előadások látogatásáról, esetleg könyvkereskedői kiképzetéséről stb. szóló bizonyítványokkal kell igazolni. A vizsgálatra bocsátás felől a bizottság elnöke határoz, a kinek döntése azonban a kir. könyvtár igazgatójánál megföllebevezhető.

A vizsgálat két részből áll ú. m. zárt írásbeli és nyilvános szóbeli részből. A zárthelyi írásbeli vizsgálat tárgyai: 1. egy rövid német nyelvű értekezés valamely könyvtártechnikai vagy könyvipari kérdésről; 2. néhány német, angol, francia s (tudományos könyvtárakra jogosító vizsgálatnál) latin nyelvű könyv fölvétele a betűrendes czédula-czimtár részére, mindama utalásokkal, melyeket a porosz könyvtáraknál érvényben álló utasítás előír; 3. tollba mondott szöveg gyorsírási fölvétele s gépirásos lemásolása. A szóbeli vizsgálaton a jelöltnak kellő jártasságot kell tanúsítania: 1. *a bibliothoeconomiában* (a rendes üzleti könyvek, folytatásos művek és statisztikai lajstromok vezetése, a különböző katalogus- és kikölcsönzőrendszerek ismerete; a könyvkereskedés és könyvnyomtatás — különösen a könyv-

jegyzék-nyomatás — berendezésének általános ismerete; a hatóságokkal s üzletfelekkel való levelezés; a közönség olvasási kedvének fokozására szolgáló eszközök, a legfontosabb népmivelő intézmények és rendszerek, első sorban a népkönyvtárak föladatának ismerete); 2. *a könyvészetben* (a legfontosabb német, angol, francia és amerikai általános bibliográfiák és enciklopédiák, továbbá a legfontosabb német szak-bibliográfiák ismerete; a bibliográfiai s katalógusszerű czímfölvétel közti megkülönböztetés, jártasság a könyvészeti kutatásban); 3. *a tudományok és irodalmak történetében* (a tudományok általános föloszlása és az ennek megfelelő terminologia, a német, angol és francia irodalom fontosabb termékeinek s azok nevelői értékének ismerete) végül 4. *a nyelvekben* (könnyű francia és angol, esetleg latin szöveg lényegileg helyes fordítása élő szóval). Ha valaki e vizsgálati tárgyak elsejében kiváló jártasságot tanusít, ez ellensúlyozhatja a 3. pont alá foglalt ismeretek hiányosságát és viszont. Ép úgy jeles zenetörténeti képzettség kipótolhatja az irodalmi ismeretek fogyatékosságát. Azonban mind e körülményeket a bizonyítványban külön fel kell tüntetni.

A vizsgálatról jegyzőkönyvet vezetnek s három osztályzási fok: elégséges, jó, kitüntetéssel, van megállapítva. Ha a jelölt készütsége elégtelen, a vizsgálatot egy év múlva megismételheti. Többszöri ismétlésnek nincs helye.

A fényképészet könyvtár-technikai jelentőségéről Otto Fiebiger tartalmas cikket írt a *Zentralblatt für Bibliothekswesen* 1909. októberi füzetében, a drezdai fényképészeti kiállítással kapcsolatban. Különösen az ú. n. prizmás-fölvétel mellett foglal állást, mely olcsóságánál fogva egész kéziratok, vagy ritka nyomtatott könyvek lemásolására fölhasználható. A prizmás-fölvétel abban áll, hogy a tárgyat nem érzékeny üveglapra, hanem kellően preparált papirosra vetítik, a melyen azután az írás fekete alaphól fehéren tűnik elő. A fölvételek rendesen oly mérsékelt áron készülnek, hogy nem drágábbak az írott másolatoknál s emezeknél jóval megbízhatóbbak. Az árak, Fiebiger szerint, a főbb könyvtárakkal összeköttetésben álló fényképészeknél a következők:

Cambridge, egyetemi könyvtár: Francis Jenkinson könyvtáros prizmás-fölvétel kb. 25×20 cm. lapja 1 sh. 6 d.

Escorial, királyi könyvtár. Fr. E. Manero, Real Collegio de Alphonso XII. El Escorial.

13×18 cm. lapok a 1.50 peso (nagyobb megrendelésnél

18×24 „ „ „ 2.— „ mérsékeltbb árak).

München, kir. udvari és áll. könyvtár: Carl Buchner u. Sohn, Augusten-str. 19.

18×24 cm. méretű lapok a 1 M. (ha egy kéziratból tíznél több lap készül, egy-egy lap ára 0.80 M.)

Nápoly, Nemzeti könyvtár; Ferdinando Lembo, Via Pace 37.

13×18 cm. méretű lapok a 0.50 L.

21×27 „ „ „ 1.— L.

Páris, nemzeti könyvtár. Maison Sauvanaud, Langlois Successeur, rue Jacob 45.

12 × 20 cm. méretű lapok két példányban	1.10 fr.
18 × 24 „ „ „ „ „	1.50 „
24 × 30 „ „ „ „ „	2.— „

Itt azért készítendő egy-egy lapról két példány, mert az egyiket a könyvtár megköveteli magának.

Róma, Nemzeti könyvtár: Pompeo Sansaini, via Corsi 44.

13 × 18 cm. méretű lapok à	0.50 L.
18 × 24 „ „ „ „	1.— „
21 × 27 „ „ „ „	1.25 „
24 × 30 „ „ „ „	1.50 „
30 × 40 „ „ „ „	2.— „
40 × 50 „ „ „ „	5.— „

Prizmás fölvételeket készítenek még: Bruxellesben Paul Becker, rue Antoine Laberre Ixelles 22; Dresdenben F. & Co. Brockmanns Nachfolger, R. Tamme, Albrechtstr. 27; Londonban Artist-Illustrators Ltd. Donald Macbeth, Ludgate Hill 66; de ezek árait nem közli czikkíró.

Kéziratok s nyomtatványok lefényképezéséhez Fiebiger leginkább a görllitzi Heinrich Ernemann vormals Herbst und Firt czég gépeit ajánlja, melyek 18 × 24 cm. méretekben készülő prizma-felvételekre alkalmasak. E gépek Goerz kettős anastigmat lencsével (III. sor, 6. sz.) s fölerősített, de könnyen levehető prizmával vannak felszerelve. A gép ára, a lefényképezendő kéziratok fölerősítésére szolgáló készülékkel együtt 1133 márka.

Az első amerikai ifjusági olvasóterem, mely e névre valóban érdemes, John Parsons szerint (The Library Journal XXXIV: 552.) 1894. szeptemberében nyílt meg a denveri közkönyvtárban. Mintegy 3000 kötet ifjusági könyvet tartalmazott. Az egyik falon a szekrény felett, Stevenson e szavai voltak olvashatók:

«The world is so full of a number of things,

I'm sure we should all be as happy as kings.»

A szekrények felső részére képek s hivatalos közlemények kerültek, tetejükön pedig vázák, szobrocskák stb. állottak. Az asztalok s ülő butorok a gyermekek méreteinek megfelelően készültek s a kis olvasók szabadon kereshették ki a szekrényekből olvasmányukat. Ez a terem szolgált azután mintául minden későbbi, hasonnemű olvasóteremnek.

A párisi nemzeti könyvtár személyzeteről a köztársasági elnök által 1909. július 9-én aláírt rendelet a következőket állapítja meg:

A Bibliothèque Nationaleban összesen 63 tisztviselői állás van, még pedig egy főigazgatói (administrateur général), egy titkári (secrétaire trésorier), négy konzervátori (conservateur), kilencz segédkonzervátori, 6 főkönyvtárosi, 34 könyvtárosi és 8 alkönyvtárosi állás. A szolgaszemélyzet 98 főből áll, nevezetesen egy vezető őrből, egy könyvkötő-műhelyi főnök-

ből, 2 altisztből, 2 főörből és munkásból, 14 első osztályú őrből és munkásból, 69 másodosztályú őrből és munkásból, 5 munkásnőből, 1 kapusnőből, 2 takarítónőből s a fontaineblai raktár őréből.

A fizetések a következők: administrateur général: 15.000 fr.; titkár és konzervátorok: I. o. 11.000 fr., II. o. 10.000 fr. III. o. 9000 fr.; segédkonzervátorok: I. o. 7000 fr., II. o. 6500 fr., III. o. 6000 fr.; főkönyvtárosok: kivételes osztályban (legföljebb két állás) 6000 fr., I. o. 5500 fr., II. o. 5000 fr.; könyvtárosok: I. o. 4500 fr., II. o. 4000 fr., III. o. 3500 fr., IV. o. 3000 fr., V. o. 2700 fr., VI. o. 2400 fr.; alkönyvtárosok: 2100 fr. A szolgálja személyzet fizetése a következő: örök és munkások vezetői: 2800-tól 3000 fr.-ig; altisztek, főörök és főmunkások: 2500—2600 fr.; I. o. örök és munkások: 2100—2400 fr.; II. o. örök és munkások: 1400—1900 fr.; munkásnők: 900—1500 fr.; kapusnő és takarítónők 600—1100 fr.; fontaineblai ör 600 fr.

A tisztviselők előléptetése részben anciennitás, részben az igazgatóság választása szerint történik, még pedig oly módon, hogy minden három előléptetés közül kettő az anciennitás alapján áll. A várakozási idő minimuma egy-egy fizetési osztályban két év. A konzervátori állások csakis választás útján töltenek be, még pedig a nyomtatványi osztállynál a segédkonzervátorok, a többi osztályoknál pedig a legalább is 15 év óta szolgáló könyvtárosok sorából.

A fegyelmi fokozatok a következők: 1. Az administrateur général szóbeli dorgálása, az illető osztályfőnök jelentése alapján; 2. írásbeli feddés, mely egy évre az előmenetel jogának elvesztésével jár; 3. lefokozás egy vagy két osztálylyal; 4. a fizetés megvonása, a mi azonban két hónapnál hosszabb ideig nem tarthat; 5. az elbocsájtás. A 2—5. pontok alatti ítéletet a miniszter mondja ki, az administrateur général írásbeli jelentése alapján. Ítélethozatal előtt az ügyre vonatkozó iratesomó közöltetik az érdekelttel, a kiuek joga van írásban, vagy élőszóval védekezni.

A németországi könyvtárak inkunabulum-jegyzékéről, mely az ősnymtatványok tervbe vett egyetemes jegyzékéhez szolgál előmunkálatul, Haebler Konrád hosszabb cikkben számol be a *Mitteilungen des österr. Vereins für Bibliothekswesen* 1909. novemberi füzetében. A jegyzék egybeállításával megbízott bizottság megalakulásáról, működése alapelveiről, ugyancsak Haebler egy cikke nyomán részletesen tájékoztattuk olvasóinkat.¹ Éppen azért nem tartjuk érdektelennek ez újabb közlemény nyomán röviden vázolni a bizottság eddigi munkásságának menetét és eredményét, mely annyiival is inkább érdekelt bennünket, mivel a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége szintén elhatározta, hogy német mintára földolgoztatja hazai könyvtáraink ide vágó anyagát.

A bizottság működése kiinduló pontjául Schwenke Adressbuch der deutschen Bibliotheken cz. kiadványa szolgált, a mely szerint 452 oly könyvtár van a német birodalomban, a melyek ősnymtatványok birtoká-

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle. 1906: 1—6.

ban vannak. A valóság ennél is kedvezőbb, mert habár néhány esetben kiderült, hogy Schwenke adata téves, viszont elég sok könyvtárról pótlólag is megállapították, hogy inkunabulumok fölött rendelkeznek. Ez ismeretlen könyvállományok kiderítése különböző utakon történt. Egy részüket más, korábban s egészen eltérő ügyből kifolyólag kibocsátott körlevelekre beérkezett válaszokból állapították meg, más részüket különböző szerzetes rendek vezetősége derítette ki; egy harmadik részt pedig maga a bizottság nyomozott ki oly módon, hogy az inkunabulumokkal bíró könyvtárakhoz intézett kérdőívben fölített egy pontot, mely arra kért választ, vajjon vannak-e az illető könyvtár közelében olyan más gyűjtemények is, a melyekben ősnymotatványok előfordulnak.

A bizottság által kibocsájtott kérdőív különben első sorban arról kért fölvilágosítást, mily nagy a könyvtárban lévő inkunabulumok száma, van-e s miféle külön katalógus, esetleg általános jegyzék, ismeretes-e a gyűjtemény régi állományának eredete s végül hajlandó-e az illető intézet hivatalnokai kara a bizottság munkáját támogatni. E legutolsó kérdés tulajdonképen arra célzott, hogy van-e az illető könyvtárnál valaki, a ki képes a meglévő inkunabulumokat determinálni, illetve bibliográfiailag földolgozni. De sokan félreértve a kérdést, azt képzelték, hogy arról van szó, vajjon ők maguk nem volnának-e hajlandók saját ősnymotatványaikait leltározni s e félreértés következtében, számos inkunabulum-jegyzék érkezett be a bizottsághoz, mely a legtöbbnek jó hasznát vette a későbbi munkálatok folyamán.

Ekként megállapíttatván az inkunabulumokkal bíró könyvtárak jegyzéke, a bizottság első teendője az volt, hogy fölosztotta tagjai közt a munkaterületet, természetesen mindegyik tag sajátos helyzetére s tanulmányaira való tekintettel. Ezen túl azután minden tag annyi időt s akkor fordított az inventálás munkájára, a mint viszonyai megengedték. Az inventálás végrehajtása szintén a helyi és személyi viszonyoknak megfelelően változott. Az első teendő volt a kiszemelt könyvtár külön inkunabulum katalógusának kivonatolása; sok könyvtár elküldte az illető bizottsági tag lakására a katalógus kéziratát, míg másutt a helyszínén kellett ezt az előzetes munkálatot elvégezni. E kivonatolás eredménye rendszerint az volt, hogy az ősnymotatványok nagy részének azonosságát már ez alapon meg lehetett állapítani s így csak a hátramaradt kisebb anyagot kellett a helyszínén megtekinteni. Kis 6—8 ezer kötetre rugó könyvtárakat, melyek külön inkunabulum jegyzékkel nem bírtak, rendszerint a helyszínén vizsgálták át, a katalógus igénybevétele nélkül. Az oly könyvtárakat, melyek határozott számot mondtak be inkunabulumaiukat illetőleg, ha e szám nem haladta meg a tízet, nem keresték föl, hanem a központba kérték be az illető köteteket az azonosság megállapítása céljából. A legnagyobb nehézséget azonban oly, több százezer kötetes könyvtárak támasztották, a melyek külön inkunabulum jegyzékkel nem bírnak. Ily esetekben a bizottság az illető könyvtár valamely tisztviselőjét nyerte meg a jegyzék elkészítésére s az így elkészülő jegyzékek egy része nyomtatásban is megjelenik.

A leltározáshoz minden bizottsági tag megkapta Hain és Copinger egy példányát, hogy ennek segélyével az összes, vagy legalább is a keletnélküli inkunábulumokat a helyszínen meghatározhassa. E segédeszközzel s a fentebb vázolt előmunkálatok alapján Haebler szerint egy-egy bizottsági tag naponként átlag 100 ősnymotványt volt képes meghatározni, de voltak napok, a melyeken 200-at is elvégezhettek. Az inventálás természetesen egyöntetűen történt, még pedig a lehető legegyszerűbb módon. Minden ősnymotvány, mely Hain, Copinger vagy Reichling jegyzékében előfordul, a bizottság leltáraiban csupán e számmal jegyeztetett föl. E czélból mindegyik bizottsági tag kapott egy könyvet, melyben az 1—100 számok annyiszor voltak előnyomtatva, a hányszor szükséges volt ahhoz, hogy Hain-Copinger-Reichlinggel a konkordanciát előállíthassák. Minden könyvtár, melynek inventárja elkészült, egy betűjegyet kapott pl. M' a. m. München, udvari és állami könyvtár, Lb. a. m. Lübeck, városi könyvtár stb. s e jegyet minden oly Hain-Copinger-Reichling-féle számhoz odatették, mely az illető könyvtárban megvolt. Az oly darabokról, mely Hain-Copinger-Reichling segélyével bármily okból nem volt meghatározható, külön czédula készült, mely a szerző neve s a cím mellett lehetőleg a nyomtatás helyét és a nyomdász nevét is tartalmazza. E czédulák legott beküldettek a központba, a hol egységes betűrendben tartatnak s a későbbi kimerítő leíráshoz mutatóul szolgálnak. A szám-leltárak ellenben csak időről-időre küldetnek be a központba, a hol egy központi szám-leltárba bevezetik, hogy mely szám melyik tag leltárában fordul elő. E bejegyzéshez az illető bizottsági tag részére megállapított betűjegy szolgál.

Ily módon a bizottság 1909. április 1-ig 347 könyvtár mintegy 60,000 inkunábulumát határozta meg; ha minden akadály nélkül tovább is ebben a menetben halad a munka, befejezése kb. 1911. április 1-re remélhető. Az inventálás sajátképi költségei, minthogy a tagok külön munkadíjat nem kapnak, kizárólag napidíjakból, utiköltségekből állanak. Erre a célra évi 6100 márka van költségvetésileg előirányozva. A napidíj 15 márka s az utiköltségek kilométerenkint 9 pfennigben van megállapítva. Ezekívül egy 1500 márkás tétel áll a bizottság rendelkezésére segédmunkálatok költségeire. Ebből első sorban a fentebb említett nagyobb könyvtárak ősnymotvány-katalógusainak elkészítését segélyezik. Végül 1500 márka van felvéve a központnál alkalmazott titkár díjazására. Ez állást egy könyvtári szaktan-folyamot végzett hölgy tölti be.

A HAZAI NYOMDÁK 1909-BEN.

I. Budapest székesfőváros.

- *Ádám Hermann.
I., Krisztina-körút 77.
- Adler Ármin.
VIII., Német-u. 40.
- Adler Károly.
VI., Laudon-u. 4.
- «A Nap» ujságvállalat ny.
VIII., Rökk Szilárd-u. 9.
- Andai Gyula.
VI., Szondy-u. 11.
- *Anglo-ny. (Tul. Donáth és Vágó.)]
VIII., Baross-u. 47.
- Athenaeum irod. és ny. r.-t.
VII., Rákóczi-út 54.
- Auer Ignác.
VIII., Rákóczi-út 11.
- Auer József és tsa.
VI., Dalszínház-u. 10.
- Ausländer Lajos és tsai.
VI., Eötvös-u. 47.
- Babits Sándor József.
VIII., Reviczky-tér 1.
- Bagó Márton és fia.
II., Szilágyi Dezső-tér 1.
- *Bakács Albert.
VI., Szerecsen-u. 23.
- Balassa Béláné.
VIII., Baross-u. 69.
- Barcza József.
IV., Váci-u. 60.
- Bárd Jakab.
VII., Miksa-u. 17.
- *Baross-ny.
VI., gr. Zichy Jenő-u. 6.
- Bartalits Imre.
III., Remetehegy 1908.
- Bata János.
VII., Akácfa-u. 11.
- Bata és tsa.
VIII., Nap-u. 19.
- Bauer Adolf.
VI., Vörösmarty-u. 74.
- Bauer Ferdinánd.
VII., Thököly-út 28.
- Bauer Ignác.
VII., Csányi-u. 13.
- Behr Miksa és Weisz Miksa.
V., Zoltán-u. 9.
- Beller Ignác.
VI., Levente-u. 6.
- Bendtner Győző.
VI., Podmaniczky-u. 57.
- *Bercsényi-ny. r.-t.
VIII., Reviczky-út 5.
- Özvegy Berger Árminné, Neuwald
Malvina.
VIII., Üllői-út 48.
- Berger Zsigmond és Schimek Fe-
rencz. (Jókai-ny.)
VII., Thököly-út 28.
- Özv. Berkovits Jánosné.
VI., Szondy-u. 2.
- Bichler Ignác.
III., Lajos-u. 94.
- Bielitz Bertalan.
VII., Rombach-u. 8.
- *Bienenstok és fia.
IV., Deák Ferencz-u. 17.
- Biró Albert.
VI., Klauzál-u. 35.
- Biró Pál.
I., Uri-u. 19.
- *«Bírószági Szemle» ny. (Csernoch
és Glasel.)
VI., Bajza-u. 34/c.
- Bokor Dezső.
VII., Hársfa-u. 25.
- Böhm Lajos.
IV., Királyi Pál-u. 6.
- Breuer Ármin.
VI., gr. Zichy Jenő-u. 33.
- Breuer Mihály.
VI., Nagymező-u. 43.
- Bródy Dániel dr.
V., Váci-körút 34.

A csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve.

- Bródy József és tsai.
V., Váci-körút 34.
- Bromberger Jakab.
VII., Wesselényi-u. 66.
- Brózsza Ottó.
VI., Váci-körút 17.
- Bruck Ferencz és neje.
VI., Nagymező-u. 6.
- Bruckner Gyula.
I., Attila-u. 13.
- *Budapesti helyi érd. vasút ny.
V., Lipót-körút 22.
- «Budapesti Hírek» ny.
VI., Eötvös-u. 26/b.
- «Budapesti Hirlap» ny.
VIII., Röck Szilárd-u. 4.
- Budapestilap-éskönyvkiadóváll.ny.
VIII., Röck Szilárd-u. 19.
- «Budapesti Napló» ny. (Üzletv.
Zeisberger István.)
IX., Üllői-út 25.
- Buschmann F. utóda (Tul. Wisin-
ger Manó és Bagits Nándor.)
IV., Koronaherczeg-u. 8.
- Corvina-ny. (Tul. Berger Géza.)
VIII., Üllői-út 20.
- Csicsáky János.
VIII., Lehel-u. 8.
- Czeisler Béla.
VIII., Röck Szilárd-u. 9.
- Czettel és Deutsch.
V., Bálvány-u. 12.
- Damborschitz Vilmos.
VII., Murányi-u. 45.
- Dann Jenő.
II., Zsigmond-u. 13.
- Deutsch József.
VII., Károly-körút 7.
- Deutsch M.
VII., Dob-u. 3.
- Deutsch Zsigmond, ifj.
VI., Aradi-u. 35.
- *Divald Károly.
VIII., Kisfaludy-u. 9.
- *Durdik József.
VIII., Mária-u. 15.
- Dus Márton.
V., Árpád-u. 6.
- Eberle József és tsa.
IV., Mária Valéria-u. 2.
- Eckstein Bernát és fia utóda:
Elek Lipót.
VII., Kertész-u. 20.
- Ehrenstein Mór.
VI., Laudon-u. 4.
- Eichenbaum Mór.
VII., Dohány-u. 29.
- Einzig Mór.
VIII., Luther-u. 2.
- Eisler Jenő.
VII., Klauzál-tér 16.
- Eisler Suchmann.
VII., István-tér 17.
- Eisner Géza és tsai.
V., Honvéd-u. 10.
- *Elek L.
IV., Papnövelde-u. 8.
- Első Kőbányai ny. (Tul. Gold-
schmied Alfréd.)
X., Belső Jászberényi-út 1.
- *Engel S. Zsigmond.
VI., Vörösmarty-u. 56.
- Engel Simon.
VI., Szondy-u. 23.
- *Engel és Ladányi.
VI., Ó-u. 6.
- *Engelmann M.
IX., Ráday-u. 7.
- Engelmann Mór.
II., Margit-körút 5/b.
- Erbeck György.
V., Solyom-u. 16.
- *Erzsébetvárosi ny.
VII., Dohány-u. 29.
- Európa ny. r.-t.
VI., Ó-u. 12.
- Express-ny. (Tul. Pless Ignác.)
VI., Váci-körút 39.
- Fabrizski Sámuel.
VI., Eötvös-u. 32.
- *Farkas és György.
VIII., Német-u. 27.
- Farkas Lajos és Jakab.
V., Nádor-u. 19.
- Farkas és tsa (Farkas Jenő és
Krausz Jakab).
VI., Eötvös-u. 29.
- Fichner U. és fia.
VII., Thököly-út 3.
- Fisch Fülöp és tsa.
VIII., Baross-u. 66—68.
- Fischbach Károly.
IV., Templombazár.
- Fleischmann és Haan.
VI., Csengery-u. 86.
- Fleischmann Simon.
VII., Rottenbiller-u. 66.
- *Fodor Kálmán.
VI., Rózsa-u. 25.
- Fortuna ny. (Tul. Pollák M. Miksa
és tsa.)
V., Bálvány-u. 21.
- Fővárosi ny. r.-t.
VI., Podmaniczky-u. 39.

- Franklin-társ. ny.
IV., Egyetem-u. 4.
- Franklin-fiók ny.
IV., Vármegye-u. 11.
- Fráter Dániel és Hartenstein Gábor.
VII., Hársfa-u. 40.
- Fried és Krakauer.
VII., Dohány-u. 10.
- Fried A. és tsa.
VIII., Reviczky-tér 4.
- *Özv. Fried Ignáczné.
VIII., József-u. 14.
- Fried József.
VIII., Röck Szilárd-u. 20.
- Fried S.
VIII., József-u. 17.
- Fried Samu és Perényi Klementina.
VIII., József-u. 1.
- Friedmann Ármin.
VII., Kertész-u. 27.
- Friedmann Áron.
VI., Gyár-u. 54.
- Fritz Ármin.
VIII., Nap-u. 13.
- Fuchs Ármin.
VI., Szabolcs-u. 4.
- Fuchs Ármin és Pfeifer Emil.
VII., Alpár-u. 8.
- Fuchs Samu.
VI., Terez-körút 43.
- Füredi Lipót.
VII., Munkás-u. 13.
- *Gál és Neumayer.
V., Honvéd-u. 29.
- Garai Mór.
VII., Dohány-u. 1/b.
- Garai Simon.
V., Nagykorona-u. 5.
- Gárdos Miksa.
VII., Valero-u. 12.
- Gavrilovits és tsa.
IV., Molnár-u. 10.
- Geiszt Márton és Viola Mihály Miksa.
V., Arany János-u. 3.
- *Gergely Miksa.
VI., Lázár-u. 2.
- Globus ny. (Beer E. és tsa.)
VI., Aradi-u. 8.
- Goldberger Ignácz.
II., Corvin-tér 1.
- Goldfaden Márkné szül. Mandl Eleonóra.
VII., Dohány-u. 29.
- Goldfinger Mór.
VI., Király-u. 106.
- Goldschmidt Mór.
VI., Revay-u. 6.
- Goldstein Albert.
VI., Eötvös-u. 10.
- *Goszler Gyula.
IV., Aranykéz-u. 1.
- Gottlieb Izidor.
VI., Mozsár-u. 12.
- Grafikai intézet. (Üzletv. Czettel Ödön.)
VII., Nagydíófa-u. 14.
- Gross Benjamin.
VI., Eötvös-u. 19.
- Gross és Bauer.
VII., Jósika-u. 7.
- Grosz Izrael.
VII., Valero-u. 14.
- Grund V. utódai.
IV., Molnár-u. 37.
- *Gruzl I.
VI., Felső-erdősor 32.
- Grünhút Vilmos és Steiner Ármin.
VI., Vörösmarty-u. 75.
- Grünwald Ödön.
VII., Wesselényi u. 4.
- Özv. Guttman Fülöpné, Jelenik Berta.
VIII., Röck Szilárd-u. 40.
- Özv. Györfly Józsefné.
V., Nádor-u. 82.
- *Haladás-ny. (Tul. Gross A. és tsa.)
VIII., Német-u. 9.
- Hamburger és Birkholz.
V., Csáky-u. 13.
- Hapta Bernát.
IX., Soroksári-u. 49.
- Harsány Emil.
IX., Lónyay-u. 17.
- Hatschek Jenő és Kunst Gyula.
(Üzletv. Kunst Gy.)
VI., Podmaniczky-u. 71.
- Hatsko Antal és Gyöngyösi József.
IV., Mária Valéria-u. 2.
- Hatton Nelly.
V., Zoltán-u. 12.
- Hauptmann Béla.
VI., Aradi-u. 31.
- *Hazai Hírlapkiadó r.-t. ny.
V., Honvéd-u. 10.
- Händler Dávid.
VI., Jósika-u. 2.
- Hedvig Imre.
VII., Wesselényi-u. 9.
- Hedvig Sándor.
VII., Dohány-u. 12.
- Hegedűs Márton.
VI., Dessewffy-u. 18.

- *Heisler és Kószol.
 II., Várkert-rakpart 1.
 Helios ny. (Tul. Hőnig Lajos.)
 VI., Gyár-u. 62.
 Hell J. Ede.
 VIII., Luther-u. 4.
 Heller Jakab Kálmán és Heller
 Szidónia.
 VII., Peterdy-u. 5.
 Hercz Ármin.
 VII., Izabella-tér 5.
 *Hermes ny. r.-t.
 V., Báró Atzél-u. 2.
 Hermann Benjámín.
 VII., Dob-u. 83.
 *Herrmann Ignác.
 VI., Szercesen-u. 45.
 Hirth Lipót és Kardos Fülöp Gábor.
 VI., Gróf Zichy Jenő-u. 37.
 Hornyánszky Viktor.
 VI., Aradi-u. 14.
 Horváth Alajos.
 III., Lajos-u. 26.
 *Hungária ny.
 V., Váci-körút 34.
 Hunnia ny. (Tul. Sebők Lipót és
 Münz Mórné.)
 VI., Teréz-körút 3.
 Jancsó Dezső.
 VIII., Mária-u. 7.
 Jedlovsky István.
 IX., Ferencz-körút 17.
 Jermányi Lajos és Sallay Gyula.
 VIII., Bezerédy-u. 9.
 Jermányi Samu.
 VI., Dessewffy-u. 47.
 *Jókai-ny. (Tul. Berger Zs. és Schi-
 mek.)
 VII., Thököly-út 28.
 Juhász Zsigmond és Haas Mórné.
 V., Tükör-u. 5.
 Kaczburg Lipót.
 IV., Hajó-u. 5.
 Kállai Ármin.
 V., Bálvány-u. 18.
 *Kálmán M. és tsa.
 V., Vadász-u. 32.
 Kalmár Mór.
 IV., Semmelweis-u. 14.
 *Kanitz C. és fiai.
 V., Vadász-u. 26.
 Kápolnai Adolf.
 VI., Gyár-u. 3.
 Karczag Vilmos Benjamin.
 VI., Dávid-u. 8.
 Károlyi György.
 V., Arany János-u. 1.
 Kassino Jakab.
 VI., Király-u. 26.
 Kaufmann Béla.
 V., Mérleg-u. 6.
 *Kaufmann J. és tsa.
 V., Arany J.-u. 18.
 Kaufmann és Woititz.
 VI., Vörösmarty-u. 52.
 Keller Dániel.
 I., Attila-u. 63.
 Kellner Albert.
 VII., Csányi-u. 13.
 Ifj. Kellner Ernő.
 VI., Csáky-u. 9.
 Kellner és Mohrlüder.
 V., Gyár-u. 29.
 Kellner Gerzson.
 VII., Rózsa-u. 23.
 *Kereskedelmi ny.
 VI., Eötvös-u. 10.
 Kertész József.
 IV., Mária Valéria-u. 11.
 Kilián István és tsai.
 V., Honvéd-u. 10.
 Klein Ignác.
 VI., Lovag-u. 13.
 Klein Samu.
 VI., Szercesen-u. 15.
 Klein Simon és Grünwald Béla.
 VII., Wesselényi-u. 11.
 Klein Vilmos.
 VIII., Rákóczi-út 73.
 Klösz György és fia.
 VII., Városligeti fasor 49.
 Kogutovicz Manó.
 V., Rudolf-rakpart 8.
 Kohn Simon.
 VIII., József-körút 10.
 Kohn és Grünhut.
 VII., Hársfa-u. 1.
 Kollmann Fülöp.
 V., Arany János-u. 34.
 *Korvin testv.
 VI., Révay-u. 14.
 Kossuth Lajos ny. (Tul. Laufer
 Jakab és Holländer József.)
 VIII., Tisza Kálmán-tér 5.
 *Könyves Kálmán ny.
 VI., Aradi-u. 31.
 Kövér János.
 VI., Révay-u. 8.
 Közművelődési ny.
 VI., Izabella-u. 70.
 Krausz Lajos.
 VI., Ó-utca 50.
 Kulcsár Béla és Albert József.
 I., Mészáros-u. 3.

- Kunoss Vilmos és fia.
VI., Teréz-körút 38.
- Kunstädter Vilmos.
VII., Csömöri-út 91.
- Kürschner Adolf és Kürschner Sándor.
VI., Rózs-a-u. 97.
- Lajner Joachim.
VI., Vörösmarty-u. 60.
- Langer Ede és fia. (Tul. Langer Ferencz Ede.)
IV., Váci-u. 81.
- László (Lefkovics) Béla.
VII., Valero-u. 9.
- Légrády Testv.
V., Váci-körút 78.
- Lehner Rezső és Kohn Ödön.
VIII., Bérkocsis-u. 16.
- Lengyel Lipót.
V., Visegrádi-u. 3.
- Leopold Dávid és Pollák Ignác.
VIII., Üllői-út 10.
- Leopold Mihály.
VI., Ó-u. 8.
- Lichtmann Róza.
VI., Vörösmarty-u. 52.
- Lipinszky Lipót.
IX., Kinizsy-u. 25.
- *Löbl Dávid és fia. (Löbl Dávidné sz. Messinger Jeanette, Löbl Mór és Löbl Ödön.)
VI., Andrassy-u. 19. és VI., Nagy-mező-u. 26.
- Löbl Mór.
VII., Király-u. 27.
- Löblovitz Zsigmond.
VII., Thököly-u. 40.
- Lörincz Károly.
X., Gyűjtőfőház.
- Löv Ede.
V., Váci-körút 80.
- Lusztig Mór.
VII., Kertész-u. 35.
- Lusztig Tivadar.
VI., Ó-u. 23.
- *Magyar fémny.
VIII., Kisfaludy-u. 9.
- «Magyar Hirlap» ny.
V., Kálmán-u. 2.
- M. kir. állami ny.
I., Nándor-tér 1.
- M. kir. államvasutak ny.
VI., Csengeri-u. 33.
- M. kir. egyetemi ny.
I., Iskola-tér 3.
- M. kir. posta ny.
IV., Főposta.
- M. kir. postatakarék ny.
V., Széchényi-u. 2.
- Magyar Reklám ny.
VII., Holló-u. 12.
- Magyar Sajtó ny.
V., Nádor-u. 74.
- Magyar sz. korona orsz. vasutas szövetsége ny. (Üzletv. Krammer Lipót.)
VI., Podmaniczky-u. 27.
- Magyar Ujságkiadó r.-t. ny.
IV., Vármegye-u. 11.
- Maksyskó József.
VI., Dessewffy-u. 36.
- Marián György.
VII., Rottenbiller-u. 56.
- Markovits és Garai.
VII., Rombach-u. 11.
- Márkus Géza és Márkus Pál.
V., Bathory-u. 20.
- *Márton és Vas.
V., Klotild-u. 16.
- Mauhlin Ignác és Schmiedl Jakab.
VII., Wesselényi-u. 49.
- May János.
II., Albrecht-út 3.
- Meisel Sándor.
VII., Erzsébet-körút 34.
- Mercur-ny. (Tul. Berger Géza).
IV., Királyi Pál-u. 9.
- Merendiák Károly.
X., Liget-tér 4.
- Merényi József.
VII., Károly-körút 19.
- Mermelstein Fülöp.
VII., Wesselényi-u. 11.
- *Mezei Adolf.
IX., Ráday-u. 8.
- Minerva ny. (Tul. Gansl Zs.)
VI., Szerencsen-u. 7—9.
- Molnárok Lapja.
V., Csáky-u. 12/a.
- Morgenstern Gábor.
VIII., Nap-u. 19.
- Morva Rezsőné, Hőgye Mária.
VIII., Tömö-u. 33.
- Munk Lipót.
V., Árpád-u. 12.
- Muresián Domitian.
V., Bathory-u. 15.
- Muskát Béla és Friedmann Samu.
VI., Szondy-u. 4.
- Muskát Miksa.
VI., Podmaniczky-u. 41.
- Műszaki irod. és ny. r.-t. (Üzletv. Brett Zsigmond.)
VIII., Conti-u. 38.

- Nádasch Ignác.
VI., Dessewffy-u. 45.
- NadelJakabnészül.NeimannGizella.
VII., Károly-körút 7.
- Náftáli Áron.
VIII., Népszínház-u. 22.
- *Nagel István.
VII., Vörösmarty-u. 17.
- Nagy Mór.
VIII., Röck Szilárd-u. 28.
- *Narodna Recs ny.
VII., Dohány-u. 104.
- Neiavits (Sulem) Samu.
V., József-tér 33.
- Nemzetközi ny.
VIII., Futó-u. 44.
- Neuwald Illés utódai. (L. Berger
Árminné.)
VIII., Üllői-út 48.
- Nyúl István térképkészítő ny.
VII., Garay-u. 3.
- Oblatt Lipót.
VII., Csengery-u. 3.
- Orsz. községi közp. ny r.-t.
VI., Váci-körút 61.
- *Otthon-nyomda.
VIII., Mária-u. 42.
- *Pallas irod. és ny. r.-t.
V., Honvéd-u. 10.
- Pannonia ny.
VII., Rombach-u. 8.
- Patay János és Szombathelyi
György.
VI., Hajós-u. 31.
- Pátia irod. és ny. r.-t. (Tul. Cos-
sel Arnold.)
IX., Üllői-út 25.
- *Pázmáneum ny.
VIII., Köztemető-út 8.
- Pénzüntézeti és irodai felszerelések
műintézete r.-t. (Üzletv. Légrády
Géza.)
IV., Váci-u. 74.
- Perl Rezső.
VII., Vörösmarty-u. 20.
- Pesti Lloyd társ. ny.
V., Dorottya-u. 14.
- Pesti ny. r.-t.
V., Hold-u. 7.
- Pestuka János Alfréd.
VII., Murányi-u. 44.
- Petőfi ujság, könyveladó és hirde-
tési vállalat ny. (Tul. Pesti Alfréd.)
VII., Kertész-u. 76.
- Petrovics János és Gavrilovics
Trifun. (Üzletv. Krnyác János.)
IV., Molnár-u. 10.
- Piatnik Nándor és fia.
VII., Rottenbiller-u. 17.
- Pintér és Seidner.
VII., Vörösmarty-u. 19/b.
- Pless Ignác. (L. Express ny.)
VI., Váci-körút 39.
- Id. Poldini Ede és tsa. (Tul. Kerner
Istvánné.)
IV., Irányi-u. 1.
- Pollacsek A.
VI., Podmaniczky-u. 6.
- Pollák Elkán és Garai Simon.
V., Bálvány-u. 21.
- Pollák Jakab.
VI., Aradi-u. 15.
- *Pollák M. Miksa és tsa.
V., Akadémia-u. 15.
- *Pollák és Leopold.
VIII., Üllői-út 10.
- Poporul Român ny. (Tul. Birauz
Döme és tsa.)
VII., István-út 11.
- Pór József és Koch János Frigyes.
VIII., Mária Terézia-tér 13.
- Posner K. Lajos és fia.
VI., Csengery-u. 31.
- Pressler Mihály.
VII., Dob-u. 87.
- Preszburg Frigyes utóda Schwarz L.
V., Arany János-u. 14.
- Propper Leó.
VII., Erzsébet-körút 35.
- Quittner József.
IV., Károly-körút, Közp. Városház.
- Radenkovits Dragulin és Krisztics
Iren Anna.
IX., Rákos-u. 11.
- Radó Gyula és Radó Jenő.
V., Szemere-u. 19.
- Radó Izor.
VI., Szerecsen-u. 13.
- Radó Vilmos.
VI., Ó-u. 2.
- Radványi Ábrahám.
VII., Rottenbiller-u. 66.
- Rákos Farkas és Steiner Kálmán.
VI., Podmaniczky-u. 27.
- Rákosi Vilmos.
I., Attila-u. 75.
- Ramspott Károly.
I., Mészáros-u. 3.
- Fiókküzet:
I., Döbrentei-u. 3.
- *Reform ny.
VI., Csengery-u. 9.
- Reich Ármin.
VII., Dohány-u. 84.

- Reiner Elkán.
I., Döbrentei-u. 13.
- Reisz Jenő és Neumann Lipót.
VI., Király-u. 10.
- Révai és Salamon.
IX., Üllői-út 18.
- Rigler József Ede.
VI., Rózsa-u. 55.
- Rosenbaum Bendel.
VII., Wesselényi-u. 49.
- *Rosenbaum F.
VII., Dob-u. 81.
- Özv. Rosenberg Ignáczné és Ber-
ger Adolfné.
VI., Aradi-u. 40.
- Rosenthal Gyula.
VI., Proféta-u. 5.
- Róth József.
IV., Semmelweis-u. 4.
- Róth Mór és tsa.
VII., Kertész-u. 23.
- Róthberger Miksa és Weisz Fülöp.
VI., Szondy-u. 11.
- Rózsa Izidor és Müller József.
VIII., Röck Szilárd-u. 20.
- Rózsa Kálmán és neje.
VIII., Szentkirályi-u. 30.
- Rubin Izidor.
VII., Király-u. 15.
- Salvendy Ferenc és Fried Adolf.
VII., Kertész-u. 25.
- *Sarkadi J.
V., Báthory-u. 4.
- Saphir Ármin Árpád.
II., Fő-u. 45.
- Schlesinger Vilmos.
V., Honvéd-u. 2.
- *Schmelz és Misner.
VI., Izabella-u. 70.
- Schmidl és Mannheim.
VII., Wesselényi-u. 49.
- Schmidl Sándor.
Gr. Zichy Jenő-u. 3.
- Schultz Ábrahám.
VIII., Baross-u. 81.
- Schwartz István.
VI., Izabella-u. 78.
- Schwarz László és tsa. (L. Pap
Manó.)
VII., Hársfa-u. 40.
- Seidner Emil.
VII., Vörösmarty-u. 19/B.
- Sinay Gusztávné szül. Adler Kata-
lin.
VII., Damjanich-u. 19.
- Singer Lipót.
IV., Károly-körút 24.
- Singer és Spenn.
VI., Szondy-u. 11.
- Skopper József.
VII., Kertész-u. 34.
- Sós Izidor és Klein Herman.
VIII., Csepregy-u. 2.
- Sopousek Alajos.
VII., Király-u. 25.
- Spatz Henrik.
VII., Dob-u. 55.
- Spinner Adolf.
VI., Dessewffy-u. 43.
- Stachora Károly.
V., Arany János-u. 7.
- Stanca Sebestyén.
VII., Rózsa-u. 7.
- Stephaneum.
VIII., Szentkirályi-u. 28/a.
- Stern Adolf.
VII., Munkás-u. 14.
- Stern Péterné és Stadler János.
VII., Kazinczy-u. 35.
- Stohanzl Ede József.
VI., Lehel-u. 5.
- Sugár Vilmos és Székely Viktor.
VI., Eötvös-u. 26/b.
- Süsz Dávid.
IV., Váci-u. 79.
- Szántó József.
VI., gr. Zichy Jenő-u. 21.
- Szántó József, Singer Olga és Wank
Frigyes.
VI., Lovag-u. 6.
- Szécsi Ferencz.
V., Csáky-u. 2/B.
- Szegő Lipót.
V., Alkotmány-u. 7.
- Székely Albert (Ábrahám).
VI., gr. Zichy Jenő-u. 38.
- Székely Arthur.
VII., Rottenbiller-u. 19.
- Székely Viktor.
VI., Ó-u. 15.
- *Székesfővárosi házi ny.
IV., Közp. Városház.
- Szent László ny.
VIII., Röck Szilárd-u. 28.
- *Szkurka és tsa.
VI., Jász-u. 76.
- Szombathelyi György és Hambur-
ger Mór.
VIII., Szentkirályi-u. 1/a.
- Szrpszke Novoszty ny. (Tul.
Krnyác János.)
IX., Lónyay-u. 12.
- Taslanan Oktáv.
IV., Molnár-u. 10.

Thália-ny. (Tul. Faludi Gábor.)
V., Csáky-u. 12.
«Turul» ny.
IV., Eskü-út, Klotild-palota.
*Ullmann Vilmos.
IV., Régi posta-u. 4.
Ungár Selig.
V., Nádor-u. 58.
Unio-ny. (Tul. Bachrach Ludmilla és Vig Emil.)
VI., gr. Zichy Jenő-u. 7.
*Unio. (Tul. Fried és Liebermann.)
VIII., Röck Szilárd-u. 20.
«Uránia» ny.
VIII., Mária-u. 11.
*Utassy B. és tsa.
V., Markó-u. 5.
Vágó Géza és Weisz Arnold.
VII., Vörösmarty-u. 4.
Őzv. Várnai Fülöpné és Várnai Dezső.
IV., Régi posta-u. 3.
Vas Manó.
V., Klotild-u. 1/b.
Őzv. Vas Tivadarné sz. Nagel Ilona.
V., Alkotmány-u. 7.
Vaskó Dezső.
VII., Dob-u. 63.
Vég Szniaj Zsigmond.
II., Margit-körút 79.
Vég Zoltán és Boros Ferencz.
V., Lipót-körút 5.
*Vészi Gerzson.
VI., Wesselényi-u. 27.
Vig testvérek.
II., Fő-u. 60.
Vigvázó Tivadar.
VI., Váci-körút 39.
«Világosság» ny. (Üzletv. Pollák Simon.)
VIII., Conti-u. 4.
Vincze és Bartók.
V., Bálvány-u. 15.
Völgyesi Márk és Ábrahám Leó.
VII., Dob-u. 16.

Wagner Ferencz.
VIII., Futó-u. 44.
Wéber Károly Lajos.
VIII., Baross-u. 4.
Weisz Adolf.
VI., Király-u. 15.
Weisz Ármín.
IV., Duna-u. 6.
Weisz Bernát.
V., Zoltán-u. 9.
*Weisz L. és F.
V., Csáky-u. 3.
Weisz Lipót.
VI., Ó-u. 39.
Weisz Miksa és Braun Sámuel.
VII., Vörösmarty-u. 4.
Weisz Sándor Zsigmond.
IX., Ráday-u. 60.
Weissenberg Ármín.
VIII., József-körút 16.
Wellesz Béla és fia.
VI., gr. Zichy Jenő-u. 37.
Wiesinger József.
VII., Wesselényi-u. 30.
Wilheim Zsigmond.
VI., Király-u. 16.
Wimmer Márton.
III., Serfőző-u. 10.
Winkler Ármín és Bromberger Jakab.
VII., Dob-u. 69.
Wodianer F. és fiai.
IV., Sarkantyus-u. 3.
Woititz B.
VI., Dávid-u. 7.
Yost írógép r.-t. ny. (Üzletv. Káldor Marczell.)
VII., Erzsébet-körút 9—11.
*Zawadil E.-féle menetjegy-ny.
(Tul. Christoph Paula és Jirschik András.)
V., Zoltán-u. 13.
Zeisler M.
VII., Kertész-u. 38.

II. Vidék.

Abujszántó:
Baksy Barna.

Abony (Pest vm.):
*Ruber István.
Szerdahelyi János.

Abrudbánya:
*Árpád r.-t.

Róth Ferencz.
Pannonia ny.

Ada (Bács-Bodrog vm.):
Berger Adolf.

Alsókubin:
*Fried Dávid.
Trnkóczy József.

Alsólendva:

*Balkányi Ernő.

Apatin:

Gasz Mátyás.
Szavadill József.

Arad:

*«Arad és Vidéke» ny.
Aradi ny. r.-t.
Bloch Henrikné.
*Első aradi amerikai gyorssajtó ny.
(Tul. Keppich Zsigmond.)
Függetlenség ny.
Gör. kel. román egyházmegyei
ny.
*Kállay-ny.
*Kalmár Nándor és tsai.
Losonczy Zoltán és tsai.
Nichin György «Tribuna» ny.
Réthy Lipót és fia.
Weisz Felix.

Aranyosmarót:

«Dóczy» ny. (Tul. Némédi László).
Mercur-ny. (Tul. Kohn Bertalan.)

Aszód:

*Grósz Sámuel.
Petőfi ny.

Bácsalmás:

Horváth Mátyás.

Baja:

Kazal József.
Kollár Antal.
Nánay Lajos.
Rajkovics Károly.

Balassagyarmat:

B.-gyarmati ny. r.-t.
*Darvai A. utóda.
Halyák István.
Mercur-ny.
Pozsonyi Gábor.
Részvény-ny. utóda.
*Wertheimer Zsigmond.

Balatonfüred:

Vallus V. Mihály.

Balázsfalva:

Gör. kath. papnövelde ny.

Bán (Trencsén vm.):

Back Ármin.

*Fuchs Vilmos.

*Hertzka Ármin.

Bánffyhunad:

Abrahám Mórné.
*Lévai Ignác.

Barcs (Somogy vm.):

*Mizsur Ádám.
Skribanek Géza.
*Szilágyi György.

Barót:

Nagy József.
Rozsondai János.

Bártfa:

Blayer M.
Felsőhárosi ny. (Tul. Salgó Mór.)
Horovitz Menasche Chasskel.

Battonya:

Galloovich István.
*Ruber István.

Bazin:

Klein Alfréd.

Békés:

Br. Drechsel Géza.
Papp József.

Békéscsaba:

*Békésmegyei «Függetlenség» ny.
«Corvina»-ny. (Tul. Szihelszky
József.)
Galli Béla.
Povázsay testvérek.
*Tevan Adolf.

Belényes:

Süssmann Lázár.
*Weinberger és tsa.

Beregszász:

Engel Jenő.
*Haladás ny. (Tul. Klein Sámuel.)
Landau és Rubin.
*Szabadság ny.
*Szaubel Mór.

Berettyóújfalu:

*Adler Béla.
*Székely Ármán.

Besztercze:

Balkirs Hirsch Leib.

Botschar Tivadar.
Csallner Károly.
Matheiu György.
*Sadler Albert.
*Sternhell H.

Besztercebánya :
Havelka József.
Hungária ny. (Tul. Sonnenfeld Mór.)
Machold Fülöp.

Betlen :
*Schönfeld Henrik.

Bonyhád :
*Höninger József.
Raubitschek Izor.
*Weisz Jakab.

Borosjenő :
Ungár Jenő.

Borossebes :
*Avarfi József.

Brád :
*Roth Ferencz.

Brassó :
Brassói lapok ny. (Tul. Trattner H.
és tsai.)
Ciurcu és tsa.
Gött János fia.
*Gust A.
Herz és tsa.
*Ilynek és Hentschel.
Lehmann Gottlieb.
Dr. Muresian Aurél.
Schneider testvérek és Feminger.

Breznóbánya :
Kreisler József.

Budafok :
*Budafoki ny.
*Klein Mór.

Buziásfürdő :
*Ifj. Brach József.
Ullmann Ferencz.

Csacza :
Braun Rezső.
Taub Emil.

Csákova :
Grádl Péter.

Csáktornya :
Fischel Fülöp (Strausz Sándor).

Csepreg :
*Menyhárt Julia.

Cservenka :
Welker Ádám.

Csikszereda :
*Apponyi ny. r.-t.
Gyönös Gyula.
*Létz János.
Székelység ny. (Tul. Szvoboda
Miklós.)
Szvoboda József.

Csitár :
*Csitári ny.

Csongrád :
Bozó és Justin.
Tiszavidék ny. (Tul. Silber János.)
Weisz Márk.

Csorna :
Csornai ny. váll. (Kokas István és
Neumann Samu).

Csurgó :
Vágó Gyula.

Czegléd :
*Nagy Elek.
*Sárik Gyuláné.
Sebők Béla.

Czellődömök :
Dinkgrewe Nándor.

Dárda :
*Arady Lajos.
*Frank Béla.

Debreczen :
*Adler Józsefné.
*Beck Izidor.
Csokonai ny. (Tul. Lengyel Imre
és tsa.)
*Debreceni Reggeli Ujság ny.
Debreceni Ujság ny.
Debrecen sz. kir. város ny.
*Frankl és Vidgranovits.
*Gyürki Sándor.
*Hegedüs és Sándor.
*Herczeg Sándor.
Hoffmann és Kronovitz.

- *Horovitz Zsigmond.
 *Komáromi József.
 Kutasi Imre.
 *Liebermann József.
 *Mihályi Sámuel.
 *Pongrácz Géza.
 *Protestáns ny.
- Derecske :**
 Friedmann Henrik.
- Dés :**
 Demeter és Kiss.
 Goldstein Jakab.
 Pollák Vilmosné, sz. Weinberger
 Matild. (Üzletv. Pollák Vilmos.)
- Detta :**
 *Tringl és Kirsch.
- Déva :**
 Hirsch Adolf.
 Kroll Gyula.
 *Laufer Vilmos.
 *Szent János ny.
- Devecser :**
 Rosenberg Zsigmond.
 Vörösmarty ny. (Tul. Huss Gyula-
 láné.)
- Dicsőszentmárton :**
 *«Erzsébet»-ny. (Tul. Dosztál Kál-
 mán.)
 Jeremiás Sándor.
- Dobsina :**
 *Schmiedt Géza.
- Dombóvár (Tolna vm.):**
 Dombóvári ny. (Tul. Bruck Sán-
 dor.)
 *Polgár Ignác.
- Dunaföldvár :**
 Somló Manó.
- Dunaszerdahely :**
 Adler Netti.
 Goldstein Józsu.
- Eger :**
 Baross-ny. (Tul. Paunz Sándor.)
 Egri ny. r.-t.
 Érseki lyceum ny.
 *Fleischmann-ny.
 Löw Béla.
- *Löw Sámuel.
 Schwartz Ilka.
- Élesd :**
 Sándor Mór.
- Enying :**
 Polgár Jenő.
- Eperjes :**
 *Divald Károly fia.
 Kósch Árpád.
 Pannonia-ny. (Tul. Kahn Mór.)
 *Stehr József.
- Erosi :**
 *Fehér-ny.
- Érmihályfalva :**
 Beck Adolf.
- Érsekújvár :**
 Kohn Samu.
 *Pálkás J. Géza.
 Winter Zsigmond.
- Erzsébetfalva :**
 *Kaufmann és Müller.
 *Matkovich A.
 *Zucker Géza.
- Erzsébetváros :**
 Erzsébetvárosi kereskedelmi szö-
 vetkezet ny.
 *Herma.
 Loydl testvérek.
- Esztergom :**
 Özv. Buzárovits Gusztávné.
 «Hunnia»-ny. (Tul. Gerenday József.)
 Laiszky János.
 *Lehr Lipót.
 *«Szabadság» ny.
- Fehérgyarmat :**
 *Kossuth-ny.
- Fehértemplom :**
 Kuhn Péter.
 Wunder Gusztáv.
 Wunder Gyula.
- Felsőőr : (Vas vm.)**
 Schodisch Lajos.
- Felsővisó :**
 Schiffmann Chána Taube.

Fiume :

Battara Péter.
 *Corradini Umberto.
 *Dobrovich Antal József.
 Hönig E.
 Jerouscheg Lajos.
 *Kereskedelmi ny.
 Martich A.
 Mohovich Emőd.
 Novi List ny.
 Quarnero ny.
 *Unione ny.
 Uránia ny.

Fogaras :

*Népkönyvny.
 *Popp Szilárd.
 *Thierfeld Dávid.

Galánta :

Első galántai ny. (Tul. Neufeld Samu.)
 Neuschloss Jakab.

Galgócz :

*Bródy Simon.
 Sterner Adolf.
 Szold Jakab.

Gálszécs :

*Berkovits R.
 *Birnbbaum Lázár.

Gödöllő :

Erzsébet ny.
 *Kovács Ferencz.

Gyergyóditró :

*Létz János.

Gyergyószentmiklós :

*Létz János.
 *Kossuth-ny.
 *Sándory Mihály.

Gyoma :

Kner Izidor.

Gyöngyös :

*Breuer M. Mihály.
 Herczog Ernő Ármin.
 *Hevesmegyei Lapok ny.
 *Hungária ny.
 Sima Dávid.

Gyönk (Tolna vm.) :

Engel József.

Győr :

Dobos Ignác.
 Gróf Gyula.
 Gross Gusztáv.
 Győregyházmegyei ny.
 Győri Újság ny. (Tul. Lurja Aladár és Muraközi Árpád.)
 Heckenast György.
 Mercur ny. (Tul. Láng Jakab Jenő.)
 Nitsmann József.
 «Pannonia» ny. (Tul. Szávay Gyula és Raáb Béla.)

Győrszentmárton :

*Szent Benedek ny.

Gyula :

«Corvina»-ny. (Tul. Weinstein Arnold.)
 Dobay János.
 Szedő Emil.

Gyulafehérvár :

*Erzsébet-ny.
 Izsák Lázár.
 *Keresztes Nagy Imre.
 *Papp György.
 Püsp. lyc. ny. (Bérlő: Schäser Ferencz.)

Hajduböszörmény :

*Altmann Noé.
 Szabó Ferenczné.

Hajdudorog :

Grünfeld Mózes.

Hajdunánás :

*Horovitz Gyula József.

Hajduszoboszló :

Plón Gyula.

Halmi :

*Friedmann H.

Hátszeg :

Hátszeg és Vidéke ny. (Tul. Klaf-ter Ignác.)
 Mester János.

Hatvan :

Hoffmann M. L.
 *Jatzkó Lajos.

Heves :

Adler József.

Hódmező-Vásárhely :

- *Nemes Ármin.
- Róth Antal.
- «Vásárhely és Vidéke» ny. (Tul. Endrey Gyula ; üzletv. Áradi Lajos.)
- «Vásárhelyi Reggeli Ujság» ny. (Tul. Kun Béla.)

Hódság :

- Pfiszter József.
- Raab Jánosné, sz. Speizer Teréz.

Holics :

- Malovany József.

Homonna :

- *Fejes Jakab.
- *Homonna és Vidéke ny.
- Waller H. és tsa.

Hosszúfalu :

- *Jancsó János.

Huszt :

- *Ausländer Ignác.
- *Huszt nyomdavállalat.
- Mermelstein Fülöp.

Igló :

- Ferencz Dávid.
- «Szepesi Lapok nyomdavállalat» ny. (Tul. Telléry Gyula.)
- Tátra-ny. (Tul. Stein Ignác.)

Illava :

- *Eckmann Ignác.

Ipolyság :

- Neumann Jakab.
- Polgár Ignác.

Jánosháza :

- *Rubin Salamon.

Jászapáti :

- *Galamb Zoltán.
- *Id. Imrik József.

Jászárokszállás :

- *Nigrinyi F.

Jászberény :

- Balázs Ferencz.
- Hay Géza és Grün Herman.
- Panyik Sándor.
- *Pesti Péter.

Takáts Herman.

- * Vértés Adolf.

Kalocsa :

- Jurcsó Antal.
- Werner Károly.

Kaposvár :

- Gerő Zsigmond.
- Hagelmann Károly.
- Özv. Jancsovics Gyuláné.
- *Kéthelyi L. és tsa.
- *Részvény-ny.
- Singer Lipótné.
- Szabó Lipót.
- *Szalai Ferencz.

Kapuvár :

- Buxbaum József.
- Décsy György.
- *Keresztény-ny.

Karánsebes :

- Fleissig Lipót.
- Gör. kel. román egyházm. ny.
- Jacobovits József.

Karczag :

- Klein József.
- *Magyar evangéliomi ny.
- *Nagykunsági ny. betéti t. (Kertész és Izsák tulajd. bérlők.)
- Szódi S. utóda Simon Sándor.

Kassa :

- *Breitner Mór.
- *Corvina-ny.
- *Gutenberg-ny. (Tul. Lukács G.)
- Koczányi Béla.
- László Béla.
- *Maczner Samu.
- Schwarz Alfréd.
- *Szent Erzsébet-ny.
- Vitéz A. utóda. (Schillinger Zoltán.)
- Vulkán Ábrahám.
- Werfer Károly.

Kecskemét :

- Első kecskeméti hirlapkiadó és ny. r.-t.
- Első nagy alföldi ny. és hirlapkiadó-vállalat.
- Eötvös Nagy Lajos.
- *Fischl Dávid.
- *Függetlenségi ny.
- *Gichner Gábor.
- *Nagy Imre.

Pestmegyei Hirlap ny.
 *Spitzer Vilmos.
 Steiner Mihály.
 *Széll Nándor.
 Sziládi László.
 Tóth László-féle ny. (Tul. Fekete Mihály.)

Késmárk :
 Altmann Dávid.
 Szauder Pál.
 *Vitriol I.

Keszthely :
 Farkas János.
 Fischl Salamon.
 Mérey Ignác.
 Nádaí Ignác.
 Sujánszky József.

Kézdivásárhely :
 Kézdivásárhelyi ny. r.-t.
 *Turóczi István.

Királyhelmeccs :
 Klein Gyula.

Királyhida :
 Brandweiner Vilmos.

Kisbér :
 Hafll Kálmán.

Kisjenő :
 *Rosenthal Pál.

Kiskőrös :
 Kalisch Ignáczné.
 *Majoros és Szekulesz.

Kiskunfélegyháza :
 Feuer Illés.
 *Poltzer Vilmos.
 Vesszősi József.

Kiskunhalas :
 *Horváth Gyula.
 Práger Ferencz.

Kiskunmajsa :
 *Schwarcz A.

Kismarton :
 Dick Ede.
 Gabriel Jakab.

Kispest :
 *«Bercsényi» ny. r.-t.

Első Kispesti ny. (Tul. Fischhof Henrik.)

Kisszeben :
 *Stehr G. és I.

Kisújszállás :
 *Platz Ferencz.
 Szekeres Lajos.

Kisvárdá :
 Berger Ignác és tsa.
 Ifj. Klein Gyula.
 Preisz Vilmos.

Kolozsvár :
 *Boskovitz József.
 *Breszler és Ferdinánd.
 *«Carmen» ny. (Tul. Baritiu P. Péter.)
 «Ellenzék» ny. (Tul. Magyar Mihály.)
 *Fuhrmann Miklós.
 Gámán János örököse.
 *Kupferstein testv.
 *Laskai Árpád.
 Lepage Lajos.
 Liczeum-ny. (Tul. Gombos Ferencz.)
 «Magyar Polgár» ny. (Tul. Ajtay K. Albert.)
 Polcz Albert.
 Schaberl József.
 *Stief Jenő és tsa.
 *Sz. Bonaventura ny.
 *Szövetség ny.
 *Unió ny.
 Ujhelyi M. és T.
 Weinstein Béni.

Komárom :
 Hacker Richárd.
 «Hungária» ny. (Tul. Freisinger Mór.)
 *Pannonia ny.
 Schönwald Tivadar.
 Spitzer Sándor.
 Szénásy és Sipos.
 *Szent László ny.

Korpona :
 Ruzsinák Antal.

Kovácsna :
 Ifj. Jancsó Mózes.
 Szabó Sámuel.

Kőhalom :
 *Kőhalmi ny.

Körmend :

- *Bertalanffy József.
- *Katona Imre.
- Körmendi ny. r.-t.
- *Slavik Ferencz.
- *Weiner I.

Körmöczbánya :

- Paxner I. és Biron H.

Kőszeg :

- Feigl Frigyes.
- Feigl Gyula.
- *Rónai Frigyes.

Kula :

- Berkovits Márk.

Kunhegyes :

- *Balla Sándor.

Kunszentmárton :

- *Bozóky G.
- *Özv. Csanádi Józsefné.
- *«Közérdek» ny.

Kunszentmiklós :

- *Schwarz V.

Lajtaszentmiklós :

- *Stiborszky Fülöp.

Lakompak (Sopron vm.):

- Krausz Henrik.

Léva :

- Dukesz Lipót.
- Nyitrai és társa.
- *Schultz Ignác.

Lippa :

- *Máhr Emil.
- Rafla Demeter.
- *Zeitler Lajos.

Liptószentmiklós :

- *Klimes és Pivkó.
- *Löw Dezső.
- Steier Izidor.

Losoncz :

- Bieskei Zoltán.
- Kármán Zsigmond.
- *Kredens Béla.
- Losonczy Sándor.
- Roth Simon.
- Werner Ernő.

Lőcse :

- Reiss Tivadar József.
- Singer-féle ny.
- Szepesvármegyei közig. ny. (Tul. Braun Fülöp.)

Lugos :

- *Anwender Henrik.
- Auspitz Adolf kny. (Tul. Schlenger Zsigmondné Stern Jozefin és Schlenger József.)
- *Gutenberg ny.
- Husvéth Emil és Hoffer János.
- Raubitz Janka.
- Szidon József.
- *Sziklai Lajos.
- «Tipografia Heres». (Tul. Belle, sz. Bersan Julia.)
- Virányi János.
- Weisz és Sziklai.

Magyarkanizsa :

- Bruck P. Pál.

Magyarlápós :

- Páneth Leopold és Schönföld Zsigmond.
- *Teitelbaum ny.

Magyaróvár :

- Czéh Sándor-féle ny. (Tul. Czéh Lajos.)
- *Ligeti István.

Magyarpécska :

- Ruber István.

Makó :

- Kovács Antal.
- «Makói Hirlap» ny. (Tul. Neumann József.)
- *«Makói Ujság» r.-t. ny.
- «Maros»-ny. (Tul. Gaál László.)

Malaczka :

- Wiesner Alfréd.

Mándok :

- Klein Lajos.
- Silberstein Bernát.

Máramarossziget :

- *Benkő M.
- *Berger Miksa.
- Blumenfeld és Dávid.
- *«Jókai» ny.
- *Kaufmann A. és fiai.

Máramarosi ny. és kiadó r.-t.
 «*Máramarosi Független Ujság» ny.
 *Sichermann Mór.
 *Szabadsajtó kny.
 Wider és Rosenthal.
 *Wisner és Dávid.

Marczali :
 *Mizsúr Ádám.

Margitta :
 *Hungária ny.

Marosludas :
 Glück József.

Marosujvár :
 *Wugrinetz M.

Maros-Vásárhely :
 Adi Árpád.
 Ev. ref. collegium-ny. (Bérlő : Benkő
 László.)
 Grün Sámuel.
 *Hirsch Mór.
 *Komáromi Sándor.
 *«Kossuth» ny. irod. és hirlapkiad.
 váll.
 *Nagy Samu.
 Révész Béla.
 Vincze és Leopold.

Mátészalka :
 Weisz Antal.
 Weisz Zsigmond.

Medgyes :
 *Krausz I.
 Reissenberger G. A.

Mezőcsát :
 *Schwartz H.

Mezőkövesd :
 Balázs Ferencz.

Mezőtúr :
 *Braun Juda.
 *Kanyó Antal utóda Borbély Gyula.
 Török Ignác.

Miava :
 Haas Mór.
 *Pazsiczky Dániel.

Mindszent :
 *Horváth Antal.
 Weisz Ignác.

Miskolcz :
 *Berger Bernát.
 Boros Benő.
 *Braun Henrik.
 Groszmann József.
 Klein és Ludvig.
 *László Adolf.
 *Lichtmann Ferencz.
 *Lőwy József fia.
 Schwarcz Soma.
 Stamberger Bernát.
 *Stamberger Márkus.
 Szelényi és tsa.

Misztótfalu :
 Simon Aurél és tsa.

Modor :
 *Rohacsek Simon.

Módos :
 Hoffmann Béla.
 *«Pátia» ny.
 *Wohlfarth József.

Mohács :
 Blandl János.
 *Pollák Róbert.
 Rosenthal Márk és fia.

Monor :
 Pestvármegyei ny. (Tul. Molnár
 Sándor.)

Mór :
 *Móri ny.
 Reszler Jakabné.

Moson :
 Grünfeld Ignác.

Munkács :
 *Grósz testvérek.
 Grünstein Mór.
 *Káhn és Fried.
 Kroó Hugó.
 *Meisels Bernát.
 *Mermelstein Dávid.
 *«Pannonia» ny.

Muraszombat :
 Balkányi Ernő.

Nagyabony (Pozsony vm.):
 *Müller Mór.

Nagybánya :
 Morvay Gyula.

- Nánásy István.
 *Singer Sándor.
 Weinberger Lajos.
- Nagybecskerek :**
 «Libertas» ny.
 «Mercur» ny. (Gresics Szvetozár és fia Izidor.)
 Pleitz Fer. Pál utóda. (Dr. Brajjer L. és Mayer R.)
 Seprős Valter.
 *Toliczki Száva.
- Nagyberezna :**
 Deutsch Hermanné és Steiger Sámuel.
- Nagyenyed :**
 *Keresztes Nagy Imre.
 Nagyenyedi ny. és papírárugyár r.-t.
- Nagykálló :**
 Sarkady József.
- Nagyzanizsa :**
 Farkas és Kraus.
 Fischer Ernő.
 Goldberger Vilmos.
 *Gutenberg ny.
 Münz Jenő és Balog Oszkár.
 *Ofenbeck és Balázs.
 Ifj. Wajdits József.
 Weiss L. és F.
 Zala hírlapkiadó és ny. r.-t.
- Nagykaroly :**
 Gellis Jakab.
 «Kölseey» ny. r.-t. (Üzletv. Varga Endre.)
 Petőfi ny. r.-t.
 Szatmárvármegyei központi közigazgatási ny. (Tul. Manyák és Tóth.)
- Nagykátai :**
 *Nagykátai és monori ny. (Tul. Molnár S.)
- Nagykikinda :**
 *Milenkovics Szidónia.
 Kiadói ny. (Tul. Szegyakov Iván.)
 *«Pannonia» ny. (Tul. Balázs Jenő.)
 Radák János.
 *Sonderling Károly.
- Nagykőrös :**
 Bazsó Lajos.
 Ottinger Edéné.

- Nagylak :**
 *Weisz Márk.
- Nagymarton :**
 Gellis Henrik.
 Kohn József H.
 Schön Samu.
- Nagymihály :**
 Landesman B.
- Nagyrőcze :**
 *Büchler Béla.
 *Lévai Izso fiókja.
- Nagysomkút :**
 *Vider Jakab.
- Nagysurány :**
 Rimstein Ábrahám.
- Nagyszalonta :**
 *Kálmán László.
 Pick Gáspár.
 Reich Jakab.
 *Sichermann Mór.
 Székely I.
- Nagyszében :**
 *Budovszky L.
 Drotleff József.
 Gör. kel. főegyházmegyei ny.
 *Haiser M.-féle ny.
 *Krafft Vilmos.
 Meltzer Henrik.
 Nép kny.
 Roth Frigyes.
 Steinhausen T. utóda. (Reissenberger Adolf.)
- Nagyszombat :**
 Fiebig József.
 *Haas-féle Pannonia kny.
 Goldmann Miksa özvegye.
 Horovitz Adolf.
 *Reisz L.
 Vider Jakab.
 Ifj. Winter Salamon.
 Winter Zsigmond özvegye.
- Nagyszöllős :**
 Rochlitz Géza.
 Ugoesai közp. ny.
 Zala Mór.
- Nagyapolcsány :**
 *Gross Gy.
 Platzko Gyula.

Nagy-Várad :

Béres Károly és Held Pál.

Ifj. Berger Sámuel.

*Boros Jenő.

Ifj. Csávásy Gyula.

«Esti Ujság» ny. (Tul. Gyagyovszky József.)

Helyfi László.

Hönnig Józsefné.

Láng József.

Laszky Ármin

Magyar György.

«Nagyvárad» ny.

Neumann Vilmos.

«Rákos Szabadság» ny. (Tul. Rákos Ferike.)

Rákos Vilmos utóda. (Adler Béla.)

Rubinstein Vilmos.

Sas Edéné, sz. Mészáros Anna.

Sebő Izsák Imre.

Sonnenfeld Adolf.

*Stern Béla.

«Szent László» ny. (Bérlő : Csávásy Gyula.)

Verő Ede és tsa ny. (Tul. Verő Ede és Weisz Vilmos.)

Vidor Manó.

Námesztó :

*Kornheuser Ferdinánd.

*Schein Márk.

Naszód :

*Schwartz Mór.

Németbogsán :

Rosner Adolf.

Nezsider :

Horváth Julia.

Nyírbátor :

*«Apolló» ny. (Tul. Weisz Imre.)

Friedmann Lipót.

Klein József.

Weisz Ignác.

Nyíregyháza :

*Borbély Béla.

Jóba Elek. (Tul. özv. Jóba Elekné.)

Klafter Ignác.

Piringer János. (Tul. özv. Piringer Jánosné.)

Tóth József és tsa.

Nyírmada :

*Grosz J.

Nyitra :

Hermes ny.

Huszár István.

Iritzter Zsigmond.

Kapsz Győző és Kramár Vilmos.

*Löwy Antal.

*Magyarországi keményseprő-szak-

lap ny.

Neugebauer Nándor.

*Risnyovszky János.

Nyustya :

*Schmidt Géza.

Óbecse :

Lévai Lajos.

Ólubló :

Zauberer Simon.

Oraviczabánya :

*Káden J.

Kehrer L.

Progresul ny.

*Weisz Félix.

Wunder Károly.

Orosháza :

*Denártsik Ferencz.

Pless N.

G. Szabó Lajos.

Veres Lajos.

Orsova :

Handl A.

*Handl József.

Tillmann R.

Ószivác :

Sonnenfeld Ármin.

Ökörmező :

*Weisz Izidor.

Özörény :

*Rigler-gyár ny.

Paks :

Rosenbaum Miksa.

Palánka :

Csernicsek Imre.

Kristofek József és Blazsek Józsefné.

Pancsova :

*Horovitz A. és fia.

- Jovanovics test.
Kohn Samu.
Koszaniacs Miklós.
Krausz Adolf.
Vig Simon.
Wittigschlager Károly.
- Pankota :**
Bod József.
- Pápa :**
Ev. ref. főisk. ny. (Bérlő: Kis Tivadar.)
Goldberger Gyula.
Nobel Ármin.
*Stern Ernő.
- Párkány :**
*Gondos Vilmos.
- Pásztó :**
Első pásztói ny. (Tul. Sima Dávid.)
*Nigrinyi Ferencz.
- Pécs :**
Engel Izidor.
Hochrein J.
Klein Ferencz.
Madarász Béla.
*«Minerva» ny.
Pécsi irod. és ny. r.-t.
Püspöki lyceum ny.
Taizs József.
Wessely és Horváth.
- Peredmér :**
*Papírárugyár ny.
*Líksz utódaí.
- Perjámos :**
*«Hungária» ny.
Pirkmayer Alajos.
Reimholz Ferencz.
- Petroseny :**
Figuli Antal.
*Steiner R.
- Poprád :**
*Fuchs Gyula.
- Pozsony :**
Alkalay Adolf.
Hj. Angermayer Károly és Angermayer Lajos.
Eder István.
Freistadt Mór.
Grünfeld Lipót.
- Hauser Samu.
*«Hungaria» ny. (Back Bernát.)
Katholikus irod. r.-t. ny.
Kohn Mór.
Lichtenfeld Salamon.
Löwy Gusztáv.
Mandl testvérek.
Nasch Jakab.
Natali Magdolna.
Persiwofsky János.
Schönberger Bernát.
«Westungarischer Grenzbote» ny. (Tul. Simonyi Iván.)
Wigand F. K. (Stromszky Emil.)
- Pöstyén :**
*Gipsz A.
Kohn Bernát.
- Privigye :**
*Gubits Bernát.
- Puhó :**
Reismann Mór I.
- Putnok :**
Gärtner Ignác.
- Püspökladány :**
*Deutsch D.
- Ráczekeve**
Csery István.
*Pilisér Simon.
- Rákospalota :**
Deutsch Mózes.
*Fischer Dezső.
- Rákosszentmihály :**
Rákosvidéki nyomdavállalat. (Tul. Balázsovich Kálmán.)
- Resiczabánya :**
Weisz Adolf.
- Rimaszombat :**
Lévay Izsó.
Náray János Albert.
Rábely Miklós.
- Rózsahegy :**
Kohn Adolf.
*Komor testvérek.
*Ó-papirgyár ny.
*Parička János.
*Pollák Jenő.
Salva Károly.

Rozsnyó :

- *Falvi Jenő.
- *Görbics és Bauer.
- Kovács Mihály.
- «Sajóvidék» ny. (Tul. Hermann Istváné.)

Ruttká :

- *Böhm Albert.
- *«Felvidéki Magyarság» ny.

Salgótarján :

- Boros Ignáczné Láng Regina.
- *Boros Róza.
- Friedler Ármin.
- *Singer N.

Sárbogárd :

- Spitzer Jakab.

Sárospatak :

- Ev. ref. főiskola ny. (Tul. Radill Károly.)

Sárvár :

- Jakoby B. utóda Stranz János.

Sátoraljaújhely :

- *Deutsch I.
- «Hegyalja» ny. (Tul. Alexander Vilmos.)
- Landesmann Miksa és tsa.
- Lővi Adolf.
- «Pannonia» ny. (Tul. Ócskay László.)
- *Vajda József és tsa.
- «Zemplén» ny. (Tul. Ehlert Gyula.)

Segesvár :

- *Becsek D. és fia. (Fióközlet.)
- Horéth Frigyes.
- Jördens testv.
- *Krafft Vilmos.

Selmecz- és Bélabánya :

- Grohmann Gyula.
- Joerges Ágost özv. és fia.

Sepsiszentgyörgy :

- «Jókai» ny. r.-t.
- *«Kossuth» ny. r.-t.
- *Móricz István és Vajna Lajos.

Siklós :

- Harangozó József.
- *«Minerva» ny. (Tul. Klein F.)
- Wessely és Horváth.

Siófok :

- Weisz Lipót.

Somorja :

- *Goldstein József.

Sopron :

- Breiner S. Lipót.
- Gellis Mór.
- *Klaber testv.
- Petőfi-ny. (Tul. Zsombor Géza)
- Romwalter Alfréd.
- Röttig Gusztáv és fia.
- Török Kálmán és Kremszner Károly.
- *Ungár József.

Stájerlakanina :

- Hollschütz G.

Sümeg :

- Horvát Gábor.

Szabadka :

- Bittermann József.
- Braun Adolf.
- Hirth Lipót és tsa.
- Horváth István és tsa.
- *Hungaria ny.
- Krausz és Fischer.
- Lipschitz és tsa.
- Szabados Sándor.
- *Szabadkai ny. és hírlapkiadó vállalat.
- *Szántó Lajos.
- Székely Simon.
- *Szent Antal ny.
- *Szövetkezeti ny.

Szakolcza :

- Dr. Bayer és társa.
- Kohn Ármin.
- Teslik József.

Szalárd :

- Kertész Márton.

Szamosújvár :

- Auróra-ny. (Tul. Todorán Endre.)
- Gör. kath. egyházmegyei ny.

Szarvas :

- Danszky Sándor.
- Dóka Gyula.
- *Dolesch József.
- *Kovács Károly.
- *Müller Károly.
- Sámuel Adolf.
- *Staffel János.

Szatmár-Németi :

- *Boros Adolf.
- *Gestetner Adolf.

*Grosz és Oesterreicher.

*Kálik és Szerémi.

*Kölcsey-ny.

Morvai János.

Nagy Lajosné.

*Nemes András.

Pázmány-sajtó.

«Szabadsajtó» ny. (Tul. Litteczky Endre.)

*Szász és Sárközi.

Szászrégen :

Burghardt Dezső.

Sehebesch Károly.

Szászsebes :

*Hientz József.

Stegmann János.

Winkler Gusztáv.

Szászváros :

Minerva-ny. r.-t.

*Szászvárosi ny. r.-t.

*Tipografia Noua».

Szeged :

*Bartos Lipót.

*Bruckner Dezső.

*Csapik Gyula.

*Dénes ny.

*Dugonics-ny. r.-t.

Endrényi Imre.

Endrényi Lajos.

Engel Lajos.

Gönczi J. József.

*Leopold Ignác.

Schulhof Károly.

Traub B. és tsa.

*Tzschöckel Hermann.

Várnai Lipót.

*Wesselényi Géza.

Szeghalom :

Kovács Antal.

*Morva Rezső.

*Riegel Zoltán.

*Sárréti Ujság. (Tul. Béressy Gé-
záné Pusztay Julianna.)

Szekszárd :

Özv. Báter Jánosné.

*Kaszás Sándor.

Lengyel Pál.

*Perl Dániel.

*Részvény-ny.

Ujfalussy Lajos utóda: Molnár Mór.

Szempcz :

Fischer Náthán.

Szenicz :

Bezsó János és tsa.

Löffler József.

Szentendre :

Szent-Endre és Vidéke ny. (Tul.

Náthán Ignáczné.)

Szentes :

*«Alföldi Ellenzék» ny.

Farkas Eugénia.

Kecskeméti Szabó Kálmán és Vajda

Ernő.

Szentes és Vidéke I. ny. r.-t.

*Untermüller Ernő.

*Vajda B. utóda.

*Vajda Ernő.

Szentgotthárd :

Ifj. Wellisch Béla.

Szenttamás (Bács-Bodrog vm.):

Marinkov Szvetozár.

Szepesváralja :

Buzás Dénes.

Szepsi :

Tóth István.

Szerbnagyszentmiklós :

*Schwartz Lipót.

Wiener Náthán.

Szered :

Grósz Lipót.

Neufeld Samu.

*Schreiber Mór.

Sternern Dávid.

Szerencs :

Simon József.

*Winternitz Lajos.

Szécsény :

Glattstein Adolf.

Székelyhid :

*Gottlieb Jakab.

Kohn Sámuel.

Székelykeresztur :

Szabó Kálmán.

Székelyudvarhely :

Becsek D. fia.

Betegh Pál.

Székesfehérvár :

Csitári G. E.

*Debreczeni István.
 *Egyházmegyei ny.
 Eisler Adolf.
 Glück Mór.
 *Kaufmann Pál utóda Kovács L. Adolf.
 Lurja Aladár. (Üzletv. Gróf Gyula.)
 *Minerva ny.
 Singer Ede.
 Számmmer Imre.

Szigetvár :

Corvina-ny. (Tul. Ferencz Dávid.)
 Kozáry Ede.
 *Krausz Adolf.

Szikszó :

Blank Simon.

Szilágycseh :

Berger Bernát.
 *Hungaria ny.

Szilágysomlyó :

Bölöni Sándor.
 Brüll és Heimlich.
 Heimlich Károly.
 *Sternberg Ignác.
 «Viktoria» ny. (Tul. Lázár János.)

Szinyérváralja :

Vider Jakab.

Szolnok :

Bakos István.
 *Faragó Sándor.
 Fuchs Lipót és fia.
 *Hay és Grün (Várm. ny.)
 Hercz Zsigmond.
 Jász-Nagykun-Szolnokmegyei Lapok ny. (Tul. Vezéry Ödön.)
 Pollák Lajos.
 *Róth Dezső.
 Wachs Pál.

Szombathely :

Bertalanffy József.
 Egyházmegyei ny.
 Gábel Agoston.
 *Geist Márton és Schlesinger Jenő.
 *Langer K. János.
 *Löwy Gusztáv.
 Seiler Henrik utódai: Szele és Breittfeld.
 *«Vasvármegye» ny.

Tab :

Perl P. Pál.
 *Zuckermáandel Jakab.

Tamási (Tolna vm.):

Jeruzsálem Ede.

Tapolca :

Lövy B.
 *Weisz József.

Tasnád :

Löwinger Lipót.

Tata :

Engländer József és tsa.
 *Lindenberg Adolf.
 Nöbel Adolf.

Técső :

*Szabó Lipót.

Temeskubin :

*Oberläuter Róbert.

Temesvár :

Beyer Róbert.
 Csanádegyházmegyei ny.
 Csendes Jakab.
 *Csendes Lipót.
 *Csirovits D. Thoma.
 Délmagyarországi ny. (Tul. Wettel Ferencz.)
 *Dévai és Reif.
 Freund Gyula.
 *Klein Frigyes.
 *Lehner György.
 Mangold Sándor.
 *Messinger Sándor utóda.
 Moravetz és Weisz.
 Muresian Döme.
 Pátia ny. (Tul. Marossy Mátvás.)
 Rodina János és tsai.
 *Rosenberg Lajos.
 Steger Ernő utódai.
 *«Temesvárer Zeitung» ny. (Tul. Heim Antal.)
 Uhrmann Henrik.
 Unio-ny. (Tul. Kartjé Mihály.)
 Veres Sámuel utóda Vértés József.

Tenke :

Mandel Ferencz.

Tiszafüred :

Goldstein L.
 Kemény Arnold.
 Weizsmann Samu.

Tiszaalök :

Löwi Márton.

Tiszapolgár:
Szabó Fülöp.

Titel:
Szubotieski Szimó.
Csája Alajos.

Tokaj:
*Fränkel Dezső.
*Klein Márkus.

Tolesva:
*Friedmann Béni.

Tolna:
Weltmann Ignác.

Topolya (Bács-Bodrog vm.):
Gaál István.
*Hajtmann J.
Wilheim Miksa.

Torda:
*Fodor Domokos.
*Füssy József.
*Undy Domokos.

Torna:
*Glancz Izsák.
*Rosenblüth Simon.
*«Bodvavölgy» ny.

Tornalja:
*Künstler L.

Torontálvásárhely:
*Haladás ny.

Tótpróna:
*Kohn Nándor.

Törökbecse:
*Jovanovits Gergely.
Radák Jánosné.

Törökkanizsa:
*Bruck P. Pál.
Szegyakov Sándor.

Törökszentmiklós:
Rubinstein Sándor.

Trencsén:
Gansel Lipót.
Sándor X. Ferencz.
Szold Henrik.

Trencsénteplicz:
*Sándor X. Ferencz.

Trsztena:
*Schein Samu.

Turdossin:
*Kornhauser N.
*Schein Márk.

Túrkeve:
*Daróczy Antal.
Özv. Fölföldy Györgyné.

Turócszentmárton:
Gasparik József.
Magyar ny. (Tul. Moskóczi Fe-
renczné.)
Turócszentmártoni ny. r.-t.

Újarad:
Mayr Lajos.

Újfehértó.
Guttman Kálmán.

Újpest:
*Csanády József.
*Fuchs Antal és József.
*Krömer Alajos.
Salgó testvérek.
*Szabadság ny. (Tul. Hirschbein
Regina.)
*Wagner Jenő.

Újverbász:
Boros György.
Kovács János.
*Verbászi ny.

Újvidék:
«Branik» r.-t. ny.
*Dokovits György.
Fuchs Emil és tsa.
Hirschenhauser Benő.
Hungária-ny. (Tul. Friedmann
Sándor).
Ivkovics György.
Miletics Szvetozár.
Natosevics r.-t. ny.

Ungvár:
Földesi Gyula.
Gellis Miksa.
Joffe Salamon.
Lám Elemér.
*Papirárugyár ny.
Székely és Illés.
Ungmegyei ny. r.-t.
Unio ny. r.-t. (Igazg. Kaninczky
Géza.)

Vác:

- *Katzburg D.
- *Kir. orsz. fegyintézeti ny.
- Kohn Mór.
- Mayer Sándor.
- *Pestvidéki ny.

Vágújhely:

- Brück Soma.
- Horovitz Adolf.
- Hungária ny.
- *Löwysohn Manó.
- Schreiber Mór.
- Steinmann Jakab.

Vajdahunyad:

- *Wachter J.

Varannó:

- *Weinstein E.

Vasvár:

- *Fischl Salamon.
- *Singer Mór és fia.
- Singer Zsigmond.

Verebély:

- Hungária ny. (Tul. Neufeld Sándor.)

Versecz:

- *Albach testv.
- *Anwender H.
- *Glaser Sándor.
- *Guttman Nándor.
- Kehrer Lajos.
- Özv. Kirchner J. E.
- *Márk és tsa.
- *Mátics István.
- *Neumann Henrik.
- Petko-Pavlovics Milán.
- *Risztics István.
- Veronits József.
- *Wettel testvérek.

Veszprém:

- *Czigány Pál.
- Dunántuli ny. (Tul. Köves Béla és K. Paur Ödön.)
- Egyházmegyei ny.
- *Fodor Ferencz.
- Krausz Ármin és fia.
- Népakarat ny. (Tul. Takács Szilveszter.)
- *Pósa Endre.

Zalaegerszeg:

- Breisach Sámuel.
- Tahy Rozália utóda Kakas Ágoston.
- Unger Antal.

Zalaszentgrót:

- Nagy Sándor

Zenta:

- Barna János.
- Beretka Imre.
- *Bíró János.
- Fekete Sándor.
- «Iparosok szövetsége» ny.
- Kabos Ármin.
- *Molnár Vincze.
- «Összetartás» ny.
- Pléstity és Horvát.
- Straub Ödön.

Zilah:

- Krausz E. és tsa. (Tul. Nádler Béniné, Krausz Eszter és Krausz Lajos; czégv. Nádler Béni.)
- Seres Samu.
- «Szövetség» ny. (Tul. Török János, Szabó Lajos, Fejérdy Béla. Üzletv. Szabó Lajos.)

Zircz:

- *Szigethy Ákos.
- *Zirczvidéki ny.

Zólyom:

- Bertán Ede.
- Nádasy Ferencz.
- Schlesinger Ignác.
- *«Zólyom és Vidéke» ny. (Tul. Strausz Vilmos.)

Zombor:

- Baits Vladimir.
- *Bikár P. M. és tsa.
- Bittermann Nándor és fia.
- *Bosnyák Ernő.
- Kollár József.
- Oblát Károly.

Zsibó:

- Singer Arnoldné (Farkas Róza).

Zsolna:

- Bjel József és Jellinek József.
- *Braun Rezső.
- *Glasel Samuné.
- Horner Ferencz.
- *Nürnberg Ármin.

Zsombolya:

- Perlstein Fanny.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Elsősorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvárusi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdekli közlemények a **szerkesztő címére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendőek.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, IV., *Ferenczik-tere* 2. A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—17. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendőek.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1906-ban. I. A magyar hírlapirodalom, Zászló Jánostól. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Horváth Ignácztól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 10 fillér. Kiegészítik: *A hazai hírlapirodalom 1907-ben, illetve 1908-ban. I. Hírlapok, Kereszty Istvántól. II. Folyóiratok, Horváth Ignácztól.* Egy-egy füzet ára 50 fill.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume

6 couronnes = 6 francs = 5 marcs.

Nouvelle série. XVIII. volume. I-e

livraison. Janvier—Mars 1910.

SOMMAIRE.

Dr. Paul Gulyás. Un manuscrit de Vitéz jusqu'ici inconnu dans la bibliothèque royale de Hannover. (Avec une vignette dans le texte)	Page 1
Dr. Jules Gábor. Contributions à l'histoire des copistes hongrois du moyen-âge. (Avec six vignettes dans le texte)	6
Dr. Paul Gulyás. Les bibliothèques scientifiques de Paris. (Deuxième partie)	25
Nos bibliothèques de province en 1908	40
Indicateur officiel. La Bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans le dernier trimestre de 1909	75
Littérature. Joseph Szinnyi, Les écrivains hongrois. XIII. vol. Par le <i>dr. Paul Gulyás</i> . — Dr. Paul Gulyás, Les bibliothèques populaires. Par le <i>dr. Jean Melich</i> . — Dr. E. Szabó, Les publications de la bibliothèque municipale de Budapest. I—IV. Par le <i>dr. Paul Gulyás</i>	79
Revue des périodiques étrangers	84
Ignace Horváth. La littérature bibliographique hongroise dans le dernier trimestre de 1909	89
Notices. Les épreuves de l'examen professionnel des bibliothécaires moyens et populaires en Prussie. — De l'importance de la photographie pour la technique de bibliothèque. — La première salle de lecture pour la jeunesse en Amérique. — Sur le personnel de la Bibliothèque nationale de Paris. — La liste d'incunables des bibliothèques de l'Allemagne	91
Supplément. Les imprimeries de la Hongrie en 1909	1—24

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle Budapest, Musée National Hongrois.*

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

*1910. évi folyam * II. füzet.*

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1910.

TARTALOM.

A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Orsz. Könyvtára az 1909.	Lap
évben (egy melléklettel és hat szövegképpel)	97
Timár Kálmán. Laskai Ozsvát és a bibliografia	122
Dr. Gulyás Pál. Páris tudományos közkönyvtárai. (Harmadik, befejező közlemény)... ..	154
Tárca. Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára állapotáról az 1910. év I. negyedében	169
Szakirodalom. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium könyvtárának címjegyzéke. Ism. — <i>sp</i> — Oesterr.-Ung. Buchhändler-Korrespondenz. Festnummer. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i> — Young és Aitken, A catalogue of manuscripts. Ism. Σ. — Ed. Zarncke, Leipziger Bibliothekenführer. Ism. <i>G—s.</i> — H. Hymans. Catalogue des estampes. Ism. Σ. — J. G. Th. Graesse, Orbis latinus. Ism. <i>Gl.</i>	173
Külföldi folyóiratok szemléje. Deutsche Literaturzeitung. XXXI. 2., 5., 6., 7., 9., 11., 13. — La bibliofilia. XI. 10—11., 12. — Le bibliographe moderne. XII. 74—76. — Mitteilungen des Österr. Vereins für Bibliothekswesen. XIII. 4. — The library Journal. XXV. 1., 2., 3. — Zeitschrift für Bücherfreunde. Új f. I. 10., 11., 12. — Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVII. 1—2., 3	182
Vegyes közlemények. Id. Szinnyi József ünneplése. — Könyvtárhasználati ügyek Poroszországban. (Σ). — Nemzetközi könyvészeti kongresszus Bruxellesben. — Adalékok a kassai könyvmásolók, könyvkereskedők és könyvnyomtatók történetéhez. (<i>Kemény Lajos.</i>) — Wagner Richard, mint bibliofil	187
Változások a magyarországi nyomdák nál. 1910 január—április	192

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA AZ 1909. ÉVBEN.

(Egy melléklettel és hat szöveggéppel.)

Az elmúlt esztendő vége azzal biztatott, hogy a könyvtár helyszükén, mely úgy a használatot, mint a kezelés rendjét szerfölött megzavarja, új könyvtáráépület létesítésével történik gyökeres orvoslás. A nagyméltóságú miniszter úr kijelölte az új könyvtáráépület helyét (a Személynök-, Balaton-, Klotild-utczák és a Rudolf-rakpart által határolt területen), az osztályigazgatót építészeti szakférfiakkal egyetemben a berlini és bécsi új könyv- és levéltári berendezések tanulmányozására kiküldötte és elrendelte, hogy az új könyvtár építési programja haladéktalanul elkészüljön. E rendeletnek megfelelő intézkedések az év vége felé megtörténtek.

Az esztendő folyamán a könyvtárban egy magáról megfedekezett tisztviselő által elkövetett súlyos visszaélések arra kényszerítették a Nemzeti Múzeum igazgatóságát, hogy e tisztviselő ellen hivatali sikkasztás miatt a rendőrségnél bűnvádi följelentést tegyen.

A hirlapokban bőven tárgyalt kínos ügy a rendőrség részéről széles körben folyó nyomozást eredményezett, melynek folyamán a bűnös tisztviselő öngyilkossággal tért ki a földi igazságszolgáltatás elől. Az ügy tisztázására a nagym. miniszterium hivatali vizsgáló-bizottságot küldött ki, mely szeptember 13-ától kezdve szakadatlanul működik.

A könyvtár négy osztályában az évi szaporulat 144.911 (1908-ban 210.852) darab. Mindezen osztályokban egy év alatt 34.907 (1908-ban 37.487) egyén fordult meg, kik a könyvtár állományából 179.771 darabot (1908-ban 179.520 darabot) vettek igénybe.

7

Sapientia in uerba

De sancto eligio
episcopo ad
uespas sup
ps antipho

uper ali cum cum eli
gus oraret odor quasi balsam
domu illam repleuit Euouac

ergo assiduus in aula re
gia desudaret laboribus rex
cum ab opere fabili renuenerit et noui uelut ecclesie
fecit cum antistitem Euouac

exilio eli
gus uincit ce
li in solio quem deus

Az ötvös czéh Vácztott 1423-ban írt szerkönyvének egyik lapja.

A könyvtár hivatali személyzetében az említetten kívül az a lényegesebb változás történt, hogy *Varjú Elemér* segédőr, ki 1908 április havában megbízást kapott arra, hogy miniszteri biztosi minőségben vezesse az államosítandó kassai Felsőmagyarországi Múzeum ügyeit, július havában e múzeum igazgatójává neveztetvén ki, könyvtárunktól véglegesen megvált.

Dr. *Sebestyén Gyula* igazgatóőr, ki mint miniszteri biztos ideiglenesen a néprajzi osztály ügyeit vezette, az év nyarán megbízatásának eleget tévén, ezóta ismét a könyvtárnál teljesít szolgálatot. Ugyanez időtől kezdve dr. *Bátky Zsigmond* addigi néprajzi segédőr, azóta múzeumi ór szolgálattételre könyvtárunkhoz sztatott be.

A könyvtári tisztviselők sorában kinevezés útján egyéb változások nem történtek.

A könyvtár tisztviselői gyakran vettek részt hivatalos képviseltetésben és kiküldetésekben könyvtári anyag megbecslése és átvétele s egyéb hivatalos ügyek czéljából. Az osztályigazgató múzeumi és könyvtári orsz. felügyelői minőségében, úgyszintén *Kollányi Ferencz* jaáki apát és igazgatóőr, mint a hiteleshelyek levéltárainak országos főfelügyelője és dr. *Gulyás Pál*, mint a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségének népkönyvtári szakmegbízottja a hatáskörükbe tartozó intézmények közül többet hivatalosan meglátogattak. Ezen kívül a Magyar Nemzeti Múzeum megfelelő költségvetési rovatából nyert támogatással dr. *Melich János* ör, dr. *Vértesy Jenő* és dr. *Bártfai Szabó László* segédőrök tettek tanulmányutakat, melyekről részletes jelentésekben számoltak be. A könyvtári tisztviselők közül néhányan megbízást nyertek arra, hogy a kolozsvári egyetemi könyvtár új épületét és modern berendezéseit tegyék tanulmány tárgyává; ezen útjuk azonban nagyrészt a hivatali viszonyokban beállott változások miatt a jövő évre volt halasztandó.

A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége által rendezett hatodik könyvtárnoki tanfolyam a Széchényi orsz. könyvtárban tartatott meg s azon a könyvtár tisztviselői közül az osztályigazgatón kívül *Varjú Elemér* és dr. *Gulyás Pál* segédőr szerepeltek előadók gyanánt.

A könyvtár folyóirata, a «Magyar Könyvszemle» *Kollányi Ferencz* pápai praelatus, igazgatóőr szerkesztésében eddigi pro-

grammjához hiven beszámolt a hazai és külföldi könyvtári mozgalmakról és képet adott a könyvtár belső életéről.

A könyvtárhoz érkezett és elintézett hivatalos ügyiratok iktatási száma 1019 (1908-ban 672) volt.

Az olvasóterem látogatására egy év alatt 3682 (1908-ban 4225) igazoló-jegy adatott ki.

A könyvtár történeti és irodalomtörténeti kiállítását 219 egyén tekintette meg, jobbára tanáraik vezetése alatt megjelent iskolai növendékek, kiknek a könyvtár tisztviselői szolgáltak tájékoztató magyarázatokkal. A kiállítási darabokat a fény és a por behatása alatt, főleg a múzeumi épület nagymérvű tatarozása miatt, épségükben a megrongálódás veszélye fenyegetvén, a kiállítás az év nagy részén át zárva tartatott s anyagának teljesen új átrendezése és konzerválása tervbe vétetett.

A könyvtár négy osztályában a gyarapodás, használat és a végzett munka eredményeit a következő adatok mutatják.

I. *Nyomtatványi osztály.* Gyarapodás: *köteles példányokban* 11.931 (1908-ban 11.793), *ajándék* útján 880 (1908-ban 894), *vétel* útján 1494 (1908-ban 1058), *áthelyezés* útján 22 (1908-ban 83), összesen 14.327 (1908-ban 13.828) darab.

A könyvtárilag feldolgozandó és részben már feldolgozott gyarapodáshoz járul még 29.999 (1908-ban 30.621) darab apró nyomtatvány, melyek anyaguk természete szerint tíz csoportra osztva és érkezésük ideje szerint évnegyedes csomagokban megörizve ekként oszlanak meg.

1. Gyászjelentések	6209
2. Zárszámadások és üzleti jelentések	2604
3. Egyházi körlevelek	234
4. Periratok	47
5. Hivatalos iratok	689
6. Műsorok	1546
7. Alapszabályok	1279
8. Színlapok	7772
9. Falragaszok	6766
10. Vegyes apró nyomtatványok	2853
Összesen	29.999

A nyomtatványi osztály összes gyarapodásának darabszáma tehát 44.326 (1908-ban 44.449) darab.

Nyomtatványok vásárlására 13.795⁶² korona, 4257⁷⁰ márka, 33³⁰ frank és 2 dollár fordított (1908-ban a vásárlási összeg volt: 11.025³³ korona, 333²⁰ márka, 198³⁵ frank és 49⁹⁵ lira).

A könyvtár nyomtatványi osztályát ajándékkal a következők gyarapították:

Abo stads historiska muzeum, Ábrányiné Katona Klementina, Akademie amiejtnosci Krakow, Alapi Gyula Komárom, Allgemeine Gewerbeschule Basel, Alsófehérmegyei történelmi és régészeti egyesület Gyulafehérvár.

Bábakalauz szerkesztősége, Bányay Elemér, Baranyavármegye alispánja Pécs, Belügyminisztérium, Beregmegyei magyar közművelődési egyesület Beregszász, Besztercebánya polgármestere, Bibliotheca National Habana, Bibliotheca National Rio de Janeiro, Bibliotheca publica Porto, Bibliothèque Royale de Belgique Bruxelles, Biharmegyei régészeti és történelmi társulat Nagyvárád, Borsod-miskolci közművelődési és múzeumegyesület Miskolcz, Borszéky Soma, Bosnyák-hercegovinai orsz. kormány, Budapesti földrajzi observatorium, Budapesti kir. orvosegyesület, Budapesti statisztikai hivatal, Budapesti szünidei gyermektelep elnöke, Budapesti tudományegyetem bölcsészeti karának dékánja (100 drb), Burgstaller Aranka Diósberény.

J. Crerar library Chicago, Chyzer Kornél, Csánki Dezső, Csiki Ernő.

Diószegi Győző, Direktion de estadistika del Uruguay Montevideo, Direktion der k. bayerischen Hof- und Staats-Bibliothek München, Dugonics-társaság Szeged, Dunamelléki ref. egyházkerület, Dunántúli ág. h. ev. püspök Pápa.

Engel Lajos Szeged, Erményi Lajos, Érseki iroda Eger, Kalocsa és Zágráb, Érseki jogliczeum Eger, Evangélikus gyámintézet Pápa.

Dr. Fejérpataky László, Felsőmagyarországi Rákóczi-múzeum Kassa, dr. Fitos Vilmos, gróf Forgách László Mándok, Földművelésügyi minisztérium, Fővárosi közmunkák tanácsa, Fraknói Vilmos, Frenkel Bertalan.

Gadeau de Kerville H., Galgóczy János, Gazdasági akadémiai hallgatók egyesülete Magyaróvár, Gazdasági egyesületek országos szövetsége, dr. Gerevich Tibor, Gerő Károly, Glasgowi egyetem, Gondos Miksa, Gömör-Gusztáv Bécs, dr. Grósz Emil, dr. Gulyás Pál, Győry Tibor, Gyulai Ágost.

Hampel József, Handelsministerium Bécs, Havas Rezső, Hegedüs

István, Herczegprimási iroda Esztergom, Herman Ottó, Hesse A. C. Jonique, Hist. Society of Wisconsin Madison, Hist. Verein für Steiermark Graz, Horváth Géza.

d'Isoz Kálmán, Izraelita magyar irodalmi társaság.

Jasi-i egyetem rektora.

Kadlec Károly Prága, Kaiser Nándor, Kais. Akademie der Wissenschaften Bécs és Krakó, Karlovitz László, Kazinczy-kör Kassa, Keményffy Dániel Esztergom, Képviselőházi iroda, Kereskedelemügyi minisztérium, Keszthelyi Hírlap, Kondor József, Kongl. Universitets-Bibliothek Upsala, Kováts László, Köblös Zoltán Kolozsvár, Közgazdasági Közlemények szerkesztősége, Kunstindustrie-Museum Christiania, özv. gr. Kuun Gézáné.

Lechner Tibor, Le mouvement économique szerkesztősége Bukarest.

Mády Ferencz Alsódabas, Magyar kir. állami hidak igazgatósága, Magyar kir. állatorvosi főiskola, Magyar kir. állami számvevőszék elnöke, Magyar kir. belügyminisztérium, Magyar kir. honvédelmi minisztérium, Magyar kir. földtani intézet, Magyar kir. igazságügyminisztérium, Magyar kir. Konkoly-alap csillagvizsgáló Ógyalla, Magyar kir. központi statisztikai hivatal, Magyar kir. orsz. meteorológiai s földm. intézet, Magyar kir. orsz. vízépitési igazgatóság, Magyar kir. pénzügyminisztérium, Magyar kir. posta- és távirat vezérigazgatóság, Magyar kir. technológiai iparmúzeum, Magyar Könyvszemle szerkesztősége, Magyar mérnök- és építészegylet, Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóságának irodája, Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztálya, Magyar ornithológiai központ, Magyarországi Kárpát-egyesület Igló, Magyar szőlősgazdák egyesülete, Magyar Tudományos Akadémia, Mahler Ede, gr. Majláth József Perbenyik, Mangold Lajos, Matica Srpska szerkesztősége Ujvidék, Mattyasovszky Kasszián Győr, dr. Melich János, Mitis Oszkár Bécs, Mohl Adolf Tata, Museum kr. českého Prága.

Nagy Gézáné, Nagy Sándor, Nemzeti Zenede igazgatósága, IV. Nemzetközi tejgazdasági kongresszus.

Országos közoktatásügyi tanács, Országos magyar gazdasági egyesület, Országos orvosszövetség, Óváry Lipót Ujpest, Örs Rezső Mezőberény, Österr.-ung. Revue szerkesztősége Bécs.

Pannonhalmi szent Benedek-rend perjele, Péchy Zsigmond, Péchy-ujfalusi Péchy Jenő, Pécsvárosi közkórház igazgatósága, Pénzügyi Hírlap szerkesztősége, Peterdy Jenő Pomáz, Petrov A. Szentpétervár, Pór Antal kanonok Esztergom, Preisz Hugó, Protestáns orsz. árvaegylet, Public library of Cincinnati, Püspöki iroda Szombathely, Püspöki iroda Győr.

Rakodczay Pál Pásztó, Rendőrkapitányság, Hg. Robert's von Parma Erben Bécs.

Sabalich G. Zára, Sági János Keszthely, Duc de la Salle Clavières, Sándor Imre Kolozsvár, Schönherr Antalné Nagybánya, Sepsiszentgyörgy polgármestere, Smithsonian Institution Washington, Somogyvármegye alispánja Kaposvár, Statist. Centralcommission Bécs, Stefánia-egyesület.

Szabadság szerkesztősége Cleveland, Szádeczky Lajos Kolozsvár, Szalay Imre, Szécskay György Passic (Amerika), özv. Szege Istvánné Nagyszőlős, Szemere Miklós, Szentgyörgyi György Gusztáv, özv. Szentirmai Elemérné, Szilágyi Albert, id. Szinnyi József.

Tauszk Ferencz, Thallóczy Lajos Bécs, gr. Teleki Pál, gr. Teleki Sándor, Timon Ákos, Timon Vilma Tószeg, Tipografia Nacional Guatemala, Toldy László, Travnik kereskedelmi iskola igazgatósága, Tuselich Adolf Oklán.

Vadász Ede, Vallás- és közoktatásügyi minisztérium, Varjú Elemér, Vavrincez Mór, Verein für Schriftenaustausch Leipzig, Vértesy Jenő.

Weisz Ernő, Wichmann György Helsingfors, Wieländer Oszkár Bécs, Wlassics Gyula.

Gróf Zichy János, Zlatovszky János, Zsilinszky Mihály, Zsoldos Benő Zombor.

Az ajándékozók száma tehát 209 (1908-ban 175).

A nyomtatványi osztály szerzeményei közül kiemelendő a Régi Magyar Könyvtár néhány darabja és több külföldi régi hungaricum, közöttük nagy ritkaságok, melyek a könyvtár gyűjteményét jelentékenyen kiegészítik. Ilyenek:

1. Cambine Andrews: Two very notable commentaries. Translated out of Italian into english by John Shute, London, 1562.
2. Az iol és boldogul való meghalásnak tudományáról, Sárvár, 1600. (270-75 kor.)
3. Fegyverneki: Thesaurus S. Scripturae, Genevae, 1613. (40 kor.)
4. Pálházi Göncz Miklós: Az Úr vacsorájáról, Keresztúr, 1613. (180-50 kor.)
5. Pázmány Péter: Csepregi székelyvállás, Prága, 1626. (180-50 kor.)
6. Eszterházi Miklósnak Rákóczi Györgyhez írt intő leveleinek igaz páriája, Bécs, 1645. (90-25 kor.)
7. Eszterházi Miklósnak Lónyai Zsigmondhoz írt leveleinek igaz páriája, Bécs, 1645. (90-25 kor.)
8. A prospect of Hungary and Transylvania, London, 1664.
9. A short relation of the rise and progress of the turkish Wars in Hungary etc. London, 1664.

10. *Compilatae constitutiones*, Kolozsvár, 1669. (76 kor.)
11. Thuranszky Thomas A. *Encomium*, Posonii, 1670. (25 márka.)
12. Miles [M. Siebenbürgischer Würgengel, Nagyszeben, 1670. (80 kor.)
13. *Arithmeticae vulgaris nucleus*, Leutschovia, 1689, (80 kor.)
14. Illyés András: *Megrövidített ige. III. rész.* Bécs, 1692. (28·50 kor.)
15. Otrokocsi Foris Ferencz: *Eltévelyedett juhnak fölkeresése*, Nagyszombat, 1692. (332·50 kor.)
16. Czeglédi István: *A szó Jákob szava*, Kassa, XVII. század. (270·75 kor.)
17. Tolvaj Menyő Ferencz: *Az arithmetikának mestersége*, Kolozsvár, 1703. (30 kor.)
18. Új Kalendárium. Lőcsé, 1705. (40 kor.)
19. Polgári Gáspár: *Mérges golyóbis.* 1707. (237·50 kor.) E kiadás, mely eltér a Szabó Károly által leírt és szintén csak egy példányban ismeretes ugyanezen évi nyomtatványtól, eddigel ez egy példányban ismeretes könyv, melynek ezért czímlapját hű másolatban közöljük. (1. ábra.)
20. Új Kalendárium, Komárom, 1807. (40 kor.)

Ezekon kívül mint rendkívül nagy ritkaság külön főlemlítendő Georgius Logus sziléziai költő elégiáinak és epigrammáinak Bécsben 1529-ben hártýára, részben arannyal nyomtatott és kézi festéssel díszített példánya, mely az egykorú gazdag aranydíszítéssel ellátott bőrkötés tanúsága szerint valószínűleg az I. Ferdinánd királynak ajánlott díszpéldány volt. A kötés első tábláján ugyanis e szavak: FERDINANDO REGI; a hátsó táblán pedig ezek: G. LOCVS DEDICAVIT olvashatók. A ritka könyvnek tartalmi magyar vonatkozásai, a hártýanyomat és I. Ferdinánd királyhoz való vonatkozása indokoltta teszi a magas árat (3500 márka), melyért azt a könyvtár egy müncheni antiquártól megszerezte. A becses könyv egykorú kötésének első tábláját facsimilében mutatjuk be. (2. ábra.)

A lefolyt évben a könyvtár olvasótermét 32.099 egyén látogatta, a kik 71.638 kötetet használtak (1908-ban az olvasók száma 30.908, 78.043 darab könyvhasználattal). Kikölcsönzés útján pedig 1781 egyén 4152 kötet könyvet vett igénybe (1908-ban 2533 egyén 4654 könyvet kölcsönzött ki).

A könyvtári feldolgozás eredménye a következő: egy év alatt 6308 mű osztályoztatott, a melyekről 9241 könyvtári czímlap készült (1908-ban az évi eredmény 6666 mű 8545 czédulával).

Kötés alá 2161 mű került 2835 kötetben (1908-ban 1499 mű 1995 kötetben).

A köteles nyomdatermékek kezelését végző irodába ez év

M É R G E S G O L Y Ó B I S.

Magyarábban:

A' nyomorúságok Oskolájában meg
nem tanulható, jó Istene tsudálatos bé-
kefséges-türésével kedvére játéó, foké-
ri fel-indulásából 's szabadulásából na-
gyobb inségbe víűűa-eső. egy felől J É-
S U S T kiáltó, 's más felől pedig a' men-
neyi örökké imádandózent Felséget sűrű
nyíl módgyára lövöldöző *Magyar Vitéz*
meg-gyáfolásra méltó mérges

K Á R O M K O D Á S A.

*Mellynek vefedelmes vóltának ki-magya-
rázására, édes Istene ditsőséghez való buzgó-
ságából, 's illy régi nagy Győzelmekkel ékes-
kedő Hatalmas Nemzetnek el-sorvadását ke-
sérő fánakozásából, a' maga elmélkedé-
sét fém eleibe ki-bótsátotta*

P O L G Á R I G Á S P Á R,

Megváltó Kegyelmes Urának leg-kisfeb-
bik Szolgája, 's a' Lofonczi Ekklesiá-
nak méltatlan Lelki Páétora.

Nyomtattatott 1707-ben.

1. ábra. Polgári Gáspár: Mérges golyóbis (1707)
cz. könyvének címlapja.

alatt 2446 nyomtatványesomag érkezett (1908-ban 2467); az
iroda pedig 2721 postai küldeményt, jobbára átvételi elismer-
vényeket továbbított (1908-ban 3004-et); ezek között 1043 be

nem küldött sajtótermékek reklamálása volt (1908-ban 920). A könyvtár a lefolyt év alatt 17 esetben (1908-ban 26-szor) kereste meg a közalapítványi kir. ügygazgatóságot, hogy az 1897. évi XLI. t.-cz. alapján a törvény intézkedéseit megsértő nyomdatulajdonosok ellen peres eljárást indítson. Úgy ezen, valamint korábban megindított peres eljárások eredményeül a Széchényi országos könyvtár javára 217'44 korona pénzbüntetés és kártérítés folyt be (1908-ban 158'79).

II. Hirlapkönyvtár. Gyarapodás: *kötelespéldányokban* (a törvényben előírt módon, t. i. havi vagy évnegyedes csomagokban és szabályellenesen, egyes számonkint küldve) 84.041 hirlapszám; *ajándék* útján 7925 szám; *vétel* útján 2020 szám; *áthelyezés* útján a könyvtár egyéb osztályaiból 187 hirlapszám. Az összes gyarapodás tehát 94.210 hirlapszám.

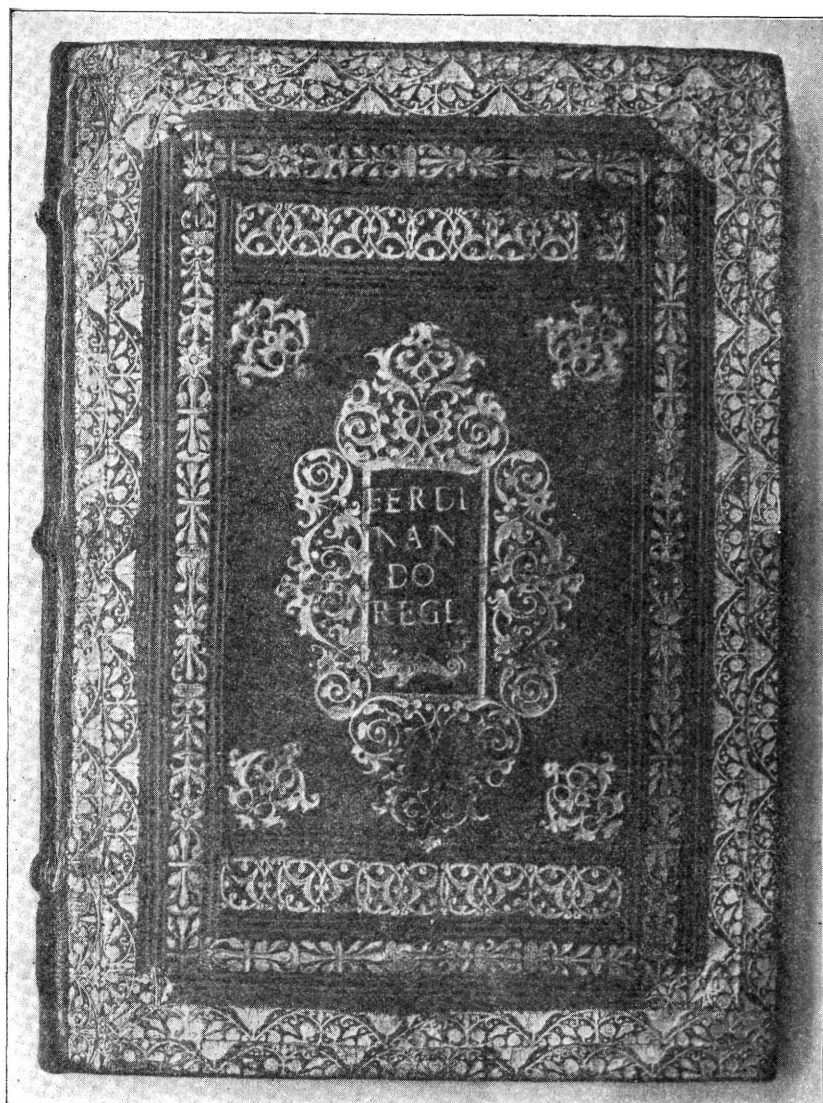
Az ajándékok közt kiemelendők a Nemzeti és Országos Casinók által átengedett külföldi hirlapok, melyek már évek hosszú sora óta többé-kevésbé teljes példányokban gyarapítják a hirlapkönyvtár anyagát. Egyéb ajándékozók voltak még a Brazíliai Nemzeti Könyvtár, Csudáky Bertalan, Grósz Károly, Horvát Lajos, gróf Teleki Sándor és Vadász Ede.

A vásárolt anyagból kiemelendők az Amerikában megjelenő magyar hirlapok, melyek előfizetés útján évről-évre teljesebb sorozatokban jutnak a könyvtár birtokába. E tekintetben a könyvtárnak nagy szolgálatot tett *Erdős Miklós* Filadelfiában lakó hazánkfia, ki e lapok megszerzésére nézve önzetlen lelkesedéssel ajánlotta fel közreműködését. Sajnos, hogy egészségi állapota miatt ezentúl a közvetítés fárasztó munkájára nem vállalkozhatik s így tartani lehet attól, hogy a jövőben az amerikai magyar lapok gyűjtésében zavarok állanak be.

Hirlapok vásárlására 209'50 korona fordítottatott (1908-ban 309'50 korona).

A hirlapkönyvtár olvasótermét 3362 olvasó látogatta, kik a könyvtárban 6609 hirlapkötetet használtak; kölcsönzés útján pedig 75 egyén 157 hirlapkötetet használt a könyvtáron kívül. Összesen tehát 3437 olvasó 6766 hirlapkötetet vett igénybe (1908-ban 3591 egyén 7558 kötetet használt).

Czéduláztatott 809 évfolyam, átnézetett 72.820 hirlapszám, bekötöttett 499 kötet hirlap.

2. ábra. Georgius Logus művének bekötési táblája. (1529.)

A hírlapkönyvtárban ijesztő módon jelentkező helyszűkén a múzeumi épület egyik pinczéjének raktárszerű berendezésével kellett ideiglenesen segíteni; ide helyeztetek el a nagy napilapok másodpéldányai és a kevésbbé használt idegen nyelvű és vidéki hírlapok egy része. Az átrakodási művelet az egész hírlapkönyvtári anyag átrendezését tette szükségessé, a mely művelet és a vele kapcsolatos revízió a nyári hónapokat nagy mértékben igénybe vette. Zavarja a rendes munkát az a körülmény is, hogy a nyomdatulajdonosok és kiadók egy része a hírlapokat még mindig nem a törvényben előírt módon, hanem egyes számonkint küldi be. A lefolyt évben is 16.053 hírlapszám érkezett ily módon (1908-ban 19.700).

III. Kézirattár. Gyarapodás: *ajándékozás* útján 75 kézirat, 13 irodalmi levél, 1 irodalmi analecta, 76 zenemű; *hivatalos gyűjtés* útján 1 népdal gyűjtemény; *vétel* útján 2 középkori kodex, 104 újkori kézirat, 99 irodalmi levél, 23 irodalmi analecta, 15 zenemű, 2 zenei levél; *áthelyezés* útján 8 újkori kézirat, 5 irodalmi analecta. Az évi gyarapodás darabszáma tehát 425 (1908-ban 2776 darab).

Kéziratok vásárlására 2989 korona és 5460 марка fordítattott (1908-ban 3642'45 korona, 4250 марка és 17 shilling 2 pence).

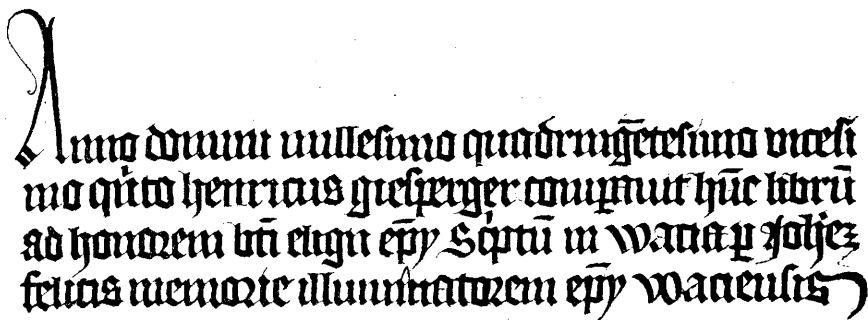
Kéziratokat ajándékoztak:

Dr. Bányay Elemér, dr. Frenkel Bertalan, Galgóczy János, Hajnik Imre örökösei, Hieronymi Károlyné, dr. Hodinka Antal, Kósa Lajos, dr. Melich János, Novák Sámuel, Őrs Rezső, Radnai Farkas, özv. Schönherr Antalné, Sötér Kálmán, Szabadka város, Szentirmai Elemérné, id. Szinnye József.

A szerzett anyag egyik legbecsesebb darabja egy külföldről, Regensburgból vásárolt hártya-kodex, melyet 1423-ban Váczott írtak. A díszesen kiállított nagy ívrétű hártya-kéziratot, mely az akkori ötvös-czéh egyházi szerkönyve volt, különösen értékessé teszi reánk az a körülmény, hogy szép miniatűrjeit János mester, a váci püspök illuminatora festette; a kodex bejegyzései szerint az, János mester halála után idegen kézre s mint későbbi jegyzetek igazolják, csehországi Eger vidékére került. E nagyérdekű kéziratnak egyik levelét adjuk mutatványul, melynek szépen miniált kezdő *S* betűjében szent Eligiusnak, az ötvösök védő-

szentjének képe látható. (1. melléklet.) A kodex provenientiájának igazolására közöljük az egykorú kötés első táblájának belsején olvasható feljegyzést. (3. ábra.)

Az újabbkori kéziratok közt kiemelendő egy német nyelvű magyar lovassági szabályzat a XVI. század végéről és mint elsőrangú művelődéstörténeti kuriózum: a németprónai születésű Steinhübl György könyvkötőlegénynek 1660-ban megkezdett feljegyzési könyve vándorlásairól a külföldön és hazánkban, a mesterekről, a kiknek dolgozott (a többek közt a lőcsei hírneves Brewer Lőrincz könyvnyomtató részére is végzett könyvkötési munkálatokat), bevételeiről stb. A jegyzőkönyvnek, mely írója által készített táblába van kötve, érdekességét emeli az a körül-

3. ábra. Egy ötvös-czéh szerkönyve tábláján levő feljegyzés, mely szerint azt 1425-ben Giesperger Henrik megvásárolta.

mény, hogy benne könyvkötésre, aranyozásra, festésre vonatkozó receptek és családi feljegyzések is olvashatók. Ez érdekes emlékek czímlapját mutatjuk be. (4. ábra.)

Tudományos tekintetben megbecsülhetetlen néhai *Hajnik Imre* kiváló jogtörténészünk irodalmi apparátusa, mely ezernyi oklevélnek, főleg jog- és alkotmánytörténeti szempontból készített kivonatát foglalja magában. Csehországból szereztünk meg egy erdélyi viseletkép-gyűjteményt, mely egy XVI—XVII. századi képsorozatnak újabbkori másolatait tartalmazza s a Múzeum hasonló tárgyú gyűjteményeit sokban kiegészíti.

Az irodalmi levelestár gazdag gyarapodásából kiemeljük Eötvös József, Kazinczy Ferencz, Mindszenty Gedeon, Pyrker László, Szemere Bertalan stb. leveleit. Az irodalmi becsű kéz-

iratok és analekták között fölemlítendők Frankenburg Adolf német és magyar verseinek kézirata, Pulszky Ferencz levelező könyve 1861–63-ból, Ipolyi Arnold «Magyar mythologia»-jának

Reise-Büchlein. 2

Beschreibung des Landes
und Städte, die ich in meiner
Wanderung durch reiset ge-
sehen, auch Heil, dazinnen ge-
arbeitet, darby auch viel
gütes und böses auß gestanden
und es fassen habe.

György Steinhübl Büch-
bindungs-festl. aus Ungarn von
Leipzig, im Jahr in
Hamburg.

Anno 1660 Jan 28 Sept.
Vanitas Vanitatum et
omnia Vanitas.

4. ábra. Steinhübl György könyvkötőlegény fel-
jegyzési könyvének címlapja.

nyomtatott példánya, melyben a javítások és jegyzetek részben a szerző kezétől valók, Rómer Flóris uti naplója az 1867-iki párisi kiállításról, Arany János *Nyalka huszár, honnan ...* című költeményének eredeti kézirata, melyet hasonmásban is bemuta-

tunk. (5. ábra.) A Petőfi-ereklyék Petőfi István egy levelével, Karacs Teréztől Petőfi Zoltánra vonatkozó följegyzésekkel és Petőfi Zoltán irodalmi kísérleteinek sajátkezű kézírataival gyarapodtak.

A zenei gyűjtemény darabjai közt kiemeljük id. Ábrányi Kornél, Gaál Ferencz, Liszt Ferencz, Rózsavölgyi Márk zenei kézíratait és Brachvogel, Liszt, Wieniawski és Wilmers leveleit, telve magyar vonatkozásokkal.

A kézírattárat a lefolyt évben 208 kutató kereste föl, kik annak állományából 629 kéziratot, 392 irodalmi levelet és 1 irodalmi analectát használtak. Hivatalos megkeresésre 27 esetben 67 kézirat és 1 irodalmi levél kölcsönöztetett ki. A használtak száma tehát együttvéve 235, a használt daraboké pedig 1090 (1908-ban 176 kutató 1327 darabot használt).

A kézírattár munkásságát a korábbi esztendő folyamán szerzett nagy gyűjtemények végleges rendezésén kívül újabb szerzemények feldolgozása, Pulszky Ferencz nagyterjedelmű levelezésének új átrendezése és lajstromba szedése, a zenei szak kiválogatott anyagának jegyzékbe vétele, az irodalmi levelestár revíziója és a Petőfi-ereklyék új katalógusának elkészítése vette igénybe.

IV. Levéltár. Gyarapodás: *ajándék* útján 210 darab, *vétel* útján 1634 darab; *áthelyezés* útján (a könyvtár egyéb osztályai-ból) 125 darab; *letétemény* útján 4146 darab; hivatalosan készült *másolás* útján 22 darab; összesen tehát 6037 darab (1908-ban 11.044 darab).

Levéltári darabokat ajándékoztak a következők:

Aleduse de Buzzaccarini Marchese, gróf Forgách Béla, Góly József, br. Hornig Károly, László Ákos, Magyar Nemzeti Múzeum régiségtára, Mayer Lőrincz, Schöppel H., özv. Szentirmay Elemérné, Szmrecsányi Miklós, Szöllőssy Kálmán, özv. Thurzó Alajosné, Vinkó István, Vörös Lajos.

A levéltár gyarapítására 18.999.40 korona, 4601.80 márká fordított.

A múzeumi törzsanyag gyarapodásából 74 darab az eredeti középkori oklevelek, 1249 darab az ujjabbkori iratok, 348 darab a szabadságharc- és emigrációkori gyűjtemény és 56 darab a nemesi iratok és címéres levelek csoportjába esik. E szer-

Nyalka huszár, honnan....

»Nyalka huszár, honnan vagy, vagtass? /
S hogy telhet frögt veszték lovadon?
Egyszerre! egyjövűt egy állat!
Adok érte jó forintot, székelt.»

»Att ne tölem — a kádornak, kérdje:
Markolatig vörbe gárolt érte.
Tegye, kérem, vörbe foglaltját:
Haddragy uram, nem eladó jószág.»

»Egyre fél... na de, annyit mint a —
Nem lehet en is esztendővel iska:
Kétszer annyit mindok & a hogy illik
Lefirelem nevűtő forintig.»

»Haddragy uram, megkörelem kérem,
Egy szi mint szék: nem eladó nékem."
"Hogy ne volna, messyörögűt huszája!
Ráadásul meg egy szék... megajja?"

»Mi tagadát? helye vón a párkán,
Tel is pára illy szegény begyűmek;
Hassam egy új széknek liva nicsere
Jó pajtáson: nekis frán kam... nyger.»

A.

zeményekből hasonlóan bemutatjuk I. Jakab angol királynak 1621 június 7-én fiához, Károlyhoz intézett levelét, melyben a többi közt arról a jó és okos válaszról szól, melyet fia a Bethlen Gábor részéről eredő rossz tanácsra adott. (6. ábra)

A vétel útján szerzett darabok közül ki kell emelni a C. G. Boerner lipcei czégtől származó XV—XVI. századi iratokat, melyek főleg az ujabbkori magyar történet szempontjából értékesek. A gyűjtemény egyes darabjai a régi magyar királyi kanczelláriai levéltárból való származásnak kétségtelen nyomait viselvén magukon, a könyvtár e daraboknak az országos levéltár részére leendő megszerzését közvetítette.

Az 1848/49 és ujabbkori iratok közt különösen a gróf Kreith Bélától nagyobb áldozatok árán megszerzett darabok emelendők ki, melyek közül Kossuth Lajosnak 1849 október 8-án Viddinben kelt irata, melylyel családját Guyon Richard gondjaira bizza, a legértékesebbek közé tartozik. Kiválóan becsesek Vetter Antal megszerzett emlékiratai, melyek a szabadságharczot katonai szempontból tárgyalják.

A letéteményezett családi levéltárak száma a lefolyt év alatt nem gyarapodott; ellenben egyes letéteményezett levéltárak tekintélyes kiegészítésekben részesültek. Így a gróf *Forgách* családját gróf *Forgách* Béla 157 darabbal, a *Görgey*-családját Görgey Albert földbirtokos 3432 darabbal, a *Luka*-családját Luka László főhadnagy 555 darabbal és a *Korongi-Lippich*-családját Lippich Elek min. tanácsos 2 darab irattal gazdagította.

A levéltárat a lefolyt évben 238 kutató kereste föl, kik annak állományából 100.792 darabot használtak; 14 térítvényen 499 irat kölcsönöztetett ki (1908-ban a használat 279 egyén részéről 87.947 darab).

A levéltár munkássága a növedéknapló részletes vezetésén kívül főleg az ujabb szerzemények feldolgozását célozza. A régibb letétemények közül befejezést nyert a Szunyog-levéltár rendezése, de ennek leltára az év végéig nem készült el. Befejeztetett és leltározatott a Kapuvár-család levéltára, mely összesen 5654 darab iratot foglal magában.

A könyvtári tisztviselők és gyakornokok irodalmi munkásságát a következő összeállítás mutatja:

7. Junij 1621. №

31

Monsieur mon trescher filz Ayant esté informé par Le Ch^{te} Carleton nostre Amb^{te} de la bonne & sage réponse que vous avez fait au mauvais conseil & invitation qui vous a esté fait de la part du Prince Desklm Gabor, de retourner & vous rejeter à Corps perdus dans la Province de Silésie & autres voisins, foubz Les Vains promettre & espérance qu'il vous a données; Nous n'avons peu que louer le prédict du refus que vous en avez fait, & vous exhorter de demeurer fermes en cette bonne resolution, pour ne vous replonger derechef dans l'embaras des inconvénients & dangers manifestes d'une telle entreprise, qui, en outre, vous priveroit entièrement du fruit & nous de l'espérance que nous avons de vostre rétablissement, par les bons & moyens que nous en avons en main; Lesquels nous nous promettons que vous prendrez plutôt de nos bons avis, & de l'affection paternelle que nous avons à votre bien, que de tels & conseils ruineux, provenant de la passion & intérêts de ceux qui vous les donnent. Et sur cette assurance nous demeurerons,

Monsieur mon trescher filz

Vostre tresaffectionné
oncle pere.

Jakob P.

6. ábra. I. Jakab angol király levele 1621-ből.

Dr. Fejérpataky László

m. kir. udvari tanácsos, osztályigazgató, egyetemi ny. r. tanár, múzeumi és könyvtári orsz. felügyelő, a M. T. Akadémia rendes tagja, az Akadémia történelmi bizottságának előadója, a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság másodelnöke.

1. Elnöki megnyitó a M. Herald. és Genealogiai Társaság nagygyűlésén. (Turul 1909.)

2. Jelentés a Széchényi orsz. könyvtár állapotáról az 1908. évben. (M. Könyvszemle 1909.)

Id. Szinnyei József

kir. tanácsos, igazgatóőr, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

1. Magyar írók élete és munkái. 114—118. füzet (XIII. kötet, 4—9. füzet. Széles-Télfy.)

2. Bach-korszak. (Naplójegyzetek IV—VI. 1851.) Komáromi Lapok 2—3., 12., 13., 27. és különnyomat.

3. Szemerjai Szász-család írói. (Különnyomat a «Magyar Írók»-ból.)

4. Íróink és az olvasók. (Budapesti Hirlap 44. sz.)

5. Vigyázz magyar! (Budapesti Hirlap 193. sz.)

6. Szinnyei-család írói. Öt fénynyom. arcképpel. (Külön nyomat a «Magyar Írók»-ból.)

Kollányi Ferencz

pápai praelátus, jáki apát, igazgatóőr, a hiteles helyi levéltárak országos főfelügyelője, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

1. Zsigmond király decretumának szövege. (Religio, 1909. 42. szám.)

2. Az Akadémia és Nemzeti Múzeum. (Kéziratban.)

3. Szerkesztette a Magyar Könyvszemlét.

4. Társszerkesztője volt az «Egyháztörténelmi Emlékek a Magyarországi Hitújítás Korából» című kiadványnak.

Dr. Sebestyén Gyula

igazgatóőr, a M. Tud. Akadémia levelező tagja, a Kisfaludy-Társaság rendes tagja, a Magyar Néprajzi Társaság főtítkára.

1. Rovás és rovásírás. A Magyar Nemzeti Múzeum megbízásából végzett tanulmányok alapján írta — —. Néprajzi Könyvtár, II. kötet. A Magyar Néprajzi Társaság kiadása, 145 ábrával. Thomsen Vilmosnak, a M. Tud. Akadémia külső tagjának ajánlva. (Először megjelent az Ethnographia 1903—4. és 1906—7. évfolyamaiban.) Budapest, 1909.) 8. r. XV., 325. l.

2. Véleményes jelentés a Magyar Tudományos Akadémia Bésán-pályázatáról (a Corvina-könyvtár története és részletes méltatása).

3. A magyarországi bányászok ismeretlen népi színjátékai. (Ismeretterjesztő előadás 1908. deczember 12-én a Magyar Nemzeti Múzeumban. Kivonata: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1908. évi állapotáról. Budapest, 1909. 243—244. l.)

4. Jelentés a hazai bányászok népi színjátékainak gyűjtéséről. (U. o. 191—197.)

5. Főtitkári jelentés a M. Néprajzi Társaság 1909. évi rendes közgyűlésén. (Ethnographia 1909. évf. 182.)

6. Luczaszék. (U. o. 314. l.)

7. Petőfi-ereklyék a Magyar Nemzeti Múzeumban. (Ismeretterjesztő előadás 1909. november 13-án a Magyar Nemzeti Múzeumban.)

8. Néprajz és szociológia. (Három előadás a Magyar Társadalomtudományi Egyesület szabad iskoláján. 1909. nov. 30., decz. 7. és 14-én.)

9. «Dunántúli gyűjtés»-éből három népmese német fordításban. (Elisabeth Róna-Sklarek: Ungarische Volksmärchen. Neue Folge. Leipzig, 1909. No. 25. Der Schicksalsbrunnen. — 30. Wie ist der erste Soldat ins Himmelreich gelangt? — 32. Warum arbeitet der Bauer so viel?)

10. Munkácsi Bernáttal szerkesztette az Ethnographiát.

Horváth Ignác,

ör.

1. Az 1908. évben keletkezett és megszűnt folyóiratok. (Melléklet a Magyar Könyvszemle 1909. évf. 3-ik füzetéhez.)

2. Történeti repertorium. (Századok 1909. évfolyam.)

3. A magyar bibliografiai irodalom repertoriuma az 1908. év utolsó és az 1909. év első három negyedében. (Magyar Könyvszemle 1909.)

Kereszty István,

ör.

1. A magyar hírlapirodalom 1908-ban. (A Magyar Könyvszemle melléklete.)

2. Olasz könyvtárakból. (Corvina 9., 10. számok.)

3. Drumár János: Zenetörténet; Fabó Bertalan: A magyar népdal fejlődése. (Budapesti Szemle 1. sz.)

4. Osváth János: Nemzeti zeneművészet. (Századok 8. sz.)

5. Egy nemzetnevelő. (Népnevelők Lapja 6. sz.)

6. Új könyv Lisztől; «II. Rákóczi Ferencz» — opera; Markovics

Ilka; Erkel Gyula; Operaházunk huszonötéves jubileuma; «A makranczos hölgy»; gr. Zichy Géza; «Rahab». (Vasárnapi Ujság 1., 6., 8., 14., 22., 31., 39., 50. számok.)

7. Zenei állapotaink; «Dalibor.» (A Zene 2. sz.)

8. Dületlenül, (Zeneközlöny 15. sz.) és a legtöbb számban: A M. Kir. Opera krónikája.

9. A boldogok; Hívó szózat; Országos hangszerkiállítás és vásár; «II. Rákóczi Ferencz»; Trautsch Károly; Haydn ünneplése; A bécsi sajtó az «Eliana»-ról; Duplex; Ó, mért oly későn?; Siposs Antal; A M. Kir. Opera első negyedszázada; «Rahab.» (Zenelap 1—4., 7., 9., 14—17., 20 sz.); és a Kritikai Szemle nagyobb része.

10. Haydn ünnepléséhez; Feltámadás; A főváros akciója. (Zenevilág 3., 8., 28. sz.) és Dies Albert «Haydn életéből». (ford. 12—15. sz.)

Kéziratban számos, nyilvánosan előadott, dal- és karénekszüveg-fordítás németből, francziából, olaszból.

Dr. Áldásy Antal,

őr, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, egyet. m. tanár, a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkára.

1. Zsigmond király viszonya Milanóhoz és Velenczéhez római útja idejében. Budapest, M. Tud. Akadémia, 1909. (Értekezések a történeti tudományok köréből, XXII. kötet, 5. szám.)

2. A görög búcsú ügye a baseli zsinaton. Budapest, Szent-István-Társulat, 1909.

3. Campanellis János címereslevele 1526-ból. Turul 1909. évf.

4. Könyvismertetések és kisebb közlemények a Turul 1909. évfolyamában.

5. Szerkesztette a Turult, a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság közlönyét.

Dr. Melich János,

őr, egyet. m. tanár, a M. Tud. Akadémia, a Finn-Ugor tud. társaság és a Várnai régészeti társaság levelező tagja.

1. Szláv jövevényszavaink eredetéhez (külön lenyomat a Nyelvtud. közlemények 1909. évi folyamából).

2. Adalékok a magyar **ch*: *h* hang történetéhez.

3. Kisebb cikkek a Magyar Nyelv 1909. évi folyamában (Melegdi I. álnéven is), ugyanígy a Századokban, Magyar Nyelvőrben és a Magyar Könyvszemlében.

Dr. Bátky Zsigmond,

ör.

1. Tüzi kutják a M. N. Múzeum Néprajzi osztályából. (A M. N. Múzeum népr. oszt.-nak Értesítője 1909.)

2. Könyvismertetések: *a)* Das Bauernhaus in Öst.-Ungarn, *b)* Die Ausbildung der Beheizung bis ins Mittelalter, *c)* Haberlandt: Völkerkunde, *d)* Anfänge der Kunst im Urwald, *e)* Südamerikanische Felszeichnungen, *f)* Kertész-Sváb: A magyar parasztház, *g)* Bellosics: Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére, *h)* Folyóiratok szemléje.

3. Jelentése a nürnbergi múzeum tanulmányozásáról. (Jelentés a M. N. Múzeum 1908. évi állapotáról.)

4. A középamerikai indiánusok jövőjéről. (Földrajzi közlemények.)

5. Magyarázat a magyar szt. korona isk. népr. fali térképéhez.

6. Gondolatok a Magyar Nagy Alföld néprajzi fölvételéről. (Madarassy Lászlóval együtt.) Barcza József. Budapest, 1909.

Szabadságideje alatt a berlini és drezdai néprajzi múzeumokat tanulmányozta.

Varjú Elemér,

a kassai Rákóczi-múzeum vezetésével miniszteri biztosi minőségben megbízott segédőr
(1909. július 15-től e múzeum igazgatója).

1. A Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum az 1908-ik évben. Kassa, Sz. Erzsébet-nyomda, 1909.

2. A múzeum és a közönség. (Felolvasás a kassai Sz. Imre-körben.)

3. Keresztelő és temetés őseinknél. (Felolvasás a kassai Autonóm-körben.)

Dr. Vértessy Jenő,

segédőr.

1. Homeros Odysseiája. Teljes fordítás. Bpest, 1909.

2. Az Ilias III. éneke. Fordítás. (Felolvasás a budapesti Phil. Társaság áprilisi ülésén.)

3. A Magyar Nemzeti Múzeum sugókönyvei. (Magyar Könyvszemle III. füzet.)

4. A Nemzeti Színház megnyitása előtt. (Egyetemes Philologiai Közlöny VIII. füzet.)

5. A történelmi dráma új ösvényén. (Élet 16. sz.)

6. Egy modern kommunista drámáról. (Élet 38. sz.)

7. Szent István esküje. Grün Anasztáz költeménye. Fordítás. (Vasárnapi Ujság 34. sz.)

8. Kisebb közlemények az Egyetemes Philologiai Közlönyben, az Irodalomtörténeti Közleményekben és a Magyar Könyvszemlében.

Dr. Gulyás Pál,

segédőr, a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetsége jegyzője, a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségének népkönyvtári szakmegbízottja, a Magyar Könyvszemle segédszerkesztője.

1. A népkönyvtárak szervezése, fenntartása és kezelése. Budapest, 1909.

2. Népkönyvtári intézmények Párisban és Londonban. U. o. 1909.

3. Bibliográfiai rendszerek. II. közlemény. (Magyar Könyvszemle 1909.)

4. Irodalmi hamisítványok. (U. o.)

5. Magyar vonatkozású francia népkönyv a XVI. századból. (U. o.)

6. Páris tudományos közkönyvtárai. I. közlemény. (U. o.)

7. Vidéki könyvtáraink 1907-ben. (U. o.)

8. A francia katonai népkönyvtárak és a Franklin-Egyesület. (Magyar Katonai Közlöny, 1909.)

9. Népkönyvtári intézmények Párisban. (Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1909.)

10. A londoni községi népkönyvtárak. U. o.

11. Jelentés 1908. évi tanulmányútjáról. A M. Nemzeti Múzeum 1908. évi jelentésében.

12. Jelentés 1908. évi népkönyvtári tanulmányútjáról. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsának 1908. évi jelentésében.

13. Adatok Maupassant írói fejlődéséhez. (Egyetemes Philologiai Közlöny 1909.)

14. Francia nyelvű iskolai drámák hazánkban. (Felolvasás a budapesti Philologiai Társaság 1909. novemberi ülésén.)

15. Ein verschollenes Notizbuch des Grafen Stephan Széchenyi. (Pester Lloyd 1909. febr.)

16. Das ung. Oberinspektorat der Museen und Bibliotheken. (Museumskunde, 1909.)

17. Könyvismertetések: A) Az Egyetemes Philologiai Közlönyben: a) Ludwig Karl. Sully-Prudhomme. b) Jean de Schelandre, Tyr et Sidon, Ed. p. Jules Haraszi. B) A Magyar Könyvszemlében: a) Barcza Imre: Magyarországi kivándorlások irodalma. b) Binz Gusztáv: Die Handschriften der Öff. Bibliothek der Universität Basel. I. c) Birt

Theodor: Die Buchrolle in der Kunst. *d)* Calvi Emilio: Bibliografia generale di Roma. Vol. I. suppl. I. *e)* Catalogue of books printed in the XV-th century now in the British Museum. I. *f)* Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis I. 5. *g)* Enschedé Ch.: Fonderies de caractères et leur matériel dans les Pays-Bas. *h)* (Franklin A.) Guide des Savants dans les bibliothèques de Paris. *i)* Fröhlich Ottó: Internat. Bibliographie der Kunstwissenschaft. V. *j)* Hiecock Fr. H.: The building of a book. *k)* Kun S.: Kéziratok és autogrammok jegyzéke. *l)* Morel Eugène: Bibliothèques. *m)* Pellechet M.: Catalogue général des incunables. III. *n)* Rye R. A.: The libraries of London. *o)* Schreiber W. L. és Heitz Paul: Die deutschen «Accipies»- und Magister cum Discipulis-Holzschnitte. *p)* Slater J. Herbert: Handbuch für Büchersammler und Bücherliebhaber. *q)* Stauber R.: Die Schedelsche Bibliothek. *r)* Szalay Imre: Tájékoztató múzeumok és könyvtárak építésére és berendezésére. *C)* a Nyelv-tudományban: Kr. Nyrop. Grammaire historique. III. kötet.

18. Polemikus cikkek. *a)* Az Egyetemes Philologiai Közönyben: Felelet Karl Lajos válaszára. *b)* Magyar Könyvszemlében: Viszonválasz. (Supka Géza válaszára.)

19. Tizenkét vegyes közlemény a Magyar Könyvszemlében.

Dr. Bártfai Szabó László,

segédőr, a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság jegyzője.

1. Kisebb közlemények, könyvismertetések a Turulban.
2. Gyöngyös nevééről és czimeréről az 1910-ik évi Gyöngyösi Kalendáriumban.
3. A Hunt-Pazman nemzetségbeli Forgách-család története. (Sajtó alatt.)

Dr. Fitos Vilmos,

segédőr.

1. Az emberi szellem jelenségeinek magyarázata Bodnár Zsigmond «Erkölcsei törvény»-ében. (Athenaeum, XVIII. évf. 1—2. és 3. sz.) Ugyanaz külön lenyomatban is.
2. A szellemi tudományok ismerettani alapvetése. (Athenaeum, XVIII. évf. 4. sz.) Ugyanaz külön lenyomatban is.
3. Dr. Finkey Ferencz: A tételes jog alapelvei és vezéreszméi. Birálat. (Athenaeum, XVIII. évf. 4. sz.) Ugyanaz külön lenyomatban is.
4. Az ethikai megismerés természete. (Athenaeum, XVIII. évf. 3. sz.) Ugyanaz külön lenyomatban is.

5. Hegymászás. Bölcséleti párbeszéd. (Uránia, X. évf. 3. sz.)
Ugyanaz külön lenyomatban is.

6. A pénzkereső állat. Párbeszéd. (Uránia X. évf. 10. szám.)
Ugyanaz külön lenyomatban is.

Jakubovich Emil,

gyakornok.

1. Könyvismertetések. 1. Rudnay Béla: A Zsámbokréthyak, 1908. (Turul 1909. II. füzet.) 2. Rudnay Béla: A Csermenyek és a parasztság büntető bíróságai a XVI. és XVII. századokban, 1909. (Turul, 1909. III. füzet.)

2. Folytatta dr. Melich János örrel Calepinus Ambrosius: Dictionarium decem linguarum latin-magyar részének sajtó alá rendezését. (Kiadja a Magy. Tud. Akadémia.)

Dr. Bajza József,

gyakornok.

1. Bajza Jenő (Irodalomtörténeti Közlemények 1. f.).

2. Bírálatok. a) Ferenczi Sári: Ráday Pál Lelki Hódolásának első kézírata. (Századok 8. f.) b) F. Deák Ferencz: Irodalomtörténeti tanulmányok a kurucz költészet köréből. (Egyetemes Philologiai Közöny 9. f.)

3. Bajza József egy ismeretlen levele Csató Pálhoz. (Irodalomtörténeti Közlemények 2. f.)

Dr. Sulica Szilárd,

gyakornok.

Könyvismertetés. Benkó Imre: Nemes családok Nagykőrösön 1908. (Turul, 1909. II. füzet.)

Dr. Gerevich Tibor,

gyakornok.

1. Le relazioni tra la miniatura e la pittura Bolognese nel trecento. I. «Rassegna d'Arte».

2. A bolognai festészet sorsa Francesco Francia után. (Művészet.)

3. A restaurált Palazzo Bevilacqua. (U. o.)

4. Külföldi Szemle a «Múzeumi és Könyvtári Értesítő»-ben.

5. Könyvismertetések. *a)* Federigo Arguani: Il rinascimento delle ceramiche maiolicate in Faenza. *b)* Francesco Malaguzzi Valeri: I disegni della R. Pinacoteca di Brera. *c)* R. Neugebauer und J. Orendi: Handbuch der orientalischen Teppichenkunde. *d)* Anton Kisa: Die Kunst der Jahrhunderte. *e)* Robert Forrer: Reallexikon der prähistorischen, klassischen und frühchristlichen Altertümer. *f)* Bericht über das Museum des Königreiches Böhmen. U. o.

6. A bolognai községi könyvtár. (Magyar Könyvszemle. Vegyes közlemények.)

Bevilaqua Béla,

gyakornok.

1. Egy heraldikai curiosum. (Genealogiai Füzetek. 6.)
 2. Modern művészet. («Alkotmány».)
 3. A kultura szomjazói. («Alkotmány».)
 4. Könyvismertetések. *a)* Genealogiai Füzetek 1908. *b)* Köblös Zoltán: Az Alvinczi-család. (Turul 1909. III.)
- Ezenkívül több kisebb czikk az «Alkotmány»-ban.

Dr. Holub József,

gyakornok.

1. Istvánffy Miklós Históriaja. Forrásai és hitelessége, cz. dolgozata a budapesti tudományegyetem bölcsészeti kara által kitűzött Schwartner-díjat nyerte meg. (Kéziratban.)
2. Istvánffy Miklós Históriaja hadtörténelmi szempontból. (Művelődéstörténeti értekezések 35. szám.) Szekszárd, 1909.
3. A Kisasszonyfalvi Istvánffy-család. Felolvastatott a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1909. október hó 14-én tartott ülésén. Megjelent a Turul 1909. III. füzetében. (Külön lenyomatban is.)
4. Evlia Cselebi XVII. századbeli török világutazó megyénkről. Közérdek (Szekszárd, 1909. V. évf. 2. és 3. sz.)

LASKAI OZSVÁT ÉS A BIBLIOGRAFIA.

TIMÁR KÁLMÁNTÓL.

Középkori irodalmunk egyik érdekes alakjával, Laskai Ozsváttal (*Osvaldus de Laskó*) meglehetősen mostohán bánt el a bibliografia. Csupán Temesvári Pelbárt «*Rosarium aureum*» című lexikális műve IV. részének kolofonjában kerül elő Laskai Ozsvát neve, mint a ki Pelbárt halála után annak befejezetlenül maradt művét folytatta és bevégezte. Ámde még a Rosariumnak is csak a princeps editioja (IV. köt. Hagenau 1508) örökölte meg Laskai Ozsvát nevét; az újabb kiadások már tisztára Temesvári Pelbárt neve alatt kerültek forgalomba.

Még mostohább sorsra jutottak Laskai Ozsvátnak névtelenül megjelent prédikáció-gyűjteményei: *Biga salutis* (három kötetben: 1. Sermones dominicales, 2. Sermones de Sanctis, meg 3. Quadragesimale) és *Gemma fidei*. Ezeket a bibliografia korifeusai többnyire *Michael de Hungaria* avagy *Temesvári Pelbárt* neve alatt lajstromozzák. Sőt mi több, *Graessenél*¹ előkerül az a furcsa eset, hogy Michael de Hungaria meg Temesvári Pelbárt neve alatt egyképen szerepelnek Laskai Ozsvát prédikációi. Ugyan, hol marad itt az a bizonyos német alaposság?

Nemcsak műveit vitatják el a jó Laskai Ozsvátnak, hanem még nemzetiségétől is megfosztják egyesek. *Rodulphius* ferenczrendi krónikairó² Laskai Ozsvátról szólóban még eléggé érthetően írja: «*Fr. Osvaldus à Lasco, Lasko Saxo*», gondolván alatta Laskóvárat. Ezt a kitételt a későbbi írók Laskai Ozsvát nemzetiségére vonatkoztatták s így lett *Possevino*³ és *Wadding*⁴ művei-

¹ Trésor de livres rares et précieux ou nouveau dictionnaire bibliographique. T. 4. Dresde 1863. pg. 515. — T. 5. Dresde 1864. pg. 187.

² Historiarum Seraphicae Religionis libri tres. Venetijis MDLXXXVI. f. 330b.

³ Apparatus sacer. Coloniae-Agrippinae MDCVIII. T. II. pg. 204.

⁴ Scriptores ordinis Minorum. Romae 1650. pg. 270—71.

ben a magyar szerzetesből szász: «*Osvaldus a Lasko, Saxo*». Érdekes különben, hogy Waddingnál a mű végén levő *Index Nationum*-ban Osvaldus a Lasco a Hungari rovatban, Pelbartus Osvaldus pedig Germani alatt szerepel; viszont a mű elején a *Scriptores O. M.* névmutatóban Osvaldus a Lasco, Saxo és Pelbartus Osvaldus, Temesvariensis olvasható.

Alábbiakban lesz még bőven alkalmunk téves adatokat helyreigazítani, helytelen állításokat kellő értékükre szállítani, midőn a bibliografia ösvényein keressük, hogyan alakult ki az a nézet, a melyik a Biga salutis és Gemma fidei művek szerzőségét Michael de Hungariának vagy Temesvári Pelbártnak tulajdonítja. Tárgyalni fogjuk tehát a szerzőség kérdését minden fázisában. Azután meg *Laskai Ozsvát műveinek pontos jegyzékét* óhajtjuk adni. Nyomtatásban megjelent műveit illetőleg könnyű lesz feladatunk; nem így a *Kapisztrán János életirátát tartalmazó elveszett* (vagy lappangó?) *kézírtos munkájánál*, hol sok esetben csak találgatásra vagyunk utalva.

I.

A) A közel egykorú íróktól kezdve egészen az első hazai bibliografia, *Czvittinger Specimen*-jének megjelenéséig csak annyit mondanak a bibliografusok Laskai Ozsvát műveiről, a mit azok kolofonjából kiolvashatnak. Nem keverik össze az ő műveit Michael de Hungaria műveivel, hanem mint névteleneket lajstromozzák azokat. Tisztes sorozatát idézhetjük azon műveknek, hol Biga salutis és Gemma fidei Hungarus (Fratris Hungarij) neve alatt kezeltetnek.

1. A Biga salutis-ra vonatkozó legrégibb adat voltaképen csak kuriózumszámba vehető. A francziák legnagyobb szatirikusa, François *Rabelais* († 1553.) a *Pantagruel* II. könyvének 7. fejezetében (catalogue de la bibliothèque de l'Abbaye de St. Victor) a könyvcimek sorában első helyen említi a Biga salutis-t. Céljához képest természetesen elferdítve adja a czimet: *Bigua salutis*. (Oeuvres de maitre François Rabelais. T. II. Paris MDCCXXXII. pg. 57.) A használtam kiadásban a hozzáadott jegyzet mint ismeretlen író termékéről mond el egyet-mást a Biga salutis kiadásairól.

Gróf *Apponyi Sándor*¹ Rabelais ezen adatából azt a következtetést vonja, hogy Laskai Ozsvát prédikációi mennyire el voltak terjedve abban az időben. Apponyi következtetését megerősíthetjük egy érdekes adattal. A XVI. évszázad második felében élt *Marco Filippi*, szicíliai költő, Katalin-legendájának előszavában forrásai közül főlemlíti Pelbárt (Pomerio, sommo Theologo) mellett a Biga salutis-t is.²

2. Laskai Ozsvát műveire vonatkozólag az első komolyan vehető bibliografiai adat *Gesner* Konrád zürichi polyhistor bibliografiájának függelékében kerül elő: Appendix Bibliothecae Conradi Gesner. Tiguri. Anno MDLV. Mutatóba közlöm az egész szöveget: «*Hungarij fratris minorum conventus Pesthiensis sermones de sanctis 120. (!) Biga salutis inscripti, sumptibus Ioannis Rimani impressi Hagenoae per Henricum Gran, anno Domini 1497.*» (Fol. 52^b.) Ugyanígy írja le a Biga salutis nevezett kötetét a *Gesner* kezdette bibliografiának későbbi bővített kiadása; azonfölül főlemlíti ez a bibliografia³ a Biga salutis de Sanctis 1516. évi kiadását is.

Érdemesnek tartom főlemlíteni, hogy *Gesner* bibliografiájának abban a példányában, melyet a budapesti egyetemi könyvtárban használtam, az idézett helynél be vagyon jegyezve: «Iste est frater Pelbartus de Temesvar.» Pelbárt neve mellett pedig ez a lapszéli bejegyzés található: «Pelbartus de Temesvar fuit concionator temporis hunyadij.» (F. 88^b.) A könyv provenienciája: «Collegij. Societatis Jesu Sopronij Catalogo inscriptus Anno 1640.»

3. Általában véve meglepő pontosság jellemzi *Petrus Rodolphius* Tossianensis (szül. 1536.) rendi krónikájának — *Historia-*

¹ Hungarica. Budapest, 1900. I. köt. 24. l.

² *Katona* Lajos: Alexandriai szent Katalin legendája középkori irodalmunkban. Budapest, 1903. 21. l. (Értekezések a nyelv- és széptud. köréből. XVIII. köt. 5. sz.)

³ *Bibliotheca instituta et collecta, primum a Conrado Gesnero: Deinde in Epitomen redacta, et novorum Librorum accessione locupletata, tertio recognita, et in duplum post priores editiones aucta, per Josiam Simlerum: Iam vero postremo aliquot mille, cum priorum tum novorum authorum opusculis, ex instructissima Viennensi Austriae Imperatoria Bibliotheca amplificata, per Johannem Jacobum Frisium Tigurinum. Tiguri anno M.D.LXXX.III. pg. 367.*

rum Seraphicae Religionis libri tres.¹ Venetijs MDLXXXVI. — Laskai Ozsvátra, illetőleg műveire vonatkozó adatait. Ép azért szó szerint közlöm Rodulphius följegyzéseit. Három helyütt is szól Laskai Ozsvát műveiről.

a) Fol. 311^b: «F. (sic!) *Biga Salutis* Pannonus cuius nomen non invenio, edidit sermones eruditos per omnes fere festivitates totius anni, quos contextit in Conventu Pestiensis, quorum initium est, Venite post me, edidit quoque super praecepta Decalogi, et quaedam miracula. Floruit anno 1516.» (!)

A F(rater) Biga salutis kitétel csak nyomdahiba s fölösleges annyi szót vesztegetni rá, mint a hogy *Wadding*² cselekszi. Téved Rodulphius, midőn Laskai Ozsvát virágkorát 1516-ra teszi. Akkor jelentek meg prédikációi utoljára; ő maga már öt évvel előbb meghalt.

b) F. 321^a: «*F. Hungarius* Pesthiensis edidit sermones, qui inscribuntur, *Biga salutis*: cuius superius sub incerto auctoris titulo meminimus, anno 1497. de titulo eius libri extat Disticon.

Terrigenis possit cunctis conferre salutem
Hic codex nomen *Biga salutis*, habet.»

c) F. 330^b: «*F. Osvaldus à Lasco*, Lasko Saxo, Vicarius provinciae Hungariae edidit quartam partem Rosarij operis Pelbarti, morte consilium eius pervertente.»

4. A ferencrendi krónikák közül nagy tekintélynek örvendő *Gonzaga* műve: De origine Seraphicae Religionis Franciscanae. (Romae 1587.) *Gonzaga* is említést tesz Laskai Ozsvát műveiről. *F. Huggarius Pisthiensis* (így!) alatt (T. I. pg. 85.) főlemlíti a *Biga salutis* 1497. kiadását (tehát a de Sanctis kötetet). Alább pedig (T. I. pg. 89.) elmondja, hogy Laskai Ozsvát fejezte be Temesvári Pelbárt művét, a nélkül azonban, hogy a Rosarium czimét adná.

5. *Possevino* (latinosan: Possevinus) Antal jezsuita, ki

¹ Teljes czime: Historiarum Seraphicae Religionis libri tres seriem temporum continentes, quibus brevi explicantur fundamenta, universique ordinis amplificatio, gradus, et instituta; nec non viri scientia, virtutibus, et fama praeclari. Venetijs MDLXXXVI.

² Scriptores O. M. Romae 1650. pg. 61.

1583—84-ben mint diplomata¹ működött hazánkban, szintén mint névtelen írótól származókat tünteti föl Laskai Ozsvát műveit. Possevin: *Apparatus sacer ad scriptores veteris et novi testamenti* (Coloniae-Agrippinae anno MDCVIII.) T. I. pg. 769. Hugarius sive Hungarius Pesthiensis, Ord. Min. vezérszó alatt eléggé pontosan elősorolja a Biga salutis köteteit s a Gemma fidei-t. Helyesen mondja a kötetek kolofonja alapján: «Claruit anno 1497.» De már, mikor a *Rosarium* IV. részéről szól, nagyon zavaros képet vázol: «*Osvaldus a Lasco*, Saxo (sic!). Ordin. Minorum, Vicarius Provinciae Hungariae, edidit quartam partem Rosarij Operis Pelbarti; sed reliquam mors abruptit.» (T. II. pg. 204.) Utóbbi állítása nagyon is helytelen. A *Rosarium* épen Laskai Ozsvát kezétől nyert befejezést, miután Temesvári Pelbárt kezéből a halál kiragadta a tollat. Possevino itt egyébként a francziskánus Villotra támaszkodik.

6. *Ehinger* — *Catalogus Bibliothecae amplissimae Reipublicae Augustanae. Augustae-Vindelicorum. MDCXXXIII.* — szintén mint névtelen műveket lajstromozza a Biga salutis de Sanctis 1497. kiadását (col. 92.) és a Gemma fidei kötetet (col. 98.). Az indexből azonban már kimaradt a Gemma fidei. Ugyancsak az augsburgi könyvtár egy későbbi katalogusa is adja a Biga salutis említett kötetének leírását. Értem *Reiser* (M. Antonius) művét: *Index manuscriptorum Bibliothecae Augustanae cum appendice duplici, praemissus Historiae Literariae et Librariae ibid. MDCLXXV. pg. 99.* Ebben a Gemma fidei-nek meg egyáltalában nem akadtam nyomára.

7. *Wadding* az első, ki a Ferenczrend tagjainak irodalmi munkásságát nagyobb szabású monografiában vázolja. Művének czime: *Scriptores ordinis Minorum.* (Romae 1650.) Ebben lajstromozza Laskai Ozsvát műveit is. Rodulphius nyomán ő is három helyütt számol be Laskai Ozsvát műveiről: Biga Salutis Pannonius (pg. 60—61.), továbbá Hugarius sive Hungarius, Pestiensis (pg. 177.), végül Osvaldus à Lasco (pg. 270—71.) vezérszó alatt. Wadding megjegyzései se mentek minden hibától. Azt írja egyebek közt: «Florebat author 1516.» (Pg. 61.) Majd meg: «Claruit post ann. 1516.» (Pg. 177.) Holott 1516-ban

¹ *Fraknói* Vilmos: Egy jezsuita diplomata hazánkban. (Kath. Szemle 1902. évf. VII—IX. füz.)

utoljára látnak napvilágot a Biga salutis kötetei; ezzel megszakad az 1511-ben elhalálozott prédikátor műveinek további kiadása. Ellenben Temesvári Pelbátról, kinek társa gyanánt említi Laskai Ozsvátot is, helyesen mondja: «Claruit anno 1500. sub Alexandro VI. Summo Pontifice.» (Pg. 274.)

8. Czvittinger munkájának megjelenése után is szép számmal akadnak bibliografiai művek a külföldi irodalomban a XVIII. század folyamán s a hazai irodalomban egészen korunkig, melyek Laskai Ozsvát műveit továbbra is mint névteleneket lajstromozzák. Példa rá *Maittaire* (Michael) bibliografiája: *Annales typographici* ab artis inventae originae ad annum 1664. Hagae-Comitum MDCCXIX—MDCCXLI. (5 Vol.) Főlemlítve találjuk itt például a Biga salutis de Sanctis 1497. évi kiadását (T. I. pg. 343.), majd ugyanazt az 1499. kiadással egyetemben. (Tom. V. Pars Prior pg. 509.)

Maittaire művének folytatója, a nagynevű *Denis* is Fratris Hungari vezérszó alatt említi a Biga salutis-t. (Sermones dominicales 1498. és Quadragesimale 1498.) Ámde nyomban utána szól *Michael de Hungaria*: Sermones predicabiles per totum annum licet breves (Colonie 1498.) kiadásáról s itt már azt a megjegyzést kockáztatja: «Autor fortassis idem cum praecedente.» (*Annalium typographicorum* V. Cl. Michaelis Maittaire *Supplementum*. Adornavit Michael *Denis*. Viennae M.DCC.LXXX.IX. Pars. I. pg. 447.)

9. Különös említést érdemel *Weislinger* műve: *Armamentarium Catholicum*.¹ (Argentinae MDCCXLIX.) Leírja a Biga salutis — Sermones dominicales 1499. kiadását. Nem mond a szerzőről többet, mint a mit a kolofonból kibetűzhet. «De Autore nil inveni, nisi id, quod ad Calcem extat his Verbis.» (Pg. 727.) A további jegyzetekben a tartalomjegyzék (tabula sermonum) alapján kiemel egyetmást a beszédek tartalmából. Megjegyzései tanúsítják, hogy szorgalmasan forgatta a könyvet.

¹ Teljes czime: *Armamentarium Catholicum* per antiquae, rarissimae ac preciosissimae *Bibliothecae* quae asservatur Argentorati in celeberrima commenda eminentissimi ordinis Melitensis sancti Johannis Hierosolymitani... Illustratum ex eiusmodi libris, qui ab anno Christi MCCCCLXIII. ordine chronologico prodierunt usque ad annum M.D.XXII. Argentinae MDCCXLIX.

10. Laskai Ozsvát műveit, mint ismeretlen írótól származókat, névtelenül sorolják föl a következő bibliografiai munkák is:

a) *Lambacher*: Bibliotheca antiqua Vindobonensis civica seu *Catalogus librorum antiquorum, cum manuscriptorum, Tum ab inventa Typographia ad Annum, usque MDLX. typis excusorum, qui in Bibliotheca Vindobonensi civica asservantur...* Viennae anno MDCCL. pg. 254. Említve a Quadragesimale Bigae Salutis 1501. kiadása.

b) *De Bure* (Guillaume-François): *Bibliographie instructive: ou traité de la connoissance des livres rares et singuliers.* Paris M.DCC.LXIII. Volume de théologie. Pg. 329. Fölemlíti a Biga salutis de Sanctis és Quadragesimale 1515., illetve 1516. évi kiadását.

c) Bibliothecae Schwarzianae Pars II seu *Catalogus Librorum* continens codices manuscriptos vetustos et libros seculo XV. ab incunabulis typographiae impressos quos olim possedit et notis adiectis recensuit Christianus Gottlib *Schwarzius*. Altorfii et Norimbergae. (A. 1769.) Leírja a Biga salutis cyklusból a Sermones Dominicales 1498. (no. 681, pg. 249.) és a Sermones de Sanctis 1499. évi kiadását (no. 723., pg. 255.).

d) *Hupfauer* (Paul): Druckstücke aus dem XV. Jahrhundert, welche sich in der Bibliothek des regulirten Chorstiftes Beuerberg befinden. Augsburg, 1794. Említi a Biga salutisból a Sermones dominicales 1498. (pg. 200.) és a Sermones de Sanctis 1499. évi (pg. 215.) kiadását. A tartalomjegyzékben ez az utalás található: «Hungarus. Vid. Biga salutis.» (Pg. 379.)

11. A magyar írók sorában is akadnak, a kik mint névtelen író termékeit említik föl Laskai Ozsvát műveit. Példa rá a magyar irodalomtörténet atyamestere, *Toldy* Ferencz, ki irodalomtörténetében¹ ekként ír: «A ferenczrendieknek is megvoltak ez időkben a maguk nevezetességei. Ilyen: Temesvári Pelbárt... Ehez csatlakozik *Laskó* Oswald pesti ferenczes, ki Pelbárt Rósiariumát, miután ez munkájába bele halt, befejezte. Harmadik a pesti ferencziek névtelen guardiánja, a «Gemma fidei» szerzője, kiének tartom a «Biga salutis» című vasárnapi, böjti és ünnepi beszédek kétkötetes (így!) gyűjteményét is, mely szinte sokszor

¹ A magy. nemz. irodalomtörténete. Pest, 1851. II. köt. (88. §.) 40. l.

nyomatott s némelyek által Pelbártnak, de ok nélkül, tulajdonítatik.» Toldy a «pesti névtelen gvárdián» műveinek eléggé pontos jegyzékét is adja. Apróbb hibák ugyan nála is fordulnak elő. Teszem azt, hogy a Gemma fidei kiadása évét 1507 helyett 1504-nek mondja.

Toldy után indulva ír a *Szilágyi-féle milleniumi történet*¹ s ez utóbbi nyomán még dr. Nagy Béni² is a pesti konvent névtelen főnökéről.

12. Végül hivatkozhatunk még néhány újabb időből származó hazai könyvtárjegyzékre, melyek szintén mint névtelenül megjelent műveket lajstromozzák a Biga salutis és Gemma fidei illető példányait.

a) *Fraknói Vilmos*: Schlauch Lőrincz szatmári püspöknek Török János által gyűjtött könyvtára. (M. Könyvszemle 1877. évf.) A Biga salutis cyklusból főlemlíti a Sermones dominicales 1499. (79. l.) és a Quadragesimale 1506. kiadását (81. l.); azonkívül a Gemma fidei-t, melynek nyomtatási évét tévesen mondja 1503-nak.

Laskai Ozsvát műveinek a szatmári egyházmegyei könyvtárban meglevő példányait — a Biga salutis de Sanctis 1499. kiadását is — szintén felsorolja a könyvtárnak újabb katalógusa: *Bibliotheca Laurenziana*. A szatmári egyházmegyének főmagaságú és főt. Schlauch Lőrincz kardinális úr által szatmári püspök korában kegyesen ajándékozott Török János-féle könyvtárának *Névjegyzéke*. (Közrebocsátotta: *Meszlényi Gyula* szatmári püspök.) Szatmár, 1900. 194—95. l.

b) *Müllner Mátyás*: Adatok a soproni ev. lyceumi könyvtár történetéhez. (M. Könyvszemle, 1880. évf.) Főlemlítve (5. l.) a Quadragesimale Bigae salutis 1506. évi kiadása. Ugyanazt említi a könyvtár katalógusa: A soproni ág. hitv. ev. lyceum könyvtárának *jegyzéke*. I—II. Sopron, 1896. — A könyv száma: 81. (II. füz. 152. l.)

c) *Nussbächer Károly*: A brassói evangélikus iskola könyvtára. (M. Könyvszemle, 1888. évf.) Leírva (190. l.) a Biga salutis — Sermones dominicales 1506. évi kiadása.

¹ A magyar nemzet története. Szerkeszti Szilágyi Sándor. IV. köt. Budapest, 1896. 549. l.

² A ferenczes szellem és hatása hazánkban. (A cisterci-rend egri kath. főgymnasiumának értesítője az 1900—1901. tanévről. Eger, 1901. 33. l.)

d) Dr. Zalka László: A győri püspöki papnevelőintézet könyvtárának címjegyzéke. Győr, 1893. Az ősnymtatványok közt (18. l.) főlemlítve a *Biga salutis de Sanctis* 1499. kiadása.

e) Az egri érsekségvegyei könyvtár szakszerű *címjegyzéke*. Eger, 1893. 1280. l. említve a *Sermones Dominicales* (*Biga salutis*) 1498. évi kiadása.

B) Két század mult el Laskai Ozsvát halála óta, mikor megjelenik *Czvittinger* munkája az ő ismeretes nézetével. Czvittinger az első, ki Laskai Ozsvát műveit *Michael de Hungaria*-nak tulajdonítja.

Czvittinger Specimen-jével egyazon évben, 1711-ben jelent meg *Olearius* bibliografiai munkája,¹ melyben röviden szó esik *Michael de Hungaria* műveiről is; *Olearius* pontos e tekintetben s nem keveri bele *Osvaldus de Lasko* műveit. Ezt az adatot is annak bizonyosságául hozhatjuk föl, hogy a *Michael de Hungaria* szerzőségére vonatkozó kombináció csakis Czvittinger Specimenje révén terjedt el a külföldi bibliografiában. Czvittinger véleménye ugyancsak fentartotta magát egynémely hazai munkában is.

Lássuk csak Czvittinger véleményét!

Czvittinger műve — *Specimen Hungariae Literatae* (nyomatott Altdorfban 1711.) — a következőket mondja: «de *Ungaria* *Michael*, *Frater Ordinis Minorum de Observantia*, *Conventus Pesthensis*, edidit *Sermones de Sanctis* 120. *Biga Salutis inscriptos*, typis excusos primum Argentorati A. 1494. in. fol. tandem Hagenoae, per Henricum Gran, A. 1620. in 8. cum titulo: *Breviarium Concionatorum*: Seu: *Sermones Universales*, continentes *Concionum Materias pro singulis Dominicis diebus atque Festis totius anni*». (Pg. 395.) Ennyit Czvittinger. Első tekintetre is világos, hogy Czvittinger tisztára összekeveri és összetéveszti Laskai Ozsvátot *Michael de Hungaria*-val. A *Frater Ordinis Minorum*... *Conventus Pesthensis* jelző csakis Laskai Ozsvátra illik rá. A *Biga Salutis de Sanctis* megint csak Laskai Ozsvát műve; de hibásan állítja róla, hogy 120 prédikációt tartalmaz, holott csak 112-t. Kiadása helyét és évét szintén tévesen jelöli

¹ *Olearii* (Jo. Gottfridi): *Bibliotheca Scriptorum Ecclesiasticorum*. Jenae MDCCXI. Tom. I. pg. 487.

meg: Argentorati A. 1494. in fol. Strassburgban 1494. évvel a *Sermones predicabiles* gyűjtemény lett kiadva. (Hain: 9047. — Szabó-Hellebrant: III. 29. sz.) Tehát az a jelzés csak a *Sermones predicabiles* mellé illenék. Továbbá a *Biga salutis-szal* nagyon hibásan azonosítja a *Breviarium Concionatorum*-ot, mely megint csak Michael de Hungaria műve (V. ö. Szabó-Hellebrant: III. 1333.) Szemmellátható: valahány állítás akad Czvittingernél, megannyi tévedés. Mindenképen elárulják Czvittinger megjegyzései, hogy csak értelmetlen könyvczimeket másol a nélkül, hogy akár a *Biga salutis*, akár Michael de Hungaria művei szeme elé kerültek volna.

Az idéztem helynek zavaros voltaért már a tudós *Horányi* is megszólja Czvittingert, mondván: «Czvittingerus etsi Hungaros alios forsán auctores suae gentis adcuratius novit, sed hunc parum sibi notum fuisse prodit».¹ Bizony a jó Czvittinger édeskeveset tud Michael de Hungaria-ról s azt a keveset is nagyon rosszul tudja.

Czvittingerre vezethető vissza egynémely külföldi, sőt hazai² írónak a véleménye, kik Michael de Hungaria-t ferenczrendűnek tartják, természetesen obszervánsnak. Egy Frater Michael-t a hazai obszervánsok krónikái is említene. Így például a *Szalkai Magyar Balázs* kezdette krónika ekként ír: «*De Fratre Michaele Doctore. Tempore Fratres Francisci de Bánya, qui successit praedicto Fratri Gabrieli de Pály, fuit quidam Frater Michael de Sancto Nicolao, existens adhuc etiam in habitu saeculari Doctor, qui erat mirae simplicitatis, et humilitatis, et in Conventu Strigoniensi Fratribus ad id aptis legebat sententias.*»³ Nevezett Bányai Ferencz atya 1481-ben a szántói káptalanon lett megválasztva tartományfőnöknek.⁴ A mi Frater Michael-unk tehát 1481—83-ig Esztergomban működött mint theologiai lector; 1483-ban már Budán találjuk a rendi studiumot, hol is

¹ Memoria Hung. Pars 2. Viennae 1776. pg. 178.

² Például *Wallaszky*: Tentamen Historiae Litterarum sub rege... Matthia in Hungaria. Lipsiae MDCCLXIX. pg. 36. «Michael de Hungaria ex Ordine Fratrum Minorum, de observantia Artium et S. Theologiae Doctor.»

³ *Toldy*: Analécta Monumentorum Hung. Hist. I. pg. 250.

⁴ «Nonus Vicarius electus fuit frater Franciscus de Bánya in Zanto Anno Domini 1481.»

Szentmiklósi Mihály utódjaként Temesvári Pelbárt tanította a rendi fiatalságot. Szentmiklósi Mihályt később a jeles szónokok¹ közt sorolja föl a krónika. Arról azonban hallgat a krónika, hogy szentbeszédei valaha kinyomattak volna, holott ezt például Laskai Ozsvátról fölemlíti. Ép ez oknál fogva óvakodunk Michael de Sancto Nicolao-t azonosítani a szóbanforgó Michael de Hungaria-val. Pedig a XV. század nyolczvanas éveiben működő Szentmiklósi Mihály korra nézve csodálatosképen összeszik a kérdéses Magyarországi Mihálylyal, kinek működését *Békesi* Emil 1485—1496-ra teszi.² Tudván tudjuk azt is, hogy a hazai kol-duló-rendek nem dicsekedhettek valami sok Magister Michael-lel; mégse merjük azonosítani a mi Mihályunkat Magyarországi Mihálylyal. Nem akarjuk a Michael de Hungaria-ra vonatkozó kombinációk számát gyarapítani.

Michael de Hungaria, a Sermones XIII. szerzője, minden valószínűség szerint — s ez az általánosabbik vélemény — a Domonkosrend tagja volt; igaz ugyan, hogy a rendi krónikák nem tudnak róla. A másik Michael de Hungaria-ról († 1444.), ki az immaculata conceptio körül forgó vitájával tett szert nevezetességre, már határozottan tudjuk, hogy pálos volt.

Lássuk immár a Czvittinger nyomában járó bibliografusokat!

1. *Horányi*, bár leczkézteti Czvittingert, maga sem igen tud többet Laskai Ozsvát műveiről; de legalább becsülettel bevallja, hogy a Biga salutis nem fordult meg a kezén. Különben is csak mellesleg szól róla. Michael de Hungaria-ról szóltában Simler és Possevino nyomán fölemlíti a *Sermones praedicabiles* (csupán elütő czime a Sermones XIII-nek) Argentinae 1497. kiadását s ezzel azonosaknak véli a Czvittinger említette Biga salutis de Sanctis szentbeszédeit. Biztosat azonban nem állít; ez csak a két kiadás összevetéséből fog kiviláglani. «An tamen revera sit aliud opus, docebunt, qui in eas antiquas editiones inciderint, nam in manus meas non venerunt.»³

Horányi ezen szavai csendülnek fülünkbe a hiresneves

¹ A hazai prédikáció eddigi történetíróinak nincs tudomásuk Szentmiklósi Mihályról. Legalább a nevét becsüljük meg, ha már prédikációitól megfosztott bennünket az idők viszontagsága.

² Kath. Szemle 1902. évf. 857. l.

³ *Mem. Hung.* Pars. II. Viennae 1776. pg. 178.

Grässe-nél is, ki egyetemes irodalomtörténetében¹ szintén egy kalap alá veszi a *Biga salutis*-t Michael de Hungaria műveivel, de végül megjegyzi: «Wiewohl man erst durch Vergleichung aller dieser Reden mit einander wird angeben können, ob sie alle von einander verschieden sind, oder einige nur verschiedene Tietel führen.» Ezek bizony Horányi szavai a nélkül, hogy Grässe hivatkoznék Horányira. Két emberöltő multával se jut többre Horányinál. Persze Grässe nem tartotta érdemesnek utána-járni adatai megbízhatóságának. Így kerülhettek csak bele művébe holmiféle botlások. Így például a *Quadragesimale Bigae salutis* első kiadását Strassburg 1494-ről keltezi, holott Laskai Ozsvát prédikációi csakis Hagenauben nyomódtak; azonfölül a *Quadragesimale*-t hibásan mondja két kötethől állónak. Jelentéktlenebb hibáiról nem is szólnunk.

Grässe egy másik művében, francia nyelven kiadott bibliografiájában is Michael de Hungaria neve alatt sorolja föl Laskai Ozsvát műveit. A bibliografia czime: *Trésor de livres rares et précieux ou nouveau dictionnaire bibliographique*. Michael de Hungaria neve alatt leírja a *Biga salutis*-ből a *Sermones dominicales* 1498. és a *Sermones de Sanctis* 1499. kiadását. (T. 4. Dresde, 1863. pg. 515.) Ámde ugyanazon munkának másik kötetében meg Temesvári Pelbárt műve gyanánt említi föl a *Biga salutis*-t. (T. 5. Dresde, 1864. pg. 187.) Hol itt a következetesség, avagy az önállóság?

2. *Panzer* és *Hain* nagyszabású bibliografiai művei hasonlóképen Michael de Hungaria neve alatt írják le Laskai Ozsvát műveit. Ámde, hogy Panzerrel szemben igazságosak legyünk, distingválunk kell. Panzer tulajdonképeni bibliografiájában mint névteleneket sorolja föl a *Biga salutis* és *Gemma fidei* kiadásait; csak annyit ad, a mit a kolofonból leolvashat. Csupán az egyes kötetekhez csatolt tárgymutatóban jelzi e műveket Michael de Hungaria neve alatt. Meggyőződhetik bárki, ha nem röstel bepil-lantani a nürnbergi bibliografus vaskos foliansaiba: *Annales Typographici*. Norimbergae, 1793—1803. Vol. I—XI. — Ezzel

¹ *Lehrbuch einer allgemeinen Literaturgeschichte aller bekannten Völker der Welt, von der ältesten bis auf die neueste Zeit*. II. Bd., II. Abth. Erste Hälfte. Dresden 1840. S. 380.

már módosítottam *Hellebrant* állítását, ki ezen megkülönböztetés nélkül mondja,¹ hogy Panzer egyáltalában Michael de Hungaria neve alatt sorolja föl Osvaldus de Lasko műveit.

Már a bibliografia tulajdonképeni atyamesterének, *Hain* Lajosnak inkább róhatnók fel hibául, hogy Michael de Hungaria-nak tulajdonítja Laskai Ozsvát műveit, mivelhogy Hain már nagyobb apparátussal dolgozhatott. Hain: *Repertorium Bibliographicum*. Vol. 2. Pars I. (Stuttgart-Paris, 1831.) 9051—9056 számok alatt leírja a Biga salutis incunabulum-kiadásait. Hain leírását kiegészíti repertoriumának folytatója, *Copinger*,² ki szintén Michael de Hungaria művei közé sorozza Laskai Ozsvát műveit.

Úgy Panzernek, mint Hainnak megvan mindamellett az a tagadhatatlan érdeme, hogy a Biga salutis-nak feladatuk körébe eső kiadásait, mondhatni, teljesen felsorolják.

3. A Hain tekintélyére esküdő külföldi bibliografusok manapság már teljes határozottsággal Michael de Hungaria-nak tulajdonítják Laskai Ozsvát műveinek szerzőségét. Pedig hát min is alapszik az egész vélekedés? Czvittinger csak úgy találomra rámondotta, hogy a Biga salutis Michael de Hungaria műve, a nélkül azonban, hogy akár Michael de Hungaria, akár Laskai Ozsvát műveit látta volna. Tőle vakon átvették a többiek, a nélkül, hogy szavahihetőségén kételkedtek volna. Bámulatos, hogyan tudott ez a vélemény ily ingoványos talajon nemhogy gyökeret verni, de köztudattá válni.

A Hain nyomában járó incunabulum-katalogusok közül csupán egynéhányra akarunk hivatkozni.

a) *Holtrop* (Joh. Guil.): Catalogus librorum saeculo XV° impressorum, quotquot in Bibliotheca Regia Hagana asservantur. Hagae-Comitum, MDCCCLVI. pg. 489. Említve: Sermones dominicales Biga salutis 1498.

b) *Verzeichnis* der Incunabeln der Stiftbibliothek von St.-Gallen. St.-Gallen, 1880. pg. 128—129. Leírva a Biga salutis de Sanctis 1497., 1502. és 1506. kiadása.

c) *Gisi* (M. prof.): Verzeichnis der Incunabeln der Kantons-

¹ Szabó-Hellebrant: Régi magyar könyvtár. III. köt. I. r. Bpest, 1896.

² Supplement to Hains Repertorium Bibliographicum. London, 1895. Part. I. 269.

Bibliothek Solothurn. Solothurn, 1886—1887. pg. 81. (n. 313.) Említve a Biga salutis — Sermones dominicales 1498. kiadása.

d) Dr. *Neutwig* (Heinrich): Die Wiegendrucke in der Stadtbibliothek zu Braunschweig. Wolfenbüttel, 1891. pg. 172. (n. 284.) Főlemlítve a Biga salutis de Sanctis 1499. kiadása.

e) *Proctor*: An index to the early printed books in the British Museum. London, MDCCCXCVIII. Az 1. kötetben felsorolja a Biga salutis de Sanctis 1497. (3188. sz.) és 1499. évi kiadását (3199.); továbbá a Biga salutis de tempore 1498. (3192.) és 1499. (3200.) kiadását.

f) Dr. *Wislocki* (Wladislaus): Incunabula typographica bibliothecae universitatis Jagellonicae Cracoviensis. Inde ab inventa arte imprimendi usque ad a. 1500. Vol. III. Cracoviae, 1900. pg. 524—525. Ungarus Michael de Hungaria vezérszó alatt lajstromozza a Sermones dominicales, Biga salutis 1499. évi kiadását.¹

g) *Lampel* (Theodorich): Die Incunabeln und Frühdrucke bis zum Jahre 1520 der Bibliothek des Chorherrnstiftes Vorau. Wien 1901. — Felsorolja a Biga salutis kötetei közül a Sermones dominicales 1502. (119. l.) és 1506. (130. l.) kiadását, a Sermones de Sanctis 1502. (120. l.) és 1506. évi (131. l.) kiadását, végül a Quadragesimale 1501. (118. l.) és 1506. évi (131. l.) kiadását.

h) *Voulliéme*: Die Incunabeln der Königlichen Bibliothek und der anderen Berliner Sammlungen. (XXX. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen.) Leipzig 1906. S. 61.—1179. szám alatt említve a Biga salutis de tempore 1498. évi kiadása. A példány a Königl. Bibliothek tulajdona.

Ismétlem, a fől soroltam katalógusok valamennyije Michael de Hungaria-nak tulajdonítja a szerzőséget.

4. Sőt a hazai bibliográfiában is akad munka, mely még Michael de Hungaria-t mondja a Biga salutis szerzőjének. Ez *Hor-*

¹ Nevezetes, hogy ez a példány eredetileg *Ilkusch* Márton tulajdona volt, miként azt Wislocki jegyzete tanúsítja: Quondam πτῆμα «Mgri Martini (Biem) de Ilkusch», cum ejus autographo in fronte. Ilkusch Márton 1467-től Mátyás király haláláig hazánkban működött mint pozsonyi egyetemi tanár, utóbb budai theologiai tanár s a Nagybaldogasszony-templom plébánosa.

váth Ignác műve: A M. Nemzeti Múzeum könyvtárának ősnymtatványai. 1465—1500. Budapest 1895., 132. l. Michael de Hungaria neve alatt lajtsromozza a Sermones dominicales 1498. (125. l.) és 1499. évi és a Sermones de Sanctis 1499. évi kiadását.

Horváth munkája először a M. Könyvszemlében jelent meg. Ennek a folyóiratnak előző évfolyamaiban ismételten¹ Laskai Ozsvát volt megnevezve a Biga salutis szerzőjének. Sejttem, hogy Hain munkáján kívül mi vezette tévútra Horváthot.

C) Laskai Ozsvát műveinek egyes példányaiban közel egykorú bejegyzések Temesvári Pelbártnak tulajdonítják a szerzőséget. Így a Nemzeti Múzeum példányaiban ismételten találunk efféle jelzést: *Pelbarthi de Temeswar...* Gemma fidei, avagy Biga salutis. Hasonlóképen az esztergomi könyvtárnak 1506. évi Biga salutis de Sanctis kiadása is Pelbártnak van tulajdonítva a ráragasztott czédulán.²

Ez a nézet, bár szintén téves, már közelebb fekvő s érthetőbb a Michael de Hungaria-féle kombinációnál. Temesvári Pelbárt művei javarészt ugyanazon nyomdából kerültek ki, egyazon kiadó költségén, mint Laskai Ozsvátnak munkái; egyazon szerzetnek voltak tagjai, rendi állásuknak feltüntetése a kolofonban azonos: nem csodálhatjuk tehát, ha Ozsvátunk műveit összetévesztették Pelbárt műveivel. Ámde a jó régieknek Pelbárt szerzősége mellett nem is volt szükségük ennyi egyezésre. Elegendő vala az összetévesztésre már az is, hogy Laskai Ozsvát művei Hagenauban jelentek meg. Példa rá — ámbár jó késői — a Nemzeti Múzeum egy *Gesta Romanorum* (Hagenau 1508.) kiadása, melynek szerzőjéül Litterati Nemes Sámuel³ a kézirati «megjedzés» tanúsága szerint Temesvári Pelbártot tartotta, tisztán csak azon az alapon, hogy a könyv Hagenauban jelent meg.

A két hűséges rendtárs, Pelbárt és Ozsvát összetévesztésén

¹ Például: 1877. évf. 309—10. l.

² Dr. Katona Lajos budapesti egyet. ny. r. tanár szives közlése.

³ Horváth: A M. Nemzeti Múzeum könyvtárának ősnymtatványai. Budapest, 1895. 81. l. — *Gesta Romanorum*. Fordította Haller János. Kiadta Katona Lajos. Budapest, 1900. 44. l. (Régi magyar könyvtár XVIII.)

alapulhat a *Pelbartus Oswaldus* név is, melylyel Temesvári Pelbártot illeti Possevino, Wadding, *Fabricius*,¹ *Olearius*² stb. Más magyarázatát a Pelbartus Oswaldus kettős keresztnévnek nem találjuk. Rámutatnak erre egy helyütt, Temesvári Pelbártról szólván, a szerzet évkönyvei³ is: «... perinde errant nonnulli Scriptores Ordinis cum Vadingo Pelbartum et Oswaldum pro eodem ponentes.»

1. Az irodalomban *Wallaszky* az első, ki Temesvári Pelbártnak tulajdonítja a *Biga salutis* és *Gemma fidei* szerzőségét. Irodalmunkat a Hunyadiak korában vázoló munkájában⁴ *Temesvári Pelbártról* tárgyalva, a vonal alatt megjegyzi: «Auctor est, inter alia, Operum sub rubrica: *Sermones de sanctis perutiles, Biga salutis intitulati Hagenoae 1497. Quadragesimale, Gemma salutis (!) intitulatum, tractans de SS. Orthodoxa fide catholica. Hagenoae 1507.*»

Wallaszky Árvai Mihály munkájára hivatkozik, mint forrásra: «Videatur de hoc, Res Litteraria Hungarica Anonymi Cassoviae 1735. impr. in 12. p. 37.» Csakhogy *Árvai* nem támaszkodhatott a szerzőség kérdésében. *Árvai* idézett művében nem is említi a *Biga salutis*-t vagy a *Gemma fidei*-t, hanem csak ennyit mond Pelbártról: «*Pelbartus Temesvarius* e sacro Divi Francisci ordine, vixit Mathiae Corvini temporibus, disciplinarum, quae ad deum, et divina pertinent scientia, egregie excultus. Scripsit complura, ex quibus ad nostram aetatem pervenerunt, conciones ad populum festis, quae apud nos religiose coluntur, uti et sermones de Virgine Deipara, quos pomoerium (sic!) appellavit.»

2. A tudós *Pray György* az ő *Index rariorum librorum*-ában⁵

¹ *Bibliotheca Latina* mediae et infimae aetatis. T. V. Patavii 1734. pg. 224. *Pelbartus sive Pelwarthus Oswaldus ac Temesvár.*

² *Bibliotheca Scriptorum Ecclesiasticorum*. Jenae MDCCXI. T. II. pg. 67. *Pelbartus Oswaldus Hungarus Temiswariensis.*

³ *Annales Provinciae SS. Salvatoris.* (A budai ferenczrendi levéltárban.)

⁴ *Tentamen Historiae Litterarum* sub rege gloriosissimo Matthia Corvino de Hunyad in Hungaria. Lipsiae 1759. pg. 37.

⁵ *Index rariorum Librorum Bibliothecae Universitatis regiae Budensis.* Pars II. Budaë 1781. pg. 187.

Temesvári Pelbárt neve alatt főlemlítve a Biga salutis (Sermones dominicales) 1499. kiadását, szintén fölveti a szerzőség kérdését: «Sunt, qui hoc opus malint *Oswaldo a Lasko* Pelbarti discipulo, quam huic tribuere. Illud simillimum veri est, Oswaldum ab excessu Pelbarti hujus sermones aliquot compilasse, addidisse quaedam de suo, ac etiam perpolivisse.»

Pray ezen szavai csendülnek meg Molnár János és utóbb Grässe művében. *Molnár*¹ Pelbártól szólóban ezeket mondja: «Nyilván pedig, úgymond Pray (Lib. rar.), Lasey (így!) *Oswald*, Pelbártnak tanítványa, szedte-össze Pelbártnak egynehány beszédit, 's holta-után meg-simogatta.» *Graesse*² Pelbárt műveit felsorolva, átveszi Pray művéből a Biga salutis illető kötetének leírását, a jegyzetben pedig ekképen szól: «Cet ouvrage est attribué à Oswald a Lasko, disciple de Pelbart, lequel compila après la mort de son maître ses discours et ajouta du sien.» Molnár legalább hűségesen idézi forrását, a modern Graesse ezt már nem tartotta érdemesnek.

Érdekes, hogy szent Gellért legendája és műveinek első kiadója, *Batthányi* Ignác püspök félreérti Praynak a Biga salutis-ra vonatkozó megjegyzéseit s azt a *Sermones Pomerii de Sanctis*-ra vonatkoztatja s úgy idézi.³ Micsoda összekuszált fonál!

Ám térjünk vissza Praynak első tekintetre tetszetős véleményére. Szerinte a Biga salutis valószínűleg úgy keletkezett, hogy Laskai Osvát Pelbárt halála után összeszedte annak egy-némely beszédét, hozzáadott egyetmást a saját prédikációiból s az egészet meggyúrta. Csakhogy ennek ellene vall maga a Biga salutis egyrészt, de meg Pelbárt élete másrészt. Temesvári Pelbárt meghalt 1504-ben. Addigra a Biga salutis mind a három kötete megjelent már két kiadásban, sőt a két első kötet (de tempore és de Sanctis) három kiadásban is. A *Sermones de Sanctis* kötet első kiadása 1497-ben jelent meg, a másik két kötet pedig legelőször 1498-ban látott napvilágot; a további kiadások csupán változatlan lenyomatai a princeps editio-nak. Tehát a Biga salu-

¹ Magyar könyv-ház. VI. szakasz. Pesten, 1794. 145. l.

² Trésor de livres rares et précieux ou nouveau dictionnaire bibliographique. T. 5. Dresde 1864. pg. 187.

³ Sancti Gerardi scripta et acta hactenus inedita. Albo-Carolinae, MDCCXC. pg. XLIX.

tis prédikáció-gyűjtemény befejezést nyert még Pelbártnak életében, nyomtatásban megjelent hat évvel Pelbárt halála előtt. Hogyan tákolhatta hát össze Laskai Ozsvát a Biga salutis-gyűjteményt Temesvári Pelbárt halála után?

Legfőlebb még az 1507-ben megjelent Gemma fidei kötetre állhatna fönn Pray kombinációja. Ámde a Gemma fidei nem elmondott prédikációk tárháza, hanem rendszeresen kidolgozott cyklus-prédikációk gyűjteménye, melyeknek nagyrészt kimutathatók a forrásai s ezek korántsem Pelbárt művei.

Pray vélekedése e szerint teljesen alaptalannak bizonyult.

3. Utalnunk kell még három monumentális munkára, melyek bár nem tartoznak a bibliografia körébe, de szintén Temesvári Pelbártnak tartják a Biga salutis-t.

a) *Pray*: Vita S. Elisabethae viduae... Tyrnaviae, anno M.DCC.LXX. pg. 1. — Közli a Biga salutis de Sanctis egyik Erzsébet-napi prédikációjából a szent Erzsébet születéshelyéről szóló részletet.

b) *Mátyás* (Florianus): Historiae hungaricae fontes domestici. P. I. Quinque-Ecclesiis. 1881. — Temesvári Pelbárt neve alatt közöl a Biga salutis de Sanctis szent Istvánról szóló beszédeiből egyetmást. Nevezetesen a Serm. 76. és Sermo. 77. jelzésű részetek (pg. 83—84.) valók a Biga salutis-ból.

c) *Dankó*: Vetus Hymnarium Ecclesiasticum Hungariae. Budapestini. MDCCCXCIII. pg. 114. A Biga salutis 1498. Pelbártnak tulajdonítva.

Kár ilyen tévedésnek becsúsznia olyan munkákba, melyeket külföldön többet forgatnak, mint idehaza. Mátyás Flórián tévedését helyreigazította ugyan dr. *Karácsonyi* János,¹ Prayét ugyancsak *Karácsonyi*,² meg utóbb *Laban* Antal.³ Idehaza természetesen tudomásul vesszük az efféle helyreigazításokat; ámde a külföld nem értesül róluk.

D) A ferenczrendi könyvtárak *Biga salutis* példányaiban található bejegyzések a prédikációk szerzőjének rendszerint Laskai Ozsvátot nevezik meg. Így a *gyöngyösi* könyvtárban a

¹ Szent István király élete. Budapest, 1904. 119. l.

² Religio 1907. évf. 57. l.

³ Az Árpád-házi szent Erzsébet-legendák irodalmunkban. Budapest, 1907. 29—30. l.

Biga salutis de Sanctis 1516. évi kiadásának címlapján a következő bejegyzés olvasható: «*Author Operis est Fr. Osvaldus de Lasko* olim Vicarius Vicariae Hungäae.» Az előlapon pedig: «*Biga Salutis Fratris Osvaldi de Lasko* olim Lectoris Budensis (kihuzva s fölébe írva Pestiensis) et Vicarii Vicariae Hungaae.» Ezt annak bizonyságául hozhatjuk föl, hogy a hazai Ferenczrend kebelében élén élt a hagyomány, hogy Laskai Ozsvát volt a Biga salutis szerzője.

A Laskai Ozsvát pesti (vagy budai) lectorságára vonatkozó rendi hagyomány fontos és eddigelé ismeretlen életrajzi adatot is foglal magában. A rendi krónikák nem szólnak Laskai Ozsvát theologiai lectorságáról. Ámde a régieken alapuló *Telek*-féle krónika egy helyütt egyenesen theologiai doktornak (celebris Theologiae Doctor) mondja Laskai Ozsvátot. Telek ezen állítása kevésbé valószínű. Laskai Ozsvát theologiai lector voltának azonban semmi se mond ellene. Úgy hát ebben is sorsosa volt Temesvári Pelbártnak.

1. Laskai Ozsvát szerzőségét minden kétségen fölül igazolják a hazai ferenczrendi krónikák. Így a *Szalkai Magyar Balázs*¹ kezdette krónika: Blasii de Zalka et continuatorum *Chronica Fratrum Minorum de Observantia* provinciae Bosnae et Hungariae. Kézirata, de csak XVIII. századi másolatban, megvan a gyulafehérvári Batthány-könyvtárban. Kinyomatta Toldy Ferencz *Analecta Monumentorum Historiae Hung.* címmel tervezett vállalata I. kötetében. A krónika következőképen számol be² Laskai Ozsvát irodalmi munkásságáról: «Iste insuper Pater Vicarius devotissimus *Frater Osvaldus* laborando in sacra scriptura pro aedificatione fidelium et devotione, praedicatoribus edidit plurimos libros, quos *Biga Salutis* nominavit, videlicet de Tempore, de Sanctis et Sermones Quadragesimales de praeceptis comportavit, et aliud opus valde utile, quod *Gemma fidei* intitulatur.» Ennél pontosabban már igazán nem lehetne elősorolni Laskai Ozsvát prédikációit.

Ezt a krónikát felhasználta *Fridrich* Orbán is, többnyire

¹ A bosnyák provincia főnökévé választotta Diakóban 1420 márczius 25-én.

² *Toldy*: *Analecta*, pg. 253.

szószerint átvéve a krónika adatait. A Laskai Ozsvát szerzőségére vonatkozó részlet Fridrich művében is ismétlődik.¹

A Szalkai-féle krónikának egy kevésbé gondos másolata tárul elibénk a *müncheni* udvari-állami könyvtár (K. Hof- und Staatsbibliothek) Clm. 9071. jelzetű kéziratában: *Annotationes ex cronica fratrum minorum* in duobus regnis Bozne et Hungariae habitantium. Ez a krónika 1503-ig adja elő a rend történetét. Laskai Ozsvát irodalmi műveiről ezeket mondja a krónika: «Tertius Decimus V. *Fr. Osvaldus de Lasko*, electus in conventu pesthiensi 1497 predicator optimus. Item secundario idem electus fuit in Athia 1499, ubi omnes constitutiones papales generales et vicariales in unum comportavit. Hic edit (sic!) etiam sermones de tempore et de sanctis ac iuxta preceptorium (quos) *Biga Salutis* appellavit compilavit, una cum sermonibus qui *Gemma fidei* intitulantur.» (Fol. 19^a—19^b.)

Figyelmet érdemel *Telek* József ferenczrendi szerzetes krónikája is. Telek ugyan 1759-ben írja krónikáját, de felhasználja a régebbi krónikákat. Jelenleg a Kapisztán szent Jánosról nevezett rendtartomány *budai* levéltárában őriztetik a kézirat. Czime: *Historiae Chronologicae Provinciae Hungariae SS. Salvatoris. Pars I. Anno MDCCLVII.* Az első részben, a tulajdonképeni krónikában találjuk Laskai Ozsvát emlékezetét a következőképen: «*Laudes Fratris Osvaldi de Lasko.* Hic Devotissimus Pater Osvaldus plurimum laboravit in Scripturis pro devotione fidelium, et utilitate Praedicatorum, nam qua celebris Theologiae Doctor et insignis Verbi Divini Praedicator, plures edidit libros, maxime Concionatoribus nimis utiles. Et quidem primum opus intitulat: *Biga salutis*, in quo complectitur tomulos Concionum de tempore, de Sanctis, de preceptis, et Sermones Quadragesimales; Aliud vero opus intitulat: *Gemma fidei.*» A krónika másik részében is találunk Laskai Ozsvátra vonatkozó adatokat. Elhagyva ezúttal Laskai Ozsvát áradozó dicsőítését, csupán a prédikációíra vonatkozó részletet mutatjuk be: «*P. Osvaldus de Lasko* ex parentibus Hungarus (sic!) prognatus... Otio perpetuum bellum indicens, multa pro devotione Fidelium et Verbi Divini praedicato-

¹ *Historia, seu compendiosa descriptio Provinciae Hung. Ordin. Minorum S. P. Francisci... Cassoviae 1759. Pars I., pg. 14—15. (n. 36.)*

rum utilitate in scripturis laboravit, eatenus, ut qua insignis verbi Dei praeco plures ediderit libros concionatoribus praesertim utiles. Primum suum Concionatorium opus intitulat *Biga Salutis*, in quo complectitur plures tomos concionatorios; nimirum: de Tempore, de Sanctis, de Praeceptis et Sermones Quadragesimales. Alterum nominat: *Gemma Fidei*.»

Az egykori Salvatoriana Provincia évkönyvei — *Annales Provinciae SS. Salvatoris* — szintén beszámolnak Laskai Ozsvát irodalmi munkásságáról. A rend nevezetes férfiairol szóló fejezet¹ II. §-ában, a rendi írók sorában örökítik meg Laskai Ozsvát emlékezetét. Legjobb tudásom szerint ezen fejezetnek a szerkesztője Verebélyi Ambrus atya vala, kit 1785-ben a galgóczi káptalanon neveztek ki a rendtartomány kronologusának.² Ez a kézirat is a rend budai levéltárában található. A Laskai Ozsvátra vonatkozó részlet eleje a következőkép hangzik: «*P. Osvaldus de Laskó*. Vicariae Hungariae tertio Praefectus, constitutiones Pontificias, Generalium, et Vicariorum Provinciae sancita in unum volumen composuit facillioris observationis causa, anno 1499, quod in Archivo Provinciae superest. Versatus in sacris codicibus ad fidelium utilitatem et S. Oratorum subsidium duo edidit volumina (sic!) unum *Biga salutis*, alterum *Gemmam fidei* nominavit. In Biga salutis reperiuntur...» Következik az egyes kötetek leírása a gyöngyösi és müncheni rendi könyvtárak példányai alapján. Legvégiül megnevezi forrását: *Urbarium*, seu Chronicon Provinciale. Tehát szintén felöleli a régebbi krónikák anyagát.

A rendi krónikák kegyelettel írt följegyzései, miként láttuk, kétséget sem hagynak afelől, hogy a Biga salutis és Gemma fidei műveknek szerzője a mi Laskai Ozsvátunk.

2. A krónikák tanubizonyságát megerősíthetjük magából a prédikáció-gyűjteményből vett belső érveléssel is. S ez: *szent Ozsvát legendájának feltűnő szerepeltetése* a prédikációkban. Laskai Ozsvát több helyütt közöl prédikációiban egyes részleteket szent

¹ Provinciae Viri illustres. §. II. Viri a doctrina et editis operibus, vel manuscriptis comendabiles.

² A kötet elején ez a bejegyzés olvasható: «NB. Continuavit sedulo A. V. P. Ambrosius Verebélyi in Capit. Galgócziensi Ao 1785 constitutus Chronologus Provinciae.»

Ozsvát legendájából; máskor meg, a hol csak szerét ejtheti, hivatkozik szent Ozsvátra. Legszembetűnőbb az egészben a *Biga salutis de Sanctis* egyik prédikációja. A beszéd Haviboldogasszony ünnepére készült. A bevezetésben elmondja, hogy Haviboldogasszony ünnepén üli az Egyház azonfölül még szent Ozsvát, szent Domonkos és szent Afra vértanú emlékezetét. A beszédet három részre szaggatja. Az első részt a Haviboldogasszony ünnepének szenteli, a többi kettőben szent Ozsvát és szent Domonkos életéről szól. Ez az egyedüli eset az egész kötetben, hogy egy ünnepen három szentről is tárgyal; ép azért felkölti figyelmünket. Szent Domonkos bevonását megmagyarázza az a testvéri frigy, mely szent Ferencz és szent Domonkos rendje közt kezdettől fogva fönállott. Bizonyára Laskai Ozsvátnak is volt alkalmja prédikálni szent Domonkos napján valamelyik dominikánus templomban. Ámde szent Ozsvát előtérbe helyezése már határozottan a szentnek nevét viselő Laskai Ozsvátra vall.

3. Immáron végigkísértük a szerzőség kérdését minden árnyalatában. Magyar írók voltak, a kik elsőben vitatták Michael de Hungaria, illetve Temesvári Pelbárt szerzőségét; de viszont ugyancsak magyar írók szolgáltatnak igazságot Laskai Ozsvátnak.

Eddigi adataim szerint *Szirmay* Antal volt az első, ki teljes határozottsággal Laskai Ozsvátnak tulajdonította a *Biga salutis* szerzőségét. Zemplén vármegyéről írt monografiájában¹ Sárospatakról, mint szent Erzsébet születéshelyéről esvén szó, ezeket mondja: «Anno 1212. (sic!) Andream II. etiam regem hic diverticulum habuisse, conjicitur ex *Osvaldi a Lasco*, quem alii Pelbartum de Temesvár nominant, opere quod *Bigam salutis* inscript, sermone 180. (sic pro 108), ubi Beatam Elisabeth Andream Regis Hungariae Filiam in oppido Sáros-Pathach mundo fuisse natam asserit.»

4. A magyar bibliografia aztán hozzájuttatta Laskai Ozsvátot szellemi jussához. Szép számmal idézhetünk bibliografiai munkákat, melyek az ő neve alatt említik műveit.

a) *Frankl* Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. szá-

¹ Notitia historica Cottus Zempléniensis. Budaë, 1804. pg. 5., §. 18. — Id. Religio 1907. évf. 58. l.

zadban. Budapest, 1873. Függelék: A magyarországi nyomtatványok a XVI. században. A 347. lapon említi a Gemma fidei-t, megjelenése évét azonban hibásan mondja 1504-nek.

b) A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának magyar történeti és irodalomtörténeti *kiállítása*. (M. Könyvszemle 1877. évf.) 12. szám alatt leírva a Biga salutis de Sanctis 1499. kiadása. Utána eme megjegyzés: «A munka szerzője *Laskó Osvát*, a pesti Ferenczrendű zárda főnöke, kinek több homiletikai munkája van, melyek számos kiadást értek.» (309—310. l.)

c) *Hellebrant* Árpád: A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában levő ősnymtatványoknak jegyzéke. Catalogus librorum saeculo XV-o impressorum quotquot in bibliotheca Academiae Litterarum Hungaricae asservantur. Budapest, 1886. 221. l. — 290. sz. alatt pontosan leírja a Biga salutis de Sanctis 1497. évi kiadását.

d) *Catalogus* Bibliothecae Joannis Cardinalis Simor. Strigonii, 1887. col. 192. — Említve a Biga salutis (Sermones dominicales) 1506. évi kiadását.

e) *Szabó-Hellebrant*: Régi magyar könyvtár. III. köt. I. r. Budapest, 1896. — Ez a nagyszabású munka lehető pontossággal leírja Laskai Ozsvát műveinek összes kiadásait. Azt is jelzi, melyik könyvtárban van meg az illető kiadás. Ehhez lehetne még pótlékot adni. Azóta már számos példány került napfényre Laskai Ozsvát munkáiból. Az érdekeltek akár jelen dolgozathoz is kipéccézhetnek egynémely adalékot.

f) *Apponyi* Sándor gróf: Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. Budapest, 1900. I. köt. 24. l. — 35. szám alatt leírja a Sermones dominicales — Biga salutis 1498. kiadását. Érdekesekek a hozzáfűzött jegyzetek. Ezek sorában egy magyar vonatkozású passzust is közöl egyik prédikációból.

g) *Szinnyei* József: Magyar írók élete és munkái. VII. köt. Budapest, 1900. 801. has. — *Laskó Osváld* néven pontosan felsorolja a műveket, csupán a Biga salutis Sermones dominicales kötetét említi föl kétszer is.

h) *Varjú* Elemér: A gyulafehérvári Batthány-könyvtár. (Különlenyomat a «Magyar Könyvszemle» 1899—1901. évfolyamából.) Budapest, 1899—1901. 64. l. — Főlemlíti a Biga salutis-gyűjteményből a Sermones de Sanctis 1497. és a Sermones domini-

cales 1499. évi kiadását. Leírásukat mellőzi, csupán Szabó-Hellebrantra hivatkozik.

i) Dr. *Récsey* Viktor: Ösnyomtatványok és régi magyar könyvek a pannonhalmi könyvtárban. Incunabula et hungarica antiqua in bibliotheca s. Montis Pannoniae. Budapest, 1904, 168—69. l. — Laskó Osvaldus nevén 247. szám alatt fölemlítve meghatározza és precíz pontossággal leírja a pannonhalmi könyvtárban meglevő egyetlen Biga salutis kiadást, a Quadragesimale 1506. évi kettős példányát. Node a hozzáadott jegyzetet olvasva, már az a benyomásom, mintha Récsey ingadoznék, ha vajjon a Sermones de Sanctis, meg a Sermones dominicales Laskai Ozsvátnak, avagy Michael de Hungaria-nak tulajdonítandók-e, mint azt Hain, Lampel s mások hibásan megtették.

Ezzel végeztünk is dolgozatunk első részével, a szerzőség kérdésével.

II.

Laskai Ozsvátnak eddig csak nyomtatásban megjelent munkái voltak ismeretesek. Jómagamnak sikerült Laskai Ozsvát prédikációinak töredékes följegyzéseiből legalább némi nyomára akadnom egy elveszett (vagy lappangó) kézirat munkájának. S ez a *Kapisztrán-Vita*.¹ Erre a Kapisztrán-életrajzra «*Laskai Ozsvát ismeretlen műve*» czimet viselő dolgozatban² hívtam föl a figyelmet.

Ez az elveszett Kapisztrán-Vita volt Laskai Ozsvátnak prédikációinál is régibb, legelső munkája. Ámde mégse vesszük először sorba ezen munkára vonatkozó adatokat, hanem elsőben is nyomtatásban megjelent műveit tárgyaljuk s aztán külön vesszük kézirat munkáit.

A) *Nyomtatásban megjelent művek.* Laskai Ozsvátnak erészben három művét különböztethetjük meg: 1. Biga salutis hármas prédikáció-gyűjtemény. 2. Gemma fidei kötet. 3. A Rosarium, melynek negyedik kötetét ő fejezte be.

Laskai Ozsvátnak valamennyi műve Hagenauban jelent meg 1497. és 1516. közt; a Biga salutis sorozat több kiadásban is.

¹ Szándékosan írom így Kapisztrán-vita helyett, hogy ez utóbbinak kétértelműségét elkerülhessem.

² Religio 1908. évf. 43. sz. 697. l.

1. *Biga salutis* közös címmel egy-egy kötet vasárnapi, ünnepi és nagyböjti prédikáció jelent meg Laskai Ozsváttól. Hogy miért adta ezen címet a gyűjteménynek, azt a maga skolasztikus modorával megmagyarázza a *Sermones dominicales* kötet előszavában: «Pro eo, quia sicut *biga* duobus extat et voluitur rotis. Sic hij sermones tam dies dominicos quam etiam sacras festorum totius anni solemnitates. ut plurimum duobus perlustrant fructuosis sermonibus. Tum quia ad geminam clare prouehunt charitatem. dei videlicet et proximi. In quibus tota lex pendet et prophete Math. XXII. Tum quia de redemptore pio limpide tractant. in quo duplex creditur natura. diuina et humana. Tum etiam quia recto tramite ad summe desiderandam feliciter dirigit beatitudinem. que in duobus consistit principaliter. clara puta visione diuine maiestatis. et gloriose christi humanitatis.»

Laskai Ozsvát továbbá ebben az előszóban tájékoztat bennünket prédikációinak célja és iránya felől. Laskai Ozsvát nem ad közre elmondott beszédekét, se kidolgozott mintapredikációkat; hanem csak összegyűjti a hitszónokok számára a prédikációk anyagát, hogy abból ki-kí tetszése szerint válogathasson. Meg akarja könnyíteni a prédikátorok munkáját, hogy ne legyenek kénytelenek különféle könyvekben keresgélni prédikációik tárgyát, hanem az anyagot egybegyűjtve találják. Ezen anyaggyűjteménnyel tehát segédkönyvet akart nyújtani a hitszónokoknak. Ily szempontból kell elbírálnunk Laskai Ozsvát prédikáció-gyűjteményeit; nem szabad azokat mint tulajdonképeni prédikációkat ítélet alá vennünk.

Csupán a *Quadragesimale Bigae salutis* előszavában hangsúlyozza Laskai Ozsvát, hogy a kötet elmondott prédikációkat tartalmaz. S tényleg, vannak e kötetben olyan prédikációk, melyeket Laskai Ozsvát annakidején elmondhatott úgy, ahogy azok ránkmaradtak.

Laskai Ozsvát az egyszerű nép lelki szükségletét tartotta szem előtt. Erre vall prédikációinak egész iránya. A *Discipulus* néven ismeretesebb *Herolt* János († 1468.) dominikánus szerzetes prédikációinak van egy nevezetes passzusa, melyben arra ad oktatást, miről kell prédikálni az egyszerű népnek. Ez a passzus a *Quadragesimale discipuli* (irta 1435-ben) 3. számú

prédikációjában fordul elő következőképen: «Utilia et non subtilia, id est, decem praecepta, articulos fidei, septem sacramenta, et de poenis inferni et gaudiis coeli, quia poenae inferni retrahunt a malis et gaudia coeli inflammant ad bonum.» Laskai Ozsvát nagybőjti prédikáció-gyűjteményeiben minthacsak Herolt ezen útmutatása szerint volna összegyűjtve az anyag. A Quadragesimale Bigae salutis meg a Gemma fidei prédikáció-gyűjtemények együttvéve teljesen felölelik a Herolt ajánlotta prédikáció-tárgyakat. A Biga salutis nagybőjti prédikációi a tízparancsolatról tárgyalnak, a legutolsó pedig: «De acerbitate penarum infernalium et iocunditate celestis glorie.» A Gema fidei traktatusai pedig szólnak a hitágazatokról; a szentségekről stb. Mindezt a prédikációk népszerű irányának némi jellemzésére hoztuk föl.

Áttérhetünk már most a Biga salutis egyes köteteinek a felsorolására.

a) *Sermones dominicales*. Első ismert kiadása 1498-ból. Nem lehet czélunk pontos bibliografiai leírását adni; ezt elvégezte már Szabó-Hellebrant munkája. Csupán a kolofonját adjuk, minthogy az fontos életrajzi adatot is rejt magában: *Sermones dominicales perutiles Biga salutis intitolati a quodam fratre hungaro In conventu Pesthiensi. fratrum minorum de observantia comportati. Impensis quoque et sumptibus prouidi viri Johannis ryman per industrium Henricum Gran in imperiali oppido Hagenaw inibi incolam diligentissime impressi ac emendati Finiunt feliciter. Anno ab incarnatione domini. M.CCCC.XCVIII. ipsa die Vincentij martyris. — Ezenkívül megjelent még 1499., 1502., 1506., 1515. és 1516. években.*

Ez a kötet tartalmazza a bevezetést az egész ciklushoz; feltűnő tehát, hogy mégis a *Sermones de Sanctis* kötet jelent meg hamarébb. A Biga salutis de Sanctis kötet napvilágot látott 1497. július 27-én. Ennek oka bizonyára csakis a kiadón mulott. Laskai Ozsvát hihetőleg mindahárom kötet kéziratát egyidejűleg küldte sajtó alá.

A kötet összesen 124 prédikációt foglal magában. Felöleli az ünnepek kivételével az összes akkori prédikációs napokat. (*Sermones de Tempore*.)

b) *Sermones de Sanctis*. Első kiadása 1497-ből való;

további kiadásai 1499., 1502., 1506. és 1516. évekből. Kolofonja ugyanannyit mond, mint az előző köteté.

Tartalma 112 prédikáció az egyházi év ünnepkörére: az Úr, szűz Mária és a szentek ünnepeire, továbbá a templomszentelés évfordulatára. Különös figyelmet érdemelnek a magyar szentekről szóló prédikációk.¹

c) *Quadragesimale*. Első kiadása 1498-ból. Megjelent még 1501., 1506. és 1515. évben. Kolofonja így adja a címet: *Quadragesimale siue preceptorium*.

Tartalma szerint csakugyan *Praeceptorium*. Nagybőjti prédikációk; szólnak pedig az Isten tízparancsolatáról s a legutolsó a pokoli kinokról és a mennyei örömeiről. Összesen 44 prédikációt tartalmaz.

A kötethez függelék gyanánt *Exempla siue Miracula* címmel betűrendes erkölcsi példatár járul. A példatár 89 szám alatt 88 példát foglal magában. A 27. és 70. számú példa azonos; csak épen a címük más. A példákat Laskai Ozsvát csekélyke kivétellel a középkor legnagyobb erkölestanító példatárából, a *Speculum exemplorum*-ból veszi át, többnyire czimestül-mindenestül.

A Biga salutis egyes kötetei, mint láttuk, gyors egymásutánban többször is megjelentek; néha — így 1506-ban — mindahárom kötet egyszerre.

2. *Gemma fidei*. Csak egyetlen kiadása ismeretes, 1507-ből. Kolofonja szintén fontos életrajzi adatot rejt magában: *Quadragesimale Gemma fidei intitulum: tractans de sacrosancta et orthodoxa fide catholica: a quodam fratre hungaro diui ordinis minorum de observantia: ex conventu Pesthiensi. eiusdem ordinis Quardiano: accuratissime recollectum. Impressum ac emendatum a solerti ac industrio Henrico Gran calcographo in Hagenaw expensis ac sumptibus prouidi circumspectique viri Joannis rynman de Oringaw Finit feliciter Anno salutis nostre 1507. die vero sexta mensis Junij.*

A bevezetésben elmondja Laskai Ozsvát könyve keletkezésének a történetét. Szerzetes testvérei szőlítetták föl, írta szá-

¹ A szent Erzsébetről szóló prédikációk tárgyalva *Laban* művében: Az Árpád-házi szent Erzsébet-legendák irodalmunkban. Budapest, 1907. 58—94. lap.

mukra egy segédkönyvet a nagybőjti prédikációkra, hogy a kor tévtanaival szemben annál hathatósabban léphessenek föl.

Nevezetes ez a bevezető szó még egyéb szempontból is. Valóságos vezérczikk a nemzetiségi kérdésről.

A könyv összesen 71 nagybőjti prédikációt tartalmaz; a septuagesima vasárnaptól fehér vasárnapig bezárólag minden napra egy-egy prédikációt. Voltaképen azonban nem is annyira prédikációk ezek, hanem logikus rendben összeállított dogmatikus traktatusok. A műnek egész elrendezése főképen a *Diaeta salutis* című munkán épül föl.

Kiváló figyelmet érdemel a 33. számú prédikáció a török veszedelemről: «de thurcina persecutione et eius fine.» Forrása a következő ősnymotatvány: *Tractatus quidam de Turcis* prout ad presens ecclesia sancta ab eis affligitur. Ezt a traktatust dominikánus szerzetesek irták össze 1474-ben. Én az 1481. évi nürnbergi kiadást használtam a kalocsai főszékesegyházi könyvtárban. Hain ezenkívül még három hely- és évnélküli kiadást említ.¹

3. *Rosarium aureum*. Laskai Ozsvát fejezte be *Temesvári Pelbárt* ily című theologiai ismerettárát. Mikor 1504. január 22-én Temesvári Pelbárt «megszünt írni, tanítani és élni», hűséges társa, Laskai Ozsvát vállalkozott a Rosarium befejezésére. A III. rész — ezt még Pelbárt készítette — az ő gondozása alatt jelent meg 1507-ben; a befejező IV. részt pedig már neki kellett kidolgoznia. A kötet 1508-ban jelent meg, ugyancsak Hagenauban. Kolofonja megérdemli, hogy a maga egészében ideiktassuk: Rosarii theologie sapientie aurei Quartus liber: pro elucidatione Sententiarum libri Quarti: *per fratrem Osualdum de Lasko*: diui ordinis sancti Francisci de observantia: tunc prouincie Hungarie vicarium (Fratre Pelbarto defuncto) consummatus: in regia civitate Budensi. Impressusque impensis circumspecti viri archibibliopole Joannis Rynman de Oringaw: in officina industrii Henrici Gran: ciuis in opido imperiali Hagenaw Finit feliciter Anno salutis nostre millesimo quingentesimo octavo. II. die Decembris. — Szabó-Hellebrant² ezenkívül még a következő kiadásokat ismerteti: Velence 1586. és 1589., Brixen (!) 1590.

¹ Repertorium bibliographicum. n. 15678—80.

² Régi magyar könyvtár. III. köt. I. r. 752., 792. és 803. sz. a.

A Rosarium aureum teljes hittant nyújt. Enemben legnevezetesebb alkotás a skolasztika korában a munkája után Magister sententiarum-nak nevezett *Petrus Lombardus* műve: Libri IV. sententiarum. Kommentárokat irtak hozzá — hogy csak a ferenczrendi tudósokat említsem — Alexander Halensis, Bonaventura és Duns Scotus. Ezen kommentárok nyomában halad a Rosarium¹ is.

B) *Kézíratos munkák*. Laskai Ozsvátnak csak egyetlenegy kézíratos munkáját említik meg a krónikák: a nevéhez fűződő atyai és paksi konstitucziókat. Pedig hát kellett kézíratos munkájának többnek is lennie. Példa rá a Kapisztrán Jánosról írt életrajz.

1. *Kapisztrán-Vita*. Laskai Ozsvát ismételten is említi prédikációiban, hogy írt valamiféle munkát Kapisztrán Jánosról. Ez Laskai Ozsvátnak eleddig ismeretlen műve; bátran hozzátehetjük, hogy elveszett műve.

Elsőben is a Sermones dominicales 16. számú prédikációjában utal Kapisztránról szóló munkájára Laskai Ozsvát. A prédikáció megfelelő részletével való összefüggésében eképen hangzik ez a hely: «Sextum et ultimum miraculum fidei confirmans est vere fidei choruscatio. Choruscat namque multis miraculis in diversis orbis partibus. sicut temporibus nostris plus quam XL. mortui sunt resuscitati meritis beati Bernardini. et multi beati Ladislai regis hungarie meritis. *Rutilat etiam innumeris miraculis frater Johannes de Capistrano. ex quibus ego aliqua fidedigna notavi ad futuram fidelium devotionem.*» Kiviláglik ebből annyi, hogy Laskai Ozsvát összeállította Kapisztrán csodáinak jegyzékét.

Majd ismét a Gemma fidei 21. darabjában hivatkozik ezen ismeretlen művére Laskai Ozsvát. Ez a részlet így szól: «O quam multi etiam nostris temporibus resuscitantur. *nam et ipse scripsi de pio memorie patre Johanne de capistrano aliquos. et inscripti sunt de eo tres libri in quorum uno LIX. resuscitados celeriter computavit: que omnia clamant resurrectionem futuram.*». Könnyen tévedésbe ejthetné az embert ez a barátlanságnak is pongyola stilus. Az itt említett csodák — halot-

¹ A Rosarium közkedveltségéről tanuskodik a vatikáni Ottoboni-könyvtár 857. sz. XVI. századbeli kézírata: Notandae ex libro primo, secundo et tertio rosarij Pelbarti (fol. 7—100.), mely a Rosariumból vett prédikáció-vázlatokat tartalmaz. (M. Könyvszemle 1909. 248. lap)

tak föltámasztása — ugyanis nem vonatkoznak Kapisztrán Jánosra, hanem az ő lelki mesterére, Szienai szent Bernardinra, Kapisztránnal együtt a Ferenczrend kebelében a szigorubb rendtartás (*sacra observantia*) oszlopos úttörőjére. Kivehető ez Laskai Ozsvát prédikációinak több helyéből is. Így a *Biga salutis de Sanctis* 44. prédikációjának befejezéseként szent Bernardin legendáját adja, melyhez legvégül hozzáteszi: «*Frater etiam Joannes de capistrano publice predicavit: quod beati Bernardini meritis deus. LIII. mortuos suscitaverit. ex quibus cum XII. ipse locutus fuit etc.*» Párhuzamos evvel a *Sermones dominicales* 63. beszédjének következő passzusa is: «...sed ipsius meritis statum salutis sunt adepti. Alij meritis beati anthonij aut beati Bernardini. Nam temporibus nostris *secundum quod dixit frater Johannes de capistrano*. LV. mortui sunt resuscitati meritis beati Bernardini. Et ut idem dixit cum. XII. de resuscitatis locutus fuit. Plerique meritis gloriosi regis Osualdi.» A föltámasztott halottak száma változik ugyan ezen szemelvényekben, a mi utóvégre csupán iráshiba is lehet; ámde egybehangzóan tanusítják, hogy maga a halottak föltámasztása nem értendő Kapisztránra, hanem Szienai szent Bernardinra. Az illető passzus csupán csak reflexio Kapisztrán egyik prédikációjára. S valóban, maradt ránk Kapisztránnak egy prédikációja Szienai szent Bernardinról, kinek szenttéavatása érdekében oly buzgón fáradozott.

Összefoglalva már most Laskai Ozsvát hivatkozásait, bizonyos, hogy így írt volt egy munkát Kapisztrán Jánosról. Prédikációinál is korábbi műve volt ez, mivelhogy prédikációinak 1498-ban megjelent egyik kötetében (*Biga salutis* — *Sermones dominicales*) már említést tesz róla, sőt már előbb is található ezen ismeretlen művére némi reflexió a *Biga salutis de Sanctis* 1497-ben kiadott kötetében. Kapisztránról szóló műve három könyvre oszlott. Ezeknek egyike Kapisztrán csodáinak jegyzékét tartalmazta. A többi rész minden bizonnyal Kapisztrán életrajzát ölelte föl, esetleg némi szemelvényekkel Kapisztrán irataiból. Legalább is ismeretes ezen Kapisztrán-Vita tartalmából az a kis reflexió Kapisztránnak Szienai szent Bernardin életét tárgyaló prédikációjára.

Mindössze ennyit tudunk meg Laskai Ozsvát hivatkozásai nyomán ezen ismeretlen művéről. Kevés volna fogódzónak még

akkor is, ha ez a bizonyára szintén névtelenül íródott Kapisztrán-Vita még csakugyan lappangana valahol a Kapisztránra vonatkozó kéziratok sokaságában. Elveszett-e valjon ez a kézirat, vagy pedig csak lappang valamelyik könyvtár zugában? Se Temesvári Pelbártnak, se Laskai Ozsvátnak nem került elő eddig-
elé semmiféle kézírata. Ezek a hagyomány szerint odavesztek Budán, midőn a török a várat bevette. Legföljebb valami szerencsés véletlen vezethetne még Laskai Ozsvát nélkülözött kézíratainak, vagy ezek másolatának a nyomára. Jómagam három éve hajhászom már ezt a kéziratot Kapisztrán-Vitát, de hasztalan.

2. *Constitutiones familiae Hungariae observantium.* Laskai Ozsvát nevéhez fűződik az 1499. évi atyai (ma Sarengrad) és az 1507. évi pakosi (Paks) káptalanon elfogadott rendi konstitúciók gyűjteménye. Említést tesz erről már a Szalkai-féle krónika is, midőn Laskai Ozsvát tartományfővé választásával kapcsolatban írja:¹ «Tertius decimus Vicarius Frater *Osvaldus de Lasko* electus in conventu Pestiensis Anno Domini MCCCCXCVII. Item secundo idem electus fuit in Athia Anno Domini MCCCCXCIX. ubi omnes constitutiones Papales generales et vicariales in unum laudabiliter, omnibus facilliter ad studendum, et observandum comportavit.» Ugyanígy adják elő a konstitúciók gyűjteményének keletkezését a Szalkai-krónikának müncheni másolata és a rendi évkönyvek is; mindkettőnek idevonatkozó részleteit már föltebb, a szerzőség kérdésénél, közöltük. A bibliográfiában egyesegyedül *Szinnyei*² tesz említést a Laskai Ozsvát nevéhez fűződő konstitúciókról.

Ezen kéziratot konstitúciók az egyes konventek számára készült másolatokban szép számmal forogtak közkezen annak idején. Ma is ismeretesek ily másolatok különböző könyvtárak kéziratanyagából. Néhány kéziratot mi is fölemlítünk.

a) Elsősorban említendő a régi időktől fogva a rendi levéltárban őrizett *gyöngyösi* kézirat: *Constitutiones familiae Hungariae observantium*, cura vicarialis fratris *Osvaldi de Lasko*, in capitulo Athyensi 1499. editas (sic!) cum additionibus probabiliter et statutis Pakosiensibus, descriptas (!) manu cujusdam Fratris Ladislai a. 1512. Ezt említi *Szinnyei* is.

¹ Toldy: *Analecta* ... pg. 252.

² Magyar írók élete és munkái. VII. 801.

b) A *gyulafehérvári* Batthányi-könyvtár kézirata: *Constitutiones familiae Hungaricae fratrum minorum*. 8-r. 101 számozatlan levél. Írásidejét 1499—1505. évekre teszik. Beke indexében¹ 133. sz. a. fölvéve.

c) A *müncheni* udvari-állami könyvtár ugyanazon kézirata (Clm 9071), mely a Szalkai-féle rendi krónika másolatát őrizte meg számunkra, a rendi konstitucziókat is tartalmazza: «*Constitutiones provinciae Hungariae Fratrum Minorum*. Írásidejét meg tudjuk a végén levő megjegyzésből: «finis in Sowar 15. marty, 1535.» Tartalmazza az 1499. évi atyai statutumokat, beleszöve egyúttal az újabb rendi határozatokat egészen 1535-ig. Ezt a kéziratot fölhasználta *Kollányi* Ferenc a magyar ferenczrendiek XVI. századi életét felölelő korrajzában.²

Az atyai konstitucziókat, nemkülönben a pakosi pótlékokat a csiki konvent kéziratából kiadta *Batthyányi* Ignác gróf erdélyi püspök.³ A bevezetésben szól Laskai Ozsvátnak a konstitucziókhoz való viszonyáról is. Azonban egyes hibák is esusztak Batthyányi közlésébe. Atyát tévesen azonosítja a hasonnevű székely-udvarhelymegyei helységgel; ott persze hiába nyomoz egykori ferenczrendi kolostort. Atya (ma Sarengrad) Kapisztrán városával, Ujlakkal (Ilok) szomszédos dunamenti helység; ferenczrendi kolostora mainap is fönnáll. Pakost meg hibásan Rákosnak olvassa Batthyányi.

Ezek a rendi konstitucziók méltó emlékköve Laskai Ozsvát tartományfőnöki tisztében kifejtett buzgó működésének s egyben tanubizonysága Kapisztrán János szelleméhez való rendületlen ragaszkodásának.

Tekintetbe véve Laskai Ozsvát műveinek keletkezését, időrend szerint a következőképen állíthatjuk egybe műveinek jegyzékét: 1. Kapisztrán-Vita. 2. Biga salutis. 3. Constitutiones. 4. Gemma fidei. 5. A Rosarium IV. kötete. Ezidőszert Laskai Ozsvátnak ezen műveiről van tudomásunk.

¹ Index manuscriptorum Bibliothecae Batthyanianae Dioecesis Transsylvaniensis. Az Erdély-egyházmegyei Batthányi-könyvtár kézirati névsora. K. Fehérvár, 1871. 15. l.

² Magyar ferenczrendiek a XVI. század első felében. Budapest 1898.

³ Leges ecclesiasticae regni Hungariae. T. III. Claudiopoli 1827. pg. 609—635., pg. 650—653.

PÁRIS TUDOMÁNYOS KÖZKÖNYVTÁRAI.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

(Harmadik, befejező közlemény.)

IV.

A Bibliothèque de l'Arsenal.

Míg a Bibliothèque Nationale a párisi élet kellős közepén, egyik legforgalmasabb útvonalon van elhelyezve, addig a francia nemzet állománya második helyen álló könyvgyűjteménye, a Bibliothèque de l'Arsenal szinte elfeledten húzódik meg a boulevard de Henri IV-ba torkolló csöndes és kihalt rue de Sullyben, távol a tudományos és kereskedelmi élet góczpontjaitól. Csakis e kedvezőtlen elhelyezésnek tulajdonítható, hogy látogatottsága annyira elmarad akár a Bibliothèque Nationale, akár a Bibliothèque Ste Geneviève évről-évre emelkedő forgalma mögött. Most, a mikor fölmerült nálunk az a terv, hogy egyetlen állami nyilvános könyvtárunk, a Széchényi Országos Könyvtár a tudományos élet központjából kitelepíttessék, talán nem lesz fölösleges hangsúlyozni e körülményt, mely intő például szolgálhat ahhoz, hogy mily körültekintő óvatossággal kell egy ily közintézet elhelyezésénél eljárni. Morel, a kinek nagy munkáját dolgozatunk folyamán már több ízben idéztük, a maga szatirikus modorában a következőkép fejtegeti az Arsenal rossz elhelyezésének a hasznosságát: «Quand les livres de la Nationale, culottés, gras, incomplets, seront présentés sous verre non plus pour leur valeur, mais par soin hygiénique,... alors le frère cadet, l'Arsenal, sera là pour payer les dettes de son aîné, qui devait garder les livres, et qui les garde mal.»¹

A Bibliothèque de l'Arsenal kedvezőtlen elhelyezését magya-

¹ Bibliothèque I: 64.

rázza, ha nem is menti, az intézet történeti multja. Az intézet sajátosságos nevét attól az épületcsoporttól vette, melynek egyik részében a könyvtár elhelyezését nyerte. Ez épületcsoport a francia királyok fegyvertára volt s az a része, melyben jelenleg a könyvtár van elszállásolva, már 1599 óta a tűzészeti főparancsnok hajléka volt. E minőségben lakott itt Sully, IV. Henrik minisztere is, a kinek emlékét ma is hirdeti a lépcsőházban elhelyezett mellszobor s egy remek fafaragványokkal diszitett terem, a cabinet de Sully, melynek mai formája jóval későbbi kor terméke. A könyvtár története nem nyúlik ily mélyen vissza; egy, a XVIII. század közepén keletkezett, magángyűjteményből nőtt ki.

E magángyűjtemény megalapítója de Paulmy marquis volt, a ki, mint hadügyminiszter, 1757-ben költözött a palotába s habár ez állásától már 1758-ban megvált, hogy mint nagykövet szolgálja uralkodóját, a fegyvertárban birt lakását továbbra is megtartotta; 1770-ben, lemondva diplomáciai pályájáról, ide vonult vissza kedves könyvei közé s itt is hunyta le örökre szemeit 1787 aug. 23-án, 65 éves korában. A marquis nemcsak szenvedélyes könyvgyűjtő volt, hanem maga is megpróbálkozott az irodalom mezején. 1775-ben indította meg — persze nem a maga neve, hanem Jean François de Bastide, ma már méltán elfeledt író neve alatt — a kor egyik legnépszerűbb vállalatát, a *Bibliothèque Universelle des Romans*-t, mely évi tizenhat kötetben hozta a híres regények kivonatait. A marquis csakhamar összeveszett munkatársaival s már 1778 végén elzárta előlük gazdag könyvtárát. 1779-ben új vállalatot indít meg — mely az előbbinek mintegy folytatása — *Mélanges tirés d'une grande bibliothèque* czimen s haláláig 45 kötetet adott ki belőle.

A marquis valószínűleg igen jókor hozzáfogott a könyvek gyűjtéséhez; e szenvedély nyomai már egy 1747-iki levelében föllelhetők s hogy gyűjteménye jelentősebb méreteket öltött, arról 1754-ből van az első tanuságtételünk. Ez időben mintegy 60.000 kötet fölött rendelkezett. A könyvtár további gyarapodásának főforrásai Henry Martin szerint a következő gyűjtemények voltak: nagybátyja, d'Argenson gróf könyvtára, mely 1766 körül olvadt be de Paulmy gyűjteményébe s mely nem egy elsőrangú darabot tartalmazott, így a könyvtár ma is meglévő 41 burgundi

kódexét IV. Henrik két kötetnyi sajátkezű levelét, Berry herceg Prudentius-kéziratát stb.; a coelestinusok szomszédos klastroma, melyből a hetvenes évek folyamán nem egy becses kötet került át hozzá; a de La Vallière herceg könyvtárának 1773-ban elárverezett második s 1777-ben elárverezett harmadik része; Charles Adrien Picard jónevű bibliofil 1780-ban áruba bocsátott gyűjteménye; Hein báró könyvtára, melyet a marquis 1781-ben a maga egészében megszerzett 100.000 livresen s végül az elhunyt de La Vallière herceg gyűjteményének utolsó része, melyet de Paulmy 1785-ben 80.000 livresen váltott magához.

De Paulmy marquis 1784-ben a bibliothécaire du roi címéért folyamodott, de sikertelenül, jöllehet megígérte, hogy a királyi könyvtárra hagyja gyűjteményét s a tudósok számára már jóval előbb — az első adat 1767-ből való — hozzáférhetővé tette a könyvtárában felhalmozott kincseket.

De Paulmy marquist a szertelen könyvvásárlás anyagilag tönkretette, úgy hogy 1785. jun. 20-án kénytelen volt gyűjteményét potom 212.000 livresért eladni d'Artois grófnak, a későbbi X. Károly királynak. De Paulmy maga 112.000 livrest vett föl, halála után leánya és örököse 50.000 livrest kapott kézhez, a fenmaradó 50.000 livres pedig 1793 június 20-án lett volna esedékes, de a forradalom kitörése meghiusította ez utolsó részlet törlesztését. D'Artois gróf nem igen gyarapította a gyűjteményt, csupán annyit tett meg, hogy 1789 május 20-án átvitette az Arsenal épületébe saját versaillesi könyvtára egy részét is.

Alig két hónappal később a Bastille be volt véve s d'Artois gróf, a ki a királyi család legkevésbé népszerű tagja volt, elhagyta az országot. A Bastille szomszédságában levő könyvtár egy pillanatig komoly veszélyben forgott s csupán a gyűjtemény akkori öréneke, Saugrinnek lélekjelenléte mentette meg a pusztulástól. A Bastille bevételétől megittasult nép ugyanis megtudva, hogy d'Artois grófnak a szomszédos Arsenalban van a könyvtára, elhatározta, hogy azt is ostrom alá veszi. A könyvtáros azonban túljárt az eszükön: ura szolgálait királyi egyenruhákba bujtatta s a nép, mely ekkor még tiszteletben tartotta az uralkodó személyét, a ruhák láttára visszavonult.

A könyvtár különben az 1792. szept. 2-iki rendelet értelmében, mint az emigrált herceg egyéb vagyona, a nemzet

tulajdonába ment át s e naptól fogva Páris nyolczadik dépôt national litteraireje volt. A gyűjtemény leltározása 1793 máj. 3-án kezdődött s eltartott a III. év floreal hava 4-éig (v. i. 1795 április 23-ig). Az egész gyűjtemény értékét, beleértve a jelentékeny éremgyűjteményt s a palota berendezését is, 548.397 livresre s néhány soldóra becsülték. A direktorium 1796 jun. hó 10-én kelt rendeletével a könyvtárt a konvent által 1795-ben alapított Institut National-nak adományozta. Ez az adományozás nagy-jelentőségű a könyvtár történetében, mert ez által kiemelkedett a bárhová bekebelezhető dépôt national-ok sorából; együttmaradása biztosítva volt, sőt maga is gyarapodott — mintegy 50.000 kötettel — a többi dépôt-k anyagából. Az Institut-vel egyébként nem soká maradt egybekötve. A direktorium 1797 ápr. 28-án nyilvános közkönyvtárrá nyilvánította s azóta is az maradt mind a mai napig. Csupán az éremgyűjteményt vitték el s egyesítették a Bibliothèque Nationale hasonló gyűjteményével, valamint a metszetgyűjtemény legértékesebb darabjait is kiválogatták 1864-ben, hogy az akkor «császári» könyvtárba kebelezzék. Nagyszerű kéziratanyaga azonban egészen együtt maradt s Páris 1870-iki ostroma alkalmával sem szenvedett sérülést, minthogy e nehéz időkben az intézet pinczéiben volt elrejtve.

A Bibliothèque de l'Arsenal jelenleg két osztályból áll, úgymint a nyomtatványi és a kéziratári osztályból. A nyomtatványok kötetszáma hozzávetőlegesen 610.000. A kéziratoké közel 8000. Használatát két teremben bonyolítják le. Az egyik a nyilvános olvasóterem, a melybe belépőjegy nélkül jut a kutató. 1868-ban készült s mindössze negyven személyre van berendezve. A másik a tíz személyt befogadó Salle de travail, a melyet csak belépőjeggyel használhat az olvasó, a kinek e jegyet igazoló okmányok alapján állítja ki az igazgatóság bizonyos, előre meghatározott tudományos czél szolgálatában. A dolgozó teremben nemcsak a nyomtatványi osztály ritkaságait, hanem a kéziratári anyagot is használhatják. Tinta használata mindkét teremben meg van engedve. A használatra kikért művekről nápolysárga színű papírra nyomatott kérilapot kell kitölteni, mely megőrzendő s távozáskor beszolgáltatandó. Mintáját itt adjuk. (1. ábra.) A nyitási idő délelőtt 10-től délután 4-ig terjed. Házi használatra csakis az administrateur général külön felhatalmazása alapján adnak ki

Míg a Ste Geneviève-könyvtár főleg a tudományokra helyezi a súlyt, addig az Arsenal, harczias elnevezését meghazudtolva, elsősorban a szépirodalmat ápolja. A második köteles példány szépirodalmi részének zömét ide utalja át a miniszterium. A fonds nouveauban pl. a költészet 23.000, a színmű 25.000 s a regény 20.000 kötettel van képviselve. Különösen híres a könyvtár szindarabgyűjteménye, melynek gazdagságával maga a Bibliothèque Nationale sem vetekedhetik. Összesen mintegy 80.000 színmű van a gyűjteményben, úgy hogy a francia drámairodalom történetéhez ez a könyvtár a legfőbb forrás.

Szépirodalmi jellegének megfelelően a könyvtár olvasói is elsősorban az irodalmat hallgató egyetemi polgárokból, litterátus emberekből kerül ki. Az 1905. évi hivatalos statisztika szerint az olvasók száma 26.093-at, a használt kötetek száma 64.978-at tett.

A könyvtárnak mindössze öt tisztviselője van. Új könyvek vásárlására igen keveset fordíthat, hiszen pl. 1905-ben csupán 267 kötetet szerzett be pénzért, a mi valóban fölötte kevés, még ha mindjárt 1156 kötet került is köteles példányok útján a gyűjteménybe. Ily lassú szaporodás mellett teljesen érthető a személyzet kis száma, mely 1850 óta nemhogy emelkedett volna, hanem tetemesen — tizenegyről ötre — csökkent. Mindez azt látszik mutatni, hogy egy lassú haláltusában vívódó intézménnyel van dolgunk s bizonyos melancholiával hagyjuk el a méltóságos csöndbe burkolt épület komor falait.

V.

A Bibliothèque Mazarine.

Miként a Bibliothèque de l'Arsenal, úgy az Institut kupolás palotájában elhelyezett Bibliothèque Mazarine is magángyűjteményből nőtt ki országos intézménnyé.

Megalapítója az irodalomért és tudományért lelkesedő mindenható államminiszternek, Richeleunek utóda, az olasz származású Mazarin bibornok volt, ki elődjétől nemcsak a hivatalt, hanem nagyhírű könyvtárosát, Gabriel Naudét is örökölte. A könyvtáros mellé könyvtárra is volt szükség s ennek alapját Mazarin 1643-ban vetette meg azzal, hogy Naudé tanácsára 22.000 livresen megvásárolta néhai J. Descordes, limogesi kanonok

6000 kötetre becsült gyűjteményét, mely főleg vallástudományi és történeti művekből állott. Naudé e szerzeményt csak kiinduló pontnak tekintette; fáradhatatlanul működött tovább a gyűjtemény gyarapításán s még ugyanez évben 6000 további kötetet hozott össze, nagyrészt a szajnaparti antiquariusoktól. Az 1643. évben Mazarin könyvtára tehát 12.000 kötet könyvet s 400 skarlátpiros marokkói bőrbe kötött kéziratot tartalmazott.

Alig hogy együtt volt ez az anyag, a kardinális megnyitotta gyűjteményét a tudósok részére, a kik szorgalmasan igénybe is vették a könyvtárat. Naudé szerint a csütörtök délutáni nyitáskor gyakran 90—100 személy is megfordult a bibliothékában. Kezdetnek szép szám, de épen nem meglepő, ha tekintetbe vesszük, hogy ez időben még a királyi könyvtár sem volt hozzáférhető. Egyáltalán Mazarin gyűjteménye a negyedik az egész művelt nyugaton, melynek ajtai megnyitak a tudósok előtt.

Közben rohamosan gyarapodott a bibornoki gyűjtemény. Naudé előbb Flandriában, majd Itáliában járt ura megbízásából s ez utóbbi újáról nem kevesebb, mint 14.000 kötetel tért meg. Egyik kortársa méltán illette őt a *«grand ramassier»* jelzővel. 1646-ban a fáradhatatlan könyvtáros Németországba tett kirándulást s 4000 részben kéziratos, részben nyomtatott kötetel megrakodva tért vissza Párisba. Azután Angliában is megfordult, majd Spanyolországba készült, de ez az útja a politikai viszonyok következtében meghiusult. Olaszországi útján 27.000 livrest, a németországin 54.822 livrest s az angolországin 5273 livrest költött. Ezenkívül úgy a szerzők, mint a hatalmas miniszternek kedveskedni kívánó nagy urak, fejedelmek és követségek adományából is sok és értékes kötet gyűlt fel Mazarin rue Richelieu-beli palotájában, mely jelenleg a Bibliothèque Nationale épülettömbjének egy részét teszi.

E lázas tevékenység mellett nem lehet csodálnunk, hogy a könyvtár állománya 1649-ben már mintegy 45.000 kötetre rugott s fényesen kiállított helyiségben nyert elhelyezést.

A Fronde alatt a nagy áldozatokkal összehozott gyűjteményt pusztulás fenyegette, minthogy a parlament hosszas huzavona után elhatározta a bibornok könyveinek elárvereztetését. Naudé kétségbeesett hangú beadványban tiltakozott ez ellen a barbárság ellen, de hiába: az árverés megindult s mint Gui Patin egy 1652

január 30-án kelt levelében írja, addig a napig mintegy 16.000 kötet távozott a gyűjteményből ezen az uton, s noha a király több rendeletben meghagyta az árverés beszüntetését, a parlament nem is hederített a királyi rendelkezésekre.

Végre elsimultak a Fronde hullámai. Mazarin hatalma teljében tért vissza az ország fővárosába s legott hozzáfogott erősen megdézsmált könyvtára helyreállításához. A helyreállítás munkájával a parlament barbarizmusa elől Svédországba menekült s 1653-ban elhalt Naudé utódja, La Poterie bizatott meg. Feladatát igen megkönnyítették a megbékélt frondeurök, a kik egymással vetélkedve igyekeztek helyrehozni az egykor gyűlölt bibornok magánvagyonán ejtett csorbákat. Ezenkívül Mazarin 10.000 livre-sen néhai könyvtárosa, Naudé gyűjteményét is megszerezte, úgy hogy a bibornok halálakor ismét régi fényében ragyogott ez az impozáns könyvtár.

Mazarin halálos ágyán (1661) egy hatvan fiatalember részére berendezendő kollégiumot alapított s ezen intézethez csatolta könyvtárát is, melyet egy könyvtáros, egy alkönyvtáros és két szolga gondozására bízott. Ezenkívül meghagyta, hogy a könyvtár hetenkint kétszer minden irodalmi férfiúnak hozzáférhetővé tétessék.

A Collège Mazarin, vagy népies elnevezéssel Collège des Quatre-Nations számára a Szajna balpartján, a Louvre-ral szemben fényes palotát emeltek, mely külsőleg 1674-ben készült el. Az alapító hamvait 1684-ben szállították át a palotában e célra berendezett kápolnába; de a tanítás csupán négy év multán vette kezdetét. A könyvtárt is csak 1691-ben adhatták át a nyilvánosságnak. A könyvtár állománya közben erősen megcsappant, miután a kézirati anyagot s a nyomtatott könyvek közül mindazt, a mi a királyi gyűjteményben nem volt meg, áthelyezték ez utóbbiba. Kárpótlásul a királyi könyvtár duplumait engedték át a kollégiumi könyvtárnak, míg a kéziratokért 17.284 livrest fizetett ki a korona a végrendelet végrehajtóinak. Könyvtárossá L. Picques neveztetett ki 1110 livres fizetéssel és teljes ellátással. Az alkönyvtárosnak 500 livres, a szolgák mindegyikének pedig 150 livres fizetés járt, lakáson és ellátáson kívül. Gyarapításra a könyvtárnak évenként 1000 livres s a föntebb említett 17.284 livres évi kamatai szolgáltak. E kamatok 1751-ig 759 livrest,

azontúl csupán 433 livrest tettek. A kollégiumi könyvtár első negyven éve minden fontosabb esemény nélkül telt el. Az állomány ez idő alatt 6—7000 kötetrel emelkedett úgy, hogy gondoskodni kellett a könyvtárterem kibővítéséről is. Evégből eltávolították a terem boltozatát s az ekként nyert falterületet polczokkal borították, a melyeken 20.000 kisalakú kötet nyert elhelyezést. A terem belső erkéllyel is ekkor látták el, hogy a felső polczok hozzáférhetőkké váljanak. A átalakítási munkálatokat Desmarais könyvtárossága alatt létesítették, a kinek nevéhez fűződik az új betűrendes katalogus elkészítése is. Közben a könyvtár állománya is egyre növekedett. 1760-ban, Desmarais halála évében a kötetek száma 45.000 volt, 1778-ban 50.000 és 1787-ben 60.000. A könyvtáros fizetését 1781-ben 1800 livres-re emelték, míg az alkönyvtárosnak csupán 200 livres többlettel kellett beérnie.

A forradalom alatt a többi állami könyvtárhoz hasonlóan a Bibliothèque Mazarine is bőven gyarapodott. Leblond abbé, az akkori könyvtáros, nem kevesebb mint 50.000 kötetet szerzett meg intézete részére a fejedelmi, főrangú és egyházi gyűjteményekből összeharácsolt dépótból. Az új anyag elhelyezése már több gondot okozott, mert a forradalmi kormány sokat ingadozott a Collège des Quatre-Nations épülete jövő rendeltetését illetőleg. Egy ideig börtönnek használták az épületet, majd 1805-ben az *Institut de France* elnevezése alatt egyesített öt akadémia szállásául jelölték ki, mely mai napig osztozik a Bibliothèque Mazarine-nal az egykori kollégium nemes arányú épületén. Az Institut meglehetősen sok helyet foglalt el a tágas épületben. Az udvari szárnyon a Mazarin-könyvtár új szaporulata részére átalakított csarnokot egyszerűen a maga könyvtára részére foglalta le. Leblondnak új területről kellett gondoskodnia. Ekkor alakították át, 23.000 frank költséggel, az oromzatot a jelenlegi könyvraktárrá s ekkor adták át a könyvtárnak a nagy csarnok alatt lévő félemelet nyolcz termét is. — 1799 óta a könyvtár minden nap d. u. 12—2 óráig, 1830 óta pedig naponkint d. e. 10-től d. u. 3 óráig volt nyitva a közönség részére. 1807-ben a könyvtár állományát az Almanach impérial 92.304 kötetre becsülte, míg 1821-ben már 150.000 kötet lőn kimutatva. Jelenleg a könyvtár állománya közel 260.000 kötet.

Míg a forradalom hányatott korszakában a Bibliothèque

Mazarine háborítatlanul virágzott, sőt tetemesen gyarapodott is, addig a restauráció első éveiben komoly veszedelem fenyegette. XVIII. Lajos ugyanis 1819. végén rendeletet adott ki, mely a Mazarin-féle könyvtárt az Institut könyvtárával közös kezelésben egyesítette, de a kétféle könyvanyagot továbbra is elkülönítve hagyta. A könyvtár intéző-bizottsága nem nyugodott meg ebben az intézkedésben, mely a nagynevű alapító eredeti céljával ellenkezett s minthogy az Institut kötelékébe tartozó akadémiák közül is három tiltakozott az egyesítés ellen, 1821. végén ezt a kegyetlen intézkedést megszüntették.

Azóta a Bibliothèque Mazarine háborítatlanul tovább vegetál. Dologi kiadásaira az 1905. évi költségvetésben 14.035 frank volt előirányozva. Új beszerzésekre évenként 3000 frank áll rendelkezésre, valóban csekély összeg a világ évi könyvtermeléséhez képest s alig hogy arra elég, hogy a folytatásos művek további beszerzését biztosítsa. A beszerzés terhén némileg könnyít az a körülmény, hogy a második köteles példányok egy részét, főleg a régészeti, paleografiai műveket, ide utalja át a minisztérium. Az évi gyarapodás 1500—2500 kötet közt ingadozik.

Az új szerzemények, tekintet nélkül a beszerzés módjára, közös növedéknaplóba vezettetnek, melynek számozása megindítása óta egyfolytában halad.

Az anyagról 1900 óta fiókokban elhelyezett s pálczával összetartott czédula-katalogus készül, mely együttes betűrendben adja a szerzőket s a tartalmat közelebbről megjelelő rendszókat. A rendszókról készített lapok sárgaszínűek. A közepes vastagságú, kockázott kartonlapok 7·8 cm. szélesek és 11·6 cm. magasak. E czédula-katalogus a nagyközönség számára megközelíthetetlen.

Az anyag részben az olvasóteremben, részben a vele egy szinten, továbbá a félemeleten és a tetőzet alatt végigfutó raktárhelyiségekben van elhelyezve. Az 1850-ig beérkezett művek három nagyságon belül szakrendszer alapján vannak fölállítva. Az 1850 óta beérkező kötetek viszont ugyancsak három alakon belül érkezésük rendjében kerülnek a polczokra s folyó számozással vannak ellátva. Az 1—10.000 számcsoport a foliánsoknak, a 10.000—20.000 számcsoport a negyedréti köteteknek, a 20.000—végtelenig terjedő számcsoport pedig a

nyolczadrétű vagy annál is kisebb alakú köteteknek van fön-tartva. A folyóiratok külön teremben vannak fölállítva s a könyv-raktárakba csakis a már megszűnt s így zárt sorozatot alkotó vállalatok kebelezetnek be.

A könyvtár főleg XVI—XVII. századbeli theologiai és orvosi művekben gazdag. Figyelemre méltó a Mazarin-re vonatkozó röpiratok s történeti munkák szinte teljes gyűjteménye. A francia szépirodalom hiányosan van képviselve, de a XVI—XVII. századbeli olasz irodalom oly ritka teljességgel van egybegyűjtve, hogy e kor tanulmányozásánál a Mazarin-könyvtár szinte nélkülözhetetlen segédeszköz. Az inkunábulumok két termet töltenek meg. Számuk nem nagy: alig másfélezer; de nem egy ritkaság van közöttük. A gyűjtemény legértékesebb darabja a Gutenberg-féle 42 soros ú. n. Mazarin-biblia. A kéz-irattári rész szintén két termet tölt meg. Zömét a könyvtár a forradalom alkalmával szerezte; nagyrésze — a dépôt littéraires származásának megfelelően — teológiai jellegű s nem egy fényesen miniált Missale és Psaltérium akad között. A jog-tudományt és a középkori történetírást szintén számos nagy-becsű emlék képviseli.

Az olvasóterem, mely minden felnőtt részére szabadon hozzáférhető, az első emeleten van elhelyezve. Lépcsőháza az Institut első udvarából nyílik s kapuzata felett ez a latin fel-írás tájékoztatja az idegent: Bibliotheca Fondatore Mazarinea. A szoborművekkel gazdagon díszített lépcsőházból egy rostély-zattal ellátott szekrényekkel butorozott előterembe jutunk. A szek-rények az atlaszok s rendkívüli nagy-alakú kiadványok befogadá-sára szolgálnak. Az olvasótermet 11 nagy ablak világítja meg, mennyezetéről pedig hat aranyozott bronz-csillár függ alá, me-lyeket nem vesznek igénybe, minthogy a könyvtár télen reggel 10-től d. u. 4-ig, nyáron d. u. 5-ig van csak nyitva. A bejárástól balra kis benyíló van, a melyben a legfontosabb életrajzi gyűjte-mények, enciklopédiák, auctor-kiadások és történelmi források vannak egybegyűjtve. A teremnek a quai Contira néző fala köze-pén van a felügyelő-tisztviselő emelvénye s körülötte a könyv-tár katalógusa. A terem közepén elhelyezett asztalok mellett 60 személy foglalhat helyet. A teremben elhelyezett tárgyak közül főlemlítendő a XVI. Lajos rendeletére készült hatalmas föld-

Marque du gardien
qui a reçu
le laissez-passer.

Mazarin czímere,
fölötte a bibornoki
kalappal s e kör-
irattal: Bibliothèque
Mazarine.

SÉANCE du 19

OUVRAGES REÇUS EN COMMUNICATION

PAR

M.
demeurant

Marque du gardien qui a donné les volumes.	TITRE DES OUVRAGES COMMUNIQUÉS.	COTE.
1		
2		

Écrire TRÈS LISIBLEMENT son nom et son adresse. Toute indication reconnue fausse entraînera l'exclusion de la bibliothèque.

REMETTRE ce bulletin à l'un des bibliothécaires, entre les mains de qui il restera.

Avant de QUITTER LA SALLE, réclamer ce bulletin à l'un des bibliothécaires, en lui présentant les ouvrages qui y sont inscrits, et faire frapper sur le bulletin la mention: RENDU.

Tout lecteur est RESPONSABLE des ouvrages inscrits sur son bulletin jusqu'au moment où ceux-ci portent la mention: RENDU.

Pour obtenir un laissez-passer, les portefeuilles devront être PRÉSENTÉS OUVERTS.

2. Kérőlap a Mazarin-könyvtárban.

gömb; egyenlítőjének átmérője 1'60 m., kerülete 8'17 m., az egész földgömb felülete 21'24 m.,² köbtartalma pedig 92'03 m.³

Az olvasó a szükséges könyvekről kérő lapot állít ki, mely-

nek kisebbitett mintáját itt adjuk. (2. ábra.) A Mazarin ezimerével ékesített, fehér színű kéréslapok méretei $25 \times 16,5$ cm. s 2—2 mű följegyzésére szolgálnak. A kitöltött lapok az ügyeletes tisztviselőnek adatnak át, a ki a szolgálak útján kihozatja a kért műveket. Egy-egy ülésen az olvasó rendszeren öt művet (tíz kötetet) vehet igénybe, de vannak kivételek is. Irattáskáját, saját könyveit magával hozhatja az olvasó, de a terem elhagyásakor, a mikor kéréslapját az ügyeletes tisztától visszakéri, a magával hozott anyagot is be kell mutatnia s szabad elmenetelt biztosító írásbeli engedélyt kell kérnie. 1905-ben az olvasótermet 10366 egyén vette igénybe, a kik mindössze 15.985 kötetet használtak. A használat zöme (4.176 eset) a történelmi szakra esett. Ezt követte az irodalom-szak (3.195 eset); azután jöttek a folyóiratok és szótárak (2.126); még mindig 1000-en felül volt az esetek száma a fizikai és erkölcsi tudományszakoknál, míg a vegyes, a jogi és a hittudományi szak forgalma mélyen e szám alatt maradt.¹

Házi használatra a könyvtári tisztviselők, az Institut tagjai s a különböző fokozatú iskolák tanárai jogosultak. A kölcsönzésről térítvényt nem adnak, hanem naplót vezetnek, melybe a kikölcsönzött mű szerzőjének nevét, címét, jelzetét, a kivétel s beérkezés napját jegyzik be, továbbá a kölcsönadó tisztviselő és a kölcsönvevő sajátkezű aláírásával is ellátják. A kikölcsönzési napló a szerzők betűrendjében van vezetve. A kikölcsönzött művek helyére karton lapot helyeznek, mely röviden tájékoztat arról, hogy kinél van az illető kötet. A kölcsönforgalom meglehetősen lanya: 1905-ben csupán 246 kötet.

VI.

A Bibliothèque de l'Institut.

Befejezésül néhány szóval az akadémiák közös könyvtáráról is megemlékezem, mely ugyancsak az Institut palotájában van elhelyezve, a Bibliothèque Mazarine tőzsomszadságában, de külön bejáróval, olvasóteremmel s igazgatósággal. A Bibliothèque de l'Institut — mint az előbbi fejezetekből láttunk — alig száz éves multra tekinthet vissza. Törzssanyagát részben a forradalom alkalmával elkobzott könyvkészletből merítette s ez a régebbi

¹ V. ö. Morel i. m. I.: 67—68.

anyag betűkkel jelzett szakokban, metodikusan van elhelyezve. 1894-ben új sorozatot nyitottak, mely a gyarapodást folyószámmal ellátva négy alakon belül (ú. m. 2°, 4°, 8°, 12°) állítja fel.

BIBLIOTHÉQUE DE L'INSTITUT

Nom de l'Emprunteur :

Adresse :

Titre de l'ouvrage emprunté :

.....

SIGNATURE DE L'EMPRUNTEUR :

Date de l'emprunt :

Date de la restitution :

N. B. — Ce Bulletin devra être rendu à l'Emprunteur au moment de la restitution du volume

3. Térítvény az Istitut könyvtárában.

A könyvtárban két növendéknaplót vezetnek, melyek egyike a vételek, másika az adományok bejegyzésére szolgál. A könyvtár főleg az utóbb említett módon gyarapszik. Ide számíttatnak a többi akadémiák cserepéldányai, az akadémiái üléseken bemutatott művek egy példánya s a számos pályázatra beérkező öt-öt példány egyike. A folytatólagos művekről ideiglenes czédulákat

vezetnek s csak teljessé válásuk után vezetik be a végleges jegyzékekbe. Az anyagról szerző s tárgyszó szerint készült czédula-jegyzék van, együttes betűrendben. A czédulák nem tokokban, hanem csavarokkal egybetartott ívrétű kötetekben nyertek elhelyezést. A szaporulat czéduláit félékenként sorozzák be a kötetekbe.

A Bibliothèque de l'Institut nem tekinthető igazi közkönyvtárnak, minthogy idegenek csupán két akadémikus ajánlására kaphatnak engedélyt a nagy olvasóterem igénybevételére. E terem szomszédságában két kisebb dolgozó szoba áll kizárólag az Institut tagjainak a rendelkezésére. A könyveket előszóval kérik. A kiszolgálást négy szolga bonyolítja le, a kik egyuttal a czédula-katalogus készítésével (!) is meg vannak bízva.

Házi kikölcsönzések alkalmával minden egyes kötetről két térítvényt állítanak ki: egy halványkék és egy fehér színűt. A könyv visszahozatala alkalmával az olvasó visszanyeri a kék színű térítvényt, míg a fehér az irattárba helyeztetik. (3. ábra.)

A könyvtár állománya mintegy 450.000 kötet és kézirat. Dologi kiadásokra javadalma évenként 24,000 frankban van megállapítva.¹ Évi forgalmáról közelebbi adataink nincsenek.

¹ V. ö. Minerva. XIX : 882.

TÁRCZA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1910. ÉV ELSŐ NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga az elmúlt negyedévben kötelespéldányokban 2915 drb, ajándék útján 466 drb, vétel útján 417 drb, hivatalos kiadvány útján 3 drb, összesen tehát 3801 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül kötelespéldányok czimén beérkezett alapszabály 207 drb, egyházi körlevél 17 drb, falragasz 1893 drb, gyászjelentés 1381 drb, hivatalos irat 215 drb, műsor 452 drb, perirat 3 drb, színlap 1857 drb, zárszámadás 237 drb, különféle 510 drb, vagyis összesen 6802 drb apró nyomtatvány. Vételre fordítottatott 2278·42 korona 116·02 márka, 18 lira, 8·6 frank.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: A múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelő-sége, Bába-kalauz szerkesztősége, Belügyminiszterium (2 drb), Budapesti tud. egyetem bölc. karának dékánja (31 drb), Czárán Márton (2 drb), Dunamelléki ref. egyházkerület (2 drb), Egri főegyházmegyei hatóság, Fejérpataky László (4 drb), Földművelésügyi miniszterium (2 drb), Földrajzi közlemények szerk. (2 drb), Fraknoi Vilmos, Guareschi Icilio (Torius), Gulyás Pál (6 drb), Győri püspök, k. k. Handelsministerium (Wien), Huber Lipót (Kalocsa 10 drb), József műegyetem rektora (2 drb), Kais. Akademie der Wissensch. (Wien, 6 drb), Kalocsai főegyházmegyei hatóság, Kele Antal (Zalaegerszeg), Képviselőházi iroda (4 drb), Kereskedelemügyi miniszterium, Kongl. universitets-bibl. (Uppsala), Kuthy Zoltán (Newyork), Legacion de la republ. Argentina (Wien), Lorenc Artur, Maderspach Livius (Zólyom), M. kir. állami számvevőszék elnöke, M. kir. központi statisztikai hivatal (5 drb), M. kir. orsz. meteorológiai s földm. intézet, Magyar heraldikai és genealogiai társaság, Magyar könyvkereskedők egylete, Magyar ornithológiai központ, Magyar Nemzeti

Múzeum igazgatósága, Magyar Tud. Akadémia (14 drb), Mahler Ede, Matica Srpska (Ujvidék), Moricz Zsigmond (2 drb), Musée russe de l'empereur Alexandre III. (St. Petersbourg), Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsa, Nitsche József, Obál Béla (Eperjes), Orsz. magy. kertészeti egyesület, Rendes Géza, Siposs Antal (6 drb), Sopron város közönsége, Supka Géza, Szabadság szerk. (Cleveland), Szádeczky Béla (Kolozsvár), Szalay Imre, Szathmáry Kornél, Székesfehérvári Hirlap kiadóhivatala, Telekes Béla, néhai Thaly Kálmán (315 drb), Tietosanakirja szerk. (Helsinki), Vallás- és közokt. minisztérium (2 drb), Veszprémi egyházmegyei hatóság, Zambra Alajos.

Nevezetesebb szerzemények: Szent Dávid százötven soltári. Amsterdam 1686 (ára 108 kor.), Francke A. H. oktatása a gyermeknevelésről. Halle 1711 (Thaly K.), Francke A. H. Sz. Írás szerint való életnek regulái. Halle 1711 (Thaly K.), Új kalendariom 1706, 1707, 1708, 1709, 1711. Komárom (Thaly K.), Új kalendariom 1704, 1705. Lőcse (Thaly K.), Ács Mihály: Magyar Theologia 1709. Bártfa (Thaly K.), Zrinyi M.: Adriaí tengernek syrenája. Bécs 1651 (Thaly K.), Calendarium Tyrnaviense 1707, 1710, 1711 (Thaly K.), Histoire du prince Ragotzi. Kassa 1707 (Thaly K.).

A könyvtár helyiségeiben az elmúlt évnegyedben 8629 egyén 21234 kötet nyomtatványt használt, kölcsön útján pedig 541 egyén 1326 kötetet.

Az elmúlt évnegyedben 2381 munka osztályoztatott, amelyről 2932 cédula készült. Kötésre küldetett 531 munka 660 kötetben.

A kötelezpéldányok átvételére berendezett helyiségbe 642 csomag érkezett, 691 levél expedáltatott, amiből 226 reklamálás volt.

Az 1897: XLI. t.-czikk intézkedései ellen vétő nyomdajadonosokkal szemben, valamint olyan egyénekkal szemben, akik a könyvtárból kikölcsönzött könyveket ismételt fölszólításra se adták vissza, a törvényes eljárás hét esetben indított meg.

II.

A *kézirattár* az 1910. év első negyedében ajándék útján 54 irodalmi levéllel és 14 irodalmi analektával, vétel útján 3 újkori kézirattal, 1 zenei levéllel és 15 irodalmi analektával, áttétel útján 1 zeneművel, összesen 88 darabbal gyarapodott. Vételre összesen 458 korona 20 fillért fordítottunk.

Ajándékozók voltak: Gulyás Pál, Mahler Ede, akik külföldi tudósok hozzájuk írott leveleit, néhai Széll Farkas, aki hagyatékából több irodalmi levelet és analektát (főleg Sinay Miklósról)

vonatkozókat) és Tettei Nándor, a ki néhány Kertbeny-levelet ajándékozott a kéziratárnak.

A szerzett anyagból kiemeljük a magyar színészet egyik úttörőjének, Balogh Istvánnak 1820—1839 között írt naplóját, Liszt Ferencz egy érdekes levelét és egy érdekes magyarnyelvű gyógyszerészkönyvet, melyet Mathiolus után Vay Ádámné Zay Anna fordított magyarra.

A gyarapodás földolgozásán kívül a megkezdett munkák folytatódtak: az irodalmi levelestár revíziója és a Pulszky-gyűjtemény földolgozása.

Az évnegyed folyamán 77 kutató 358 kéziratot használt. Kölcsön adtunk 5 esethen 9 kéziratot.

III.

A *hirlaposztály* gyarapodása: A) Kötelezpéldányok: a) nyomdai kimutatással érkezett, csomagokban, 281 évfolyam 17.502 számban; b) számonként 4586 szám; összesen 281 évfolyam 22.088 számban. B) Ajándék (a «Veterinarius» szerkesztőségétől) 6 szám. C) Attétel a könyvosztályból 2 évf. 121 szám. Végösszeg: 288 évf. 22.751 szám.

A könyvtár helyiségében 1007 olvasó 1811 kötet hirlapot, házonkívül 19 olvasó 63 kötetet használt; összesen 1026 olvasó 1874 hirlapkötetet.

Átnézetett 288 évf. 17.891 szám. Czéduláztatott 250 évf., közte 22 új lap.

A nyomdai kimutatással érkezett kötelezpéldányok első ízben a növedéknaplóba jegyeztettek, minden alkalommal pedig külön nyilvántartó czédulákra. A számonként érkezettek hetenként beosztattak a betürendben tartott teljes anyagba.

IV.

A *levéltár* a lefolyt évnegyedben vétel útján 1134 drb, ajándék útján 1031 drb, irattal, azonkívül vétel útján a gróf Beleznay-levéltár anyagával és néhai Türr István hagyatékával gyarapodott, mely két utolsó gyarapodás darabjai a fenti számokban nem foglaltatnak benn.

A családi levéltárak száma az elmúlt évnegyedben nem gyarapodott.

Vételre fordítottatott 43.950 korona, 93⁵⁰ márka és 1200 frank.

Ajándékaikkal Darányi Kálmán, dr. Mika Sándor, id. Szinyei József, özv. Széll Farkasné és Tettei Nándor gyarapították a levéltár anyagát.

A törzsgyűjtemény gyarapodásából 2 darb középkori okle-

velek, 12 drb a középkori iratok másolatainak, 1287 drb az újkori iratok, 169 drb az 1848/49-es iratok, 4 drb a czimereslevelek, 9 drb a czéhiratok és 745 drb a gyászjelentések csoportjára esik.

A czimereslevelek csoportjára a következők esnek:

1. 1631 december 16. Bécs. II. Ferdinand czimereslevele Lévay András részére. Magyar fordításban. 2. 1639 május 22. Gyulafejevárvár. I. Rákóczi György czimereslevele Hidvéghi István részére. 3. 1801 február 27. Bécs. I. Ferencz czimereslevele Szállér Jakab részére. 4. 1814 december 9. Bécs. I. Ferencz czimereslevele Lukich György részére.

A negyedévi gyarapodás közül kiemelendő első sorban néhai Türr István tábornok hagyatéka, mely az ő levelezésén kívül, életére és működésére vonatkozó iratokat, köztük a Korintusi és Panama-csatornára, a magyar légióra és az emigrációra vonatkozókat tartalmaz, azonkívül óriási tömegben Türr István hazai és külföldi hírlapokban megjelent cikkeit, reá vonatkozó újságkivágatokat, tőle származó emlékiratokat, röpiratokat stb., a melyekből az elhunyt irodalmi munkálkodása megközelítő teljességgel lesz majd összeállítható. A gyűjtemény rendezése megkezdett, de óriási terjedelménél fogva hosszú időt veendő igénybe, míg teljesen rendezve lesz.

Kiemelendők továbbá a negyedévi gyarapodás közül a gróf Kreith Bélától megvett iratok, köztük a komáromi vár parancskönyve az 1849 június 25-től október 3-ig terjedő időszakból, mely azonban az irodalomban nem ismeretlen. Kiemelendők még az 1848-iki bácsszenttamási, földvári és csurogi ütközetéről szóló, a karlóczai szerb nemzeti bizottsághoz intézett jelentések szerb nyelvű fogalmazványai, továbbá a Folacci ajocciói kereskedőtől megvett emigrációlis levelek, melyek Kossuthtól, Teleki Lászlótól, Cavourtól stb. Pietri szenátorhoz intézvék.

A lefolyt évnegyedben 52 kutató 19.805 drb iratot használt. Kikölesönöztetett 12 terítvényen 912 drb irat.

A negyedév kisebb szerzeményei földolgoztattak. Munkába vétettek a gróf Beleznay-iratok, a melyek borítékozása már megkezdett. Azonkívül megkezdett a Türr-iratok rendezése a gyűjteményben lévő levelezés rendezésével.

Befejeztetett és fölláttatott a Szunyogh-levéltár, a mely 10 drb középkori oklevélmásolatot, 63 drb XVI. századi mohácsi vész utáni iratot, 1276 drb XVII. századi, 8324 drb XVIII. századi, 7809 drb XIX. századi iratot, 19 drb elenchust, 1 drb genealogiát, 16 drb rajzot és térképet, összesen 17.513 drb iratot foglal magában. A levéltári személyzetet azonkívül nagy mértékben igénybe vette a működő miniszteri vizsgáló bizottság kiszolgálása és kérelmeinek teljesítése.

SZAKIRODALOM.

Czímjegyzéke, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium könyvtárának. Budapest (1909), Kir. magyar tudományegyetemi nyomda. 8-r. 379; 6 l.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium könyvtáráról előkelő kiállítású nyomtatott jegyzék hagyta el a sajtót, mely a következő tizenegy osztályon belül csoportosítva szolgál fölvilágosítással a gyűjtemény anyagáról: *A)* Neveléstudomány. *B)* Oktatásügy. *C)* Hittudomány. *D)* Jog- és államtudomány. *E)* Bölcsészet. *F)* Társadalomtudomány. *G)* Művészetek. Múzeumok. Műszaki tudomány. *H)* Irodalom. Nyelvtudomány. *I)* Történelem. Földrajz. *J)* Természettudományok. *K)* Vegyesek. Alosztályok csupán a két legterjedelmesebb osztálynál vannak megállapítva; ezek a neveléstudomány, mely elméleti és történeti részre szakad és az oktatásügy, mely magyarországi és külföldi részre oszlik. E két szak tölti meg a jegyzék egyharmadát. A műveket a szerzők neve alatt, vagy ha az ismeretlen, a cím legelső alany esetben álló főneve alatt vették föl a jegyzékbe. Gyűjteményes vállalatoknál az egyes kötetek szerzői alól utalás történt. A lap-számozás rendszerint ki van téve, bár itt-ott — pl. Lewis, *A philosophia története* (201 l.), vagy Westermarck E., *Ursprung und Entwicklung der Moralbegriffe* (208 l.) című műveknél — ez is elmaradt. A rétnagyság megjelölésére s a helyrajzi szám vagy jelzet közlésére a katalógus nem terjeszkedik ki. Kár, hogy a kötethez nem készült betűrendes név- és tárgymutató, mert e nélkül a gyors tájékozódás nem épen könnyű.

A szerkesztés nagy gondosságot és körültekintést igénylő munkáját a miniszterium III/b ügyosztálya végezte. A munkát kiegészíti «A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium könyvtárába az 1910. évben járó hirlapoknak és folyóiratoknak betűrendes jegyzéke» cz. 6 lapra terjedő pótfüzet. —sp.—

Oesterreich-Ungarische Buchhändler-Korrespondenz. Festnummer anlässlich des 50jährigen Bestehens 1860—1910. Red.

v. *Karl Junker*. Wien, 1910. Hollinek-testvérek kny. 4- r. 98, 110, 24, 45. l.

Az Osztrák-magyar könyvkereskedők egyesülete fennállása félszázados fordulója alkalmával díszes ünnepi számot adott ki hivatalos lapjából, a *Buchhändler-Korrespondenz*-ből, mely egész kötetté nőtte ki magát. A kötet első része általános czikkek keretében ad történeti visszapillantást a magyar és osztrák könyvkereskedelem ágairól, míg a második rész a jelentékenyebb czégek külön történetét adja. A hazánkat érdeklő fejezeteket a következőkben ismertetjük:

Karl Junker *Statistische Einleitung* cz. dolgozatából a következő néhány beszédes adatot közöljük: 1858-ban az osztrák-magyar monarchia területén 168 helyen 472 könyv-, zenemű- és műkereskedés állt fenn; 1885-ben már 404 helyen 1304 czég, 1904-ben pedig 791 helyen 2884 czég működött. Csak Magyarországon — beleértve Horvát-Szlavonországot is — 1859-ben 54 helyen 110 könyvkereskedés állott fenn, vagyis minden 130.000 lakosra jutott egy-egy czég. Ebből Horvátországra esett 5 helyen fennálló 6 czég, s így minden 100.000 lakosra esett egy czég, míg a szorosabb értelemben vett magyar királyság területén 49 helyen 102 czég működött s egyre-egyre 131.000 lakos jutott. Ezzel szemben a magyar birodalom egész területén 1909-ben 276 helyen 903 könyvkereskedés állt fenn, azaz minden 17.000 lakosra jutott egy-egy üzlet; az üzletek számának abszolút növekedése tehát 793, a mi viszonylagosan nyolczszoros gyarapodásnak felel meg (Ausztriában ezzel szemben az abszolút emelkedés 1596 volt, a relativ szaporodás pedig ötszörös, tehát kedvezőtlenebb, mint nálunk, a mi részben az ipartörvény különbözőségében leli magyarázatát). Ha az 1909. év számadatait fölbontjuk, azt látjuk, hogy Magyarországra esik 252 helyen 844 könyvkereskedés s így minden 18.000 lakosra jut egy-egy üzlet, míg Horvátországban 24 helyen 59 üzlet áll fenn s így minden 31.000 lakosra jut egy-egy könyvesbolt, a mi világosan mutatja, hogy horvát testvéreink kulturális szükségletei nem fejlődtek oly rohamosan, mint a mieink. A könyvkereskedések zöme természetesen a fővárosokra esik. Budapesten jelenleg 204 üzlet áll fenn, a mi az 1859. év 21 üzletével szemben több mint tízszeres növekedést jelent; Zágrábban 1909-ben 18 könyvkereskedés szolgálta a közönség szükségleteit, a mi az 1859. év 2 üzletével szemben kilenceszeres emelkedést jelent. Az üzletek régiségét illetőleg a kettős monarchiában az innsbrucki Wagner'sche Universitätsbuchhandlung czég vezet, melynek fennállása 1603-ig kísérhető vissza. Hazánk legrégibb czége a pozsonyi Stampfel-féle könyvkereskedés, melyet 1718-ban alapítottak. Még

a XVIII. századba nyulnak vissza az Eggenberger-féle könyvkereskedés (1768) s a Lampel R. czég (1795), míg a debreczeni Csáthy-czégnek (1805) az ad jelentőséget, hogy az egyetlen magyarországi könyvesbolt, mely száz éven át ugyanazon család kezei közt maradt. Fél századnál hosszabb multra következő czégeink tekinthetnek vissza: Kilián (1832), Lauffer (1835), Pfeifer (1841), Ráth (1857), Rózsavölgyi (1850), Athenaeum (1841), Grill (1841), Kunosy (1847) Budapesten, Kollár Baján. Ivanszky (1850) Besztercebányán, Telegdi Debreczenben, Wolf (1860) Győrött, Maurer, Werfer Kassán, Gallia Kecskeméten, Stein (1835) Kolozsvárt, Ferenczi (1847) Miskolczon, Wajdits (1832) Nagykanizsán, Huszár (1840) Nyitrán, Wittigschlager (1856) Pancsován, Fischer (1857), Weidinger (1860) Pécsen, Lévai (1859) Rimaszombatban, Joerges (1850) Selmeczbányán, Schwarz (1817), Thiering (1818) Sopronban, Engel (1843) Szegeden, Klökner (1850) Székesfehérvárt, Seiler (1858) Szombathelyen, Polatsek (1840), Steger (1858), Tóth (1815) Temesvárt, Gansel (1817) Trencsénben, Hammerschmidt Verseczen, Krausz (1852) Veszprémbe és Schön (1852) Zomborban.¹

A magyar könyvkereskedésről szól Jakob Wiesner *Der Ungarische Buchhandel* cz. dolgozata. A Bach-korszakban két könyvkereskedés vezet, a Heckenast-féle, mely 1873-ban a Franklin-társulatra ruházta át magyar kiadványainak jogát s az Emich Gusztáv-féle «nemzeti» könyvkereskedés, mely 1868-ban alakult át az Athenaeum r.-t.-gá. Amannak tevékenységét legjobban jellemzi, hogy 1873-ban nem kevesebb, mint 919 magyar mű kiadási jogát ruházhatta át a Franklin-társulatra, emennek érdemeit elsősorban Petőfi költeményeinek terjesztése, továbbá az Emich köré csoportosuló ifjabb írói gárda szóhoz juttatása teszik. Az 1857-ben megalakult Ráth Mór-féle könyvkereskedést kiadványainak előkelő nyomdai kiállítása s a szerzők, illusztrátorok gondos megválogatása dicséri. Ő adta ki Arany János, br. Eötvös, Vörösmarty, Shakespeare mintaszerű összes kiadásait s ő indította meg 1858-ban a *Budapesti Szemlét*. Áldozatkészségre, irodalmi jelentőségre e czégekkel vetekszik az 1868-ban megalapított Aigner Lajos-féle könyvkereskedés, mely 29 éves fennállása első 15 esztendejében a hasznos kiadványok egész sorával — csak a *Nemzeti könyvtár*, *Magyar könyvesház* cz. vállalatait s a *Figyelő*, *Hazánk* cz. folyóiratait említjük — lépett a sorompóba. Külön helyet érdemel könyvkereskedelmünk történetében a Mehner Vilmos czég (1872), mely a kolportázs-kereske-

¹ E jegyzék korántsem teljes, mert összeállításánál elsősorban az egyesület kötelékébe tartozó üzletek vétettek figyelembe s jelenleg hazánk 903 czége közül csupán 52 tagja az egyesületnek.

dést alapította meg hazánkban, a mikor a ponyvairódalom sikerre okulva, megindította az illusztrált Petőfit, továbbá Vörösmarty, Tompa, Vas Gereben és Garai műveit, 30—40 krajczáros füzetekben. Inkább a tudományos irodalom terjesztésére fektetett súlyt az Eggenberger-féle könyvkereskedés, mely 1864 óta mintegy 150 jogtudományi, 16 orvostudományi s egész sor matematikai, nyelvészeti és természettudományi munkát adott közre.

A részletüzletet az Aufrecht és Goldschmidt czég 1885-ben alapította meg hazánkban. A kiadók eleinte idegenkedtek ettől az üzletágtól, de a tapasztalás csakhamar diadalmaskodott ez előítélet fölött. A Pallas-féle Nagy lexikon 1893-ban már egészen ezen az alapon indult meg és sikere teljesen megfelelt a várakozásnak. A 16 kötetes műből 28.000 példányt helyeztek el, vagyis közel félmillió kötetet 100 millió K értékben; e nagy számból alig 3—4 ezer példány fogyott el rendes könyvárusi uton. A Jókai műveinek 500. kor. jubileumi kiadásából 8000 példány kelt el, a mi 4 millió korona bruttó bevételt jelent. A Franklin-féle *Magyar remekírók*-ból 7000 példány, a *Magyar regényírók*-ból pedig 5000 példány kelt el, együttesen 3 millió kor. értékben s a Lampel-féle *Remekírók képes könyvtára* cz. 50 kötetes vállalatból az ékesszóló ügynökök 18.000 példányt varrtak a jámbor magyar publikum nyakába, négy és fél millió korona értékben. A részletüzletek terén az Athenaeum czég is jelentős bevételekhez jutott. A Szilágyi-féle tizkötetes *Magyar nemzet történetéből* eddig 10.000 példányt adtak el 2,720.000 kor. értékben, a tizenkétkötetes *Műveltség könyvtára*-ból 15.000 példányt 5,320.000 kor. értékben s a Beöthy-féle *Képes irodalomtörténet*-ből 8000 példányt mintegy negyedmillió kor. értékben.

Persze e nagy összegek nem folynak be egyenesen a kiadók zsebébe, mert a részletüzlet igen magas árengedményt s 18—24 hónapos hitelt kíván meg. Ebből önként folyik, hogy ezen üzletág sikeres műveléséhez oly nagy tőke szükséges, a milyent csakis részvénytársaságok útján lehet összehozni. Innen van, hogy a kiadói tevékenység hova-tova három részvénytársaság monopoliumává válik. A Franklin-társulat, Athenaeum és Révai-testvérek mellett ma már alig egy-két magán-kiadó virágzik igazán, így a Singer és Wolfner, meg a Grill Károly czég. A kiadói üzlet ezen alakulása kulturális szempontból örvendetesnek épen nem mondható.

A nemzetiségek könyvkereskedői viszonyairól a következő czikkek szólnak: August Sermal, *Der ukrainische (ruthenische) Buchhandel in Österreich und Ungarn*; W. Krafft, *Der rumänische Buchhandel*; Mirko Breyer, *Der kroatische Buchhandel*; Konstantin Madrović, *Der serbische Buchhandel in Ungarn*.

Ezek szerint hazánkban a ruthén nyelvű könyveket egy ungvári könyvkereskedő közvetíti részben Galicziából, részben Oroszországból. Az oláh nyelvű könyvkereskedelem terén már élénkebb tevékenység folyik; az 1850-ben Nagyszebenben alapított érseki könyvnyomdának eddig 64 kiadványa van, javarészt egyházi és iskolai könyvek. A W. Krafft czég, melyet 1826-ban alapítottak, 1861 óta foglalkozik oláh könyvkereskedelemmel, sőt könyvkiadással is. E czég eddig 200 művet adott ki, köztük negyvenkettőt cyrill betűkkel. Kiadványai közül legfontosabb a háromkötetes *Enciclopedia română* és Barcianunak immár 4 kiadást ért német és oláh szótára. Brassóban az 1867-ben alapított H. Zeidner czég foglalkozik oláh könyvkiadással s eddig 59 művet — nagyrészt tankönyveket — bocsátott közre. Az 1880-ban alapított Librăria Ciurcu brassói czég különösen nagy tevékenységet fejt ki a könyvkiadás terén; eddigelé 296 oláh nyelvű művet adott ki, természetesen túlnyomó részben népies iratokat és tankönyveket. A gör. kath. oláhság szellemi táplálékáról főleg a balázsfalvi Librăria seminarului gondoskodik. Említést érdemel végül Todorán szamosujvári Tipografia Aurora-ja, mely 1881 óta áll fenn, könyvkiadással 1894 óta foglalkozik s napjainkig 117, jobbára népies munkát hozott forgalomba. A horvát könyvkereskedelem alapját Trattner Tamás vetette meg 1775-ben Zágrábban megnyílt fióküzletével. A mult század első felének legjelentősebb könyvkereskedése a zágrábi Suppan czég volt, melynek fénykora az 1835—1850. évekre esik. Jelenleg a Hartmann-féle, a Breyer-féle s a Klein-féle zágrábi üzletek érdemelnek említést. Eszéken a mult század legtekintélyesebb könyvkereskedő czége a Diwalt-család volt; jelenleg a J. Valentin czég vezet. A többi városok közül még Károlyváros és Varasd érdemel könyvkereskedelmi szempontból nagyobb figyelmet. Minde könyvkereskedők csak igen kis mértékben foglalkoznak könyvkiadással. A könyvkiadás zöme a zágrábi akadémiát s az 1842 óta fennálló Matica Hrvatska-t terheli, jelölül annak, hogy e tevékenység Horvát-Szlavon országban még mindig nem tartozik a legjövedelmezőbbek közé. A Matica kiadványainak példány száma gyakran a 12.000-et is meghaladja, a mi a tagok nagy száma mellett bizonyít. A szerb könyvkereskedést és könyvkiadást hazánkban 1848. előtt Kaulizi ujvidéki czég képviselte; az elnyomatás korában dr. Medaković Danilo ugyancsak ujvidéki könyvesboltja állt vezető helyen. Jelenleg a Jovanović-testvérek pancsovai és a Popovits-testvérek ujvidéki czégek a legtekintélyesebbek. A Srpska Matica mellett e két czég foglalkozik leginkább szerb könyvek kiadásával.

Jacques Eisenstein cikke: *Der Antiquarbuchhandel in Österreich und Ungarn* csak keveset foglalkozik hazánkkal. 1848

előtt az egyetlen némi jelentőséggel bíró antikvár Ivanich volt Budapesten. 1847-ben alapította meg Steiner S. pozsonyi ódon-könyvkereskedését, mely még ma is fennáll s legrégibb ilyen üzég az országban. Révai és Dobrowskynak a hatvanas években alapított antikváriumai ma már megszűntek. Jelenleg a magyar szent korona országai területén 74 ódon-könyvkereskedés áll fenn; ezek közül 47 Budapesten működik.

Heinrich Ranschburg dolgozata: *Über Bibliophilie in Österreich und Ungarn*, legalább a mi a magyar részt illeti, szerfölött hiányos és felületes. Így pl. kimaradtak, hogy csak néhány nevet említsek, gr. Batthyány Ignác, gr. Festetics György, Jan-kovich Miklós, Emich Gusztáv stb., s azokkal is, a kikről megemlékezik, néhány általános frázissal végez.

A jubileumi füzet második része egyes üzégek történetéből áll. E részben — melynek némi reklám-íze van — a következő hazai üzégekről esik szó: Bárd Ferencz és testvére Budapesten, Csáthy Ferencz Debreczenben, Jörges Ág. özv. és fia Selmeczbányán, Kilián Frigyes utód. Budapesten, Krafft V. Nagyszebenben, Lampel R. (Wodianer F. és fiai) Budapesten, Stampfel Károly Pozsonyban.

Végül a füzet harmadik részében néhány, a könyvkereskedelemmel kapcsolatos más üzletág főképviselői kerülnek ismertetésre.

Dr. Gulyás Pál.

John Young és P. Henderson Aitken, *A catalogue of the manuscripts in the library of the Hunterian Museum in the university of Glasgow*. Glasgow. 1908. James Maclehose and Sons. 4-r. Czimkép, XIV, 566 l.

A Hunterian Museumot az 1783-ban elhalt dr. William Hunter hagyományozta a glasgowi egyetemnek, 8000 £ alapítvánnyal, melynek kamatai a gyűjtemény fenntartására s fejlesztésére szolgálnak. E gyűjtemény mintegy 600 kötetből álló kézirati részének katalogizálását John Young tanár kezdte meg, de 1902-ben bekövetkezett halála megakadályozta őt a munka befejezésében. A sajtó alá rendezés, végleges kiegészítés munkáját a *Young Memorial Committee* megbízásából P. Henderson Aitken vállalta magára. Ez a kéziratoskat felállításuk sorrendjében foglalta jegyzékbe, még pedig külön a nyugati s külön a keleti kéziratoskat. Minden egyes bibliográfiai cikkely négy részből áll. Az első adja a kódex leírását, méreteit, lapszámát, írásmódora s kötése rövid jellemzését. A második a kollációról szól. A harmadik a részletes tartalomjegyzéket tartalmazza. Míg a negyedikben megjegyzések czimén, vagy a tartalom történelmi vonatkozásait, vagy a provenienciájára vonatkozó bejegyzéseket, vagy

pedig a diszesebb inicziálékát s miniaturákat ismerteti. A szerzők és címek kettős jegyzéke — külön-külön az európai s keleti szerzőkről — zárja be a fényes kiállítású kötetet, melyet Young dr. arcképe is ékesít.

A jegyzék használhatóságát fokozná, ha a gyűjtemény darabjai nyelvek szerint s ezen belül századok szerint is csoportosítottak volna. Így az áttekintés épen nem könnyű. Σ.

Ed. Zarncke, Leipziger Bibliothekenführer. Leipzig. 1900. Johann Ambrosius Barth. 8-r. VIII, 198 l. Ára 3 M.

A lipcei egyetem fennállása 500 éves fordulójának emlékére adta ki szerző ezt a csinos kiállítású kötetet, mely az anyag elrendezésében Schwenke és Hortschansky berlini könyvtárkalauzát vette mintául. A sort az általános közkönyvtárak nyitják meg, élükön a 125.000 kötetes városi könyvtárral. E csoportba tartozik még hét népkönyvtár egyenkint 3000—4000 kötettel s három nyilvános olvasóterem. A szaktudományi könyvtárak száma három; ide tartoznak a *Comenius-Stiftung* 146.240 kötetes pedagógiai középponti könyvtára s a méltán híres Peters-féle zenekönyvtár, mely 6357 kötet elméleti s 7280 kötet gyakorlati zeneművet, 2382 szöveggöyvet és 1427 arcképet tartalmaz. A főiskolai könyvtárak csoportjába 62 intézet tartozik. Ezek egy híján mind a jubiláló egyetem szolgálatában állanak. Legjelentékenyebb természetesen az egyetemi könyvtár, mely 550.000 kötet nyomtatványt, 545 drb 1481 előtti ösnyomtatványt és 6500 kötet kéziratot tartalmaz. A könyvtár jelentőségéhez megfelelően bő az az ismertetés, melyet szerző e könyvében kapunk. Ez ismertetés a személyzeti viszonyokra, a nyitvatartás idejére, a használat módjára, a könyvek beszerzésére s a katalógusokra vonatkozó adatokon kívül rövid történeti áttekintést is nyújt az intézet fejlődéséről. Az egyes karokon levő intézetek könyvtárai a következőkép oszlanak meg: a hittudományi karon van 8 könyvtár, a jogtudományin egy, az orvosin 18 s a bölcsészeten 32. — A tudományos intézetek könyvtárai csoportjába három intézet tartozik. Az iskolai könyvtárak száma 75; az egyháziaké 12; a hatóságiaké 6 s az egyesületieké 57. Végül 26 magánkönyvtár is föl van dolgozva. Ez utóbbiak közül Wülker tanár angol irodalmi és nyelvészeti szakkönyvtára érdemel különös említést. A könyvtárak betűrendes név- és tárgymutatói rekesztik be az érdekes kötetet. *G—s.*

Henri Hymans, *Catalogue des estampes d'ornement faisant partie des collections de la bibliothèque royale de Belgique*. Bruxelles. 1907. Henri Lamertin. 8-r. XIV, 491 l. 8 melléklet.

A belga kormány nagyszabású vállalatot indított meg ezzel a kötettel, mely tárgy szerint csoportosítva dolgozza fel a királyi

könyvtár metszetgyűjteményét s a nyomtatványi osztály idevágó darabjait. Ez az első kötet az iparművészetre vonatkozó műlapokat katalogizálja. A későbbiek az arczképeket, a viseletet, a történeti képeket stb. fogják földolgozni.

Jelen kötet tárgyi csoportokra osztva nyújtja az anyagot s a tárgyi csoportokon belül stilusok szerint, nem pedig időrendben adja a rövid leírásokat. A szoros időrendet lehetetlenné tette az a tapasztalás, hogy a stilusok változása nem áll be hirtelen, hanem a régi s új irány hosszabb-rövidebb ideig küzd egymással s az újnak győzelme a régi felett a különböző helyeken különböző időpontban szokott beállani.

A katalógus beosztása a következő: I. Diszitő összképek. A) Extériörök: 1. templomok, paloták, oszlopsorok, lépcsőházak stb.; 2. kapuzatok és arkádok; 3. diadalívek; 4. hidak; 5. fogadalmi és emlékművek; 6. színházi díszítés; 7. alkalmi díszítés; 8. kivilágítás és tűzijáték; 9. jelképes kocsik; 10. hajódíszítés; 11. gyászdíszítés; 12. vízipaloták, kutak; 13. vizesések, szökőkutak; 14. rusztikus díszítés; 15. barlangok, kerti házak, lugasok. B) Intériörök: 1. egyházi épületek; 2. paloták; 3. dísz-, ünnepi és színházi termek; 4. magánlakások; 5. iskolák; 6. falusi intériörök; 7. műtermek; 8. dolgozószobák; 9. könyvtárak; 10. konyhák; 11. vegyes (kórterem, gyógyszerház, kávéház stb.); 12. részletek (10 további alosztálylyal). II. építészeti elemek: A) kapuk, ajtók, ablakok stb. (8 alosztálylyal). B) Butorzat (22 alosztálylyal). C) Ötvösművészet (6 alosztálylyal s függelékül még 33 osztály, melyek az iparművészet minden más ágát felölelik). III. Jelvények és jelképek (4 alosztálylyal). A munkát a szerzők betűrendes jegyzéke zárja be. A szöveghez nyolcz hasonmásmelléklet van csatolva. A kötetnek nem csupán az iparművészet művelői vehetik jó hasznát, hanem a kulturhisztorikusok is, a kik műveik illusztrálásához megbízható útmutatót találnak e kiadványban. Σ.

J. G. Th. Graesse, *Orbis latinus oder Verzeichnis der wichtigsten lateinischen Orts- und Ländernamen*. 2. Auflage, mit besonderer Berücksichtigung der mittelalterlichen und neueren Latinität neu bearbeitet von **Friedrich Benedict**. Berlin, 1909. Richard Carl Schmidt u. Co. (ny. Leipzig, O. Brandstetter). 8, 348 l.

A könyv- és levéltári meghatározásoknál régóta bevált, szinte nélkülözhetetlen segédeszköz J. G. Th. Graesse e munkája, melynek első kiadása épen egy félszázad előtt: 1860-ban látott napvilágot. Jelen második átdolgozás tetemesen meg bővítette az anyagot. Erről már a két kiadás külső egybevetése is tanuskodik. Az első kiadás 216 lapjával szemben áll itt 348 oldal s e

mellett a sorok száma is laponkint négygyel bővült. Az anyag tényleges szaporodására jó világot vet Horzschansky megállapítása,¹ a mely szerint a *Li* kezdetű czimszók száma 77-ről 226-ra s a *Na* kezdetűeké 38-ról 73-ra emelkedett. Egyéb fontos eltérés a két kiadás között a német-latin rész elhagyása, a mit az átdolgozó Friedrich Benedict azzal okol meg, hogy «das Lateinschreiben hat in der Neuzeit selbst in den philologischen Kreisen so nachgelassen, dass es ziemlich auf dem Aussterben steht». Ebben igaza van, bár vannak esetek, pl. a latinnyelvű doktori oklevelek kiállításánál, a mikor a német-latin részre is szükség volna.

Igen kinosan lepett meg, hogy átdolgozó munkájában, a mely pedig alcíme szerint elsősorban «ein Supplement zu jedem lateinischen und *geographischen* Wörterbuch», nem veszi tekintetbe a geografusok ama nemzetközi megállapodását, mely szerint minden helység az illető állam hivatalos helységnávtárában megállapított névvel jelölendő. Míg nálunk már az iskolában rászoktatják a gyermekeket, hogy pl. Bécs helyett Wient írjanak és mondjanak, addig német szomszédainknál még a tudományos körök sem tartják tiszteletben saját megállapodásaikat s tovább is vigan elnémetesítik a magyarországi helységeket. Így tesz Benedict is, a ki szerint pl. *Tirna*, Timnau St., Ungarn (Pressburg); *Solna*, Sillein Mfl. Ungarn (Trentschin), *Quinque basilicae od ecclesiae (ecclesiensis)*, *Serbium*, Fünfkirchen, St., Ungarn (Baranya), és így tovább. Elvértve a német elnevezés mellett zárjelben odateszi a magyar megfelelőjét is, pl. *Sabaria*, *Sarabia*, Steinamanger (Szombathely), St., Ungarn (Eisenburg), de mint a példa mutatja, a vármegyék német elnevezése mellett ilyenkor is rendületlenül kitart. Ily körülmények közt csak tollhibának minősíthetjük, hogy e példánál: *Bartpha*, Bartfa (Bartfeld), St., Ungarn (Saros), a német elnevezés magyarázza a magyart. Kíváncos volna, hogy ha majd egy újabb félszázad múlva ismét kiadják a jegyzéket, ez a tollhiba váljék rendszerré. *Gl.*

 ¹ Zentralblatt für Bibliothekswesen, XXVI : 563.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXI. évf. 2. szám. (1910. január 8.) Fr. Meyer, Namen- und Sachregister zu dem Verzeichnis einer Heine-Bibliothek. — 5. szám (január 29.): M. Ettlinger, Literarischer Ratgeber für die Katholiken Deutschlands. VIII. — 6. szám (február 5.): *Library of Congress*. Report of the librarian of Congress. — 7. szám (február 12.): *Katalog* der deutschen Handschriften der k. k. öffentlichen und Universitätsbibliothek zu Prag. (Rudolf Wolkan.) — 9. szám (február 26.): M. Ihm, *Paleographia latina* (Hugo Rabe.) — 11. szám (márczius 12.): O. Mitius, *Fränkische Lederschnittbände* des 15. Jahrhunderts. (Gottfried Zedler.) — *Verzeichnis* der im grossen Lesesaale der kgl. Bibliothek zu Berlin aufgestellten Handbibliothek. 4. Ausg. — 13. szám (márczius 26.): F. Eichler, Die deutsche Bibel des Erasmus Strutter in der Universitätsbibliothek zu Graz. (Ferdinand Chors.)

La bibliofilia. XI. évfolyam, 10—11. szám (1910. január—február): Giovanni Croconi, Pietro Martire Scardova. (Befejező közlemény.) — Medardo Morici, Di due *Frammenti storici* nocerini. — Luigi Zambra, *Manoscritti editi e inediti* di Pietro Metastasio nella biblioteca del Museo Nazionale di Budapest. — Lorenzo Rocco, *Giunte e correzioni* al Sommervogel. — Ignaz Schwarz, Eine unbekannte Ausgabe der *Pars II* der *Sermones medicinales* von Nicolaus Falcutius. (1491.) — G. Boffito, *Saggio di bibliografia Egidiana*. (Folytatólagos közlemény.) — A. Boinet, *Courrier de France*. — Luigi Zambra, *Corriere d'Ungheria*. — *Notes from England*. — Gardner Teall, *American notes*. — *Notizie*: Autografi inediti di Niccolò Paganini. Il vero nome Gutenberg. I primordi della stampa e i successi librari. Una scoperta preziosa per la storia d'Italia. Una grande raccolta di manoscritti arabi nella Biblioteca Ambrosiana. Un dono di Pascoli alla Biblioteca Comunale di Bologna. L'inchiostro di China. La coltivazione del papiro. Edizione monumentale della *Divina Commedia*. Esposizione di arte maomettana a Monaco, 1910. Tassa nell'imprestito di libri. Il terzo centenario della Biblioteca Ambrosiana. Lotteria di edizioni per bibliofili. La biblioteca del re di Svezia. Biblioteca vallone di Liegi. La pinacoteca del conte Adalberto Dzieduszycki. Esposizione di antichi libri cirillo-slavi a Moscovia. L'incremento delle biblioteche negli Stati Uniti d'America. — 12. szám (márczius): A. Sorbelli, Il tipografo della prima edizione del *Singularia dicta* di Francesco da Crema. — Leonardo Olschki, L'influenza della scrit-

tura e della stampa sulla civiltà secondo Herder, Rousseau e Lichtenberg. — G. Boffito, Saggio di bibliografia Egidiana. (Befejező közlemény.) — Leo S. Olschki, Livres inconnus des bibliographes. (Folytatólagos közlemény.) — Gardner Teall, American notes. — *i.* Pubblicazioni di carattere bibliografico e intorno alla storia dell' arte tipografica. — *Notizie*: Un epistolario interessante. Un' esposizione shakesperiana e dantesca. Il biglietto dell' ultimo viaggio del Papa Pio X. La storia di un manoscritto di Ibsen. Una scuola di paleografia a Roma. Un autografo di Leone Ostiense. Scoperta di un manoscritto di Goethe. I «doppioni» della Palatina di Roma. Société pour l'étude de la typographie du XVe siècle. Causa per l'inosservanza della legge per l'esportazione di iniconaboli e manoscritti anteriori all' anno 1500. Un cospicuo dono alla provincia di Avellino. Manoscritto wagneriano. Una raccolta di libri legata al Comune di Milano.

La bibliographe moderne. XIII. évfolyam, 74—76. szám (1909. márczius—augusztus). Léon G. Pellissier, Un collaborateur de Montfaucon; lettres de l'archéologue Bon de Saint-Hilaire. (1722—1740.) — Réunion de l'Association des Archivistes français (juin 1909); compte rendu et communications. — F. Claudion, L'archiviste chef d'un service départemental. — Marcel Aubert, Les anciens Donats de la Bibliothèque nationale. — Joseph Cruvelier, La construction des dépôts d'archives. — *Chronique des archives*: Allemagne, Alsace-Lorraine. Autriche-Hongrie. Belgique. France. Grande Bretagne. Italie. — *Chronique des bibliothèques*: Autriche-Hongrie. Belgique. Espagne. France. Italie. Russie. Suisse. Turquie. — *Chronique bibliographique*: Publications de la Gutenberg-Gesellschaft. Album belge de diplomatique. Bibliographie tchèque. Bibliographie de l'historiographie russe. Bibliographie philosophique. Bibliographie commerciale. Bibliographie des églises ardennaises. L'illustration de la «Flandria illustra» de Sanderus. La prise de Constantinople en 1453. Bibliographie musicale de Jeanne d'Arc. Les Bonaparte littérateurs. Un nouveau périodique bibliographique à Cuba. Histoire de l'imprimerie. — *Comptes rendus et livres nouveaux*: État sommaire des papiers de la période révolutionnaire conservés dans les Archives départementales: série L. II. (H. S.) R. Archivio di Stato in Siena: Inventario delle pergamene conservate nel Diplomatico dell' anno 736 all' anno 1250. (H. S.) Eduardo de Castro e Almeida, Bibliotheca national de Lisboa: Archivio de Marinha e Ultramar. I—II. (H. S.) Fr. M. Kircheisen, Bibliographie du temps de Napoléon. I. (H. S.) P. Horluc et G. Mariet, Bibliographie de la syntaxe du français. (H. S.) L. Suttina, Bibliografia delle opere a stampa intorno a Francesco Petrarca esistenti nella Bibliotheca Borsettiana di Trieste. (H. S.) G. Reymondin, Bibliographie méthodique des ouvrages en langue française parus de 1543 à 1908. sur la science des comptes. (H. S.) Lehmann, Franciscus Modius als Handschriftenforscher. (H. S.) C. Coudrec, Bibliothèque nationale: Album de portraits d'après des collections du département des manuscrits. (H. S.) L. Vallée, Bibliothèque nationale: Catalogue des plans de Paris stb. (H. S.) E. Maignien, Catalogue des livres et manuscrits du fonds dauphinois de la Bibliothèque Municipale.

pale de Grenoble. (H. S.) Catalogue de la bibliothèque de l'«Utrecht». (H. S.) Fr. Pazdirek, Manuel universel de la littérature musicale. XV—XVII. (H. de C.) K. Haebler, Typenrepertorium der Wiegendrucke. II. (H. S.) H. Bohatta, Katalog der liturgischen Drucke des XV. u. XVI. Jahrhunderts in der herzogl. Parmaschen Bibliothek in Schwarzau am Steinberg. I. (H. S.)

Mitteilungen des Österr. Vereins für Bibliothekswesen. XIII. *évfolyam, 4. szám* (1910. február): An unsere Leser. — Franz *Reininger*, Die Wiegendrucke in der bibliotheca publica in Linz. — Eine *Rundfrage*. Mit Gutachten von Ermann—Bonn, Schnorr v. Carolsfeld—München, Berghoeffer—Frankfurt a. M., Universitätsbibliothek—Lemberg, Hittmair—Innsbruck, Örtner—Klagenfurt. — *Vorschläge*, betreffend die Organisation und das Avancement der Beamten an Staatsbibliotheken Österreichs. — *Besprechungen*: Čeněk Zibrt. Bibliografie české historie. Díl. 4. (R. Wolkan.) Catalogus codicum manu scriptorum bibliothecae universitatis Rheno-Traiectinae. II. (G. Vielhaber.) Gutenberg-Gesellschaft. VIII. Jahresbericht. (Hübl.) *Allandó rovatok*: Aus österreichischen Bibliotheken. Vereins-Nachrichten. Personal-Nachrichten. Vermischte Nachrichten.

The library journal. XXXV. kötet, 1. szám (1910. január): Charles E. *Rush*, Practical problems in reorganization work. — Louis Round *Wilson*, The public library as an educator. — Beatrice E. *Carr*, Some aspects of a financial library. — Herbert O. *Brigham*, Cooperation between special libraries. — John Adams *Lowe*, Permanent book marking. — *Library association year-book*. — *International congress of archivists and librarians, 1910*. — *Fifteenth conference of german philologists and educators in Graz*. — *Tenth meeting of German librarians*. — *Irish library association*. — Helen E. *Haines*, California new library law. — *Italian federation of public libraries*. — Chalmers *Hedley*, Executive officers of the american library association. — *Report of the librarian of Congress*. — *An A. S. A. magazine exchange*. — *Brooklyn* (N.-Y.) public library neighborhood exhibit. — *Periodical clearing house and anti-trust law*. — *Libraries in russian universities*. — *Carnegie library gifts, 1909*. — *Reviews*: Catalogue of the Allen A. Brown collection of music. I. 1—3. (E. M. J.) Henry Guppy and Guthrie Vine, et classified catalogue of the works on architecture and the allied arts in the principal libraries of Manchester and Salford. (Theodore W. Koch.) — *2. szám* (február): Arthur A. *Brooks*, What I expect of an index. — Florence May *Hopkins*, The place of the library in high school education. — Julia *Peitee*, Book marking with tools. — John Cotton *Dana*, Insurance libraries. — Leon M. *Solis-Cohen*, Brooklyn public library: neighborhood exhibit and reports. — F. W. Preservation of manuscripts. — The *desinfection* of books. — *Brussels international congress*. — *California's new library law*. — *Southern educational association, department of libraries*. — *Special libraries association*. — F. W. Ninth conference of swiss librarians. — *College and university librarians' meeting*. — *Atlantic city meeting*. — *New England college librarians*. — League of library commissions meeting. *Reviews*: Philobiblos, The old librarian's almanack. (Helen

E. Hains.) 3. szám (márczius): *Symposium* on cöordination or affiliation of libraries. — June Richardson *Donnelly*, The librarian school and the library. — Horace Howard *Furness*, Jr. Shakespearean editors past and present. — *Bi-state* library meeting at Atlantic City, March 4—5, 1910. — *New* national library of Brazil, Rio de Janeiro. — Walter K. *Jewett*, The treatment of reserved books. — W. R. *Eastman*, Summary of library legislation for 1909. — *Ontario* library association. — F. K. W. *Drury*, On protecting pamphlets. — F. W. German subject catalogs. — E. W. *Gaillard*, National education association. — I. D. Danish library meeting. — *Library* association meeting at Exeter, England. — *International* conference of librarians at Brussels, august 28—31, 1910. — Resolutions on subscriptions to periodicals. — *Reviews*: James Lachlan Galbraith, The curator of Glasgow University Library. (Theodore W. Koch.) Montagne Rhodes James. A descriptive catalogue in the College library of Magdalene College and in the Corpus Christi College, Cambridge. (Max Radin.) Katalog der Musikbibliothek des Herrn J. A. Weckerlin. (E. M. Jenks.) Eugène Morel, Bibliothèques. (Malcolm G. Wyer.) Philipp Lee Phillips. A list of geographical atlases in the Library of Congress. (Frederick C. Hicks.) — *Állandó rovatok*: Editorials. — State library associations. — State library commissions. — Library clubs. — Library schools and training classes. Library economy and history. — Gifts and bequest. — Librarians. — Libraries. — Cataloging and classification. — Bibliography. — Notes and queries. — Library calendar.

Zeitschrift für Bücherfreunde. *Új folyam.* I. évfolyam. 10. szám (1910. január): Walter *Gräff*, Älteste deutsche Farbenholzschnitte. — Heinrich *Pudor*, Fünfundzwanzig Jahre Buchgewerbe. — Alfons Fedor *Cohn*, Ludwig Tiecks Reise nach London und Paris im Jahre 1817. — Ernest *Arnold*, Ein Räuber als Verfasser eines Sprachlehrbuchs. — 11. szám (február): Otto v. *Schleinitz*, George Belcher und die englisch-humoristische Illustration. — Rudolf *Krauss*, Die Druckerei der Hohen Karlsschule. — Ernst *Schulz-Besser*, Deutsche Dichtungen ohne den Buchstaben R. — Maximilian *Kohn*, Schicksale eines Buches auf der Leipziger Buchhändlerbörse. — Adolf *Kohut*, Eine anonyme Schrift Heinrich Aberens gegen die Gräfin Ida Hahn-Hahn. — Fr. J. Kleemeier, Rahmen deutscher Buchtitel des XVI. Jahrhunderts. — Paul *Wertheim*, Die Schriftproben der Giessereien. — Rudolf *Koch*, Handschriftlich hergestellte Bücher. — 12. szám (márczius): Otto Julius *Bierbaum*, Die notwendigsten Bibliophilen. — Eduard Otto, Dr. Marcus zum Lamm und sein Thesaurus Picturatum. — Jean *Loubier*, Künstlerische Bucheinbände von Paul Arndt-Berlin. — J. *Esler*, Roger Payne, der Vater der englischen Buchbinderei. Übersetzt von M. *Drahm*. — Otto *Eggeling*, Im Heim der Fürsten, Grafen und Ritter.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVII. évfolyam, 1. és 2. szám (1910. január—február): I. *Franke*, Die Bibliotheken der preussischen Ministerien und der obersten Reichsämter. — Alfred *Schulze*, «Der Bibliothekar und sein Beruf.» — Carlo *Volpati*, Per la storia e il prestito di codici della Marciana nel sec. XVI. — P. *Schwenke*, Neue Denkmäler des ältesten

Buchdrucks in der Berliner Königlichen Bibliothek. — *Literaturberichte und Anzeigen*: Otto Günther, Die Wiegendrucke der Leipziger Sammlungen und der Herzoglichen Bibliothek in Altenburg. (Voulliéme.) A. Seraphim, Handschriften-Katalog der Stadtbibliothek Königsberg i. Pr. (M. Perlbach.) Wilhelm Haas, Katalog der Handbibliotheken und des Lesesaales der k. k. Universitätsbibliothek in Wien. 2. Ausgabe. (Grienberger.) — 3. szám (márczius): Martin Spahn, Über die systematische Sammlung der deutschen Zeitungen. — Ch. W. Berghoeffer, Die Ausbildung der Anwärtnerinnen bei der freiherrlich Carl v. Rothschildschen Bibliothek. — Karl Pretzsch, Zur Vereinfachung des Akzessionsdienstes. *Literaturberichte und Anzeigen*: Neuere Litteratur über den Bucheinband. (Jean Loubier.) I. Marx, Trevirensia. (M. Perlbach.) — *Allandó rovatok*: Kleine Mitteilungen. Umschau und neue Nachrichten. Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen. Antiquariatskataloge. Personalnachrichten.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Id. Szinnyei József ünneplése. A Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői kara abból az alkalomból, hogy id. Szinnyei József teljes szellemi frissességben töltötte be életének nyolczvanadik esztendejét, márczius hó 18-án tiszteletileg üdvözölte a kar nesztorát. Legelőször Szalay Imre miniszteri tanácsos, a Nemzeti Múzeum igazgatója intézett az ünnepelthez meleg hangú beszédet, majd fölolvasta gr. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter, Molnár Viktor államtitkár és Szász Károly miniszteri osztálytanácsos üdvözlő iratait. Ezután Fraknói Vilmos orsz. főfelügyelő emelkedett szólásra és a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa és Főfelügyelősége nevében köszöntötte Szinnyeit, a ki az orsz. tanácsnak megalapítása óta buzgó tagja. Végül Fejérfpataky László udvari tanácsos, az országos Széchényi-könyvtár nevében tartott személyes visszaemlékezésekkel átszótt, meleg szeretettől áthatott szavakat Szinnyei Józsefhez, a kinek nevéhez fűződik a hírlapkönyvtár létesítésének érdeme. Szinnyei meghatott szavakkal mondott köszönetet ez ünneplésért és ezzel a családias jellegű ünnep véget ért. — Midőn ez ünnepélyről beszámolunk, megragadjuk az alkalmat, hogy id. Szinnyei Józsefet a szerkesztőség nevében is üdvözljük, kérve a Mindenhatót, hogy a könyvészet terén is korszakos munkásságát még számos éven át folytathassa tudományos életünk javára.

Könyvtárhazsnálatti illetékek Poroszországban. A könyvbeszerzések fedezésére szolgáló állami javadalom mindinkább érezhető elégtelensége egy oly újításra kényszerítette a porosz tudományos, jelesen a berlini királyi könyvtár s az egyetemi könyvtárak vezetőségét, mely e hiányt előreláthatólag orvosolni fogja, csakhogy a használó közönség rovására. Mint a «Zentralblatt für Bibliothekswesen» írja (XXVII. évf., 80—81. l.), a jövő üzleti évtől kezdődőleg az említett könyvtárak mindegyikében a házi kikölcsönzésre jogosító jegyért félékenint 2.50 M. illeték fizetendő. A nem poroszországi könyvtárak egy-egy kötet kikölcsönzéseért 10 pfenniget tartoznak fizetni, a minek fejében a csomagolási díj elesik. Az egyetemi hallgatókra a könyvtár használati illetékét a tandíjjal együtt róják ki, tekintet nélkül arra, vajjon a hallgató élni kíván-e a kikölcsönzés jogával, vagy sem. Minthogy a berlini egyetem hallgatói a királyi könyvtárt külön illeték fizetése nélkül vehetik igénybe, a quaesturához könyvtárilleték cizmen befolyó összeg egyharmada a királyi könyvtárt illeti meg. A királyi könyvtár ez illetékből évi 40.000 márka jövedelemre számít. A porosz egyetemi könyvtárak ez új jövedelmi forrásának évi hozadékát 120.000 márkában irányoz-

ták elő. Az új rendelkezés kétségtől gyökeresen segít a könyvtárak beszerzési fedezetének elégtelenségén, de másrészt nem tagadható, hogy a könyvtárügy liberális fejlődésével szemben határozott visszaesés. Σ

Nemzetközi könyvészeti kongresszus Bruxellesben. 1910. augusztus 25—27. napjain — az augusztus 29—31-re kitűzött levéltárnoki és könyvtárosi kongresszust megelőzőleg — tartják meg a nemzetközi bibliografiai kongresszust. Az előzetes napirend a következő:

1. *Etat actuel de l'organisation de la Bibliographie et de la Documentation: Rapports des délégués des divers organismes particuliers nationaux et internationaux concernant leur organisation, leurs méthodes, leurs travaux; rapport général.*

2. *L'Union internationale pour la Documentation: Examen du projet d'Union entre les Etats préparé par la Conférence de 1908 et relatif à la Bibliographie, aux échanges internationaux et au prêt des ouvrages; moyens à mettre en oeuvre en vue de réaliser l'Union. (Discussions, observations, additions et amendements présentés par les associations et les organismes intéressés).*

3. *Coopération et coordination des travaux et des services: Nécessité et moyens de développer les libres ententes en matière de Bibliographie et de Documentation; domaines où elle est immédiatement réalisable; présentation et étude de projets particuliers.*

4. *Méthodes internationales:*

a) *Règles catalographiques.* — Code unique de règles pour la rédaction des notices bibliographiques et celle des fiches de catalogues; possibilité d'adapter à cette destination le code arrêté en 1908 par l'American Library Association et la Library Association of the United Kingdom; desiderata des Bibliothèques du continent et desiderata des organismes bibliographiques.

b) *Classification.* — Table unique de classification des matières; moyens d'étendre l'emploi des Tables de la classification décimale telles qu'elles ont été développées par l'Institut International de Bibliographie pour en faire une classification universelle et internationale; moyens d'établir les concordances entre cette table et les principales classifications particulières actuellement en vigueur.

A résztvevőknek a kongresszus titkárnál (Bruxelles, 1, rue du Musée) kell előzetesen jelentkezniök 10 frank illeték lefizetése mellett. A Magyar Nemzeti Múzeum e kongresszusra nem küld képviselőt.

Adalékok a kassai könyvmásolók, könyvkereskedők és könyvnyomtatók történetéhez. Vagyonos polgársága s az itt korán megtelepedett domonkos- és ferenczrendű szerzetesek révén Kassa városa már a XIV-ik század közepén vezérszerepre jutott szellemi téren is; a városi iskoláról az 1394. évben emlékeznek meg a jegyzőkönyvek.

A könyv másolása két szerzet kolostorában virágzott s a kassai domonkosok a theológiának is szorgalmas munkásai voltak. Regensberger Leonardus, 1468-ban a budai rendház superiorja s a következő évben a

kassai kolostor tagja, egyházi beszédeit ismerjük;¹ ez évből való Craus Márton «de Cassovia» codexe.² Dániel szerzetes 1479-ben írt munkája is korunkra maradt.³

Kassa városa jegyzőkönyve az 1398. évben említi János *scriptort*, a ki 1399-ben a város jegyzője lett. A jegyzőkönyv így szól: «Considerandum est, quod in anno MCCCCLXXXIX honesto viro Petro de Tirnavia officio notariatus resignato, Stoyanus index et iurati civitatis Cascha idem officium Johanni in artibus bacalareo, ut fideli scribae, unanimiter vendicarent in festo sancti Arnolpli episcopi eorum concordii et maturo concilio praevalentes».

A város Stadtpuchjában az 1465. évben *Janusch dyak* nevével találkozunk, a ki valószínűen egy a domonkosok 1476. évbéli miniatorával. A szerzet könyvtárában őrzött codexe colophonjában olvasható a *Janusch Dyack* neve, egy előző lapon pedig F(rater) J(ohannes) C(assoviensis) betűkkel örökítette meg magát.⁴

Világi miniatorok működéséről szól az 1492. évi jegyzőkönyv: «Vorbot Niclos moler. Am tag sancti Jacobi hat er verboten ein meszbuch zu Urban moler.»

1514-ben Harreweyl Gergely *scriptor* nyert polgárjogot.

Az 1493. évvel a könyvkereskedelem is helyet nyert a városban s az első ismert kassai könyvkereskedő *Reh Henrik*, a kit mint *puchfürert* említene a jegyzőkönyvek. A könyvkereskedő tilalmat tett Prewsz János javaira és könyveire, melyeket ez Steynér Mihály ötvösnél zálogba vetett s ettől Antal ötvös kezére kerültek. A tanács még ez évben engedélyt adott Haller Jánosnak, hogy ugyanezeket a könyveket Mihály ötvöstől magához vehesse. Preusz János adósságát az 1495. év husvét hetében Seydel István, Kassa város jegyzője megfizette, valószínűen magához váltván a könyveket.⁵

Az 1524. évben István szobrászci pap három arany forint erejéig tett tilalmat a Kassán időző *András* krakkai könyvkereskedőre talán a megrendelt s nem szállított könyvek miatt.⁶

¹ Magyar Könyvszemle 1901. évf. 35. l.

² U. o. 37. l.

³ U. o. 47. l.

⁴ Művészet. 1904. évf. 197. l.

⁵ 1493. Vorbot Henrich Reh alias *puchfürers*. Am Sunnobent vor Trinitatis hat er eyn verbot geton off dy gutter und *pucher*, nemlich dy etwen Hanns Prewsz zum Michel goltschmit eyngelegt hot; dy itzund Anthonius goltschmit in seyn gewalt genommen hat etc. bas zum rechten. Cum scitu et auctoritate domini iudicis Swarcz iudicis etc. A margón: Hos persolvit omnes Stephanus Seydel notarius, prout ipse Michel Steyner (t. i. az ötvösmester) coram domino Leonhardo Schmyth, tunc consule cognovit, Intra paschalia festa anno etc. (14)95.

1493. Feria tertia ante Barbarae. Den Hanns Haller ist zugesagt, das er dy *pucher* zu Michel goltschmit entphoen mag. Auch seynt diselben *pucher* der vorbots, das Heynrich *puchfürer* dorauf getan hat etc.

⁶ 1524. Arrestum Stephani Clerici. Stephanus Clericus de Zabranz ipso die conceptionis beatissimae Mariae virginis arestavit quaedam Andream *bibliopolam*

Első ízben Márton segédje Ambrus tesz tilalmat György deáknak Sibenburger Jánosnál levő pénzére. Ugyancsak Ambrus 41 frt 25 denár erejéig Kristóf kassai ötvösre, a ki Márton egyik rozsnói vevőjeért jótállt.¹

1546-ban a kassai domonkosok predikátora tett tilalmat 7 és 1/2 frt erejéig Szabó Márton könyveire; azonban egy személy-e Márton könyvkereskedővel, nem tudjuk meg.²

Az 1547—1563. évek közt Guttler Gáspár eperjesi könyvkereskedő sűrű üzleti összeköttetésben van Kassával. Már az 1547. évben tilalmat tesz kassai adósára; 1563-ban pedig Panka Péterre; az 1561. évben Gyulafehérvárott fogságba vetik s ez év augusztus hó 16-án maga János Zsigmond fejedelem tudatja Eperjes városával, hogy a fogoly kiszabadulása érdekében intézkedni fog.³

A reformáció iratainak a könyvkereskedők buzgó terjesztői voltak. Cromer Lénárd, Kassa város jegyzőjének Bécsben 1560. január hó 5-én kelt leveléből értesülünk erről, a ki tudatja a városi tanácsal, hogy a besztercebányai könyvkereskedő könyveit lefoglalták.⁴

Az 1581. évben Gallen János könyvkereskedő nyert kassai polgárjogot. 1583-ban történt halálakor könyvraktárát összeírják. A levéltárból az is kitűnik, hogy Gallen a könyvkötő mesterséget is űzte.⁵

cracoviensem sum omnibus rebus et bonis ratione trium florenorum auri puri usque ad examen iuris hora 4-ta cum scitu d. iudicis.

¹ 1535. Verbot des Ambrosi Martini buchpinder. Ambrosius des Martini buchpinders Knecht hat ein vorbot gethon auf das geldt des Jorg diacks pay dem herrn Hannes Sibenburger pis zum rechten utedum feria 3-a ante Anthoni hora 3-a cum scitu domini iudicis. 1535. Ambrosius des Martini buchfirer diener hat mit recht erlangt off Cristof goltschmid fl. 41. den. 25., welches er ym schuldig ist, das er von eynem vom Roszenaw ist pierg (=bürge) worden, yn 14 tagen czu czalen. Actum mitwochen vor Jorgy yn domo domini iudicis.

² Praedicator claustris beatae Mariae arrestavit libros Martini Zabo usque ad fl. 71/2 in festo Martini 1546.

³ 1547. Gaspar bibliopola de Eperyes arestat sat. — 1563. Feria quinta ante Georgii. Fuit Caspar Guttler bibliopola Eperiensis coram senatu et protestatus est contra Petrum Pancka. Kassav. levéltára 2429. sz. a. Eperjes város lvt., lajstromozatlan.

⁴ «Tyrnaviae Olahus civium aedes lustrari curavit et ipsi libros de sacra scriptura sibi suspectos ademuit. Bibliopolae Novizoliensis primum omnes libri arestat et obsigillati fuerant, paulo post Caspar Pechy eo missus fuerat iussu imperatoris, ut vinctum eundem bibliopolam Viennam adduceret, sed ille priorum studio praemonitus, cavit sibi loco et Pechy rebus infectis rediit. Maximilianus omnino Caesaris gravi mandato cogitur suum concionatorem Phauserum dimittere. Et iam hinc abiit, fertur tamen adhuc in Nova Civitate esse. Dominus Deus servet suam ecclesiam contra tantos diaboli furores. Nam dubium non est, quin Olahus aliquid quoque sit machinaturus adversus nostram ecclesiam sat. Kassa v. lvt. 2249/125. sz. a.

⁵ Magyar Könyvszemle. 1895. évf. 310. l.

Az 1535. évben *Márton* kassai könyvkereskedőről van szó; a jegyző-könyvek reá vonatkozó pontjából kiténik, hogy egyúttal könyvkötő is volt.

Kassán a bártfai *Fischer János* az 1610. évben állítja föl a könyvsajtót a város pénzbeli segítségével.

Az 1614. év június hó 19-én ismét segítségért fordul a városi tanácshoz: «Könyvkötő kér valami 200 frt subsidiumot. *Deliberatum*: Nincsen pénze az városnak; az debreczenit — t. i. könyvnyomtatót — kell hívni, lám ajánlotta magát».

Schulcz vejé, Szigyártó Sebestyén 1652. december hó 5-én «suplikál az typographiához tartozó eszközökért való restantiának megfizetésére. *Delib.*: Megadják, legyen várakozásban». A sajtót ugyanis *Schulcz* örökösitől a város magához váltotta.

A város kezéről *Gevers Bálint*, majd ennek halála után *Severini Márk* könyvnyomtatóéra került: «1658. Die 14 Decembris. Marcus Severini typographus az nemes tanácsnak 1658¹ esztendőbeli calendariumokat praesentálván, suplicált alázatosan ezen, minthogy az első mostani terminusra az nemes város adósságát le nem teheti, lenne az nemes tanács valami kevés várakozással. *Delib.*: Az calendariumokért az nemes tanács offerált talleros 4. Az adósságért is léssen egy kevés várakozással, de mindazonáltal maga is serénykedjék megfizetni».

A könyvkötő mesterek panaszára a városi tanács a jezsuita collegium nyomdájának vezetőjét, *Klein Jánost* az 1693. évben eltiltja a könyvkötőmunka elvállalásától: «1693. ápril. 16. Rott Pál válasza: a nemes magistratus kész imponálni *Klein Jánosnak*, hogy professiója mellett maradjon és compactor legényt ne tartson és váltó munkát, compactoriához valót többé ne fogadjon».

A dolog magyarázatául meg kell említenünk, hogy nálunk ekkor alakulnak meg a könyvkötőcéhek, míg addig a könyvnyomtatók és könyvkereskedők szolgálatában állottak.

Kemény Lajos.

Wagner Richard, mint bibliofil. Heinrich Schmidt és Ulrich Hartmann *Richard Wagner in Bayreuth* című kiadványukban közlik a nagy zeneszerző könyvkötőjének, Christian Senfftnek visszaemlékezéseit is, a melyekből kiderül, hogy Wagner nagy súlyt helyezett könyvtára külső megjelenésére. Senfft 1872-ben lépett összeköttetésbe a zeneköltővel, a ki első kísérletül összegyűjtött iratai ép akkor megjelent V. kötetéből bizott reá 6 példányt, melyeket dúsan aranyozott, vörösszinű egész szattyánkötéssel kellett ellátnia. A próbamunka a mester teljes meglegedésére ütött ki s ezentúl Senfft volt Wagner kizárólagos könyvkötője. Eleinte persze sok fejtörést okozott a mester kielégítése: a színek összeválogatása gyakran nem volt inyére s ilyenkor egyszerűen visszavetette a már kész kötéseket. Később elég volt egy-két szó útmutatás gyanánt, sőt néha a könyvkötő saját ötletei is elismerésre találtak. A kötések közt volt nem egy olyan is, mely 40, 50, 60 márkába s még ennél is többbe került. Különösen diszesek

¹ Helyesen 1659!

voltak a fejedelmi s egyéb méltóságoknak ajándékol szánt kötetek. A folyóiratokat Wagner egyöntetűen köttette be s e végből régi triebtscheni könyvkötőjétől vásárolta meg a kellő anyagkészletet. Wagner a könyvkötőt szinte naponkint fölkereste műhelyében s jaj volt neki, ha nem az ő könyvei mellett találta. Rendeléseit főleg 1874. óta nöttek meg, a mikor 100—200 kötetenként adta ki Senfftnak a bekötendő anyagot. Zeneművek, könyvek, folyóiratok mellett Senfft sok mappát is készített Wagner részére, mely értékes kép- és metszetgyűjteménye befogadására szolgált. Senfft műhelyét Wagner tisztelői is elhalmazták megrendeléseikkel s Európa minden tájáról érkeztek hozzá kötetek, azzal az utasítással, hogy teljesen a Wagner modorában készítenő el kötésük s így elmondhatjuk, Wagner nemcsak a modern zenedráma, de a könyvkötés terén is iskolát csinált.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdákban 1910. január—április hónapokban.

Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.

Főváros.

Braun Sándor
VIII., Rökk Szilárd-u. 9.

*Goldberger Ignác
II., Corvin-tér 1.

Goldberger Ignác
VI., Liszt Ferencz-tér 18.

Lónyai Nándor és Schwarz Béla
VII., Dohány-u. 31.

**Löbl Dávid és fia
VI., Andrássy-út 19.

Steiner Zsigmond és Vida Károly.
(Üzlety. Steiner Zsigmond)
VII., Óvoda-utca 29.

Vidék.

Arad.

*Corvin könyvnyomdai műintézet.
(Tul. Lányi Izsó.)

Brassó.

**Brassói Lapok.
(Tul. Trattner H. és társai.)

*Brassói Lapok.
(Tul. Grünfeld Vilmos.)

Eger.

**Löw Béla.
*Dobó István nyomda r.-t.

Győr.

«Összetartás» katolikus ujság s
könyvterjesztő vállalat
Cszimadia László s társa.

Nagyszeben.

**Haiser m.-féle ny.
*Haiser György.

Nyirbátor.

Fohn Adolf.

Sopron.

**Breiner S. Lipót.

Szatmárnémeti.

*Északkeleti könyvnyomda.

Zircz.

**Szigethy Ákos.
**Zirczvidéki nyomda.
*Zirczvidéki nyomda.
(Tul. Szigethy Ákos.)

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Elsősorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtáruis forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő címére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, IV., *Ferencziek-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—17. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1906-ban. I. A magyar hírlapirodalom, Zászló Jánostól. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Horváth Ignácztól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 10 fillér. Kiegészítik: *A hazai hírlapirodalom 1907-ben, illetve 1908-ban. I. Hírlapok, Kereszty Istvántól. II. Folyóiratok, Horváth Ignácztól.* Egy-egy füzet ára 50 fill.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs.

Nouvelle série. XVIII. volume. II-e
livraison. Avril—Juin 1910.

SOMMAIRE.

La bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois	Page
en 1909 (avec une planche et six vignettes)	97
Coloman Timár. Oswald de Laskó et la bibliographie	122
Dr. Paul Gulyás. Les bibliothèques scientifiques de Paris. (Troisième et dernière partie)	154
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la Bibliothèque Szé- chényi du Musée Nat. Hongrois au I. trimestre de 1910	169
Littérature. Catalogue de la bibliothèque du ministère des cultes et de l'instruction publique. Par — <i>sp</i> — Oesterr.-Ung. Buch- händler-Korrespondenz. Festnummer. Par le <i>dr. Paul Gulyás</i> . — Young et Aitken, A catalogue of manuscripts. Par <i>Σ</i> . — Ed. Zarncke, Leipziger Bibliothekenführer. Par <i>G—s</i> . — H. Hymans, Catalogue des estampes. Par <i>Σ</i> . — J. G. Th. Graesse, Orbis latinus. Par <i>Gl</i>	173
Revue des périodiques étrangers	182
Notices. Fêtes en honneur de Joseph Szinnyi aîné. — Taxes de bibliothèque en Prussie. (<i>Σ</i>) — Congrès international de biblio- graphie à Bruxelles. — Contributions à l'histoire des copistes, des libraires et des imprimeurs de Kassa. (<i>Louis Kemény</i>). — Richard Wagner, bibliophile	187
Changements dans l'état des imprimeries hongroises janvier— avril 1910	192

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

*1910. évi folyam * III. füzet.*

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1910.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Gulyás Pál. Az új fővárosi közkönyvtár tervezete	193
Vértesy Jenő. Hugo Károly iratai a M. N. Múzeum könyvtárában ...	214
Dr. Gulyás Pál. Az 1680. évi üstökösjárás irodalmához. (Első közlemény, három hasonmással)	242
Tárca. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára az 1910. év második negyedében	263
A magyar tud. akadémia könyvtára 1909-ben	267
Szakirodalom. Paul Kersten: Der exakte Bucheinband. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i> — Dr. Gulyás Pál: Népkönyvtári intézmények Párisban és Lon- donban. Ism. <i>d'I. K.</i> — A m. kir. József-műegyetem könyvtárának címjegyzéke. 3. kiad. Ism. <i>Σ.</i>	269
Külföldi folyóiratok szemléje. Deutsche Literaturzeitung. XXXI. 15., 17., 19—23., 25., 26. — La bibliofilia. XI. 1., 2. — Revue des bibliothèques XX. 1—3. — Rivista delle biblioteche e degli archivi. XX. 9—12. — The library journal. XXXV. 4., 5., 6. — Zeitschrift für Bücherfreunde. Új f. II. 1., 2., 3. — Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVII. 4—5. ...	276
Horváth Ignác. A magyar bibliografiai irodalom az 1910. év I. és. II. negyedében	280
Vegyes közlemények. Delisle Lipót † (Σ). — Dr. Katona Lajos † (Gl.) — Kinevezések a m. n. múzeum könyvtáránál. — A m. n. múzeum könyvtárának tisztviselői tanulmányúton. — Egy XVIII. századbeli bácsmegyei táblabíró könyvtára. (<i>Zsoldos Benő.</i>) — A kassai könyv- kötészet történetéhez. (<i>Timár Kálmán.</i>) — Egy ismeretlen magyar hebraista. (<i>Dr. Marmorstein Artur.</i>)	283
Változások a magyarországi nyomdáknál 1910 május—augusztus hóna- pokban	288
Melléklet. A hazai hirlapirodalom 1909-ben	1—20

AZ ÚJ FŐVÁROSI KÖZKÖNYVTÁR TERVEZETE.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

I.

Már jó néhány esztendeje, hogy kulturpolitikuskaink figyelme egy égető társadalmi probléma, a magasabb iskoláztatásban nem részesült felnőttek továbbképzése, az u. n. szabadtanítás felé irányul, melynek helyes megoldása az egyetlen célra vezető eszköz az általános műveltség szintjének emelésére. Ennek a szabadtanításnak egyik legfontosabb ága, nélkülözhetetlen kiegészítője a tudomány mai színvonalán álló ismeretterjesztő s összefoglaló kézikönyvekkel, népszerűsítő, de tudományos értékű folyóiratokkal s jól megválogatott szépirodalmi művekkel felszerelt közkönyvtár. Hiszen a könyvtár kiegészítő munkássága nélkül ma már az elemi ismereteket közvetítő alsófokú népiskola sem lehet el, hogyan nélkülözhetné tehát a magasabb műveltség terjesztésén munkálkodó szabadoktatás? Jól mondta Földes Béla a szabadoktatás országos szervezete tárgyában tartott értekezleten, hogy «a legtöbb tudományban a tulajdonképeni és igazi tanítás a könyvekből történik. A ki nem tanul alaposan könyvekből, nagyon keveset tud». ¹ Ugyanez értekezleten Berzeviczy Albert is rámutatott, habár csak futólag, «az iskolán kívüli közművelődés egy másik igen fontos tényezőjé»-re ²: a múzeumok- és könyvtárakra. Halász Ferencz pedig egyenesen kimondja, hogy «könyvtárak nélkül a művelődés terjesztése lehetetlen; ha könyvet nem adunk a nép kezébe, nem képes magát tovább művelni». ³

Mégis mit látunk? Míg a társadalom áldozatkészsége, részben az állam és — legalább Budapesten — a község támoga-

¹ A szabadoktatás országos szervezete. Közreadja az Orsz. Közoktatási Tanács. Budapest, 1909. 166. l. ² U. o. 168. l. ³ U. o. 198. l.

tásával is, már évekkel ezelőtt létre hozta, felvirágoztatta s fenntartja az iskolán kívüli oktatás egyik faktorának, a tanfolyamoknak végrehajtó közegeit: minők pl. a Szabad Egyetem, a Szabad Lyceum, az Erzsébet Népakadémia s az Uránia tudományos egyesület, addig a kurzusok természetes kiegészítőit, a könyvtárakat csak egészen másodlagos figyelemben részesítette, szinte elhanyagolta. Ennek ékes tanúbizonysága az a törvényjavaslat-tervezet, melyet az Országos Közoktatási Tanács az iskolán kívül eső oktatásról kidolgoztatott. E javaslat 10. §-ában a könyvtárakról mindössze ez olvasható: «Gondoskodik (a népakadémiai bizottság) arról is, hogy a tanfolyamokkal kapcsolatosan a községekben megfelelő népkönyvtárak szerveztessenek».¹ A tervezett középfokú és felsőfokú tagozatra vonatkozó szakaszok még ennyiben sem terjednek ki az oly fontos könyvtárügyre s a felállítandó Szabadoktatási Tanács tagjai között hiába keressük a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsát, noha ez intézményünk épen a közművelődés emelését célzó nép- és szabadkönyvtárak megalkotására fekteti munkásságában a fősúlyt.

Honnan magyarázható e közömbösség? Azt hiszem, nem csalódunk, ha e közöny egyik főokát a nagyközönségnek egy az intéző körök által is osztott balvéleményében keressük. Míg az senkinek sem jutott eszébe, hogy a szabadtanítás céljaira főiskoláink szaktanfolyamait használja fel, a pusztá érdeklődőt az élethivatására készülővel zárja össze s például a nagyközönséget az orvosnövendékek számára rendezett klinikai tanfolyamokra utalja, hanem a készség, értelmi felfogás és érettség legkülönbözőbb fokait nivellálni törekvő külön «népszerűsítő» kurzusokra bocsátja, addig, ha arról van szó, hogy e kurzusok hallgatói a tárgykörbe vágó olvasmányokkal ugyan hol mélyítsék s rögzítsék meg a hallottakat, szinte mindenki mai fennálló tudományos könyvtárainkra utal. Igaz: a közvéleményt e helytelen felfogásra a tudományos könyvtárainkban tényleg fennálló gyakorlat vezette, mely azonban belső ellentmondásban áll e könyvtárak valódi rendeltetésével s rendeltetésüknek megfelelő fejlesztésével. Az egyetemi könyvtár pl. kétségkívül az egyetemi tanárok, az egyetemi hallgatók s az egyetemi fokozatokat elnyer-

¹ U. o. 133. l.

tek számára létesült, fejlesztésénél kizárólag ezek szükségletei az irányadók, de már használatánál egy bizonyos alsó életkor szinte az egyetlen korlátozás. Hasonló a helyzet az akadémiai, a múzeumi könyvtárnál is, melyek fejlesztése szintén rendeltetésükhöz mért határok közt mozog, míg hozzáférhetőségük csaknem korlátozatlan. E könyvtárak célja és közönsége közt fennálló ezen ellentmondás azután a legfőbb szülőoka annak az elégtelenségnek, panasznak, mely az olvasók köréből rövidebb-hosszabb időközökben, de szinte évről-évre fölhangzik.

Ezen egészségtelen helyzet orvoslására több mód kínálkozik. Az első s kétségtelenül legkényelmesebb mód abban állana, ha e könyvtárak nyilvánosságát összhangba hoznók eredeti céljaikkal, azaz, ha olvasó- és dolgozóhelyiségeiket csak az önálló tudományos kutatás, illetve a főiskolai képzés számára tennők hozzáférhetőkké. A megoldásnak ez a módja azonban manapság, midőn minden még oly észszerű korlátozást is szívesen magyaráznak osztályérdekek egyoldalú istápolására, nem ajánlatos.

A másik mód az volna, ha valamelyik már létező tudományos könyvtárunk eddigi sajátos céljainak épségben tartása mellett általános jellegű intézménynyé fejlesztetnék. Ennek a nézetnek több kiváló képviselője van, többek közt Wlassics Gyula, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének és Tanácsának az elnöke, a ki egyik közgyűlési megnyitóbeszédében ama meggyőződésének adott kifejezést, hogy «nagy haladás lenne, ha . . . a múzeum könyvtára eddigi szűk keretéből általános nagy könyvtárrá alakíttatnék».¹ Ez átalakítás azonban — egyebet nem tekintve — oly óriási alapbefektetéseket, színvonalon tartása oly mértékű évi javadalmazást igényelne, hogy megvalósítását az ország jelenlegi gazdasági helyzetében aligha remélhetjük. E mellett, az ekként átalakított «nemzeti könyvtár», noha általánosságánál fogva fokozottabb mértékben ki tudná elégíteni a nagyközönség igényeit, mégis továbbra is megőrizné szigorúan tudományos jellegét s végleg sohasem szüntetné meg azt az ellentétet, melyet a tudományos könyvtárak célja s a nagyközönség közt fentebb megállapítottunk.

Van azonban egy harmadik mód is, mely a nagyközönség

¹ V. ö. Múzeumi és Könyvtári Értesítő II.

s már fennálló könyvtáraink érdekeit egyformán kielégítené, a nélkül, hogy ez utóbbiak megállapodott kereteit megbontani, vagy hozzáférhetőségüket korlátozni kellene. S ez a mód abban áll, ha — legalább egyelőre — a fővárosban oly közkönyvtár létesül, mely nem csak, hogy nyitva áll a közönség legszélesebb rétegeinek, de a melynek szervezésénél, fejlesztésénél is épen a legszélesebb rétegek igényei az irányadók. Ha ez megtörténik, akkor már létező tudományos könyvtárainkban szinte önmagától, minden korlátozó intézkedés nélkül, helyreállana az egyensúly céljuk és közönségük között.

Igaz, hogy egyúttal megesappanna az évi forgalom mértéke is, a minek a statisztikai kimutatások jelen korszakában tulságos jelentőséget szokás tulajdonítani, de erős meggyőződésünk, hogy a mennyiségbeli csökkenés a minőség emelkedésével járna karöltve. Hiszen igen sok komoly kutató csak azért keresi föl ritkábban tudományos könyvtárainkat, mert — főleg a zord téli napokon — szinte lehetetlenség bejutnia a jól fűtött olvasótermekbe. S ugyan mit és hogyan olvasnak ezekben a zsufolt termekben? Egy-két találomra kiszedett példa az Orsz. Széchényi Könyvtár olvasótermének forgalmából hű képet ad róla: H. J. építővezető egy ültében Szilvek *Hypnotismusát*, Purjesz *Belgyógyászatát* és Beregszászi *Építési egységárait* «tanulmányozta»; T. B. orvostanhallgató Ehemann (sic!) *Babona és varázslat*, Than *Kémia II.*, Tóth Béla *Magyar anekdotakincs I., II. cz.* műveket kérte ki; F. J. joghallgató meglehetősen igénytelen módon kötötte össze a hasznost a kellemessel, a midőn Herczegh *Magyar jogtörténete* és Schwarzs *Institucziói és pandektái* mellett Dugonics *Aranypereceit* is forgatta; szinte megdöbbenő sokoldalúságot tanusított J. D., a ki egyidejűleg olvasgatta Spinoza *Tractatusát*, Higginson *Az Egyesült-Államok történetét* és Mann *Szülészeti műtéttanát*; végül a figyelem dicséretes koncentrációjáról tanuskodik H. A. kéréslapja, melyen Kalocsai *Illemkönyve*, *A pesti művelt társalgó* és a *Hódítás eszközei* szerepelnek. Azt hisszük, bizvást föltehetjük, hogy ez urak és megszámálhatatlan társaik aligha keresnek fel a Nemzeti Múzeum könyvtárát, ha volna egy olyan intézet, a hol modern szépirodalmi termékek, napilapok, folyóiratok legújabb számai s az ismeretterjesztő könyvek legjobbjai állanának rendelkezésükre.

Épen három esztendeje, hogy egyik előkelő napilapunkban¹ e visszás körülményekre rámutattunk s egyuttal megjelöltük azt a módot, mely a helyzet orvoslására vezethetne: egy a főváros összes kerületeiben legalább egy-egy fiókkal bíró községi szabadkönyvtár létesítését. Hogy helyes úton jártunk, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy Ferenczi Zoltán a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetsége 1909. évi nagyenyedi közgyűlésén *A könyvtárak, mint a közművelődés eszközei* czimen tartott előadásában, valamint a Múzeumi és Könyvtári Értesítőben 1907 óta közzétett cikksorozatában is szintén sorompóba lépett egy ilyen, a fővárosban létesítendő közművelődési könyvtár létesítése érdekében s hogy ez álláspontot a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa is magáévá tette, a mikor elnöke, Wlassics Gyula f. é. február hó 21-én kelt emlékiratában, melyet a székesfővárosi tanácshoz intézett, a többek közt a következő indítványt terjesztette elő: «Vegye föl a fő- és székvárosi tanács a maga városfejlesztő programjába a legközelebbi jövő feladatai közé *egy fő- és székvárosi közművelődési nyilvános közkönyvtár alapítását*, esetleg a ma meglevőnek ilyenre fejlesztését, még pedig a fő- és székváros viszonyaihoz alkalmazott angol-amerikai minta szerint, melynek fokozatosan fejlesztendő fiókkönyvtáraival lássa el szükség szerint a különböző külsőbb területeket».²

Dr. Bárczy István polgármester, a ki a székesfővárosi lakosság anyagi szükségleteiről a szociálpolitikai alkotások tekintélyes sorozatával kívánt gondoskodni, a szellemi téren mutatkozó óhajoknak is eleget iparkodik tenni s szokott erélyességével karolta fel a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának ez előterjesztését is. Az ügy bővebb megvitatására ez évi június hó 20-ikára értekezletet hívott egybe s a fővárosi könyvtári bizottság útján emlékiratot készíttetett, mely a főváros álláspontját körvonalozza. A fővárosi könyvtári bizottság dr. Szabó Ervin főkönyvtárost bízta meg a memorandum kidolgozásával, a ki széleskörű előtanulmányokra valló munkáját *Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapestén* czimen tette közzé.

Az ügy rendkívüli fontossága indokoltá teszi, hogy ez emlék-

¹ Pester Lloyd 1908. szept. 4. sz. tárcza: Budapesti Bibliotheksmisereen.

² Múzeumi és Könyvtári Értesítő IV. 57.

íráttal külön cikk keretében foglalkozzunk, részletesen ismertetve gondolatmenetét s rámutatva azon ellenvetésekre is, melyek dr. Szabó egyik-másik javaslata ellen fölhozhatók.

II.

Dr. Szabó Ervin tanulmánya első fejezetében rámutat arra az Angliában s az amerikai Egyesült-Államokban kialakult közvéleményre, mely a városok életében a *public libraryt* a községi házával és az iskolával egyenrangú tényezőnek tekinti; kifejti, hogy a könyvtár a közoktatásügy szerves része, mely az iskolával szemben, a hol «az ismeretek és tehetségek uniformálására» törekszenek, «az egyéni képességek ébrentartásának, az egyéni hajlamok ápolásának» nyújt eszközöket; s végül utal a németországi Bücher- und Lesehallebewegungra, mely angol-amerikai mintára a legutóbbi két évtizedben oly nagyarányú mérvet öltött.

A második fejezetben Budapest könyvtári viszonyait ismereti, lehetőleg mérsékelt hangon, de mégis igen egyoldalú felfogással.

Azt az állítását teljesen osztjuk s másutt magunk is kifejeztük, hogy a székesfőváros részéről «a könyvtárügy kevés figyelemben részesült».¹ Amit azonban a főváros eddigi áldozatkészségéről mond, azt lehetetlen aláírunk. Szerinte u. i. a főváros 1906-ban könyvtárait 50.000 koronát költött, «ha a különböző iskolai könyvtárakra kiadott 30.000 korona összeget is könyvtári kiadásnak tekintjük». Ezt a 30.000 koronát azonban, épen az iskolai könyvtárak sajátos rendeltetésére való tekintettel, lehetetlen könyvtári kiadásnak tekintenünk. Maradna tehát 20.000 korona. Ha viszont a memorandum I. függeléke 3. táblázatából azt látjuk, hogy 1907-ben a főváros policziális jellegű könyvtárára 25.000 koronát költött, úgy joggal föltehetjük, hogy e fennmaradó 20.000 koronát 1906-ban szintén a fővárosi könyvtárra költötték. Ebből pedig önként adódik, hogy a főváros népkönyvtári célokra 1906-ban egy fillért sem költött. De ezt Szabó elfelejti figyelembe venni; összehasonlítja Budapest könyvtári kiadásait egyéb nagy városokéival s midőn kijelenti, hogy «Berlinnek

¹ I. m. 4. l.

már 1871-ben volt annyi lakója, mint Budapestnek ma, de népkönyvtárait még a nyolczvanas évek elején sem költött 30.000 koronánál többet», bizonyára akaratlanul, azt az impressziót kelti föl az olvasóban, mintha Budapest főváros a népkönyvtárak segélyezésében a nyolczvanas évek Berlinjével szemben alig 10.000 koronával maradna el.

Pedig egyébként dr. Szabó Ervin épen nem rejti véka alá a mondanivalóját s talán tulságosan pesszimista szemüvegen át nézi a helyzetet. Így, a mikor kijelenti, hogy «a szakemberek és kutatók régen tisztában vannak azzal, hogy Budapest tudományos könyvkészletei a legegységibb tudományos szükségletet sem elégítik ki».¹ Noha távol áll tőlünk az a gondolat, hogy az összes «szakemberek és kutatók» nevében nyilatkozzunk, annyit bizvást meg merünk kockáztatni, hogy ezen a téren talán még sem állunk olyannyira «csehül»² a mint Szabó gondolja.

Igaz s ezt mindnyájan tudjuk és hirdetjük, hogy «olyan jellegű nemzeti könyvtár, a milyen Angliában a *British Museum*, Franciaországban a *Bibliothèque Nationale*, az Egyesült-Államokban a *Library of congress*, Németországban a (berlini) *Kgl. Bibliothek*, Ausztriában a *Hofbibliothek* stb. stb. Magyarországon egyáltalán nincsen».³ De ez nem csupán az évi javadalmazás nagy különbségein mulik, a melyekre Szabó is rámutat, hanem még inkább az intézetek történeti multján s a fentartó államok egész gazdasági helyzetének óriási különbségén fordul meg. Azonban ha nincs is olyan könyvtárunk, mely az összes tudományos szakokat egyformán kiténően s oly mértékben képviselné, hogy az önálló tudományos buvárlat legkisebb igényeit is kielégítené, mégis a legtöbb szak tudományos művelésére, ha nem is bőséges, de legalább is kielégítő könyvtári segédeszközök állnak rendelkezésünkre. Csak nem szabad oly szűkre fognunk a «különösebb nehézségek nélkül hozzáférhető tudományos könyvtárak» körét, mint Szabó teszi. Dr. Szabó Ervin u. i. mindössze kilencz ily intézetről tud s kihagy oly jelentős gyűjteményeket, minők az Orsz. Iparművészeti Múzeum, a M. Kir. Műegyetem, a Földtani Intézet s a Kir. Orvosegyesület könyvtárai. Ezen kívül az egyetemi szemináriumok, laboratóriumok és klini-

¹ I. m. 5. l.² U. o. 7. l.³ U. o. 6. l.

kák, a M. Nemzeti Múzeum egyes osztályai, a Szépművészeti Múzeum s más tudományos intézetek mellett is fennáll több ezer kötetes, rendesen jól megválogatott, modern színvonalon álló szakkönyvtár, mely a szakembernek minden különösebb nehézség nélkül rendelkezésére áll. A mikor *tudományos* könyvtári használatról van szó, oly jelentős faktorok ezek a gyűjtemények is, hogy okvetlenül meg kell emlékeznünk róluk. Sajnos, a tudományokkal hivatásszerűleg foglalkozók egy része, legalább kezdő korában, nem igen tud ezekről a szakkönyvtárakról s többé-kevésbé enciklopedikus jellegű könyvtárainkban keres gyakran hiába oly műveket, melyeket e szakkönyvtárakban bizvást megtalálhatna. E bajon nagyon segítene egy kis «Budapesti könyvtárkalauz», mely a fővárosban fennálló összes hozzáférhető könyvtárakat felsorolná, használatuk módját, állományukat röviden ismertetné.

Dr. Szabó ezután áttér azokra a könyvtári intézményekre, melyek székesfővárosunkban kizárólag a nagyközönség könyvszükségletét volnának hivatva kielégíteni. Vizsgálódása köréből, a dolog természetének megfelelően, teljesen kikapcsolja a kölcsönkönyvtárakat s a kaszinói és egyéb egyesületi könyvtárakat; az iskolai és intézeti könyvtárakról pedig külön szól egy másik fejezetben s ezuttal csakis a nép részére alkotott népkönyvtárak és szakszervezeti könyvtárak dolgával foglalkozik. Statisztikai adataihoz alig lehet hozzászólni, mert mint Szabó mondja, e népkönyvtárak «nagyobb része sokkal kisebb, sem-hogy működésük statisztikai földolgozást vagy leírást megérdemelt volna».¹ Dolgozata ötödik táblázatára hivatkozva, mely mindössze 12 népkönyvtárt vesz figyelembe s e 12 könyvtárban 1907-ről 55.000 kötetet mutat ki, azt állítja, hogy az összes budapesti népkönyvtárak állománya 1907-ben alig lehetett több 55.000 kötetnél».² Mi a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa legutolsó nyomtatásban megjelent évi jelentése alapján 20 könyvtárra 1908-ról csupán (kerek számban) 36.500 kötetet tudunk kimutatni. E számban nem foglaltatik benn a III. ker. nép- és iskolakönyvtár s a X. ker. rákosi nép- és iskolakönyvtár állománya, mely dr. Szabó szerint 1907-ben 3500 kötetet tesz s

¹ I. m. 8. l.² U. o.

nem foglaltatik benn a Budapesti Könyvtár-Egyesület központi könyvtára, mely 1908-ban 20.073 darabból állott.¹

Viszont az együttvéve 36.500 kötetet tartalmazó 20 népkönyvtár 1908. évi együttes forgalma a mi számításunk alapjául vett hivatalos jelentés szerint kerek számban 135.500 kötet volt, tehát valamivel kedvezőbb, mint a Szabó által föltételezett 115.000 kötetes forgalom. Abszolút számokban a kétféle kimutatás közötti különbség lényegtelen, de ha az adatok viszonylagosságát vizsgáljuk a forgalom szempontjából, akkor a mi kimutatásunk szinte 50%-kal kedvezőbb, mint az emlékiraté. Míg ugyanis dr. Szabó szerint egy-egy kötet alig kétszer forgott meg egy évben, a mi adataink szerint egy-egy kötet évi forgalma: 3-7.

Dr. Szabó fejtegetései további során a bécsi *Zentralbibliothek* adatait összeveti a *Budapesti Könyvtáregyesületével* s a mint ez előrelátható, a magyar intézetre valósággal megsemmisítő eredményekre jut. Ez összehasonlítások kitünő agitatorikus eszközök egy Budapesthez méltó szabadkönyvtár felállítása mellett, de rendkívül igazságtalanok a *Budapesti Könyvtáregyesületre* nézve. A bécsi *Zentralbibliothek* 23 fiókjával egész Gross-Wien területét behálózza, míg a *Budapesti Könyvtáregyesületnek* csupán hat fiókja van, valamennyi kizárólag a budai oldalon s még e hat közül is négy igen korlátolt körre szorítja működését, a mennyiben három katonai s egy kórházi czélokot szolgál; a fenmaradó kettő közül pedig az egyik csupán 1908 május havában nyílt meg mindössze 1400 kötetes könyvkészlettel. Maradna tehát az összehasonlításhoz egyetlenegy fiók — a központ inkább *reference library* jellegű — mely 7190 kötetével a Corvin-téri Vigadó egy második emeleti, kedvezőtlen fekvésű udvari szobácskájában szorong s még így is 24.021 kötetes forgalmat volt képes elérni, vagyis egy-egy kötetét nem, mint Szabó mondja, 1-3-szer, hanem 3-3-szer forgatta meg, a mi a 200.000 koronás évi költségvetéssel dolgozó *Zentralbibliothek* 5-6-szeres kötet-forgalmához már tetemesen közelebb áll. Ha pedig tekintetbe vesszük, hogy e fiók kiadásai 1908-ban 600 koronánál

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle 1910. évf. 44. l. E 20.073 db aligha tekinthető ugyanennyi kötetnek, mert hiszen az egyesület szerint ugyanekkor központi könyvtára 8552 műből állott.

többet aligha tehettek, mert hiszen a helyiség ingyenes, a kezelők díjazás nélkül teljesítik önként vállalt munkájukat és könyvbeszerzésre mindössze 475·50 koronát fordítottak, úgy egy-egy kölcsönzés költsége nem, mint dr. Szabó állítja, közel kétszerese a bécsi kölcsönzés költségének — kötetenkint 16·3 fillér 8·4 fillérrel szemben — hanem még felénél is kevesebb: 3·3 fillér!

Sajnálattunkra nem oszthatjuk azt az elismerést, melylyel dr. Szabó Ervin a Szakszervezeti Tanács kötelékébe tartozó szakegyletek könyvanyagának megválogatásáért adózik, még pedig épen azon tapasztalatok alapján, melyeket — dr. Szabó tanácsát követve — a szakegyleti könyvtárak nyomtatott katalogusaiból szereztünk. Ha végignézzük pl. *«A budapesti aranyművesek, vésnökök és rokonszalmák szakegyletének könyvtárjegyzékét»*, mely évszám nélkül, de az 1909. év elején jelent meg, úgy a magyar részben *«történelem, kor- és életrajzok, útleírások»* cz. szakban felsorolt 40 mű között egyetlen Magyarország egész történetét tárgyaló művet sem találunk, ellenben az egyház történetét egész sereg *«történeti mű»* igyekszik *«megvilágítani»*, hogy miféle módon, arról a *«történeti»* művek pusztá felsorolása¹ kellőkép tájékoztat. Miként nincs a könyvek között egyetlen teljes hazai történelem, úgy nincs egyetlen magyar irodalomtörténet sem. A *Bölcsélet, társadalomtudomány és szociális művek* csoportjában: Szász K., *Az ember tragédiájáról*, a *Történelem* stb. szakban: Boross, *Beöthy Zsolt életrajza* s Ferenczy, *Emlékbeszéd Tóth Kálmán felett* s a *Szak- és tankönyvek, naptárak* csoportjában Thaly, *Irodalomtörténet a Rákóczi-korból*, ime az egész, a mi e gyűjteményben a magyar irodalomtörténetet képviseli. Ilyen s ehhez hasonló színvonalú a legtöbb tudományos szak összeállítása: egy részük haszontalan férczművekből kerül ki, másrészük viszont vagy a legszűkkeblűbb pártszempontok szerint,² vagy pedig teljesen ötletszerűen állítottatott össze. A katalogus

¹ Beiffault, *Róma titkai a XIX. sz.-ban*; Corvin, *A papok tükre*; Fercal, *Az inkvizíció titkai* és *A spanyol inkvizíció története*, La Chadre, *A pápák bűnei*.

² Csak egyetlen kérdésre nézve találtam két különböző szempontból írt művet s ez Kossuth Lajos élete; az ő életét, jellemét és törekvéseit az aranyműves segédek Zimányi könyve és Gracza műve alapján ismerhetik meg.

szakbeosztása szintén minden kritikán aluli. A könyvtár «tudományos» anyaga négy osztályba van besorozva; ezek: I. Bölcsélet, társadalomtudomány és szociális művek; II. Történelem, kor- és életrajzok, útleírások; III. Szak- és tankönyvek, naptárak; IV. Vegyes. Képzeltető, hogy e négy szakban micsoda chaos keletkezik. Czögler, *A fizika története*, Darvai, *Üstökös-csillagok*, Darwin, *A fajok eredete és Az ember származása*, Flammarion, *Uránia* és *A világ vége* az I. szakcsoportba került; Bodnár, *Az erkölcsi világ*, Sebesztha, *Lélektani rajzok* és Spielman, *A hipnotizmusról*, ellenben a III-ikba. A szépirodalom megválogatásánál szintén érezzük a legelemibb kritikai érzék hiányát. Arany János, Kiss József, Reviczky Gyula, hogy csak azokat a költőinket említsük, a kiket hihetőleg dr. Szabó Ervin is érdemeseknek tart a beszerzésre, az aranyművesek szakegylete könyvtárából kiszorultak s kiszorultak Belenczéresi, Peterdi, Vermes, előttem ismeretlen remekei kedvéért. Vörösmarthy (sic) csak epikai költeményeivel szerepel, lyrája ellenben — mely pedig a nagyközönség szempontjából a legéletképesebb s így ily könyvtárban elsősorban volna beszerzendő — kimaradt; remélhetőleg nem a *Szózat* miatt, hanem csak pusztá véletlenségből. Mert másnak, mint a vak véletlennek nem tulajdoníthatjuk azt a névsort, mely e jegyzékben a költészetet képviseli.¹ A regényirodalom furcsaságai ismertetésével lapokat tölthetnénk meg, de beérjük egy-két számszerű adattal; Bársony 2, Bródy S. 13, Gárdonyi 2, Herczeg 3, Jókai 3, Mikszáth 7, Pekár 3, Szomaházy 4 s Thury 4 művel van képviselve, akkor, a mikor se szeri, se száma az eféle műveknek, mint Bartalus, *A kávéénikék*, (3 példányban is!) Bogdányi, *Pupák uram viselt dolgai*, Csomory, *A Duna titka*, Márkus, *Csintalan történetek* stb. stb. Csodálom, hogy dr. Szabó Ervin, a ki a szabadtanítás pécsi kongresszusán olyan elítélően nyilatkozott a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa könyvtárainak az összeállításáról, az ilyen nivón mozgó szakszervezeti gyűjteményekkel annyira meg van elégedve!

Dr. Szabó tanulmánya III. fejezetében a létesítendő új

¹ Ime a névsor: Belenczéresi, Casanova, Csizmadia, Dayka, Dömötör, Heine, Homér, Kisfaludy, Kiss A., Migray, Milton, Nikelsky, Pap K., Petőfi, Peterdi A., Tóth K., Vermes, Vitkovics, Vörösmarthy (sic), Zádor, Zrínyi M. gróf.

községi könyvtár feladatát, olvasókörét és könyvanyagát jelöli ki. A feladatot, illetőleg a dr. Szabó Ervin által idézett amerikai jelmondatot, «a legjobb könyveket, a lehetőleg legtöbb olvasónak a legolcsóbb uton», szívesen aláírjuk; azt a követelését is magunkévá tesszük, hogy «az új nyilvános könyvtárnak Budapest népességének minden osztályát és rétegét meg kell nyernie» és végül elfogadjuk azokat az elveket is, a melyeket az anyag megválogatására nézve a glasgowi városi könyvtár fejlesztési programjának mintájára fölállít. Igen helyesen mondja: «Az új nyilvános könyvtár anyaga sem a régi tudományos könyvtárakéval, sem a régi népkönyvtárakéval nem azonos. A régi tudományos könyvtárakéval megegyezik abban, hogy tudományos irodalmat is gyűjt; de eltér abban, hogy nem a szaktudósok szükségleteire van tekintettel és ezért a régi és ritka, de inkább csak történeti értékű irodalom helyett főként a modern irodalomra helyezi a súlyt és eltér abban is, hogy nagytömegű szépirodalmat tart készenlétben. Ebben viszont egyezik a régi népkönyvtárral. De ettől is eltér a szépirodalom modernsége és általánossága, másrészt a tudományos irodalom célzatosság nélkül összeválogatott gazdag gyűjteménye által».¹

III.

Lássuk már most, hogyan képzei el dr. Szabó Ervin ezen modern és nagyszabásúnak ígérkező intézmény létesítését. Valljuk meg — a város pénzügyi helyzetének nyomása alatt — nem épen nagyszabású módon és sokszor ellentétben azokkal az elvekkkel, melyeket mint irányadó szempontokat csak az imént maga is fölállított. Míg előbb határozottan kimondja, hogy az új könyvtár nem lesz a szaktudósok igényeire tekintettel, alig két lappal odébb, a tervezett könyvtár számára határozott részt kér a szaktudósok számára berendezett tudományos könyvtárak munkájából s azt ajánlja, hogy mivel a könyvtárak egyike sem kultiválja a kívánt mértékben (s talán hozzátehetnők a némelyeknek kedves irányban) az államtudományokat, az új könyvtár erre az egyetlen területre specializálja magát, v. i. míg a többi tudományágak csak oly mértékben volnának meg

¹ I. m. 16. l.

benne, a mely a nagyközönséget, annak művelt s kevésbbé művelt rétegeit, mint érdeklődő laikusokat képes kielégíteni, addig az államtudományokat illetőleg a szaktudós aprólékos igényeit is tartsa szem előtt. S mindezt csak azért, mivel «a fővárosnak már most is van, ha új keletű is, de elég nagy államtudományi könyvtára, a mely hamarosan hézagpótló intézménynyé lett». A *Fővárosi könyvtár* érdemeit s hasznosságát ezen a téren készségesen elismerjük, de mindkét félre: az intézményre és a használókra nézve is hasznosabbnak tartanók, ha jellegét továbbra is megőrizve, mint a főváros tudományos könyvtára a tervezett új közkönyvtártól helyiség és javadalom tekintetében is elkülönítve tartatnék fenn. Azért az igazgatás és a könyvtári munka tudományos része közös tisztviselői karra volna bízható, míg az új közkönyvtár kezelőszemélyzete az új viszonyokhoz megfelelően volna szervezendő. Azt meg épenséggel nem látom be, hogy miért ne lehetne «az új könyvtár megalakításánál másból, mint a fővárosnak már ma 80.000, addig bizonyára majd 100.000 kötetet számláló gyűjteményéből kiindulni». A mit Szabó itt ajánl, az különben lényegileg nem volna más, mint — névváltoztatás. A mai fővárosi könyvtár megtartaná mai jellegét s irányát a «központi könyvtár» czégre alatt, a fiókok gyarapításához semmivel sem járulna hozzá, ellenkezőleg maga gyarapodnék (?) a fiókok időről-időre kicserélendő anyagával.¹ Ámde lehetővé tenné, hogy az új könyvtár 80—100.000 kötettel nagyobb könyvállománnyal s 60.000 koronával magasabb évi javadalmazással szerepeljen a szabadkönyvtárak statisztikájában.

Az olvasó gyarapítás egy másik módját szerző néhány állami, testületi és társulati könyvtárral való együttműködésben látja. Műve 11. táblázatában összesen 11 ily könyvtárat sorol fel, köztük a kereskedelmi és iparkamara, a mezőgazdasági múzeum s a természettudományi társulat gyűjteményét, melyek a kooperációra alkalmasak. Az együttműködés Szabó szerint kétféleképp nyilvánulna meg. Amely könyvtáraknak alkalmas helyiségük nincsen, «az új könyvtárban kapnának helyiséget s ennek fejében könyveiket a könyvtár forgalmába bocsátanák», de nem

¹ L. i. m. 19. l.

jelöli meg közelebbről, vajjon az új könyvtár központi osztályában, vagy valamelyik fiókjában, esetleg több fiók közt megosztva, külön zárt sorozatban, vagy a többi anyag közé bekebelezve kívánja-e őket felállítani s biztosít-e a letéteményező szervezeteknek a használatnál valami előjogot, vagy sem. Már pedig épen ezek a momentumok azok, melyek az eszme megvalósításánál elsősorban veendő számításba s a melyek megoldásától az egész akció sikere függ. Szintügy meglehetősen homályos az, a mit azon kooperációra alkalmas gyűjteményekről mond, a melyeknek megvan a maguk megfelelő helyiségük, de a melyeket csak hozzáférhetetlenségük miatt használnak oly extenzíven.¹ Ezekről — úgymond — azt kellene kérnünk, hogy a nyilvános könyvtár közvetítésével és annak jóállása mellett adják ki könyveiket a nagyközönségnek». Itt viszont azt szeretnők tudni, miben nyilvánulna az a közvetítés, mert a közreműködés értéke kizárólag ettől függ. Úgy gondolja-e Szabó, hogy az olvasók a közkönyvtár által kiadott jeggyel maguk vegyék ki a szükséges köteteket a kooperáló könyvtárakból s a látgymányosi lakosnak ma az Eszterházy-utczába kell mennie egy könyvért, mely csak a Természettudományi Társulat könyvtárában van meg, holnap meg az Alkotmány-utczába, mert a másik könyv viszont csak a Kereskedelmi- és Iparkamara könyvtárában található, vagy pedig úgy, hogy az olvasó mindkét esetben a lakásához legközelebb eső városi fiókhoz fordul, mely a maga hatáskörében s költségén hozza helybe a kívánt műveket? Arról sem szól, hogy a kooperáció ezen módja által az egyesületi könyvtárak személyzetére háruló munkatöbblet költségeit mily úton és kik fedeznék? A míg ezt nem tudjuk, nem áll módunkban megítélni, hogy az a 100—140.000 kötetnyi emelkedés, mely szerinte ily módon az új könyvtár állományában ki volna mutatható, tényleges plusz volna-e, vagy csak olyan statisztika-korrektíva?

Dr. Szabó a kooperáció egy harmadik lehetőségét is megemlíti, a mely abból állana, hogy az új közkönyvtár bizonyos illeték ellenében egyes egyleteknél, köröknél a tagok kizárólagos

¹ Az «extenzív használat» ügylátszik az «intenzív használattal» ellentétes fogalmat akar jelölni.

használatára szolgáló s időnkint fölfrissítendő fiókokat létesítene. Ezt megteheti egy magán vagy társadalmi vállalkozás, de a közpénzen fentartott községi könyvtárat ugyan furcsa világításban tüntetné fel.

Viszont amaz indítványt, hogy jó volna, ha az új könyvtár a környékbeli nagyobb községekben is létesítene fiókokat, de azzal a föltétellel, hogy fentartásukhoz az illető községek is hozzájárulnának lakosságuk arányában, csak helyeselhetjük, mert kétségtelen, hogy a fiókok üzemköltségei kevesebbe kerülnének, mint önálló igazgatással bírókké s az anyag is változatosabb volna, minthogy egy része a központból folyton kicseréltetnék. De a fővárosi anyaintézetre a kooperáció ezen módja szintén inkább csak a statisztika szempontjából volna előnyös; a könyvtár vásárlóképesége és a rendelkezésére álló könyvkészlet jelentékenyebb növekedését azonban aligha eredményezné, mert hiszen a fiókkönyvtár berendezését, könyvkészletének állandó s bizvást legköltségesebb részét is neki kellene beszereznie s a fiókok számának növekedtével a legolvasottabb könyvek többes példányai beszerzésének is lépést kellene tartania.

Szinte magától értetődő az adott viszonyok közt dr. Szabó Ervin amaz indítványa, hogy a mai meglevő népkönyvtárakat bele kellene olvasztani a létesítendő új közkönyvtárba. Örömmel olvassuk, hogy ez esetben a Budapesti Könyvtáregyesületnek s az Erzsébet Népakadémiának önállóbb szerepet szán a működésük főterületén (II., illetve VIII. kerület) létesítendő fiókokkal kapcsolatban. A mit azonban az Erzsébet Népakadémiának népkönyvtári czélokra «állítólag» rendelkezésre álló «néhány száz-ezernyi korona» miként való felhasználásáról tervez, az aligha lesz oly egyszerűen megvalósítható. Az a néhány százezer korona valószínűleg az 1907. évi törvényczikk alapján a király 40 éves megkoronáztatása emlékére a Népakadémiának ajándékozott nőpariskolai épület értékéből s az átalakításra megajánlott 100.000 K államsegélyből áll. Vajjon bele fog-e menni a kormány, hogy az egyesület e tekintélyes anyaggal «az új könyvtár alapítói sorába» lépjen s beéri-e azzal, hogy ennek fejében az új könyvtár a népakadémiára bizná «egy, esetleg két fölolvasó- és tantermekkel és laboratóriumokkal fölszerelt kerületi fiókkönyvtár kezelését»? Úgy vélem, sokkal egyszerűbb

s a kormány részéről is inkább elfogadható az a megoldás, ha az új könyvtár az Erzsébet Népakadémiára hagyná az öfelsége 40 éves megkoronáztatása emlékére fölépítendő népház megalkotását s fiókkönyvtárával ő lenne a Népakadémiának kétségkívül szívesen látott vendége.

Dr. Szabó Ervin a létesítendő közkönyvtár állományának egy tekintélyes részét a székesfőváros 321 községi iskolája mellett fennálló 117 tantestületi s 67 ifjúsági könyvtár¹ adhatná, a melyek 1906-ban 122.000 kötetből álló anyagát szintén be akarja olvasztani az új könyvtár állományába. Indítványát azzal indokolja, hogy az «iskolai könyvtárak teljesen czéljuk tévesztett intézmények, a melyek sem didaktikai, sem oktató, sem gyönyörködtető hivatást nem képesek teljesíteni».² S a mellett drágán is dolgoznak, hiszen egy-egy használat a városnak 40 fillérjébe került. Az új könyvtár olcsóbban fog dolgozni, mert dr. Szabó — hogy mily alapon, azt nem árulja el — egy-egy kikölcsonzás árát itt 30 fillérben állapítja meg. Ez az olcsóság azonban csak látszólagos. «Az iskola, a tanítói tekintély elve», melyek a forgalomra dr. Szabó szerint gátlólag hatnak, önkényt értetődőleg csakis az ifjúsági könyvtárakra állhat fenn; már pedig ha ezek forgalmát külön vesszük, úgy dr. Szabó 10. táblázata szerint a használat egy-egy esete 21 fillérbe kerül, vagyis 9 fillérrel kevesebbe, mint fog a létesítendő új könyvtárban kerülni s így a városnak ugyanazon forgalomért, melyet ifjúsági könyvtárai 1906-ban 10.493 koronával bonyolítottak le, az új könyvtárban 4627 koronával *többet* kell fizetnie. Igaz, hogy így elkülönítve a tantestületi könyvtárak egy-egy használata viszont 126 fillérbe kerül s ekként a mi elvész a vámon, a réven bőségesen megtérül, mert hiszen az új könyvtárban ez a használat is csak 30 fillérbe fog kerülni kötetenkint. De dr. Szabó kimu-

¹ 1906. évi adatok: azóta az ifjúsági könyvtárak száma hihetőleg szaporodott, mert hiszen az új népoktatási törvény azzal, hogy a beiratási díjak felét az ifjúsági könyvtárak fejlesztésére rendelte, egyúttal azt is kimondotta, hogy minden népiskola tartozik ily könyvtárat fentartani. Ebből önkényt következik, hogy a mennyiben a Szabó által kimutatott 67 ifj. könyvtár közt népiskolaiak is vannak, ezek a népoktatási törvény idevágó rendelkezéseinek fölfüggesztése nélkül meg nem szüntethetők, illetve az új könyvtárba be nem olvaszthatók.

² I. m. 23. l.

tatásában nem számol azzal a körülménnyel, hogy a tantestületi könyvtárak elsősorban konzultatív jellegűek s a helyben használt kötetekről nem szokás nyilvántartást vezetni. A kimutatott 11.192 kötetes forgalom tehát a tényleges használatnak csupán egy kisebb töredéke. Mint látjuk, az olcsóbbság reménye nagyon is problematikus.

Azt magam is vallom, hogy az ifjúság olvasókedvét nagyban fokozná az a *látszólagos szabadság*, melyet a közkönyvtárban élvezne, mert az természetes, hogy e szabadság csakis látszólagos lehet, hiszen az iskolásgyermek csak a legnagyobb körültekintéssel, pedagógiai és esztétikai érzékkel egybeállított ifjúsági osztályokba nyernének behocsáttatást. De az is magától értetődik, hogy az ifjúsági osztályok felállításánál még nagyobb decentralizációra volna szükség, mint a könyvtár egyéb osztályainál. Egy-egy olyan kiterjedésű területben, minő pl. az V., VI., VII. kerület 5—6 fiók sem volna elégséges. Hogy gondolja már most dr. Szabó ezt a főváros egész területére legalább 50-ben megállapítandó ifjúsági osztályt elhelyezni s kikre szeretné sok tapintatot igénylő kezelésüket bízni? Azt hiszem, a mi viszonyaink közt az iskolai épületek s a tanítói kar igénybevétele nélkül aligha lehet e kérdést megoldani s ezzel a szabadságnak az a látszata, melyet mint a közkönyvtár előnyét felhoztunk, alaposan megcsappanna.

Más természetű aggodalmakat ébreszt bennünk az a terv, hogy a tantestületi könyvtárak is beolvasztassanak az új közkönyvtárba. E könyvtárak legértékesebb részére a tanerőknek minden pillanatban szükségük lehet s ha a rögtönös konzultáció lehetőségétől megfosztjuk őket, félő, hogy a tanítóság egy igen tekintélyes hányada inkább lemond arról, hogy a tananyag egyik-másik bővebb taglalást érdemlő része felől tüzetesebb tájékozódást szerezzen, ha erre nem az óráközöket, hanem délutáni vagy esti szabad idejét kell felhasználnia s esetleg másfél órát kell elfecsérelnie olyasmire, a mit a tantestületi könyvtárban öt percz alatt elvégezhet. Igaz, vannak a tantestületi könyvtárakban fölös számmal olyan kötetek — elavult leltári darabok, no meg felsőbb rendelet, vagy jóváhagyás stb. czimén az évi átalány terhére vérző szívvel megrendelt díszművek, — a melyeket nélkülözhetnek e könyvtárak, de ezeknek az új könyvtár sem látná valami sok hasznát.

A *fővárosi paedagógiai könyvtárt* viszont bátran be lehetne kebelezni akár a központi, akár valamelyik fiókkönyvtárba. Az új könyvtár teljesítő képességét ez a szakkönyvtár nem fokozná ugyan, de legalább csökkentené a fentartás és kezelés költségeit. Ellenben a fővárosi hivatalokban szétszórt kézikönyvtárakban fölöslegessé vált anyag bekebelezésének alig volna értelme. A mi a szakszemponatok szerint összeállított kézikönyvtárakban fölöslegessé válik, mint lehetne életképes a nagyközönség igényeit szemmel tartó közkönyvtárban? Ezzel csak a holt anyagot szaporítanók.

Ily világítás mellett a megalakítandó könyvtárnak nem 330—400.000 kötet állana mindjárt az első csapásra rendelkezésre, hanem egy 75.000 kötetes államtudományi és pedagógiai szakkönyvtár mellett 30—40.000 kötet a régi népkönyvtárak anyagából, 40—45.000 ifjúsági irat vagy ötven ifjúsági osztály felállításának kényszerűségével súlyosbítva, a mihez még a tantestületi könyvtárakból kiselejtezhető 30—35.000 jórészt «múzeumi darab» s a kooperáló könyvtárak 100—140.000 kötete járul, föltéve, hogy e könyvtárak az együttműködésre megnyerhetők.

Az évi bevételt dr. Szabó kb. 110.000 koronában állapítja meg a következő alapon:¹

Népkönyvtárak kiadásai ...	20.000	korona
Iskolai könyvtárak kiadásai ...	30.000	«
A Fővárosi könyvtár költségei ...	60.000	«

s így «új szükségletként csak az maradna, a mit a mai kiadások levonása után kapunk». Dr. Szabó itt sem mondja ki határozottan, hogy mennyi is az az új szükséglet, de műve 11 lapján van egy nyilatkozat, mely szerint az évi szükséglet körülbelül 250.000 koronát tenne ki. Maradna tehát az ő számítása szerint fedezetlenül 140.000 korona, a valóságban azonban jóval több, mivel a Fővárosi könyvtár mai dotációját továbbra is fölemésztene a tervezett államtudományi szakkönyvtár, a mely a negyedmilliós költségvetéshez alapul vett 800.000 kötetnyi évi forgalomnak csak kis töredékét fogja szolgáltatni (semmi esetre

¹ I. m. 25. l.

sem évi 200.000 kötetet)¹ s mivel továbbá az iskolai könyvtárak kiadásaiából legfeljebb csak az ifjúsági könyvtárakra eső rész, tehát mintegy 12.000 korona jöhet számításba, a mely összeg bevásárló képessége azonban — minthogy az ifjúsági könyvek használati költségei 21 fillérről 30-ra fognak emelkedni, — egy harmaddal csökken. A szomszédos községek részéről számításba vett 7—8.000 koronát bátran mellőzhetjük: megszavazásuk legalább is kétséges s a fejében vállalandó kötelezettségek költségei teljesen egyensúlyozzák, ha ugyan nem haladják meg ez összeget. A fedezésre váró összeg tehát mintegy 160—180.000 korona volna.

Ez összeg egy részét dr. Szabó a könyvtári kölcsöndíjakból fedezné. Kötetenként 4 fillért szedne, a mi 800.000 kötetes forgalomnál² 32.000 koronát tesz ki. Még mindig fedezésre várna tehát évi 130—150.000 korona, a mihez még az első évek nagy beruházási költségei is járulnának, ha ugyan az üzemi költségekbe nincsen beleértve ezek amortizációja is.

A kölcsöndíj kérdésének nagy fontosságot tulajdonít dr. Szabó Ervin, mert indokolásának egy egész fejezetet szentel. Hivatkozik a bécsi példára, melyet pedig bajos analogiának venni, mert hiszen a Zentralbibliothek teljesen társadalmi alkotás, a tervbe vett fővárosi könyvtár pedig kifejezetten községi intézmény lenne. Véleményem szerint ez illeték szedése csak társadalmi intézményeknél van helyén, községiéknél pedig csak akkor tűrhető meg, ha a község annyira szegény, hogy az illeték elmaradása az intézmény létesítését veszélyeztetné. Nem lehetne-e valamivel kisebb költségekkel dolgozni s az egyes kikölcsönzések üzemi költségét 26 fillérre leszállítani? Ez esetben teljesen ingyenesen lehetne életbe léptetni az intézményt, a városnak az előirányzottnál nem súlyosabb anyagi megterheltetése nélkül. Az illeték mellett alig sorakoztatható fel érvnek az a körülmény, hogy nálunk külön könyvtári adó behozatalára nem gondolha-

¹ Vajjon figyelembe vétetett-e ezen körülmény a kikölcsönzés átlagos költségeinek a kiszámításánál, nem tudom, mivel Sz. csak kész eredményeket ad.

² Sz. itt 1.000.000 kötetes forgalmat vesz fel a kerek szám kedvéért, de megfelelnek, hogy a 11. lapon hangoztatott összköltségek csupán 800.000 kötetre vannak megadva.

tunk. Lám Berlin városában szintén nincs könyvtári adó s a városi népkönyvtárak használata azért mégis ingyenes, pedig az üzemköltségek — Szabó szerint — ott is kötetenkint 27 fillerre rúgnak.

Dr. Szabó fejtegetésének eddigi során sok szó esett a «központról» s a «fiókokról», de egy sem elhelyezésük módjáról. Az utolsó fejezetben végre ez is szőnyegre kerül, de sajnos, csak igen mellékesen. Dr. Szabó igen szépen s meggyőzően fejti ki azt a szerves kapcsolatot, mely a szabadkönyvtár és a szabadtanítás között fennáll s a mely kapcsolatnak az eredménye «az angol-amerikai könyvtáráépület normál típusa, a melyben a könyvraktárak és olvasótermek mellett előadó- és tantermek vannak».¹ Ez a kapcsolat különben már nálunk is kezd átmenni a köztudatba, hiszen a vallás- és közoktatásügyi miniszterium által tervbe vett vidéki «kulturházak» is igen közeli rokonai ennek az intézménynek.

Ujságainkból eddig is tudtuk s dr. Szabó művéből most hivatalos formában vesszük azt a hírt, hogy a székesfőváros népjóléti célokra tett milleniumi alapítványa terhére egy «előadótermekből, laboratóriumokból, könyvtárakból, önképző klubok otthonaiból álló monumentális intézményt készül létesíteni».² Dr. Szabó Ervin alig tud «szerencsésebb kombinációt elképzelni, mint ennek a tervezett Népházának területi egyesítését és szervezeti kombinációját az új könyvtárral». Ezt a lelkesedést bajos összeegyeztetni azzal a kijelentéssel, «hogy a munkásosztály kétségen kívül legfejlettebb rétegét, a szervezett munkásokat nem lehet olyan könyvtárba becsalogatni, a melyre már előre rásütötték a jótékonyság bélyegét, a mely már előre abban a színben jelentkezik, hogy azt a gazdagok és a jómóduak csak a szegényeknek csinálták»,³ mert hiszen székesfővárosunk bourgeois közönsége épen egy ilyen népjóléti intézményre tette egy ünnepi pillanat felbuzdulásában a szóban forgó alapítványát. Hogy a «művelt osztályok» viszont, a kik «örömmel kell, hogy kapjanak egy új könyvtáron, mely az ő szükségleteikkel is törődik»,⁴ vajjon a maguk számára megfelelőnek fogják-e találni, nem azt, hogy a munkásokkal egy intézményt közösen használ-

¹ I. m. 28. l.² U. o.³ I. m. 13. l.⁴ U. o.

janak, hanem hogy egy kifejezetten népjóléti intézményt vegyevék igénybe s ezzel mintegy azt a látszatot keltsék, hogy a mikor a népjólétet akarják szolgálni, akkor is csak a maguk számára építenek otthont, szintén alapos megfontolás tárgyává volna teendő. De hát Szabó fejtegetéseiből azt sem tudjuk meg, hol fog állani ez a Népháza, a központi könyvtárnak lesz-e hajléka, vagy csak egyik fiókjának, a mint nem kapunk feleletet arra sem, hogy a többi fiók hol nyerne elhelyezést s mint képzele azok további kezelését.

Azt reméltük, hogy e kérdések a memorandum megbeszélésére összehívott ankéten fognak tárgyalatni, de az újságok szűkszavú tudósításai szerint¹ ezek a nagyfontosságú gyakorlati problémák szóba sem kerültek. Ezekre a felelet a jövő titka s így állásfoglalásunk a fővárosi szabadkönyvtár ügyében még nem alakulhat ki véglegesen.

Csak azt tudjuk, hogy a könyvtár mielőbbi felállítására tanultaknak és tanulni vágyóknak, tehetőseknek és szűkös anyagi viszonyok közt tengődőknek egyformán szükségük van.

¹ E sorok írója, távol lévén a fővárosból, nem vehetett részt a tanácskozáson.

HUGO KÁROLY IRATAI A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

VÉRTESY JENŐTŐL.

Hugo Károly iratait a költő rokonától, *Frankl* Bernáttól vette meg a Múzeum. Hatalmas gyűjtemény ez, egy csomó kisebb-nagyobb eredeti kézirat, még több újságból kivágott czikk. Kiegészíti az irodalmi levelestár *Hugo*-levelezése, jobbadán hozzáírt levelek. A gyűjtemény eléggé értékes. Három nemzet irodalmának eme Don Quijotéját teljes közeli világításban mutatja be, itt találjuk kiadatlan dolgait s egész sereg rávonatkozó adat, czikk, mi egymás van összegyűjtve benne. A tehetséges, de főleg egyénisége miatt érdekes alak élete most már előttünk áll, főképp attól az időtől fogva, mikor Pestet elhagyván, a világ fővárosába, Párisba megy hosszabb tartózkodásra. Életének ezen korszakát eddig némi homály takarta, csak itt-ott bukkant elő, bujdosván széles e nagy világon, mint a költők őse és királya, *Homeros*, a kihez kedvtelve hasonlítottatta magát lázas képzelődésében.

A mi *Hugo* Károly fiatalságát, első küzdelmeit s nehezen kivivott diadalait illeti, egy lelkes *Hugo*-kutató, *Kőrös* Endre meglehetősen pontossággal összeállította.¹ Nem lehet egyebet szemére vetni, minthogy túlságosan lelkesedik hőséért s föltétlenül hisz *Hugo* saját adataiban. Nem a *Hugo* jóhiszeműsége esik kifogás alá, hanem önbálványozása, képzelgése teszi kétségesse jóformán minden sorát. Minduntalan elhagyta az egyenes, biztos utat s ama mocsarak felé bolyongott el, a hová a fantázia lidércztüze csábítja el az embert.

Születési éve most se biztos, de már félévi pontossággal meghatározható. *Színnyei*² és *Wurzbach*³ 1806-ra teszik az évet, *Kőrös* két évvel későbbre. A költő sohase vallotta be, a rá vonat-

¹ *Hugo* Károly ifjúsága. Irodalomtörténeti Közlemények, 1894. — *Hugo* Károly magyar drámája. U. o. 1897.

² Magyar írók élete és munkái. IV. k. ³ Biogr. Lexicon. IX. Th.

kozó anyakönyvi kivonatok elvesztek, csak iskoláztatásából lehetett következtetni rá. A Múzeum gyűjteményében (3867. Fol. Lat.) van egy sereg okmánya, köztük az egyetemi orvosi kar bizonyítványai. Itt olvasható, hogy 1826 márczius 31-én és augusztus 31-én tizenkilenc éves, tehát születése napja 1806 szeptember 1-je és 1807 márczius 30-a közé esik. Ugyanitt vannak bizonyítványok katonaeorvosi működéséről, melyek igen hizelgők. Nem tudni, mennyire vehetők komolyan későbbi irataiban azon magasztalások, melyekkel orvosi működését illeti, de bizonyos, hogy két becses orvosi tulajdon megvolt benne: a lelkiismeretesség és az önfeláldozás. A harcztéren, a süvöltő golyók között épen olyan bátran szedte föl a sebesült lengyel vitézeket, a hogy a kórházakban ápolta a kolerás orosz katonákat. Nem sok idő tellett bele, mire az irodalmi dicsőség megkápráztatta szemét s mindenáron író akart lenni. Párisban, Berlinben járt; akkortájtban tért át a katolikus hitre, cserélte föl úgy vezeték-, mint keresztnévét s fájának nagy alkalmazkodó-képességével próbált simulni különféle irányokhoz, a honnét sikert várt. Igen jellemző csak futó tekintetet vetni drámái oly különböző irányára. Mindig azon irány felé fordult, a honnan a siker szele fujt. De e sokféle iránynyal való próbálkozás nem a rideg számításból fakadt, hanem a mértéktelen önbizalomból, mert meg volt győződve, hogy nincs az az irodalmi forma, a melyben *Hugo* Károly ne elsőrangú munkát alkotna.

Gyűjteményünkben találhatók a bécsi Hofburg-Theater levelei, melyekben visszautasítják a *Hugo* darabjait. 1841 szeptember 30-án a «*Modernes Fatum oder Verschiedene Liebeswege*» című darabját küldik vissza. (E darab mindez ideig ismeretlen.) 1843 július 22-én a «*Das Schauspiel der Welt*»-et utasítják vissza azzal a nagyon is igaz megokolással, hogy a színmű nem alkalmas a színpadra. A minthogy nem is az: hosszadalmas, vontatott *Calderon*-utánzás. 1844 december 16-án a «*Brutus és Lucretiát*» nem fogadják el, mert mostanában adták *Ponsard* «*Lucretiáját*» s nem akarják megint ugyanezt a tárgyat színre hozni. Nem tudni, ha vajjon másképen előadták volna, de nem lehetetlen, mert e darabja föltétlenül értékesebb amazoknál s nem erő nélkül van földolgozva. Mellesleg jobb is, mint a *Ponsardé*, bár ez nem sokat mond.

Rövid idő alatt több drámát írt s egymás után küldözgette be lankadatlan buzgalommal. Hitt valamennyiben. S már ekkor megvolt az a véleménye, hogy művész hazája széles e világ. A miket Bécsben nem fogadtak el, küldötte Németországba. Itt fekszenek előttünk a drezdai szász udvari színház levelei. E levelekben mégis valamivel több az elismerés és az udvariasság: megczukrozzák a visszautasítást. 1844 január 29-én a «Das Schauspiel der Welt» azzal a megjegyzéssel kerül vissza, hogy annyi tehetséget látnak benne, hogy új darabot kérnek tőle. *Hugo* nyomban küldött, hiszen volt neki bőviben. Mert már ez év márczius 21-én a «Der Stein der Weisen»-t küldik haza, körülbelül hasonló megjegyzéssel. Azalatt a költő már átdolgozta az előbbit. A színház megköszöni, de egyelőre nem mond se igent, se nemet (1844 május 30.). Minden bizonynyal a nemre határozta el magát, mert *Hugo* a következő évben sietett a «Brutus és Lucretiát» küldeni. Márczius 20-áról kelt a színház válasza, melyben a dicsérettel nem fukarkodik ugyan, de ebben a formában ezt a drámát se tartja színpadra valónak. Ime négy esztendő reményei és csalódásai, néhány kurta udvarias levélben mennyi csalódás és kudarcz! De a költő hisz önmagában.

Két dráma teljes kézírata van a könyvtár birtokában, melyek sehol se jelentek meg. Az egyik «Das Ehewehe» czimű ötfölvonásos vígjáték (234. Oct. Germ.), melyet körülbelül ezidétt írhatott.¹ Ebben a *Beaumarchais* «Figaro házasságát» folytatja. «A sevillai borbélyban» láttuk micsoda szerelemmel ostromolta Almoviva gróf Rosinát, de az élesebb szemlélő láthatta azt is, hogy a szoknyavadász gróf nem termett hűséges férjnek. A «Figaro házasságában» ki is mutatja csélesap voltát, míg itt Figarót látjuk vőlegényül. *Hugo* folytatta az eszmét: az a házasság örök nyavalyája, hogy egy asszonyhoz köti a férfit. De nem következetes, mikor az ötletes, cinikus, de föltétlenül jóérzésű Figarót is az Almovivák útjára küldi. *Hugo* különben nagyon utánozza *Beaumarchais*t, átveszi a szerepek jellemét, az V. fölvonásban ő is juttat Figarónak egy hosszú monologot, de darabja éppen olyan unalmas, mint a milyen mulattató a francziáé. A megcsalt asszonyok úgy fognak ki rajtuk, hogy arab táncos-

¹ *Szinnyei*, i. m.

nők álarczában bájолják el és hódítják vissza a csapodárokat. Ócska fogás és semmi vonás se teszi újszerűvé. Csak a *Beaumarchais*-utánzás érdekes benne, különben a *Hugo* legunalmasabb darabja.

Már első kudarczaiból kezdte *Hugo* észrevenni, hogy aligha boldogul egyhamar anyanyelvével, a némettel. Eszébe jutott szülőhazája s talán az is, hogy a magyar drámairodalom még szegény. A másik kiadatlan darab magyarnyelvű és magyar-tárgyú. Czime: «Egy sorsregény» (1844. Quart. Hung.), dráma öt felvonásban. A jobb társaság szerepel benne: mágnások és gazdag pénzemberek; van valami olygarcha-ellenes benne, a mi különben végighuzódik *Hugo* egész pályáján, de itt annyira halványan, hogy igazi irányzatot nem lehet belőle kiolvasni. Körülbelül minden szereplő egyforma nyelven beszél. Két mágnás közül az egyik jóindulatú, de hiszékeny és gyöngé, a másik valódi ördög, ki barátját és önmagát egyaránt romba dönti. A dráma egyik főalakja valami Tövis nevű szerény úriember, volt nevelő, valami tanárfele, a ki sok megpróbáltatás után boldogsághoz jut. A főszemélyek mind a divatos romantika élettelen lárváit viselik, a vadász és a szobalány szerelmi epizódja képezné a dráma derült elemét. Nem olyan unalmas, mint a másik darab, de értéke nem sokkal több. Ha a magyarságából következtethet az ember, a «Báró és bankár» idejébe tehetnénk, mert jobb, mint az előbbi magyar daraboké. Hogy próbálta-e előadatni is, arra eddigelé semmi adat sincs.

A költő szándékát megvalósította, visszatért Magyarországra. Tárgyat keresett, a mi megkapja a magyarokat s szindarabot írt Mátyás királyról. Nehezen fogadták el s *Egressy* pártfogása nélkül aligha került volna színpadra. De így mégis előadták meg-
lehetős sikerrel s első színpadi sikere mámorossá tette az író. 1847-ből való az «Alkotmányos szellem» czimű kézírata (1447. Quart. Hung.), mely általános politikai elvek keretében e darab történetét adja elő. (Később, 1867—70-ben, megjelent «Die Fuchtel» czimű lapjában «Constitutioneller Geist» czímmel.) Magyarázza a darabot. Úgy fogja föl Mátyást, mint a ki letöri az olygarchia szarvait s e küzdelem alatt nemcsak a gonosz elemet — Gara és társai — kell letörni, hanem a jót is, mint Szilágyi. Ezért értették félre s ezért vétették le a darabot a szín-

padról a mágnások. Pedig a közönség méltányolta s a sors jobban kedvezett a versemlék állítójának, «mint szegény *Ferenczy*-nek, ki a nagy királyt köszavakkal énekelte meg.» Mégis szemére vetették, hogy ő az önkényuralom mellett írt, ő, a «*Brutus és Lucretia*» írója! Még olyan gyerekséget is fölhoz maga mellett, hogy a színészek is hibások, mert *Egressy* (kit állandóan *Egeressy*-nek nevez) mérges lévén, hogy díszruhája nem lett készen, ideges ingerültséggel játszott a királyt, míg a jámbor *Szentpétery* nagyon is alázatosan Szilágyit. A kézirat végén ott van a cenzura engedélye, hogy a törlések s módosítások mellett kiadható. Némely erős kifejezése van törölve, de e néhány sor igazán csak a cenzor gyanakodó szemének tűnhetett föl. Különben *Hugo* nem nyomatta ki.

A Nemzeti Színházbeli sikerei mellett is még egy próbát tett a Burgszínházzal. Legnagyobb sikert aratott dolgát küldi el, a «*Bankár és bárót*». Visszaküldik azzal a vigasztalással, hogy e darab már igazán értékes, de inkább olvasva hat, mint színpadon. (1847 decz. 13.)

E Pesten töltött néhány év volt *Hugo* legnyugodtabb és legboldogabb ideje. De rövid ideig ragyogó csillaga már bukóra állott. Szeretelenségei, önbálványozása kezdett kellemetlen lenni. Nyugtalan vére újra föllobbant benne s Páris felé nézett. Két érdekes levél jelzi. Az egyik a *Liszt* Ferenczé (1847 nov. 7.), igaz jóakarójáé (nemrégiben száz aranyat ajándékozott *Hugónak* költői sikere iránti elismerésül),¹ a ki igen baráti hangon ír neki, de azzal a felsőbbbséggel, a mi oly jól illett a mester méltóságos egyéniségéhez. Kéri, hogy Párisban ne feledje meglátogatni az ő anyját. A másik *Saphiré*, a ki Bécsből 1847 decz. 26-án kelt levelében ajánlósorokkal ajándékozta meg *Hugót* *Heinéhez*, a kinek figyelmébe ajánlja barátját. Nem tudni, mi hatása volt e levélnek, hiszen a szerencsétlen nagy költőt már megvetve várta a «matrác-sír», de volt e levélnek egy kifejezése, mely beleégette magát a *Hugo* agyvelejébe, hogy *Saphir* őt «háromnyelvű Cerberusnak» nevezte, ki egyforma jól ír németül, magyarul és francziául. Még olvasnia kellett *Hugónak* az «Életképek» vádját (1848. I. félév 1. sz.), melyben plágium-

¹ Heti Szemle 1847. 25. sz.

mal¹ gyanusítják s a többi lapok sértegető cikkeit, még 1848 elején előadta a Nemzeti Színház «A világ színjátékát» némi mérsékelt sikerrel, még résztvesz a megtisztelő megbízásban, hogy Dobsa Lajossal együtt a magyar zászlót vigye a francia kormány elé,² de aztán egyelőre megszakad minden összeköttetése Magyarországgal s ott marad a nagy fővárosban, a hol oly kifejtett, oly eleven és forrongó irodalmi és művészi élet van, hogy a «háromnyelvű Cerberus» egyelőre úgy elvesz benne, mint az occeánban, csak időről-időre bukkan föl egy perczre, mikor azt hiszi, hogy ő parancsol a haboknak. Göröngyös és fényes írói pályája lezárul mindörökre s az önbálványozás hosszú, kínos vándorévei következnek. A Múzeum adatai főleg e bolygó-élet állomásaira vetnek világot, hogyan megy tönkre egy nagytehetségű és vasszorgalmú író ép esze a dicsőség után való veszett vágatásban.

A Párisban töltött tíz esztendő (1847—1857) a legjellemzőbb s lélektanilag a legérdekesebb. Mint ismeretes, *Hugo* fiatalította magát. A «Mémoires terribles» című emlékiratában magyarázatát adja ennek. Nem azért titkolja évei számát, mert fiatalos külseje van szenvedélyei mellett is, a mi följogosítaná erre; sem azért, mert szereti a szép nemet; hanem azért, mert a Franciaországban töltött tíz esztendő nem számít, ezeket elvesztette, ezeket kitörli az életéből. Ő most is csak harmincznégyéves. Ám a nagy álmodó mégis be akarta csapni a világot. E sorok írása-kor ötvenesztendős volt. Hat évet így is letagadott.

Talán egészen még sem vesztette el idejét. Tüstént munkához fogott, most már a harmadik nyelven, a franczián. Hát mi is tetszenék a francziának? A nagy klasszikus drámaírók mindig népszerűek maradtak, bárha *Hugo* Viktor viszi elől a romantika fáklyáját. *Hugo* Károly, a ki a mester iránti hódolatból vette föl vezetéknévét, visszatért *Corneille*hez vagy inkább talán *Ponsard*hoz, kit a nagy romantikus ellenlábasául próbáltak fölláltítani. Klasszikus tárgyat választott, «L'Iliade finie» címmel

¹ A «Bankár és bárót» *Bazancourt* egy novellája után készítette. Az anyagot értékesebb formába öntötte, de többet vett át, mint szabad lett volna. A kérdést teljesen tisztázzák Császár Elemér és Kont Ignác cikkei az «Egyetemes Phil. Közlöny» 1899 évfolyamában.

² Pesti Divatlap. 1848. I. 16. sz.

(44. Qu. Gall. Teljes czime az 1865-ből való kéziratnak: «Livre automimique. *L'Iliade finie*. Tragédie en cinq actes et en vers arrangée en trois parties plus une introduction précédée du prologue de «*la comédie infernale*» et jouée dans toutes ses personifications sans souffleur par l'auteur Charles *Hougo-Amber*»). A mese elég drámai; Sinon csele képezi a magvát. A ravasz görög itt a hazafiság mártirja, a ki Hellast akarja megboszulni a trójaiakon. Megjelenése végzetes hatást kelt. Helene érdeklődik iránta, Andromache Hektort látja benne, Cassandra belé-szeret. E három nő hat Sinonra, míg végre a jósnő szerelmét viszonozza. De a hazafi erősebb benne mindennél: kiereszti a falóból a görögöket. Szerelmi vallomásához az égő város képezi a háttért, a mészárlás alatt vallja be Kassandrának; de egyúttal azt is bevallja, hogy ő volt a kém. Nyomban a kardját is átadja Kassandrának: most már ölj meg! Cassandra viszonozza a vallomást, de abban a perczben már a Sinon szívébe szúrja a kardot. Még Cassandra jóslata következik, melyben megjósolja, hogy az elpusztult Trója dicsősége föltámad Rómában, mintha csak *Vergiliust* ismételné az Aeneisből. Azonban a jó mese csak az utolsó jelenetben lesz igazán drámaivá, addig teljesen bágyadt, érdektelen és hosszadalmas. Verselése nehézkes, de rímei jól csengenek. A rimek iránt különben *Hugónak* volt érzéke. Botrányosan rossz magyar versei is elég jól rimelnek.

A másik darab «*La comédie infernale*» címet visel (42. Qu. Gall.). Ez filozofiai drámai költemény volna s ez már a költőt teljesen megháborodva mutatja be. A prologot Nostradamus, a híres mágus mondja el, dagályos, értelmetlen sorokban s minden bekezdés után jót húz az asztalon álló kupából. Elhiszszük neki, hogy bizonyosan valami varázsital van benne, de lehetetlen mosoly nélkül olvasni. Az igen hosszú dráma színhelye a pokol, ideje a Szent-Bertalan-éjszaka, a huguenották legyilkolásának éjjele. A poklot — mint a prologból megtudjuk — nem az Isten alkotta, se az ördög, hanem az első bűnös, Kain, a kinél csak Judás volt nagyobb. Ezeket még se látjuk itt, hanem egyéb gonosz embereket; a trónon Lucifer ül, a ki nem más, mint Olivier, XI. Lajos borbélyja és minisztere, volt uralkodója az Incubus, Mephisto egy személy III. Richárddal, nem hiányzik Macchiavelli sem, se Don Juan, a kinek Szent-István

a testőr-husárja. Ezt az ostoba ötletet nem magyarázza semmi sem, Szent-Istvánnak csak néhányszavas szerep jut. A pokol hercegnője Borgia Lucretia. Nostradamus leszáll a pokolba, a hol sok mindenfélét akar megtudni, a melyekre nézvést nem kap kielégítő feleletet. Macchiavelli kalauzolja, a ki néha egész rokonszenvesnek tűnik föl. A hazafi keserve buzog benne, mint az eredetijében s Dantéről igaz költészettel emlékezik meg:

«Trop tourmenté d'abord il circulait toujours
Du purgatoire aux trous du phlégeton aux tours.
Partout des ennemis se moquaient de ses larmes
Qu'il versait aux douleurs de ses compagnons d'armes
Mais goutant maintenant le bonheur des esprits.
Avec sa bien aimée, il dort au paradis.»

A mágus beleszeret Lucretiába. Oliviert megfosztják a trón-tól, mert egyszer a szánszom érzését engedi a szívébe. Helyébe Don Juant választják meg uralkodónak s a trónnal együtt jár Lucretia keze. Nostradamusnak nincs inyére a dolog, meg akarja szöktetni a pokolbeli hercegnőt, ámde félútról visszahozzák őket nagy ujjongással. Történni nem történik egyéb benne. Nostradamus semmivel se tud többet a darab végén, mint az elején s az olvasó képtelen bármilyen értelmet is kiokoskodni belőle.

Hugo nagy sietséggel írhatta e két darabját, mert 1848 augusztus 18-án már *Desnoye Ch.*, a Comédie-Française igazgatója, visszaküldi neki mind a kettőt. Kisérőlevele francziásan udvarias. Sajnálja, hogy *Hugo* nagy tehetségét egyelőre nem foglalkoztathatja, de a «La comédie infernale» a párisi közönségnek érthetetlen volna. A másik (valószínűleg a «L'Iliade finie», legalább erről szól később, mint előadásra benyújtott drámáról. Régebbi darabjai közül csak a «Bankár és báró» s a «Brutus és Lucretia» fordításáról van tudomásunk. De az utóbbival aligha próbálkozott, mikor Bécsben se adták elő *Ponsard* ismerős drámája miatt) már inkább megfelelne, de a forma oly kevésbé franczia, hogy a miatt nem adhatják.

Bizony most nem a pesti Nemzeti Színházzal volt dolga, a hol még fejlődésben levő költői nyelven beszélt nem egy előadott dráma s barbár prózába tördelték a *Shakespeare* pompásragyogó és a *Schiller* szárnyaló nyelvét. Párisban egy nagy irodalom merevül elegáns nyelvéhez és verseléséhez kellett alkal-

mazkodnia. Nem hiányzanak gyűjteményünkéből újságcikkek, a hol *Hugo* jó francia nyelvét magasztalják, de Jules *Janin*, a neves kritikus, *Hugo* igazi jó embere, a míg a «*Brutus és Lucretiát*» jó drámának tartja s fölébe helyezi a *Ponsard*-énak, lesújtóan ítél a költő francziaságáról.¹ Ez a francia nyelv föltétlenül szabatosabb volt, mint magyar nyelve, de így is sokkal hibásabb, formátlanabb, hogysen Párisban érvényesülni lehetett volna vele.

Darabot nem is írt többet. Mikor később kiadta a «*L'Iliade finiet*», bevezetésében emlékezik meg a Párisban 1848-ban kiadott «*Constitution de l'avenir*» czimű politikai röpiratáról s egy másikról cím említése nélkül, mely *III. Napoleon* életrajza lett volna.² Ő, a ki oly lázas szorgalommal dolgozott pályája elején, többet nem birt dolgozni. Alkotóképessége egyszerre összeroskadt. Eddigi darabjait próbálgatta hol itt, hol ott.

Van egy köteg kéziratunk (49. Qu. Gall.), francia vers- és prózatöredékek. Tökéletes chaos. Vannak benne *Hugo* Viktorra emlékeztető darabok: «*Le paradis délivré*», mely a költősors eszméiről és vívódásairól szól, egy másik, mely *I. Napoleon* dicsőítése; egyiket se lehet megérteni. *Hugo* Viktornak vannak ilyenfajta költeményei, kivált élete végéről, mikor akárhányszor belévesznek a nagy gondolatok a végtelen szóáradatba, a világos értelem a harsogó dagályba, mikor fecsegővé lett az öreg mester, mint a vén Nestor, bár nála is «megismerszik a tarlóról a vetés» Homeros szavával. Aztán van itt néhány prózai töredék, politikai tartalommal, részben talán imént említett munkáiból való részletek. Egy dialogusban Nagy Sándort és Diogenest, másokban Brutust és Camillust szerepelteti, mindkettő emlékeztet a klasszikus írók filozófiai dialogusaira, kivált a római császárság későbbi idejéből, megvan benne az a szofistikusan csattanó elmeél — *Hugo* többnyire s jobb dolgaiban mindig utánzott — mindkettő a köztársaság dicsérete. Aztán van itt valami fogalmazvány, melyben a magyarok nevében üdvözlí a francia köztársaságot, bizonyára akkorból, mikor *Dobsával*, mint követ-

¹ L. még ifj. gr. Bethlen Miklós cikkét az analekták közt. (*Hugo* Károly. Budapesti Hírlap 1897. nov. 16.)

² *Havas* Adolf: Adalék *Hugo* Károly bibliographiájához. Egy. Phil. Közlöny 1899.

ség, ment Párisba. Egy valamivel terjedelmesebb iratban a köztársaságot fejtegeti «*Pierres de taille du civisme*» czimmel. Mikor röviden megemlékezik az ó- és középkor államformáiról, semmi újat se mond, de emelkedett, szép nyelven foglalja egybe az ismert dolgokat. Franciaországot tartja az egyetlen országnak, mely képes volna ideális köztársaságot alkotni, mert itt a föld termékenysége és az ipari tevékenység összhangban vannak. Ellenben nagy baj az egyes pártok túlzása és egymás iránti gyűlölete. *Hugo* erre a kérdésre vissza-visszatér számtalan helyen. Párisi tartózkodása alatt sokat megért: a köztársaság visszaállítását, *Napoleon* Lajos ravasz politikáját, a hogy a konzulsgón keresztül emelte merész fejére nagybátyja császári koronáját. Ő azért elvben köztársaságinak vallotta magát, a mi nem akadályozta, hogy ne hizelegjen a koronának és a hermelinnek. Egyképen lelkesedett a népért és a nagy uralkodókért, csak az arisztokráciát gyűlölte szenvedélyesen, következetesen. Egy más töredék homlokán ez áll: «*Décoration universelle par Charles Hougo*» a nevet kihúzta s odairta: «*du prophète de la civilisation.*» Nincs keltezve, de úgy látszik, ez a legelső írások közül való, melyekben magát oly buzgalommal dicséri. Jellemző e papírlap főkép *Hugo* magyarságára. Szinte minden alkalmat megragad, hogy korbácsolja, szidja a magyart, de sohase mulasztja el magyar voltát hangsúlyozni. Barbár országban, barbár emberek közt nőtt föl, de büszkén teszi hozzá: ő volt az egyetlen magyar, a ki résztvett a lengyel fölkelésben. Egy-egy szellemes megjegyzése mindig akad, mint pl. hogy a magyar épen olyan nagylelkű és lovagias az ellenséggel szemben, a milyen heves és kiméletlen övéi iránt. *Hugónak* nem jut eszébe, hogy míg Bécsben éveket töltött, a nélkül, hogy a porondra juthatott volna, a magyar színház nyitotta meg kapuját előtte. Már ez is átalakult zavaros fejében: ő jött haza, hogy kalapálja, csiszolja a még barbár magyar nyelvet ékessé, alkalmassá a nyelvi szépség ötvös munkáira: «... j'ai cassé ma tête couronné avec le rude travail de la langue magyar encore barbare».

Miből élt a költő Párisban? Úgy látszik, volt benne valami némely nagy írók s művészek önzéséből, a kik megkövetelik, hogy segítsenek rajtuk. De másrészt sokat panaszkodik gyér jövedelme miatt s úribb természetűnek látszik, hogysem zsarolni

tudott volna másokat. Négy levele van unokaöccséhez, *Frankl* Fülöphöz, a ki néha segíti őt. De egyik levelében megharagszik öccsére valamiért. Mind a négy levél kelet nélküli. Későbbből való is lehet.

Saját bevallása szerint orvosi gyakorlatából élt. Főkedvtelése az irodalom és a színház volt. Hamarosan megismerkedett a színészi körökkel, főképen az Opera tagjaival. Orvosi segélyét is csaknem túlnyomóan az énekesek és énekesnők vették igénybe. Elhihetjük neki, hogy ez elég csekély kereset volt, mert betegek gyakorta adósok maradtak. De legalább annak révén állandóan kapott jegyet a színházakba. Az Operánál mindenki ismerte, a hogy leült a maga szokott zsöllyeszékébe vagy sétált a folyosón s el-elfogta az embereket, hogy velük önmagáról beszélgessen. Mindig kifogástalan eleganciával öltözködött, hosszú haja és szakálla valami prófétai külsőt kölcsönzött arcának, de ő szentül hitte azt is, hogy szép ember. Előadás után be-beült egy kávéházba írók, művészek közé s onnan nézegette a nagy nyüzsgő sokaságot, a hogy éli azt a nagy éjszakai életet a lámpák fényénél. Milliósámra csapódik a sok apró lepke, éjszakai bogár, szunyog a lámpákhoz s megy tönkre s a költő nem gondolja, hogy ő is csak ilyen teremtés, a ki vakon röpül a nagy fény, a dicsőség felé. Mennyi ideje maradt ábrándozni és képzelődni! A tétlen várakozásban egyre jobban megnő önmaga előtt. Új szenvedélye támad. Végtelenül szereti a zenét, kis ujjában van már tömérdek opera, halkan utána dudolja magában az énekesek után. Majd megpróbálja hangját az éjszakában s érzi, hogy már tökéletes tenorista. Költő, politikus, énekes, színész — minden! *Hugo* Károly rendkívüli ember. És megháborodott teljesen.

Párisban töltött tíz esztendejéről három testes kötetet írt össze. (Gyűjteményünkben: *Mémoires terribles. Dix ans. 47. Qu. Gall.* Ez két kötet. A III. kötet a «*La grande mystère de Paris*». *Napoleon*nak ajánlva. 46. Qu. Gall. Az előbbi kézirat ugyan azt az alcímet viseli: «*Supplément aux Mystère de Paris*», de előbb történt eseményeket beszél el. A IV. kötet a később Berlinben nyomtatásban megjelent német nyelvű «*Das gemassregelte Genie*». Címlapján jelzi az író, hogy ez a «*Mémoires terribles*» IV. kötete.)

Levéllal kezdi *Benoît* miniszterhez. Elmegy Párisból, de még egyszer visszagondol itt töltött idejére. Az osztrák nagykövettől volt ajánlólevele. Itt ismerkedett meg *Meyerbeer*rel, ki barátságával tüntette ki. *Lamartinenak* is írt, de a költő csak titkárával íratott neki pár udvarias szót. *Hugo* Viktor dicsérte műveit, *Janin* Jules pártfogolta. *Heine* is sajnálta, hogy beteges állapota megakadályozta a közelebbi ismeretségben. Elmondja, hogy a «L'Iliade finie»-t előadta a Comédie Française fölolvadó asztalánál s négyen szavaztak elfogadására, négyen ellene. Itt újra keservesen könyörögve fordul a miniszterhez, hadd jöjjön ő vissza Párisba, adjanak neki állást: talán operai orvosit vagy valami ilyesfélét. Hiszen úgy szereti Párist. «Mon âme est à Paris!»

E bekezdés után mást várna az ember, mint a mi következik. A kéziratba be van ragasztva egy, lapból kivágott, «Tribunal civil» című czikk. 1857 augusztus 12 (ugyanaz az irodalmi analekták között is, kivágva a «Gazette des tribunaux»-ból), ez röviden elmond egy polgári pört, a mit *Hugo* olyan hosszasan és dagályosan beszél el. *Borghy-Mamóné*, a párisi opera énekesnője, gégebajban szenvedvén, sürgősen hivatta *Hugót*, mert másnap énekelnie kellett. *Hugo* megvizsgálta s kijelentette, hogy a baj komoly s a rögtöni gyógyulásról nem állhat jót, de megkísérli. Az énekesnő másnap mégis fölléphetett s mint egyes lapok írták, soha ilyen sikere nem volt. *Hugo* folytatta a kezelést, de a hatodik látogatásnál *Borghy-Mamóné* megköszönte a fáradozást: már jól érzi magát teljesen. Úgy látszik, úgy az énekesnő, mint az ura modorában volt valami érdes s mivel egyelőre a honoráriumról is hallgattak, az érzékeny költő megsértődött; látogatásait megszüntette, de ezer frank orvosi díjat követelt. *Borghy-Mamóék* följánlottak neki százat. *Hugo* a törvényszékhez fordult. Az alperes ügyvédje ekkor azzal a kérdéssel állott elő, hogy ugyan ki is voltaképen az a *Hugo* Károly? Olyasfélét is mondhatott, hogy hiszen kalandorral, kuruzslóval van dolga. *Hugo* azzal felelt, hogy neki több foglalkozása is van. Először is író, aztán tenorista is, noha szerződés nélkül, aztán orvos is, a ki ugyan nem hivatásos doktor, de van diplomája és bizonyítványa sikeres működéséről (a mi igaz is volt). Ezt el is fogadta a törvényszék, de azután megállapította, hogy az

énekesnő betegsége muló természetű volt s mivel Párisban jobbnévű orvos egy látogatásért tíz frankot szokott kapni, *Hugo* tehát az ajánlott összeggel teljesen meg lehet elégedve. Elutasítják.

A betegség kezelésénél *Hugo* becsületes orvos módjára viselkedett: nem áll jót az eredményről. De a siker a fejébe száll s nem emlékszik, csak arra, hogy az énekesnő soha olyan jól nem énekelt, mint akkor este. Unos-untalan beleütközik ebbe a kritikába, akárcsak a dühös bak a falba. És ezt ő tette! ő, a «docteur miracle». Eh, lehetetlen, hogy *Borghini-Mamónénak* ne lett volna komoly baja! És lehetetlen, hogy komoly bajból hat látogatás után kigyógyuljon az ember! A pályáját, az életét köszöni neki ez az asszony, a ki egyszerre tudni se akar róla.

Írói és művészi körökben eléggé ismeretes volt *Hugo* alakja s máris sokan nevettek rajta, e pör pedig egészen belémerítette a nevetségesség árába. Azért áll ki e műve II. kötetében a porondra, hogy megvédje magát és glóriát rajzoljon egyénisége köré. Elcsapja ügyvédjét, ki nem tudta megnyerni a pört, új ügyvédet léptet föl, magamagát, dr. Egót. Előadja, hogy mennyire járatos ő a zenében. Hosszas értekezést tart az olasz énekesekről, az olasz tenoristákról, összes hibáikról, torzsalkodásaikról. Megjegyzi — s ez igen érdekes — hogy a magyar zene se utolsó, csak hogy Európában nem ismerik. Igen gazdag eredeti melódiákban. A mi őt magát illeti, egyszer a nagy *Donizettit* könnyekre fakasztotta énekével.

Rátér az orvosra. Az orvos maga szabja meg fáradsága díját, akár az ügyvéd. Fölhossa *Hahnemann* meleg elismerését, orvosi sikereit, aztán folytatja a költőn. Szinte megrészegül saját nagyságától. A «*Brutus és Lucretia*» egyesíti a klasszikus és romantikus szellemet — ez volt *Kleist*nek is az álma, de ő verejtékben ázva mondott le róla s tisztelettel hajolt meg előre az előtt, a ki meg fogja azt alkotni¹ s nem gondolta, hogy olyan hamar lesz valaki, a ki azt vakmerően elhiszi magáról — ő mutatott be először igazi rómaiakat. Maga *Grillparzer* is nagy költőnek tartotta. Már elfelejti, hogy Bécsben nem volt sikere, Pesten összeveszett mindenki vel s úgy ment megsértődve új

¹ Brandes: Die Litteratur des XIX. Jahrhunderts. Leipzig.

hazát keresni. Már úgy adja elő, hogy Pozsonyban ezerkétszáz frank évjáradékot ígértek neki, de ő nem maradt. Bécsben *Szedlniczky* rendőrminiszter marasztalta, még se maradt. Párisba hívta a lelke, menni kellett. Élénken beszél el egy jelenetet, mi útközben történt vele a gőzhajón. Egy tábornokné gratulál neki, mint a «Hamlet» szerzőjének. «De hisz ez *Hugo*» — súgják oda neki. — «Igen, olvastam a «Borgia Lucretiát» — folytatja a hölgy. És ime ott áll «a szegény költő, de kifogástalan eleganciával öltözve, kitűnő szivarral a szájában» s önérzettel és szellemesen magyarázza meg, hogy ki ő. Körülveszik, kéri, hogy szavaljon a «Brutus és Lucretiából». A költő szaval, a ragyogó hold ráveti ezüst sugarait — óriási lelkesedés, a hölgyek megcsókolják. Micsoda jelenet! Ilyen jelenségek kísérik útjában és Párisban nem talált semmit. Tudomást se vettek róla. Egyetlen író szólította föl, hogy írjon valamit neki hazájáról vagy fordítson magyarból. *Hugo* megköszönte, nem fogadta el. De megmaradt a régi *Hugónak*, kinek bár egy sou-ja sincs, mégis *Dusantoynál*, a császár szabójánál rendeli ruháit. Fölsorolja ifjúságát, a lengyel háborút, a hol úgy forgott, mint valami Achilles, a ki még a sarkán is sebezhetetlennek hiszi magát, háromnyelvű Cerberus, háromfarkú üstökös, három nemzet költője, háromszavú próféta, háromrendszerű böles (plátói, stoikus és kissé cynikus is), háromoktávás tenor, háromiskolájú énekes, háromszínű politikus (aristokrata, demokrata, autokrata), háromrendszerű orvos (allaeophatha, homoeopata és phonaepatha), három hadsereg sebész-őrnagya, háromszor sebesült invalidus, három sou-jú gentleman és három haza mártirja. Végül idézi a «L'Iliade finie» prologusát, hogy bemutassa és magasztalja stílusát. Az utóiratban még egyszer az olaszokra támad, a kik az ő vesztét okozták, t. i. az énekesek. De az *Orsini* bomba-merénylet leleplezte őket, ez az Isten büntetése, a miért rosszul mertek banni egy olyan becsületes emberrel, mint *Hugo*.

Többször igen hosszas, nevetségesen részletező a stílusa, de egy-egy jelenet oly drámai élénkséggel s a befejezés olyan hatalmas lendülettel van írva, hogy igazán kár volt írói tehetségét ilyen üres rakétákban puffogatni el. Az olaszok elleni haragja érthetetlen, bővebb magyarázatot a következő kötet ad hozzá, már a mennyiben a megháborodott ember magyarázata elfogad-

ható. Ez a kötet «Le grand mystère de Paris» czimet visel s *III. Napoleonnak* van ajánlva. A kötet elején Pest, 1859 a kelet, a végén Berlin, 1860.

Azzal kezdi, hogy úgyszólván a «L'Iliade finie» előadásának előestéjén kellett menekülnie, mint egy új Aenaeasnak. (Említet-tük, hogy e darabjáról szó esett a Théâtre Françaisnál. De úgy látszik, ez csak a költő túlzott fantáziája, hogy előadásáról komolyan szó lett volna. Az előbbi kéziratban még csak azt mondja, hogy a bírálók fele elfogadta.) Így lett Jézus Krisztus-ból bolygó zsidó. «Un autre juif errant», ez újból kedvencz kifejezése, a mit refrainszerűen oda-odavet, mint a «háromnyelvű Cerberust».

Az 1858 január 14-iki *Orsini*-bombamerénylet akkor történt. Ő épen az operában ült rendes zsöllyeszékén, mikor az irtózatossá robbanásra kirohant. Épen *Rossini* «Tell Vilmos»-át adták. Látta a halottakat és haldoklókat s látta a császárt halálsápadtan. Mindig az a «minden lében kanál»-ember volt, itt is beleártotta magát s mindjárt vitatkozásba fogott a rendőrfőnökkel.

Tulajdonképen nehéz megérteni, hogyan tér át erről az olasz énekesekre. De mivel a bombát olasz kéz vetette, belékeveri már az összes olaszokat s önmagát állítja a központba itt is, mint mindenütt. Hozzáfűzi az olasz énekesek intrigáit, torzszalkodásait, vele szemben elkövetett sértéseiket, ormótlanságait s rögtön kész a dologgal: az olaszok ellene is pokoli armányt főztek.

A valódi romantikus költő fantáziájával gondolja ki az ellene tervezett merényletet. Meg akarják gyilkolni az operában. Mikor felvonás után kimegy egyet sétálni szokása szerint, a gyilkos utána lopózik. A poéta-tenorista ott áll egymaga s mint máskor is, hangpróbát tart: egy áriát dudol vagy legalább is kiadja a hangját. Teljes frissességében van. A bűvös hang megszelidíti a gyilkost s nem meri fölemelni a fegyvert. De *Hugo* már tanult; szabójánál vassal bélelt mellényt készített s mellénye alá tört rejt. «Most már öltönye jobb, mint gondolnák» — mondhatja Cassióval. Meghívót kap az álarczos bála, el is akar menni amúgy pánczélosan, fegyveresen, de mégis visszatartja *III. Gusztáv* sorsa. Neki még élni kell — munkái kedvéért. *Hugo* soha-

sem tud hallgatni: aggodalmait közli barátaival. Némelyik kineveti a hóbortost, mások vállat vonnak: forduljon a rendőrséghez.

A lázalmok egymás után következnek. Siet az osztrák követ-ségre: útlevelet kér. Hogy mindjárt megkapja, annak tulajdonítja, hogy már itt is tudnak a dologról. Csakhogy nincs pénze elutazni. Kliensei nem fizetnek, kölcsönt nem kap. Nagynehezen egy-két jó barátja kisegíti. Oltalmat kér közben a rendőrségtől, de ott kinevetik. Dr. *Désrivieres* barátjára bizza levelezését s azt, hogy eszközöljön ki a császárnál audienciát s az ő nevében bizza rá francia munkái kiadását. Elutazása előtt még egyszer melancholikus hangulat fogja el: hogy lesz el majd ő Páris nélkül és Páris *Hugo* nélkül! El se lehet hinni.

Útjával még nincs tisztában, de önkénytelenül is ugyanazt az utat járja meg visszafelé, a mit tett Párisig. Először Bruxellesben szállt ki s csak itt vetette le a vasmellényt. Megkönnyebülve, első estéjét természetesen az operában töltötte. Egy porosz ült mellette. *Hugo* a költő hamar-bizalmasságával beszédbe ereszkedett vele. Vacsorakor már oly bizalmasan voltak együtt, hogy a költő mindent kitalált új ismerősének. A porosz úri ember bámulva hallgatta a furcsa poétát, hihetőleg úgy gondolta, hogy ezzel az úrral jó lesz nem ellenkezni.

Aztán Weimarban állapodott meg, a hol *Liszt*tel szoríthatott kezét. Nem szerette Weimart, unalmasnak találta. Csodálkozott, hogy tudtak itt élni *Goethe* és *Schiller*. *Goethét* a maga igazi német korlátoltságában (!) és reális fölfogásában még csak megérti, de *Schillert* sehogy sem, a ki oly egyetemes és magasröptű szellem. Aztán kiszállt Leipzigben, Drezdában. Újra szinpadra akart kerülni. *Devrient* Emilnek megküldte a «Bankár és bárót». A művész megdicsérte a darabot, de azzal küldte vissza, hogy meg kellene rövidíteni. A mi meg a neki szánt Arthur szerepét illeti, ő már nem játszik fiatal szerepeket.

Hugo aztán Bécsbe került újra. Szétnézett kicsit a császár-városban. Hosszú távollét után idegenszerűnek találta. Új nemzedék nőtt itt föl, a mely az ő munkáin lelkesedett. De bár ezt a nagy mondást oly nyugodt önérzettel írja, a Burg-színházba most se tudott bejutni. Szidja *Laube* Henriket, az igazgatót, a ki a legvéresebbszájú demagógból került a színház élére s a kit

állandóan a «kis kalmuknak» nevez. Előadása nem világos, mert szerinte *Laube* áll őrt a Burg-színház ajtaján s nem engedi be a tehetségeket és később mégis *Laube* kér *Hugótól* kéziratot, melyet ez megtagad tőle. Azért tagadja meg, mert *Laubénál* már több darabja odaveszett. (Talán ez se lesz egészen így. Lehet, hogy *Hugo* ott felejtette. *Rister Laubéné* megbízásából visszaküldi *Hugónak* költeményei ottmaradt kéziratát. Bécs, 1858 április 29.) Rövid politikai kitérésben szól a két császárról, *Ferenc Józsefről* és *Napoleonról* s az elsőnek szemére veti, hogy őt nem becsülte meg eléggé, hiszen engedte, hogy így bánjon vele *Laube*. De majd eljön az idő, hogy két császár fog érette harcolni! Különben Bécsben két hétig feküdt betegen, pénz nélkül s nagyon elhagyatottnak érezte magát. Csak akkor derült föl, mikor saját munkáit olvasta s csodálkozott, hogy egy és ugyanaz az ember írhatta ezt a sok, annyira különböző mester-művet.

A hogy jobban érezte magát, visszatért Pestre. Rég ideje mult, mikor elment, mikor Párisba utaztakor «magyar Cincinnatusnak» nevezte magát. (A mi szépen hangzott, de csöppet se volt találó.) Itt azóta lezajlott a nagyszerű bukás s pihent és tespedett a kifáradott nemzet a *Bach* pálczája és az *Albrecht* főherczeg kardja árnyékában. Ide jött *Hugo* régi dicsősége színhelyére s meglátogatta ősz apját és nővérét. Mindjárt találkozott egy régi ismerőssel, *Vahot Imrével*, ki igen kevéssel maradt mögötte a maga-imádásban. Együtt töltötték az estét a Komlókertben s hallgatták a cigányt, a hogy a Rákóczyt játszotta. *Hugo* újra foglalkozni kezdett a «kemény magyar nyelvvel».

Aztán jelentkezett *Albrecht* főherczegnél. Szeretett a vezető-emberek előtt beszélni s szolgálatát ajánlani nekik, mert egyre nagyobb hullámokat vetett képzelődése s képesnek hitte magát már az egész világ reformálására. Egész magyarországi pályáját elbeszélte a főherczegnek. Elmondta az «Egy magyar király» történetét. *Ráday* Gedeon, az igazgató, nem akarta elfogadni, csak *Nyáry* Pál közbenjárásával sikerült. Az volt az igazi jellem, *Nyáry*! A mágnások fölforrtak e darab hallatára s minden erővel el akarták őt nyomni, különösen *Károlyi* György gróf: «un homme avare et borné». Kijátszottak ellene egy oly semmi embert, mint *Szigligeti* (*Szigligettinek* írja): «un miserable et

avide compilateur», a ki a «Mátyás fia» című darabját is lopta. (Furcsa, hogy *Hugo* ezt a nevetséges rágalmat se átalítja fölhozni, mikor őt valamivel több joggal vádolták ugyanezen váddal.) A magyar mágnások közül csak három volt dicséretes kivétel: *Wesselényi* Miklós, *Széchenyi* István és *Batthyány* Lajos. *Szigligeti* igazán a mágnásoknak való poéta volt, épen olyan betyár, mint ők.

Még is magyarázza nagy alapossággal, hogy mi a betyár. «Betyár: un garçon de village ou un aristocrate rustique». A magyar forradalom se volt igazi revolúció. A magyar gyűlöli a mágnást, mégis utánuk indul. Ragaszkodik régi nevetséges szervezetéhez, a vármegyéhez. A főherczegre nagy misszió vár: műveltséget terjesztetni az országban. Csak el ne nyomja a magyar nemzetiséget, mert ez Ausztriának is ártani fog. És (a mi egyfontosságú a kultúrával és a nemzetiséggel) adjon új igazgatót a színháznak. Újból visszatér az irodalmi kérdésekre s ide-oda ugráló gondolatmenetben majdnem mindenkit összetör kritikája mozsarában. Kivált *Szigligetinek* jut ki, a ki semmi egyébbel se tud hatni, csak a magyar nótával és a magyar táncczal. Az ő intrikus keze túrta ki az igazi drámaköltőket. Mikor *Czakó*, a nagytehetségű *Czakó* meghallotta *Hugo* távozását, így kiáltott föl: «Ha *Hugo* elmenni kénytelen, mi vár énreám!» és másnap föbelötte magát. *Szigligeti* egyedül maradt. Még *Egressyt* is szidja, a ki besegítette darabját a Nemzeti Színházba. De hogyne! *Egressy*, a ki kifogásolta a *Hugo* magyarságát, a ki meghamisította a *Hugo* szövegét, a ki hibásan rendezte a «*Brutus és Lucretiát*». Mikor pedig *Hugo* alkotta meg a magyar stílust és *Egressy* minden nagy tehetsége mellett se tudott verset szavalni. Aztán ki volt *Egressy*? A *Kossuth* komiszárusa, a ki a *Szigligeti* «Szökött katonájában» («une pièce rustique») is énekelt. Ha már színész kell, *Szentpétery* volt az igazi, egyszerűségében nagy művész. Őt is fölkereste, a szélütött, holtbeteg embert, ki szinte fölébredt az ő látására. Igen jellemző, hogyan. *Hugo* maga is bevallja, hogy meg se ismerte. Felesége és unokaöccse, *Egressy* Árpád, mondták *Szentpéterynek*, hogy *Hugo* van itt. A beteg fölemelte fejét: «hol?» A jelenlévők szeme mind könnybe lábadt. Hogyne, a szegény, félig tudattalan beteg öreg ember láttára, de *Hugo* ebben is csak azt látja:

milyen megható volt, hogy fölismerete őt! *Hajnik* Pál ajánlotta, hogy választassa be magát az Akadémiába, a mit tizenegy éve nem fogadott el. (Ez se igen valószínű.) De hát az Akadémia is! Mágns elnökök. *Eötvös* Pepi, «le petit bon homme», a ki a «Falu jegyzőjében» «némi» talentumot mutatott, maga is csak olyan, mint a magyarok általában, a kik csak a népies genreből tudnak némi eredményt elérni. *Vörösmarty* — le soi-disant poète — *Bajzával* és *Toldyval* a tehetségtelen akadémikusok triumvirátusát képezte. Megirta a «Fóti dalt» (összecseréli a «Szózáttal»), e félénken loyális, liberális költeményt, mely a magyar Marseillaise-zé vált. Nem volt itt költő több, csak *Petőfi* és *Czakó*, azokat meg nem becsülték meg. *Hugót* pedig nem választották meg az Akadémiába. Hosszú előadását e szavakkal végezte: «A betyároknak pusztulniok kell az én házamból!» A főherczeg igen kegyes volt s melegen megköszönte *Hugónak*. Az audiencia eddig tartott. Már most próbáljuk a valóságnak megfelelően elképzelni ezt, az izig-vérig katona-embert a maga ridegségével szemközt a kifogyhatatlanul beszélő, csupa-tűz poétával. Hihetőleg engedte beszélni, csakhogy vége legyen, összeütötte a sarkantyúját s megbillentette a fejét. Csakhogy elvégezte.

Azonban igen jellemző, hogy *Hugo* biztatja *Albrechtet* reformokra s szemben magasztalja *Wesselényit*, *Batthyányt*, *Nyáryt* és *Petőfit* s beszél a revoluczió lángjáról s félénknek nevezi *Vörösmarty* imádsággá lett költeményét. Ez épen olyan jellemző, minthogy egyedül *Petőfit* és *Czakót* ismeri el költőkül, a kikben a forradalmi szellemet látja, mely az ő egyéniségében is lánggal lobogott, bár költészetében semmi se volt igazán forradalmi.

Jegyzet és utóirat is van a kézirathoz csatolva. A jegyzetben elmondja, hogy nem sokkal e jelenet után meghalt Rozina nővére s ő elhagyta hálátlan hazáját. Most hallja, hogy a nagy *Széchenyi* is meghalt. Ő és *Batthyány* Lajos volt az a két mágns, a kik mint nagy költőt üdvözölték *Hugót*. E két nagy ember emlékéért nézte át kéziratát, ha tán nagyon is erősen volna írva a mágnsok ellen. De nem változtat rajta mégse. «Pereat mundus et fiat iustitia».

Az epilogban a magyar forradalomról mondja el ítéletét.

Kossuth rosszul vezette a dolgot. Ő szolgálai volt a mágnásokkal szemben. *Görgei* meg hitszegő lett. Azzal akart *Kossuth* armányainak véget vetni, hogy lerakta a fegyvert erős seregével. Akkor mondta *Almásy* Pál, hogy most a *Hugo* ideje érkezett el s ezzel csak a közvéleménynek adott hangot. De *Hugót* nem engedték szóhoz jutni. Végül *Napoleon*hoz fordul, hogy eszközje ki visszatérését Párisba, pártolja az irodalmat s legyen új *I. Napoleon*ná.

E sorokat 1859 márciusában írta. Nem sokkal utána már *Berlinben* volt. Itt *Berlinben* érte az utolsó valódi siker. Végre német színpadon is viszontláthatta a «Báró és bankárt», mely «Des Hauses Ehre» czimen került színre tisztességes sikerrel. A lapokból kivágott egykorú bírálatok megvannak gyűjteményünkben. A költő, kinyomatva művét, egy példányával a porosz királyi hercegnét lepte meg. (*Hülßen* intendáns köszönete, 1860 jún. 7.) Később próbálkozott más darabjaival is, de sikertelenül. (A bajor királyi udvari színház «Calderon» című darabját küldi vissza. 1860 nov. 22.) Azonban a «Báró és bankár» sikerében öröme telhetett, mert *Sievers* J. H. a költő engedelmevel belefogott a dráma angol fordításába. (Levele *Hugó*hoz, Leipzig, 1860 febr. 17.) Hogy elkészült-e vele s hogy megjelent-e a fordítás valahol, semmit se tudunk róla.

Még egy nevetséges színházi pöréről van emlékezet. 1862-ben bepörölte a berlini királyi színházat, mert «Liebesgeschichte» című ötfelvonásos tragédiáját elvesztették. A törvényszék elutasítja a költőt, mert a színház a darabot értéktelennek nyilvánítván, a szerző rendelkezésére bocsátotta. A színház irodája álló nap nyitva áll, az író hibája, ha ott hevertette és nem szállíttatta haza. E pör iratai (az irodalmi analekták között) legalább egy, mindeddig lappangó *Hugo*-dráma címét említik meg. *Berlinben* egyéb kellemetlenségek is érték, furcsa, kötekedő modora több helyen szemet szűrt, ő meg a «Báró és bankár» elleni képzelt vagy valódi intrikák miatt dühöngött. Itt írta meg a «Mémoires terribles» IV. kötetét s *Brockhaus*nál ki akarta adni az egészet. Megvan a *Leipzig*ből érkező válasz (1861 febr. 4.): a kiadó érdekesnek találja, de talán nem időszerű kiadni most még. *Hugo* nem várt, kiadta a maga költségén, de csak a IV. kötetet.

Nem került el közben a figyelmét, hogy Magyarországon derül a látóhatár. Mégis magyarnak érezte magát s verset szerzett a jobb jövő reményében «A szentesített jog» czimen. A «General-Anzeiger» leipzig-i lap 1861 márcz. 14-iki száma egyszerre közölte, németül és magyarul, örömet fejezve ki, hogy a jeles költőt, mint jó hazafit is bemutathatja.

Azonközben *Hugo* a dicsőség új ösvényét kereste. Még fiatal korában föllépett egyszer Hamburgban *Calderon* «Az élet álom»-jában, de siker nélkül. Most már nem próbált színpadon szerencsét, mert az emberek hálátlanok, társulatot se szervezett anyagi eszközök hiányában, hanem egymaga akart pótolni mindent. Kibérelt egy-egy nagy termet valamilyen nyilvános épületben s ott maga játszott színházat. Eljátszotta végig az összes szerepeket, elsősorban saját drámáiból, Annyi széket állított föl, a hány szereplő volt s fölváltva hol itt, hol ott foglalt helyet, némi jelmeze is volt, a mit folytonosan cserélgetett s hangját is próbálta a megfelelő szerephez idomítani. Ez volt a «pantomimica». Ilyen előadás a legnagyobb tehetség mellett is csak komikus hatást tehetett. Hogy valójában mekkora lehetett a *Hugo* előadó talentuma, bajos megállapítani. «Elment nevével az idő hajója». Annyi bizonyos, hogy nem rosszul szavalt, finom értelmi képessége és élénk temperamentuma segíthették benne. Dicsérik kifejező arcjátékát. Dicséret a tömérdek kivágott cikkben bőviben van; gáncs kevés, de csipős gúny is akad. Nem sokat bizonyít. Jó barátai, jóakarói mindig kerültek s a furcsa ember heves, követelő föllépésével sokszor ki is erőszakolta a dicséretet. Hallgatósága is akadt mindig, de a legtöbben mulatni jártak oda. Ő maga folyton rendületlenül hitt önmagában. Mintha e sok dicsérő cikket is ő maga szedte volna össze, vagdalta volna ki: a legelismertőbbek háromszor-négyszer is előfordulnak, mintha csak azért volna így, hogy többnek lássék. Még ez is önkéntelen szélhámoskodás. De e dicséretekből is megállapítható egy nagy természeti fogyatkozása: a hangja. Ez a hang tompa volt, rekedtes, csengés nélküli, az öregedő ember szava. Egy színpadi föllépés is akad közte: egyszer eljátszotta *Shylockot*. Ha az átérzés elég volna a művészethez, *Hugo* bizvást sikert arat, mert beleönthette a világ elleni gyűlöletét a szerencsétlen zsidó sötét alakjába.

E bolond kedvteléshez csak egy lépcső kellett, hogy *Hugo* úgy szerepeljen, mint «a költészet fejedelme, a civilizáció pápája». Kilencz évig tartó vándorlás következett, mialatt fáradhatatlanul járt-kelt a vén rhapsodos, a vándorkomédiás, a koronátlan király. A történetet most már a pathologusnak kellene jegyeznie az irodalomtörténész helyett, mert ez már csak a monomania története.

1860-ban lépett föl először Berlinben. Még ez évben megfordult Münchenben és Leipzigban is. Maga művein kívül *Shakespeare*ből és *Schiller*ből is szavalt. Egyszer-kétszer énekesek és énekesnők is résztvettek estélyében, valamint Hamlet monologja után az Opheliával való páros jelenetben is volt társa, de túlnyomóan maga adott elő mindent. Jellemző, hogy az «Egy magyar királyban» Mátyás monologját magyarul szavalta. Közben irogatta az ú. n. «Selbstreclam»-jait, melyben teljes erőből fútta a trombitát és verte a dobot maga mellett. Van ilyen könyvtárunkban bőven: irott is, nyomtatott is. (A kéziratok között: 877. Qu. Germ.)

1865-ben Párisban látjuk viszont. Ez esztendőben Badenben igen kellemetlen és komikus kalandba keveredett. Az eset a «Le grand Journal» ez évi márczius 19-iki számában olvasható, együtt a költő fölvilágosító levelével. A szállóban szobát cserélt egy vendéggel, a kinek a pénze elveszvén, *Hugót* vádolta a lopással. Persze fölmentették, de *Hugo* nem tudván magát mérsekelní, zajos és furcsa botrányt okozott. Itt két mellékkörülmény vonja magára a figyelmet: hogy a költőnek ezerötszáz frank készpénze van és hogy németes francia kiejtése miatt porosznak nézik. Tehát a három nemzet költője csak az egy német nyelven írt és beszélt tökéletesen.

De ő ezt se vette észre sohasem s mindig voltak, a kik dicsérték jó francziaságát. A párisiaknak is volt szerencsájuk a pantomimicai előadásokhoz. Legtöbbit a «L'Iliade finie»-t szavalta végig az egészet. A prologot görög jelmezben adta elő, majd sisakosan, pajzsosan lépett föl, mint a trójai vitézek. A végén Trója égését jelezve, bengáli gyufákat gyújtogatott. Igazán olyasféle benyomást kelthetett, mint valami gyerekember színi előadása. De tompa hangjával és németes francziaságával is elérte, hogy dicsérték. A lapok írták, hogy kétkedő közönség

ment el az estélyére és meggyőzve távozott. Megadták neki a «Homère international» nevet. De a nevetők se hiányoztak. A «L'Illustration de Bade» (1865 aug. 28.) igazi francia szellemmel gúnyolja ki. Tréfát űz francia beszédéből és azzal vigasztalja *Hugót*, hogy még sokat tanulhat, hiszen fiatal ember az öreg *Homeroshoz* képest, a kinek művét bevégezte.

Még ez évben átkelt a költő a tengeren s meglátogatta *Shakespeare* hazáját. Londonban is adott szavaló-estélyeket, hol az angol nyelvvel is megpróbálkozott s a *Milton* nagy operából szavalt *Shakespeare* mellett. Drámáját a «L'Iliade finie»-t itt is francziául deklamálta. Egy csomó londoni lap elismerő megemlékezése is van gyűjteményünkben.

1867 május 17-éről kelezve van Tony *Révillennek* egy kis czikke *Hugóról*. Irja, hogy előtte való napon találkozott Párisban a furcsa költővel, kit félig elismerőn, félig humorosan ír le. A «La Merveille» megjelent.¹ Tetszik neki a különös ember, a ki senkivel se törődve, űzi a maga mesterségét. Kissé fáradtnak látszott, de kék szeme a régi tűzben villogott szemüvege mögött. A «La Merveille» egy díszpéldányát megküldte különben *Ferencz József* császár-királynak is s irataink közt találjuk a király köszönetét, melyet gr. *Festetics* György, a király személye körüli már alkotmányos miniszter fejez ki. (1868 jún. 8.)

Talán, hogy még élő nővérét vizsonzlássza, talán a megujult alkotmányos élet, talán valami honvágy-féle csalta a költőt, hogy Odysszeiájának néhány évre véget vessen. Visszatért Pestre. Megénekelte a kiegyezést s Párisban nyomatta ki, ilyen czimmel: «Les trois chants du cygne d'un pauvre poète». Világoskék táblája van ezüst betűkkel. (Az analekták között.) Voltaképen négy ének van benne: *Eugenia* császárnénak, *Erzsébet* magyar királynénak egy-egy, a koronázási szózat *Ferencz Józsefnek* s az utolsó *III. Napoleonhoz* intézve, fölváltva magyar, francia és német nyelven. Béke és feledés kora volt, kitüntetések, rendjelek, csillagok és kereszték hullása. Az öreg költőről is megemlékeztek: aranyérmet kapott a monarchia jelégével: «Viribus unitis», cserében az üdvözlődalért. Most az egyszer valami bohém élel-

¹ La Merveille en deux faces. Paris, 1867. Első része a «Le Cosmos finie» bevezetése a második résznek, a «L'Iliade finie»-nek. L. Havas A. I. m.

messég került fölül *Hugóban*: beváltotta az érmet. Fölajánlotta *Deák* Ferencznek: Ha *Deák* koronás uralkodóktól nem is fogad el kitüntetést, a költészet fejedelmétől elfogadhatja. *Deák* gavalérosan felelt rá: jelentékeny összeget küldött érte s az érmet a Nemzeti Múzeumnak küldötte, mint *Hugo* Károly ajándékát. Ott látható a régiségtárban. (Az érem története az analekták közt, valamint a Múzeum köszönőlevele is, 1868 júl. 10.)

Hugo folytatta a régi életét. A «Tigris»-szállóban lakott, gyakorta lehetett látni nyilvános helyeken, kávéházakban, a hol a fiatal nemzedéknek olvasgatta föl verseit és szidta az élő írókat. Esténként színházba járt, hová rendesen megkapta a maga ingyen-jegyét. Estélyeket is adott és szavalta költeményeit görög jelmezben, meztelen lábszárakkal, fehér tunikában, aranyos lanttal, koszorús fővel.

Talán érezte mégis, hogy nem ez az élet az, melyet álmodott magának valaha. Legalább sok keserűség gyűlt meg benne. 1866-ban alapította lapját, a «Die Fuchtel»-t, melyet egész haláláig folytatott. Nyomtatási költsége kikerülhetett a hirdetéseiből, tartalmát jóformán maga írta az utolsó betűig. Czímlapján a költő alakját lehetett látni római ruhában, jobbában kard, baljában lant, kétfelől tigris és medve ront rá. Törhetetlen munkakerő lakozott benne. Itt öntötte ki szíve minden bánatát, minden keserűségét s szidta az egész világot, a politikát, az irodalmat. Mikor *Arany* János Szent-István-rendet kapott, fölkiáltott, hogy akkor *Hugónak* a Szent-István koronáját kellene adni. E *Bedlambe* való lapban kiadta drámáit is németül: a «Die Höllencomödie»-t, a «Des Hauses Ehre»-t, a «Brutus und Lucretia»-t, az «Ein Ungarkönig»-et és a «Das Schauspiel der Welt»-et.

Utolsó éveiben jutott eszébe régi bogara: az ének. A «szerződés nélküli tenorista» énekelni akart. Egyenesen a dal hazájába kíváncozott, Itáliába. 1872 márczius 12-én kapott levelet Rómából *Molajoli* Vinzenziótól, ki azt írja neki, hogy csak gyakorolja magát és vigyázzon az egészségére, októberben talán fölléphet. Úgy látszik, ez a terv végképen elmaradt, de a rögeszme más formában megvalósult. 1874-ben Firenzében jár a költő az Arno-partján, a méltóságos középkori paloták között. Új művészetet talált ki: a cantomimicát. Most már nemcsak drámákat ad elő, hanem operákat is. Járt Milanóban is, aztán

lement a tenger mellé, a gyönyörű Nápolyba. Nem tudni, hogy közben visszatért-e Pestre — valószínű, hogy igen, már csak a lapja miatt is — de a török közmondás szerint Olaszországban várt rá az utolsó kenyérdarab, melyet meg kellett ennie.

Ezekből az évekből valók az utolsó emlékek. Az olasz lapokból kivágott dicséretetek, aztán egy érdekes műsor valamelyik nápolyi estéről (49. Qu. Gall.). Itt a «cantomimica» szó helyett a «melomimicát» használja. Egész operákat ad elő egymaga, a «Tell Vilmost», «Normát» stb., *Bellini*, *Rossini*, *Donizetti* szerzeményeit, énekel tenort és altot egyszerre, minden operánál megjelöli a szereplő személyek korát, a mit ő tökéletesen fog utánozni. Ezek még siralmasabbak lehettek a drámai estélyeinél. Pedig *Hugo* tudott: nagyszerű elméleti képzettsége volt hozzá, páratlan finom zeneérzéke, fáradhatatlan buzgalma, de a hang teljesen hiányzott. (L. Ágai Adolf cikkét a «Pester Lloyd»-ban. 1877 nov. 25. Az analekták között.) És így akart hódítani a primadonnák és tenoristák hazájában.

A legutolsó darab *Hugo* életéből az «Il Lampione» firenzei ujság 1875 január 23-iki száma. Kétségtelen, hogy a cikket maga *Hugo* írta, mely oly fellengző hangon szól a cantomimica, Hugo-mimica, Hugo-logica fölfedezőjéről. Közli *Mariani* tenorista nyilatkozatát, hogy *Hugót* a tenoristák *Pattijának* tartja, mert *Hugo* gégéjében aranybánya van. *Liszt*, *Meyerbeer* és mások üdvözlő nyilatkozatai kísérik ezt a képtelen beszédet. Végül felsorolja a hét csodát, a mit *Hugónak* köszönhet a bámuló világ:

1. A «L'Iliade finie».
2. Hogy tragédiáit az automimica segítségével egyedül játssza el.
3. Hogy fölfedezte az automimicát és a cantomimicát.
4. Hogy három octavás emberfölötti hangja van.
5. Hogy ő Milanó troubadourja, ki üstökösként lesz ábrázolva, a mint a világ öt első tenoristáját salátaként megeszi.
6. Hogy annyi sok czikk jelent meg róla.
7. Hogy a firenzei közönség világcsodának tartja.

Igérlik, hogy együtt fog föllépni a színpadon *Tiberini* Marióval és Angelóval, a két jeles tenoristával. Az ujságlap másik oldalát nagy kép foglalja el: *Hugo* mellszobra látható, valami

különös kesernyés mosolylyal ajkán, opera-partitúrákkal körülvéve. Fejéből láng lövell ki, körülötte a fekete háttérben csillagok szikráznak és lepkék röpködnek zeneszerzők nevével ellátva. Az egész kép ép olyan durva metszés, a milyen csunya.

Ezzel elért *Hugo* az utolsó stádiumba, a mikor a rögeszme teljesen kiöl az agyban minden ép világot, mikor a gyöngytyúk rikácsolása csalogánydalnak tetszik s mikor önmagát már úgy képzei, mint az óriás Gargantuát, a kinek étvágyát nem győzik kielégíteni, de ő már valóságos kannibállá lett, a ki tenoristasalátáival fogyasztja el ebédét. Fejével a csillagokat veri s Londontól Nápolyig ragyogóvá tette a neki oly kicsiny világot. Nem is időzött benne soká: ez esztendő november 13-án Milanóban elhunyt.

Szívesen letennénk a tollat, de a még előttünk fekvő néhány papírlap mutatja, hogy a költő a milanói sírban se nyugodhatott teljes békességgel.

Egyetlen darabja élte túl, a «Bankár és báró». Báró *Podmaniczky* Frigyes, a Nemzeti Színház intendánsa, a darab írói jövedelmét megküldi özv. *Steiner* Józsefné, *Bernstein* Reginának és *Frankl* Fülöp lovagnak, a költő legközelebbi rokonainak azzal a kegyeletes tanácssal, hogy fordítsák a *Hugo* sírkövére. Egyúttal azt a nézetét is kifejti, hogy nem időszerű műsoron tartani a darabot, mert *Hugónak* még nagyon sok ellensége él. (Budapest, 1878 okt. 13. és 1881 jan. 1.)

A sírkő el is készült, de 1883-ban a temetőt lezárták. A milanói polgármester ír *Sternberg* Adolfnak, *Hugo* rokonának (1891 jún. 4.), hogy gondoskodjanak a «hires és megsiratott költő» állandó nyugvóhelyéről. Akkor átviszik a Cimiterio Monumentaléba s ott vagy hamvvederben, vagy sírban elhelyezik. Mivel e célra már küldöttek nyolczvanhat forintot, a hamvvederhez kell még ötvenhat, a sírhoz hatvankét forint. Ez irathoz van csatolva a sírkőfaragó számlája és a temető-igazgatóság nyugtatóványa. Silány próza, mely a költőt holta után is üldözi. Ingyen még pihenni sem lehet. S a polgármester e levele válasz nélkül maradván, az a veszély fenyegette a szerencsétlen prófétát, hogy hamvait is kihányják. Érdekes, hogy a cantomimica fölthalálójának egy zeneszerző lett a pártfogója, a napjainkban oly népszerű *Puccini* Giacomo, a modern olasz zene

egyik legkiválóbb mestere. Őt értesíti aztán a polgármester, hogy a régi sírkövet eladták húsz liráért s e pénzt hozzátéve a régebben küldöthöz, *Hugo* Károlyt örök nyugalomra helyezték a Cimitero Maggiorében. *Puccini* Pesten találkozik az egyik rokonnal s értesíti, hogy a költőnek most már illő sírhelye és fölirata van. (1895 máj. 22. Az összes idetartozó iratok együtt az analekták között.) Most már békén pihenhet, nem fogja háborgatni senki.

Gyűjteményünkben található mindenféle jegy a *Hugo*-estélyekre, a legkülönbözőbb színekben, magyar, német, francia, olasz és angol nyelven. Egy csomó vasuti és hajó-szabadjegy is hever egy rakáson, melyeket *Hugo*, mint a «Fuchtel» szerkesztője kapott innen-onnan. Kiadott drámái közül itt van az «Egy magyar király» kézirata (1183 Qu. Hung.), mely igen jelentéktelen különbségekkel azonos a kiadott szöveggel; aztán két darab francia fordításban: a «Bankár és báró» («Une femme» címmel. 43. Qu. Gall.) és a «Brutus és Lucretia» (45. Qu. Gall.) Az előbbi csaknem szószerinti fordítás, az utóbbi vers helyett prózában adja az eredetit s az utolsó felvonás lényegesen rövidebb. A bevégező forum-jelenet elmarad s Brutus a várfalokról hirdeti ki Tarquinius száműzetését. E rövidítéssel csak nyert a darab, drámaibb lett. E dráma verses francia fordításából is van egy igen rövid töredék (49. Qu. Gall.) Nem tudni, elkészítette-e teljesen.

Van itt aztán egy gyűjtemény a *Hugo* Pesten előadott darabjairól szóló kritikákból, kivált a «Bankár és báróról» szólókból. Kár, hogy e csoport nem teljes, de itt találhatók a közelmúlt följutásainak ismertetései is. Látszik, hogy a darab minden belső drámai élete mellett is inkább csak irodalomtörténeti emlék; az előadók se tudnak a pathos azon érzelmes nyelvén beszélni, mely a negyvenes években az igazság erejével hatott.

Még egy érdekes kézirat van a Múzeum birtokában. Alig pár lapos magyar kézirat ez, *Hugo* saját írása, «Faust» fordításának töredéke (1841. Oct. hung.). Talán nem csalódunk, ha keltét a negyvenes évekre tesszük. *Hugo* a magyar nyelvvel csak akkor foglalkozott tüzetesen, később nem írt magyarul semmit. Jellemző e

mutatvány, mert bizonyosságát adja, mennyire mehet az emberi önhittség. Ő, a maga dadogó, botorkáló magyarságával akarta lefordítani a titáni művet, mely óriási nyelvi készséget kíván és a legnehezebb műfordítói föladatok egyike. De érdekes azért is, mint a legelső magyar «Faust»-fordítás félbemaradt töredéke, melylyel *Hugo* akarta megajándékozni szülőhazáját.

AZ 1680. ÉVI ÜSTÖKÖSJÁRÁS IRODALMÁHOZ.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

(Első közlemény, három hasonmással.)

Köztudomású tény, hogy a babonák kialakulásánál a természetnek — mint Lehmann mondja¹ — «ijesztő oldala» mily elsőrangú szerepet játszott s játszik még ma is. A természeti jelenségek helyes megfigyelése, okaik kinyomozása oly előfeltételről függ, melyekkel a kultúra alacsonyabb fokán álló néptörzsek, vagy társadalmi rétegek nem rendelkeznek s így egyfelől a hiányos, vagy zavaros megfigyelés, másfelől a téves oksági kapcsolat a természeti jelenségek keletkezését és célját oly tényleges vagy képzelt eseményekkel hozta összeköttetésbe, melyektől valójában — legalább a tudomány mai állása szerint — teljesen függetlenek.

A babona kialakulásánál a kozmikus jelenségek sorában, már aránylagos ritkaságuk s látszólag szabálytalan megjelenésük következtében is, főleg az üstökösök játszottak nagy szerepet. «Ritkaságuk, különösségük, rejtélyes megjelenésük a legközömbösebb szellemet is bámulatba ejti... Épen azért, minden országban, minden időben, az üstökös furcsa látványa, hajzatának sáppadt fénye, hirtelen föltünése az égen egy félelmes, a teremtésben régóta fennálló rendet veszélyeztető hatalom hatását tette a népek szellemére; és minthogy e jelenség tartama rövid, ebből az a hit származott, hogy hatása rögtönös vagy legalább is közeli; már pedig e világ eseményeinek láncolatában mindig akad egy-egy tény, a mely valamely gyászos jóvendőmondás teljesülésének tekinthető.»²

Már a görögök és rómaiak is azt hirdették, hogy az üstö-

¹ Babona és varázslat, I: 37.

² E. Flammarion, *Astronomie populaire*. Paris, 1881. 595—596. l.

kös megjelenése valami nagy szerencsétlenségnek: elemi csapásnak, véres háborúnak, hatalmas uralkodó halálának stb. az előfutára. Elvértve azonban már ekkor is valami bekövetkezendő szerencse vagy siker hírmondójának tekintették. Plutarchosban olvassuk, hogy Timoleon, aki a korintusiakat Sicília ellen vezette, éjnek idején, mikor hajóival a nyílt tengerre ért, úgy látta, «mintha megnyílnék hajói fölött az ég s nagy, messze világító tűz áradna szét belőle. A tűzből azután egy, a mysteriumoknál használtakhoz hasonló fáklya bontakozott ki, lépést tartott a hajókkal s épen Itália környékén szállott alá, ott, a hol a matrózok ki akartak kötni».¹ Ez a fáklyaszerű jelenség a Kr. e. 344. évi üstökös volt s Timoleon kedvező előjelnek tekintette.

E balvélemények a középkorban, sőt hosszú ideig az újkorban is közkeletűek voltak. A népek fölizgatott fantáziája a legcsodálatosabb jelvényekké formálta át az üstökös alakját: a keresztények jatagánt, a törökök keresztet láttak benne, mások éles kardnak vélték, ismét mások a tűzokádó sárkánynyal hozták rokonságba. Flammarion² 1526-ból közöl egy érdekes fametszetet, mely azt mutatja, hogy a rajzoló az üstökös rejtélyes világát emberfejekkel, törökkel s kardot forgató karokkal népesítette be. Az üstökösök jövődömondó képessége is fokozódott. Már nem érték be azzal, hogy egy-egy uralkodó vagy pápa halálának, rossz termésnek, pusztító járványoknak, véres háborúnak a hírnökeit lássák bennük, hanem egyenesen az utolsó ítéletelőjelének tekintették s a közelgő világvéget olvasták ki belőlük.

A közhit terjesztésének, megerősítésének a könyvnyomtatás is szolgálatába lépett. Alig hogy némileg elterjedt Gutenberg korszakos találmánya, a legelső fényesebb üstökösről, nevezetesen az 1472-ikről már is megjelent egy első kiadásában évnélküli ösnyomtatvány, mely 1474-ben második kiadást, helyesebben utánnyomást is ért, sőt 1556-ban újra kiadatott.³

A következő századokban azután szinte minden egyes üstökös-járás alkalmából több-kevesebb röpirat látott napvilágot;

¹ V. ö. Plutarchos vergleichende Lebensbeschreibungen. Leipzig. é. n. Reclam. IV: 11.

² I. m. 600. 1.

³ V. ö. Ludendorff, Die Kometen-Flugschriften des XVI. u. XVII. Jahrhunderts. Zeitschrift für Bücherfreunde. XII: 501—502.

minél fényesebb, nagyobb-szabású volt egy-egy ilyen tünemény, annál szélesebb körben keltett érdeklődést s annál nagyobb-számú sajtótermék sietett az érdeklődés kielégítésére. A XVI. századbéli üstökösök közül irodalmi szempontból a legjelentősebb az 1577-iki volt, a melylyel Ludendorff szerint¹ nem kevesebb, mint hatvan latin, francia, olasz, angol és német nyelvű röpirat foglalkozik. Érdekes, hogy ez irodalom egyik termékét. Misocacus Vilmos művét Heltai Gáspár magyarra is lefordította s Kolozsvárott 1578-ban kinyomatta «Prognosticon az wy Cometa felől valo Jöuendülés, mely az elmúlt 1577. Esztendőben Sz. András hauában tetzet meg Jöuendöltetöt Dantzkába» stb. czimen. Egyetlen csonka példányát a M. Tud. Akadémia könyvtára őrzi.²

A röpirat-termés ennél is bőségebb volt az 1618. évben, a melynek második felében nem kevesebb, mint három üstökös tűnt föl szabad szemmel kivehető módon. Ludendorff az ez alkalommal megjelent röpiratok számát mintegy százhúszra teszi.³ Még ezt a számot is meghaladja az 1664-ben és 1665-ben föl-tűnt két rendbeli üstökösre vonatkozó irdalom, mely mintegy 130 darabra tehető.

Ez irodalomnak is van magyar terméke: Komáromi Csipkés György, «Az Iudiciaria Astrologiarol. és Üstökös Csillagokrol való Jvdicivm. Mellyet Eggy meltóságos Zászlós Urnak kívánságára, s' kedvejért, levél formában, elsőben déak nyelven irt és az után, némelly becsületes Halgatoi kívánságára, Nemzete javára, Magyarra tett, bővített, és ilyen rendben, formában az Isten dicsősségére ki-eresztett». Debreczen 1665.⁴

Minden előbb említett példát meghalad azonban az 1680-iki üstökös, mely egymaga tízzel több röpiratot hozott felszínre, mint az 1618-iki három s ugyanoly méretű irodalmi érdeklődést keltett, mint az 1664. és 1665. évi két üstökös együttvéve.⁵

¹ I. m. 504. l.

² V. ö. Szabó Károly. Régi Magyar könyvtár. I. 76—77.

³ I. h. 505. l.

⁴ V. ö. Szabó Károly, i. m. I: 427.

⁵ Ez üstökös irodalmának Szabó K. szerint nincs magyar nyelvű terméke, de 1681-ből két hazai nyomtatványunk is van, melyek egyike német nyelven, másika tót nyelven foglalkozik a kérdéssel. Ezek: Schnitzler Jacobus: Comet-Stern Predigt, Szeben 1681. (Régi Magyar Könyvtár II. 408. l.) és Madevisia Friedrich: Tractatus Cometographicus. (U. o. 409. l.)

Nem hiába volt az 1680-iki üstökös, 60 millió mérföldre terjedő csóvájával egyike a legimpozánsabb ilyenmű jelenségeknek. Nálánál nagyobb szabású üstököst csak egyet ismerünk, az 1843-ikit, melynek üstöke 20 millió mérfölddel haladta meg az 1680-ikit.

A ragyogó égi tűnemény tehát ismét fölszínre hozta mindazt a sötétséget, melyet a letűnt századok babonás hiedelmei az üstökösök természete s rendeltetése körül terjesztettek. A röpiratoknak szinte beláthatatlan sora részben a legkomolyabban hirdette, hogy az üstökösök földi szerencsétlenségek, csapások, betegségek előfutárjai, részben ismét azt a nézetet terjesztette, hogy az üstökösök bekövetkező nagyszabású, de örvendetes események hirhozói, míg ismét a röpiratok egy harmadik s igen tekintélyes csoportja Isten haragjának előjelét látta ez égi tűneményekben.

A röpiratoknak csak igen kis hányada szállt szembe e nézetek mindegyikével s tagadta az üstökösök jövendőmondó, vagy bűnbánatot kirdető jellegét. Azonban e józanabb okoskodás sem a tényekre, fizikai és logikai érvekre támaszkodott, hanem theológiai és ethikai szempontból fogta fel a kérdést.

Mindez irányzatokról kitűnően tájékoztat a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Orsz. könyvtárának egy gyűjteményes kötete, mely nem kevesebb, mint 34 ily röpiratot tartalmaz az 1680. évből. A gyűjtemény a szürke kéregpapírkötés előzőkére ragasztott ex libris tanúsága szerint Zahnius Benedek Vilmos könyvtárából származik s jelenleg Phys. 444. jelzet alatt őriztetik könyvtárunkban. Alább e darabok részletes bibliografiai leírását adjuk s itt-ott tartalmukból, beosztásukból is szolgálunk egy kis izelítővel.

Mielőtt közlésükbe fognánk, legyen szabad e röpirat-halmaz irodalom- és kulturtörténeti fontosságára is rámutatnunk.

Ehhez az üstökös-irodalomhoz fűződik ugyanis a «felvilágosodás» irodalmát előkészítő Pierre Baylenek a föllépése. A *Dictionnaire historique et critique* hazánkban is sokat olvasott szerzője — Kölceyre gyakorolt hatása ismeretes — első irodalmi munkáját épen e röpiratok gondolatvilága ellen irányította s már ekkor fényes bizonyítékát adta metsző ítélőképessegének, mely csupán a babona ellen látszott fordulni, de valójában magát az egészséges hit gyökérszárait is megtámadta. Műve, mely első ízben

1681-ben látott napvilágot, a *Pensées diverses écrites à un docteur de Sorbonne à l'occasion de la comète qui parut au mois de décembre MDCLXXX* címet viseli s az üstökösök ürügye alatt heves és kiméletlen támadás a tekintély elve ellen a szellemi élet minden terén. Merő illúzióknak tartja azt a felfogást, mely nem engedi meg, hogy egy századok óta fennálló nézetetstetjesen hibásnak minősítsünk. Mert szerinte a legtöbb évszázados tradíció az emberiség zömének kényelemszereteten, gondolkodásbeli tunyaságán alapul. Átveszszük atyáinktól az előítéleteket, abban a kényelmes föltevésben, hogy ők már meggyőződtek helyességükről s nem gondoljuk meg, hogy apáink ép ily bizalommal vehették át őket nagyapáinktól és így tovább. «Chacun suppose qu'on l'a examiné autrefois, et que les Anciens ont assez pris les devans contre l'erreur; et là dessus c'est à l'enseigner à son tour à la postérité, comme une chose infaillible.»¹ De nemesak a közfelfogásba nem tudni miként átment hagyományok, hanem a tudósok által hirdetett tantételek is szigorú revízióra szorulnak. Csak ha meggyőződünk róla, hogy a tudósok gondosan megvizsgálták s mérlegelték a tényeket, a melyekből állításaik következnek, tehetjük ezeket magunkévá. Nem a szavazatok száma, hanem a minőség a döntő. A minőség eldöntése azonban a legnehezebb feladatok egyike s megoldása sok esetben lehetetlen. De igen valószínű, hogy a filozófia kérdéseiben a hiszékeny és babonás tömeg szavazata nem esik latba s a bölcsek kis csoportjának a nézete az irányadó.² Arra azonban Bayle adós marad a felelettel, hogy mit tegyünk azon épen nem ritka esetekben, a mikor e kisdéd csapat sincs egy véleményen?

Szinte magától értetődik, hogy az üstökösök jövőendőmondó erejéről szóló hitet elveti. Czáfolatában az ember végtelen kicsinységét, jelentéktelenségét állítja szembe a természet beláthatatlan nagyságával.

Egy Pascal ékesszólásával ostromozza az emberi hiuság e kinövéseit: «Plus on étudie l'homme — írja — plus on connoît que l'orgueil est sa passion dominante et qu'il affecte la gran-

¹ *Pensées diverses* § C. *Oeuvres diverses de M. P. Bayle. La Haye, 1727. III. köt. 1. rész. 68. l.*

² *U. o. XLVII—XLVIII. §. 35—36. l.*

deur jusque dans sa plus triste misère. Chétive et caduque créature qu'il est, il a bien pû se persuader qu'il ne sauroit mourir sans troubler toute la nature, et sans obliger le ciel à se mettre en nouveaux frais pour éclairer la pompe de ses funérailles. Sotte et ridicule vanité! Si nous avons une juste idée de l'Univers, nous comprendrions bientôt que la mort ou la naissance d'un Prince est une si petite affaire, eu regard à toute la nature des choses, que ce n'est pas la peine qu'on s'en remue dans le Ciel!»¹ De Bayle rakonceztalan észjárása csakhamar búcsut vesz tulajdonképeni tárgyától s más, fölöttébb veszélyes területekre csap át. Így ebben a «világfiak és hölgyek» számára írt dolgozatában pendíti meg először azt a téves eszmét, hogy a vallás vajmi gyöngé támasza a jó erkölcsnek. Kereken kimondja, hogy az emberi törvények nélkül a keresztény társadalom mihamar tönkre menne s ha a bűnösökkel szemben más orvosság nem volna, mint a hitszónokok és gyóntatótyúk intelmei, úgy egy olyan város, a minő Páris, alig két héten belül a legszomorúbb állapotra jutna.² Az embert cselekvéseiben nem Isten, az Ég és a Pokol gondolatai vezérlik, hanem majd mindig szívének uralkodó szenvedélyei, vágyai, szokásai, egész temperamentuma.³ A jót, csakúgy, mint a rosszat nem a vallás princípiumai kedvéért cselekeszszük, hanem velünk született hajlamból, melyeta nevelés, dicsvágy s az önzés erősít. Ezen megfigyeléseiből Bayle azt a következtetést vonja le, hogy az ember erkölcsi értékét hite nem befolyásolja: a született atheista ép úgy lehet jó vagy rossz, mint a pogány hitű, vagy akár a keresztény hívő.⁴

Képzeltető, hogy ezek a szokatlan tanítások, melyek ily népszerű formában most kerültek először a nagyközönség gondolatvilágába, nem maradtak heves támadások nélkül. Maguk a protestáns theologusok is, a kiket nem tévesztettek meg azok a restrikcziók, melyekkel Bayle a Szentélek malasztjával eltelt hívőket kiveszi a felállította szabályok alól, siettek megcáfolni a veszedelmes ellenfelet. Természetesen Bayle sem maradt adós a felelettel s előbb *Additions aux Pensées diverses*, majd *Continuation des Pensées diverses* cz. munkáiban, melyek testes foliánssá

¹ U. o. 55. l.³ U. o. CXXXV. §. 87. l.² U. o. CXXXII. §. 84. l.⁴ U. o. CXLV. §. 94. l.

dagasztották az egykori röpiratot, merészen tovább folytatta romboló munkásságát. Itt s egyéb polemikus munkáiban kifejtett eszméit később aprópénzre váltva már említett *Dictionnaire*-jében raktározta el, mely szinte kimeríthetetlen fegyvertára lett a XVIII. századi szabadgondolkodók, deisták és atheisták mozgékony táborának.

1.

Der // Von Abend gegen Morgen // lauffende // Unglücks- // PHO-
PHET // Oder // Nach gemeiner Art benahmte Comet oder Schwanz- //
Stern / welcher abermahls dieses 1680sten Jahres von 6 // November
an / biß auf den 24 hujus leuchtend // sich hat sehen lassen // // Nebst
andern bey dessen Leuchtung vorgegangenen // Himels-Wundern. //
(120×37 mm. nagyságú fametszet, mely két üstökösöt ábrázol.) //
Mit flüchtiger Feder beschrieben und entworfen // Von // Johann Gottfried
Tausten / Pfarrern in Oppein (*sic*) // Käyserlichen gefr. Poeten. // Hall /
in Verlegung Simon Johann Hübners / Buchhändlers. // Gedruckt bey
Christoff Salsfelds Erben / 1681. //

4-rét. 7 iv.)(A—F jelzéssel. 56 l. A munka a magdeburgi hercegség kamarai elnökének, Gustav Adolph von der Schulenburgnak, továbbá Friedrich Hohndorff, Johansen von der Asseburg és H. Johann Christoph Herhold udvari tanácsosoknak s még tíz kisebb notabilitásnak van ajánlva. Az ajánlólevél 1680 decz. 1-én kelt.

A szöveg bevezetésből s három fejezetből áll. Annak kijelentésével kezdi, hogy az üstökösök megjelenése mindig valamely szerencsétlenség előjele. Visszautasítja azt az «abszurd» nézetet, hogy az ilyen égi tűnemények szerencsét is jelenthetnek s még inkább kikel azok ellen, a kik az üstökösök jelentésébe vetett hitet babonának tartják. A maga véleményét, úgymond minden fakultás tudósainak szavával támogathatná, ha nem tartaná többre a tények felsorolását. Előszámlálja mindazt a bajt és szerencsétlenséget, melyet a Kr. u. 130., az 1618., az 1652., az 1661., az 1664., az 1665., az 1672., az 1675. és az 1677. évi üstökös fölidézett. Izéltőül legyen elég rámutatnunk, hogy szerző az 1661. évi üstökösrel hozza kapcsolatba az ez évi magyarországi háborút a római császár és a törökök között. Ép ily bajokat fog hozni a mostani — 1680. — üstökös is, melyet szerzőnk először november 6-án pillantott meg, de még csak

egészen homályosan. 12-én világosabban volt látható, «mit einem dünnen und fäntlichen Schwange». 13-án a mag igen fényes volt, a farka előbb a Saturnushoz, néha-néha azonban a Jupiterhez hasonló színezettel bírt és így tovább. E bevezetés után három fejezetben foglal kozik az üstökösök eredetével, pályájával és jelentésével. Messzire vezetne, ha felsorolnók mindazt, a mit az ép oly tudálékos, mint naiv szerző e három fejezetben összehordott. Csak egy kis részt idézünk. Midőn arról szól, hogy az üstökösök egy-egy bolygó színezetével bírnak, ezt a következőkép indokolja: «GOTT gibt darumb einem Cometen eines Planeten Farbe / damit wir Menschen ein wenig Nachdenken sollen / wohin Er / der fromme GOTT / sein Absehen habe. Denn uns Menschen sind der Planeten Complexionen ja sehr wohl bekannt. Will also GOTT daß wir ein solches Licht nicht wie die Kuh ein neu Thor ansehen / sondern viel mehr ein Nachdenken haben sollen / was er wohl damit meyne / und was vor eine Straffe der Commet verkündige». A dolgozatot egy tizenkétsoros költemény zárja be, czime: Deß Traurenden Erinnerung.

2.

COMETA REDIVIVUS, || Das ist / || Der aus der Aschen viel entseßlicher als zuvor hervor || flammennde || und || Aufs neue sich unserem Gesichte praesentirende || Unglücks Prophete || Oder || Der nach gemeiner Art genannte Comet und || Schwanz Stern / welcher seinen Curs und Lauff geändert / und || nachdem er unter der Sonnen Strahlen 3. Wochen verdeckt gewesen / nun mehr || deß Abends alsbald nach der Sonnen Untergang sich sehen lässet. || Dessen Lauff / Stand / Farbe und vermuthliche Be- || deutung als in einem Anhange entworffen wird || Von || Johann Gottfried Tausten / Dienern am Worte || Gottes in Oppien. Keyserl. gekrönten Poeten und bey der Deutsch || gefinneten Genossenschaft genannt || Der Traurende. || (Vonás) || In Verlegung Simon Johann Hübners. || Hall / Gedruckt bey Christoph Salfelds Erben. || Anno 1681.

4-rét. A—E jelzéssel. 40 l. E mű Joh. Christian Gveinitz, Christian Zeis, Friedrich Ernst Knorr, Christophorus Wachsmuth, Johann Andreas Ockel és Melchior Redel Hall városi tanácsosoknak van ajánlva. Az ajánlólevél kelte 1681. jan. 15.

E munka beosztása hasonló az előbbi szám alatt ismertetettel, melyre, mint első részre hivatkozik is a jámbor szerző. Tárgy-

menetét maga a szerző a következőkép jelzi: «Wir wollen iſo der Epicuriſchen Verachtung ſolcher Zeichen und Wunder entgegenſetzen eine kurze Erzählung deſſen / was auff Erſcheinung dreier / oder auch mehr Sonnen vor Unglück erfolget iſt. Dann wollen wir auch zurücke in das andre Seculum gehen / und da die Cometen-Bedeutung unterſuchen / damit alſo der Wahn / (Als ob die Cometen auch gutes bedeuten) ſo wohl auch wie im erſten Theile geſchehen / gehoben werde. Dann wollen wir auch deß Cometen neuen Lauff / Farbe und Bedeutung vor und deß geneigten Leſers reiffem Judicio anheim ſtellen.» Arra a következtetésre jut, hogy mivel az üstökös pályája az állatkör következő jegyein: ijjas, kos, vízöntő és halak, ment keresztül, elsősorban az e jegyek alatt álló országokat és városokat fogja veszély fenyegetni, így sok más között hazánkat is, mely szerző szerint az ijjas jegye alá tartozik.

3.

Der wackere Stab des Herrn / || Oder || Friſch-grünende / und zur Straffe || bereitete Ruthe / || Jeremiae cap. I. verſ. 11. || Über die / || in Sünden und Sicherheit ſchlaffende Welt-Menſchen : || Vorgeſtellt durch den | Am 18 (28) Decembr. dieſes zu End lauffenden 1680 Jahres / || Mit viel größerm / als erſtmals ; daher deſto mehr erſchrecklichem || Schwanß oder Schweiff / hervorſtrahlenden || COMETEN. || Welchen / || Auf öfteres Begehren und Anſuchen / ſo viel in Gil- || fertigkeit geſchehen können / Seinem / durch etliche Himmels-Zeichen || oder Sternen-Bilder ſich erſtreckenden Lauff nach / vom Anfang / biß zum Ende / || nebens Herrn HIOB Lüdolffs Obſervationibus, dem Abriß nach / erſtlich ent- || worffen : Hernach auf weiteres Verlangen / einen kurzen / doch nöthigen / Be- || richt beygethan : Endlich eine beſondere Abbildung derer / von A. 1652. || biß daher erſchienenen Schwanß- und Haar-Sternen / || Angefüget || M. GEORG. SAMUEL Virling / || von Eienach. || (Vonal) || ENFÜRTH. || In Verlegung des Authoris.

4-rét. 4¹/₄ iv. Iyjelzés: A—E. 34 (származott) l. A füzethez eredetileg egy rézmetszetű tábla volt csatolva; példányunk mellől azonban ez a tábla hiányzik.

A munka célját a szerző e szavakban körvonalozza: «Wenn / welcher Geſtalt oder Form / auch / an welchem Himmels-Orth / dieſer Comet entſtanden ; wie vielerley Himmels-Zeichen oder Sternen-bilder er in ſeinem Lauff berühret / mit dem ungeheueren Schweiff

oder Schwanz durchschnitten / oder gahr durchlauffen / ausführlichen und gnugsamen Bericht erstatten: So dann / was die Bedeutung / muthmaßlich / sey / und / so viel aus der langen Erfahrung der Gelehrten und Himmels-kündigen hat können bemercket / auch / nebst einer Untersuchung / beygetragen werden / wohlmeynend darbieten / und dem gut gesinnten Leser vor Augen stellen.»

Az előszó e passzusának megfelelően a munka első részében a szerző az üstökös pályáját írja le, a mennyire azt Erfurthban, hiányos műszereivel megfigyelhette; azután az üstökös jelentéséről, vagy hatásáról értekezik s arra a konklúzióra jut, hogy úgy Németországot, mint Spanyolországot, Itáliát és a Keletet, továbbá — mivel az üstökös első föltünésekor csóvája Franciaország felé hajlott — Franciaországot is veszély fenyegeti. Hogy miben áll ez a veszély, arra az értekező persze nem terjeszkedik ki. A mű függeléke tizenkét francziából fordított kérdés és felelet: «Zwölff Sternuckerische Träume über die Eigenschaften und Wirkung der Cometen».

4.

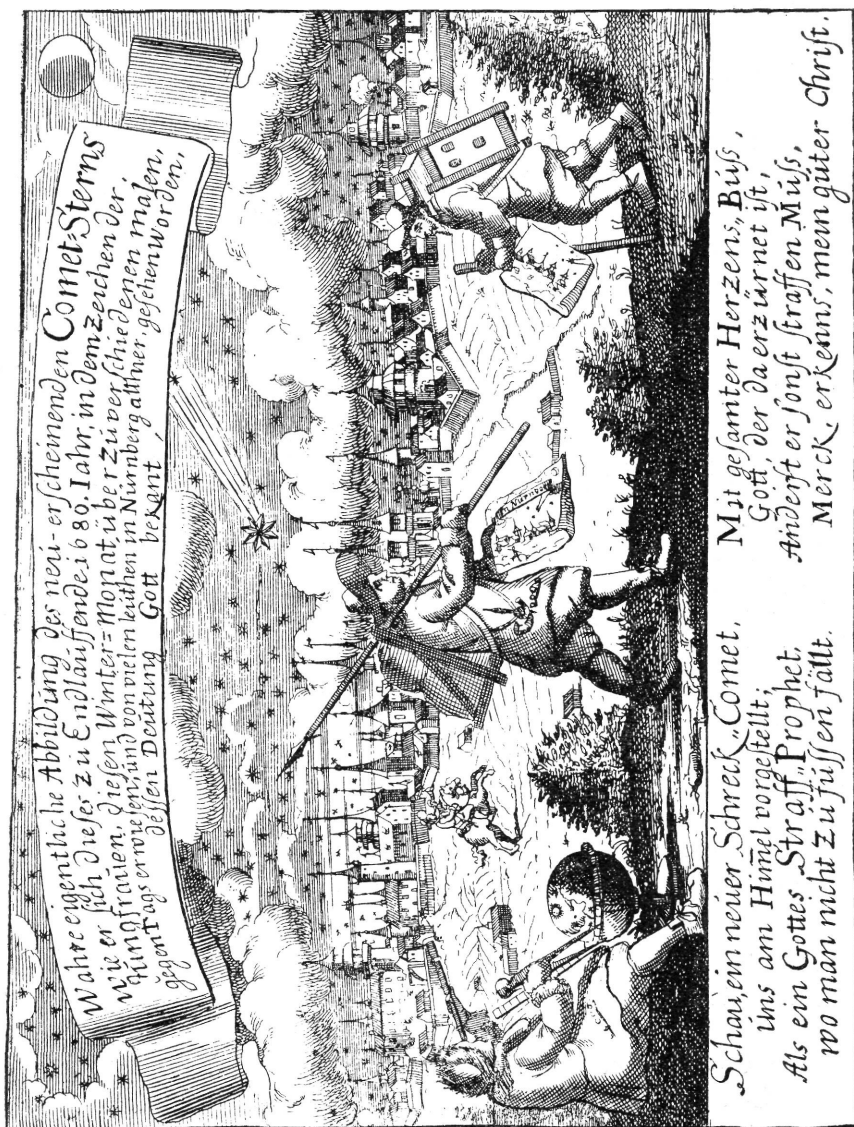
Der wackere Stab des HERRN / stb. teljesen azonos címlap az előzővel, csak a vonal alatti rész más; még pedig: Würzburg / || Gedruckt bey Hiob Herzen. 1681.

4-rét 4¹/₄ ív. Irvjelzés A—E. 34 (számozott) l. Szövege s a szöveg szedése, beosztása, nyomdai díszjele teljesen azonos az előzővel. A hozzátartozó rézmetszet e kiadás mellől is hiányzik.

5.

Der wackere Stab || des HERRN || oder || Frisch-grünende |
und zur Straffe || bereitete Ruthe / || Jeremiae cap. I. vers. 11. ||
über die || in Sünden und Sicherheit schlaffende Welt-Menschen: ||
vorgestellet || durch den || Am 18 (28) Decembr. dieses zu End laufenden
1680. Jahres || mit viel größerem / als erstmals; daher desto
mehr erschrecklicher || Schwanz oder Schweiff / hervorstrahlenden ||
Cometen. || Welchen || Auff öfteres Begehren und Ansuchen / || so viel
in Eilfertigkeit geschehen können / || Seinem / durch etliche Himmels-
Zeichen oder Sternen || Vilder sich erstreckenden Lauff nach / vom
Anfang / biß zum Ende / nebens || Herrn HIOB Ludolffs Observatio-
nibus, dem Abriß nach / erstlich entz || worffen: hernach auf weiteres

val. A frakturszedésű szöveg kéthasábos. A címfelírás alatt, a tábla közepére rézmetszetű kép van fölragasztva, melyet 2. ábránk

2. ábra.

némileg kisebbitve mutat be. A szöveg azt igyekszik bebizonyítani, hogy az üstökösök Isten haragjának hírnökei s a rossz

időjárás, drágaság, dögvész, háború, nagy urak halálának okozói. Ez általánosságok után sorra veszi a Kr. e. 84. évi, valamint a Kr. u. 71., 324., 413., 791., 979., 1000., 1314., 1339., 1506., 1531., 1532., 1578. s az 1680. évi üstökösöt s utal azokra a nagy eseményekre vagy szerencsétlenségekre, melyek ez üstökösök nyomán támadtak. Az összeállítás nyomasztó hatását ezzel a befejező verssel igyekszik ellensúlyozni a névtelen szerző:

Doch Gott/der auf den Sternen gehet/
Und sie nach seinen Willen drehet/
An alle Straff in Gnab verfehren;
Wann wir vom bösen Thun aufhören/
Und uns der Gottes-Furcht befehlen:
So wend't Er was die Sternen weisen.

7.

Einfältiges || Bedenken von Cometen || L. H. U. D. L. || 1681.

4-rét. 1¹/₄ iv. 10 (számozatlan) l. A 2. l. és a 9—10.

l. üres.

A névtelen szerző teológiai és fizikai szempontokból tárgyalja azt a nézetet, hogy az üstökösök Isten különös haragjának s bűnbánatra való figyelmeztetésének hírnökei. Teológiai szempontból szerző tagadja e nézet helyességét, mivel a szentírás egyetlen helyéből sem lehet bebizonyítani, mivel továbbá a bűnbánatot csakis Isten szava idézheti föl s mivel végül az üstökösök a hitetlen pogányok előtt is láthatók, már pedig ezeket Isten, a kinek létezéséről nincs is tudomásuk, nem figyelmeztetheti a bűnbánat szükségességére. Szintily következtetésre jut a fizikai szempontok alapján. Épen ezért a szerző kárhoztatja az üstökössel való ijesztgetést: E tanítás egyrészt sok embert rendes tevékenységében károsan befolyásol, másrészt a bűnösöket, ha nincs üstökös az égen, abba a balhitbe ringatja, hogy nincs szüksége a bűnbánatra.

8.

Benjamin Gerlachs || Unvorgreifliches || Urtheil/|| Von || Der Come-
ten Würdung und || Bedeutung. || (Díslécz.) || Schweidnitz/|| Gedruckt
bey Christian Ofeln/|| Im Jahre 1681.

4-rét. 2 iv. Ivjelzés A—B. 16 (számozatlan) l.

A szerző lengyelországi születésű lutheránus prédikátor volt,

a ki 1683-ban halt meg.¹ Az üstökösökről szóló véleményét bevezetésének e szavaiban foglalja össze: «Die Cometen sind ein Spiel der Natur/welches sie/wenn es sie gut dünkt/anstellet/den Allmächtigen GOTT zu preisen und die Sterblichen zu gleichem Lobe/Dhne daß sie was trauriges und erschrockliches fürbedeuten sollten». E véleményyt négy fejezetben fejti ki, a melyek elseje az üstökös eredetéről, másodika annak végokáról értekezik, a harmadik több előkelő és tudós egyén véleményét összegezi, a negyedik pedig azt a kérdést fejtegeti, ha vajjon az üstökösök valami rosszat jelenthetnek-e?

9.

Dunkeler Abriß // Und // Kurze Beschreibung // Des fast niemals erhörten großen neuen // Cometens // Welcher erschienen im Christmonat // des 1680. Jahres. Alul: Gedruckt im 1681. Jahre.

2-rét. Egylevelű nyomtatvány; erősen körülvágva. A lap felső részét egy hatalmas csóvával rajzolt üstökös képe tölti be.

A kéthasábos szöveg egyszerű leírás az üstökös sziléziai megjelenéséről 1680. december 29-től 1681. január 1-ig.

10.

Unmaßgebliches // Bedenken // Ob die Cometen zukünftige Un- // glücksfälle / als Krieg / Theuerung // Pestilenz / großer Herrn Todt zc. // verkündigen? Aus Veranlassung des jüngsthin neu-erschiedenen // COMETEN // Aufß vielfältiges Begehren und Anhalten kürz- // lich // enlfertig / und einfältig entworffen. // Quid sibi STELLA velit NOVA, non ego judico, at opto: // Sit CRINIS FINIS, META COMETA mali! // (Vonal) // Gedruckt im Jahr 1681. //

4-rét. Egy ív; A jelzéssel. 8 l.

A névtelen szerző fejtegetéseit a következő idézet foglalja össze: «Ich verneine.../daß die Cometen eine natürliche Ursach seyn der folgenden Unglücks- und Jammerfälle / jedoch läuge ich nicht / daß sie ein von GOTT gestiftetes Zeichen seyn/welches aus allen Historien bekant».

11.

Gründliche Widerlegung // Deß // Neuliger Zeit heraus gegebenen // Bedenkens // Ob die Cometen zukünftige Unglücks- // Fälle / als Krieg /

¹ V. ö. Jöcher: Gelehrten-Lexikon 1750. II: 954.

Theuerung | Pestilenz / || großer Herren Todt verkündigen ? || Dargestellet ||
Von einem Liebhaber des Göttlichen Worts. || (Fleuron). || Gedruckt im
Jahr 1681.

4-rét. Egy iv;)(jelzéssel. 8 (számozatlan) l.

Az előző számmal egyező nyomdai kiállítású, alighanem ugyanazon műhelyben készült röpirat s amazzal polemizál. Azt vitatja, hogy igenis, az üstökösök bajt és szerencsétlenséget hoznak az emberekre.

12.

Theologisches Bedencken / || über das Jüngsthin ohne Anzeig des
Auctoris, Zeit || und Orts in Druck gegeben also genante || Einfältige
Bedencken || von || Cometen / || Als fälschlich eingebildeten / und ohne
Grund || der Schrift außgeruffenen Buß-Predigern; zusamt einem ||
Lateinischen Anhang wider Marcell. Squarcialupum || und Andr.
Dudithium || Gestellet durch || M. JO. JACOB. Müllern / Ulmens. || des
Ehrwürdigen Ministerii zu Augspurg Seniore, und || Pfarrern der
Evangelischen Kirchen zu Parz || füssen genandt. (Vignetta, mely virág-
galyak közt álló Justitiát ábrázol, baljában a mérleggel, jobb-
jában mezitelen karddal.) Frankfurt am Mayn / || In Verlegung
Gottlieb Göbels / Buchhändlers / || Druckts Johann Görlin / || An. 1681.

4-rét. 15 iv. Ivek jelzése: egy félív jelzés nélkül, A—Z,
a—f jelzés. 4 (számozatlan), 72 + 43 (számozott), 1 (számo-
zatlan) l.

Az ulmi születésű szerző, augsburgi evangélikus lelképásztor (1639—1703), e dolgozatát eredetileg a 10 sz. a. ismertetett névtelen röpirat ellen szánta, de minthogy németnyelvű czáfolatá-
val — az előző szerint — a frankfurti husvéti vásárra nem készülhetett el, egy 44 lapra terjedő latinnyelvű függelékkel is csatolt munkájához, melyben részint Marcellus Squarcialupus XVI. századbéli spanyol orvos és fizikus *Opinio de Cometa in vniuersum, de que illo, qui anno CIO IO LXVII visus est* cz. művét,¹

¹ Eredeti (külön) kiadásban nincs meg könyvtárunkban, de megvan Borius András Jenában, 1665-ben megjelent gyűjteményes kötetében, mely Thomas Erastus, Andreas Dudithius értekezéseit, továbbá Julius Caesar Scaligerus, Benedictus Pererius, Simon Grynaeus, Philippus Mullerus, Thomas Fienus, Jo. Baptistista Ricciolus, Petrus Gassendus és Jacobus Primerosius véleményét foglalja össze az üstökösöket illetőleg. A 16 szá-
mozatlan és 180 számozott lapra terjedő negyedréti kötet címe a követ-

részint Andreas Dudithius, a trienti zsinaton résztvett pécsi püspök *De cometarum significatione commentariolus*¹ cz. művét czáfolja. A névtelen német szerző azon állítását, hogy az üstökösök jelentésébe vetett hitet a szentírás nem támogatja Joel 2. fej. 28. v., Máté 24. fej. 29. v. és Márk 13. fej. 25. versével igyekszik megdönteni; műve latinnyelvű részének első XV fejezetét Marcellus Squarcialupusnak szenteli, a kinek idézett művét Borius gyűjteményes kiadásából ismeri s csupán a 38—43. lapokat megtöltő XVI-ik fejezet beszél Dudithiusról.

13.

COMETA || SCEPTICVS. || Oder || Kurzer Discursß || Über || Sünß-
Erichienenen || Cometen. || (Vonás). || M. DC. LXXXI.

4-rét. 3 ív. Ivjelzés M—C. 24 (számozott) l. Két rézmetszetű melléklettel.

A névtelen szerző, a ki a korabeli irodalomban megnyilvánuló véleményeket gondosan egybegyűjti latin idézetektől erősen tarkálló értekezésében, a két rézmetszetű mellékletéről a következőkép nyilatkozik: «hieße Observationes betreffend | so stellen wir dieselbige

kező: DE || SIGNIFICATV || COMETARVM || DISSERTATIONES ET JVDICIA || DOCTORVM HOMINVM: || *collecta, emendata, & Cometomanticæ nostri* || *Temporis opposita* || a || JO. ANDREAE BOSIO. || *Singulorum nomina ac seriem* || *Indiculus præfationibus subjectus* || *indicabit.* (Angyalfejet ábrázoló vignetta.) JENÆ, || Typis & Sumtu GEORGH SENGENVVALDI, || An. Chr. CIOICLXV. — Borius gyűjteményével egy kolligátumban van még a következő, idevágó röpirat: I. N. J. || *De* || STELLIS || *Tām Ufātatis; Quām Imulātatis, || ac* || COMETIS. || PRO LOCO || *In Ampliſſimâ Facultate Philoſophicâ bene- || volē impetrato,* || Ad. D. III. Junij A. C. M. DC. LIII. || In ALMA WITTENBERGENSIUM || *Disputabit* || M. JACOBUS Reichmann / || Kembergâ-Saxo. S. W. C. || *Respondente.* || M. MARTINO LIEPENIO || Gorzâ-Brandenb. Marchico. || *In Auditorio Majori* || (Vonal) || WITTENBERGAE || Typis MICHAELIS Wendt || Anno M. DC. LIII. 4-rét. 32 (számozatlan) l. Jelzete: Var. 490.

¹ E munka nemcsak az előző jegyzetben említett gyűjteményben, hanem külön kiadásban is megvan a nemzeti múzeum könyvtárában. Czime: ANDREAE DVDITII || VIRI CLARISSIMI || *DE* || COMETARVM SI- || GNIFICATIONE COM- || MENTARIOLVS || *In quo non minùs eleganter, quàm doctè & verè,* || Mathematicorum quorundam in ea re || *vanitas refutatur.* || *Addimus D. THOMAE ERASTI | eadem de re ſententiam* || (Nyomdászjegy). || BASILEAE || Ex Officina NETRI Perne. || Anno 1579. 4-rét. 68 (számozott) l. Jelzete: Math. a. 147 2.

vor in den zwey beyliegenden Kupffer-Figuren | in welchen der Situs Cometicus der gestalt exprimirt ist | daß bey jeder Observation, die Longitudo, Latitudo, der motus diurnus und die länge des Schweiffs gar wohl zu erkennen ist | und in gradibus kan determinirt werden».

14.

Berwerffung || Des || Cometen-Bespöotts / || Oder || Gründliche Erör-
terung || der Frage : || Ob der Comet ein / oder kein Straff-Zeichen || sey :
Etwas oder nichts / gutes oder böses || bedeutete ? || Worinnen die Vor-
Bedeutlichkeit mit unverwerff- || lichen Beweißthümern begründet wird / ||
Die Ungründe aber der Widersprächer klärllich || entdeckt ; || Neben dem auch
die vielfältige Gedanken / von dem || Ursprunge des Cometens / mit ein-
geführt || werden. || Auf Veranlassung des neulichst entstandenen Bun- ||
der-großen und unvergleichlichen || Comet-Sterns / || Zur Abwarnung
von roher Sicherheit / und Beförderung || Chrijlicher Bußfertigkeit heraus-
gegeben / || Durch || Theophilum Anti-Scepticum, || sonst zu Teutsch ||
Gottlieb Unverrucht || genannt. || (Vonal). || Gedruckt im Jahr 1681.

4-rét. 9 ív. Iyjelzés A—J. 67 (számozott) + 5 (számo-
zatlan) l.

A szerző műve hosszú címében kellőkép körülírt tételét a szentírásból s a kérdésre vonatkozó régebbi irodalomból vett számos idézettel bizonyíttatja s főleg Squarcialupus és Dudithius ellen foglal állást.

15.

Unverantwortlicher || Cometen-Berwerffung || unfehlbare || Straff-
folge. || Alul: Gedruckt im Jahr Christi 1681.

2-rét. Egyleveles nyomtatvány. Felső része hatalmas réz-metszet, mely a csillagos eget s a kép alsó jobb sarkában az üstököst ábrázolja, melynek csóvája átló gyanánt az egész met-szeten végigvonul. A szöveg háromhasábos. Rövid áttekintést nyújt az eddig megjelent üstökösökről s a nyomukban támadt bajokról. A névtelen szerző gondolatmenetét Claudianus e verse tükrözi: «Nunquam Coelo spectatum impunè Cometum», melyet a költői hajlamú szerző ekként fordít le németre:

Es erschiene kein Comet niemals an den Sternen-Bogen /
Der nicht eine Straff nach sich / oder Unglück hat gezogen.

16.

M. Simon Bornmeisters || Rect: ad Sp. S. || Christlich-vernünftige || Cometen-Betrachtung / || aus Gelegenheit || daß im Monat Decem-
ber || 1680-erschienenen großen Cometen: || aufgesetzt / || und || mit einem
wenigen Zusatz / nunmehr zum andern || mahl / verbessert heraus gege-
ben. || In Verlegung / Johann Hoffmanns Kunst- || und Buchhändler / in
Nürnberg. || (Vonal). 1681.

4-r. 1 iv 8 l. — Szerző azok pártján van, a kik az üstö-
kösök véstjósoló jelentőségét tagadják s a kérdés szabad vizsgálata mellett kardoskodnak, mert hiszen «diese Sach ist kein Glaubens-Artikel / und gehört ad Philosophiam naturalem».

17.

M. Simon Bornmeisters / || Rect. zum Heiligen Geist / || Verthei-
digte || Cometen-Betrachtung / || Vorinnen || (Tit.) || Herrn M. Johann
Frisen / Predigers || und Profess. Publ. zu Ulm / || Seine | von der || Co-
meten Bedeutung / || heraus gegebene Epistel / || auf die Probe gesetzt /
und seine Einwürffe genügendlich || beantwortet werden. || (Virágcsokrot
ábrázoló dísz). Nürnberg / || Gedruckt bey Andreas Knorzen. || Verlegt
und zu finden bey Georg Scheurer. || Im Jahr Christi 1681.

4-r. 6 iv. Iyjelzés:)(, A—F. 4 (számozatlan), 43 (számo-
zott) l.

A németnyelvű mű élén két oldalra terjedő, latinul írt ajánlás áll, melyet Fürer Kristófhöz intéz a szerző. E munka az előző irat védelméből áll Johann Friken támadásai ellen, a melyek nincsenek meg kolligátumunkban. A hosszú vitairatot az Úrhoz intézett fohász rekeszti be, melyben kijelenti, hogy művét az Isten dicsőségére írta, a kinek áldását kéri úgy magára, mint az egész földkerekségére.

18.

Vernünftige || Erkenntniß und eigentliche Bewandniß / || Daß den
¹⁶₂₆ Decembris erstmals zu Abends um 1. Uhr der Bröfjern allhier
zu || Nürnberg erschienenen entzücklichen || Cometens. || Alul: Gedruckt / im
Jahr Christi / 1680.

2-r. egyleveles nyomtatvány. A cím alatt a lap egész szé-
lességét elfoglaló csinos rézmetszet, mely előterében az égre

bámésszkodó népcsoportot, háttérében Nürnberg városát ábrázolja, fölötté az üstökös által beragyogott csillagos éggel. (3. ábra.) A kép alatt álló szöveg kéthasábos.

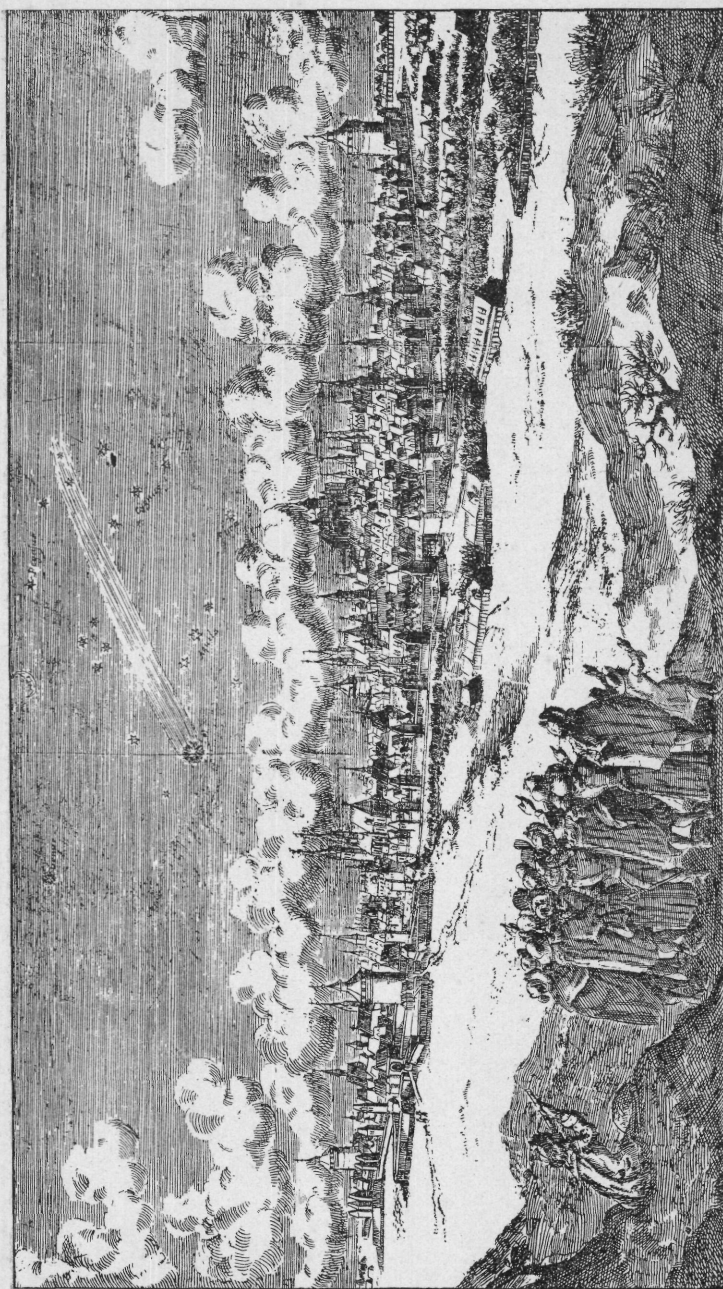
A szöveg elmondja, hogy háromféle üstökös van, ú. m. «Comati, Barbatı und Caudati, oder sogenante haarige / bartige / und geschweifte Schwanz-Sterne». Azután leírja, hogy a szóbanforgó üstökös mikor és az ég mely táján jelent meg, mekkora a csóvája s mi lehet a jelentősége.

19.

Philosophisches und Theologisches // Bedencken // In welchem die vornehmste Be- // deutungen // Von den Come- // ten vorgetragen und examiniret wer- // den / wo / auß was / und woher sie entspringen // auch warum Sie an den Himmel gestellt werden; Hernach // aus der gesunden Vernunft / Heiliger Schrift / und der Erfahrung // gründlich erwiesen wird / daß Sie seyen // Vorboten der Straffe / auch Schröck- // und Zorn-Zeichen Gottes. // Samt einem // Kurzen Anhang // Darinnen auf // Herrn M. Simon Bornmeisters / Rect. ad Spir. S. in // Nürnberg Vertheidigung zur Gnüge geantwortet wird // Von M. Johann Friden | Prediger im Münster // zu Ulm / und beyh Gymn. Log. P. P. // UEM // In Verlegung Georg Wilhelm Kühnen / gedruckt bey // Christian Balthasar Kühnen sel. Erben / 1681.

4-rét. 32 ív. Ívjelzés a—b, A—Ge, 28 (számozatlan), 228 (számozott) lap. A szerző művét az ulmi városi tanácsnak ajánlotta.

Bevezetőül lenyomatja írónk Simon Bornmeisternek 22. sz. a. leírt röpiratát (1—24. l.); azután jó a tulajdonképeni munka, mely előszóból s tizenöt fejezetből áll. E fejezetek következők: I. De Etymologia Cometes. II. Worinnen die Meynungen von der Cometen Urprung erzehlet und examinirt werden. III. Von dem Lauff und Bewegung deß Cometen. IV. Von dem Schweiff deß Cometen. V. Daß die Cometen nicht bloße natürliche Ding seyen. VI. Daß die Cometen seyen Werk der Allmacht Gottes. VII. Von den Zeichen. VIII. Von den Wunder-Zeichen. IX. Was die Cometen für Zeichen seyen. X. Von dem Stern / so den Weisen in Morgen-Land erschienen. XI. Daß die Cometen Zorn-Zeichen seyen / wird auß der H. Schrift bewiesen. XII. Von der Erfahrung. XIII. Daß unsere Meinung mit der Glaubens-Regel besser übereinkomme / als die andere. XIV. Da die Einwürrf betrachtet werden. XV. Von denen / welche lehren / daß die

3. ábra.

Cometen nichts bedeuten. E tartalomjegyzék kellőképp tájékoztat az egész mű gondolatmenetéről és irányáról. Érdekes a XV. fejezetben adott összeállítás azokról a tudósokról, a kik az üstökösök bármínemű jelentését tagadták. A sort, szerzőnk szerint, Epicurus nyitotta meg. Ide sorolhatók még Petrus Gassendus, Picus Mirandola, Thomas Erastus, I. C. Scaligerus, Andreas Dudithius, Marcus Squarcialupus, a Carthesianusok s «der verfluchte Mensch» Spinoza. A 195. lapon kezdődik az «Anhang/in welchem Herrn M. Bornmeister sein / Gnüge geschieht», melyben Bornmeisterrel polemizál.

TÁR C Z A.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1910. ÉV MÁSODIK NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga az elmúlt negyedévben köteles példányokban 2220 drb, ajándék útján 128 drb, vétel útján 330 drb, áttétel útján 7 drb, összesen tehát 2685 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfölül köteles példányok czimén beérkezett alapszabály 269 drb, egyházi körlevél 44 drb, falragasz 1655 drb, gyászjelentés 1423 drb, hivatalos irat 105 drb, műsor 348 drb, perirat 14 drb, színlap 1658 drb, zárszámadás 1470 drb, különféle 437 drb, vagyis összesen 7423 drb apró nyomtatvány. Vételre fordítottatott 3001·20 korona, 113·70 márka, 27·50 lira.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Acsay Ferencz (Győr), Altmann Ignác (Szeghalom), Argentina köztársaság konzulátusa (5 drb), Belügyminiszterium, Biasiotti Giovanni (Róma), Bosnyák-hercegovinai országos kormány (Sarajevo), Budapest statisztikai hivatala (2 drb), Budapesti állami rendőrség, Budapesti egyetemi turista egyesület, The John Crerar library (Chicago), Egyesült budafoki kaszinó és sportelub, Fejérpataky László, Ferenczi József, Ferenczi Miklós (Kolozsvár), Fodor Árpád (Szentgothárd, 3 drb), Főegyházmegyei hatóság (Zágráb), Gaigne Victor O. (Pozsony), Gragger Róbert, Hamar István, K. k. Handelsministerium (Wien), Héder János, Helmár Ágost, Hudovernig Károly, Kais. Akademie der Wissenschaften (Wien, 3 drb), Kereszty István, Kondor József (Csurgó), Kongl. universitets-bibl. (Uppsala, 2 drb), Kostialik N. János (Kalocsa), Körmöczbánya város tanácsa, Közlekedésügyi tanfolyamok igazgatósága, Library of Congress (Washington, 3 drb), Löffler Henrik, Ludig István (Arad), M. kir. államvasutak igazgatósága, Magyar kir. központi statisztikai hivatal, Magyar kir. posta központi anyagraktára (4 drb), M. kir. szabadalmi hivatal

(2 drb), Magyar Könyvszemle szerkesztősége, Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága, Magyar Történelmi Társulat elnöksége, Magyar Tudományos Akadémia (6 drb), Magyar vizslaverseny-egyesület (2 drb), Magyarországi Kárpátegyesület (Igló), Ministère de l'instruction publ. (Páris), Ministero della istruzione publ. (Roma), Musée russe de l'Empereur Alexandre III. (St. Petersburg, 2 drb), Novák Sándor (2 drb), Orczy Gyula, Orsz. víz-építési igazgatóság, Pálincás Béla (Fiume, 7 drb), Pauer Mariska, Pécsi egyházmegyei hivatal, Protestáns orsz. árvaegylet, Hzg. Robert von Parma Erber (Wien), Sándor Imre (Kolozsvár), Sobó Jenő, Soltész Elemér (Nagybánya), Statist. Zentral-Kommission (Wien, 2 drb), «Stefánia» gyermekkórház egyesület, Szabó Péter, Szalay Imre (3 drb), Székely Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy), Szentgyörgyi László, Temesvár város tanácsa, Ungvár polgármesteri hivatala, Vallás- és közoktatásügyi minisztérium, Vécsey Tamás (6 drb), Vértessy Gyula (Temesvár), Veszprémmegyei múzeum (Veszprém, 4 drb), Wiener nemzeti vadászati kiállítás magy. orsz. bizottsága, Zsilinszky Lajos.

A könyvtár helyiségeiben az elmúlt évnegyedben 6880 egyén 15.989 kötet nyomtatványt használt, kölcsön útján pedig 450 egyén 1177 kötetet.

Az elmúlt évnegyedben 1663 munka osztályoztatott, a melyekről 2306 czédula készült. Kötésre küldetett 590 munka 802 kötetben.

A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe 597 csomag érkezett, 725 levél expedíaltatott, a miből 206 reklamálás volt.

Az 1897:XLI. t.-cikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosokkal szemben a törvényes eljárás 16 esetben indítatott meg.

II.

A *kézirattár* a lefolyt negyedévben ajándék útján 8 drb kézirattal és 1 drb irodalmi levéllel; áttétel útján 1 drb kézirattal, 2 drb irodalmi levéllel és 5 drb irodalmi analektával; vétel útján 8 drb kézirattal, 9 drb irodalmi levéllel és 8 drb irodalmi analektával; a Petőfi-ereklyetár pedig vétel útján 213 darabbal gyarapodott. A gyarapodás darabszáma 255.

Ajándékozók voltak: Vécsey Tamás, Madzsar Béla, Hegymeghy Dezső és Melich János.

Vételre fordítatott 1420 korona.

Szerzeményeink közül különösen ki kell emelnünk a Petőfi-ereklyetár jelentékeny gyarapodását. Egy, a Petőfi Sándor könyvtárából származó könyv mellett a szerzemény Szendrey Júlia, Petőfi Zoltán, Petőfi István és a Horvát-család tagjai levelezéséből

és egyéb irataiból áll és főleg Szendrey Júlia és Petőfi Zoltán életére nézve tartalmaz nagybecsű adalékokat. Ezen nagyértékű gyűjtemény mellett érdekesebb szerzeményeink még Kazinczy Ferencz és Eötvös József báró 1—1 levele, Tárkányi Béla néhány ismeretlen verse, Kövy Sándor, Csupka András és Sztankovics János jogi előadásainak kéziratai és egy 1678-ból való soproni német imakönyv.

Az évnegyed folyamán 9 esetben kikölcsönöztünk 12 kéziratot és 13 irodalmi levelet, 46 kutató használt 90 kéziratot és 430 irodalmi levelet.

A lefolyt évnegyedben a kéziratár munkásságát az új szaporulat feldolgozása mellett az irodalmi levelestár revíziója és a Musica-szak folytatólagos felállítása vette igénybe. Az irodalmi levelestár rendezése befejezést nyert.

III.

A *hírlaptár* a lefolyt évnegyedben köteles példányok útján 804 évfolyam 23.392 számával, ajándék (illetőleg áttétel) útján 10 évf. 361 számával, vásárlás útján 752 számmal gyarapodott, összesen 814 évf. 24.505 számával.

Ebből ajándék: «Fejérvármegye Hiv. Lapja» szerkesztőségétől 102 lappéldány, ugyanennyi a Clevelandben megjelenő «Szabadság» (Magyar Híradó) szerkesztőségétől. Vásárlás: Havas Samutól a «Vasárnapi Ujság» 1837-iki évf. (6 kor.), Kun S. czégtől a «Budapesti Hírlap» 1904. nov.—1906. okt. (24 kor.)

Az évnegyed folyamán a könyvtárban 860 olvasó 1225 hírlap 1547 évfolyamát 1662 kötetben, házon kívül 11 olvasó 13 hírlapnak 33 évfolyamát 42 kötetben használta; összesen 871 olvasó 1238 hírlap 1580 évfolyamát 1704 kötetben.

Átnézetett 844 évf. 16.571 szám. Czéduláztatott 71 évf., közte 4 új lap.

A nyomdai kimutatással érkezett köteles példányok a gyarapodási naplóba irattak s a nyilvántartó czédulakatalogusba vezettek és a számonként küldött hírlapokkal együtt betürendbe osztályozva elhelyeztettek. A csomagküldeményben hiányzott hírlapszámok azonnal reklamáltattak és följegyeztettek, de időnként a bekötés alá rendezéskor is történt reklamálás.

IV.

A *levéltár* a lefolyt évnegyedben vétel útján 631 drb, ajándék útján 22 drb, más osztályból való áttétel útján 3 drb, összesen 656 drb irattal gyarapodott, a mely összegbe néhai Thaly Kálmán gyűjteményének darabjai nem foglaltatnak, mint-

hogy e gyűjtemény rendezéséhez a folyó és befejezésre váró munkálatok miatt hozzáfogni nem lehetett.

A családi levéltárak száma egygyel, a Hidaskürti Nagy család levéltárával gyarapodott, melyet Magyary-Kossa Ferencz téteményezett le. E levéltárral a letéteményezett levéltárak száma 86-ra emelkedett. A már letéteményezett levéltárak közül kiegészítést nyertek: a báró Jeszenák-levéltár 79 drbbal és a gróf Forgách-levéltár 49 drbbal, a melyek néhai Thaly Kálmán által még e levéltárak letéteményezése előtt kölcsönöztettek ki azok anyagából és most hagyatékából átvétettek. Kiegészítést nyertek továbbá a gróf Széchényi-levéltár 398 drb genealogiai tábla- és czimerrajzzal, melyeket gróf Széchényi Viktor téteményezett le és a Thaly-levéltár néhai Thaly Kálmán hagyatékából származó iratokkal, a melyek rendezéséhez azonban a folyó munkálatok miatt szintén nem lehetett még hozzáfogni.

A törzsgyűjtemény gyarapodásából 15 drb esik a közép-kori, 117 drb az ujabbkori iratok csoportjára, 9 drb a czimeres-levelek, 515 drb pedig az 1848/49-iki iratok gyűjteményére.

Vételre fordítottatott 5284 korona és 268 márká 45 pfennig.

Ajándékaikkal az Orsz. börtönügyi múzeum, Márki Ferencz és Vécsey Tamás gyarapították a levéltár anyagát.

A nevezetesebb szerzemények közül kiemelendő a Kacziányi Gézától megvett 1848/49-es gyűjtemény, mely a szabadságharcra vonatkozó gyűjteményeknek rendkívül becses gyarapodását jelenti, különösen a benne foglalt nyomtatványok, Armeebulletinek, falragaszok stb. nagy számánál fogva. E gyűjteménnyel együtt került a Múzeum birtokába a radikál párt híres programjának eredeti példánya is. Kiemelendő továbbá a szerzemények közül az 1621-iki nikolsburgi béketárgyalások menetéről szóló levél, melyet Dietrichstein, Pázmány, Breuner és Colalto császári követek intéztek II. Ferdinándhoz.

A czimeres levelek csoportja a következő darabokkal gyarapodott: 1. 1431. aug. 9. Nürnberg. Zsigmond király czimeres levele Gathaly László részére. 2. 1602. ápril 22. Gyulafejevár. Báthory Zsigmond czimeres levele Balogh Lőrincz részére. 3. 1609. június 6. Bécs. II. Mátyás czimeres levele Subych Tamás részére. 4. 1612. május 14. Szeben. Bethlen Gábor czimeres levele Nagy Miklós részére. 5. 1613. május 25. Bécs. II. Mátyás czimeres levele Dubnyczay János részére. 6. 1628. június 15. Prága. II. Ferdinánd czimeres levele Chaply György részére. 7. 1647. 1647. december 31. Sárospatak. I. Rákóczi György czimeres levele Virginás Izsák részére. 8. 1669. nov. 15. Szász-Medgyes. Apaffy Mihály czimeres levele Nagy Péter részére. 9. 1817. július 25. Lemberg. I. Ferencz indigenatusi levele báró Wasseige János és fia részére.

A lefolyt évnegyedben 51 kutató 15.518 drb iratot használt. Kikölcsönöztetett 9 térítvényen 155 drb irat.

A negyedévi szerzemények feldolgozásán kívül befejeztetett a gróf Beleznay-levéltár iratainak rendezése. Az iratok között van 2 drb XIV. századi, 5 drb XV. századi és 3 drb XVI. századi, mohácsi vész előtti eredeti oklevél, 11 drb középkori oklevél-másolat, 7 drb XVI. századi mohácsi vész utáni, 174 drb XVII. századi, 5587 drb XIX. századi irat, 56 drb iratjegyzék, 77 drb genealogiai tábla és 56 drb térkép és rajz, összesen 6750 drb. Megkezdett továbbá a Türr-iratok feldolgozása, melyek közül a levelezés részben feldolgoztatott.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1909-BEN.

Már a mult évben panaszkodtunk e helyen, hogy a könyvek elhelyezése, a helyszűke miatt, nagy gondot okoz, s hogy e bajon segíteni kell. Az igazgató-tanács méltányolva a könyvtár használhatóságának nagy fontosságát, elhatározta, hogy az emeleten megüresedett három szobából álló lakás a könyvtár céljának megfelelően berendeztessék, s e célra 6000 koronát engedélyezett. Az említett helyiségekben vasállványok fognak felállíttatni, melyeken mintegy 20.000 kötetet lehet majd elhelyezni. Ezáltal segítve lesz némikép, mert oly szakokat, melyeket kevésbé használnak, az emeleti helyiségekben fogjuk elhelyezni, míg ideleln a nagyon túltömött, három sorban levő könyveket kényelmesebben s könnyebben hozzáférhetően állíthatjuk fel. Ez csak a jelen 1910. év folyamán fog megtörténni.

A könyvtári munkálatok az elmúlt évben is rendesen folytak.

A könyvtár rendezéséről a következő adatok tanuskodnak. A rendezett tudománysszakok száma 54; ezek 84.184 munkát foglalnak magukban, és pedig:

Bibliographia 1356, Encyklopaedia 162, Philosophia 2100, Mythologia 123, Theologia 4870, Paedagogia 3883, Tankönyvek 3260, Széptudomány 1024, Anthropologia 586, Jogtudomány 1440. Magyar Jogtudomány 2054, Politika 3096, Magyar Politika 3045, Magyar országgyűlések irományai 95, Történelem 6641, Magyar Történelem 3580, Életírás 3399, Földrajz 1134, Magyar Földrajz 801, Térképek 936, Utazás 1399, Statistika 991. Schematismusok 358, Hadtudomány 1162, Régészet 1546, Éremtudomány 256, Matematika 1318, Természettudomány 253, Természettan 1106, Vegytan 486, Természetről 144, Állattan 768, Növénytan 501, Ásvány-Földtan 595, Gazdaságtan 4810, Orvostudomány 2666, Nyelvtudomány 2687, Classica Philologia 1069, Görög irodalom 924, Latin irodalom 998, Uj-latin irodalom 836, Magyar nyelvészet 701, Régi magyar irodalom 679, Magyar irodalom 6314, Germán irodalmak 2025, Francia irodalom 1075, Olasz-spanyol irodalom 293, Szláv irodalmak 498, Keleti irodalmak 1950, Incunabulumok 402, Akadémiák és társulatok kiad-

ványai 696, Magyar Akadémia kiadványai 400, Magyar folyóiratok 406, Külföldi folyóiratok 210, Bolyaiana 71.

A szakkatalogus 139 kötetből és 50 czédulatokból áll. Az általános czédula-katalogus 189 tokban van elhelyezve.

A könyvtár gyarapodása, a járulék-napló kimutatása szerint, a következő: Vétel útján 463 mű 691 kötetben, 324 füzetben. Köteles példányként 326 nyomda 8786 művet 2224 kötetben, 7333 füzetben, 214 zeneművet 9 kötetben, 253 füzetben és 62 térképet küldött be. Magánosok és hatóságok ajándékaképen 214 művet 189 kötetben, 231 füzetben kapott a könyvtár. 255 társulattól, akadémiától 895 mű 557 kötetben, 882 füzetben érkezett a könyvtárba. Az Akadémia saját kiadványaiból 39 művel 72 kötetben, 12 füzetben gyarapodott.

A könyvtár olvasóterme az elmúlt évben 213 napon volt nyitva és ez idő alatt 5539 olvasó 7133 művet használt, míg házi használatra 131 kölcsönző 721 művet vett ki.

Az Akadémia Goethe-gyűjteménye, melyet az elmúlt évben is számosan látogattak, 28 művel 36 kötetben gyarapodott.

A *kézirattár* rendezése folytatódott. A *Történelem* című szakban még 72 kézirat, 18 irod. levél és 656 oklevél és más iromány lajstromoztatott 1778 czédulán; a *Czimertan* cz. szakban 5 kézirat 8 czédulán; a *Pecséttan* cz. szakban 5 kézirat 31 czédulán; az *Időtan* cz. szakban 2 kézirat 3 czédulán; a *Genealogia* cz. szakban 8 colligatum 143 czédulán; a *Politika* cz. szakban 50 kézirat, 5 irod. levél és 166 oklevél és iromány 317 czédulán; a *Bolyai-szekrényben* 5 kézirat, 40 irod. levél és 23 iromány 54 czédulán; az *Irod. Levelek* című szakba ujabban 113 levél került, melyről 99 czédula készült. A kézirattárban 24 látogató használt 73 kéziratot, 181 irod. levelet és 5 oklevelet; házi használatra 12 magánegyen és 2 intézet kivett 17 kéziratot, 194 irod. levelet és 18 oklevelet. A kézirattár gyarapodása ajándékok útján: 28 levél és 9 kézirat; vétel útján pedig 27 levél és 20 iromány.

SZAKIRODALOM.

Paul Kersten *Der exakte Bucheinband.* Halle a. d. Saale, 1909. Wilhelm Knapp. 8-r. VII., 177 l. 32, 6 tábla. Ára 8 M.

Paul Kersten, a németországi könyvkötőmesterek legkiválóbbika, a ki angol-francia hatás alatt fejlődve, mégis megtudta tartani tervezeteiben önállóságát s a ki mint a berlini iparművészeti iskola tanára, kétségkívül elhatározó befolyással lesz az alkalmazott művészetek ezen ágának németországi jövőjére, jelen dolgozatában hosszú évtizedek tapasztalatait rakta le azokat a fogásokat és követelményeket illetőleg, melyek a «pontos» könyvkötés fogalmát teszik.

Műve, mely a könyvkötés iránt érdeklődő laikusnak is élvezetes olvasmány, hat fejezetre oszlik. Az elsőben általában szól azokról a követelményekről, melyeket a pontos könyvkötéstől megkívánunk. «Ein exakt gebundenes Buch soll eine gleichmässige, nicht zu starke Rundung haben, die Deckelkanten oben und unten müssen eine ganz gleichmässige Breite haben und ganz scharfkantig sein, die Deckelecken sollen ganz abgerundet sein, ... der Rücken muss fest in die Rundung sein; öffnet man die Deckel, so muss diese Bewegung spielend erfolgen, das Vorsatz oder gar die ersten Bogen müssen dabei flach liegen bleiben und sich nicht emporheben; ist das Buch geschlossen, so müssen die Deckel fest auf dem Buchkörper aufliegen und nicht sperren.» Hogy a pontos kötésnél az iverk végigfűzendők, hogy a drótfűzés feltétlenül mellőzendő, hogy továbbá a táblákat rá kell erősíteni a könyvtestre s hogy a túlságos körülmetszéstől tartózkodnunk kell, az szinte magától értetődik. Kersten továbbá különös súlyt helyez az egész- és félbőrkötésnél arra is, hogy a hátbőr két végződése, az ú. n. bőroromzat (Lederkapital) tetszetősen alakíttassék. «An der Art, wie das Lederkapital gearbeitet und geformt ist, kann man nicht nur einen schlechten oder guten, sondern auch einen exakt und präzise arbeitenden Binder erkennen.» Végül sok függ a bordák alakításától is, melyeknek egyenleteseknek s éles peremben végződőknek kell lenniök.

A technikai kivitel pontossága mellett a *szép* kötés egy

másik kelléke az anyag helyes megválasztása s a színek kellemes összeillesztése. Az anyag akkor szép, ha valódi, vagyis ha nem akar másnak látszani, mint a mi. Épen ezért a préselt vásznak és bőrt utánzó papírfajok, továbbá bőrt utánzó vászonfajták mellőzendők. Szintűgy kerülendő a juhbőrből készült imitált maroquin- vagy disznóbőr. A borjúbőrt, mely régebben a könyvkötőmesterek egyik legkedvesebb anyaga volt, Kersten méltán elveti. Egyrészt rendkívül kényes, könnyen megsérül, másrészt mai cserzési és festési módja olyan, hogy tartóssága igen alászállott.

Az első fejezet a jó félbörkötés kellékeit s készítésének menetét tárgyalja. A külső boríték bekötését csak ott tartja helyénvalónak, a hol a boríték művészi értékű, melyet művész tervezett és szignált, vagy a melyen a szöveget magyarázó, de a szövegben vagy belső címlapon meg nem ismételt illusztráció van alkalmazva. A füzőzsinegek számát rendes 8-rétű köteteknél ötre, 4-rétű köteteknél hatra, foliánsoknál pedig hétre teszi. Hogy a füzésnek minden iv belsején teljesen végig kell vonulnia, azt Kersten természetesen szintén megkívánja, habár óhajtsa Németországban csakúgy mint nálunk, irott malaszt marad.

A könyv metszésének színezésénél Kersten a márványozás helyett, mely csak úgy szép, ha a táblát borító papírral teljes összhangban áll, inkább ajánlja az egyszínű metszés alkalmazását. Ez esetben szabály, hogy az őrlap színezése a metszésével teljesen egybevágjon. A három metszésfelület aranyozása csupán egészbőr-, pergamen- vagy vászonkötéseknél engedhető meg, de sohasem félkötéseknél, melyek az anyag megtakarításának jegyében s így a fényes aranymetszéssel ellentmondásban állanak. Aranymetszésnél az oromszegő háromszínű (legjobban sárga-zöld-vörös) legyen, míg egyszínű metszésekhez a metszéssel azonos egyetlen színárnyalatban készült oromszegő választandó.

Figyelemreméltó Kersten állásfoglalása a táblák fölerősítésének francia módja ellen, mert a betáblázás, szerinte, ép oly tartós, ha a füzőzsineg egyszerűen a tábla fölé lesz csirizelve, mint hogyha előbb — francia mintára — a táblán keresztül húzzák a zsineget s úgy ragasztják külső felületére.

Esztétikai szempontból említést érdemel még e fejezetben a félbörkötések børsarkai méreteinek megállapítására vonatkozó fejtegetései. A hátat borító bőrrésznek szabály szerint a táblák egy harmadrészét kell befödnie; a sarkok borítását illetőleg megoszlik a gyakorlat; némelyek az egyenlő szárú háromszög szárának hosszát, mások viszont a háromszög magasságát teszik az egész tábla szélessége egyharmadára. Az első esetben a sarkok túlságosan nagyok, a másodikban viszont túlságosan kicsinyek. A helyes arány a két méret között van.

A második fejezet a művészi egészsbőr-kötésről szól. Bevezetőül a művészi könyvkötés fogalmát igyekszik tisztázni. Élesen kikel azon szokás ellen, hogy művészi kötésnek nevezessék a művészi terrraz alapján, de gyári uton előállított vászontábla is. A jeles iparművész ezen állítását nem oszthatjuk, mert hiszen a valóban művészi vászontábla művészi jellegéhez hozzátartozik az is, hogy gyári uton, gépek segélyével állíttassék elő: a tervező művész ennek tudatában, sőt erre való tekintettel jár el rajza elkészítésénél s olyan elemekből állítja össze ornamentumát, mely a sokszorosításnál alkalmazott technikára jellemző s kézi eszközökkel nehezen vagy épen nem állítható elő. Csak az esetben művészietlen a gyári uton előállított könyvkötés, ha az a kézimunka látszatát akarja fölkelteni a szemlélőben, ez esetben a vásznat utánzó papíros, vagy a bőrt utánzó vászon művészileg lehetetlen csoportjához tartozik.

E részben kiemelendő a kézzel hurkolt oromszegő készítmódjának s a borításra használt bőr ellappasztásának bő és szemléletes leírása.

A harmadik fejezet az aranyozás technikáját s ezzel kapcsolatban a külső díszítés esztétikáját tárgyalja szerzőnk ismeretes világos modorában. Mint a könyvtári szakembert is érdeklő részletet, röviden összefoglaljuk azt, a mit szerző a címnyomásról mond. Az antiqua mellett a schwabachi és Behrens-féle betűtipust ajánlja. A szerző neve után vesszőt vagy eléje vonalkát tenni tilos; szintúgy tilos a pont használata a címfelirat végén. A pontot csakis rövidítéseknel alkalmazzuk. Antiqua betűket csak antiqua-szedésű, fraktur-betűket pedig csak fraktur-szedésű könyveknél szabad alkalmaznunk, míg a Behrens-féle betűket bármely szedésű könyvnél használhatjuk. Antiqua-betűkből szedett címfeliratnál leghelyesebb csakis verzális betűket használni; a szerző neve rendszeren egy ponttal kisebb betűvel szedendő, mint a cím, de csinos a teljesen egyforma nagyságú betűkből készült címnyomás is, míg a szerző nevének nagyobb méretű betűkből való kiszedése csak közkönyvtáraknál jöhet szóba. A harántnyomású címfeliratok helyes iránya felülről lefelé halad, mert ez esetben az asztalon fekvő könyv hátáról leolvasható a cím, míg ellenkező esetben a szöveg feje tetejére van állítva.

A kötés ornamentikájának tervezését illetőleg főkövetelményül azt állítja elénk, hogy az a tárgy, jelen esetben tehát a könyv, szerkezeti sajátágához simuljon. «Ein Entwurf ist konstruktiv, wenn sein Aufbau aus der vorhandenen oder den durch die Technik entstehenden Grundformen des zu dekorierenden Gegenstandes geschöpft werden kann, noch besser, wenn er die Formen weiter entwickelt und vollendeter gestaltet. Die *vorhandene* Grundform beim Buche ist das Rechteck (Rücken, Deckel), die *durch die*

Technik entstehende Grundform sind die Bünde. Die Entwicklung des Deckelornamentes aus den Bündeln ist die konstruktivere, da sie aus den *durch die Technik entstandenen* Grundformen aufgebaut wird; die nächstkonstruktivere ist die aus den *vorhandenen* Grundformen geschaffene (Entwicklung aus Ecken und Seiten). Unter zwei durch ihr Motiv und ihre Ausführung gleichwertigen Ornamente wird dasjenige das schönere sein, das nicht bloss schmückt, sondern auch aufbauen hilft, konstruktiv ist.» Vannak, a kik a hátból kiinduló ornamentációt azért kifogásolják, mert ilyenkor a rajz csak az esetben jut teljes érvényre, ha a könyvet nyitott fedelekkel szemléljük; de ez a kifogás Kersten szerint meg nem állhat, mert — miként példákon szemlélteti — a nem konstruktív, vagyis olyan kötéseknel is, melyek ornamentikája a födeleken s a hátrészen egymástól elkülönítve van megkomponálva, sokkal nagyobb a hatás, ha a könyvet nyitott fedelekkel szemléljük, mint hogyha a csukott könyv egyik tábláját vagy hátrészét önmagában tekintjük meg. Különben meg kell jegyeznünk, hogy szerzőnk, mint igazi művészlélek, nem foglal el merev álláspontot s a szabad diszitési formákat sem veti el, föltéve, hogy művészi hatást ébresztenek a szemlélőben.

A munka IV. fejezete a valódi (kiálló) bordákra fűzött könyvek technikáját írja le, az V. és utolsó fejezet pedig a most ismét divatosá lett hártyakötésekről szól.

Ehhez járulnak VI. fejezet gyanánt L. Sütterlin fejtegetései a könyvkötés tervezéséről, melyek számos finom megfigyelést tartalmaznak. Más könyvkötés-esztétikusokkal ellentétben, Sütterlin a félbőrökötésre is kiterjeszkedik s igen helyesen állapítja meg, hogy dekoratív hatása elsősorban a bőr s borítópapír színének helyes megválasztásából áll elő. A színek megválasztásánál mindig a bőr színéből kell kiindulnunk. A választásnál három eshetőség jöhet figyelembe: 1. A papír ép oly színű, mint a bőr, de sötétebb, vagy világosabb árnyalatban. 2. A két anyag egyike színes, a másika fehér, szürke vagy fekete. 3. A papiros és bőr színe ellentétes (pl. barna és zöldeskék). A szín helyes megválasztása mellett még arra is kell ügyelni, hogy fénytelen bőrhöz fényes papírt, fényezett bőrhöz pedig bolyhos papírt ne használjunk. Márványozott juhbőrhöz leghelyesebb egyszínű papírt venni.

A diszes egészbőrökötés ornamentálásáról szólva Sütterlin kizárólag formai szempontból tárgyalja a kérdést. Alapelve: «mit möglichst geringem Aufwand von Ziermotiven eine vorteilhafte Wirkung zu erreichen.»

A munka szemléletességét 133 szövegkép, 32 képes tábla s hat táblán 48 papírminta fokozza. A reprodukált kötések részben magától a mestertől, részben pedig a berlini könyvkötészeti

iskola művészeti osztálya hallgatóitól valók; egy pár kötés Miss Philipott alkotása, a 104. lapon pedig René Wiener egy kötése van elrettentő példa gyanánt reprodukálva.

Kersten könyvével kapcsolatban főlemlítjük ugyane szerzőnek *«Meine Einbände»* című tanulmányát, mely 15 illusztráció kíséretében a Graphische Werkstätten 1910. évi januári füzetében jelent meg s az itt ismertetett könyvet némileg kiegészíti. Kersten e tanulmányában rámutat arra az általa használt diszító elemekben rejlő szimbolizmusra, mely a könyv diszítését belső tartalmával, fő érzelmi motivumával hozza kapcsolatba. Így pl. Elisabeth Browning *Sonette aus dem Portugiesischen* cz. könyvét vörösbarna maroquinbe kötötte. «A szivecskék és rózsák — úgymond — a költőnő szerelmi érzelmeire utalnak, a töviskoszorú pedig hosszas betegségének fájdalommal teljes éveire.» Schnitzler *Reigen*-ét, mely tudvalevőleg tíz a szerelemre vonatkozó párbeszédből áll, tíz, körbe helyezett, vérvörös rózsza diszíti. És így tovább. Tisztán ornamentikai eszközökkel a legmerészebb tárgyakat is — legyen elég e tekintetben Wilde *Salome*-jének s a *Carmina priapeia* cz. kötetnek bekötésére utalnunk — érthető s még sem sértő vagy izléstelen módon szimbolizálja s teljesen igazolja azt a fel fogást, mely megkívánja, hogy a könyvek külső diszítése tartalmával összhangba kerüljön.

Dr. Gulyás Pál.

Dr. Gulyás Pál. *Népkönyvtári intézmények Párisban és Londonban.* Budapest, 1909. Athenaeum r.-t. 8-r. 52 l. Ára 1 K.

Gulyás Pál a könyvtári viszonyok egyik alapos ismerője, ki ismereteit a helyszínen végzett beható tanulmányok révén szerzi meg. Az előttünk fekvő füzetben párisi és londoni útjának eredményeiről számol be, helyesebben a két metropolis népkönyvtárainak jelenlegi állapotát mutatja, nem mulasztván el azonban azok történeti fejlődését röviden vázolni. Nem lehet czélünk e helyütt a dolgotat kivonatolni, épen azért mindazoknak, kik barátai a műveltség minél nagyobb mértékben való terjesztésének, őszintén ajánlhatjuk annak elolvasását, mert látják belőle, hogy nem feltétlen szükség minden hasznos munka megindítását s továbbfejlesztését egyedül az államtól várni és kívánni. — Részünkről a népkönyvtári intézményeket illető ismertetések eme csoportosításából csak egyik-másik tényezőre vagy tanulságra kívánunk rámutatni. A mi a francia és az angol intézmények közötti leglényegesebb különbséget illeti, az abban nyilvánul, hogy míg a francia intézmények nagy része szintén társadalmi akciónak az eredménye, addig Angliában a népkönyvtári ügy fejlettsége: «a külön közkönyvtári adónak köszönhető». Így az első «szabad könyvtár» Párisban a Société des Amis de

l'instruction állította fel. E társaságot pedig egy betűszedő munkás alapította több társával együtt. Ugyancsak tisztán társadalmi alakulás a Societé Franklin is, mely működése súlypontját a katonai legénységi könyvtárakra helyezi. Természetes, hogy idővel az ilyen munkásságot azután a hatóságok is istápolják. Londonban, a hol könyvtári adó czimén tetemes összegek folynak be, a népkönyvtári, helyesebben községi könyvtári intézmények nagyszabásúak s önálló épületekkel rendelkeznek, míg Párisban valamely más célra szánt középületben megtűrt vendégek csupán. Londonban nagy súlyt helyeznek a személyzet szakszerű kiképzésére is. Rendkívül megbecsülendő s tiszteletreméltó az a liberális intézkedés, hogy ha valamely assistens (16—20 éves ifjak, újabban nők) kedvet érez magában akár a Library Association, akár az University of London által újabban rendezett kurzusok hallgatására, *a bizottság a törekvést előmozdítja s a tandíjat lefizeti érte.* Igen szeretttük volna, ha e kurzusok rövid ismertetését szerző legalább jegyzet alatt közölte volna. *d'I. K.*

Czimjegyzék. *A m. kir. József-műegyetem könyvtárának* —e. 3. kiadás, két kötet. Budapest, 1910. (Franklin-Társulat). 8-r. XVI, 4, 678; 736 l. Ára?

Rados Gusztáv műegyetemi tanár rendkívül izléses és fényes kiállításban bocsátotta közre műegyetemünk czímjegyzékének legújabb — immár harmadik kiadását. A műegyetem könyvtárába 1848 május 17-én került be az első könyv s eleinte ugyancsak lassan gyarapodott. Állománya 1870-ben, a mikor Wartha Vincze, a könyvtár fejlesztése körül oly elévülhetetlen érdemeket szerzett tudósunk, a könyvtár kezelését átvette, mindössze 2369 darabot tett. 1891/92-ben, a mikor a katalógus második kiadása napvilágot látott, a könyvkészlet 11.786 műre rúgott 49.938 kötetben. A harmadik kiadás sajtó alá bocsátásakor pedig — 1909 május hó végén — 25.000 művet ölelt föl, mintegy 85.000 darabban. A leggazdagabb szakok a «mathematika» 2085 és a «műszaki vegytan» 2026 művel; csak kevéssel marad mögöttük a «nyelvészet, irodalomtörténet és szépirodalom» (1898 mű), «művészet, műtörténet, életrajzok (1828 mű), «természettan, meteorologia és elektrotechnika» (1726 mű) cz. szakok, míg a «történet, földrajz» (1546 mű) és a «mérnök-építészet» (1534) cz. szakok állománya alig haladja meg a másfélezret. Ezren felül van még a művek száma a «nemzetgazdaságtan stb.» (1178), «erőműtan, géptan» (1191), «mezőgazdaságtan» (1134) és a «zoologia, anatomia physiologia, botanika» (1093) cz. szakokban, míg a többi szakot még kevesebb számú mű képviseli.

A katalógus két részből áll. Az első szakonként adja a rövid

czimeket, melyek mellől a megjelenés évét és a kötetek számát sajnosan nélkülözzük; a második egységes betűrendben ismétli meg a könyvczimeket. A szedés igen tetszetős és könnyen áttekinthető; sajtóhiba az idegen czimekben is csak elvétve akad.

Rados Gusztáv bevezetéséből kiemelendő az a rész, melyben a Pecz Samu építette csúcsíves stílú új könyvtári épületet ismerteti. Különösen kiemeli a 400 m² alapterülettel bíró 11.48 m. magas olvasótermet, melyben 230 kényelmes ülőhely nyert elhelyezést. Technikai jelessége, hogy hálóboltozatának feszítőtávolsága a világ legnagyobb ilyenmő gothikus boltozatát is fölülmulja. Teljesen modern a negyedmillió kötet befogadására elég-séges, hat emeletorra osztott könyvraktár, melyben kívül elhelyezett fölvonó és kőlépcső szolgál a közlekedés lebonyolítására. Az olvasóterem tőszomszédságában 30.000 kötetes kézikönyvtár nyert elhelyezést, a mi a kiszolgálást igen meggyorsítja. Az épületet Rados 8 képben is bemutatja. Részletesebb ismertetésére Pecz Samu kilátásba helyezett monografiája kapcsán fogunk kiterjeszkedni. Σ

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXXI. évfolyam, 15. szám. (1910. április 9.): Wilhelm *Schmiedel*, Der Codex Boernerianus der Briefe des Apostels Paulus Usd. Dresd. A. 1456. (P. W. Schmiedel.) — 17. szám (április 23.): *Alphabetisches* Verzeichnis der laufenden Zeitschriften, welche von der Kgl. Hof- und Staatsbibliothek in München und einer Anzahl anderer Bibliotheken Bayerns gehalten werden. (W. Erman.) — 19. szám (május 7.): O. *Günther*, Die Wiegendrucke der Leipziger Sammlungen und der Herzoglichen Bibliothek in Altenburg. (K. Haebler.) — L. *Blau*, Bibliographie der Schriften Wilhelm Bachers. (M. Eisler.) — 20. szám (május 14.): A. *Neubauer* and A. E. *Cowley*, Catalogue of the hebrew manuscripts in the Bodleian Library II. (S. Landauer.) — 21. szám (május 21.): W. *Molsdorf*, Die Bedeutung Kölns für den Metallschnitt des XV. Jahrhunderts. (G. Zedler.) — 22. szám (május 28.): F. *Segner*, Soll und Haben der Univ.-Bibliotheken vor und nach Einführung der Bibliotheksgebühr. (Paul Schwenke.) — 23. szám (junius 4.): R. *Brunhuber*, Das deutsche Zeitungswesen (E. Consentius.) — R. L. *Prager*, Etliches für Bücherfreunde und Händler. — 25. szám (junius 18.): L. *Delisle*, Instructions élémentaires et techniques pour la mise et le maintien en ordre des livres d'une bibliothèque. IV. éd. — 26. szám (junius 25.): E. *Huet*, Jeanne d'Arc et la musique. II. éd.

La bibliofilia. XII. évfolyam. 1. szám (1910. április): Arnoldo *Bonaventura*, Gli autografi musicali di N. Paganini. — A. *Boinet*, Courrier de France. — *Notizie*: L'archivio del Vasari. Il libro di ricorsi di Luigi XVI. Giovanni Gutenberg e Cristoforo Colombo preceduti nelle loro scoperte. Come gli editori chinesi rifiutano un manoscritto. Gli errori tipografici e la responsabilità del tipografo. Un' edizione completa delle opere di Shakespeare. Manoscritti di Bonafede a Pietro Vitali. The international bibliographer. Una bellissima miniatura del 1435. Il libro più gigantesco del mondo. Una Miscellanea in onore di Attilio Hortis. Una reliquia di Shakespeare. — 2. szám (május): A. *Blanchet*, Le papier et sa fabrication à travers les âges. — Leo S. *Olschki*, Livres inconnus des bibliographes. (Folytatólagos közlemény.) — *Notizie*: Rilegature antiche firmate. Giovanni Gutenberg preceduto nella sua scoperta. La bibliografia Benacense. Il contratto originale della «Vergine delle Roccie». Preziose opere rubate da un «litterato da cabaret». Una poesia di Carlo Magno.

Revue des bibliothèques. XX. *évfolyam* 1—3. szám (1910. január—márczius): Ch. *Beaulieux*, Catalogue des ouvrages de la Réserve XVIe siècle (1501—1540), de la Bibliothèque de l'Université de Paris. (Befejező közlemény.) — Seymour de *Ricci*, Les pérégrinations d'un manuscrit du Roman de la Rose. — U. a. Les manuscrits de la bibliothèque du prince Frédéric-Henri d'Orange. — Jean *Gaston*, Une xylographie française trouvée dans une reliure ancienne. — *Bibliographie*. Nel III. centenario della Biblioteca Ambrosiana. (E. Chatelain.) Carlo Frati, Le biblioteca Marciana nel triennio 1906—1908. (E. Chatelain.) J. Van den Gheyn, La bréviaire de Philippe le Bon. (A. Boinet.) A. Bayot, Les manuscrits de provenance savoisiennne à la bibliothèque de Bourgogne. (A. Boinet.) Fr. L. Bruel, Un siècle d'histoire de France par l'estampe (A. Boinet). Net «Nederlandsch Biografisch Woordenboek» (G. Huet.) J. Tinier, Table analytique des articles du Journal des Savants. (V. Mortet.) R. Chandon de Briailles et H. Bertal, Sources de l'histoire d'Eprenay. I. s. I. 2. (A. B.) Périodiques. — *Chronique des bibliothèques*: France. Allemagne, Italie, Pays-Bas, Suisse. — *Ventes*. — *Catalogues* de libraires.

Rivista delle biblioteche e degli archivi. XX. *évfolyam* 9—12. szám (1909 szeptember—december): Giovanni *Livi*, Il provvisorio *Vademecum* dell' archivista italiano. — Curzio *Mazzi*, Le gioie della Corte Medicea nel 1566. — Ambrogio M. *Amelli* O. S. B. Indice dei codici manoscritti della biblioteca Ambrosiana. — *Lettere* di Urbano Lampredi e di Pietro Giordani a Severino Scrofani. — *Libri* pervenuti alla «Rivista». — *Notizie*: Concorso per una vita di Giovanni Boccaccio. R. Biblioteca Palatina di Parma. Congresso Internazionale degli Archivisti a dei Bibliotecari. Concorso Petrarcesco. La bibliografia Benacense di Guido Bustico. Cenni storici sulla R. Biblioteca Brancacciana di Napoli. Lionardo da Vinci. In Valdarno. Bibliografia Italiana di storia, lettere ed Arti.

The library journal. XXXV. *kötet* 4. szám (1910. április): Esther *Strauss*, Critical moments in the children's room. — Miriam S. *Draper*, The children's museum in Brooklyn. — Ethel P. *Underhill*, Crumbs of comfort to the children's librarian. — Mabel R. *Haines*, To the blind children. — Annie Carroll *Moore*, Work with children from institutions for the deaf and dumb. — Clara W. *Herbert*, Juvenile court library in Washington, D. C. — Rosina C. *Gymer*, Juvenile court and Cleveland public library. — Rachel D. *Harris*, Work with children at the Colored branch of the Louisville free public library. — W. F. *Stevens*, Use of the library by foreigners as shown by the Carnegie library of Homestead, Pa. — *Travelling* libraries for schools in New York City. — A. H. L., Salem Athenaeum celebration. — *Postal* legislation. — *Periodical* clearing house. — *Reviews*: Marion E. Poller, Bertha Tannehill and Emma L. Teich, Children's catalogue. (A. H. Leyboldt.) Glasgow. Corporation public libraries: Index catalogue of the Townhead district library (T. W. Koch.) The John Rylands library, Manchester: an analitical catalog of «An english Garner». (W. W. Bishop.) — 5. szám (április): *Symposium* on coordination or affiliation of

libraries. II. — Julia E. *Elliott*, Indexing and other unorganized forms of library work. — T. Franklin *Currier*, Change of name of corporate bodies: a suggestion for the catalogues. — Louis N. *Feipel*, A new scheme for card catalogues. — Eliza *Witham*, Reference work in a branch library. — M. R. H. Irish stories for the story-hour. — *Ontario* library association. — *Reviews*: E. Everhart, A handbook of United States public documents. (J. I. Wyer jr.) H. Bohatta, Katalog der liturgischen Drucke des XV. u. XVI. Jahrhunderts. I. (J. B. Young S. J.) G. A. Stephen, Commercial bookbinding. (Leroy Jeffers.) J. D. Stewart, How to use a library. (T. W. Koch.) Ch. S. Terry, A catalogue of the publications of Scottish historical and kindred clubs. (V. H. Paltrits.) — *6. szám* (junius): *Library* work and the New York library club. — *Retrospect*. — Ralph C. *Taggart*, The ventilation of a library. — M. L. *Raney*, A time-saver in the John Hopkins University catalogue department. — George F. *Bowermann*, Some notes on binding. — Harold O. *Wellman*, Roof reading-rooms in the branches of the New York public library. — *Indiana* Library trustees' association. — *Providence* public library anniversaries. — *New Zealand* library conference. — *Howard* University Carnegie library. — *On* the dedication of the Carnegie library, Howard university, Washington, D. C. — *Postal* daisy library. — M. R. H., Some work of the library with Bohemians. — *American* Library institute. — R. G. *Thwaites*, An outline of Mackinac history. — *Reading* list on Mackinac. — *Reviews*: P. Carus, Philosophy as a science. (John Diesurd.) A. R. Hasse, Index of economic material in documents of the states of the United States. — *Allandó rovatok*: Editorials. American library association. State library commissions. State library associations. Library clubs, Library schools and training classes. Library economy and history. Gifts and bequests. Librarians. Cataloguing and classification. Bibliography. Notes and queries. Humors and blunders. Library calendar.

Zeitschrift für Bücherfreunde. *Uj folyam* II. kötet. 1. szám (1910. április): Wilhelm *Hess*, Himmels- und Naturerscheinungen in Einblatt-drucken des XV. bis XVIII. Jahrhunderts. (Első közlemény.) — Eduard *Berend*, Nicolais Besuch in Weimar im Frühjahr 1773. — K. *Baerent*, Die Einführung der Buchdruckerkunst in Russland. — Paul *Kersten*, Ein altherliner Bucheinband. — Heinrich *Pudor*, Künstlerische Inserate. — 2. szám (május): Rosa *Schapiro*, Aus Briefen Theodor Storms an Hans Speckter. — Hans *Koegler*, Zwei unbeschriebene deutsche «Accipies-oder Magister-Holzsnitte» vom Ende des XV. und Anfang des XVI. Jahrhunderts. — A. *Bechtold*, Grimmelshausen-Urkunden. — Adolf *Schmidt*, Lederschnittbände des XV. Jahrhunderts. — Heinrich *Pudor*, Kunst im Buchdruck in Ungarn. — 3. szám (junius): Wilhelm *Hess*, Himmels- und Naturerscheinungen in Einblatt-drucken des XV. bis XVIII. Jahrhunderts. (Második közlemény.) — Adolph *Kohut*, Johann Gottfried Seume und sein «Spaziergang nach Syrakus».

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVII. évfolyam 4. szám (1910. április): K. *Löffler*, Stuttgarter handschriftliche Kataloge der Weingartener

Klosterbibliothek. — E. Jacobs, Zur Kenntniss Maugérards. — M. Bollert, Der Bibliothekar und sein Beruf. — *Literaturberichte und Anzeigen*: F. Eichler, Die wissenschaftlichen Bibliotheken in ihrer Stellung zu Forschung und Unterricht. (A. Hotzschansky.) S. E. Melander, Förteckning öfver afhandlingar och uppsatser som ingå i eller medfölja arsredogörelserna för Riktes allmänna läroverk. (Jr.) A. Feuereisen, Livländische Geschichtslitteratur. (M. Perlbach.) — 5. szám (május): W. Ermann, Denkschrift über die Neukatalogisierung der Bonner Universitätsbibliothek. — P. P. Zirler, Die Bibliotheken der vorderösterreichischen Kapuziner-Provinz. — K. Rieder, Praktisches zur Handschriftenphotographie. — *Literaturberichte und Anzeigen*: K. Giehlow, Kaiser Maximilians I. Gebetbuch. (F. Eichler.) G. Manacorda, Guida bibliografica per gli studiosi di lingua e letteratura tedesca. (A. Hotzschansky.) — Joh. Luther, Aus der Druckerpraxis der Reformationszeit. — W. Erman, Der Kaufpreis der im Jahre 1909 in Deutschland erschienenen wissenschaftlichen Literatur. — P. S(chwenke), Die 11. Bibliothekarversammlung in Nürnberg. — *Literaturberichte und Anzeigen*: Taschenbuch des Bücherfreundes. II. (P. S.) A. Singer, Bismarck in der Literatur. (W. Schultze.) F. Dietrich, Katalog von Verlags- und Preisänderungen. I. (E. Roth.) — *Állandó rovatok*: Kleine Mitteilungen. Umschau und neue Nachrichten. Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliothek- und Buchwesen. Antiquariats-Kataloge. Personalnachrichten.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1910. ÉV I. ÉS II. NEGYEDÉBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

ANHANG zum Katalog der Regimentsbibliothek. 1909. I. Szeged, 1909. Engel Lajos kny. 8-r. 16 l. (K. u. K. Infanterieregiment Freiherr v. Fejérváry No. 46.)

BIBLIOTEKE, Novoszadszke. Prilog narodnom prosvetyivanju. Ujvidék, 1910. Ivkovics György kny. Kis 8-r. 14 l.

BIEBER GYULA. Harmadik füzet a magyar kir. közigazgatási bíróság könyvtárának 1906. évi címjegyzékéhez. Az 1908. évben beszerzett könyvek. Budapest, 1909. Magyar királyi állami nyomda. 8-r. 38 l.

CÍMJEJEGYZÉKE, A budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának —. XXXIII. 1908. évi gyarapodás. Budapest, 1910. M. kir. tud. egyetemi nyomda. 8-r. XXIV, 219 l.

CÍMJEJEGYZÉKE, Az «Otthon» könyvtárának —. Ujpesti Munkás-Otthon. Ujpest, 1910. Fuchs A. és J. Kis 8-r. 44, 2 l. Ára 20 fill.

CÍMJEJEGYZÉKE, A m. kir. József-műegyetem könyvtárának —. Harmadik kiadás. I. kötet. Szakok szerint rendezett katalógus. II. kötet. Betűrendes katalógus. Budapest, 1910. Franklin-társulat kny. Nagy 8-r. XVI, 4, 678 l.: 4, 736 l.

CÍMJEJEGYZÉKE, A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium könyvtárának —. Budapest, 1910. A kir. magyar tudomány-egyetemi ny. 8-r. 379 l.

CÍMJEJEGYZÉKE, M. kir. földművelésügyi minisztérium könyvtárának —. Budapest, 1910. Pallas kny. 8-r. XIV, 656 l. (A földművelésügyi miniszter kiadványai. 7. sz.)

FEHER MIKLÓS. A zalaegerszegi m. kir. állami főgimnázium ifjúsági könyvtárának katalógusa az 1909—10. isk. év végén. Alsólendva és Mura-szombat, 1910. Balkányi Ernő kny. 8-r. 41 l. (A zalaegerszegi magyar királyi állami főgimnázium XV. értesítője az 1909—1910-ik iskolai évről.)

HULYÁK LAJOS. A gyöngyösi áll. elemi iskolai tanítói könyvtár jegyzéke. Gyöngyös, 1910. Herzog Ernő rmin kny. 8-r. 32 l.

JEGYZÉKE, A temerini községi magyar kath. polgári kör könyvtárában meglevő összes könyvek —. Ujvidék, 1910. Ivkovics György kny. 8-r. 55 l.

JEGYZÉKE, A pannonhalmi sz. Benedek-rend kőszegi székházi és tanári könyvtárának —. Kőszeg, 1910. Feigl Frigyes kny. 8-r. 5—48 l. (A pannonhalmi sz. Benedek-rend kőszegi Ferencz József kath. főgimn. értesítője az 1909—1910. isk. évről.)

JEGYZÉKE, A piskii tisztviselők olvasóköre könyvtárának —. 1910. Déva, 1910. Kroll Gyula kny. 8-r. 28 l.

JEGYZÉKE, A pápai kath. kör könyvtárának betűsoros —. Pápa, 1910. Stern Ernő kny. 8-r. 16 l.

JEGYZÉKE, A budapesti kereskedelmi akadémia ifjúsági könyvtárának —. Budapest, 1910. Pesti kny. r.-t. 8-r. 28 l. Ára 40 fill.

JEGYZÉKE, Könyvnyomdászok szakköre könyvtári —. Budapest, 1910. Pesti kny. r.-t. Kis 8-r. 22 l.

JEGYZÉKE, A «győri olvasóegylet» (casino) könyvtárának — 1910-ben. Győr, 1910. Pannonia kny. 8-r. 28 l.

JEGYZÉKE, A nagykőrösi iparos-kör könyvtárának —. Az 1910. évben. Nagykőrös, 1910. Bazsó Kálmán kny. 8-r. 13 l.

JEGYZÉKE, A jászkeséri casino egyesület 4. számú könyvtári — és rövid története. Az egyesület 40 éves fennállásának emlékére. 1909. Nagykőrös, 1910. Bazsó Kálmán kny. 8-r. 74 l.

JEGYZÉKE, A philadelphiai első magyar műkedvelő-egylet könyvtárának —. A múzeumok és könyvtárak országos tanácsának adománya. Budapest, 1910. Athenaeum kny. 8-r. 8 l.

JEGYZÉKE, A felvidéki magyar közművelődési egyesület által adományozott népkönyvtár. — Budapest, 1910. Athenaeum kny. 8-r. 9 l.

JEGYZÉKE, A selmeczbányai kir. kath. főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. Selmeczbánya, 1910. Grohman nyomda. Kis 8-r. 55 l.

JEGYZÉKE, Az V. sorozatú vándorkönyvtár —. Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest, 1910. Athenaeum kny. 8-r. 10 l.

JEGYZÉKE, A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium könyvtárába az 1910. évben járó hirlapoknak és folyóiratoknak betűrendes —. Budapest, 1910. A kir. magyar tudomány-egyetemi kny. 8-r. 6 l.

JEGYZÉKE, A sümegi Kisfaludy kaszinó könyvtárának —. Sümeg, 1909. Horvát Gábor kny. 8-r. 64 l.

JEGYZÉKE, A győri kir. kath. tanítóképző intézet kebelében fennálló Kisfaludy-önképzőkör könyvtárának —. 1910. (Másodszor kiadva.) Győr, 1910. Győregyházmegye kny. 8-r. 32 l. Ára 10 fill.

JELENTÉS a budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának 1908. évi állapotáról. Budapest, 1910. A kir. magy. tudományegyetemi kny. 8-r. 14 l.

GHERGA (STEFAN). Catalogul bibliotecei. Lugos, 1910. Gutenberg kny. 8-r. 60 l.

KATALOGUSA, Az országos erdészeti egyesület könyvtárának —. Budapest, 1909. Pátria irod. és nyomdai r.-t. 8-r. 121 l.

KÖNYVJEGYZÉK, A magy. kir. állami vasgyárak budapesti tisztviselőinek társasköre. Budapest, 1910. Fővárosi nyomda r.-t. 8-r. 50, 4 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A «Zsablyai kaszinó egyesület» könyvtárkezelési szabályai és —. Ujvidék, 1909. Ivkovics György kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A tabi kaszinó könyvtárának —. Tab, 1910. Perl L. Pál kny. 8-r. Ára 50 fill.

KÖNYVJEGYZÉKE, A vésztői «olvasó-népkör» könyvtárának —. 1910. Gyoma, 1910. Kner Izidor kny. 8-r. 9 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A selmeczbányai ág. hitv. ev. liceumi főgimnázium könyvtárának — 1909–1910. III. csoport (V–VI. o.) IV. csoport. (VII–VIII. o.) Selmeczbánya, 1909. Joerges gost özvegye és fia kny. 8-r. 20; 32 l.

KÖNYVTÁRA S FOLYÓIRATTÁRA, A magyar jogászegylet alapszabályai, igazgató-választmánya, bizottságai, tagjainak névsora, kiadványainak jegyzéke, könyvkiadó-vállalata —. Budapest, 1910. Franklin-társ. kny. 8-r. 62 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A kőbányai függetlenségi 48-as kör —. Budapest, 1910. Goldschmied A. első kőbányai kny. Kis 8-r. 12 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A budapesti mintakészítők szakegylete —. Budapest, 1910. Világosság könyvnyomda r.-t. 8-r. 30 l.

KUMLIK EMIL. Pozsony szab. kir. város közkönyvtárának címjegyzéke. Negyedik (1909. évi) pótfüzet. Pozsony, 1910. Katholikus irodalmi r.-t. ny. 8-r. VIII, 66, 2 l.

MARTINKOVICH ANTAL. A m. kir. bány. és erd. főiskolai ifjúsági kör könyvtárának könyvjegyzéke. Selmeczbánya, 1909. Joerges Agost özvegye és fia kny. 8-r. 66 l.

NACHTRAG zum Bibliotheks-Katalog der wissenschaftlichen und belle-

tristischen Werke. Temesvár, 1910. Csendes Jakab kny. 8-r. 24 l. (Militär-wissenschaftlicher und Kasinoverein Temesvár)

NÉMET KÁROLY. A kecskeméti róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára 1900—1909. évi beszerzésének címjegyzéke. Kecskemét, 1910. Első kecskeméti ny. r.-t. kny. 8-r. 24 l. (Megjelent a kegyes-tanítórend kecskeméti főgimnáziumának értesítőjében is az 1909—1910-iki tanévről.)

(PÖTCZÍMJEGYZÉK.) Miskolcz, 1910. Klein és Ludvig kny. 8-r. 13—17 l.

(PÖTJEGYZÉK.) A (soproni) kaszinói könyvtár szaporodása 1909-ben. Sopron, 1910. Romwalter Alfréd ny. 8-r. 247—256, 2 l.

PÖTJEGYZÉK a Budapest IX. kerületi (soroksári-uti) nép- és iskolai könyvtár könyvjegyzékéhez. Erzsébetfalva, 1910. Matkovich A. kny. 8-r. 17 l.

PÖTFÜZET a könyvtárjegyzékhez. Győr, 1910. Gross Gusztáv kny. Kis 8-r. 22 l.

PÖTLÉK (V. sz.) a debreczeni kereskedelmi és iparkamara könyvtárjegyzékéhez. Debreczen, 1910. Debreczen sz. kir. város ny. 8-r. 16 l.

SCHUSTER, FRIEDRICH: Katalog der Schülerbibliothek der evangelischen Oberrealschule A. B. zu Nagyszeben (Hermannstadt). Nagyszeben, 1910. Krafft V. kny. 8-r. 40 l.

SZAKKATALOGUSA, A mérnöki hivatal könyvtárának —. Budapest székesfőváros. Budapest, 1910. Budapest székesfőváros házi nyomdája. 8-r. 159. l.

SZILY ADOLF. A vakok központi könyvtára. Budapest, 1910. Bichler J. kny. 8-r. 7 l. (Különlenyomat a «Magyar Gyógypedagógia» 1910. 1. sz.-ból.)

ÚTMUTATÓ a jog- és államtudományi seminarium könyvtárának használatánál. Kolozsvár, 1910. Ajtai K. Albert kny. 8-r. 154, 2 l.

ÜRMÉNYI LAJOS. A gyomai központi kaszinó könyvtárának jegyzéke. Gyoma, 1910. Kner Izidor kny. Nagy 8-r. 17, 6 l.

VERZEICHNIS der in den Jahren 1907—1910 neuangeschafften Bücher der Resiczaer Kasino-Vereins-Bibliothek. Resiczabánya, 1910. Weiss Adolf kny. 8-r. 8 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Delisle Lipót †. A történeti segédtudományok és a bibliografia művelőit súlyos veszteség érte. Delisle Lipótnak, a párisi Bibliothèque Nationale tiszteletbeli főigazgatójának 1910 július 21-én bekövetkezett halálával. Egy hosszú és tevékenységben gazdag pálya ért végéhez, melynek tudományos eredményei az elhunyt nevét biztosan megmentik a feledés veszélyétől. Delisle 1826 okt. 24-én született a normandiai Valognesban. Főiskolai tanulmányait az európai hírű École des Chartesban végezte, melynek közlönyében már a negyvenes évek végén több jeles történeti és paleografiai tanulmányt tett közzé. E tanulmányokkal csakhamar fölkellette az illetékes körök figyelmét, egyik dolgozatával 1851-ben az akadémia «Grand prix Gobert»-jét is elnyerte s 1852-ben már a Bibliothèque Nationale kéziratárában talált alkalmazást. A megkezdett uton és irányban vasszorgalommal haladt előre s útján a tudományos és hivatalos világ meleg elismerése kísérte: 1857-ben tagja lesz az Académie des inscriptions et belles-lettres-nek, két évré rá a becsületrend lovagja, 1871-ben N. de Wailly utódja a kéziratár vezetésében s 1874-ben a Taschereau halálával megürült administrateur générali állásba kerül. E minőségben több mint negyven esztendeig vezette Franciaország első tudományos közkönyvtárát s két valóban nagyszabású vállalattal: a *Cabinet des Mss de la Bibliothèque Nationale* és a *Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale* cz. kiadványokkal kötelezte örök hálára a tudományokkal foglalkozók nemzetközi táborát. A kormány — mint erről annak idején részletesen megemlékeztünk — Delisle nagyszabású működését azzal hálálta meg, hogy a kiváló tudóst 1905-ben, a mikor hajlott kora daczára még szellemi frissesége s munkakészsége teljében állott, nyugdíjba kényszerítette. A francia kormány eljárása Európa-szerte méltó megütközést keltett, Delislet mindenfelől kitüntetésekkel halmozták el. Ez alkalmából kapta többek között a porosz *Pour le mérite* rendjelet is. Delisle munkásságának puszta felsorolásával lapokat tölhetnénk meg. A vezetésére bízott intézet kéziratári kincseinek lelkesebb s alaposabb készülségű ismertetője alig volt nála, ily természetű czikkeinek száma légió. De e mellett nem hagyagolta el a nyomtatványi osztályt sem. A könyvek bibliográfiai földolgozásának szabályaival sokat foglalkozott s mintaszerű szabályzatban foglalta össze a szükséges tudnivalókat. E művének új kiadása alig néhány héttel halála előtt hagyta el a sajtót s úgy látszik, gazdag szellemének utolsó gyümölcse. Emlékét kegyelettel ápoljuk. 2.

Dr. Katona Lajos †. Férfikora teljében, tudományos munkabírása java idejében, egészen váratlanul, szinte orvul ragadta el tőlünk a halál Katona Lajost, a régibb magyar irodalom ny. r. tanárát a budapesti egyetemen. Irói munkássága kiterjedt területén, mely régi irodalmunk mellett a romanisztikát, folklort, összehasonlító irodalomtörténetet egyaránt magába zárta, sokszor és sokat foglalkozott olyan kérdésekkel, melyek folyóiratunk tárgykörébe illenek s így, habár nem lehettünk oly szerencsések, hogy őt munkatársaink közé besorozhassuk, kötelességünknek ismerjük róla néhány szóval megemlékezni. A csillogó szellemeskedéssel szemben, mely irodalmunk történetészeinél az utóbbi évtizedekben mindinkább elharapódzott, az adatok föl kutatását, a szövegek egymáshoz való viszonyának megállapítását, a források kinyomozását helyezte előtérbe s az ekként nyert reális alapon igyekezett az eddiginél hivebb, jobb képet nyújtani irodalmunk fejlődéséről. Módszerével, mely a philologia eddig lenézett kiségitőit: a kronológiát, bibliografiát, paleografiát, szövegkritikát ismét jogaiba iktatta, tanítványai körében iskolát csinált s a nagytudományú, tudásának kincseivel nem fukarkodó tanár lelkes vezetésével a fiatal tudósok egész kis csapata fogott hozzá, hogy irodalmunk alapjait a változó esztétikai nézetek ingoványáról a történeti tények szilárdabb talajára rakja át. Érdeklődését leginkább középkori irodalmunk nemzetközi anyaga kötötte le, melyet hazánkban senki sem ismert nálánál jobban. Kodex-irodalmunk nem egy emlékének derítette ki közvetlen forrásait s tett érthetővé egy-egy elromlott helyet, vagy már a gyakorlatlan fordító nehézségéből származó értelmetlenséget. Tőle épen ezen a téren még igen sokat várt a magyar tudomány s valóban nem tudunk, ha korai halálát, mint a magyar irodalomtörténetírás pótolhatatlan veszteségét gyászoljuk.

GL.

Kinevezések a m. n. múzeum Széchényi Orsz. Könyvtáránál. A lefolyt negyedév folyamán ő Felsője a király id. Szinyei József m. n. múzeumi igazgatótört osztályigazgatóvá méltóztatott legkegyelmesebben kinevezni; a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig Horváth Ignác m. n. múzeumi tört igazgatótörre, dr. Batty Zsigmond és dr. Vértsey Jenő múzeumi segédöröket múzeumi örökké nevezte ki.

A m. n. múzeum Orsz. Széchényi Könyvtárának tisztviselői tanulmányuton. Dr. Áldásy Antal m. n. múzeumi ör a bruxellesi nemzetközi könyv- és levéltárosi kongresszusra nyert kiküldetést; a m. n. múzeumi tisztviselők utazási alapja terhére pedig dr. Melich János m. n. múzeumi ör Galicziában, dr. Gulyás Pál, m. n. múzeumi segédör Felsőolaszországban és dr. Fitos Vilmos m. n. múzeumi segédör Németországban tett tanulmányutat.

Egy XVIII. századbéli bácsmegyei táblabíró könyvtára. Bács-Bodrog vármegye rendezés alatt levő levéltárában kezembe akadt nemes *Gombos* Antal uramnak, ezen tekintetes nemes Báts vármegye Táblabírájának részletes inventáriuma. Sokan talán felesleges, bőbeszédű irka-firkának volnának hajlandók minősíteni ezt az unalmasságig részletes felsorolású régi írást, de én figyelemreméltó kortörténeti adalékokat látok benne, melyeket meg kell menteni a végenyészettől.

Néhai jó Gombos Antal táblabíró uram a vonatkozó adatok szerint 1794. esztendő pünkösd havának 22-ik napján halálozott el Nemes Militics, bácsmegyei nagyközségben. Egy hét mulva, 1794. május 30-án Latinovich József v. bíró, valamint Odry Albert és Molnár János nemesmiliticsi tanácsbéliek «Tekintetes Kovács József Úrnak, királyi Tanácsosnak és ezen Tekintetes Nemes Báts Megyének Első Al Ispánnak különös rendelkezéséből» fölvették a hagyatéki leltárt Nemes Gombos Antal «elmaradott parázs pénzérül, *Írásbeli eszközérül* és más egyéb ingó s ingatlan Jóságágarul, interessatus Részeknek jelenlétekben».

Kulturhistóriai szempontból a *könyvekre* vonatkozó részt tartom legfontosabbnak ebben az egész inventáriumban. Előttünk áll ebben egy tizen-nyolczadik századbeli magyar táblabíró könyvtára. Megtudjuk belőle, milyenek voltak, vagy lehettek, az e korabeli hasonló társadalmi állású emberek szellemi szükségletei, irodalmunk akkori fejlettségi viszonyaihoz képest. Mindennemű körülményesebb részletezés helyett ide igtatom a leltár ide vonatkozó részletét, mely 37 tétel alatt sorolja föl a nemes Gombos Antal táblabíró uram könyvrárában talált könyvek czimeit. Ezek a művek a következők:

1. Bonfinii Historia Hungariae. — 2. Biblia Sacra. — 3. Corpus Juris Hungarici. — 4. Corporis Juris Hungarici tertia part. — 5. Vita Sanctorum. — 6. Granát Apfel. — 7. Hármass História. — 8. Huszti (?) — 9. Dictionarium Párizspápai (*sic*). — 10. Descriptio Regum Banorum et Heroum Slavonorum. — 11. Clementis 11-i Papae Orationes. — 12. Franciscus Babaj de Hungariae Regibus. — 13. Balthasar Gratianus de Pud. Civili. — 14. Arithmetica. — 15. Ioannis Weber Curiosus Discursus. — 16. Hármass Kis Tükör. — 17. Kemény János. — 18. Franciscus Patrorcha de Remedias utriusque Fortunae. — 19. Szent Ivanyi Oeconomus. — 20. Curtius. — 21. De Martis Turcici Ferocia. — 22. Principis Eugenii gesta contra Turcos. — 23. Brevis Europae Geographia. — 24. Ioannis Spertinquis de Proprietatibus Animalium. — 25. Philippicae Sacrae. — 26. Brevarium Politicorum juxta Mazaninum. — 27. Liber Arithmeticus. — 28. Suetonii Tranquilli opus de 12 Caesaribus. — 29. Aulus Sanctus. — 30. Tredro (?) — 31. Catechismus Germanicus. — 32. Articuli Diaetales anni 1792. — 33. Epistolae Germanicae. — 34. Liber Precatorius Illyricus. — 35. Dissertatio de Gente Serbica. — 36. Dissertatio de Ferrae motibus Regni Hungariae. — 37. Calendarium Novum.

Nem mondható ugyan valami terjedelmes könyvtárnak, még az akkori irodalmi és könyvészeti viszonyok között sem, az azonban tagadhatatlan, hogy e művek nagy körültekintéssel és nem kevés tudományos készütséggel vannak összeválogatva.

Zsoldos Benő.

A kassai könyvkötészet történetéhez. *Kemény* Lajos ismételtén is közölt e folyóiratban (1907. évf. 95—96. l. és 1909. évf. 383. l.) adatokat a kassai könyvkötés történetéhez. Értékes jegyzetei során azonban nem emlékezik meg egy XVIII. századbeli könyvkötőről, ki nem volt ugyan czéhbeli mester, de mint szerzetes könyvkötő, méltó az emlékezetre. Abban az

időben nem volt ritkaság a kolostorok czelláiban a kitanult könyvkötő. Így volt ez a kassai ferenczrendi kolostorban is, hol a XVIII. évszáz hetvenes és nyolczvanas éveiben *Bashardt* Timót szerzetes testvér működött mint könyvkötő.

A *gyöngyösi* ferenczrendi könyvtár ősnymtatvány-állománya érdekes adatokat rejt magában a kolostori könyvkötésre, nevezetesen a gyöngyösi és kassai kötésekre vonatkozólag. A gyöngyösi ősnymtatványokról fölvetett katalógusomból közlöm a *kassai* kolostori könyvkötésre vonatkozó adatokat.

Gyöngyösön három inkunabulumra akadtam, melyeknek újabb kötése kétségtelenül a kassai kolostorból származik. Ezen ősnymtatványok a rendi levéltárral egyidejűleg kerültek Kassáról Gyöngyösre és azon könyvek csoportjából valók, melyeket annak idején *Blahó* Vincze atya különböző kassai könyvtárak rendezése fejében szerzett meg az ottani ferenczrendi kolostor könyvtára számára és látott el értékes bejegyzésekkel.

P. *Blahó* bejegyzései őrizték meg számunkra a kassai kolostori könyvkötőnek nevét is. A *«Missale Strigoniense»* (Nürnberg, 1484. Hain : 11.429. Szabó-Hellebrant : III. 7.) 11b lapjának alján találjuk a következő bejegyzést : «Veteri lignae et vereis Lamellis angularibus munitae thecae, hanc substituit noster *Fr. Timotheus Bashardt, Compactor Singularis*, Cassoviae 19. Junij 1779.» Egybevág ezzel a kolofonhoz járuló bejegyzés : «Conotus Cassovien. Ord. Min. Refor. exoratum 1763. compactum 1779. Multa hic MSS. Folia, dudum excisa stb.»

Érdekesek a provenienciát illető bejegyzések is, melyek közül egyiket mutatóba ideiktatom. A 12a lap alján olvassuk : «Missale hoc in Conservatorio (prius inferiori, deinde superiori); Ecclae Cassovien. S. Elisabethae, diu jacens, tandem cum multis alijs Libris, die 18. Julij ad Parochiam deportatum curâ Rñdmi Dni Plebani Michaelis Berecz, de his requisiti, tandem ab eodem (cum multa Exemplaria supereēnt est datum) die 29. oct. 1763. Contui Cassoviensi Ord. Min. Stric. Obsviae. Proviae SSmi Salvatoris, rogante V. B.» (Vincenzio *Blahó*.)

A másik két kassai kötés 1784-ből való, miként ezt a bejegyzések tanúsítják. Bejegyzéseik közül ezúttal csak a bekötésre vonatkozókat közlöm. a) Temesvári Pelbárt *«Stellarium»*-ának (Hain : * 12.562.) előlapjára ezeket jegyezte be *Blahó* : STELLARIUM Coronae Beatae Virginis Mariae. Authore F. Pelbarto de Themesvár, Ord. Minor. de Observāa, Vicariae Hungāae olim Alumno, qui Budae. ad S. Joannem Evan. obiit An. 1504. Gesto S. Vincentij Mart. — Compositus est An. 1483. *Compactus denuo* 1784. pro Archivo Sacri Ord. Min. Ref. Prōviae S. Salvator... — b) A másik ősnymtatvány Alphonsus a Spina : *«Fortalitium fidei»*. (Nürnberg, Koberger. 1494. — Hain : * 875.) Ennek előlapján többi közt a következő bejegyzést találjuk : «Jacebat Liber, inter alios vetustos, et abjectos in Parochia Cassoviensi, quos A. 1781. Mense Aug. P. Vinc. Blaho, Proviae Chronologus in Elenchum redegit. Hunc, cum alijs tribus, in Praemium laboris An. 1782. exoravit. *Meliori compactura donatus est Mense Febr. A. 1784.* Pro Archivo Dictae Prōviae.»

Ennek a két ősnymtatványnak a kötése is *Bashardt* keze munkája.

Tőle bizonyára még több kötés is található Gyöngyösön. Én ott jártamban csak az ősnymtatványokat vettem figyelembe.

Bashardt kötése is magukon hordják a kolostori könyvkötés akkori jellegét. A szerzetes könyvkötők nem művészi csinra, hanem inkább tartós munkára törekedtek. Ugyanez mondható a XVIII. századbeli gyöngyösi kötésekéről is, melyeknek ismertető jegyük a sárgásbarna sima bőrkötés, a hátón a könyv címének és a bekötés évének aranynyomású feltüntetéseivel.

Timár Kálmán.

Egy ismeretlen magyar hebraista.¹ Kunitzer Mózes budai rabbi levelezési gyűjteményében egy magyar filologus nevére akadtam, mely név viselője a magyar írók legnagyobb bibliografusa előtt is ismeretlen.² Kunitzer³ egyik művében, melynek címe «Bész Kabbí»,⁴ a misnagyűjtemény szerkesztője R. Jehuda élettörténetét és működését, családjá és tanítványainak sorsát ecseteli prózában, majd verses mondásokat szórva hősei beszédébe, úgy hogy az egész mű szindarab benyomását teszi. E mű a kolozsvári főiskola egyik tanárának kezébe jutott, ki szigorral és tudással telt észrevételeit közli a szerzővel. E férfiú neve: Banadi vagy Bánáti Ferdinandus, ki — Kunitzer szerint — nyolcz antik nyelven beszélt. A levél kelte: 574 Ab hó 7 = 1814. július—augusztus közepén.⁵ Bánáti kifogásolja szerző eljárását, ki verseket szavaltat hőseivel, míg — levélíró állítása szerint — a talmud tanítói előtt költészet teljesen ismeretlen fogalom, mert ők a költészet héber műszavait a szentírásban is, mint **חֵשֶׁל** (parabola, hasonlat) vagy **שִׁיר** (dal, ének) a törvényekre és parancsolatokra vonatkoztatják. Kunitzer feleletében nagy tudással mutatja ki a talmud gazdagságát közmondásokban és példabeszédekben, a nélkül, hogy a felelet lényegére, a költészet különféle és változatos nemeire utalt volna.

Érdekes volna megtudni, vajjon maradt-e irodalmi emlék e férfiú tollából és akadna-e e folyóirat t. olvasói közül, ki életkörülményeiről, tanári működéséről hirt adna!

Skotschau (Ausztria).

Dr. Marmorstein Arthur.

¹ Magyar hebraistákról l. összeállításaimat a Zeitschrift für hebräische Bibliographie 1904. és 1905. évtolyamaiban.

² Szinnyei József úr szíves közlései.

³ l. Büchler Sándor, A zsidók története Budapestén 1901. 264 kk. l.

⁴ Bécs 1805.

⁵ Hamzoref, I. köt. Prága 1820. 56. szám.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1910. május—augusztus hónapokban.

Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.

Főváros.

Adler Ármin és Klein Ernő.
VIII., Német-utca 40.
**Auer József és társa.
(Auer Józsefné Guttman Rachel Róza.)
VI., Dalszínház-utca 10.
Fried József és Liebermann Márton.
VIII., Röck Szilárd-utca 40.
Glück Mihály.
V., Lipót-körút 1.
**Glück Mihály.
V., Lipót-körút 1.
Grosz Jakab és Nadel Jakab.
VII., Vörösmarty-utca 14.
**Özv. Gussmann Fülöpné, Hlinek Berta.
VIII., Röck Szilárd-utca 40.
*Kertész József.
IV., Mária-Valéria-utca 11.
*Kertész József.
V., Nádor-utca 28.
Krnyác János.
IV., Molnár-utca 10.
Kundera Ede.
VI., Dalszínház-utca 10.
László Károly.
X., Liget-tér 3.

**Lusztig Mór.
VIII., Kertész-utca 35.
**Merendiák Károly.
X., Liget-tér 3.
**Nyul István.
VII., Garay-utca 3.
**Pap Manó és Schwarz László.
VII., Harsfa-utca 40.
**Reform.
VI., Csengery utca 9.
Rosenzweig Ignác.
VI., Vasváry Pál-utca 9.
Salvendy Ferenc, Salvendy Gyula és Fried Adolf.
VII., Dohány-utca 68.
Szachora Károly és Pöhm József.
V., Arany-utca 7.
**Wellesz Béla.
VI., Gróf Zichy Jenő-utca 37.
Wilheim Zsigmond és Neuwirth Sámuel.
VII., Rottenbiller-utca 12.
**Woititz Bernát.
VI., Vörösmarty-utca 52.
Woititz Bernát.
VI., Dávid-utca 7.

Vidék.

Bácsalmás.
*Hechtl Géza.
Balatonfüred.
**Vallus V. Mihály.
Borgóprund.
Friedländer Mendelné.
Mezőberény.
*Hungária nyomda.

Nagyvárad.
Rubinstein Vilmos.
Pécs.
Pécsi lapkiadó rt.
Salgótarján.
Lauer Ernő.
Zenta.
Kabos Ármin.

A HAZAI HIRLAPIRODALOM 1909-BEN.

Térkimelés céljából nem a teljes bibliografiát adjuk ez évben, hanem csak a mult évi kimutatásunk óta beállott változások adatait. A «Megszűnt lapok» rovatába soroztunk olyan hirlapokat is, a melyek még 1908-ban befejezték pályafutásukat, de megszűntükről még nem volt tudomásunk a bibliografia közlésekor. Az «Új lapok» ellenben mind az 1909. év folyamán indultak meg.

Egyebekben az 1906—8. évi hirlapjegyzékek érvényben maradtak.*

I.

Hirlapirodalom.

Összeállította: KERESZTY ISTVÁN.

A) *Megszűnt hirlapok.*

I. Magyar nyelvűek.

I. Politikai napilapok.

BUDAPESTEN.

— — —

VIDÉKEN.

Független Ujság. (Szatmár.) I. évf.
Győri Napló. VII. évf. (Új czíme:
Krajcáros Ujság, Győri Napló.)
Kolozsvári Estilap. I. évf.
Kolozsvári Friss Hírek. I. évf.
Krajcáros Ujság, Győri Napló. VII.
évf.
Krassó-Szörényi Hirlap. (Lugos.) I.
(XI.) évf.
Pozsonyi Ujság. I. évf.

Összesen: 7.

II. Politikai hetilapok.

BUDAPESTEN.

Budapesti Hétfői Ujság. (Magyar
Székesfőváros.) XII. évf. (Új czíme:
M. Székesfőváros.)
Magyar Függetlenség. IV. évf.
Magyar Jövendő. I. évf.
Magyar Közélet. VIII. évf.
Magyar Néplap. XVII. évf.
Magyar Politika. II. évf.
Magyar Székesfőváros. XII. évf. (Új
czíme: Pesti Hétfői Ujság.
Pesti Hétfői Ujság. XII. évf. (Vissza-
váltottatta czímét, lett: M. Szé-
kesfőváros.)

Összesen: 8.

* Azon hirlapok és folyoiratok vették fel, melyek mint kötelespeldányok 1909-ben megszűntek érkezni, illetve 1909-ben érkeztek először a Magyar Nemzeti Múzeumba. — Ez az összeállítás, mely 1894-ig a Vasárnapi Ujságban jelent meg, az 1895. évtől kezdve a Magyar Könyvszemlének rendes melléklete.

VIDÉKEN.

Beregi Ujság. (Beregszász.) VI. évf.
 Erdővidék. (Barót.) VII. évf.
 Figyelő. (Besztercebánya.) V. évf.
 Hódmezővásárhely. XXXIX. évf.
 Kisujszállítás és Vidéke. XVII. évf.
 Komárom és Vidéke. VI. évf.
 Népjog. (Losonez.) II. évf. (Havi folyóirattá lett.)

Nyitra megyei Független Hírlap. V. évf.

Pestvidéki Hírlap. (Szentendre.) II. évf.

Szatmár-Németi. XIII. évf.

Összesen : 10.

III. Vegyestartalmú képes lap

BUDAPESTEN.

Magyar Parlament. II. évf.

Összesen : 1.

IV. Vallás- és nevelésügyi és ifjúsági lapok.

BUDAPESTEN.

Apró Ujság. II. évf.

Gyermek-Ujság. (Budapest-Ujpest.)
 (L. a vidéken megjelentek közt.)

Keresztények Lapja. VII. évf.

Népnevelők Lapja. XLIV. évf. (A Nép művelés-be olvadt.)

Összesen : 4.

VIDÉKEN.

Gyermek-Ujság. (Budapest-Ujpest.) I. évf.

Összesen : 1.

V. Szépirodalmi és vegyes tartalmú lapok.

— — —

VI. Humorisztikus lapok.

BUDAPESTEN.

Tóff-Tóff. I. évfolyam. (Folytatása : A Jakab.)

Összesen : 1.

VIDÉKEN.

Kaczagó Világ. (Szombathely.) II. évf.
 Karikás. (Debreczen.) VIII. évf.

Összesen : 2.

VII. Szaklapok.

BUDAPESTEN.

Artista Közlöny. I. évf.

Cementmunkás. I. évf.

Déli Vasút. II. évf.

Festők Szaklapja. Maler-Fachblatt. VI. évf. (Havi folyóirat lett.)

Fuvarozó Munkás. V. évf. (Új címe : Küzdelem.)

Hazai Mercur. VI. évf.

Iparkülönlegességek. II. évf.

Iparvédelem. V. évf. (Havi folyóirat lett.)

Kereskedelmi Alkalmazottak Lapja. VIII. évf. (Új címe : A Magánalkalmazott.)

Kereskedelmi Ujság. I. évf.

Kereskedő Ifjak Lapja. V. évf.

Kiállítási Közlöny. II. évf.

Kötőszövő és Háziipar. II. évf.

Közigazgatási Közlöny. V. évf.

Magyar Automobil-Ujság. Ungar. Automobil-Zeitung. VII. évf. (Új címe 1910-ben : M. Automobil- és Repülőgép Ujság. Ung. Aut. und Flugmaschinen-Ztg.)

Magyar Borkereskedelem. Ungar. Weinhandel. IX. évf.

Magyar Gazda. I. évf.

Magyar Gazdák Lapja. XVI. évf.

Magyar Gépipar. XVIII. évf. (Új címe : Orsz. Gépész-Szövetség Lapja.)

Magyar Iparosok Lapja. II. évf.

Magyar Kő- és Márvány Ujság. Ung. Stein- und Marmor-Zeitung. V. évf.

Magyarország Fürdői és Nevezetességei. I. évf. (Német, francia és angol ny. is.)

Magyarországi Szállodai, Éttermi és Kávéházi Alkalmazottak Szaklapja. IV. évf. (Kettévált. Az új lapok címe : Szállodai és Éttermi Segédek Szakl. és : Kávéházi Alk. Szakl.)

Magyar Zeneujság. II. évf.

Munkásbiztosítás. II. évf. (Az év

végén szűnt meg; 1910-ben czíme :
Munkásbiztosítási Szemle.
Műszaki Szemle. Polytechnische
 Rundschau. II. évf.
Pénzügyi és Kereskedelmi Lapok.
 I. évf.
Pénzügyi, Kereskedelmi és Ipari
Hetiszemle. I. évf.
A Posta. IV. évf.
Reform Közvetítő. IV. évf.
A Szén. II. évf.
Színészeti Közlöny. XXII. évf.
Útépítő Munkás. Strassenbauarbei-
 ter. I. évf.
Útmesterek Szaklapja. II. évf.

Összesen : 34.

VIDÉKEN.

Alföldi Gazda. (Szeged.) II. évf.
Baromitenyésztés. (Kolozsvár.) VII.
 évf.
Délmagyarországi Hiteltudósító.
 (Arad.) II. évf.
Délmagy. Kereskedők Lapja. (Te-
 mesvár.) V. évf.
Diósgyőr és Vasgyári Szemle. (Uj-
 diósgyőr.) II. évf. (Uj czíme : Diós-
 győr és Vasgyári Hirlap.)
Győri Munkás Ujság. VIII. évf. (Uj
 czíme : Népakarat.)
Haladás. (Gyöngyös.) II. évf.
Háznyúltenyésztés. (Kolozsvár.) II.
 évf.
Ipar. (Székesfehérvár.) V. évf.
Jogügyi Közlöny. (Szeged.) IV. évf.
Kassai Munkás. III. évf.
Közgazdaság. (Szabadka.) II. évf.
Magyar Igazságügyőr. (Csikszereda.)
 I. évf.
A M. Szt. Korona Országai Vasutas
Szövetsége Miskolczi Kerületé-
nek Hivatalos Közlönye. III. évf.
Mozi-Ujság. (Békéscsaba.) I. évf.
Műhely és Üzlet. (Debreczen.) II. évf.
A Művészet. (Kecskemét.) II. évf.
Orsz. Közvetítő és Hirdető Ujság.
 (Resiczabánya.) VI. évf.
Pozsonyi Színházi Ujság. I. évf.
Szabadság. Iparoslap. (Szatmár.)
 III. évf.
Színház. (Miskolcz.) III. évf.
Színházi Ujság. (Győr.) I. évf.
Színházi Ujság. (Gyula.) I. évf.
Színházi Ujság. (Szabadka.) I. évf.

Színházi Ujság. (Szarvas.) I. évf.
A Törvény. (Simánd.) I. évf.
A Törvényhazból. (Ujvidék.) I. évf.
 (Uj czíme : **A Törvényház.**)
Vásárhelyi Tudósító. (Hódmezővá-
 sárhely.) I. évf.

Összesen : 28.

VIII. Vegyes tartalmú, nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

Az Idő. II. évf.
Az Ut. I. évf.

Összesen : 2.

VIDÉKEN.

Alsótanyai Néplap. (Szeged.) III. évf.
 (Uj czim alatt folytatják : **Szegedi**
Néplap.)
Bácsalmás és Környéke. I. évf.
Bácsalmási Járás. II. évf.
Bánffyhungyadi Hirlap. I. évf.
Barcs és Vidéke. XV. évf.
Beéli Tudósító. I. évf.
Beszterczebánya és Vidéke. XXI. évf.
Békési Lapok. IX. évf.
Békésmegyei Ellenzék. (Orosháza.)
 II. évf. (Uj czíme : **Békésvármegyei**
Ellenzék.)
Békésvármegye. (Békéscsaba.) II.
 évf. (Uj czíme : **Békésvármegyei**
Ellenzék.)
Csaccai Szemle. II. évf.
Csongrádi Ujság. VII. évf.
Esztergomi Lapok. XVIII. évf.
Kispest Szentlőrinczi Lapok. IX.
 évf.
Körösvölgy. (Élesd.) II. évf.
Marosvölgy. (Szászrégen.) VIII. évf.
Monor és Vidéke. I. évf.
Nagyszebeni Ujság. VI. évf.
Nyitra megyei Híradó. II. évf.
Összetartás. (Nagykikinda.) II. évf.
Pécel. VI. évf.
Piski és Vidéke. I. évf.
Piskii Híradó. I. évf.
Polgárok Lapja. (Nagykároly.) I. évf.
Sárospataki Ujság. IV. évf.
Szamosújvári Közlöny. VI. évf.

Szarvasi Lapok. XXVII. évf. (Folytatása: Szarvas és Vidéke.)
 Szeghalom-vidéki Hirlap. X. évf.
 Tab és Vidéke. — És folytatása:
 Tabi Ujság. I. évf.
 Uj-Kécske és Vidéke. I. évf.
 Vajdahunyad. V. évf.
 Vas megyei Hétfői Ujság. II. évf.

Összesen: 32.

IX. Hivatalos lapok.

— — —

X. Hirdetési lapok.

— — —

XI. Melléklapok.

— — —

II. Német nyelvűek.

a) Politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

Bauernbund. (Bonyhád.) I. évf. (Uj
 czime: Deutsch-ungarischer Bbd.)
 Unser Blatt. (Nagybecskerek.) IV.
 évf.

Összesen: 2.

b) Nem politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Debet & Credit. II. évf.
 Ungarische Finanzen. II. évf.
 Ungarische Wochenschrift. Függel-
 en Magyar Hetilap. XVI. évf.
 Ungarländischer Zimmerer. IV. évf.

Összesen: 4.

VIDÉKEN.

Christlich-soziale Zeitung. (Po-
 zsony.) II. évf.
 Donau-Handels-Zeitung. (Pozsony.)
 I. évf.

Pressburger jüdische Zeitung. (Po-
 zsony.) II. évf.
 Die Spinne. (Ó-Futak.) II. évf.

Összesen: 4.

III. Szerb nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

ГОЛИБ. (Zombor.) XXXI. évf.
 НАШЕ КОЛО. (Zombor.) III. évf.

Összesen: 2.

IV. Román nyelvűek.

a) Politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

Ungaria. (Kolozsvár.) III. évf.

Összesen: 1.

b) Nem politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

Bănatul. (Lugos.) I. évf.
 Sfatul Poporului. (Lugos.) II. évf.
 Tara Noastră. (Nagyszeben.) III. évf.
 Unirea. (Balázsfalva.) XIX. évf.

Összesen: 4.

V. Tót nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Velká Krajina Uhorská. III. évf.

Összesen: 1.

VIDÉKEN.

Obzor. (Miava.) III. évf.
 Slovenský Hospodár (és mellék-
 lapja: Slovenská Gazdina). (Sza-
 kolcza.) II. évf.

Összesen: 3.

B) *Uj hirlapok.*

I. Magyar nyelvűek.

I. Politikai napilapok.

BUDAPESTEN.

- Déli Ujság.** Szerk. dr. Vécsey Marczel. Kiadja saját r. társ. Ny. «Globus». Évi ára 12 kor., száma 2 f.
Legujabb. Szerk. Fodor Aladár. Tul. a szerkesztőség. Ny. «Európa» ny. Évi ára 7 kor., száma 2 f.
Magyar Lap. Szerk. tul. dr. Weremarth Miklós. Ny. «A Nap» ny. Évi ára 12 kor., száma 2 f. (vasárnap 4 f.). Összesen: 3.

VIDÉKEN.

- Délmagyarország.** (Szabadka.) Fősz. dr. Balogh Ernő, fel. Braun Henrik. Tul. ny. Szántó Lajos. Évi ára 24 kor., száma 8 f.
Független Ujság. (Szatmár.) Szerk. storbeczi Voith György (fel.) és Vajda Jenő. Ny. Nemes András. Évi ára 12 kor.
Kaposvári Hirlap. Szerk. Schröder Béla. Tul. ny. Szabó Lipót. Évi ára 16 kor., száma 4 f.
Kolozsvári Friss Hírek. Szerk. dr. Petrán Tibor. Tul. Incze Sándor. Ny. Gámán János örökösei. Száma 2 f.
Kolozsvári Estilap. Szerk. Teleky Sándor. Tul. ny. Ajtai K. Albert. Száma 2 f.
Pécsi Közlöny. Főszerk. dr. Egry Béla, fel. Dömel Anzelm. Ny. Madarász Béla. Évi ára 24 kor., száma 10 f.
Pozsonyi Ujság. Szerk. Ősz Ede. Tul. Barna B. Hugó. Ny. Freistadt Mór. Évi ára 18 kor.
Temesvári Ujság. Szerk. Róth Gyula. Tul. ny. «Unio», Kartjé Mihály. Évi ára 20 kor. 40 f., vidékre 24 kor., száma 2 f. Összesen: 8.

II. Politikai hetilapok.

BUDAPESTEN.

- Hétfői Pósta.** Szerk. dr. Szanádi Ignác. Tul. ny. «Globus». Évi ára 10 K, száma 20 f.

Kelet Népe. Szerk. dr. Halmay Elemér. Ny. «Orsz. Közp. Községi ny.» Havi 2 szám. Évi ára 20 K, száma 1 K.

Magyar Jövendő. Szerk. Hamvay Ödön. Tul. saját vállalat. Nyom. Márkus Samu. Félhavi. Évi ára 20 K, száma 1 K.

Magy. Székesfőváros. (Czíme előbb: **Budapesti Hétfői Ujság.**) (Szerk. dr. Bartha Sándor. Ny. «Express» ny. XII. évf. Hetilap. Évi ára 3 K, száma 4 f. (Czíme okt. 17. **Pesti Hétfői Ujság**, decz. 25. ismét **M. Sz.**)

Orsz. Néplap. Szerk. dr. Kalmár Antal. Tul. ny. Rákos és Steiner. Heti. Évi ára 10 K, köztisztv. földm., kisiparosnak 4 K.

Összesen: 5.

VIDÉKEN.

- Erdővidéki Hirlap.** (Barót.) Főszerk. dr. Ferenczy Géza, fel. sz. Hoffmann Géza. Tul. ny. Nagy József. Évi ára 8 K, száma 16 f.
Északkeleti Ujság. (Nagykároly.) Szerk. dr. nemestóthi Szabó Albert (felelős), Suták István és Csáky Gusztáv. Tul. ny. «Kölcey» r.-t. Heti. Évi ára 8 K.
A Munka. (Máramarossziget.) Szerk. dr. Gruber József. Kiadó ny. Berger Miksa. Évi ára 8 K. Száma 16 f.
Répczevidéki Hirlap. (Csepreg.) Szerk. tul. dr. Kovács Sándor. Ny. (Szombathely.) Geist Márton. Heti. Évi ára 8 K, száma 16 f.
Tiszapolgári Ujság. Szerk. Burján Tamás. Tul. Adamkó Márton. Ny. Szabó Fülöp. Heti. Évi ára 4, vid. 5 K; száma 6 f.
Vajdahunyadi Hirlap. Szerk. ? Tul. saját vállalat. Ny. Kroll Gyula. Heti. Évi ára 8 K, száma 15 f.
Vasmegyei Ujság. (Körmend.) Szerk. Kapi Béla (fel.), dr. Gerő Jenő és Sissoovich Miklós. Tul. ny. Katona Imre. Heti. Évi ára 10 K, száma 20 f.

Összesen: 7.

III. Vegyestartalmú képes lapok.

IV. Vallás- és nevelésügyi s ifjúsági lapok.

BUDAPESTEN.

Gyermek Ujság. (Budapest-Ujpest.) (L. a vidéken megjelenők közt.)

Ifjúsági Lapok. Szerk. Vértes O. József. Tul. Wiesinger J. Jenő. Ny. «Jókai» ny. Havi 3 szám. Évi ára 4-80 kor., száma 12 f.

Jó Pajtás. Szerk. Sebők Zsigmond. Tul. ny. Franklin-Társulat. Hetilap. Évi ára 10 kor., száma 20 f.

Közüktatás. Főszerk. Háda József, fel. sz. Bihari Mór. Ny. Neuwald Illés. Hetilap. Évi ára 4 kor.

Magyar Népiskola. Főszerk. Sretvizer Lajos, fel. sz. Krasznay István. Ny. Franklin-Társulat. Hetilap. Évi ára 8 kor.

Nagyapó Könyvtára. Szerk. «Nagyapó» (Párizs Pál). Ny. Löbl D. és Fia. Hetilap. Évi ára 10 kor., száma 20 f.

A Pálya. Szerk. Sándor S. Sándor. Ny. «Express». Havi 3 szám. Évi ára 4 kor., száma 10 f.

Összesen : 6.

VIDÉKEN.

Egyetem. (Kolozsvar.) Szerk. 1909/10. Benedek László, Juhász Péter, Orbók Attila, Ujváry János. Tul. ny. Gámán J. örökösei. Hetilap. Évi ára 10 K, száma 20 f.

Gyermek Ujság. (Budapest-Ujpest.) Szerk. Kiss Béla. Tul. ny. Csanády és Feiner. Heti. Évi ára 6 K, száma 12 f.

Népiskolai Tanügy. (Sátoraljaújhely.) Szerk. Szabó Jakab. Kiadja a zemplénn. kir. tanfelügyelőség. Ny. Radil Károly (főisk. kny.). Havi 3 szám. Évi ára : áll. és közs. iskoláknak 6 K ; felekezetieknek ingyenes.

Turul. (Verbó.) Főszerk. Ignácz Dezső, fel. Reich Sámuel. Ny. Rosenman Bernát. Kétheti lap. Évi ára 8 K.

Ujpest és Vidéke. Szerk. Wertz József. Kiadja az «Ujp. ker. szocz.

egyesület». Ny. Vagner Jenő. Hetilap. Évi ára 2 K, vidékre 3 K : száma 4 f. Összesen : 5.

V. Szépirodalmi és vegyes-tartalmú lapok.

VIDÉKEN.

Erdélyi Lapok. (Kolozsvar.) Szerk. Kovács Dezső. Tul. az Erdélyi Irodalmi Társaság. Ny. Gámán J. örökösei. Félhavi. Évi ára 10 K, száma 50 f.

Szikra. (Kispest.) Szerk. kiadó Bergendy Szilveszter. Ny. (Bpest.) «Gépész» kiadóhiv. ny. Havi 2 szám. Évi ára 4 K.

Összesen : 2.

VI. Humorisztikus lapok.

(L. az alkalmi lapokat is.)

BUDAPESTEN.

Bohó Misi. Szerk. «Somolygó Aladár», Vágó Imre. Ny. «Anglo-ny.» Hetilap. Évi ára 12 kor.

Izé. Főszerk. Paulini Béla, fel. sz. Carinti. Ny. «Jókai»-ny. Hetilap. Évi ára 12 kor., száma 20 f.

A Jakab. (A Tótf-Tótf folytatása.) Szerk. Vanczák János. Kiadótul. a Zunder-asztaltársaság. Ny. «Világosság» ny. Havi 2 szám. Évi ára 2 kor. 80 f., száma 6 f.

Móka. Szerk. «Figura János». Tul. ny. Kunossy V. és Fia. Hetilap. Évi ára 10 kor., száma 20 f.

Pikkoló. Szerk. dr. Hódy Lajos. Tul. saját vállalat. Ny. Neuwald Illés ut. Hetilap. Évi ára 10 kor., száma 20 f.

Tótf-Tótf. Szerk. tul. «Vulkán». Ny. «Világosság». Félhavi. Évi ára 4-40 kor., száma 20 f.

Összesen : 5.

VIDÉKEN.

Bihari Pontok. (Nagyvárad.) Szerk. tul. Marton Manó és Papp János. Ny. Boros Jenő. Hetilap. Évi ára 8 kor.

Deres. (Székesfehérvár.) Szerk. Ketskés Elek. Ny. Számmer Imre. Hetilap. Évi ára 2 kor., száma 2 f.

Dongó. (Szarvas. A Szarvasi Hír melléklapja.)

Erdélyi Bakter. (Kolozsvár.) Szerk. Suchan Elemér. Tul. K. Nagy Gyula. Ny. Gámán J. örökösei. Hetilap. Évi ára 10 kor., száma 20 f.

Hehehe. (Eperjes.) Szerk. tul. Haász Béla M. Ny. «Pannonia». Hetilap. Évi ára 6 kor., száma 12 f.

A Humor. (Temesvár.) Kiadótul. a Modern Nyári Színház; szerk. ennek titkára. Ny. Csendes Lipót. Megj. «sokszor». Díjtalan.

Kacska. (Ungvár.) Szerk. tul. Csernek Antal. Ny. «Ungmegyei kny.» Kétheti lap. Évi ára 4 kor., száma 10 f.

A Lőcs. (Nagyvárad.) Fel. szerk. tul. Staffel János; szerk. Kürti Lajos. Ny. Sonnenfeld Adolf. Hetilap. Évi ára 8 kor., száma 10 f.

Lugosi Dongó. Főszerk. «Bors», fel. «Dongó». Tul. «Habakuk». Ny. a «Gutenberg» ny. Hetilap. Száma 6 f.

Összesen: 9.

VII. Szaklapok.

BUDAPESTEN.

Artista Közlöny. Szerk.-tul. Erdélyi Emil. Ny. Neuwald Illés ut. Hetilap. Évi ára 12 K.

A Banktisztviselő. Szerk.-tul. Nagy Béla. Ny. Hedvig Imre. Havi 2 szám. Évi ára 10 K.

Benoid. Szerk. Lészay Ottó. Ny. (Arad) Aradi ny. r.-t. Havi 2 szám. Évi ára 4 K, száma 20 f.

Cementmunkás. Szerk. Szentes Gy. Kiadja Gál Lajos. Ny. «Világosság». Kétheti lap. Évi ára 24 K.

Csemege Ujság. Der Delikatessenhändler. Szerk.-tul. Lenkei Zsigmond. Ny. «Pázmáneum». Heti. Évi ára 12 K, száma 40 f.

A Fürkésző. Szerk.-tul. Visegrádi Ivor. Ny. «Bercsényi» ny. Havi 2 szám. Ára 10 f.

A Gazda. Főszerk. Dohy Gábor. Fel. sz. Róna Sándor. Ny. Wellesz Béla. Hetilap. Évi ára 12 K.

Gépészek Lapja. Szerk. Bergendy Szilveszter. Ny. «Gépész» kiadóhivatala ny. Félhavi. Évi ára 4 K.

Gyorsírás. Szerk.-tul. Váczy Mihály. Ny. Heisler és Kószol. Havi 2 szám. Évi ára 2-50 K, száma 12 f.

Hétről-Hétre. Szerk. Fejérváry Ervin. Ny. «Urania». Hetilap. Évi ára 6 K, száma 10 f.

Időszaki kimutatás a ragadós állatbetegségek állásáról a m. szt. korona országaiban. Periodische Nachweisung... Szerk.-tul. «a m. kir. földművelésügyi miniszter». Ny. «Pallas». Heti.

Katonai Tudósító. Szerk. Kállay Aladár, társtulajdonosa Simon Vilmos. Ny. «Uránia». Félhavi. Évi ára 10 K.

Kávéházi Alkalmazottak Szaklapja. IV. évf. (Előbbi címe: Magyarországi Szállodai, Éttermi és Kávéházi Alk. Szakl.)

Kereskedelmi Ujság. Szerk. Simon Rezső. Kiadók Kuhárszky és Társai. Ny. «Anglo-ny.» Heti. Évi ára 12 K, száma 25 f.

Kirakatrendezés és Építészet. Szerk. Augusztiny Oszkár (fel.) és a tul. Tóth Ede. Ny. Barcza József. Havi 2 szám. Évi ára 10 K, száma 50 f.

Kovácsok Lapja. Szerk. Morva Rezső. Ny. a «Gépész» kiadóhiv. Félhavi. Évi ára 4 K.

Közegészségügy. Főszerk. dr. Klász Pál, szerk. dr. Dóczy Imre. Ny. Wodianer F. és fiai. Félhavi lap. Évi ára 10 K.

Közélelmezés. Szerk. Hell Lajos. Ny. Bruckner Gyula. Hetilap. Évi ára 4 K.

Közgazdasági Közvélemény. Fősz. Fodor Oszkár, fel. sz. ifj. Ágai Adolf. Ny. (Ujpest) «Szabadság» ny. Havi 3 szám. Évi ára 20 K.

Közgazdasági Reform. Szerk. Roger Pál. Ny. «Haladás» kny. Hetilap. Évi ára 16 K, száma 40 f.

Közgazdasági Tudósító. Szerk. tul. Mészáros Tivadar. Ny. «Bercsényi» ny. r. t. Havi 2 szám. Évi ára 10 K.

Küzdelem. (Előbbi címe: Fuvározó Munkás.) Szerk. Tarczai Lajos. Tul. egy bizottság. Ny. «Világosság». Havi 2 szám. Évi ára 6 K 60 f., száma 30 f.

Lakatosok Lapja. Szerk. Morva R. Ny. «Gépész» kiadóhiv. ny. Félhavi. Évi ára 4 K.

A Magánalkalmazott. VIII. évfolyam. (Egybeolvadt a Kereskedelmi Alkalmazottak Lapjából, A Magántisztviselőből és a Nagykeresk.

- Alklm. L.-ból.) Szerk. Pfeifer Sándor. Ny. «Világosság». Félhavi. Évi ára 4 K 80 f., száma 20 f.
- Magyar Gazda.** Szerk. Steiner Kálmán és Hollós István. Tul. Guttenstein Arthur. Ny. Hirth és Kardos. Hetilap. Évi ára 12 K.
- Magyar Jogélet.** Főszerk. dr. Gál Jenő, fel. Kónyi József. Ny. «A Nap» ny. Hetilap. Évi ára 20 K.
- Magyar Kelmefestő Ujság.** Szerk. Csikós Ádám; a tul. lapbizottság képviselője Körösi János. Ny. Auer József és fia. Heti. Évi ára 12 K.
- A M. Kir. Kereskedelmi Múzeum Külkereskedelmi Hírei (Körlevelek).** Ny. Márkus Samu.
- Magyar Nőegyesületek Lapja.** Szerk.-tul. özv. Zempléni Gyuláné. Ny. «Jókai» ny. Félhavi. Évi ára 12 K.
- Magyar Tejgazdaság.** Szerk. -tul. Ehrlich Ferencz. Ny. Kürschner Testv. Félhavi lap. Évi ára 10 K, száma 40 f.
- Magyar Vadász.** Szerk. -tul. Huszár János. Ny. «Bercsényi» ny. Félhavi. Évi ára 24 K.
- Nagybirtok.** Szerk. tul. Ereký Károly. Ny. «Athenaeum». Havi 2 szám. Évi ára 20 K, száma 1 K.
- Országos Iparlap.** Szerk. dr. Gerő Ernő. Ny. Auer József. Félhavi. Évi ára 8 K.
- Orsz. Vásári Lap.** Landes Marktblatt. Főszerk. dr. Weiner Lajos, fel. sz. Szabolcsi Mihály, a hiv. részé Engländer Ferencz. Kiadja: Ipartársulat. Ny. «Urania». Heti. Évi ára 16 K, száma 40 f.
- Pénzügyi és Kereskedelmi Lapok.** Szerk. tul. Molnár Ernő és Wirtschafter Ernő. Ny. Pless Ignác. Kétheti. Ára évi 20 K (!), száma 30 f.
- Pénzügyi, Kereskedelmi és Ipari Hetiszemle.** Szerk. Ádám Árpád. Tul. ny. (Palánka) Csernicsek Imre. Heti. Évi ára 12 K, száma 12 f.
- Szállodai és Éttermi Segédek Szaklapja.** IV. évf. (Előbbi címe: Magyarországi Szállodai, Éttermi és Kávéházi Alkalmazottak Szaklapja.)
- Pósta és Közlekedés.** Szerk.-tul. dr. Geszti Sándor. Ny. (Monor) «Pestvárm. kny.» Havi 2 szám. Évi ára 20 K, tisztviselőnek 10 K.
- Sport-Kritika.** Szerk. tul. Jeges Sándor. Ny. Hirth és Kardos. Legalább heti 1 szám. Évi ára 20 K, száma 20 f.
- Sport-Szemle.** Szerk. Sebestyén Pál. Tul. ny. Rózsa és Schwartz. Heti. A rendes kiadás évi ára 10 K, a versenykiadásé 12 K, együtt 20 K. Száma: r. k. 20 f., v.-k. 10 f.
- Start.** Szerk.-tul. attyai és itráchi Péterffy István. Ny. «Globus». Heti és versenynap előtti számokban. Évi ára 20 K, száma 12 f.
- Tánczmesterek Közlönye.** Szerk. tul. Dénes Mór. Félhavi. Évi ára 10 K, száma 50 f.
- Textilipar.** Szerk. maróthi Fürst László (fő), dr. Redner Hugó (fel.), dr. Schreyer Jenő. Tul. Lenkei Zsigmond újságvállalata. Ny. «Hala-dás» kny. Hetilap. Évi ára 16 K, száma 40 f.
- Útépítő Munkás.** Strassenbauarbeiter. Szerk. Laib István, tul. Laufer Károly. Ny. «Világosság». Kétheti lap. Évi ára 4 K, nem munkásnak 10 K. Összesen: 44.

VIDÉKEN.

- Az Aradi Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye.** Szerk. Sármezey Endre. Tul. az Egylet. Ny. «Aradi ny. r.-t.» Félhavi. Évi ára: tagnak 4, másnak 6 kor., száma 30 f.
- Aradi Színházi Ujság.** Szerk.-kiadó: Bruckner Lajos. Ny. Ladányi Izsó «Corvina» ny. Napilap. ra havonta 1-20 kor., száma 6 f.
- Belföldy Jockey.** (Monor.) Szerk. Weisz Károly. Ny. (Bpest.) «Világosság». Félhavi. Évi ára 20 kor.
- Diósgyőr és Vasgyári Hirlap.** (Új Diósgyőr.) II. évf. (Előbbi címe: D. és Vgy. Szemle.)
- Iparosok, Gazdálkodók és Kereskedők Lapja.** (Czegléd.) Szerk.-tul. egy bizottság, élén Szöllősy Ernő, Lugosi Ferencz. Ny. Sárík Gyula. Hetilap. Évi ára 6 kor., száma 10 f.
- Jásznagykunszolnokmegyei Népoktatás.** (Szolnok.) Szerk. Csikós József, Tóth István. Tul. ny. Róth Dezső. Hetilap. Évi ára 6 kor.
- Magyar Fapiacz.** (Nagyvárad.) Szerk. Adler Jakab. Tul. Adler Elek és Tsa. Ny. (Élesd) Sándor Mór. Havi 2 szám. Ingeny.

Magyar Igazságügyőr. (Csikszereda.) Szerk. Zöldy Lajos. Ny. Szvoboda Miklós. Félhavi. Ára 8 kor.

A Mozi. (Czepléd.) Szerk. Szirmai Aladár. Tul. ny. Sárk Gyula. Heti 3 szám. Száma 4 f.

Mozi-Ujság. (Békéscsaba.) Szerk.-tul. Balla Sándor. Ny. «Békésm. Függelenség» ny. Megj. «meghatározatlan időközben». Száma 10 f.

A Munkás. (Türkeve.) Szerk. Laskás Mihály. Kiadó: Munkás-Kör. Ny. Daróczy Antal. Száma 10 f.

Pozsonyi Színházi Ujság. Főszerk. dr. Reisz Gyula, fel. Sztankovits János. Ny. Alkalay A. és Fia. Napi-lap. Száma 10 f.

Szabók Lapja. (Kispest.) Szerk.-tul. Bergendy Szilveszter. Ny. (Bpest) Morva Rezsőné. Félhavi. Évi ára 5 kor., száma 20 f.

Szamosvölgyi Vasút Hiv. Lapja. (Dés.) Nyom. Demeter és Kis. Heti.

Szatmári Gazda. Szerk. Világossy Gáspár. Tul. «Szatmárn. Gazd. Egyes.» Ny. Nemes András. Heti-lap. Tagoknak ingyen, különben évi ára 6 kor.

Színházi Ujság. (Győr.) Szerk. «Nemo». Tul. Belföldy Sándor. Ny. Nitsman József. Napi. Évi ára 6 kor., száma 6 f.

Színházi Ujság. (Gyula.) Szerk.-tul. ny. Szedő E. Heti 3 szám. Egész évadra ára 1-20 kor., száma 6 f.

Színházi Ujság. (Nagyvárad.) Szerk. tul. Szász Endre és Incze Ernő. Ny. Neumann Vilmos. Heti. Egész évadra ára 5 kor., száma 10 f.

Színházi Ujság. (Szabadka.) Szerk. Rehorovszky Jenő. Tul. ifj. Oblát Károly. Ny. Szántó Lajos. Napi. Egész évadra ára 6 kor., száma 2 fillér.

Színházi Ujság. (Szarvas.) Szerk.-tul. Feleki Adolf. Ny. «Turul». Dóka Gyula. Napi. Egész évadra ára 2 kor., száma 4 f.

Tisztviselő-Ujság. Szerk. dr. Gál Lajos. Tul. ny. Krausz és Fischer Félhavi. Évi ára 10 kor., száma 50 f.

A Törvény. (Simánd.) Szerk. tul. Mészky Ferencz. Ny. (Arad) «Aradi ny. r. t.» Heti-lap. Évi ára 6 kor., száma 10 f.

A Törvényház. (Ujvidék.) (Előbbi címre: A Törvényházból.) Szerk.

dr. Medveczky Imre. Tul. ny. Ivkovits György. Heti-lap. Évi ára 4 kor.

Variette Ujság (sic!) (Kecskemét.) Szerk. Földváry Ferencz. Tul. ny. Spitzer Vilmos. Napi. Egész évadra (6 óra) 3 kor.

Vásárhelyi Tudósító. (Hódmezővásárhely.) Szerk. Jungbert László. Ny. (Szeged) Endrényi Imre. Gazdáknak ingyen.

Összesen: 25.

VIII. Vegyes tartalmú, nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

Budapesti Útmutató. Szerk. Ádám Árpád. Tul. ny. (Palánka) Csernics Imre. Heti-lap. Ingyen.

Felvidéki Hírek. Pozsony-, Nyitra- és Bars megyei Híradó. Szerk. tul. Szabó Lajos; fiókiadóhiv. (Nyitra) «Felsőmagyarorsz. Hirlapvállalat». Ny. (Nyitra) Kapsz G és Kramár V. Heti-lap. Évi ára 12 K, száma 24 f.

Hétfői Közlöny. Szerk. Halmi Árpád (fel.), Nemes Leo. Ny. Pollacsek B. Évi ára 12 K (!), száma 4 f.

Közérdek. Főszerk. dr. Csillag Sándor, fel. sz. Iván Kornél. Ny. «Jókai» ny. Havi 3 szám. Évi ára 8 K, száma 20 f.

Magyar Hirmondó. Szerk. Odri Vilmos (fel.), Herczeg Bernát és Laszk Manó. Ny. Pollacsek B. Heti. Évi ára 10 K.

Az Út. Szerk. Iván Kornél. Ny. Auer József és Fia. Heti-lap. Évi ára 10 K, száma 20 f.

Összesen: 6.

VIDÉKEN.

Alsó-Temes. (Temeskubin.) Szerk.-tul. dr. Kiss Károly. Ny. (Versecz) Neumann H. Heti. Ára?

Bácsalmás és Környéke. Szerk. dr. Mészáros Miksa. Tul. ny. Horváth Mátyás. Heti-lap. Évi ára 7 K, száma 4 f.

Bánffyhungadi Hirlap. Szerk. Bón-géri Géza. Tul. ny. Ábrahám M. Heti-lap. Évi ára 8 K, száma 20 f.

Beéli Tudósító. Szerk.-tul. Ehrlich Elemér Ákos. Ny. (Gyoma) Kneer Izidor. Megjelenik alkalmilag. Ára?

- Békéscsaba és Vidéke.** Főszerk. dr. Tarján Tibor, fel. sz. Bihari Sándor. Tul. ny. Tevan Adolf. Hetilap. Évi ára 6 K, száma 10 f.
- Békésvármegyei Ellenzék.** (Gyula. A Békésvármegyei Ellenzék és Békésvármegye egyesüléséből.) «II. évf.» Főszerk. Tábit Mihály, fel. sz. dr. Simonka György. Kiadja a szerkesztőség. Ny. «Corvina» ny. Heti 2 szám. Évi ára 10 K, száma 10 f.
- Budafoki Hírlap.** Szerk. tul. Fodor Ernő. Ny. (Bpest) «Corvina». Heti. Évi ára 6 K, száma 12 f.
- Budafok-Tétényi Lapok.** (Budafok.) Főszerk. dr. Lukács Imre, fel. sz. Szeremley Lajos. Kiadja B.-T. Lapkiadó R. T. Ny. (Bpest) Pollacsek B. Heti. Évi ára 5 K, száma 10 f.
- Czeglédi Kis Ujság.** Szerk. Székely Márton. Tul. egy bizottság. Ny. Sárík Gyula. Napilap. Évi ára 8 K, száma 2 f.
- Drávavidék.** (Barcs.) Szerk. Zsoldos Géza. Ny. Szilágyi Gy. Hetilap. Évi ára 10 K, száma 20 f.
- Északkelet.** (Szatmárnémeti.) Szerk. Csomay Győző. Tul. ny. «Északkeleti ny.» Heti. Évi ára 4 K, száma 10 f.
- Fehérgyarmati Hírlap.** Szerk. tul. dr. Magyarádi Boross Lajos. Ny. «Kossuth» ny. Heti. Évi ára 8 K.
- Felvidéki Hírek.** (L. a Budapesten megjelenők közt.)
- Hétfői Híradó.** (Kolozsvár.) Szerk. tul. Longi A. István. Ny. Ajtai K. Albert. Évi ára 6 K.
- Jászárokszállás és Vidéke.** Szerk. dr. Ürményi József (fel.) és Meleghegyi Miklós. Tul. ny. Nigrinyi Ferencz. Hetilap. Évi ára 8 K, száma 16 f.
- Kecskeméti Hírlap.** Főszerk. dr. Hollós Kálmán, fel. Róth Béla. Tul. a szerkesztőség. Ny. Spitzer Vilmos. Heti. Ára 5 K, vidékre 6 K, száma 4 f.
- Kecskeméti Polgár.** Főszerk. Mócza János, fel. Farkas Ignác. Tul. ny. Fischl Dávid. Hetilap. Évi ára 8 K, vidékre 10 K, száma 20 f.
- Kecskeméti Ujság.** Főszerk. dr. Kovács Pál, fel. dr. Réthy Gyula. Ny. G. Fekete Mihály. Napilap. Évi ára 8 K, vidékre 14 K; száma 2 f.
- Komáromi Híradó.** Szerk. - tul. ny. Freisinger M. Heti. Évi ára 8 K, vidékre 10 K, száma 12 f.
- Közérdek-Szövetkezés.** (Kisp.) Szerk. tul. Végh Mihály. Ny. Fischhof Henrik. Hetilap. Évi ára 5 K, száma 20 f.
- Mezőberényvidéki Hírlap.** Szerk. ifj. Domanek István (fel.) és Jankó János. Ny. «Hungaria». Heti. Évi ára 8 kor., száma 16 f.
- Mezőség.** (Mocs.) Szerk. tul. dr. Hajdú Dezső. Ny. (Marosvásárhely) Benkő László. Kétheti. Évi ára 6 kor., száma 24 f. (Előbbi címe: **Mezőségi Hírlap.**)
- Monor és Vidéke.** Szerk. tul. Kunéry Kálmán. Ny. (Czegléd) Sárík Gyula. Heti. Évi ára 8 kor., száma 20 f.
- Nyírbátor és Vidéke.** Szerk. Rudas László. Tul. dr. Mandel Károly. Ny. Friedmann Lipót. Hetilap. Évi ára 8 kor., száma 20 f.
- Piski és Vidéke.** Szerk. Gutt Ágoston. Tul. saját vállalat. Ny. Laufer Vilmos. Hetilap. Évi ára 8 kor., száma 16 f.
- Piskii Híradó.** Szerk. Nuszbaum Lajos. Tul. saját váll. Ny. Laufer.
- Somogyi Ujság.** (Kaposvár.) Szerk. tul. Poór Sándor. Ny. Gerő Zsigmond. Heti. Évi ára 8 kor., száma 20 f.
- Soroksári Hírlap.** Fel. szerk. Tábori Jenő. Tul. a szerkesztőség. Ny. (Bpest) Pollacsek B. Heti. Évi ára 6 kor. Német melléklapja: **Illustriertes Sonntags-Blatt.**
- Szarvas és Vidéke.** (Szűnetelés után, XVIII. évf., mint a **Szarvasi Lapok** folytatása.) Szerk. dr. Sámuel Károly. Ny. Sámuel Adolf. Hetilap. Évi ára 8 kor., száma 16 f.
- Szarvasi Hir.** Szerk. Csanády László. Tul. ny. Staffel János. Heti két szám, vasárnap **Don** ó élcz-mellék-lappal. Évi ára 8 kor., száma 10 f.
- Széchenyitelepi Hírlap.** Szerk. Huszár József és a lapbizottság. Kiadja a Sz.-t. Társaskör nevében Németi Elemér. Ny. «Haladás» ny. Tagoknak ingyenes, különben: évi ára 6 kor., száma 10 f.
- Szécsényi Hírlap.** Szerk. dr. Szőke Jenő. Tul. ny. Glattstein Rudolf. Heti. Évi ára 8 kor., száma 16 f.
- Szegedi Néplap.** (Év elején címe még: **Alsótanyai Néplap.**) III. évf.

Szerk.-tul. Rényi Imre. Ny. Endrényi Lajos. Félhavi. Ára 2 kor., száma 2 f.

Tab és Vidéke. Szerk. Esztegar László. Tul. ny. (Kaposvár) Kéthelyi Miksa. Hetilap. Évi ára 8 kor., száma 10 f. — Folytatása: **Tabi Ujság.** Szerk. Noszlopy Tivadar, **Tasnád.** Szerk. dr. Somogyi Endre. Tul. ny. (Nagykároly) A anyák és Tóth. Hetilap. Évi ára 8 kor., lelkészek, tanítók, jegyzők számára 5 kor., száma 20 f.

Ujkécske és Vidéke. Szerk. Sztankó Albert és Filó József. Tul. ny. (K.-Félegyháza) Politzer V. Hetilap. Évi ára 6 kor., száma 12 f.

Ujpesti Napló. Szerk. - tul. Miklós Móríc és Negyedi Szabó Béla. Ny. Csanády. Heti. Évi ára 6 kor., száma 10 f.

Ujvidéki Napló. Fel. szerk.-tul. dr. Tibor Dezső; szerk. Csernyei Mór. Ny. Fuchs Emil és Tsa. Heti. Évi ára 7 kor., száma 8 f.

Polgárok Lapja. (Nagykároly.) Szerk. Darabánt András. Ny. Manyák és Tóth. Heti. Évi ára 2-40 kor., száma 10 f. (Megszűnt.)

Polgárok Lapja. (Nagykároly.) Szerk. tul. Pozsonyi Gábor. Ny. «Petőfi» ny. r.-t. Heti. Évi ára 3-60 kor., vidékre havi 10 f. több.

Összesen : 40.

IX. Hivatalos lap.

VIDÉKEN.

Vármegyei Híradó. A kisküküllő-várm. jegyzők hiv. lapja. (Dicső-szentmárton.) Főszerk. Kerekes Géza, fel. Kúti Béla. Tul. ny. «Erzsébet» ny. (Dosztál Kálmán). Heti. Évi ára 6 kor., száma 10 f.

Összesen : 1.

X. Hirdetési lap.

XI. Melléklapok.

BUDAPESTEN.

Családi Kör. Szerk. Buday Aladár. Tul. ny. «Pázmáneum.» Hetilap.

(Főlapja : **Nagy-Magyarország, Magyar Néplap.**)

Összesen : 1.

VIDÉKEN.

Dongó. (Főlapja : **Szarvasi Hir.**) Szerk. Csanády László. Tul. ny. Staffel János. Száma külön 6 f. Összesen : 1.

XII. Alkalmi lapok.

BUDAPESTEN.

Észak. Szerk. ? Ny. Franklin-Társulat.

Kupaktanács. Szüreti Ujság. Szerk. «a kupak», kiadják «a budapesti vasgyűrők». Ny. «Világosság». Ingyen.

Nagy-Dob. Szerk. Dóda Béla. Kiadta az Orsz. Közp. Kath. Legényegylet. Ny. Rózsa Kálmán és neje. (Farsangi szám.)

Összesen : 3.

VIDÉKEN.

Alkalmi Híradó. (Ujpest.) Szerk. Bocskor Demeter. Ny. Fuchs Antal.

Bohémia. (Győr.) Szerk. dr. Fischer Gyula. Ny. «Pannonia». Ára 10 f.

A Fiaszkó. (Győr.) Fel. szerk. Porond. Kiadótul. a Győri Jótékony Nőegylet. Ny. «Pannonia». Megjel. jan. 16. Ára ?

A Gyermeekért. (Nagybecskerek.) Szerk. Somfai János. Ny. Pleitz Fer. Pál. Ára ? Megjel. máj. 9, 10.

Hadsereg. Házassági folyóirat. (Szeged.) Szerk. «Pittreich». Kiadó «Kis Kass». Ny. Engel Lajos. Megj. febr. 27.

Kassai Orfeum. Szerk. Gerő Andor. Tul. a «Széchenyi» kioszk. Ny. László Béla, jul. 17.

Mosonvármegye. (Magyaróvár.) Szerkesztő ? Kiadó ? Ny. Ligeti István (febr. 23.) 20 f.

Óvoda. (Kőszeg.) Szerk.-tul. : «volt óvoda-hallgatók». Ny. Rónai Frigyes (Feigl Gyula) febr. 6., ára 40 f.

Röpke Lapok. (Marosvásárhely.) Szerk. Waldapfel Emil. Kiadta : «Transsylvania-Orfeum. Ny. Benkő L. (április).

Segítség. (Békéscsaba.) Szerk. Németh István és Gulyás József; kiadja saját bizottság. Ny. «Békésmegyei Függ.» ny. (ápr).

Sróf. (Adar.) Szerk. «a srófos eszűek». Kiadják: «a kik bevették». Ny. (B.-Gyula) Dobay János. Ára 20 f.

Szenzáció. (Miskolc.) Szerk. «Nekeresd Tőhötöm». Kiadta az Izr. Nőegylet. Ny. Klein és Ludwig (decz. 10.).

Ujság. (Lugos.) Szerk. Szenes Miksa. Kiadó: «Concordia» kert. Ny. ? Ára 25 f.

Vasgyűrő. (Kassa.) Szerk. «Rozsdás». Kiadta «Vasas». Ny. Koczányi Béla (febr. 6.).

Összesen : 14.

Többsz nyelvű lapok.

BUDAPESTEN.

Csemege Ujság. Der Delikatessenhändler. Magyar és német.)

Időszaki kimutatás a ragadós állatbetegségek állásáról a m. szt. korona országaiban. Periodische Nachweisung über den Stand der Tierseuchen in den Ländern der hlg. ung. Krone. (M. és n.)

Orsz. Vásári Lap. Landes-Marktblatt. (M. és n.)

Útépítő Munkás. Strassenbauarbeiter. (M. és n.)

Összesen : 4.

VIDÉKEN.

Soroksári Hirlap. Német mellék-lapja: **Illustriertes Sonntags-Blatt.**

Összesen : 1.

II. Német nyelvűek.

a) Politikai tartalmú.

VIDÉKEN.

Bauernbund. Aug. óta új címe: **Deutsch-ungarischer Bauernbund.** (Bonyhád.) Szerk.-tul. Betnár Béla. Ny. Höninger József. Hetilap. Évi ára 4, ill. 10 kor.

Die Zeitung. (Temesvár.) Szerk. ny. Kartjé Mihály. Napi. Évi ára 8-40 kor., száma 2 f.

Összesen : 2.

b) Nem politikai tartalmúak

BUDAPESTEN.

Die Uhren- und Edelmetall-Industrie. (Bécs.) Szerk. Leopold Winter. Ny. (Budapest) Auer József és Tsa.

Összesen : 1.

VIDÉKEN.

Donau-Handels-Zeitung. (Pozsony.) Szerk. Sztrizs J., tul. dr. Moldovan Dénes. Ny. Alkalay A. Heti. Ára 12 kor., száma 10 f.

Evangelischer Glaubensbote für die Zips. (Késmárk.) Szerk.-tul. (Sztrázsa) Koch A. Ny. Sauter Pál. Kétheti. Száma 4 f.

Frisch gestimmte Aeolsharfe. (Beszterce.) Ny. Botscher Tivadar. Alkalmi lap.

Kirchliche Blätter. (Nagyszében.) Szerk. dr. Schuller G. A. Tul. ny. Drottlev József. Heti. Évi ára 10 kor.

Neue Lugoser Zeitung. Szerk.-tul. Anwender Henrik. Ny. «Gutenberg» ny. Száma 20 f.

Der Süden. (Abbazia.) Szerk. - tul. Kreutzer A. Ny. (Fiume) Mohovich E.

Összesen : 6.

III. Szerb nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

БРБЛВІІІА. (Versecz.) Szerk. Vaszilyevits Pera. Ny. Petka-Pavlovits Milán. Havi 3 szám. Évi ára 5 kor.

НОВИНЕ. (Zombor.) Szerk.-tul. ny. Bajits P. Vlad. Hetilap. Évi ára 3 kor.

НОВО ПОЗОРИШТЕ. (Ujvidék.) Szerk. Gruits, Jován. Ny. Matosevits. Napilap. Egész évadra ára 2 kor., száma 8 f.

Összesen : 3.

V. Román nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

Bănatul. (Lugos.) Szerk. - tul. Constantin Neda. Ny. «Gutenberg». Havi 2 szám. Évi ára 3 kor., száma 6 f.

Legia. (Simánd.) Szerk. Mészky,
Francise. Ny. (Arad) «Tribuna»
(Nichin és Tsa). Összesen : 2.

szövetkezet. Havi 2 szám. Évi ára
2 kor.

Összesen : 1.

V. Tót nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Zornička, novinky pre naše dietky.
Szerk. Strýčko Miloš. Tul. ny. saját

VIDÉKEN.

Slovenský Máj. (Pozsony.) Szerk.
Chrobačinský Jan. Ny. (Holics) J.
Malovaný.

Összesen : 1.

Statisztikai összefoglalás.

Magyar nyelvű hírlapok:

		Megszűntek	Ujak	Különbözet	
I. Politikai napi:	Budapest	—	3	—	3
	vidéken ...	7	8	+	1
II. Politikai heti:	Budapest	8	5	—	3
	vidéken ...	10	7	—	3
III. Vegyestartalmú képes:	Budapest	1	—	—	1
	vidéken ...	—	—	—	1
IV. Vallás- és tanügyi:	Budapest	4	6	+	2
	vidéken ...	1	5	+	4
V. Szépirod. és vegyestart.	Budapest	—	—	—	—
	vidéken ...	—	2	+	2
VI. Humorisztikus:	Budapest	1	5	+	4
	vidéken ...	2	9	+	7
VII. Szaklapok:	Budapest	34	44	+	10
	vidéken ...	28	25	—	3
VIII. Nem politikai:	Budapest	2	6	+	4
	vidéken ...	32	40	+	8
IX. Hivatalos:	vidéken ...	—	1	+	1
X. Hirdetési:	—	—	—	—	—
XI. Vegyes melléklapok:	Budapest	—	1	+	1
	vidéken ...	—	1	+	1
XII. Alkalmi lapok:	Budapest	3	3	—	—
	vidéken ...	14	14	—	—
Összesen Budapest		53	33	—	20
vidéken ...		94	112	+	18
Együttvéve ...		147	145	—	2

Nem magyar nyelvűek:

		Megszűntek	Ujak	Különbözet	
Német:	politikai, vidéken ...	2	1	—	1
	nem politikai, Budapest	4	1	—	3
	vidéken ...	4	6	+	2
Szerb:	nem politikai, vidéken ...	2	3	+	1
Tót:	nem politikai, Budapest	1	1	—	—
	vidéken ...	3	—	—	3
Román:	politikai, vidéken ...	1	—	—	1
	nem politikai, vidéken ...	4	2	—	2
Összesen Budapest		5	2	—	3
vidéken ...		16	2	—	4
Együttvéve ...		21	16	—	5
Végösszeg ...		168	161	—	7

II.

Folyóiratok.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

A) *Megszűnt folyóiratok.*

I. Magyar nyelvűek.

Állami Népoktatás. (Csongrád.) Kétheti lappá vált.
Az Atléta. (Budapest.)
Badacsony és Vidéke. (Badacsony.)
Bádogosok és Szerelők Havi Értesítője. (Budapest.)
Czipésziparosok Szemléje. (Budapest.)
Család és világ. (Budapest.)
El a pálinkával. (Budapest.)
Építőipari Értesítő. (Miskolcz.)
Evangeliumi énekesek Lapja. (Budapest.)
Fehérneműtisztító Munkások Szaklapja. (Budapest.)
Férfi Divat. (Budapest.)
Férfiszabók Tanácsadója. (Budapest.)
A Fiumei Magyar Kör Értesítője. (Fiume.)
Földmívelési Értesítő Gazdasági Szemléje. (Budapest.)
A Hadsereg. (Arad.) Kétheti lappá vált.
Hajnal. (Budapest.)
Hangszerkészítők Szaklapja. (Budapest.)
Helyi Iparvédelem. (Bács.)
Az Idő. (Szeged.)
A Jövő. (Budapest.)
Kocsigyártó Ipar. (Budapest.)
Köszölgák Szaklapja. (Budapest.)
A Lakatos. (Budapest.)
A Magyar Fogtechnikus. (Budapest.)
Magyar Grafikus. (Budapest.)
Magyarországi Borbély- és Fodrászsegédek Szaklapja. (Budapest.)
Nagybecskereki Értesítő. (Nagybecskerek.)
Nagykereskedelmi Alkalmazottak Lapja. (Budapest.)

Népakarat. Társadalmi és politikai havilap. (Budapest.)
Népszövetség. (Nagytarna.)
Növényteni Közlemények. (Budapest.) Folytatódik Botanikai Közlemények czimen.
Odontotechnikai Közöny. (Bpest.)
Az Országos Rabbiegyesület Havi Közönye. (Nagykanizsa.)
Otthon. (Budapest.)
Otthonunk. (Budapest.)
Paedagogiumi Ifjuság. (Budapest.)
Pótfüzetek a Természettudományi Közönyhöz. (Budapest.) Kétheti lappá vált.
Szamosujvár Szemlézője. (Szamosujvár.)
Személyszállító Munkás. (Budapest.)
Szemléltető Oktatás. (Budapest.)
Természettudományi Közöny. (Budapest.) Kétheti lappá vált.
Törekvés. (Nagytapolcsány.)
Tűzoltók és Mentők Szakközönye. (Budapest.)
Új Élet. (Marosvásárhely.)
Új Kor. (Budapest.)
Unitárius Közöny. (Kolozsvar.)
Vasuti Album. (Szolnok.)
A Vegyészeti Munkás. (Budapest.)
Világítási Munkások Szaklapja. (Budapest.)
Világosság. (Máramarossziget.)
Zalogházi Értesítő. (Budapest.)

II. Idegen nyelvűek.

Ahavat Cion. (Máramarossziget.)
Dennica. (Liptószentmiklós.)
Die freie Warte. (Wien—Pozsony.)
Kazateľňa. (Rózsahegy.)
Praktický včelár. (Rózsahegy.)
Der Reisekromer. (Sopron.)
Slovenský Obzor. (Szokolca.)
Die Weltwirtschaft. (Sopron.)

B) Új folyóiratok.

I. Magyar nyelvűek.

Állattenyésztési Szemle. Szerk. Kerpely Béla. Szombathely. Ny. «Vasvármegye» nyomdavállalat. I. évf. 1909. Havi. Ára 12 kor.

Az Aranyműves. A budapesti arany- ezüstművesek és rokonszalmák munkásainak hivatalos lapja. Szerk. Rosenblüh Jakab. Budapest. Ny. Fried és Krakauer. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor 40 fill.

Barsi Gazda. Köz- és mezőgazdasági szakközlöny. A «Barsvármegyei Gazdasági Egyesület» hivatalos lapja. Szerk. Levatic László. Léva. Ny. Schulcz Ignác. I. évf. 1910. Havi. Ára 4 kor.

Bibliai Utmutató. Szerk. Harsányi Pál. Gyoma. Ny. Kner Izidor. I. évf. 1909. Megjelenik évenként 4-szer. Ára 5 kor.

Budapesti Pinczéregylet. Hivatalos közlöny. Szerk. Faragó Dezső. Budapest. Ny. Világosság kny. r.-t. I. évf. 1909. Havi. Ára 3 kor 60 fill.

Diákvilág. A magyar keresztény diákmozgalom közlönye. Szerk. Victor János. Budapest. Ny. Spitzer Sándor. Komárom. I. évf. 1909. Havi. Ára 1 kor.

Egyesült Erővel. A Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének és a sz.-et alkotó egyesületek legtöbbjének hivatalos közlönye. Szerk. Rosenberg Auguszt és Szemere Ilona. Budapest. Ny. Számmer Imre. Székesfehérvár. I. évf. 1909. Megjelenik évenként 10 szám. Ára 3 kor.

Erdészeti Ujság havi szemléje. Szak- és társadalmi lap az erdészeti és vadászati személyzet részére. Szerk. Podhradszky Emil. Szászsebes. Ny. Szászvárosi kny. r.-t. XIII. évf. 1909. Havi. Ára 9 kor. 60 fill.

Euterpe. Zenemű-ujdonságok közlönye. Szerk. Molitor Oszkár. Budapest. Ny. Eberle József és társa. I. évf. 1909. Évenként 3 szám. Ára ?

Felsőgöd és Környéke. Társadalmi és közgazdasági közlöny. Szerk. Heyek Ede. Felsőgöd. Ny. Thália

kny. Budapest. I. évf. 1909. Havi. Ára 3 kor.

Festők Szaklapja. Szerk. Széll Mihály. Budapest. Ny. Világosság kny. VI. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.

Gondviselés. A szövetkezeti ügy és a közjótékonyág szolgálatában álló társadalmi szaklap. Szerk. Paur Ödön. Budapest. Ny. Pátria kny. I. évf. 1909. Havi. Ára ?

Gyakorló Gyorsíró. A Gabelsberger-Markovits-rendszer szerint. Szerk. Bajusz Károly. Budapest. Ny. Pesti knyomda r.-t. I. évf. 1909. I. évf. Havi. Ára 3 kor.

Gyógytár adás-vételi Tudósító. Szerkeszti ? Budapest. Ny. Fried és Krakauer. I. évf. 1909. Havi. Ára ?

Háztartás. A Háztartás fogyasztási szövetkezet lapja. Szerkeszti ? Szombathely. «Vasvármegye» nyomdavállalat. II. évf. 1909. Havi. Ára 1 kor. 20 fill.

Hadtörténelmi Közlemények. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti Szendrei János. Budapest. Ny. Franklin-társ. XI. évf. 1909. Megjelenik évnegyedenként. Ára 10 kor.

Ipartesületi Értesítő. Az Ipartestületek Országos Szövetségének közlönye. Szerk. Dóczi Sámuel. Budapest. Ny. «Európa» kny. I. évf. 1909. Megjelenik negyedévenként. Ára 1 kor.

Iparvédelem. A «Tulipán Szövetség Magyar Védőegyesület» hivatalos közlönye. Szerk. Csongor György. Budapest. Ny. Stephaneum. V. évf. 1909. Havi. Ára 10 kor.

Kassavidéke. Balneologiai, turisztikai és idegenforgalmi képes folyóirat. Szerk. Kemény Lajos. Kassa. Ny. Werfer Károly. X. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.

Kert és Gazdaság. Kertészek és Kertgazdák Országos Szöv. hivatalos lapja. Szerkeszti ? Szeged. Ny. Engel Lajos. I. évf. 1909. Havi. Ára 3 kor.

Könyvipar. A sokszorosító ipar érdekeit szolgáló szaklap. Szerk. Augenföld M. Miksa. Budapest. Ny. Légrády testv. I. évf. 1909. Havi. Ára ?

- Közélelmezés.** Élelmiszerkereskedelmi szaklap. Szerk. Hell Lajos. Budapest. Ny. Bruckner Gyula. I. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.
- Közlemények Szepestvárm. mult-jából.** Szerk. Förster Jenő. Lőcse. Ny. Reiss J. T. I. évf. 1909. Megjelenik negyedévenként. Ára 6 kor.
- Közművelődési Értesítő.** A Veszprémmegyei Magyar Közművelődési Egyesület hivatalos tudósítója. Szerk. Zsigmond János. Veszprém. Ny. Egyházmegyei kny. I. évf. 1909. Megjelenik? Tagoknak ingyen.
- Magyar Gyógypedagógia.** Szerk. Berkes János. Budapest. Ny. Bichler J. I. évf. 1909. Megjelenik évenként 10-szer. Ára 10 kor.
- Magyar Gyorsiró.** Szerk. Bantler Odön. Budapest. Ny. Heisler és Közöl. XXII. évf. 1909. Havi. Ára 5 kor.
- Magyar Méhészek Lapja.** Szerk. Donáth Aladár. Janakfalva. Ny. Láng József Nagyváradon I. évf. 1909. Megjelenik kéthavonként Ára 4 kor.
- Magyar Szénujság.** Szerk. Vámos Fülöp. Budapest. Ny. Révay és Salamon. I. évf. 1909. Havi. Ára 10 kor.
- A Munkás.** A szociáldemokrata munkáspárt hiv. lapja. Szerk. Laskai Mihály. Turkeve. Ny. Daróczy Antal. I. évf. 1909. Havi. Ára 1 kor.
- Műszaki Szemle.** Szerk. Lázár Albert és Gergely Vilmos. Budapest. Ny. Bercsényi ny. I. évf. 1909. Havi. Ára 8 kor.
- Ne csüggedj el.** Szerk. Pesti János. Budapest. Ny. Rothberger és Weisz. I. évf. 1909. Havi. Ára 70 fill.
- Nemzeti Függetlenség.** A 48-as radikális szocialista párt hivatalos lapja. Szerk. Kozárovits Kálmán. Budapest. Ny. Uránia kny. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor.
- Népakarát.** Szociáldemokrata közlöny. Szerk. Gyikos Mihály. Losonc. Ny. Világosság kny. Budapest. Ny. I. évf. 1909. Havi. Ára 5 kor.
- Népjog.** A nőgrádi szociáldemokrata párt politikai és gazdasági közlönye. Szerk. Gyikos Mihály. Losonc. Ny. Világosság kny. Budapest. Ny. II. évf. 1909. Havi. Ára 5 kor.
- Az Országos Birói és Ügyészi Egyesületek Értesítője.** Szerk. Márkus Dezső. Budapest. Ny. Franklin-társ. I. évf. 1909. Megjelenik évenként 6-szor. Ára 4 kor.
- Az Országos Hajós Szövetség Központi Értesítője.** Szerk? Budapest. Ny. «Globus» r.-t. kny. 1909. Megjelenik? Ára? Tagoknak ingyen.
- A Pannonia Evezős Club Értesítője.** Szerk. Zádor Béla. Budapest. Ny. Károlyi György. I. évf. 1909/10. Havi. Ára?
- Polgárok Lapja.** Közérdekű havi lap. Szerk. Thurner Albert és Tanódy Endre. Szatmár. Ny. Szabadsajtó kny. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor. 40 fill.
- Posta és Táviró Tarifák.** Szerk. Várad Aladár. Budapest. Ny. Markovits és Garai. I. évf. 1908/9. Megjelenik negyedévenként. Ára 2 kor.
- Országos Fogászati Közlöny.** A Budapest székesfővárosi fogtechnikusok ipartestületének és a Fogtechnikusok Országos Szövetségének hivatalos lapja. Szerk. Barna Izidor. Budapest. Ny. Uránia kny. I. évf. 1909. Megjelenik? Ára 12 kor.
- Postaügyi Közlöny.** Ismeretterjesztő havi folyóirat. Szerk. Énekes Zsigmond. Pozsony. Ny. Angermayer Károly I. évf. 1909. Havi. Ára 6 kor.
- Pozsonyi Értesítő.** Szerk. Pichler H. Lajos. Pozsony. Ny. Angermayer Károly. I. évf. 1909. Évenként 10 száma jelenik meg. Ára 2 kor.
- Radikális Ellenőr.** A magyar egyetemi és főiskolai ifjúság érdekeit szolgáló társadalmi folyóirat. Szerk. Kovásznai Gábor. Budapest. Ny. Bercsényi kny. r.-t. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor.
- Szabadalmi és Védjegy-Jog Tára.** Szerk. Elek Béla. Budapest. Ny. «Bíróági Szemle» kny. I. köt. 1909. Havi. Ára 16 korona.
- Széchenyi-telepi Közlöny.** Társadalmi és közgazdasági lap. A «Széchenyi-telepi Polgári Kör» hiv. közlönye. Szerk. Eichenwald Lajos. Rákospalota. Ny. Goldschmidt testvérek. I. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.
- «Szent Erzsébet» háziipari műintézet és a Jézus Szent Szíve Paizs kiadóhivatala havi közle-**

- ménye. Szerk. Auffenberg József. Budapest. Ny. Naftáli Á. I. évf. 1909. Havi. Ára ?
- A Szikviz- és Szénsavipar Lapja.** Szerk. Hoffmann Géza. Budapest. Ny. Schmelcz és Misner. I. évf. 1909. Havi. Ára 6 kor.
- Szövetkezeti Értesítő.** Az általános fogyasztási szövetkezet hivatalos közlönye. Szerk. Peidl Gyula. Budapest. Ny. Világosság kny. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor.
- A Társadalmi Múzeum Értesítője.** Szerk. és kiadja a társadalmi múzeum. Budapest. Ny. Posner Károly Lajos és fia. I. évf. 1909. Megjelenik évenként 6-szor. Ára 4 kor.
- Tokaji Bor.** Szerk. Hegedüs Sándor. Tokaj. Ny. Fränkel Dezső. I. évf. 1909. Megjelenik negyedévenként. Ára ?
- Uj Élet.** Társadalomtudományi művészeti és szépirodalmi folyóirat. Szerk. Kézai Simon. Szeged. Ny. Dugonics kny. r-t. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor.
- Vasut-sok Lapja.** A magyar szent korona országai vasutas szövetsége pozsonyi kerületének hivatalos értesítője. Pozsony. Ny. Alkalay Adolf és fia. I. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.
- Világposta — Bélyeghírlap.** Bélyeggyűjtők szaklapja és szépirodalmi közlöny. Szerk. Abonyi Zsigmond. Temesvár. Ny. Moravetz testvérek. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor.
- II. Idegen nyelvűek.**
- Archivum zoologicum.** Szerk. Pete Cs., Madarász Gy. és Csiki E. Budapest. Ny. Hornyánszky Viktor. I. köt. 1909. Megjelenési ideje határozatlan. Ára 25 kor.
- Bănăţul.** Foe socială, culturală, industrială şi economică. Szerk. Neda Konstantin. Lugos. Ny. Husvéth és Hoffer. I. évf. 1909. Havi. Ára 3 kor.
- Bulletin officiel de l'union internationale contre le duel et pour la protection de l'honneur.** Szerk. Gergely Ede. Budapest. Ny. Pesti Lloyd kny. 1909. Megjelenik ? Ára ?
- Educatorul.** Organ oficial al Reuniunii învăţătorilor din Eparhia Caransebeşului. Szerk. Bizerea P. Oravicza. Ny. Progresul ny. I. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.
- Von der Heide.** Monatschrift für Kultur und Leben. Szerk. Orendi-Hommenau Viktor. Temesvár. Ny. Délmagyarországi kny. I. évf. 1909. Havi. Ára ?
- Monats-Berichte der pädagogischen Landes-Bibliothek, und des Museums für Lehrmittel.** Szerkeszti az orsz. pädagogiai könyvtár. Budapest. Ny. Franklin-társ. I. évf. 1909. Megjelenik negyedévenként. Ára ?
- Das Neue Europa.** Kiadja Blaskovich Sándor. Budapest. Ny. Révay és Salamon. 1909. Havi. Ára ?
- Der Polizeihund.** Organ des österr.-ungar. Polizeihund-Vereins. Szerk. Harbauer Károly. Wien. Ny. Röttig Gusztáv és fia Sopronban. I. évf. 1909. Havi. Ára 3 kor. 60 fill.
- Průdy.** Revue mladého slovenska. Szerk. Klimáček Sándor. Budapest. Ny. Parička János Rózsahegyen. I. évf. 1909. Havi. Ára 6 kor.
- Răvaşul.** Revistă culturală ilustrată. Szerk. Dăianu Elie. Kolozsvár. Ny. «Carmen» kny. VII. évf. 1909. Havi. Ára 10 kor.
- Sv. Adalbert.** (Vojtech.) Mesačník na obranu katolíckej viery. Szerk. Buday József. Pozsony. Ny. Kath. irod. és nyomdai r-t. I. évf. 1909. Havi. Ára 75 fill.
- Živý Kresťan.** Szerk. Jamarik Pál. Modor. Ny. Rohacssek Simon. I. évf. 1909. Havi. Ára 20 cts.

Statisztikai adatok összefoglalása.

Magyar nyelvű folyóiratok :

	Megszüntek	Ujak	Különbözet
Budapesten	46	57	+ 11
Vidéken	32	20	— 8
Együttvéve... ..	78	77	— 1

Nem magyar nyelvűek :

		Megszüntek	Ujak	Különbözet
Német :	Budapesten	—	2	+ 2
	vidéken ...	2	2	— —
Francia :	Budapesten	—	1	+ 1
Román :	vidéken ...	—	3	+ 3
Tót :	Budapesten	—	1	+ 1
	vidéken ...	4	2	— 2
Héber :	vidéken ...	1	—	— 1
Latin :	Budapesten	—	1	+ 1
Összesen	Budapesten	—	5	+ 5
	vidéken ...	6	7	+ 1
Együttvéve... ..		6	12	+ 6
Végösszeg		84	99	+ 15

FÜGGELÉK.

A magyar nyelvű hirlapok és folyóiratok statisztikája 1780-tól 1909-ig.

ID. SZINNYEI JÓZSEF nyomán.

Az első magyar hirlap 1780 jan. 1-én jelent meg Pozsonyban (Rát Mátyás *Magyar Hirmondó-ja*). Budapesten 1788 okt. 8-án, szerdán indult meg az első magyar rendes hirlap *Magyar Merkurius* címmel, hetenként kétszer járt és Paczkó Ferencz betűivel nyomtatott Pesten. A második lap Pesten az 1806 jul. 2-án keletkezett *Hazai Tudósítások*: szerk. Kulcsár István. Ez volt az első magyar hirlap, mely 4-rét alakban jelent meg és hosszabb életű volt.

1830-ban 10 magyar hirlap és folyóirat jelent meg.

1840 elején 26 magyar lap volt hazánkban.

1847-ben 33.

1848—49-ben 86 magyar hirlap jelent meg.

1850 elején 9 lap adatott ki magyar nyelven.

1854 márcz. 5-én, mikor a *Vasárnapi Ujság* megindult, ezzel együtt 20 magyar hirlap és folyóirat jelent meg.

1861 elején, midőn az első évi rendes hirlapkimutatást a *Vasárnapi Ujság* közli, 52 volt a magyar hirlapok és folyóiratok száma.

1862-ben...	65	1886-ban...	516
1863-ban...	80	1887-ben...	539
1864-ben...	70	1888-ban...	561
1865-ben...	75	1889-ben...	600
1866-ban...	81	1890-ben...	636
1867-ben...	80	1891-ben...	645
1868-ban...	140	1892-ben...	676
1869-ben...	163	1893-ban...	699
1870-ben...	146	1894-ben...	735
1871-ben...	164	1895-ben...	806
1872-ben...	198	1896-ban...	801
1873-ban...	201	1897-ben...	1100
1874-ben...	208	1898-ban...	1207
1875-ben...	246	1899-ben...	1103
1876-ban...	240	1900-ban...	1132
1877-ben...	268	1901-ben...	1156
1878-ban...	281	1902-ben...	1216
1879-ben...	321	1903-ban...	1262
1880-ban...	368	1904-ben...	1330
1881-ben...	356	1905-ben...	1615
1882-ben...	412	1906-ban...	2292
1883-ban...	427	1907-ben...	2069
1884-ben...	482	1908-ban...	2059
1885-ben...	494	1909-ben...	2056

hirlap és folyóirat jelent meg magyar nyelven.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Elsősorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, IV., *Ferencziek-tere* 2. A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—17. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1906-ban. I. A magyar hírlapirodalom, Zászló Jánostól. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Horváth Ignácztól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 10 fillér. Kiegészítik: *A hazai hírlapirodalom 1907-ben, illetve 1908-ban és 1909-ben. I. Hírlapok, Kereszty Istvántól. II. Folyóiratok, Horváth Ignácztól.* Egy-egy füzet ára 50 fillér.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an ; prix du volume
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs.

Nouvelle série. XVIII. volume. III-e
livraison. Juillet—Sept. 1910.

SOMMAIRE.

	Page
Dr. Paul Gulyás. Le plan de la nouvelle bibliothèque municipale	193
Eugène Vértessy. Les manuscrits de Charles Hugo à la Bibliothèque du Musée Nat. Hongrois	214
Dr. Paul Gulyás. Contributions à la littérature sur la comète de 1680. (Première partie, avec trois vignettes)	242
Indicateur officiel. La Bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans le II ^e trimestre de 1910	263
La bibliothèque de l'Académie Hongroise des Sciences en 1909	267
Littérature. Paul Kersten: Der exakte Bucheinband. Par le <i>dr. Paul Gulyás.</i> — Dr. Paul Gulyás: Les bibliothèques populaires de Paris et de Londres. Par <i>Ch. d'I.</i> — Catalogue de la bibliothèque de l'école polytechnique de Budapest. Par <i>Σ.</i>	269
Revue des périodiques étrangers	276
Ignace Horváth. La littérature bibliographique hongroise dans le premier semestre de 1910	280
Notices. Léopold Delisle †. (<i>Σ.</i>) — Dr. Louis Katona †. (<i>Gl.</i>) — Nominations à la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois. — Voyages d'étude des bibliothécaires du Musée Nat. Hongrois. — La bibliothèque d'un juge de comitat au XVIII ^e siècle. (<i>Benjamin Zsoldos.</i>) — Sur l'histoire des relieurs de Kassa. (<i>Coloman Timár.</i>) — Un hébraïsant hongrois inconnu. (<i>Dr. Arthur Marmorstein.</i>)	283
Changements dans l'état des imprimeries en Hongrie mai—août 1910	288
Supplément. Les journaux et périodiques hongrois en 1909	1—20

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

XVIII. KÖT. 4. FÜZET. ÚJ FOLYAM 1910. OKTÓBER-DECZ.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

*1910. évi folyam * IV. füzet.*

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1910.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Melich János. Heyden Sebald «Gyermeki beszélgetéseinek» krakkai töredéke. (Egy melléklettel és két szövegekőzti hasonmással)	289
Dr. Áldásy Antal. A brüsszeli nemzetközi levéltári és könyvtári kongresszus. (Első közlemény)	300
Dr. Gulyás Pál. Az 1680. évi üstökösjárás irodalmához. (Befejező közlemény, egy szövegekőzti hasonmással)	317
Dr. Zambra Alajos. Metastasio-kéziratok a Nemzeti Múzeum könyvtárában	329
Dr. Szabó Ervin. Az új fővárosi közkönyvtár dolgában... ..	338
Dr. Gulyás Pál. Az új fővárosi közkönyvtár körül	352
Tárca. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára az 1910. év III. negyedében	359
Szakirodalom. Bellai József: A Temesvár városi könyvtár czímjegyzéke. III. Ism. 2. — Kudora Károly: Jogi könyvtár. Ism. <i>Horváth Ignác</i> . — I. van den Gheyn: Cronicques de Charlemaine. Ism. <i>Gerevich T.</i> — Jahrbuch der Bücherpreise. III. IV. évf. Ism. <i>Dr. Gulyás Pál.</i> — Zeitschrift des österr. Vereins für Bibliothekswesen. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i>	363
Külföldi folyóiratok szemléje. Deutsche Literaturzeitung. XXX. 33—36., 39. — La bibliophilie. XII. 3—6. — Le bibliographe moderne. XIII. 75—77. — Revue des bibliothèques XX. 4—9. — The library Journal. XXXV. 7—9. — Zeitschrift des österr. Vereins für Bibliothekswesen. I. 1—2. — Zeitschrift für Bücherfreunde. Új f. XII. 4—6. — Zentralblatt für Bibliothekswesen. 6—8.	374
Horváth Ignác. A magyar bibliografiai irodalom az 1910. év III. évnegyedében	377
Vegyes közlemények. A 42-soros Gutenberg-biblia hasonmás-kiadása. (G. P.) — A mai bőrkötések borítóanyagáról. (G. P.)	380
Változások a magyarországi nyomdáknál 1910. szeptember—november hónapokban	383
Név- és tárgymutató	385

HEYDEN SEBALD «GYERMEKI BESZÉLGETÉSEI»- NEK KRAKKAI TÖREDÉKE.

DR. MELICH JÁNOSTÓL.

(Egy melléklettel és két szövegközi hasonmással.)

Az a mű, a melyben a legrégebb nyomtatott összefüggő magyar szöveg található, Heyden Sebald «Puerilium colloquiorum formulae» cz. latin-német-lengyel-magyar nyelven megjelent könyve. A könyv latin-magyar szövegét Dézsi Lajos adta ki ezzel a címmel: «Heyden Sebald Gyermeki beszélgetéseinek latin-magyar szövege 1531-ből. Adalék Sylvester János irodalmi működéséhez. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta dr. Dézsi Lajos. Budapest, 1897.» (Különlenyomat csekély változtatásokkal az «Irod. tört. Közl.»-ből.)

A következő sorok megértéséhez Dézsi dolgozatából ezeket kell tudnunk: 1. Heyden Sebald «Puerilium colloquiorum formulae» cz. művének első, latin-német kiadása Dézsi szerint 1528-ban jelent meg. Ezt követte egy latin-német lengyel, majd később egy latin-német-lengyel-magyar átdolgozás. — 2. A négynyelvű, magyar részt is tartalmazó átdolgozás *először* 1531-ben jelent meg Krakkóban, Viator Jeromos nyomdájában. Ennek a műnek *egyetlen példánya*, a melynek azonban az A, A₂ és I₂ jelzetű levelei hiányzanak, megvan a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Orsz. Könyvtárában; könyvtári jegye RMK. 5. — 3. A krakkai Jagello-egyetemi könyvtár *XII. b. 87.* jegy alatt «Heyden Sebald Formulae puerilium colloquiorum. Cracoviae, 1531.» czímmel őriz egy töredéket, a mely Heyden művének négynyelvű kiadásából való s a melyet könyvtárlából fejtettek ki. A töredék négy levélből áll, jelzetük B, B₁ B₁₁ + 1 (lásd a mellékletet). E töredék Heyden egyetlen ismert, magyarnyelvű kiadásával sem egyezik s Dézsi-nek az a nézete róla, hogy talán az 1531. évben megjelentnek a javított kiadása.

A mikor Dézsi értekezése megjelent, részletes ismertetést írtam róla a Magyar Nyelvőr XXVI. és a Magyar Könyvszemle Új folyamának V. kötetében. Ez ismertetéseimben két dologra fektettem súlyt: *a)* újabb adatokkal azt igyekeztem bizonyítani, hogy Heyden művének magyarra fordítója valóban Sylvester János volt; *b)* nyelvi bizonyítékok alapján annak a nézetemnek adtam kifejezést, hogy *Heyden művének Krakкаи Töredéke a legrégibb magyar nyomtatott könyv*, a mennyiben ennek hamarabb kellett napvilágot látnia, mint az 1531. évi, Heyden legrégibbnek tartott magyar kiadásának.

Cikkemet aztán így fejeztem be: «A legrégibb meglevő nyomtatott magyar szöveg tehát a Krakкаи Töredék. Vajha a nézetet minél előbb egy teljes példány előkerülésével erősíthetnők meg». (Magyar Könyvszemle, új foly. V. 30 l. és lásd még M. Nyr. XXVI. 403.)

Az elmúlt nyáron Krakkóban voltam s ott magyar könyvészeti dolgokat tanulmányoztam. Így akadt a kezembe a most megjelenő Estreicher-féle nagy alfabetikus katalogus (cízime: Bibliografia polska 140.000 druków — Polnische Bibliographie. Jahrhundert XV. bis XVIII. Alphabetisch geordnet von Dr. Karl Estreicher Krakau, 1891., eddig megjelent az A—P, I—XIV. kötetben), a melyben Heyden neve alatt olyant olvastam, a miből a fentebbi kérdés végleges eldöntését reméltem. E katalogusban ugyanis Heyden-ről ez van (magyar fordításban):

«HEYDEN SEBALD Nürnbergből (1488, + 1562). Puerilium Colloquiorum Formulae pro primis Tyronibus per Sebal dum Heyden ex comicorum Campo hinc inde collecte jam denuo Germanico Polonico ac Ungarico ideomata... (Végén:) Cracoviae apud Hieronymum Vietorem Anno M.DXXVII. (1527). mense Augusto. 8-rétben, 38 számozott levél. Ajánlás: «Puerio Ludovici Decii filiolo... Anselmus Ephorinus».

A mi irodalmunk rég tudja, mert Estreicher annak idején személyesen is közölte tudósainkkal, műveiben meg mindig emlegette, hogy Estreicher szerint Heyden legrégibb magyar kiadása *1527-ből* való. Személyes közléseiben azt is tudatta Estreicher, hogy ez a kiadás a szentpétervári Csász. Nyilvános Könyvtárban található. (V. ö. Magyar Könyvszemle, régi foly. IV. 172.) Feltűnő azonban, hogy ezt a szentpétervári példányt sem

Dézi Lajos (V. ö. Heyden Seb. 14.), sem pedig e sorok írója a legszorgosabb kutatás után sem tudta megtalálni. Dézi Bičkoffal, az illető könyvtár igazgatójával kerestette, nekem Petroff Alexej tanár volt segítségemre, de az ő válasza is az, hogy ilyen könyv a szentpétervári Csász. Könyvtárban nincs. De nem valószínű, hogy ilyen könyv egyáltalában van, a következő okokból:

a) Estreicher ez 1527. évi kiadást olyan címmel közli, a mely nem egyezik a régebben közölt címmel (lásd Magyar Könyvszemle IV. 172 l.). Az Estreicher által adott cím egy késői kiadás után készültnek látszik.

b) Feltűnő, hogy e kiadásról azt állítja, hogy 38 számozott levélből áll, holott Heyden előttünk ismert régi kiadásai nem számozva, hanem ívjelző betűkkel ellátva jelentek meg.

c) Heyden első, latin-német része először 1528-ban jelent meg, ennél fogva a belőle készült átdolgozás nem jelenhetett meg 1527-ben.

Mindezek alapján az a meggyőződése, hogy Estreicher közlésében valami hiba van.

Az, a minek Estreicher művében azonban megörültem, nem az 1527. évi kiadásról való hiráda volt, hanem az, a mit az 1531. évről mond. Erről ugyanis a nevezett katalogusban folytatólag ez van (magyar fordításban):

«Ugyanaz (értsd: Heyden Sebald műve...) lengyelül, németül, latinul és magyarul. Cracoviae, apud Hieronymum Vietorem. Anno M.D.XXXI. (1531). Cum gratia et privilegio. 8 rétbén. Lásd Szabó K., Régi Magyar Könyvtár, 1. lap. Példány van belőle a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában és Wilnoban». E közlés szerint tehát a mi múzeumi csonkapéldányunk nem unicum, mert van belőle *Vilna*-ban is egy példány. Minthogy közelebb-ről nincs megmondva, milyen vilnai könyvtárban található meg a nevezett könyv, a katalogus jelenlegi szerkesztőjétől, Estreicher Stanislaw egyetemi tanártól, Estreicher K. fiától kértem felvilágosítást. Estreicher St. azt a felvilágosítást adta nekem, hogy édesatyja Vilnában csakis egy magánkönyvtárban, az úgynevezett Evang. Synodalis könyvtárban dolgozott, nyilvános könyvtárba édesatyját az oroszok, lengyel ember letére, nem engedték be. A könyvnek tehát Vilnában az Evang. Synodalis

könyvtárban kell lennie. Sajnos, hogy ezt a példányt mindezekig a nevezett könyvtárból nem sikerült megkapnom. Egy orosz ismerősöm kereste a nevezett könyvtárban e művet, de nem találta meg. Válaszában azt írja nekem, hogy e mű sem a vilnai Evang. Synodalis könyvtárban, sem pedig a vilnai Nyilvános Könyvtárban (Publičnaja Biblioteka) nem található fel. Mindazonáltal nekem erős a hitem, hogy ezúttal Estreicher nem tévedett s a művet tovább kerestetem.

Addig is azonban, míg ez a vilnai példány előkerül, szükségesnek tartom, hogy Heyden legrégibb magyar szövege, az ú. n. Krakкаи Töredék hasonmásban is közzététessék. Közzé kell tennünk azért is, mert, mint említettem, nézetem szerint *ez a legrégebbi nyomtatott magyar szöveget tartalmazó nyomtatványunk*. Hogy ez a Krakкаи Töredék régibb az 1531. évi kiadásnál, azt régibb és újabb bizonyítékaim alapján a következő sorokban igyekszem valószínűvé tenni.

Bizonyításom abból fog állani, hogy a Krakкаи Töredék szövegét minden szempontból összevetem az 1531. évi kiadás megfelelő szövegével. A két szöveg ugyanis nem mindenben egyezik s ép ez eltérésekből lehet a Krakкаи Töredék régibb voltára következtetni.

A) Eltérések a latin-magyar szövegben, a melyeknek semmi különösebb bizonyító erejük nincs:

B₁ lp.: *Thavozzal—Thawozzal*¹ | *wirradotth—virradotth* | *Nondum—Non dum* | *somnolentior—sumnolentior* | *Ewethpelyehnel—Eweth pelyehnel* || B₁₁ lp.: *Mayd—Maid* | *thyged—thiged* | *keolthelekefel—keoltelekefel* || B₁₁₁ lp.: *byzonyawal—bizon yawal* | *Tyzenkettheo—Tyzenkettheodyk* || B₁₁₁₁ lp.: *veelle—weelle*.

B) Eltérések a magyar-latin szövegben, a melyek azt bizonyítják, hogy az 1531. évi kiadás a Krakкаи Töredékkel szemben gondatlan kiadás:

B₁ lp.: *ynkaabb—ynkaabh* || B₁₁ lp.: *Ennye nagy—Enne nagygy* | *hora—hora* | (semmi)—*il* | *Alkolmas—Alkomas* | G (Horam

¹ Az A) B) C) alatti idézetekben az elől álló adat mindig a Krakкаи Töredék adata, az utána következő a Dézsi által kiadott 1531. évi kiadásból való.

előtt)—*H* || *B*₁₁₁ lp.: *H* (Quotam és Quota előtt)—*K* (hibásan) |
J—(semmi Duodecima előtt) | *H*, *I*, *H*—*K*, *K*, *K* (hibásan) |
in—*ad* | *K*—*R* || *B*₁₁₁₁ lp.: *eggy*—*eogy* | *haznalz*—*gaznalz* |
K (Quam, Quid előtt; Do előtt hiányzik)—*L*, *L*, *L* (hibásan).

E *B*) csoport alatt felsorolt eltérések túlnyomó részben az 1531. évi kiadás sajtóhibái. E sajtóhibákat kétféleképp lehet magyarázni; mondhatjuk, hogy a Krakкаи Töredék a javított kiadás (ezt mondta Dézsi Lajos is) az 1531. évből, de állíthatjuk azt is, hogy az 1531. évi egy régibb kiadásnak, a Krakкаи Töredéknek a megrontott újabb kiadása. Hogy e két felfogás közül melyik a helyesebb, azt a *C*) és a *D*) pont alatt felhozott érvek döntik el.

C) Nyelvjárási eltérések az 1531. évi kiadás és a Krakкаи Töredék magyar szövegében:

Heyden Sebald latin-német könyvét magyarra Erdösi Sylvester János fordította. Ezt a nézetet először Rómer Flóris, a mű első felfedezője mondta ki s Toldy Ferencz az 1531. évi kiadást 1875. febr. 17-én a M. Tud. Akadémiának úgy mutatta be, mint Erdösi Sylvester J. szellemi termékét. Hogy a latin szöveget magyarra Sylvester fordította, azt Ballagi Móron kívül már akkor is mindenki valószínűnek tartotta. Ballagi ugyanis kétséghívta, hogy magyar ember Heyden művének következő helyét: «Oppido laetor» így fordíthassa: «Igen örülöm», már pedig Heyden 1531. évi kiadása magyar szövegében *örülöm* (V. ö. Dial. VII., XXIV.) van *örülök* helyett. Ballagi ellenvetése azonban nem ellenvetés; Ballagi nem tudta, a miről ma ki-kki meggyőződhetik a Nyelvtört. Szótárból, hogy a régi magyar nyelvben az *örülni* igét transitív értelemben is használták. Ime egy példa a sok közül: A Lányi-kódex című magyar nyelvemlék 357. lapján ezt olvassuk (Nyelvemléktár VII. 380.):

«Ewrwlze zerelmes atyamfya hogy az keresthyen hytbe halz meg felelyen *Erwlek*, Erwlse hog' ez regulas zerzetbe halz meg' Mong'on *erwlem*...»

Az *örülöm* tehát nem akadály Erdösi Sylvester szerzőségének, annyira nem, hogy Dézsi, Heyden 1531. évi szövegének kiadója értekezésének már a címében is azt mondja, hogy dolgozata «adalék Sylvester János irodalmi működéséhez».

Ha tehát Heyden magyar szövege Erdösi Sylvester-től való, nyelvileg e szövegnek egyeznie kell Sylvester Új-testamentoma nyelvével. A részletes összehasonlítás im itt következik:

α) Sylvester J. Új-testamentomában a kérdő *ě* szócska *kivétel nélkül i* alakban van (olv. *i* vagy *í*). A Krakкаи Töredékben és az 1531. évi kiadásban ez van:

Krakкаи Töredék	1531. évi kiadás
<i>Hallodi</i> serkenyfel	<i>Hallodi</i> serkenyfel
Nem <i>zygyenledy</i> the zamaar	Nem <i>zygyenlede</i> the zamaar
<i>Hallodi</i> myth thyzewnk	<i>Hallode</i> myth thyzewnk.
<i>Hallodi hallodi</i> maragy megh	<i>Hallode hallode</i> maragy megh.
Chak ennyben sem <i>enghecczy</i>	Chak ennyben sem <i>engheccze</i> .

Az összehasonlítás eredménye ez: A Krakкаи Töredékben a kérdő *e* mindig *i* (írva *i*, *y*), tehát úgy, mint Sylvester más műveiben, ellenben az 1531. évi kiadásban az *i* mellett *e* is van, a mely Sylvester más műveiben *sohasem* fordul elő.

β) Sylvester a *lesz* igét így ragozza: *líszek, lísz, líszen, lügen*; ugyanígy ragozza a *tesz* igét is. A tárgyalt nyomtatványokban ezt találjuk:

Krakкаи Töredék	1531. évi kiadás
Ymmar mayd elseo <i>lyzen</i>	Ymmar mayd elseo <i>lezen</i>
Hallodi myth <i>thyzewnk</i>	Hallode myth <i>thyzewnk</i>
Wayha ez ygaz <i>lygyen</i>	Wayha ez ygaz <i>lygyen</i>
Hytethmeth adom hyw <i>lyzek</i>	Hytethmeth adom hyw <i>lyzek</i> .
Hogy the hytethlen nem <i>lysz</i>	Hogy the hytethlen nem <i>lysz</i> .

Az összehasonlítás mutatja, hogy a Krakкаи Töredék teljesebben egyezik Sylvester Új-testamentoma nyelvével, ellenben az 1531. évi kiadásban olyan hangalakban is előfordul a *lesz* (V. ö. *lyzen—lezen*), a milyen Sylvester más műveiben nincs.

γ) Trócsányi Zoltán «A XVI. századbeli nyomtatványok *e*-jelölései» (Budapest, 1908. Különnyomat a Nytud. Közl. 38. kötetéből) cz. dolgozatában kimutatta, mikor használ Erdösi Sylvester *í*, mikor *ę* s mikor *ê* jegyet a zárt *é*-ből lett *í*, a zárt *é* és a nyílt *é* jelölésére. A Krakкаи Töredék és az 1531. évi kiadás *í*-ző nyelvjárásban vannak megszerkesztve, akárcsak Sylvester más művei. Irodalmi *é* helyén *í* van a következő

esetekben: *Kyrlek—Kyrlek*¹ | *thyged—thiged* | *kyrlek—kyrlek* | *Miyrth—Miyrth* | *fiylz—fiylz* | *kethsygh—kethsygh* | *miyrth—miyrth* | *Bezidem—Bezydem* | *ewressyghem—ewressyghem*. Csak egy esetben van eltérés s az ez:

Krakkai Töredék

1531. évi kiadás

Myth *zygyenlenyk*

Myth *zegyenlenyk*.

Az összehasonlítás mutatja, hogy az irodalmi, eredeti zárt *é* helyén a Krakkai Töredékben épúgy van *i* hang (írva *i—y*), mint Sylvester műveiben, ellenben az 1531. évi kiadásban *i* mellett *e* is van, a mi nem Sylvester nyelve.

Különösen fontos azonban, ha az irodalmi *é* helyén álló *í*-t az idő- és módjelekben figyeljük meg. Ki van mutatva, hogy Sylvester a praeteritumban és a feltételes módban a tárgyas ragozású magashangú (pl. *szeretni*), valamint az *ikes* igéket (pl. *esküdni*) a következőkép ragozta:

szeretím	szeretním	esküvím	eskünním
szeretíd	szeretníd	esküvíl	eskünníl
szereté	szeretné	esküvék	eskünnék
szeretők	szeretnők	esküvínk	eskünnínk
szeretítek	szeretnítek	esküvítek	eskünnítek
szereték	szeretnék	esküvének	eskünnének ²

Az alanyi ragozású praeteritumban pedig az első személyben *i* van, Sylvesternél tehát: *szeretík*. E ragozás olyan következetesen van meg Sylvester műveiben (lásd Magy. Nyelv. V. 345. Trócsányi Z. cikkkét), hogy ellene való vétség egyetlen egyszer sem fordul elő. S mit látunk a Krakkai Töredékben és az 1531. évi kiadásban?

Krakkai Töredék

1531. évi kiadás

Myth *zygyenlenyk*

Myth *zegyenlenyk*.

Hogy *kelynk* yly hamar

Hogy *klenek* yly hamar

Vtolsoth *hallyk*

Utolsoth *hallek*.

Myth *fogadnyk* fel

Myth *fogadnyk* fel.

¹ Az első adat a Krakkai Töredékből, a második az 1531. évi kiadásból való.

² Itt jegyzem meg, hogy Dévai Biró Mátyás e ragozásban az *i* helyén *é*-t, *é* helyén pedig *e*-t (nyílt hosszú *é*) használ (írva előbbi esetben *é*, utóbbiban *e*.) Lásd Melich, Orth. Vng. 19., 20. lap.

Lieber laß mich zu rhw.
 Proße eye nye gabay mie.
 Kyrlet ne haborgass.

G Non pudet te asine?

Du esel schamstu dich nicht.
 O sie nye fromass sie.
 Nlem zygyenlede the zamaar.

H Cuius me pudeat?

Wes sal ich mich schamen.
 Roge sie mam fromac
 Myth zegyenlenyk.

G In mulierum tuam stertore.

Zu schlaffen an den hellen tag.
 Spac tak dlugo na dzien
 Enne naygy ydeiyclenn alonnod.

H Quotam horam fouuit.

Wie viel Hates geschlagen.
 Wiele bilzegar.
 Baany hora wagyon.

G Iam imminet prima.

Es wird yetz eyns schlagen.
 Juz badzie ieone bil.
 Ymmar mayd elseo lezen.

G Adhuc parum dormiam.

Ich wil noch eyn kleyn schlefflin
 Jesze trofte zasne. Chum.
 Neeegh alozom eggy teweseth.

B ij

G *Quia surgis piger?*
 Sauler wiltu nicht anffstehen.
 Lemirwy nie chcess wstac
 Seorh hōgy nem fel the resth

H *Quomodo tam cito?*
 Warumb so bald.
 Czemu tak rychło.
 Hōgy klenet yly hamar.

G *Mox fuisse te exanimero.*
 Mit eim prügel willich dich bald aus
 Wnet cye obudz palica. Cffwecktē
 Mlad en thiged sothwal teoltelet fel

H *Iam surgo, paræ precor.*
 Yetz stehe ich auff ich pit werschon
 Juzcy wstaie/prosz cye sanny mie.
 Ym fel telet/haggy el tylet.
 Dumitur ad scholam.

Dialogus VII.

HANNO IOANNES.

H *Hec quid facimus?*
 Awe was thun wir?
 Ach go zynimy.
 Hallode mych rhyzeront.

I *Cur sic uoāferas.*
 Was schreistu also.
 Czemu tak wolass
 Mlyrch yl igyen tyaltaz.

Ez összehasonlításból ismét az derül ki, hogy a Krakкаи Töredék, hiven Sylvester többi műveiben való használathoz, hibátlan, ellenben az 1531. évi kiadásban *i* helyén *e* is van (írva *e*), a mi nem Sylvester nyelvéből való.

D) Eltérések a nyomdai kiállításban. A két műnek, a Krakкаи Töredéknek és az 1531. évi kiadásnak más-más a tördelése is. Hogy erről kiki meggyőződhessek, az 1531. évi kiadás *B*₁₁ levél *a*) és *b*) oldalát mellékelem facsimilében. A ki ezt a két oldalt a Krakкаи Töredék megfelelő helyével egybeveti, látni fogja nemcsak a tördelésben való különbséget, hanem meggyőződhetik az *A*), *B*), *C*) alatt mondottak helyességéről is.

Ha már most mindazt, a mit eddig a Krakкаи Töredék és az 1531. évi kiadás egymáshoz való viszonyáról mondtam, figyelembe veszem, azt kell mondanom, hogy Sylvester *nyelve érintetlenül a Krakкаи Töredékben van meg, az 1531. évi kiadásban pedig Sylvester nyelvén kívül más magyar író nyelvjárása is föllelhető*. Ezt csak úgy lehet értelmeznünk, ha azt mondjuk, hogy a *Krakкаи Töredék a régibb*, Sylvester által fordított s ő maga által sajtó alá rendezett szöveg, míg az 1531. évi kiadást e régibb kiadásból más valaki, a ki *é-ző* nyelvjárást beszélt, rendezte *újból* sajtó alá. Ha a vilnai példány előkerül s ez a példány ép, tehát címlapja is van, bizton hiszem, hogy az *újból* (= denuo) való kiadás már a címlapon is jelezve van.

Minthogy már most kiderült, hogy a *legrégibb magyar nyomtatvány a Krakкаи Töredék*, az a kérdés, melyik évből való lehet. Erre ezeket mondhatom:

Sylvester 1526 okt. 26-án a krakkai egyetem hallgatója, itt volt még 1527 máj. 3-án s valószínűen addig az ideig, a míg a wittenbergai egyetemre be nem iratkozott, a mi 1529 jul. 31-én történt, 1532-ben ismét Krakkóban volt (lásd minderre Dézsi L.: Heyden S. 9. és 10. lapját). Az eddigi megállapítás szerint, a mely azonban véglegesnek nem mondható, Heyden latin-német műve először 1528-ban jelent meg. E szerint a Krakкаи Töredék ennél az évnél régibb nem lehet. Nem lehetetlen azonban, hogy e kétnyelvű kiadást a latin-német-lengyel-magyar kiadás nem soká követte s miként Calepinus szótárában, itt is a magyar rész a lengyellel együtt egyszerre látott napvilágot, a mi akár 1528-ban, akár 1529-ben megtörténhetett.

Azt, hogy a Krakкаи Töredék 1531 (illetőleg 1533) után nem jöhetett ki a sajtó alól, még egy tipografiai dologból is következtetem. Az 1533 után megjelent Vietor-féle krakkai magyar nyomtatványokban s majd példájuk után a másutt megjelentekben is az *e* betű fordul elő (v. ö. Komjáthy Ben.: Zenth Pál levelei, Dévai: A tíz par. ¹stb., lásd Melich, Orth. Vng. 7. lp.), a mely betű az 1533-ban és 1533 előtt nyomtatott művekben nincs meg. Sylvester Új-testamentomában is előfordul az *e* a zárt *é* jelölésére (a nyílt *é*—*ê*). Heyden magyar szövegében nincs *e* betű, itt a zárt *é*-t Sylvester *ee*-vel (v. ö. a *meegh* szót), a nyílt *é*-t pedig *e*-vel jelöli (v. ö. *kethsygh*, *en*, *ewethpelyehnel* stb.). Ha a Krakкаи Töredék 1531, illetőleg 1533 után jelent volna meg, benne a Vietor-féle krakkai nyomtatványok *e*-jének, a melyet Sylvester is használt, elő kellene fordulnia. Minthogy pedig ez az *e* nem fordul elő benne, ez is támogatja azt a föltevésemet, hogy a Krakкаи Töredék az 1533., illetőleg 1531. évnél régibb nyomtatvány.

Végeredményül tehát kimondhatom a következőket:

Heyden Sebald «Formulae colloquiorum puerilium» czimű latin-német művét, melynek eddigi tudomásunk szerint leg-régibb kiadása 1528-ban jelent meg Nürnbergben, Erdősi Sylvester János fordította magyarra. Valószínű, hogy a magyar kiadás a lengyellel egyszerre jelent meg. Erdősi Sylvester fordítását, nyelvét hibátlanul a Krakкаи Töredék őrizte meg, ebből készült az 1531. évi kiadás, a mely így második kiadás. A Krakкаи Töredék 1528—1531 közt jelent meg, Sylvester életrajzi adatai alapján azonban valószínű, hogy a megjelenés éve 1528 vagy 1529. Mindezek alapján tehát állítjuk, hogy a *leg-régibb magyar nyomtatott könyv a Krakкаи Töredék*, melynek hasonmását ép ezért értekezésünkhöz mellékeljük.

A BRÜSSZELI NEMZETKÖZI LEVÉLTÁRI ÉS KÖNYVTÁRI KONGRESSZUS.

DR. ÁLDÁSY ANTALTÓL.

(Első közlemény.)

I.

Az 1910. évben Brüsszelben rendezett világkiállítás alkalmából a különböző kongresszusoknak egész sorozata tartatott a belga fővárosban, melyek sorában egy nemzetközi levéltári és könyvtári kongresszus is szerepelt. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministeriumnak 58168/1910. számú leiratával e sorok írója megbízást nyervén, hogy a m. kir. kormány és az Országos Széchényi könyvtár képviseletében e kongresszuson résztvegyen, az alábbiakban számol be a kongresszus lefolyásáról, tanácskozásairól és az ott hozott határozatokról.

A kongresszus folyó évi augusztus 28—31-ig tartotta üléseit. A résztvevők jegyzéke mintegy 400 tagot tüntetett fel, kiknek sorában a levéltári és könyvtári tisztviselők legkiválóbb képviselőivel találkoztunk. Sokan távol maradtak ugyan, de mégis mintegy 300-ra tehető azok száma, kik a kongresszus tárgyalásain személyesen résztvettek. Magyarországból e sorok íróján kívül a m. kir. belügyministerium és a m. kir. országos levéltár képviseletében dr. Döry Ferenc orsz. levéltári fogalmazó, a m. kir. igazságügyministerium képviseletében Dr. Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyministeri segédtitkár voltak jelen hivatalos minőségben. A horvát kir. kormány kiküldötte, dr. Bojničić Iván horvát országos levéltárnok, a kongresszuson nem volt jelen. Résztvett azonkívül a kongresszuson, de nem hivatalos minőségben dr. Rados Gusztáv tanár, a kir. József műegyetem könyvtárnoka.

A kongresszus ülései augusztus hó 28-án az alakuló üléssel vették kezdetüket. Az ülést Van den Gheyn jezsuita atya, a brüsszeli kir. könyvtár kézirati osztályának öre rövid üdvözlő beszéddel megnyitva, indítványára a kongresszus tiszteletbeli

elnökeivé az idegen kormányok képviselői, illetve a mennyiben az egyes kormányok több tagu küldöttséggel voltak képviselve, e küldöttségek vezetői, tiszteletbeli alelnökeivé pedig a többi kormányképviselők választattak meg. Ezen indítvány értelmében alulírott a tiszteletbeli elnökök, társai pedig a tiszteletbeli alelnökök sorában foglaltak helyet. A kongresszus elnökévé a levéltárnokok sorából dr. Muller S. az utrechti állami levéltárak igazgatója, a könyvtárnokok sorából pedig Henri Martin, a párisi Arsenál könyvtárának igazgatója, a francia könyvtárnokok egyesületének elnöke választattak meg. Főtitkárok lettek a levéltárnokok közül Cuvelier József, a brüsseli állami levéltárak helyettes osztályfőnöke, a könyvtárnokok közül Stainier Lajos a brüsszeli kir. könyvtár administrateur-inspecteurje, pénztárnokok Van der Haeghe brüsszeli állami tiszteletbeli levéltárnok és Tournour Viktor. a brüsszeli királyi könyvtár tisztviselője.

A kongresszus szervezetére nézve négy osztályra oszlott: 1. levéltári, 2. könyvtári szakosztály, 3. a levéltárak és könyvtárak kiegészítő részét képező gyűjtemények, 4. a népkönyvtárak szakosztálya. E szakosztályok elnökségét és tisztkarát a kongresszus a következőkép állapította meg:

I. Levéltári osztály. Elnökök: dr. Bailieu Pál, levéltári belső titkos tanácsos, a porosz állami levéltárak igazgatója Berlinben, Dr. A. Fruin, a middelbourgi állami levéltár levéltárnoka, Waldo Leland, az amerikai történelmi egyesület elnöke Washingtonból és Henri Stein, a franczia állami levéltárak helyettes osztályfőnöke, a franczia levéltárnokok egyesületének elnöke. Alelnökök: Julian Pas, a simancasi levéltár igazgatója, dr. Luigi Pagliai, a milánói állami levéltárak levéltárnoka, és dr. Hans Schlitter, a bécsi cs. és kir. házi, udvari és állami levéltár aligazgatója. Titkárok: Brouwers állami levéltárnok, Des Marex brüsszeli városi levéltárnok, Nelis brüsszeli állami levéltárnok, Van den Haute a brüggei állami levéltár segédőre, Vannerus az anversi állami levéltár őre és Verriest monsi állami levéltárnok.

II. Könyvtári szakosztály. Elnökök: G. Chatelain, a Sorbonne főkönyvtárnoka, Erman, a bonni egyetemi könyvtár igazgatója, Lundstedt a stockholmi kir. könyvtár első könyvtárnoka és Lange, a koppenhágai kir. könyvtár főkönyvtárnoka. Alelnökök: Dr. Roos, a gröningeni egyetemi könyvtár igazgatója, Lyster dublini könyv-

tárnok, Clement Walter Andrews, a chicagói John Crerar könyvtár könyvtárnoka és Twentyman, a board of education könyvtárnoka Londonból. Titkárok: O. Grosjean és Goffin, a brüsszeli kir. könyvtár segédőrei.

III. Szakosztály. Levéltárakkal és könyvtárakkal összefüggő gyűjtemények. Elnökök: Hauviller, az elszász-lotharingiai állami levéltárak igazgatója Metzben és Cuvelier József. Titkárok: Tourneur Viktor és Tiburghien a brüsszeli könyvtár segédőre.

IV. Szakosztály. Népkönyvtárak. Elnökök: Greve, a hágai királyi könyvtár őre, George Franklin Bowerman, a columbiai kerület nyilvános könyvtárnoka Washingtonból. Alelnökök: Farr cardiffi könyvtárnok és Fritz a charlottenburgi könyvtár könyvtárnoka. Titkár: Defrecheux a lüttichi központi népkönyvtár könyvtárnoka.

A kongresszus tisztikarának megválasztása után Henri Martin elnök rövid megnyitó beszédet mondott, melyben utalva a kongresszus feladatára, a tárgyalásra kitűzött kérdések jelentőségére és utalással arra, hogy a jelen kongresszus az első, mely a levéltárnokokat és könyvtárnokokat nemzetközileg összegyűjti, azon reményének adott kifejezést, hogy a kongresszus munkássága eredményteljes lesz és hogy sikerülni fog a kongresszust a jövőben állandósítani. Az elnöki megnyitó után a belga kormány képviselője, majd az egyes kormányok képviselői köszöntötték a kongresszust az általuk képviselt kormányok és intézetek nevében. Elsőnek dr. Schlitter beszélt a cs. és kir. közös külügyminister nevében, utána, mint a magyar kir. kormány képviselője e sorok írója üdvözölte a kongresszust, majd sorra következtek a többi kormányképviselők, így dr. Baillieu a porosz, comm. Casanova a nápolyi állami levéltár igazgatója az olasz, Tscheglow kamarás, a pétervári királyi könyvtár igazgatója az orosz kormány nevében, Dr. Schwenke, a berlini kir. könyvtár igazgatója a német könyvtárnokok egyesülete nevében és még többen. Az osztrák kormány képviselője dr. Kretschmayer Henrik tanár a kongresszuson nem lévén jelen, Ausztria részéről külön felszólalás nem történt.

A kongresszus érdemleges ülései augusztus 29-én vették kezdetüket. A kongresszus tanácskozási módjára nézve a központi bizottság már régebben úgy határozott, hogy a szakosztá-

lyok párhuzamosan tartották üléseiket. Ennek következtében e sorok írója a IV. osztály, a népkönyvtárak osztályának ülésén személyesen nem lehetett jelen, de különben is ez osztály programjának legérdekesebb pontja Stanley Jast és James Duff Brown előadása az angol municzipális könyvtárakról elmaradt, miután az előadást kísérendő vetítéshez szolgáló lemezek útközben eltörték.

A kongresszus központi bizottsága az egyes osztályokra nézve a tárgyalandó kérdések egész sorozatát állapította meg, melyek az egyes szakosztályok tárgyainak egész komplexumát felölelték. Az e kérdésekre bejelentett előadások, illetve beküldött referádák szolgálták azután a tárgyalás alapjául, megjegyezve, hogy csak azok a jelentések, referádák kerültek felolvasás és tárgyalásra, melyeknek referensei személyesen jelen voltak. Határozathozatal is csak azon indítványoknál történt, melyeknek benyújtói személyesen jelen voltak. Azon jelentések, illetve felolvasások melyeknek szerzői személyesen jelen nem voltak, a kongresszusnak csak be lettek mutatva, de nem képezték tárgyalás és határozathozatal tárgyát.

II.

A levéltári szakosztályban tárgyalásra került kérdések között első helyen állt a levéltári kiadványok kérdése. Előadója H. Nelis brüsszeli állami levéltárnok volt. A kérdést két szempontból tárgyalta: melyek azok a kiadványok, melyek közzétételére a levéltárak hivatva vannak és milyennek kell ily kiadványoknak lenni, hogy mintaképül szolgáljanak hasonló kiadványok részére.

A levéltári kiadványok között első helyen egy oly kézikönyv áll, mely az egyes országok levéltáiról, legyenek azok akár államiak, akár magánlevéltárak, a kutatóknak a szükséges felvilágosítást és úbaigazítást megadja. Egy ily kézikönyvnek magában kell foglalnia a levéltárak felsorolásán kívül a szükséges tudnivalókat azok hozzáférhetőségéről, nyitási idejükről, személyzeti viszonyaikról, valamint fel kell ölelni az egyes levéltárakra vonatkozó irodalmat is. Ilyen kézikönyvnek az egyes államok még hiányában vannak, nem bírunk egy államra nézve sem oly kézikönyvvel, mely a kívánalmaknak teljesen megfelelne. Franciaország és Németország levéltári irodalma még annyira-mennyire

kiegészíteni képes az ily irányú igényeket, előbbi az «Annuaire des Bibliothèques et des Archives de France» utóbbi az «Archivalischer Almanach» cz. kiadványnyal, de ezek sem teljesek. Közbevetőleg jegyezzük itt meg, hogy Magyarországra nézve már régebben tétetett egy kísérlet egy ily kézikönyv alkotására, mely a magyarországi köz- és magánlevéltárakról tájékoztatást nyújtson. Ez Zimmermann Ferencz nagyszombati levéltárnok munkája «Ueber Archive in Ungarn» mely az «Archiv für siebenbürgische Landeskunde» 1893. évfolyamában jelent meg és a mely minden hiánya mellett a magyarországi levéltárakra nézve valóban hézagpótló munka.

Egy ily általános tájékoztatást nyújtó kézikönyv mellett a levéltárak feladata elsősorban egy numerikus repertoriumnak elkészítése, mely akár egy egész országra, akár annak egyes részeire kiterjedőleg a levéltárak állományáról áttekintést ad. Ez a descriptiv repertorium külön tárgyalhatja az állami, községi, magán levéltárakat, vagy egyesítheti is mindezeket. Franciaországban a francia közoktatásügyi ministerium által 1903-ban kiadott Etat général par fonds des archives départementales legjobban közelíti meg azt a célt, amelyet egy ily descriptiv repertoriumnak szolgálnia kell. Belgium is bír egy ilyen munkával, a mely azonban nem jelent meg önállóan, hanem 1903 óta a Revue des Bibliothèques et Archives de Belgique egyes kötetekben elszórtan jelent meg, a melyeknek egyesítése egy kézikönyvben szerfelett kívánatos volna. A városi levéltárakról szóló ily descriptiv repertoriumnak legjobb mintaképét Warschauer kiadványában bírjuk: «Die Städtischen Archive in der Provinz Posen», a mely 1901-ben jelent meg.

A levéltárak állományáról készítendő état numérique az a munka, a melylyel minden levéltárnak rendelkezni kellene, mert ez képezi alapját a további levéltári publikációknak. Ezen état numérique alatt nem a tulajdonképeni inventariumot kell érteni. Az état numérique az, a mit a német levéltári terminologia az Uebersicht, az olasz Indice sommario névvel nevez, a levéltári állomány numerikus átnézete. Ilyen pl. a Bär által kiadott Uebersicht über die Bestände der k. Staatsarchivs Hannover, vagy az Etat sommaire par séries des documents conservés aux Archives nationales de Paris. Sajnos, egy ily

átnézettel, a melyre a levéltáraknak már a belső kezelés szempontjából is szükségük volna, a legtöbb levéltár nem rendelkezik, sem a vatikáni, sem a bécsi vagy berlini állami levéltár nem bír egy ily átnézettel, melynek elkészítése ezeknél is a jövő zenéje marad.

A levéltárak személyzetének munkásságában egy további lépést képez a levéltárak anyagának tudományos szempontok szerinti feldolgozása, az inventariumok, a melyek kellő gonddal szerkesztett név- és tárgymutatókkal látandók el és a mennyiben lehetséges utalást tartalmaznának, hogy melyik oklevél hol van kiadva. Ily inventariumok szerkesztésére Nelis mintául állította fel az egyes hollandi levéltárak, mint a middelburgi, schiedami levéltárak inventariumait. Ilyen inventariumok még a karlsruhei Generallandesarchiv vagy a frankfurti Stadtarchiv inventariumai. Ezen, a levéltárak egész anyagát felölelő inventariumok mellett a levéltárak egyes osztályairól, oklevél csoportjáról külön inventariumok készíttetnek a mely inventariumok megjelölésére, mivelhogy az inventarium szó alatt a modern levéltári terminologia az előbb említett generalis jellegű kiadványt érti, a catalogus, catalogue kifejezés volna alkalmazandó.

A levéltári kiadványoknak egy külön csoportját képezik azok az időszakosan megjelenő közlemények, melyek az újabb szerzemények inventariumszerű feldolgozását tartalmazzák, avagy jelentéseket a végzett munkálatokról stb. A kiadványok e fajtája összeköthető egy levéltári folyóirattal, a mely az újabb szerzemények ismertetésén kívül még egyéb munkálatokat is hozna, így ismertetéseket a levéltár állományáról, egyes csoportjairól, oklevélszövegeket tenne közzé, vagy sphragistikai, diplomatikai, esetleg általános levéltári kérdéseket is tárgyalna stb. Ilyenféle kiadvánnyal a tudományos irodalom már több helyt rendelkezik. Ilyen pl. a «Mitteilungen aus dem Stadtarchive zu Köln», mely nemcsak a kölni városi történetnek tett kiváló szolgálatot, hanem az egyetemes, főleg német történelem részére is becses anyagot publikált már eddig is. Ilyen az «Archivalische Zeitschrift», a mely azonban első sorban a bajor levéltárakra van tekintettel és hibája e mellett az is, hogy nem terjeszkedik ki elég behatóan a levéltári irodalomra. A porosz állami levéltárak is rendelkeznek egy ily kiadvány-fajtával, ez a «Mitteilungen der k. Preussischen

Staatsarchive», a mely azonban nem folyóirat jellegű, hanem egyes önálló füzetekből, önálló tanulmányokból áll, a melyek levéltári inventariumok és átnézetek mellett levéltártörténelmi és archivoeconomikus dolgozatokat is tartalmaznak.

A levéltári kiadványok sorában az utolsó helyen egy generalis repertorium áll, a mely az egyes osztályok levéltári kiadványainak, inventariumainak, repertoriumainak stb. bibliographikus jegyzékét adná, másszóval egy levéltári bibliographia. Ez a bibliographia kiterjeszkedhetne aztán az egyes oklevéltárakra, oklevélkiadványokra stb. is. Egyes országok, mint pl. Franciaország, Belgium, Hollandia stb. a megfelelő könyv és levéltári folyóiratokban, Revuekben kísérletet tettek erre, e folyóiratokban rendszeres levéltári bibliographiát találunk. A levéltári kiadványok a Historische Vierteljahrschrift egyes füzeteihez csatolt bibliographiákban is fel vannak sorolva, de mindezek a bibliographiák nem teljeseek, oly bibliographiai kézikönyv, a mely az összes államokra kiterjedőleg foglalná magában a levéltári kiadványok bibliographiáját, nincsen és előre láthatólag nem is fog egyhamar létrejönni. Egy ily bibliographia megalkotása óriási előmunkálatokat és pénzáldozatokat igényel. Megvalósítása csak olyképp volna lehetséges, hogy egy külön bibliographiai központ alakulna e célra, és egy, az összes levéltári tényezők hozzájárulásával közösen kidolgozott munkaterv alapján az egyes államokban külön-külön elvégeztetnék e munka, a melynek anyagát aztán a központ dolgozná fel.

Az itt elmondottaknak megfelelőleg e kérdés kongresszusi előadója Nelis, a következő indítványokat terjesztette elő:

1. Készíttessék az összes levéltári kiadványokról egy általános bibliographia.

2. Minden ország tegye közzé külalakban is egyenlő formájú kiadványokban az állami, községi, egyházi, magán stb. levéltárak numerikus átnézetét.

3. Készüljenek ily átnézetek elsősorban a nagyobb levéltárakról, minők a londoni, berlini, bécsi, római levéltárak.

4. Létesíttessék nemzetközi csereviszony az egyes levéltárak között kiadványaikra nézve.

A szakosztály ez indítványokat rövid eszmecsere után elfogadta. Az indítványok gyakorlati megvalósítása, az inventariu-

mok, jegyzékek stb. kiadása a mint ezt az egyik felszólaló, Győry Árpád bécsi állami levéltárnok helyesen megjegyezte, elsősorban pénzügyi kérdés, mennyiben hajlandók az egyes kormányok, intézmények, hatóságok stb. ily kiadványok elkészítésére pénzt áldozni. A szakosztály által elfogadott indítványokhoz azután a kongresszus plenuma is hozzájárult.

A levéltári szakosztály részére megállapított kérdések közül a VII. és VIII. kérdés a törvényhatósági levéltárak, jobban mondva irattárak rendezésének kérdésével foglalkozott, valamint az irattáraknak a levéltárak anyagával való egyesítésének kérdésével.

A kérdés előadója Des Marez, Brüsszel városának levéltárnoka volt. Referatumban amellelt foglalt állást, hogy a községi hivatalok irattárai összpontosíttassanak és anyaguk ahhoz értő tisztviselők által levéltári szempontok szerint dolgoztassék fel. E kérdésnek ott van nagy jelentősége, a hol a hivatali adminisztratív jellegű irattárak, az archives courants, bizonyos idő múlva a tulajdonképeni levéltárba, a dépôt historique-ba bekebeleztetnek be. Köztudomású dolog, hogy az irattári kezelés más mint a levéltári, az irattárak rendezésénél, lajstromozásánál a gyakorlati szempont, míg a levéltár anyagának feldolgozásánál a tudományos szempont a mérvadó. Már most ha az irattárak anyaga időközönként a levéltárakba beolvasztatik, e beolvasztott anyag idővel más szempontok szemmeltartása mellett dolgozandó fel. Egy és ugyanazon anyaggal tehát előbb az irattári tisztviselő, később a levéltárnok foglalkozik. Des Marez indítványa oda céloz, hogy az irattári anyag feldolgozása már levéltári elvek szerint történjék, úgy hogy amidőn az irattári anyag valamikor a levéltár állományává válik, a levéltár az iratokkal együtt a feldolgozást is kézhez veszi. Ennek természetesen az a föltétele, hogy a registratúrában, az irattárban is levéltárnoki minősítvénnel bíró tisztviselők alkalmaztassanak, kik az irattári anyagot levéltári szempontok szerint feldolgozzák. A feldolgozás a czédula-katalogus rendszerrel történjék. Des Marez csak egy katalogust kíván alkalmaztatni, mely aztán megfelelő utalólapokkal egészítendő ki. A levéltári elv szerinti feldolgozás azonban nem terjedne ki az irattár egész anyagára. Azok az iratok, melyek bizonyos idő múlva elvesztik jelentőségüket, ki

vannak véve ily feldolgozás alól, róluk nem készülnek czédulák a katalogus részére, hanem alphabetikus, chronologikus vagy tárgy szerinti csoportosításban rendeztetnek és állíttatnak fel. Az anyag elhelyezése nem kartonokban, hanem portefeuillekben történjék, mely által nagy helybeli megtakarítás érhető el. Az anyag rendezésénél persze különböző kérdések merültek fel, a melyekre Des Marex ki is terjeszkedett, így pl., vajjon az aktákhoz csatolt tervrajzok, térképek meghagyassanak-e az iratoknál, vagy pedig külön állíttassanak fel. Des Marex ebben a konkrét esetben úgy vélekedik, hogy ott, a hol a tervrajz integráló részét képezi az iratoknak és a megrongálás, vagy megsemmisülés veszélye nélkül ott maradhat, hagyassék meg eredeti helyén, az esetben azonban, ha pl. összehajtogatás által épsége veszélyeztetve volna, vétessék ki az iratok közül és helyeztessék el külön. Például hozta fel Brüsszel városát, a mely 1909. január 1-vel e reformot életbeléptette, a városi hivatalok irattárait összpontosította, melyek anyaga, ha a különböző hivataloktól az akták elintézésük után visszaérkeznek, czédula-katalogus rendszerben levéltári módon dolgoztatik fel és ez a katalogus képezi az irattár kulcsát és mutatóját.

Az előadás kapcsán hosszabb vita indult meg. Bailleu ellezte Des Marex indítványát, kifejtven, hogy levéltár és irattár két különböző dolog, melyeket egymással nem szabad összezavarni. A községi, vagy egyáltalában folyó munkát végző, administratív hivataloknál nem levéltárról, hanem registraturáról van szó, mely a közigazgatás céljait szolgálja és ezért anyaga ennek a célnak megfelelőleg dolgozandó fel és tartandó nyilván. Már ebből a szempontból is alig fog találkozni város, vagy hatóság, mely irattárát levéltári módon volna hajlandó kezelteni. Abbeli véleményének adott kifejezést, hogy e kérdés tárgyalása nem is tartozik a kongresszus keretébe, minthogy e kérdés nem levéltári, hanem irattári jellegű, tehát inkább egy közigazgatási kongresszus elé tartozik. Cuvelier Des Marex indítványát pártolta, Hauviller ellene szólt Bailleu felfogásának és igyekezett bizonyítani annak szükségét, hogy már a registraturák anyaga is a Des Marex ajánlotta módon dolgoztassék fel és katalogizáltassék. Hasonlókép nyilatkoztak Nelis és még mások is. Bailleu ismételt felszólalt és intette a kongresszust, hogy ne menjen túl-

zásba, egészen ki van zárva az, mondá többek között, hogy egy nagy város, mint pl. Berlin bele menne abba, hogy irattárát így rendeztesse be és alakítsa át. A kongresszus azonban, úgy a szakosztály, mint a plenum elfogadta Des Marex indítványát, mely szerint óhajtandó, hogy a községi adminisztrációk fogadják el irattáraikra nézve a központosítást és dolgoztassák fel a központosított irattár anyagát levéltárilag képzett tisztviselők által, czédulakatalogus segítségével.

Kétségtelen, hogy Des Marex indítványa ellen és mellett sok argumentumot lehet felhozni. Az indítvány oly helyekre nézve bír jelentőséggel, hol az irattárok anyaga bizonyos idő múlva a levéltár állományába megy át. Idővel ez a bekebelezett állomány levéltári anyag jellegét vévén fel, feldolgozásánál levéltári szempontok mérvadók. Már most ha az az anyag még a beolvasztás előtt levéltári módszer szerint rendeztetik és dolgoztatik fel, a levéltár személyzetének később újabb feldolgozással nem kell vesződnie. Az is bizonyos, hogy ott, a hol különböző hivatalok mellett különböző irattárak állanak fenn, mondjuk pl. egy városi adminisztrációnál, a nagy irattár mellett külön még mérnöki stb. irattár, ezek összpontosításával az áttekintés is sokkal könnyebb és nem kell különböző helyeken keresni a szükségelt adatokat, iratokat. A kérdés gyakorlati kivitele azonban nem oly egyszerű. Ehhez az volna szükséges — miután az irattárát a levéltárral mindjárt nem lehet egyesíteni, — hogy az irattári alkalmazottak is mind levéltárnoki képesítéssel bírjanak és a beérkezett iratokat rögtön az irattárba érkeztek után levéltári elbánásban és feldolgozásban részesítsék. A munkának természetesen a tulajdonképeni levéltár igazgatójának felügyelete alatt kellene történnie, ki ily módon az irattár vezetését is vinné. Minthogy pedig az irattár a folyó administratio szükségét van hivatva kielégíteni és nagyobb administrációnál az irattárba érkező anyag már naponként is tetemes szokott lenni, a feldolgozás siettetése szempontjából nagyszámu személyzet alkalmazása válna szükségessé, úgy hogy az indítvány megvalósítása, főleg nagyvárosoknál, elsősorban a pénzkérdésen szenvedne hajótörést, mert a városi administratio fejlődésével az irattár is fejlődik, úgy hogy folyton nagyobb és nagyobb személyzetszaporításra volna szükség. Des Marex indítványa keresztülvihető esetleg ott,

a hol kisebb városok adminisztrációjáról és irattáraidról van szó de a modern, milliós lakossággal bíró nagy városokban megvalósítása alig volna lehetséges.

Az irattári anyagnak a levéltárba való átutalásával Gaillard Hunt, a washingtoni Congress Library kézirati osztályának főnöke foglalkozott. Hunt a kérdést speciális amerikai szempontból tárgyalta, hol az 1903. évi február 25-iki congress-akta megengedte az egyes hivataloknak, ministeriumoknak, hogy irattáruk anyagát a National Library kézirattárába átutalhassák. Ez már előzőleg is szokásban volt egyes esetekben, részint a köztársasági elnök, részint a kongresszus esetről-esetre utalt át iratokat a könyvtárba, az idézett rendelet pedig erre az egyes hivataloknak generális fölhatalmazást adott. Annak a megítélése, hogy mely iratok adassanak át a könyvtárnak, az egyes hivatalok vezetőinek elhatározásától függ, minthogy az irattárak kormányzati célokra szolgálva, a hivatalok vezetői ítélik meg legjobban, hogy mire van még és mire nincs már szükségük. Viszont a könyvtár vezetőjének is megvan a joga nyilatkozni, hogy mit tart a könyvtár szempontjából átvehetőnek, mit nem. Ez az egyik elv, a mit az átutalásokra nézve Gaillard Hunt követendőnek tart. A második szempont az, hogy a hivatalok oly iratokat is átutalhatnak a könyvtárba, a melyekre csak esetről-esetre van szükségük, föltéve, hogy ha az iratok nem oly természetűek, hogy baj származhatnak abból, ha nem állnak rögtön a hivatal rendelkezésére. Végül követendő elvül állítja föl, hogy addig, míg az iratok bizalmas természetűek, a hivatal által nem utalhatók át a levéltárba.

Természetes, hogy az átutalással kapcsolatosan fölmerül az átutalt anyagnak külső egyének általi használatának kérdése is. Erre nézve Hunt a következőket mondja: Oly iratok, melyek befejezett tényekre vonatkoznak, a melyek tehát semminemű további következménnyel nem járnak, megszűnnek bizalmas természetűek lenni, mihelyt az ügy, melyre vonatkoznak, be van fejezve. Politikai eseményekre vonatkozó iratok megnyithatók a nyilvános használat előtt, ha közlésük a közvélemény fölizgatásának veszélyét már nem rejti magában. Személyekre, személyes ügyekre vonatkozó iratok csakis két generatio után adhatók át a használatnak. Nemzetközi összeköttetésekre, kérdésekre vonat-

kozó iratok addig maradnak bizalmasak, a míg a kérdés függőben van, vagy ha közlésük a nemzetközi barátságos viszonymegbontani alkalmas volna, a míg azt a külügyi hivatal véleményezi. Oly iratok, a melyek az állam érdekei ellen használhatók föl, vagy a melyek állam elleni pörök megindítására szolgáltathatnának anyagot, a használatból szintén ki vannak zárva.

A levéltári szakosztály kérdései között a kilencedik kérdés a gazdaságtörténeti levéltárakkal foglalkozott. E levéltárak alatt a kongresszus elsősorban a nagyipari és kereskedelmi vállalatok levéltárait értette. Tekintettel arra a fontosságra, melyet a gazdaságtörténelmi kérdések magukban rejtenek s tekintettel arra, hogy a történelmi kutatás ujabban mindjobban és jobban foglalkozik gazdasági, gazdaságtörténelmi kérdésekkel, a gazdaságtörténeti levéltárak kérdése joggal volt kitűzhető egy nemzetközi kongresszus napirendjére. A kongresszus előtt Eugen Depreznek, a pas de calaisi département levéltárnokának egy oly indítványa feküdt: mondja ki a kongresszus, hogy óhajtandó volna, ha a levéltárak, úgy az államiak, mint a törvényhatóságiak (archives communales) összegyűjtenék a közgazdasági szempontból fontos dokumentumokat, ezek között például ipari prospektusokat, utczai falragaszokat, árúmintákat stb. A szakosztály és a kongresszus plenuma ezt az indítványt vita nélkül elfogadta. A kérdéssel kapcsolatos volt dr. Matthieu Schwannak, a Kölnben alakított rajna-westfáliai Wirtschaftsarchiv levéltárnokának előadása, mely e levéltár keletkezését, föladatát és állományát ismertette. E levéltár 1906-ban alapítottatott, föladata az, hogy egyesítse mindazt, a mi a XIX. századi gazdasági életre, annak keletkezése és fejlődésére vonatkozik, összegyűjteni, megőrizni és a tudományos kutatás részére előkészíteni. Működési köre a rajna-westfáliai tartományokra terjed ki. Állományát képezik e tartományok kereskedelmi kamaráinak iratai egyelőre 1870-ig, ezen kamarák évi jelentései, emlékiratai, különböző nyomtatványai stb., a különböző rajna-westfáliai ipari és kereskedelmi vállalatok, ú. m. vasuti, hajózási, biztosítási, bank és egyéb vállalatok régiebb iratai, jelentései stb., magánvállalatok üzleti könyvei és levelezései, a kiipar, kiskereskedelem, a szociális politika különböző kérdéseire, a közjótékonyági intézményekre s így tovább vonatkozó levéltári és nyomtatott anyag, végül a rajna-

westfáliai kiválóbb kereskedők és vállalkozók életére és működésére vonatkozó anyag. A levéltári állomány nem képezi a levéltárnak tulajdonát, azok letétként kezeltetnek és tulajdonosaik által bármikor visszavehetők. A levéltár ügyeit egy külön bizottság intézi, míg a levéltár élén álló levéltárnokot a kölni kereskedelmi kamara nevezi ki. Az egész intézmény pénzügyi részét a kölni kereskedelmi kamara vállalta magára, mely évenként mintegy 10.000 márkát fordít e célra, a melyhez Köln városa 2000 márkával, azonkívül a levéltári helyiségekkel járul hozzá. Azonkívül magánosok részéről külön is bocsátatott néhány ezer márka az intézmény rendelkezésére, tudományos dolgozatok czéljaira.

A levéltár jelenleg ideiglenesen a kölni városi levéltár épületében van elhelyezve. A levéltár működése eddig az anyag összegyűjtésére szorítkozott. Az anyaghoz eddig hozzájárultak, hogy csak egyes intézményeket említsünk, a kölni, münsteri, trieri, weseli kereskedelmi kamarák, a kölni tőzsde, a kölni kir. vasutigazgatóság, a kölni-rajnai és tengeri hajózási társaság, Köln vidékéről egyes gyárak, mint például a Felten- és Guillaume-féle szövőgyár, az emmerichi dohánygyár, a rajnai cukorgyár stb., azonkívül egyes kereskedő családok, mint a Mevisser, Heuser, Camphausen stb. családok. Mindez intézmények és családok részben üzleti könyveiket és irományaikat, részben levelezésüket engedték át a levéltárnak. Azonkívül egyes kereskedelmi kamarák és üzleti vállalatok irataik jegyzékét is beküldötték. Tekintélyes anyagot gyűjtött a levéltár nyomtatványokban is össze, így a rajna-westfáliai kereskedelmi kamarák évi jelentéseit és nyomtatványait, a rajna-westfáliai vállalatok alapszabályait, jelentéseit és egyéb üzleti nyomtatványait. A gyűjtéssel együtt járt az anyag tudományos rendezése és értékesítése, úgy, hogy az előadó jelentése szerint több oly munka megjelenése várható már a legközelebbi időre, a melyek már e levéltár anyagából merítették. Ilyenek például a rajnavidéki vasutak története államosításukig (1845.), Camphausen Ludolfnak, a kölni kereskedelmi kamara elnökének levelezése, a rajna-westfáliai munkásjóléti intézmények története a XIX. század 80-as éveig stb. A mint ebből látható, a levéltár rövid főnnállása óta derék munkát végzett és valóban óhajtandó volna, tekintettel a gazdaság-

történelmi kutatások fontosságára, ha hasonló intézmények másutt is létesíttetnének. A jelenkori gazdaságtörténelmi levéltárakra nézve aztán a kongresszus elfogadta Deprez arrasi levéltárnok indítványát, mely szerint óhajtandó volna, hogy úgy az állam, mint a törvényhatóságok gyűjtsék össze a modern gazdasági életre vonatkozó anyagot, mint ipari prospektusokat, falragaszokat, árúmintákat stb.

Egy külön kérdést képezett a kongresszuson az egyházi, plébániai anyakönyvek kérdése. Ennek a kérdésnek előadói Galabert toulousei és Vannerus anversi levéltárnokok voltak. Galabert rendkívül érdekesen ismertette a franciaországi viszonyokat. Franciaországban I. Ferencz király 1539. augusztus havi rendelete szabályozta először az anyakönyvek kérdését, a mikor a király a születési-, keresztelési anyakönyvek vitelét rendelte el, hogy a törvényes nagykorúság bizonyítható legyen. A halálozási anyakönyvek vitele csak az egyházi javadalmakat élvezőkre terjedt ki, hogy esetleges visszaélések az egyházi javadalmak betöltése körül megakadályozhatók legyenek. A házassági és a világi személyekről szóló halálozási anyakönyvek vitele a lelkészek magándolga volt, erről a királyi rendelet nem intézkedett. A tridenti zsinat 1563-iki határozatából kifolyólag a keresztelési és házassági anyakönyvek vitele elrendeltetett és az 1579-iki királyi rendelet már a hármassági, keresztelési, házassági és halálozási anyakönyvek viteléről intézkedik, melyek egy könyvet képeztek a melyet az év végén a lelkész a királyi greffiernek tartozott átadni. 1667-ben XIV. Lajos egy újabb rendeletet adott ki az anyakönyvek vitelére nézve, mely részletes utasításokat ad azokra és kimondja, hogy a könyvek másolata a greffiernek adandó át. Ettől az időtől kezdve aztán az anyakönyvi ügyet még több ízben rendezték, így például 1736-ban, a mely rendelet azonban visszamegy nagyrészt az 1667-ire, a míg végre az 1792. szeptember 20-iki törvény az állami anyakönyvelést léptette életbe. A franciaországi anyakönyvek vezetésében tehát három időszak különböztethető meg, az első 1667-ig tart, a midőn a a három fajtájú anyakönyv külön-külön vezetetik, 1667—1746-ig a három anyakönyv egyesítve vezetetik, 1747—1792-ig pedig két fajtájú az anyakönyv, ú. m. keresztelési és házassági egyesítve és külön a halálozási anyakönyv.

Az 1792. szeptember 20-iki törvény az állami anyakönyvek vezetésén kívül elrendelte, hogy az anyakönyvek a lelkészektől vétessenek el és a községházán helyeztessenek el. Ennek a rendelkezésnek azonban nem mindenütt tettek eleget, úgy, hogy ma is nem egy helyen a plébániahivatalokban vannak elhelyezve. A lelkészi hivataloktól elvett anyakönyvek őrzési módja különböző. A kisebb községekben az anyakönyveket a maire titkárja őrzi, a felügyeletet a kerületi levéltárnok végzi, a ki időről-időre tartozik személyesen meggyőződést szerezni, vajjon az anyakönyvek kellőkép őriztetnek-e és nincsenek-e a megrongálás és megsemmisülés veszélyének kitéve. A mennyiben az anyakönyveket őrző hivatalnok az anyakönyvek klasszifikációjához, rendbeszedéséhez nem ért, ezt a départementalbeli levéltárnok köteles végezni. A nagyobb városokban, községekben, hol anyakönyvi hivatal áll fenn, a régi anyakönyvek e hivatalokban őriztetnek.

Galabert e régi, lelkészi anyakönyvekre nézve különböző ohajokat fejezett ki. Szerinte oly községekben, városokban, hol a levéltár élén szakképzett levéltárnok nem áll, a régi anyakönyvek hagyassanak meg az anyakönyvi hivatalokban. Ott, a hol a levéltár élén szakképzett tisztviselő áll ellenben azt kívánja, hogy az anyakönyvek helyeztessenek át megőrzés céljából a levéltárba. A levéltárnok föladatát képeznék elsősorban az anyakönyveket tartalmuk szerint, ú. m. születési, házassági, keresztelési anyakönyveket csoportosítani, különválasztani, miután nem egyszer hozzá nem értő kezek az egyes anyakönyveket összevissza fűzték és kötötték. Ennek megtörténte után egy numerikus repertorium készítendő, melynek segélyével konstatálható, hogy például valamely kötetben a halálozási bejegyzések melyik lapszámnál kezdődnek, melyik lapszámnál kezdődnek a keresztelési vagy házassági bejegyzések. Ennek a repertoriumnak, mutatónak hasznát oly köteteknél lehet venni, melyek két, esetleg mind a három anyakönyvet egyesítik magukban és szét nem választathatók. Az egyes kötetekhez továbbá névmutató készítendő, esetleg a már meglevő, a mennyiben hiányos volna, kiegészítendő; végül kötetenkint egy általános mutató készítendő, mely az összes, a kötetben található bejegyzésekre terjedjen ki. Galabert továbbá szükségesnek tartja szabályozni az anyakönyvek hasz-

nálatát. Azt perhorreskálja, hogy a levéltárnok maga keresse ki a szükségelt adatokat a kutatók részére, ha ezt teszi, tegye a hivatalos órán kívül, de akkor meg külön díjazás mellett. Nézete szerint, a mennyiben teljesen használható mutatókkal stb. ellátott anyakönyvekről van szó, a levéltárnok szerepe csak arra szorítkozzék, hogy az illető köteteket a kutatónak rendelkezésére bocsátja, a ki a kutatást bennök a levéltárnok felügyelete mellett maga végezze. Azt tartja továbbá, hogy egy kutatónak egyszerre 5 kötetnél több nem adható ki, a napi használat pedig maximaliter 20 kötetre terjedhet ki. Indítványai, melyeket a kongresszus szakosztálya és plenuma Des Marez kiegészítésével elfogadott, a következők voltak:

1. A jelenleg még a lelkészi hivatalokban őrzött anyakönyvek tétessenek át a községi levéltárakba.

2. Mindenütt, a hol szervezett levéltár élén egy tudományosan képzett levéltárnok áll, az anyakönyvek tétessenek át az anyakönyvi hivatalokból a levéltárakba, hol kezelésük ép úgy történjék, mint a többi levéltári anyagé. A mennyiben az anyakönyvek továbbra is meghagyatnának az anyakönyvi hivatalokban, megőrzésükről és konzerválásukról kellő gondoskodás történjék.

3. Ott, hol sem levéltár, sem tudományosan képzett levéltárnok nincsen, az 1778—1796. évekből származó, a törvényszékeknél őrzött anyakönyvek adassanak át az állami levéltáraknak. Az 1778. előtti időből származó anyakönyvekről pedig készüljön az állami levéltár részére egy hitelesített másolat.

4. Készüljön a régi anyakönyvekről egy numerikus átnézet.

Ezeket az indítványokat kiegészítette Gielennek az anversi állami levéltárak conservateur-adjointjének indítványa, mely szerint kívánatos volna, hogy a régi anyakönyvek névmutatói, melyek nem ritkán hibásak és hiányosak, revideáltassanak és egészítettessenek ki.

Galabert a kongresszuson személyesen nem volt jelen, de indítványai azért a kongresszus által elfogadtattak. Jules Van-nerus anversi állami levéltárnok a Galabert-féle indítványokkal kapcsolatban bemutatta a kongresszusnak az általa szerkesztett: «Tableau synoptique des registres paroissiaux de la Province d'Anvers» című munkácskát, mely az anversi tartomány szüle-

tési, házassági és halálozási anyakönyveinek átnézetét tartalmazza. A munka felsorolja az összes lelkészségeket, plébániákat, megjelölve mindegyiknél, hogy miféle anyakönyvek maradtak fenn, mely évekből valók és hány kötetre terjednek.

A Galabert- des Marez-féle indítványok fontossága családtörténeti szempontokból kétségtelen. Mindenki, a ki családtörténeti kutatásokkal foglalkozott és foglalkozik, tudja, hogy a régi anyakönyvekbeni kutatás mily nehézségekkel jár. Legtöbb esetben csak nagy utánjárással lehet azt megtudni, hogy valamely plébániai, lelkészi hivatalban miféle anyakönyvek és mely időből őriztetnek. Ismeretes az is, hogy régi időből származó anyakönyvekből adott kivonatok nem egyszer telve vannak olvasási hibákkal, mert az illető másoló lelkész az eredeti írást elolvasni nem tudja. Azért a családtörténeti kutatás csak örömmel üdvözölheti a Galabert- des Marez-féle indítványokat. Gyakorlati keresztülvitele ez indítványoknak persze csak ott lehetséges, a hol az anyakönyvek, mint például Franciaországban a régi időből is, nem a lelkészi hivatalokban, hanem az állami, illetve községi hivatalokban vannak elhelyezve.

Tárgyaltatott továbbá a kongresszuson a levéltári provenientia kérdése, jobban mondva az a kérdés, vajjon a levéltárak anyaga tartalmilag, vagy provenientiájuk szerint állíttassék-e föl? Ez a kérdés az európai államok nagy részében az utóbbi értelemben van megoldva. Poroszországban például az állami levéltárak anyagának rendezése és fölállítása azok provenientiája szerint történik, úgyszintén másutt is. E. Wiersum, rotterdami városi levéltárnok, a Nederlandsch Archievenblad szerkesztőjének indítványára a kongresszus kimondotta, hogy a levéltárak rendezésénél és inventarizálásánál a provenientia elve tartassék szem előtt, mint a mely nemcsak logikailag leghelyesebb, de egyúttal a történelmi kutatás részére is előnyösnek mondható.

AZ 1680. ÉVI ÜSTÖKÖSJÁRÁS IRODALMÁHOZ.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

(Befejező közlemény, egy szövegközti hasonmással.)

20.

Bernunft- und Schriftmässiger Bericht // Von Cometen // Und
insonderheit von demjenigen ungeheueren // Schweif-Stern // Der sich nechst-
verwichenen Winter- und Christ-Monat // 1680. und diesen Jenner
1681. in Ost und West // hat sehen lassen // Allen denen / so sich über
Sonne / Mond und Sternen // verwundern / und ihren Allmächtigen
Schöpffer unendlicher // Furcht darüber preisen / zum besten // Aufss ein-
fältigste verfasst und auff begehren in Druck gegeben. // (Fametszet,
mely fekete alapon ábrázolja a csillagos ég egy részét, közepén
az üstökössel.) Schau / lieber Christ und merck' / wie solcher Schrecke-
Stern // Den Ursprung und den Lauff hab von dem höchsten GOTT; //
Deswegen fürchte GOTT / und nicht die Stern' am Himmel // So
stehst du fest / und gieng die ganze Welt zu trümmel! // (Csillagokból
összerakott vonal.) // MÜNCHEN / Gedruckt bey Johann Heinrich Stöck.

4-rét. 5 ív. Ivjelzés: M—E. 40 (számozott) l. A mű Mária
Amália hesseni tartománygrófnénak van ajánlva.

A mű tíz fejezetre oszlik. Ezek: I. Erkläret einige Wörter /
die man in der Stern-Kunst und allhier zu brauchen hat. II. Woher
solche Comet- oder Schweif-Sterne kommen und entstehen? III. Worvon
solche Sternen den greßlichen Schweif haben? IV. Wo und wie die
Cometen lauffen? V. Zu welcher Zeit Cometen entstehen / und wie
lange sie zu stehen pflegen? VI. Wie Irr- und Schweif-Sterne zu
erkennen und zu unterscheiden seyen? VII. Was doch solche Schweif-
Sternen bedeuten? VIII. Wo der jetzige Comet entstanden / und was
er für einen Lauff gehalten? IX. Wie groß solcher Comet gewesen /
und wie geschwinder geflauffen? X. Was wol der neue Comet würden
und mit sich bringen werde? Aránylag leghosszabb a hatodik fejezet,
melyben szerző azt fejt ki, hogy az üstökösök Isten haragjának

a jelei, de egyben tagadja, hogy ez általánosságon kívül közelebb-ről is meg lehetne határozni, hogy miféle bajok s kikre fognak lesújtani.

21.

Chriſtliche || Cometen-Predigt || Uber (sic) den groſſen || Greßlichen Cometen / || Der vom 16. Decembr. vorigen Jahres 1680. biß lang in den || Januarius dieſes Jahres am Himmel geſehen worden / || Darinnen auß Gottes Wort dargethan und er- || wiesen wird / daß ein ſolcher Comet die Krafft der || Natur weit übertrefſe / und ein Göt- || tliches || übernatürliches Werck ſey. || Gehalten am III. Sonntag nach Epiphan. 1681. in der || Stadt- und Haupt-Kirchen zu Gießen / || von || KILIANO Rudraufen / SS. || Th. D. und Profeſſ. daſelben. || (Renaissance-stilü fleuron.) || Frankfurt / Gedruckt im Jahr 1681.

4-rét. 2¹/₂ iv. Iyjelzés: A—C. 20 (számozott) l.

A szónoklathoz Rom. I. 18. szolgáltatta a szöveget.

22.

A. Ω! || COMETES || Index, Dux & Judex, || Oder || Dren Schrifftmäßige || Cometen-Pre- || digten / || Uber (sic) die Wort auß dem dritten Capitel des Salomonischen || Prediger-Buchs: || GOTT thut alles ſein zu ſeiner Zeit / und läſſet || der Menſchen Herz ſich ängſten / wie es ge- || hen ſolle in der Welt; dann der Menſch kan || doch nicht treffen das Werck / das GOTT || thut / weder anfang noch ende. || Sampt einer vorhergeſetzten Predigt || von dem Weißen-Stern / || Gehalten || Von || ANTONI Reißern / Lic. || der Zeit Paſtor zu S. Jacob in Hamburg. || (Vonal.) || Gedruckt || Auff Koſten Gottfried Schulgens / || 1681.

4-rét. 9¹/₂ iv. Iyjelzés A, A—J. 76 (számozatlan) l.

A hamburgi gimnázium rektorának, Voigt Gottfriednek ajánlva.

A czímben jelzett «Weiser-Stern» a napkeleti királyoknak Krisztus születését hirdető csillag. Erről szól az első szentbeszéd: «Predigt/ gehalten am Gedächtnus-Tag der Erſcheinung Chriſti den Weißen auß Morgenland geſehen / auß dem gewöhnlichen Feſt-Evan- gelio». A másik három szentbeszéd közül az első január 14-én, a másodikat 20-án s a harmadikat 28-án tartotta.

23.

Von || der Weißen aus Morgenlande Alten / || und || dem jetzigen Neuen || Wunder-Sternen / || unterrichtete / auß Gottes Wort / || am also-

genanten || Heiligen drey König-Tage / || des Jahres 1681 || Seine
Christliche Zuhörer || D. Egidius Strauch / || der Kirchen zur H. Drey-
faltigkeit Pastor, || und des Gymnasii Rector. || (Virágmotivumból
egyberakott vonaldisz.) || DANK / || Druckts und verlegt David-
Friedrich Mhete.

4-rét. $3\frac{3}{4}$ iv. Ivjelzés M—D. 2, 28 (számozott) l.

A prédikációhoz Máté 2: 1—2. verse szolgáltatta a szö-
veget.

24.

Unterschiedliche || Beschreibung und Bedeu- || tungen / || Sowohl
der COMETEN ins Gemein / || Als insonderheit || Des bißanhero nicht
sonder großes Entsetzen || erschienenen / und weit und breit || observirten ||
Wunder-Cometen / || Mit Fleiß zusammen getragen / || und || Gedruckt
im Jahr 1681.

4-rét. 6 iv. Ivjelzés: M—J. 2, 46 (számozott) l.

A füzet tartalma a következő: I. Erhard Weigelius hires
jenai matematikus értekezése az üstökösökről általában s az
1680-ikiről különösen. (1—16 l.) II. Ismeretlen szerző műve,
melyben az üstökösökről elhangzott véleményeket állítja össze.
(16—22 l.) III. Az 1680-iki üstökös leírása ismeretlen szerzőtől
és helyről. (23—25 l.) IV. Ugyanaz ismeretlen szerzőtől, Ham-
burgból. (25 l.) V. Ugyanez üstökös alakjáról G. S. Dörffelius
plaueni predikátor tollából. (26—37 l.) VI. Egy «előkelő» boroszlói
predikátor véleménye. (37—38 l.) VII. Thobias Reuthel drezdai
matematikus megfigyelései. (39—42 l.) VIII. Rövid leírás ismer-
etlen szerzőtől és helyről. (42 l.) IX. Johannes Vulpius véle-
ménye. (42—46 l.)

A gyűjtemény szerzői közül Dörffel érdemel különös figyel-
met, aki Plauenben 1681-ben kiadott egyik röpiratában ¹ legelső-
nek fejt ki azt a nézetet, hogy az 1680. üstökös pályája para-
bola, melynek egyik gyújtópontjában a nap áll. Dörffelnek itt
lenyomatott értekezésében az üstökös pályájára vonatkozó ez a
föltevés még nincs benne. Pontos leírását adja ugyan megfigye-
léseinek, de a pálya alakját s alakulásának okait nem kutatja.

¹ Astronomische Betrachtung des Großen Cometen / Welcher im abgehenden
1680. und angehenden 1681. Jahr höchst erwunderlich und entsetzlich erschienen.
V. ö. Ludendorff, i. h.

Az üstökös állományát illetőleg Weigelius föltevéséhez hajlik, mely szerint «ein Comet nichts anders sey / als eine aus den Planeten-Cörpern / sonderlich der Sonnen / zusammengefahrne / und von derselben erleuchtete Himmels-Wolcke.» (30 l.) Az üstökös jelentését illetőleg pedig közvetítő álláspontra helyezkedik. «Am sichersten ist allhier — ügymond — die Mittelstraße / daß man die Bedeutung der Cometen nicht ganz ins Wind schlage / noch alles auszugrübeln sich unterfange. Ins gemein davon zu reden / so ist nichts vermuthlicheres / als eine böse Bedeutung. Das bestärket aller Völker hergebrachter Beyfall / und die bey jeder Natur sich regende furchtsame Erstaunung / wozu auch kömpt die aus den Welt-Geschichten angemerckte öfftere Erfahrung / und dahers erstandenes Sprichwort: neue Cometen / böse Propheten... Was aber in specie ein jeder Comet vor Böses bedeute / das läßet sich auff zukünftige Zeiten mit keinem glaubwürdigem Grunde bestimmen.» (31—32. l.)

25.

(Stilizált viráglevelékből összeállított keretben:) Geistliche || Cometen-Predigt / || oder || kurze und Einfältige || Beschreibung || Darin gemeldet wird | wie die Cometen beschaffen || seyn nach ihrem Wesen | Ursprung / Ort / || Lauff-Gestalt und Zeit auch was sie wir- || den und bedeuten || Als Hunger / Pestilenz Krieg / großer Herrn Todt Un- || gewitter und Erdbeben. || Welche durch Veranlassung schriftlich ver- || faßet und zum || Druck übergeben. || (Durva fametszet, mely egy ötágú csillagot ábrázol háromszögalakú csóvával.) || Frankfurt 1681.

4-rét. 16 iv. Iyjelzés)(,)(, M—D. 128 (számozatlan) lap.

A prédikáció az M-iven (33 l.) kezdődik. Tartalmáról a hosszú cím kellőkép tájékoztat. Figyelemreméltó benne az előzőleg megjelent üstökösök jegyzékbe vétele, mely természetesen azzal a célzattal készült, hogy kimutassa, miféle bajok jártak az egyes üstökösök megjelenésével kapcsolatban.

26.

I. N. SS. T. A. A! || Informationum de Cometâ nuper lucente || Theologico-Practicum, || Das ist || Ein Christlicher Bericht || von dem neulich zu End des 1680-ten / und im An- || fang des 1681-ten Jahrs || Entseghichen Cometen || und || Himlischen Prophe- || ten / || wie derselbe / (nach Anleitung des H. Evan- || gelii Matth:

c. 2. v. 1. biß 12 an dem hohen Fest- || und Geistlichen Freuden-Tag || der Offenbarung und Erscheinung Jesu || Christi zu verlesen und zuerklären || verordnet / || Uns alle zur wahren und lebendigen Buß und täglicher || Besserung des Lebens anfrischen und aufmuntern solle / || auf inständiges Begehren || Etlicher eyseriger Christen || vorgewiesen || und zum Truck befördert || von || Georg Simon Renger / Ecclesiaste, Minst : Rotenb : || Sen : & Consistoriali. || (Vonal.) || Gedruckt zu Rotenburg ob der Tauber im Jahr 1681. || bey Noah von Willenau.

4-rét. 2 iv. Ivjelzés A—B. 16 (számozott) 1.

A czimlap versoján szerző Martinus Hyllerus Strigoniensis reichenbachi predikátornak 1618-ban, az akkori üstökösjárás ötletétől tartott beszédéből idéz egy részt, mely egyúttal szerzőnk álláspontját is körvonalozza. Ezek szerint az üstökös «ein greulich Zeichen des erschräcklichen Zorns Gottes wider die Welt von wegen ihrer Sünden und unbußfertigen Lebens / da er sich aufmachet / die Ruthe und sein Schwerd in die Hand nimt / schwinget und sehen läßt / und dieselbe heimsuchen und straffen will».

27.

Geistlicher Betrachtungs-Zust / || Oder || Geistliche Auslegung / || Des || Comet-Pro- || phetens / || und Himmlischen Ambassadeurs / || Welchen der große Himmels-König / und Herr aller || Herren / als der Welt || Buß- und Warnungs-Prediger / Den 12. Tag des Monats Decembris Anno 1680. || Feuer-straalend / Bußfertig zu betrachten und hochzuachten ; || hat an seine Himmels-Königliche Residenz || gesetzt, || Beschrieben und erkläret || Durch || M. Z. G. || (Vonal.) || Gedruckt im Jahr 1681.

4-rét. 2 iv. Ivjelzés: A—B. 15 (számozott) 1. Fejtegetéseinek jellemzéséül szolgáljon ez a rész: «Dieser Himmel Prophet bringt und erfordert Christi Demuth und Sanftmuth. Ich wünsche jedermann Christi Demuth: sonderlich aber / daß dieser Comet-Prophet / durch unsere Lebens-bessernde Buß / abwende die Davidische Pestilenz / und gebe oder bringe uns gesunden Orientaal- und Mitternacht-Lufft. 2. Sam. Sam. 24/14.» stb.

28.

Eines || Edlen Hoch-Weisen Raths || Der Kaysrl. Freyen / und des H. Reichs || Stadt Lübeck / || Christliche || Anordnung / || Wie es bey instehendem / in Ansehung des jüngst- || erschienenenen grossen und schrecklichen || Cometens / || Und besorglich obhandenen vielfältigen Straf- || fen

deß durch unsere Sünde zu Zorn || gereizeten Gottes / || Auf den 10. Febr. dieses 1681. Jahres || angefügtem || Buß- und Bet-Tage || Mit Anstellung und Verübung des || öffentlichen Gottes-Dienstes in den Kirchen || gehalten werden sol.

4-rét. Egy iv; jelzése: M. 8 (számozatlan) l.

Ez érdekes apró nyomtatvány tulajdonképen nem más, mint a Lübeck városától 1681. febr. 10. napra elrendelt egyházi engesztelő-ünnepségek részletes programja. A kijelölt bűnbánó nap csütörtökre esett s mint minden más nagy ünnep, már az előző nap délben vette kezdetét. A legnagyobb templomi harangok huzattak meg s előkészítő szentbeszéd tartatott Jerem. III. 37-ről. Csütörtökön reggel négykor kondultak meg a harangok s az istentisztelet ötkor veszi kezdetét reggeli énekekkel és külön e napra kijelölt bűnbánati zsoltárokkal; ezután tartatik a prédikáció Máté III. 12. verséről, végül imák és áldás mondatnak és zsoltárok éneklésével zárul a reggeli istentisztelet. A délelőtti istentisztelet hasonló programmal reggel hétkor kezdődik. A szentbeszédhez ezúttal Mózes IV. 14. 11—12. verse ad anyagot. A délutáni istentisztelet a «szokásos időben» tartatik meg. Ezúttal a prédikáció Jeremiás X. 1., 2., 3. versén fog fölépülni. — E programot követi az istentiszteleteken énekelhető zsoltárok jegyzéke s végül Luther Márton munkáiból három, az üstökösökre vonatkozó nyilatkozat.

29.

Zetter-Schreyer / || In einer || Cometen-Predigt / || Welche || Auf einen allgemeinen Buß-Fast- und Bet- || tag / so in der Hochlöbl. Graffschafft Erbach / auß Ver- || anlassung eines den 16. Decembr. 1680. Abends gegen 5. Uh- || ren erschienenen erschrocklichen Cometens / den 12. Tag Jan. 1681 hochfey- || erlich celebrirt worden zu Michelsstadt in der Stadt-Kirchen bey || Volkreicher Versammlung vorgestellt || Von NICOLAO Listen / Pfarrern zu Jugenheim || an der Bergstraßen. || Sambt || Angehängten Anmerkungen / von der Cometen Ur- || sprung | Gestalt / Rahmen / Lauff / Geschwindigkeit / || Farb / Glanz / Größe / Bewegung und || Bedeutung. || (Rézmetszet, mely az üstököst ábrázolja, a mint elnevezésüknek megfelelően illusztrált csillagképek közt tovaszágnald.) || Darmstadt / || Druckts und verlegt Henning Müller / Fürstl. Buchdr. 1681.

4-rét. 8 ív. Ivjelzés M—N. 2, 61 l. A munka Anna Dorothea Christina Gräfin zu Erbach-nak van ajánlva.

A prédikációhoz a szöveget Ezech. VI. v. 11., 12. adta. Az üstökösökre vonatkozó megjegyzések a 25. lapon kezdődnek. Fölvételüket szerző a következőkép indokolja: «folgende Anmerckunge (sic) Von denen Cometen insgemein / hat man auff Begehren und verschiedenes Ansuchen / diesem Zetterschreyer mit anfügen wollen / wegen so vieler theils ungereimter / auch theils ärgerlicher und zu mehrerer Sicherheit veranlassender Urtheil / so einige hin und wieder von sich vernehmen lassen / nur so viel einem Christliebenden Herzen darvon zu wissen nützlich / darinnen man sich besleißt / bey denen angezogenen Exempeln von Cometen / allemahl den Erfolg mit anzuführen / die Astrologische Judicia denen überlassende / deren eigentliche Profession es ist». Hogy milyen szelleműek ezek a megjegyzések, azt világosan elárulja a következő szám alatt ismertetendő röpirat címe, mely emerre válaszol.

30.

Wiederholtes und vertheidigtes ohnmäßigliches || Bedencken / || Von der || Cometen-Bedeutung / || Wider die bey einer unter dem Namen || Zetter-Schreyer / || vor wenig Tagen aufgegangesenen || Cometen-Predigt || Angehängten Anmerckungen von der Cometen Ur- || Sprung etc. und Bedeutung. || Darin zugleich diese Frage erörtert wird: ob man Theo- || logisch und Christlich handele / daß man diejenigen / welche ent- || weder von der Cometen-Bedeutung nichts halten / oder ihr Judici- || um davon biß auff beschehene gründliche Überweisung || suspendiren || vor der ganzen erbarn Welt || vor Atheisten öffentlich || aufschreye? || Doct. Sennertus Prac. l. 5. part. 4. cap. 24. || Is Deum honorat, qui opera ejus, qualia ab ipso condita sunt, || contemplatur, admiratur & celebrat: in Deum verò in jurius est, & im- || pius (addo ego. superstitiosus) qui rebus vires, quas nec à || DEO, nec ab arte acceperunt, tribuit. || (Fleuron.) || Gedruckt im Jahr 1681.

4-rét. 2 ív. Ivjelzés: M—B. 16 (számozott) l.

Jelen röpirat szerzője azonos a 10. sz. a. ismertetett Unmäßigliches Bedencken stb. cz. irat szerzőjével. Polémikus füzete megírására Nicolaus List Zetter-Schreyer-je indította, mely őt durva firkásznak nevezi,¹ a miért tagadni meri az üstökösök jelentőségét.

¹ L. a mű 38. lapján.

31.

Schrift-gegründete || Gedanken / || Von den || letzten Zeiten der Welt / und || Untergange derselbigen / || Welche von dem || Hochgelehrten Cardinal NICOLAO CUSANO, || zu seiner Zeit aufgesetzt / und was vor eine Beschaffenheit || der Zeiten Lauff / von dem 1452 Jahr / bis auf das fünff- || tige 1700. und 1734. nach der geburt unsers HERRN || und Heilandes JESU CHRISTI haben werde / || mit unvergreifflichen Muthmassungen entworfen / deren theils zu || unsern Zeiten schon so ergangen / theils aber noch fort gehen / || und zum theil auch noch in kurzem folgen mögten : || Denen hat unterschiedliche und / zur Erläuterung des || Authoris, nothwendige Discursen worinnen zugleich von des || Türlen vermutlichen Untergang gehandelt wird / || Mit einer Vorrede || beigefüget / || S. B. || (Vonal.) || Nürnberg / || In Verlegung Georg Scheurers / Kunsthändlers. || Gedruckt im Jahr Christi MDCLXXXIV.

4-rét. 4^{1/2} iv. Iyjelzés A—C. 36 (számozott) l.

A két lapra terjedő előszó szerint Nicolaus de Cusa biboros e műve eredetileg latin nyelven 1457-ben jelent meg nyomtatásban. Erről az 1457-iki kiadásról azonban Hain semmit sem tud. Ellenben megjelent a Hain-nál 5893 sz. a. regisztrált *Opuscula varia* cz. hely-, év- és nyomtató nélküli kiadvány első részében, a mennyiben a *De coniecturis libri duo* cz. traktátus azonos a másutt *De conjecturis novissimorum temporum* cz. a. idézett dolgozatával, melyben azt igyekszik szerző bebizonyítani, hogy az Antikrisztus még 1734 előtt megsemmisül s az egyház legnagyobbszerűbb helyzetbe kerül. A bibliografusok¹ csupán e dolgozat francia fordításáról emlékeznek meg, melyet Fr. Bohier saint-maloi püspök készített s 1562-ben adott ki először Párisban, valamint e fordítás két újabb lenyomatáról az 1700. és 1763. évekből. Jelen német kiadást sem Brunet, sem Graesse nem említi. Ugy szintén nem említik az e kiadás előszavában jelzett 1582. évi német fordítást sem, melyet Marcus Rullus lignitzi plébános adott ki. Jelen fordítás nem egyéb, mint a Rullus-féle újabb lenyomata, de némi kihagyásokkal — mint az előszó S. B. jegyű szerzője magát kifejezi: «mit übergehen desjenigen / was man eben nicht so nothwendig befunden».

¹ V. ö. Brunet, Manuel⁵ II: 454.

32.

Chriſtliche || Cometen-Betrachtung / || Worinnen || Nach genau gehaltenener Unterſuchung mit gewiß- || verſicherten / auch dem heiligen Wort Gottes bey- || ſtimmenden Gründen dargethan / || Daß jüngſt-erſchienenener Comet-Stern ein unfehl- || bares Zeichen ſeye || Deß über die Sünden der Menſchen gefaßten Göttlichen || Zorns / und demnach freylich ſchwere Straffen verkündige / welche im fall || beharrlicher Unbußfertigkeit / über die ſichere Welt nachdrücklich außzuſchütten ; || Auch wie gedachtes Zeichen ſowol von denen gottloſen Welt- als || frommen Gottes-Kindern erbaulich || anzusehen. || Zu Steuer der Warheit / und Aufferbauung deß || Nächſten eynfertigt entworffen || Von || M. JOHANNE JACOBO STATTMANNO. || Halá-Suevo, S. S. Theol. Studioſo. || (A 29. sz. a. leírt mű czimlapján látható rajz azonos mása.) || Gedruckt im Jahr Chriſti 1681.

4-rét. 11 iv. Ivjelzés A—E. 86 (számozott), 2 (számozatlan és üres) 1.

A munka öt fejezetből áll. Ezek: I. Von der Natur der Comet-Stern. II. Von den Zeichen inſgemein / und von dem Grund aller Bedeutung. III. Von der gründlich-unterſuchten Bedeutung des jüngſt-erſchienenen Comet-Sterns. IV. Von gründlich erwieſener Bedeutung deß jüngſt-erſchienenen Comet-Sterns. V. Von der mit Nutzen gebräuchlichen / und zur Erbauung der Menſchen dienlichen Bedeutung des jüngſt-erſchienenen Comet-Sterns.

33.

Monitor hominum noviffimus. || Das iſt: || Kurzer Bericht || Von dem || Ungewöhnlich groſſen || Cometen / || Welcher in verwichner Winters-Zeit er- || ſchienen / wie er ſeinen Stand und Lauff || nach dem Zodiaco und Æquartore gehabt: || Und dann || Was ſeiner Bedeutung halben von uns Chriſtlich || und erbaulich zu merken ſeye. || Beſchrieben || von || M. Jacob Honold / in Gymnaſio Ulmenſi || Mathem. Prof. Publ. & VI. Caſſ. Praec. || (Fleuron.) || Ulm / bey Chriſtian Balthaſar Rühnen ſeel. Erben / 1681.

4-rét. 4 iv. Ivjelzés: A—D. 29 (számozott), 3 (számozatlan) 1.

A mű Ulm város tanácsának van ajánlva. A füzethez az üstökös útját magyarázó rézmetszetű tábla (4. ábra) van mellékelve.

Szerző fejtegetéseit egy szonettel zárja be, függelékében pedig Marcus Maniliusnak az üstökösre vonatkozó költeményét adja Schneuber János Mátyás strassburgi tanár német fordításában.

34.

Vorstellung || Deß jüngst-erschienenen || [C]¹ometen / || Wie derselbe /
rom 16. Novembris, Anno || 1680. biß auf den 7. Februarii, Anno
1681. durch || unterschiedliche Gestirn / und mehr als den halb sichtba- ||
ren Himmel mit manniglichen großem Ent- || setzen durchwandert / ||
Angemercket und mit seinem ganzen Lauff || in einem Kupfer-Blatt
entworffen; || Deme beygefügt || Eine wahrhafte Erzählung und
Beschrei- || bung / deß im Decembri obigen Jahres entslan- || denen
weit-beschreyten || Erdbruchs bey Blaubeuren. || Von || M. Johann Mayern/
damaligen Pfar- || rern zu Landingen auf der Alb / anjeko || aber zu
Dußlingen || (Fleuron.) || U & M / || Bey Christian Balthasar Kühnen sel.
Erben / 1681.

4-rét. 7 ív. Iyjelzés: A—G. 56 (számozott) l. Egy rézmetszetű melléklettel.

A munka három részből áll, ú. m.: egy «astronomica relatio»-ból, vagyis az üstökös pályájának leírásából szerző észlelései alapján, egy fejezetből, mely azt vitatja, hogy az üstökösökről a pusztá józan ész kielégítő magyarázatot nem adhat s végül egy harmadik fejezetből, mely a szentírás alapján akarja kimutatni az üstökösök jelentését. Az utolsó félivet a címlapon jelzett földesuszamlásról szóló leírás tölti meg.

A kolligátum utolsó négy darabja hasonló gondolatkörbe vezet, mint az előbb ismertetett röpiratok, de az 1680-iki üstökös-járással nem függenek össze. Épen azért csak egész röviden soroljuk föl czímszerint őket:

1. Caspar Heunisch: Wolgegründetes Bedenden / über dem antretenden 1670. Jahr / Ob in demselben Der Jüngste Tag zu hoffen oder zu vermuthen sey? Nürnberg. (É. n.)

2. Georg Hardy: Der Aufrichtige Unvorsichtige Engelländische

¹ Diszes kezdőbetű.

Umlauf ist kein Comet, wie solches wir erfahren.
 Nun mehr schon siethmal in viermal sieben Jahren,
 Erschienenlich war der Schweiff, den in vergangner Zeit
 Das Land suchet hoch erleset, das zu gutt und weis.
 Das menschlích heet erdant, und will ihm lang sein lassen,
 Weil dieser breite Straß gleich einer lüngen strassen.
 Darum verführet Gott mit wahrer Dutz und New,
 Daz, der zuvor er künet, sich wider gnadig sey.

4. ábra.

Septima Fox hac est in septem quatuor annis,
 Inerti serpens nuncia certa mali.
 Horrenda species, quia huc in aethere cauda,
 Quae producta nimis, quae nimis angula sua.
 Sicut percussus homo, terror non error inanis
 Memina preceps, & est nefcius ipse sui.
 Convenit intum precibus placare Deorum,
 Arceri a votis ut mala quaque vellet.

Wahrsager/ Das ist: Ein Prognosticon über das Jahr 1671. (H. és é. n.)

3. Warhafftige Erzählung zweyer Vor der Stadt AMSTELM ...wargenommener Wunder-Zeichen. (H. n.) 1672.

4. Unvorgreifliches doch Schriftmäßiges Bedenden über das nächst-kommende M.D.C.LXXIII. Jahr/ 2c. (H. n.) 1673.

5. Gottfried Erhard Feszke: Des Großen Wunderthätigen Gottes wohlbetrachtungs-würdige Wunder in der Natur. Leipzig. 1679.

METASTASIO-KÉZIRATOK A NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

DR. ZAMBRA ALAJOSTÓL.

A Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi Orsz. Könyvtárának kéziratára Pietro Metastasionak számos, részben kiadatlan s az irodalomban ismeretlen kéziratát örzi. VI. Károly és Mária Terézia udvari költőjének e kéziratai József nádor ajándékából 1823-ban kerültek a Múzeumba. Valamennyinek leírását közöljük, mert a nyomtatásban megjelentek nem kis része is különös figyelmet érdemel azon körülménynél fogva, hogy a költő-apátnak javítgatásait, glosszáit foglalja magában.

Kiadottak a következők:

Fol. ital. 34. 8 lap. Metastasio 1765. július 29-én kelt *végrendeletének* 1782. április 16-án készült hiteles másolata.

Quart. ital. 7. 232 lap. Metastasio *Estratto dell'arte poetica d'Aristotele e considerazioni sulla medesima* című művének (1773.) idegen kéztől írott másolata. Ez után: ugyanennek sajátkezű fogalmazványa és ugyancsak sajátkezű, négylapnyi jegyzet a következő címmel: *Memorie che potrebbero forse iscriversi nell'Estratto della Poetica d'Aristotele.*

Az előbbin kívül a quart. ital. 20. és quart. ital. 8. jelzetű kódexekben foglalt kéziratok is tanuskodnak öreg korában nagy szorgalommal folytatott klasszikai tanulmányairól.

Quart. ital. 20. 36 lap. Horatius Ars Poeticájának sajátkezű olasz fordítása: *Dell'Arte poetica — Quinto Orazio Flacco a Pisoni.* A 2. lapra ezeket jegyezte Metastasio: *Originale ricorretto dall'Autore nel luglio del 1781.* Quart. ital. 8. 60 lap. *Note alla Poetica d'Orazio.* Sajátkezű.

Quart. ital. 18. Metastasio *Teti e Peleo* cz. művére (1766.) vonatkozó két kézirat (*Teti e Peleo — Idillio Epitalamico — Per — Le felicissime nozze — Delle Altezze loro Reali — Il Serenissimo*

Principe Alberto di Sassonia — E — la Serenissima Arciduchessa Maria Cristina d'Austria): *a*) a fogalmazvány (26 lap) és *b*) ennek idegen kézírású másolata (26 lap). Nyomtatásban csak rövidítve jelent meg; így a kézirat egyes részei kiadatlanok.

Quart. ital. 16. 36 lap. Idegen kézírás, sajátkezű javításokkal és toldásokkal. Tartalma: *a*) *La Pace — Fra le Tre Dee — Festa Teatrale — Da rappresentarsi in Musica nella — Real Corte Cattolica — in occasione — Delle felicissime nozze — Delle loro altezze reali — D: Carlo di Borbon principe delle Asturie — E — Donna Luisa di Borbon Infanta di Parma — L'anno MDCCLXV.* és *b*) 1765. április 27-én kelt és a bécsi spanyol nagykövethez intézett nem sajátkezű kísérő levél, melyben Metastasio utasításokat ad a darab madridi előadásához.

Quart. ital. 17. 24 lap. Az előbbi műnek sajátkezű fogalmazványa.

Quart. ital. 14. 84 lap. A *Ruggiero*-nak és a hozzá tartozó *Licenzá*-nak sajátkezű és a költő névaláírásával ellátott kézírata.

Quart. ital. 15. 36 lap. A *Corona* cz. melodráma szövege. Sajátkezű csak a cím és a javítások.

Quart. ital. 11. Különböző szerzőktől írott szonettek (számszerint 127) gyűjteménye. Részben sajátkezű.

Ki vannak adva ezenkívül a következő, a quart. ital. 6 jelzetű kötetben foglalt, dolgozatai:

a) *Satira VI. del Libro secondo di Q. Orazio Flacco. (Hoc erat in votis.)* Sajátkezű, számos javítással. 12 lap.

b) *La Rispettosa Tenerezza — Componimento drammatico — Cantato — Da tre Serenissime Arciduchesse d'Austria — Per Solennizzare — Il Glorioso Nome — Della — Madre loro Augustissima — L'Imperatrice Regina. (1750.)* Sajátkezű, javításokkal és a költő névaláírásával ellátva. 8 lap.

c) *Invito a Cena, d'Orazio a Torquato. (1770.)* Sajátkezű fogalmazvány. 4 lap.

d) Előbbinek másolata, néhány variánssal és a költő névaláírásával. 8 lap.

e) *Augurio — di — Felicità — di Tre — Serenissime Arciduchesse d'Austria — All'Ava loro Augustissima — L'imperatrice*

Elisabetta — Nel — Giorno natalizio — della medesima. (1749.)
A szerző aláírásával. 8 lap.

f) *La ritrosia Disarmata* — Componimento drammatico — per musica. (1759.) 14 lap. A költő névaláírásával.

g) *La virtuosa Emulazione*. (1751.) 2 lap.

h) *Complimento*. (Per Sua Altezza Reale — La serenissima Arciduchessa — Amalia — Nel giorno del nome — dell'Augustissimo suo Genitore.) 1754. 2 lap.

i) *Primo omaggio di canto* — di S. A. R. la Serenissima Arciduchessa Amalia — Agli Augustissimi — Suoi genitori. (1753.) 2 lap.

j) *Tributo di rispetto e d'amore* — Di Tre Serenissime Arciduchesse — All'Augustissimo — Loro Genitore — Celebrando il felicissimo giorno — Della sua nascita — L'anno 1754. 12 lap, névaláírással.

k) *L'aurora*. (1759.) Sajátkezű fogalmazvány, névaláírással. 4 lap.

l) *Strofette*. (1772.) Sajátkezű fogalmazvány és másolat. 2 lap.

m) *Strofette*. (1773.) Sajátkezű fogalmazvány és másolat. 2 lap.

n) *Sonetto*, scritto dall'autore in Roma l'anno 1719, in lode del celebre Gasparini, insigne allora compositor di musica. Sajátkezű. 2 lap.

o) *L'Autore all'opere sue Drammatiche*. Szonett. Sajátkezű. 2 lap.

p) 1. *Desiderio affettuoso. Sonetto I.*, 2. *Pentimento dell'antecedente desiderio. Sonetto II.* Sajátkezű. 2 lap.

r) «Vedete là quella selvetta a cui» kezdetű szonett. (1725.) Sajátkezű.

s) *La Gelosia*. Szonett. Sajátkezű.

t) *Canzonetta* per un ballo di villani e villanelle. (1740.) Sajátkezű.

u) *Complimento*. (1760.) Sajátkezű, névaláírással.

v) *Notizie de'tempi, de'luoghi e delle occasioni nelle quali furono scritti dall'Autore i suoi componimenti fin'ora inediti, de'quali é quest'ultima ristampa accresciuta*. Sajátkezű, 16 lap.

w) *Avviso e notizie per una nuova edizione*. Sajátkezű, 28 lap.

z) *Risposta ad Orazio*. E sajátkezű verset Metastasio 1769-ben Milord Stormont bécsi angol követhez irta. válaszul az ettől hozzá Horatius nevében intézett vershez, melynek kíséretében a lord, Baskervillenek 1762-iki londoni Horatius kiadását Metastasió-nak ajándékba küldte. A szöveghez csatolva van az angol költemény, olasz fordításával együtt.

Kiadatlan Metastasionak a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött *számadási naplója* (quart. ital. 19) és a quart. ital. 6 jelzetű kötetbe foglalt különböző iratok egy része.

Quart. ital. 19. 266 számozatlan lap, ebből a 66 utolsó tiszta. Az első 121 lap Metastasio számadásait tartalmazza életének utolsó szakából, 1774. augusztus elsejétől, 1782. április elsejéig: a számadások tehát 11 nappal halála előtt szakadnak meg. Metastasio titkára vezette azokat. Neve azonban a számadásokból ki nem tűnik. Minden lap jobb oldalán a «követel», bal oldalán a «tartozás» rovat foglal helyet. Itt-ott maga a gazda jegyez be némely tételt, az év végén pedig mindig ő zárja le a mérleget.

A számadásokat a legnagyobb pontossággal vezették, a legaprólékosabb, legjelentéktelenebb tételekre is kiterjeszkedtek. A Metastasio számadási könyvében lapozva, meglevenedik előttünk a nyárspolgár-költő otthoni élete s annak utolsó szakát megközelítő hűséggel rekonstruálhatjuk. Minden bejegyzett tétel életének egy-egy mozzanatára vet világot, egy-egy szokását födől föl előttünk. A hónapról-hónapra, évről-évre visszatérő rendes kiadások életmódjának is rendes megszokott menetét tükrözik. A rendkívüli bevételek és kiadások életének előre nem látott eseményeiről, vonatkozásairól tudósítanak. A rizsporos parókák, a selyem térdharisnyák tételei valami pompás udvari bálra utalnak s talán valami gáláns kalandot is sejtjenek. Az 1782. márczius havának utolsó napjain sűrűn jelentkező patikai és orvosi kiadások az utolsó betegség dátumát közlik s annak súlyosságáról értesítenek. Az utolsó lapnak melankolikusan szűraz záradéka: *Fine dei conti del signor Abate*, a bekövetkezett katasztrófát jelenti be.

A költő háztartására vonatkozólag is kapunk részletes adatokat. Szolgazsemélyzete két inasból és egy kocsiból áll. Ezek

együtt 36 forint havi bért s azonfelül karácsonyra és farsangra fejenként 2—2 forint borralalót kapnak. Ugyanily borralaló jár a két szolgálnak és a vízhordó-lánynak. Újévre a mosónőnek 1 forint, a házmesternek 2 forint, a kéményseprőknek 1 forint 8 krajczár, a zeneegyesületnek (Congregazione della musica) 2 forint 34 krajczár, a szent Mihály szerzeteseinek 2 forint borralaló jut. Néha a pápai nunczius portása és szolgálai is kapnak valamit.

Az említett két szolgán és egy kocsison kívül a mosónő és a signor Bonno, a... zeneszerző is rendes havi bért huz: az 5 forintot, ez 12 forintot 23 krajczárt.

Az egész 1774—1782. közötti időben az egyetlen mosónőnek javították a bérét. 1774. októberétől kezdve havi 5 forint helyett 5 forint 30 krajczár dukál neki. 1781. április 30-án a szolgaszemélyzet egy istálló-fiúval szaporodik.

A szolgák és a kocsis a rendes béren s borralalókon felül együttvéve havi 3 forint 24 krajczár «Putzgeld»-et kapnak.

Az egyik szolga, Paolo a költőnek különös bizalmát bírta. Ő van megbízva a pénzfölvételekkel, kétszer, háromszor havonta s ezért esetről-esetre 34 krajczárt kap; e tételeket Metastasio csaknem mindig maga vezeti be a számadási könyvbe.

A személyzet egyenruházatáról a gazda gondoskodik. A livréket szinte magunk összeállíthatjuk az 1775. május elsején tett következő bejegyzésből:

19½ rőf posztó à 26 garas	25.21
Halbcaster bélés 24 rőf à 22 garas	8.48
Ezüstpaszománt 5½ rőf gombokkal	16.55
Három kalap és beszegés	4.45
Fekete nadrágok, szallagok, cipők, boka-	
harisnyák mind a három részére	18.15
A szabónak a föntiek megvarrásáért	21.12
Összesen:	95.16

A szolgák és a kocsis minden évben, rendszerint májusban új livrét kapnak. Az erre vonatkozó kiadások: 1776. május 24-én 101 34 forint, 1777. május 24-én 135 48 forint, 1778. május 31-én 100 38 forint, 1779. május 31-én 99 20 forint, 1780. május 24-én 136 25 forint, 1781. június 15-én 105 20 forint.

A háztartást Martines úr, Metastasio barátja vezette, a ki

havi 100—140 forintot kapott konyhára és hasonló kiadásokra.

Metastasio két házat bérelt, ezek a számadási naplóban, mint «kis és nagy ház» (*casa grande e casa picciola*) szerepelnek. A nagyobbik házat a szent Mihály szerzetesektől, évenként kétszer, áprilisban és szeptemberben fizetendő, összesen 400 forintért bérelte. A kisebbik háznak 100 forint volt az évi bére. Az egyik ház egy részét albérletbe adta, félévenként fizetendő, összesen 166 forintért.

A kiadások közt gyakran olvasható különböző alamizsnák, segélyek a Metastasio jószívűségéről tesznek tanúságot. 1779. augusztus 13-án például 309 forintot ajándékoz a szakácsnőnek a tőle ellopott pénz pótlásáért (*per denaro a lei rubato*), 1781. július 20-án a Giuseppe Ercolini temetésére 5606 forintot költ, ugyanezen év szeptember 29-én az említett özvegyét 37 forinttal segíti. 1781. július elsején 100 forintot ad a kerületi betegsegélyző pénztárnak stb.

A rendes kiadások között találjuk évente négyszer, január, április, július és október végén a nyugtabélyegekre kiadott összegeket.

Különös, hogy a bevételek között, mint olyan egyszer sem szerepel az a járadék, melyet mint udvari költőnek, az udvari pénztárból kellett kapnia. A bevételek közé a következő jövedelmek vannak jegyezve: a bankba fizetett összeg (1776-ig 40.000, azontúl 60.000 forint) járadéka; az albérletbe adott házrész járandósága; negyedévi 300 forintos részletekben, 1776. januárjáig egy bizonyos signor Carrarától, utóbb a milanoi Smitner testvérektől fizetett, évente összesen 1200 forint s végül bizonyos milanoi járadékok, melyek az év elején fölváltva, mint *bilancio di Milano*, *bilancio del Tanzi*, *dal signor Tanzi di Milano bilancio* vannak bevezetve és évi 120—130 forintot hajtottak.

1774-ben bevételei 431457, kiadásai 376435 forintra rugtak.

A bevétel- és kiadásrovat az 1775—1781. években a következő összegekkel zárul: 1775-ben 434426 és 434216, 1776-ban 390050 és 379248, 1777-ben 400536 és 364131, 1778-ban 425514 és 366858, 1779-ben 447059 és 399718, 1780-ban 437850 és 400055 s végül 1781-ben 430741 és 398442 forint.

A múzeumnak quart. ital. 6 jelzetű kötete a fentebb már

felsorolt kiadott kéziratokon kívül a következő kiadatlan kéziratokat foglalja magában:

1. Az *Estratto della Storia di Sofonisba. Livio lib. XXX.* sajátkezű fogalmazványa. 16 lap. A borítékon ugyancsak sajátkezű följegyzés: *L'anno 1740. quando...*

2. Előbbinek idegen kézírású másolata, néhány változattal. 20 lap.

3. A következő szonett sajátkezű fogalmazványa, 2 lap:

Oh speme, oh gloria del Romano Impero
Che al gran tempio di Pier volgi le piante,
Giunto alle soglie venerate e sante
T'arresta nel regal portico altero.

Qua Costantin, che attonito il destriero
Ferma, al divin fulgido segno innante:
Carlo mira colà, che trionfante
Rende al Tebro la calma, i dritti a Piero.

L'aspetto lor se il tuo gran cuore alletta,
Sappi che Roma non ammira in vano
In te d'entrambi la pietà ristretta.

Ben del sacro recinto ancor nel vano
Altra esser può marmorea immagine eretta
Al terzo Difensor del Vaticano.

4. Előbbinek sajátkezű másolata, variánsokkal. 2 lap.

5. Egy *Silvia e Licori* című verses párbeszédnek sajátkezű fogalmazványa. A párbeszédet Silvia és Licori nevű két nővér folytatja, az utóbbinak születésnapja alkalmából. Kezdődik:

Licori: Germana oltre l'usato
Perché adorna così?

Silvia: Perché? Ti sembra
Forse un giorno per me poco festivo
Questo del tuo natale?

Végződik:

Ah serbate voi Numi elementi
Di due cori gli affetti innocenti
Se son degni del vostro favor
Se fra i Numi si trova pietà.

A kézirat a végső szakasznak egy befejezetlen, ugyancsak sajátkezűleg írt változatát is tartalmazza. 6 lap.

6. Toldalék a *Pace tra le tre dee* című színjelenethez. 2 lap.

7. Sajátkezű. 2 lap. Tartalma a) két terzina:

Quando limpido serpeggia
 Mormorando un fiumicello,
 Loda il fonte ond'ei parti.
 Quando florido verdeggia
 Germogliando un arboscello,
 Vanta il suol che lo nutri.

és b) köszöntő versnek több fogalmazványa; valószínűleg valamelyik kis főhercezkisasszony részére, név- vagy születésnap alkalmára.

8. Sajátkezű. 2 lap. Egy, 1733. február 22-én valami Saulo Mariótól a költőhöz írott levél tisztánmaradt lapjára írt vers-töredékek. Az egyik töredék olvashatatlan.

9—11. Három sajátkezű kézirat à 2 lap. Színelőadások alkalmából, mintegy rögtönzötten elmondandó engedelmek (*licenze*) és megköszönések töredékes fogalmazványai.

12. *Nice*-nek ajánlott költemény sajátkezű fogalmazványa. 2 lap. Kezdődik:

È forza mio core,
 Mio core infelice,
 Scordarsi l'amore,
 Scordarsi di Nice,

végződik:

Chi avrebbe pensato
 Che in te si celasse
 Il cor più spietato
 Che mai si celasse
 Ne'vasti confini
 Del regno d'Amor?

13. Előbbinek töredékes, ugyancsak sajátkezű másolata. 2 lap.

14. A következő költemény sajátkezű kézírata, 2 lap:

Tra gli uffizi e le corone
 Qui Zenobia è seppelita,
 Che per troppa divozione
 Finalmente uscì di vita,
 (E professa divozione
 Benché sia nell'altra vita).

Fu di merito eminente,	Or pietoso alcun si mostri,
Di sembiante sovrumano;	E quì reciti per lei
Seppe far divotamente	Un de tanti paternostri
Bestemmiar più d'un cristiano.	Che an seccato i cicisbei.

15. E versek sajátkezű kézírata, 2 lap:

Bell'alme al ciel dilette	. . . non oda intorno
Si respirate ormai:	Non vegga in sì bel giorno
Già palpitaste assai,	Che accenti di contento
È tempo di goder.	Che oggetti di piacer.

La ministra di Giove aquila augusta.

Formi di palme il nido,
Emula sia del sole,
Corra di lido in lido
Quanto circonda il mar.

L'ombra dell'ali altere
Su la virtù distenda,
Nè d'ira mai s'accenda,
Che gli empj a fulminar.

16. A *Cato Uticá*-ban című drámája védelmére, terzinákban írott befejezetlen versnek sajátkezű fogalmazványa. 8 lap. Kezdődik:

Di pace amico io tollerei fin'ora
Senza dolor la parca mia fortuna,
Avara a mè di quanto il mondo onora.

Végződik:

Tanto dir non dovea. Perché? Timore
Destava il lui di Cesare il sembiante,
In lui che ardì di trapassargli il cuore?

17. Sajátkezű. 8 lap. Különböző francia nyelvű költemények. Némelyikük épenséggel nem arkádiai jellegű. Nem sikerült eddig megállapítanunk, hogy Metastasio francziául írott művei, avagy akkor divatos, eredeti francia versek-e ezek.

18. *Cantata* — in occasione delle felicissime nozze — delle Maestà Cristianissime című Venus és Amor közt folytatott párbeszéd. 2 lap. Kezdődik:

Venere: Donde o figlio sì stanco?
Donde sì lieto, o figlio?

AZ ÚJ FŐVÁROSI KÖZKÖNYVTÁR DOLGÁBAN.

DR. SZABÓ ERVINTŐL.

A Magyar Könyvszemle 3. füzetében Dr. Gulyás Pál foglalkozik a budapesti községi nyilvános könyvtár létesítése dolgában a fővárosi könyvtári bizottság megbízásából írt Emlékiratommal. Kevés jót hagy rajta; vagy pontosabban: ha lát is talán jót benne, arról nem igen szól, ellenben száz apró-cseprő kifogást el nem hallgat. Ki kell jelentenem, hogy valamennyire nem felelhetek. Birálóm nyilván másképp csinált volna laikusokhoz szóló s csupán az általános elvi programot kitűzni hivatott emlékiratot. Nincs az az apró részletkérdés, a melyet ő gondosan ki nem czirkalmazott volna — akkor, a mikor még az sem biztos, hogy meglesz-e egyáltalán az a nagy intézmény, a melynek ha az ember csak körvonalait tudja megközelítőleg úgy megrajzolni, a hogy azok munka közben, a tényleges kivitelben majd kialakulnak: nagy szerencséről beszélhet. S így én — szégyenkezve vallom meg — ma sem tudok pl. olyan kérdésekre megfelelni, «hogy a többi fiók hol nyerne elhelyezést» (213. l.) s csak azt remélem, hogy nem Aradon vagy Sajószentpéteren, de még csak nem is valamennyi egy kerületben, és olyan problémákkal sem merek ma foglalkozni, mint pl. vajjon «az olvasók a közkönyvtár által kiadott jeggyel maguk vegyék ki a szükséges köteteket a kooperáló könyvtárakból s a lágymányosi lakosnak ma az Eszterházy-utczába kell mennie egy könyvért... holnap meg az Alkotmány-utczába... vagy pedig úgy, hogy az olvasó mindkét esetben a lakásához legközelebb eső városi fiókhöz fordul...» (206. l.), s megint csak azon reményemnek és általános várakozásomnak adok kifejezést, hogy az új könyvtár vezetősége a kooperációkat azért fogja megkísérelni, hogy Budapest könyvkincseinek használatát lehetőleg megkönnyítse s nem azért, hogy megnehezítse; valószínű tehát — józan észszel mást föltételezni nem lehet — hogy a kooperációnak olyan módsze-

reit fogja kezdeményezni, a melyek nem kényszerítik a lágy-mányosi lakost, hogy egy könyvért az Alkotmány-utcába menjen, mert hiszen ezt ma is megteheti, kooperáció nélkül. Mondom, sok kákán talált csomót nem oldhatok föl s csak a lényegét, az elvi alapot és programot kikezdő kifogásokra felelhetek.

1. *A budapesti könyvtárügy.* Hogy bizonyítsam új nagy könyvtár szükségességét, az Emlékirat 5—10. lapjain azt vizsgálom, hogy a főváros könyvkészletei és könyvtárai kielégíthetik-e a népesség olvasószükségletét. Ilyen esetben, a mikor arról van szó, hogy az ember oly testületet hasson meg, a mely könyvekre és könyvtárakra szabály szerint csak végső esetben szokott áldozni, még az sem volna nagy erkölcsi hiba, ha a vizsgáló «talán túlságosan pesszimista szemüvegen át» nézné a helyzetet — mint Gulyás Pál a 199. lapon szememre veti — és az ügy érdekében — (hogy minél több könyvtár szolgálja minél jobban a népesség kultúrszükségletét, azt hinném, mindnyájunk könyvtárosok egyforma érdeke) — inkább a többi könyvtárosok is talán elszenvedhetnek egy ideig az esetleg rájuk háramló ódiumot. Mégis, senki sem találhat Emlékiratomban egyetlen mondatot vagy kitételt, a mely személyeket tenne elmaradottságunkért felelőssé. Sőt épen mert közös ügyről van szó s mert ostoba politikus az, a ki, ha harcza készül, az esetleges hasznos szövetségeseket elriasztja magától: nagyon is túrtóztettem magam Budapest könyvtárügyének kritikájában. Gulyás is kénytelen elismerni, hogy «lehetőleg mérsékelt hangon» irok. «De» — teszi hozzá — «mégis igen egyoldalú felfogással.» (198. l.) Vajjon!?

Én legelsőbb Budapest tudományos könyvkészleteiről mondom, hogy «a szakemberek és kutatók régen tisztában vannak azzal, hogy... a legelemibb tudományos szükségletet sem elégitik ki». Gulyás ellenben úgy tartja, hogy «a legtöbb szak tudományos művelésére, ha nem is bőséges, de legalább is kielégítő könyvtári segédeszközök állnak rendelkezésre». Csak nem szabad oly szűkre fognunk a különösebb nehézségek nélkül hozzáférhető tudományos könyvtárak körét s be kell foglalni a Szabó által kihagyottakat is, az Iparművészeti Múzeum, a Műegyetem stb., a szemináriumok, laboratóriumok s egyéb tudományos intézetek könyvtárait, stb. (199. l.).

Szükséglet és kielégítés igen relativ dolgok és az egyesnek műveltsége, tudományos dolgozásának módszere, czéljai stb. szerint igen különbözök. Egy iskolai tankönyv írója esetleg könnyen beérheti olyan irodalmi apparátussal, a mely az úttörő kutatónak egy foghegyre sem elég. Épen ezért én sem alapítottam ítéletemet egyéni szükségletre, hanem objektív alapot kerestem. Ezt nyilván nem találhattam másutt, mint a művelt Nyugattal való összehasonlításban. De nem mentem messze. Nem nagy súlyt helyeztem arra a tényre, hogy igen hozzáértő szakember, a londoni egyetem egy könyvtárosa, kevesli London 8 millió kötetét; csak Béccsel mértem össze tudományos könyvtárainkat. És megállapíthattam, hogy kilencz legnagyobb és nagy könyvtárunknak együttvéve kisebb a dotációja, mint a bécsi egyetemi könyvtárnak egymagának. Lehet-e ilyen körülmények közt a tudományokkal lépést tartani?! De ha Gulyás azt panaszolja, hogy a Műegyetemi stb. könyvtárt nem vettem számba: itt legfeljebb még azt is megállapíthatom, hogy *valamennyi* nagy könyvtárunknak — Iparművészetit, Műegyetemit, Földtanit, Orvosegyletit mind beleértve — dotációja még mindig kisebb, mint a Hofbibliothek-é egymagáé. Ezúttal egészen mellékes, hogy miért van ez így. Tény, hogy így van, s szükségszerű tény ennek folytán, hogy komoly és európai színvonalon mozgó tudományos munkának irodalmi segédeszközei Budapesten csak igen hiányosan szerezhetők meg. *Mert még Bécsben sem szerezhetők meg!* Pedig laboratóriumi, szemináriumi stb. könyvtárak ott is vannak. És ezért nagy elégtételelre szolgált, hogy a községi könyvtár ügyében tartott szaktanácskozáson olyan könyvfogyasztók erősítették meg nézetemet, a kiknek kompetenciáját talán Gulyás kollegám is elismeri.¹

Hasonlóan állunk a budapesti népkönyvtárak dolgában. Csak-hogy míg a tudományos könyvtárak tekintetében Gulyás keveselte, a mit számba vettem: a népkönyvtáraknál sokalja. Nagyon érthető, miért teszi. Ha kevesebb népkönyvtárt mutat ki, akkor a forgalmi arányszámok — és itten azokról van szó — termé-

¹ L. a *Községi nyilvános könyvtár létesítése ügyében tartott szakértő-kezelő jegyzőkönyvében* Alexander Bernát, Ballagi Aladár, Földes Béla stb. felszólalásait.

szetesen kedvezőbbek. Lássuk hát előbb ezeket a számításokat.

Én az Emlékiratban a budapesti népkönyvtárak állományát 1907-re vonatkozólag 55.000 kötetben mutattam ki, a Fővárosi Statisztikai Hivatalhoz beérkezett, de még nem közölt eredeti jelentések alapján. Gulyás ezzel szemben a M. é. K. O. T. 1908. évi jelentése alapján (melynek összeállítását egy táblázatban én is adom) csak 36.500 kötetet tud kimutatni. «E számban — így folytatja — nem foglaltatik benn a III. ker. nép- és iskolakönyvtár s a X. ker. rákosi nép- és iskolakönyvtár állománya, mely dr. Szabó szerint 1907-ben 3500 kötetet tesz s nem foglaltatik benn a Budapesti Könyvtáregyesület központi könyvtára, mely 1908-ban 20.073 darabból állott.» (200. l.)

Igazán nem kell sok leleményesség ahhoz, hogy ezek után bárki a két állományszám közti 20.000 kötetes különbözetre ráakadjon. Én 55.000 kötetről beszélek 1907-ben, Gulyás 36.500-ról 1908-ban, de nem számít be 3500+20.073 kötetet. A megfejtés igen egyszerű, logaríthmus sem kell hozzá. 55.000 1907-ben majdnem = $36.500 + 3.500 + 20.000$ -rel 1908-ban.

Igen ám, de ha valaki csak 36.500-ra és nem egyúttal a 20.000 kötetnyi tudományos anyagra vonatkoztatja a használat adatait, természetesen nem azt kapja eredményül, a mit én: kötetenkint alig kétszeri forgalmat (pontosan 17-et), hanem Gulyás 37-ét, a mi nem is «szinte 50%-kal», hanem teljes 117%-kal kedvezőbb eredmény.

De kérдем én: miért ne vonhassuk be a Budapesti Könyvtáregyesület központi 20.000 kötetét? Mert az «inkább *reference library* jellegű»? Hát mikor mondott le «A népkönyvtárak szervezése, fentartása és kezelése» c. mű VII. fejezetének szerzője arról, hogy a népkönyvtárak tudományos anyaggal is föl legyenek szerelve? Hogy a szóban forgó könyvtár tudományos anyagát oly gyéren használják, hogy az a nem-használat — nem pedig a nem-kölesönzésre szánás — folytán igen *contre-coeur* «*reference library* jellegűvé» válik, legfeljebb az angol-amerikai könyvtárak színvonalára «emeli» azt, a melyeknek a *reference library* tudvalevőleg mellőzhetlen kiegészítő részük, de nem jögeim arra, hogy számításainknál figyelmen kívül hagyjuk:

Ezzel egyúttal teljesen elesik Gulyás tiltakozása az ellen,

hogy a Könyvtáregyesületet a bécsi Zentralbibliothekkal hasonlítom össze. Ha két város népkönyvtári viszonyait kell összehasonlítanom, ha mindkettőben a népkönyvtárügy majdnem kizárólag az egyesületi tevékenység tárgya, ha mindkettőben különböző egyesületek osztoznak a munkában: vajjon mivel szemléltethetem a legélesebben, hogy a polgárok lelkesedése és ereje milyen eredményt produkált, mint azzal, ha mindkettőből azt a legnagyobb szervezkedést mérem össze, a melyben a legnagyobb erő kifejtés kristályosodik ki? Bécsben a Zentralbibliothek az, Budapesten a Könyvtáregyesület. Nem én tehetek róla — de legkevésbé a Könyvtáregyesület aktiv tagjai tehetnek róla — hogy a bécsi polgárság ereje olyas valamit hozott létre, a mivel ha a budapesti polgárság erőlködésének legkülömb gyümölcsét össze-mérjük, «a magyar intézetre valósággal megsemmisítő eredményekre» (201. l.) jutunk.

Hogy ennek folytán a két intézmény adatait csak egészükben lehet összehasonlítani s nem a Budapestre kedvezők kiválogatásával, hogy tehát Gulyás számításai teljesen helytelenek: azt hiszem, magától értetődik.

Ha a népkönyvtárakkal túlórosszul bántam, a szakegyleti könyvtárakkal szemben — úgy látja bírálóm — nagyon enyhe voltam. Azt mondtam volt, hogy «a szakegyletek könyvtárányaga jobb, mint a népkönyvtáraké». Gulyás erre előveszi az aranyművesek könyvtárának katalógusát s miután annak valóban nagy fogyatékosságait kellően kitergette, azt mondja: «Csodálom, hogy dr. Szabó Ervin, a ki a szabadtanítás pécsi kongresszusán olyan elítélően nyilatkozott a M. é. K. O. T. könyvtárainak összeállításáról, az ilyen nivón mozgó szakszervezeti gyűjteményekkel annyira meg van elégedve». (203. l.)

Erre csak egy megjegyzésem van. Mit szolt volna dr. Gulyás Pál, ha én Pécssett, hogy a magyar népkönyvtárügyet jellemezzem, a nagybéliezi vagy a kistapolcsányi népkönyvtárt állítottam volna föl típusul és bírálatomat annak katalógusára alapítottam volna? Valószínűleg azt mondta volna, hogy ez fölötte tendenciózus, sőt rosszhiszemű eljárás, mert a legrosszabb könyvtárt a magyar könyvtárügy reprezentánsának tüntetem föl. Miért szabad hát a 280, nagyobbára német nyelvű tagot számláló kis szakegylettel példálózni? Miért nem veszi észre Gulyás Pál pl.

a könyvnyomdász-szakegylet 1907-ben már 6440 kötetes könyvtárát, miért nem veszi észre, hogy ott Bársony 9, Bródy 37, Gárdonyi 27, Herczeg 21, Jókai 280, Mikszáth 66, Pekár 10 kötettel van képviselve, stb. stb.! Mutasson Gulyás Pál *egyetlen* népkönyvtárt, a mely állami és községi támogatás nélkül, sőt épen folytonos üldözések közepette ilyen gyűjteményt hozott össze! Pedig majd ilyen szakegyleti könyvtár nem egy, de több van Budapesten.

2. *A községi könyvtár programja.* Emlékiratomban azt ajánlottam, hogy «az erők czélszerű felhasználása és a helyi szükségletek» szempontjából az új községi könyvtár központja — a fiókok általános jellegének csorbitatlan megóvása mellett — csak a társadalmi tudományok és határtudományaik terén törekedjék oly teljességre, hogy a szakemberek és kutatók igényeit is kielégíthesse. Gulyás Pál úgy találja, hogy ez «nem épen nagyszabású» megoldás s jobb szeretné, ha a Fővárosi Könyvtár mai jellegét továbbra is megőrizve, mint a főváros tudományos könyvtára a tervezett új közkönyvtártól helyiség és javadalom tekintetében is elkülönítve tartatnék fenn.

Gulyás nem fejt ki, hogy ennek mi előnye volna s így az ő megoldásának csak negativ motivumaival foglalkozhatom, azokkal, a melyekből ő az én javaslatomat bírálja. És én valóban zavarban vagyok e ponton. Zavarban vagyok, mert ki kell mondanom, hogy Gulyás Pál meghamisítja az én okfejtésemet.

Hát én «csak azért» (205. l.) ajánlom a társadalomtudományokra való korlátozást, mivel a fővárosnak már most is van nagy államtudományi könyvtára? Nem fejtegetem-e két oldalon át, hogy a község áldozatkészsége és képessége előreláthatólag nem lesz akkora, hogy magas színvonalon tartott *általános* könyvtárt lehessen létesíteni? Nem mutatom-e ki, hogy az állami könyvtárak dotációja sem elegendő erre? Nem utalok-e arra a tényre, hogy az irodalmi termelés óriási növekedése folytán a külföldön is előnyomul a könyvtárak specializálódásának tendenciája? És nem ajánlom-e ezért, hogy a szegény Budapest tudományos könyvtárai egyezzenek meg a gazdag Frankfurt mintájára valamelyes munkamegosztásban, hogy így a maga területén mindenik tökéletesebben szolgálhassa ki közönségét?

Ebbe a munkamegosztásba óhajtottam beilleszteni az új

könyvtárt. De ha ez a munkamegosztás nem is fog létrejönni — és ma már látom, hogy nem fog — akkor sem javasolhatom, hogy másból induljanak ki, mint a főváros mai könyvkészleteiből. Mert ha az sem bizonyos, hogy *egy* nagy könyvtár létesítésére rábírható-e a főváros törvényhatósága, akkor donquichotéria volna *két* nagy könyvtár létesítését és fentartását proponálni a közgyűlésnek.

De hát persze, Gulyás Pál szerint az egész «különben lényegileg nem volna más, mint — névváltoztatás. A mai fővárosi könyvtár megtartaná mai jellegét és irányát a «központi könyvtár» czégre alatt, a fiókok gyarapításához semmivel sem járulna hozzá, ellenkezőleg maga gyarapodnék a fiókok időről-időre kicserélendő anyagával». (205. l.)

Sajnálnom kell, hogy a magyar könyvtárügy egyik vezető alakja olyan kevésbé ismeri az ország egyik legnagyobb szakkönyvtárát és hogy viszont nem tudja, mi az: «a társadalmi tudományok és határtudományaik». A mai Fővárosi Könyvtár nem «policziális jellegű könyvtár» ugyan (198. l.) — a hogy Gulyás Pál nyilván a száz év előtti Polizeiwissenschaftra gondolva szeretetreméltóan nevezi, de ma, sajnos, azzal sem kérkedhetik még, hogy a társadalomtudományok és határtudományaik szakkönyvtára volna. Nem mehetek itten annak a fejtegetésébe bele, hogy ettől még mi választja el; de a ki akarja, a tudományok bármely szisztematikájából könnyen megállapíthatja.

És hogy a központi könyvtár «a fiókok gyarapításához semmivel sem járulna hozzá»? Nem tudom, komolyan feleljek-e? Talán onnan fog a fiókkönyvtárakba hullani a könyv és a személyzet, a honnan egykor a vándorló zsidók mannája hullott!?

De az a rabló központ még ettől a mannától is megfosztja időről-időre a szegény fiókokat! E vádra vigasztalást megint csak *A népkönyvtárak*, stb. című, fent idézett munka 114—117. oldaláról szedhetek, a hol a népkönyvtárak anyagának időnkinti fölfrissítéséről van szó.

Egyáltalán, az az éhes államtudományi könyvtár csupán arra dolgozik, hogy szép számokkal szerepeljen a szabadkönyvtárak statisztikájában. Legalább ezt vetik szemünkre a 205. lapon, a 206. lapon, a 207. lapon. Olyan *vakulj magyar* módra dolgoznék. De nem mondaná meg Gulyás Pál, hogy ugyan

kinek volna abból haszna, ha a 80—100.000 kötetnyi állomány és 60.000 K. javadalom is *a statisztikában* a szabadkönyvtárak kolumnáján szerepelne és nem a tudományos szakkönyvtárakén? Az új könyvtár jövő igazgatójának mindenesetre inkább az lehetne az érdeke, hogy *egy* helyett *két* nagy könyvtár igazgatásának fáradsalmaira, hogy 100 vagy 200.000 kötettel nagyobb *saját* könyvállományra hivatkozhasnék. Hisz Gulyás is «azért az igazgatást... közös tisztviseelői karra» bizná! (205. l.) De Gulyás Pál úgy látszik, el sem tudja képzelni, hogy vannak emberek, a kiket más cél is mozgat, mint a «statisztika-korrektiva»! (206. l.) És ha statisztikákat csinálnak, csak azért teszik, hogy reális értékeket és viszonylatokat pontosan kifejezhessenek és összemérhessenek, nem pedig a nagy számok kedvéért.

3. *Számításaim.* Egy nagy nyilvános könyvtár föntartása sok pénzbe kerül, sokkal többbe, mint egy nagy tudományos könyvtaré. Emlékiratom 47. lapján táblázatot közlök a Föld legjobban dotált könyvtáiról s kitűnik, hogy az első két helyen községi népkönyvtár áll s hogy a hét könyvtár közt, a melyek összes kiadása egy millió koronán felül van, csak kettő az állami nemzeti könyvtár, a többi községi nyilvános könyvtár. Hogy javaslataim pénzügyi következményeit megismerjük, Budapestre vonatkozólag is kellett számításokat eszközölnöm. A számítások alapjául a valószínű kölcsönforgalmat és egy-egy kölcsönzés valószínű átlagos költségét vettem. Ezt a módszert követik más szakemberek is (Reyer, Brown, Hofmann stb.), bár nyilvánvaló, hogy ez uton is csak igen durva átlagszámokat kapunk. De minden egyéb számítás leküzdhetetlen akadályokba ütközik az alapul szolgáló könyvtárak különlegessége és adataiknak a helyi viszonyok megsabta különböző belső értéke miatt.

Mindezt szem előtt tartva, alapul azt vettem föl, hogy az új budapesti könyvtárnak arra kell törekednie, hogy fejenként átlag egy kölcsönzést érjen el; s mivel a város nő s a szomszédos községekkel már legalább is egy millió lakót számlál, nem épen csak «a kerek szám kedvéért» (211. l.) — habár nagy átlagoknál ez is teljesen igazolt eljárás volna — egy millió kötetnyi kölcsönforgalmat veszek föl¹; egy kölcsönzés költségeit pedig 30 fillérre teszem.

¹ Gulyás Pál ellenmondást lát a 26. lap egy milliója és a 11. lap 800.000-e közt; nem veszi észre, hogy a 11. lapon arról beszélek, hogy mennyit kellene

Ezek a számok, mint mondtam, durva átlagszámok, olyan valószínűségi értékkel, mint pl. az új vállalatba kezdő üzletember kalkulációi. A mennyire lehet, pozitív adatokon nyugosznak; de megállapításukban a vágnak és az ösztönnek is kisebb-nagyobb szerep jut. És természetesen az egész üzemre vonatkoznak; nem lehet az üzem egyes ágait, a mi esetünkben pl. a könyvtár központi tudományos részét, kivenni belőle s arra külön forgalmi és költségkalkulációkat csinálni.

Ezen a számítási alapon az új könyvtár létesítéséből a fővárosra már a legközelebbi jövőben háramló rendes évi terhet körülbelül egynegyed millió koronára kellene tennem.¹ Több ez, mint a budapesti összes állami közkönyvtárak dotációja együttevége. Oly nagy összeg hogy nemcsak azért, hogy az ügy győzelmét megkönnyítsem, hanem azért is, mert fővárosi tisztviselő létemre ez kötelességem — utakat és módokat kerestem az évi terhek leszállítására. Ezeket bizonyos kooperációkban, beolvasztásokban, végül a kölcsöndíjban jelöltem meg.

Nyilvánvaló, hogy ezek a megtakarítások tényleg csak akkor állnak be, ha a kooperációk stb. létrejönnek. És ezért az állományról beszélvén, azt mondom az Emlékiratban: «ha javaslatainkat elfogadják, akkor...» stb., és az évi szükségletéről: «új szükségletként csak az maradna...» stb. Elég föltételelesen hát.

De jön Gulyás Pál és először is nehezményezi, hogy 30 fillérben állapítom meg egy-egy kölcsönzés árát: «hogymily alapon, azt nem árulja el» (208. l.); azután, hogy az ifjusági könyvtárak ma 21 filléres átlaggal dolgoznak, tehát a beolvasztás épen drágítani fog; azután, hogy a szomszédos községek hozzájárulását a kötelezettségek költségei teljesen ellensúlyozzák stb.

Hadd árulom el hát legelőször a 30 fillér titkát. Londonban egy kölcsönzés költsége 49 fillér, Liverpoolban 29, Párisban 28, Berlinben, Brémában 27, Drezdában 18, Hamburgban 8 stb. *Úgy gondolom* ezekből, hogy ökonomiával, 30 filléres átlagta berendez-

«*ma*» Budapestnek könyvtárára költenie, a 26.-on ellenben arról, hogy a növekvő és különösen a bekebelezett és kooperáló szomszédos községekkel megnövekedett Budapestnek mennyit kell *majd* költenie.

¹ Nem 300.000-re azért, mert jó néhány évig eltart majd, míg e fiókhálózat ki lesz építve.

kedve, tisztességes szolgálatot lehet majd föntartanunk. Legalább lehetségesnek tartom. Kevesebből: nem merném hinni, mert Páris, Berlin, Drezda stb. könyvtárai épen hogy kielégítően működnek; de Párisban a nagy bürokratizmus folytán drága az adminisztráció, Berlinben a központi könyvtár most van csak kialakulóban, Hamburgban olcsó tömeghatásokra dolgoznak stb. Többre nem merek számítani, mert szegények vagyunk, s ha Liverpool győzi 29-czel, a gazdag Birmingham 40-nel és ha a 28 könyvtárrendszerre tagolt és megannyi önálló vezetés alatt álló London is kijön 49-ből, talán mi is kijövünk 30 fillérrel. De hogy ez a szám egyelőre csak — bizonyos szélső elhajlások határai közt — önkényesen kitűzött cél: az magától értetődik. És három oldallal rá szigorú kritikusom is szupponálja ezt, mert a kölcsöndíj ellen tiltakozván, kérdi: «Nem lehetne-e valamivel kisebb költségekkel dolgozni s az egyes kikölcsönzések üzemköltségét 26 fillérre leszállítani?» (211. l.)

Hát persze, hogy lehet. Sőt még egy másik titkot is elárulok. A különböző kölcsönzések költsége is igen különböző lesz. Valószínű, hogy pl. a tudományos irodalom forgalmának átlagos költsége 30 fillérnél jóval több, de az ifjúságié jóval kevesebb lesz. Nem is 21 fillér, sőt talán 11 sem. 30 fillér csak az üzem *összes* ágaiban teljesített mindenféle szolgálatok átlagos költsége egy-egy *nem speczifikált* kölcsönzésre kiszámítva, quasi közös nevezőre hozva. Ez egy *sommás* kalkulációs alap, semmi más.

S így bátran merném az ifjúsági könyvtárak beolvasztását a fővárosnak tovább is ajánlani, ha nem tudnám most, hogy egy új törvény, a mely épen olyan rossz, mint a legtöbb magyar törvény, mert nem disztingvál s mert egy kaptafára húz várost, falut, Budapestet és Mucsát, útjában áll ennek is.

És útjában áll a kooperációknak stb. sok más, nem törvény, hanem annál sokkal rosszabb.

De mi következik ebből? Gulyás Pál nagy diadalmasan, nehezen leplezett örömmel számítja ki, hogy a kooperációk és beolvasztások után is a fedezésre váró új évi szükséglet nem 120, hanem 130—150.000 korona. Tegyük föl, hogy így van, hogy a kooperációk tényleg nem sikerülnek. Akkor hát nem 120.000 koronával többet kell majd a törvényhatóság közgyűlésétől kérnünk, hanem még 10—30 vagy akár 50.000-rel többet.

Kit érhet ezért gáncs? Bizonyára nem azt, a ki az ökonomikus kooperációkat akarja. Csak nehezebb lesz majd a könyvtár ügyének többséget szerezni, mert nehezebb több pénzt megkapni, mint kevesebbet. De ennek örülni! Azt hittük eddig, hogy Gulyás Pál agitációja a községi nyilvános könyvtár érdekében azt a czélt szolgálta, hogy létesítésének *könnyűségéről* győzze meg a közvéleményt; ma szinte úgy látszik, mintha megriasztani akarná. Pedig pesszimizmussal nem lehet ügyet győzelemre vinni.

4. A *népháza*. Emlékiratomban azt javasoltam, hogy az új könyvtárt a milleniumi alapítványból létesítendő népházával hozzuk szerves kapcsolatba. Kritikusom nagyon kinevet érte. Nem látom-e az ellenmondást, a mely javaslatom és azon kijelentésem közt van, hogy a munkásosztály legfejlettebb rétegei a gazdagok és jómóduak jótékonyágút nem szeretik? Viszont ezek bemennek-e majd egy kifejezetten népjóléti intézménybe? (212. l.)

Legyen nyugodt, tisztelt bírálóm! A baj nem a «népjólét» szóban, hanem csupán abban van, hogy ön a közgazdasági és politikai terminológiát nem ismeri, illetve — mint feljebb a «policialis jellegű könyvtárral» bebizonyította — száz év előtt elmaradt vele. A népjólét ugyanis nem más, mint a német *Volkswohlfahrt*; ez pedig nem más, mint a latinos szerkezetű *Socialpolitik* német fordítása.¹ A mire ellenben ön gondolt, az a jótékonyág = *Wohltätigkeit* vagy *Armenpflege*. Hát nem erről van szó, hanem szociálpolitikáról, a mi, pláne ha a község csinálja, épenséggel nem a gazdagok és jómóduak által csinálódik, hanem sokkal nagyobb mértékben a szegények adófilléréiből; és a mi hogy csinálódjék, épen a szervezett munkásoknak kardinális követelése világszerte. Az ú. n. községi szociálizmusnak egy ága ez is — a hogy odakünn nevezni szere-

¹ Így az idén az *Archiv für Volkswohlfahrt* című, kitűnő szociálpolitikai folyóirat fuzionált a *Soziale Praxis*-szal, a melyet a radikális német *sozialpolitika* reprezentatív organumának ismer mindenki; a berlini Zentralstelle für Volkswohlfahrt adja ki a Volksbildungsarchiv-ot, a melynek közoktatásügyi szerkesztője, a drezdai Walter Hofmann, mindenkinél határozottabban képviseli a nyilvános könyvtárügy terén azt az irányt, a melynek hívéül én is vallom magamat.

tik — és pedig ugyanabba a kategóriába eső, mint a községi iskolák, községi technikai és kereskedelmi főiskolák (Németország, Liverpool stb.), községi múzeumok és talán a községi könyvtárak. Ugy tudom, sok van ezek közt világszerte, a melyet alapítványok segítségével csináltak meg; de nem tudok egy esetről sem, hogy ez a körülmény akár a munkásokat, akár a művelteket elriasztotta volna. Mert népjólét és kulturális alapítvány mégsem = jótékonyosság és szegényügy. A mi «szintén alapos megfontolás tárgyává volna teendő.» (213. l.)

5. *Ad personam.* Hosszura nyúlt válaszat, sajnos, nem zárhatom le a nélkül, hogy személyes kérdésben is meg ne szólaljak. Nem szívesen teszem, mert a községi könyvtár ügye, a melyről szó van, nem az *én* személyes ügyem, hanem — úgy gondolnám — mindnyájunké, igazi közügy tehát. De Gulyás Pál rákényszerít.

Czikke 198. lapján azt vitatja velem szemben, hogy a fővárosnak 1906-ban 50.000 koronában kitüntetett könyvtári kiadásait «lehetetlen könyvtári kiadásnak tekintenünk», mert abból 20.000 K iskolai könyvtárakra ment, 30.000 pedig «a főváros policziális jellegű könyvtárára». A dolog tárgyi részével, a nyilvánvaló képtelenséggel, hogy effektíve könyvtárakra szánt és eszközölt kiadást ne könyvtári kiadásnak minősítsünk — Gulyás szerint talán inkább csatornázási vagy lóttartási kiadás az! — nem foglalkozom, a mint nem foglalkoztam egy néhány, mint a bevezetésben jellemeztem: kákán talált csomóval s csak a hozzáfűzött következtetésekre reflektálok. Azt mondja Gulyás Pál: «Ebből pedig önként adódik, hogy a főváros népkönyvtári célokra 1906-ban egy fillért sem költött. De ezt Szabó *elfelejti figyelembe venni*»; s a midőn összehasonlítja Budapest könyvtári kiadásait Berlin kiadásával a 80-as években, «*bizonyára akaratlanul*, azt az impressziót kelti fel az olvasóban, mintha Budapest főváros a népkönyvtárak segélyezésében a nyolczvanas évek Berlinjével szemben alig 10.000 koronával maradna el». (199. l.)

A hangsúly a kedves «bizonyára akaratlanul» stb. szavakon van. Magyarán azt akarja Gulyás mondani: Szabó kedvükben akar járni Budapest hatalmasainak és leplezgeti, hogy népkönyvtárakra eddig semmit sem áldoztak.

Erre az a válaszat: A főváros már 1906-ban is igenis

«segélyezte» a népkönyvtárakat is; az Emlékiratban közölt 5. táblázatban felsorolt budapesti népkönyvtárak közt *nincs egyetlen egy sem*, a melyet a főváros pénzzel vagy helyiséggel, a legtöbbször mindkettővel, ne szubvencionálna; és szubvencionál egyéb, ott föl nem sorolt népkönyvtárakat is. Ezt «felejtettem el» figyelembe venni. De szándékosan: mert oly csekély ez a támogatás — összevéve sem ér 10.000 koronát — és a mi fő: mert nem abból a szándékból fakadt, hogy a könyvtárügyön lendítsen, nem intenczionális aktus, hanem nagyrészt azért csinálódik, mert befolyásos személyek kijárták: ezért nem tartottam megengedhetőnek, hogy ebből érdemet kovácsoljak a főváros vezetősége javára. Ha tehát valamit «elfelejtettem» figyelembe venni, az nem a főváros mulasztása volt, hanem épen pozitív cselekvése a népkönyvtárügyben.

Egyebekben pedig négy éve hirdetem a főváros saját kiadványában: *A Fővárosi Könyvtár Értesítőjében* és utóljára, *«bizonyára akaratlanul»*, a Bárczy István polgármester szerkesztette *Népművelés* ez évi 26. számában, hogy a székesfőváros könyvtári áldozatai szegyenletesen messze elmaradnak a nyugati nagyvárosokéi mögött.

Ha Gulyás Pál nagy urak szolgálit keres, másutt nézzen körül.

Gulyás másik inszINUÁCZIÓJA ennél súlyosabb, mert nem csak személyt érint. A 204. lapon följegyzi érvemet az új könyvtár társadalomtudományi specializálódása érdekében, hogy t. i. a könyvtárak egyike sem kultiválja a kívánt mértékben az államtudományokat s zárójelben megtoldja ezzel: «s talán hozzátehetnők: *a némelyeknek kedves irányban*».

A «némelyeknek kedves irány» magyarán nyilván: a szocializmus. Minthogy sohasem tartoztam azok közé, a kik politikai és társadalmi meggyőződésüket leplezgetik, ha az az uralkodó osztályoknak és pártoknak nincs kedvére, bizvást elsikolhatnak egy vállvonással Gulyás Pál vádjá fölött. Hisz legfeljebb azt tettem volna a fővárosi könyvtárban, a mit más könyvtárosok a maguk politikai álláspontja szempontjából állandóan tesznek: a nekem kedves irányt favorizálnám. Minthogy azonban az ilyen viselkedés szögesen ellenkeznék épen azzal az állásponttal, a melyet a közkönyvtárak dolgában épen én a legmerevebben és a legélesebben képviselek és hirdetek, hogy t. i. azokat nem

szabad *semmiféle* pártpolitikai törekvés egyoldalú szolgálatába állítani; másrészt alkalmas arra, hogy magát a mai és a jövő fővárosi könyvtárt mint egyoldalú pártkönyvtárt, tehát kedvezőtlen színben tüntesse föl: fölszólítom Gulyás Pált, mutasson nem Budapesten, hanem az egész országban *egyetlen* közkönyvtárt, a mely *a maga területén* az összes «jelentékenyebb véleményeket, irányzatokat, iskolákat, pártokat»¹ részrehajlatlanabbul és több, valamennyi irányt egyformán kiterjedő gonddal juttatná szóhoz, mint a Fővárosi Könyvtár teszi. Mutasson — hogy a gyereket néven nevezzem meg — egyetlen magyar könyvtárt, a melyben pl. a keresztényszocializmus és szocialis konzervativizmus nemcsak német, francia, angol és olasz, hanem épen *magyar irodalma is* teljesebben van képviselve; mutasson egyetlen könyvtárt, a melyben tegyük a francia antirepublikánus, monarchista, az angol és német antiszocialista, a francia antiszeparációs, a magyar választójogellenes, az amerikai antiimmigrációs irodalmat gazdagabban szereznék be — vagy mondjunk csak annyit — több figyelemmel ápolnák, mint az ezekkel ellenkező pártállásút. A ki egyetlen egy számát látta a Fővárosi Könyvtár *Értesítőjének*, az — ha jóhiszemű — ilyen-mivel elő nem hozakodik.

★

Egyébként pedig, hogy stílszerű maradjak, hadd idézzem bucsúul egy nagy szocialistának, Ferdinand Lassallénak, a munkásosztályhoz intézett mondását. Könyvtárosok is tanulhatnak belőle. Így szól: «Wahrheit und Gerechtigkeit auch gegen einen Gegner — und vor Allem geziemt es dem Arbeiterstand, sich dies tief einzuprägen! — ist die erste Pflicht des Mannes.»

¹ *Emlékirat*, 15. l.

AZ ÚJ FŐVÁROSI KÖZKÖNYVTÁR KÖRÜL.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

Dr. Szabó Ervinnek az előző cikkben közölt válaszára a következőket jegyzem meg:

I. Mikor *Az új fővárosi közkönyvtár tervezete* című ismeretésemet megírtam, az *Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről* című dolgozatot, mely «a fővárosi könyvtári bizottság megbízásából» íratott s a polgármesternek hozzácsatolt meghívójából következtetve egy a könyvtár létesítése tárgyában összehívott szakértekezlet tárgyalásához kívánt reális kiindulópontul szolgálni — olyan fajta, a tényleges viszonyokkal számoló s a lehetőségek határait gondosan betartó munkálatnak fogtam fel, a milyent a főváros minden nagybbszabású új alkotás megvalósítása küszöbén ki szokott dolgoztatni. Mint Szabó Ervin válaszából látom, az itt említett külsőségekből egész logikusan folyó föltevéssem nem bizonyult helyesnek, az emlékirat «egy laikusoknak szóló» agitációs mű, melynek célja, hogy a könyvtár «létesítésének könnyűségéről győzze meg a közvéleményt».

Minden tárgyilagos kritikának egyik elengedhetetlen föltétele, hogy ugyanabból a nézőpontból ítéljük meg az írásműveket, melyek megírásuknál érvényesültek. Ezt a szempontot jómagam mindig igyekszem betartani s így említett ismertetésemet pótlólag készségesen kiegészítem azzal, hogy Szabónak főcélja: az ügy részére megnyerni a közvéleményt, teljesen sikerült. Ezt az állításomat igazolja *A fővárosi könyvtár értesítője*-nek a következő helye: «A nyilvános könyvtár ügyével a sajtó is foglalkozott. Hosszabb cikkeket közöltek róla a Magyar Nemzet, a Világ, a Népszava, a Corvina, a Népművelés stb., kivétel nélkül igen rokonszenves hangon, a mivel mindenestre lényegesen hozzájárultak ahhoz, hogy ezen fontos kulturális ügyben a közvéleményt kedvezően befolyásolják».¹

¹ A fővárosi könyvtár értesítője. IV. évfolyam 2. sz. 259—260. hasáb.

Mint aféle száz évvel elmaradott szellem sem a Világot, sem a Népszavát nem igen szoktam olvasgatni, így hát nem tudom, vajjon a népkönyvtári ügyről, vagy Szabó Ervin emlékiratáról nyilatkoztak-e olyan rokonszenves hangon, de ha a velük egy sorban említett Népművelés czikkéből szabad következtetnem, úgy első sorban az emlékiratot dicsőítik, mert Somogyi Mihálynak *Községi nyilvános könyvtár Budapestén* című czikke nem más, mint Szabó emlékiratának minden kritika nélkül szükölködő parafrázisa, mely itt-ott a «laikusok» szája ize szerint még jobban kiszínezi a Szabó által rajzolt képet.

De a tárgyilagos kritikának van egy másik, szintoly nélkülözhetetlen föltétele s ez annak vizsgálata, vajjon az értekező eredményeit reális eszközökkel érte-e el. Minthogy a könyvtári szakközönséget, mikor új könyvtár létesítésének tervéről van szó, első sorban ez érdekli, tanulmányomban — mely korántsem oly fukar az elismerésben és a dicséretben, a mint Szabó gondolja, — a fősúlyt e kérdések megvilágítására helyeztem s ezenel sajnálattal konstátálom, hogy Szabó fölhozott érveim egyikét sem czáfolta meg s így aggodalmaimat, melyek az ügy szeretetéből s nem a «kákán csomót keresés» rögeszméjéből fakadtak, nem is oszlatta el. Sőt ellenkezőleg, vagy maga válaszában, vagy pedig az események igazolták föltevéseimet.

1. Válaszában most már maga is elismeri, hogy az iskolai könyvtárak beolvasztását egy új törvény akadályozza, de persze ebből nem az folyik, hogy tervének az a része rossz, mely a már létező viszonyokkal nem számol, hanem rossz a törvény, mely előre nem volt tekintettel arra, hogy mit fog Szabó egykor tervezni.

Ugyancsak elismeri, hogy a kooperáció sem fest már oly bizonyosnak s hogy a közgyűléstől kérendő költségek a tervezet előirányzatát messze felülmulják.

2. Az események is nekem adnak igazat. Szabó Ervin igen lelkére köti laikus publikumának, mennyire helyes volna az új könyvtár s már létező könyvtáraink közt a munkamegoszlás. S mit tesz... a közgyűlés? Ezreket dob ki egy luxus-czikkért, a Szüry-féle editio princeps-gyűjteményért, mely elsőrangú muzeális anyag, de olyan modern értelemben vett közművelődési könyvtárba, a milyent Szabó tervez, még a munkamegoszlás létre nem jötte esetén sem való. Azt hiszem azt a Volkswol-

fahrt sem kívánja, hogy a ki szórakozni akar, *A helység kalapácsát* száz korona értékű első kiadásban olvasson. Az editio princeps gyűjtése már régóta egyik elsőrangú feladata a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának s így a főváros nemcsak hogy fölösleges dologra adott ki pénzt, hanem egyúttal letért a hivatalos jellegű memorandum részére kijelölt útról.

II. Ezzel Szabó Ervin válaszában az új közkönyvtár tervét érintő részével végeztünk volna. Nem tartozik szorosan a dologra az eddigi népkönyvtárak ügye, de minthogy Szabó válaszában e mellékes részt annyira előtérbe tolja, kénytelen vagyok egy pár szót erre is válaszolni.

Szabónak kiváltkép zokon esik, hogy a Budapesti Könyvtár-egyesület forgalmánál én a 20.000 darabból álló központi könyvtárt a népkönyvtári forgalom kimutatásánál nem veszem figyelembe. Teszem ezt azon egyszerű okból, mert maga a könyvtár-egyesület is így jár el. Központi könyvtára nem is áll az Országos Tanács felügyelete alatt s így az Országos Tanács évi jelentésében szereplő forgalmi kimutatás is csupán a házi kikölcsönzésre berendezett s népkönyvtárnak nevezett részről szól. Szabó elhiheti, hogy *A népkönyvtárak szervezése, fentartása és kezelése* cz. művemmel teljesen összhangban magam is szeretném, ha a Budapesti Könyvtár-egyesület központi könyvtárát illetőleg letenne a «tudományos közkönyvtár» ábrándjáról s azt népkönyvtárai szerves kiegészítő részének tekintené s ennek megfelelően átalakítaná. Hogy a központi könyvtár forgalma nem olyan nagy, a minőt még mai alakjában is elvárhatnánk tőle, az különben nem csak anyagán mulik, hanem elhelyezésén is. Ha helyiségei a Corvin-téri vigadónak nem egy második emeleti lakásában szorongának, hanem pl. a földszinten volnának elhelyezve, közvetlen bejárással az utcáról, úgy ezen többi városrészünkhöz viszonyítva lanyha forgalmú területben is jóval több eredményt volna képes elérni.

Ugyancsak nem tartozik a dologra a szakegyleti könyvtárak ügye. Szabó emlékiratában általában dicsőítette e könyvtárak összeállítását s így csak helyesen jártam el, a mikor egy oly könyvtárt ismertettem, a mely nagyságánál, irányánál fogva az átlagot képviseli. Hogy ez így van, arról bárki meggyőződhetik, aki «a budapesti mészárossegédek szakegyletének», «a magyar-

országi szabómunkások és munkásnők szakegyesülete budapesti női szabók csoportjának», «a budapesti pinczerek szak- és munkaközvetítő egyesületének», «a budapesti kőfaragók szakosztályának», «a budapesti cipőfelsőrész-készítő munkások és munkásnők szak- és munkaközvetítő-egyesületének» könyvtári jegyzékét átlapozza. Valamennyiben többé-kevésbé ugyanaz a szellem nyilvánul meg, melynek dokumentumait «kiteregettem». S ebben nem «rosszhiszeműség» vezetett, mint Szabó inszinuálja, hanem csakis a méltányosság, mivel a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa épen ilyen méretű 300—1000 korona értékű kész könyvtárakat szervez, melyek igen is Nagybécliczen vagy Kistapolcsányon vannak helyükön s ha egy részük mégis nagyobb centrumokba jut, az illető centrumok saját megkeresésére jut oda, a melyek sajnos nincsenek abban a helyzetben, hogy mint a nyomdász-szakegylet «folytonos üldözések közepette» emelt ötemeletes palotában helyezték el intézményeiket.

De mert oly nagyon szíven fekszik dr. Szabó Ervinnek ezen a szakszervezeti könyvtárak közt terjedelemre egészen kivételes s az Orsz. Tanács létesítette apró könyvtárakkal semmikép össze nem hasonlítható könyvnyomdász-szakegyleti könyvtár, készséggel kijelentem, hogy igen is a könyvtár katalógusában «Bársony 9, Bródy 37, Gárdonyi 27, Herczeg 21, Jókai 280,¹ Mikszáth 66,² Pekár 10 kötetten van képviselve», de talán Szabó Ervin nem veszi rossz néven, ha a kép teljessége kedvéért hozzáteszem, hogy ugyanakkor Beniczkyné Bajza Lenke 88, Marlitt 26, Ohnet 52, Ponson du Terail 35, Sue 30 kötetten szerepelnek a jegyzékben s e selejtes szerzők az 1—2 kötetten képviselt többi «Lesefutter»-rel együtt³ az átlagos kölcsönkönyvtárak színvonalára süllyeszti le e könyvtár szépirodalmi részét, melyben az igazán jó szépírók határozott kisebbségben maradnak. A mintaszerűség furcsa dokumentumai továbbá e jegyzékben, hogy Alexander Bernát A művészet, Gregorovius Borgia Lucretia, Haraszi Gyula Csokonai Vitéz Mihály cz. művek a regények közé, Dante A. A pokol és A purgatorium, Darwin A fajok eredete, Az ember származása,

¹ Én a magyar s német részben együtt csak 216 kötetre akadtam.

² Ebből 21 kötet a Mikszáth-féle Almanach.

³ Bartalus «kávénéniké»-ivel a szervezett munkások ügylátszik szívesen elszórakoznak, mert a nyomdászok is két példányt tartanak belőle.

Haraszti A naturalista regényről cz. művek a bölesészeti művek közé kerültek s hogy a «különfélék» cz. szakba nemcsak azt gyömszölték be, a mire külön szakjuk nem volt, hanem igen sok olyan munkát is, a mi a felállított szakok egyik-másikába tartozik. Hogy Mendès *Catulle*, Conway *Hugh*, Cervantes *Saavedra* alatt vannak fölvéve, oly apró botlások, melyeket szívesen megbocsátunk, bár a mintaszerűség jellegével éppen nem tartjuk összeférhetőnek.

III. Szintén nem tartozik a fővárosi új közkönyvtár ügyére, de minthogy Szabó oly nagyon hangsúlyozza, hát nekem is ki kell térnem arra a nagy elmaradottságra, a mit a «policziális jellegű könyvtár» kitéttel elárultam s arra a fogalomzavarra, mely az Armenpfleget és a Volkswolfahrtot egymással összecezeréli.

Szabó szerint a policzia száz év előtt «Polizeiwissenschaftot» jelentett; jelentette azt is és sok más egyebet, így többek közt, a miről úgylátszik Szabó Ervin nem tud, *urbanitast*, *morum elegantíát* is. Nos tehát, mikor én a policziális jelleget emlegettem, — akár csak Platon a πολιτεία megírásakor — sem a policzájra, sem az urbanitasra nem gondoltam, hanem értettem alatta mindazt, a mit pl. a müncheni könyvtári rendszer Politia generalis és particularis szakjaiban összefoglal s a melybe mindazok a tudományok is bele tartoznak, a melyeket Szabó Ervin a társadalomtudományok és határtudományaik körébe utal. Mikor tehát a policziális jelleget emlegettem, sem szeretetreméltóság, sem maliczia nem vezetett, hanem az a törekvés, hogy röviden, egy szóval fejezzem ki a mondanivalómat.

Hogy a népjólét és a jótékonyság közt mi a különbség, magam is jól tudom, de a városházán úgylátszik nincs mindenki oly tisztában vele, mint dr. Szabó Ervin. Az újságokban olvassuk, hogy a főváros nagyszabású népházat építtetett az V. kerületben: ugy-e bár ez népjóléti intézmény? De veszedelmesen fog hasonlítani jótékonysághoz és szegényügyhöz, mert egy ugyancsak a régi «Armenpflege» jegyében álló egyesület, az általános közjótékonysági egyesület gondjaira bizzák, a mely fejthet ki igen elismerésre méltó munkásságot, de azért rányomja az alamizsna bélyegét a «községi szocializmus» e négyemeletes alkotására. Mikor a város az egyik népjóléti intézménnyel így jár el, vajjon nem tarthatunk-e joggal attól, hogy a másikkal is ugyanezt cselekszi?

IV. S végül néhány szót *ad personam*. Szabó személyes sértesnek veszi azt a föltevésemet, hogy *akaratlanul* von hamis párhuzamot a mai Budapest s a nyolczvanas évek Berlinje között. Mint felszólalásából kiderül, eljárása nem akaratlan, hanem teljesen tudatos. Azt mondja, Berlin «népkönyvtáira még a nyolczvanas évek elején sem költött 30.000 koronánál többet.» Adatát Reyerből veszi, aki igen valószínűen sem a város által fentartott iskolák könyvtáira vonatkozó kiadásokat, sem az olyan fajta városi könyvtár kiadásait, minő a «fővárosi könyvtár», nem számította bele. Ellenben mikor a főváros «könyvtári» kiadásairól, mint «összehasonlításra alkalmas» adatokról beszél nem a népkönyvtári kiadásokat hozza fel, melyeket most — szerintünk túlságos magasra — 10.000 koronára becsül, hanem azokat a kiadásokat, a melyek Reyer adatában a dolog természeténél fogva nem szerepelnek. Olcsó gúnynyal mondja fenti válaszában, hogy «nyilvánvaló képtelenség» az «effektive könyvtárakra szánt és eszközölt kiadást» nem könyvtári kiadásnak tekinteni s páratlan elmésséggel föltételezi, hogy «Gulyás szerint talán inkább csatornázási vagy lóttartási kiadás az». Ügylátszik, mikor Szabó memorandumát megírta, még nem volt ily bizonyos a dolgában s tétovázott, vajjon azt a bizonyos 30.000 koronát könyvtári, csatornázási vagy lóttartási kiadásnak tartsa-e, mert különben nem írta volna, «ha a különböző iskolai könyvtárakra kiadott 30.000 koronányi összeget is könyvtári kiadásnak tekintjük». Azóta volt alkalma megoldani a nagy problémát s most nyugodt lélekkel megállapítja, hogy az iskolai könyvtárakra költött összeg bizony «könyvtári kiadás». Ne vegye rossz néven Szabó Ervin, ha ezúttal nem a könyvtári szakembernek — hanem a számvevőségnek adok igazat s az iskolai könyvtárakra fordított összeget annak veszem, a minek a számvevőség elszámolja: «iskola-fentartási» kiadásnak.

Szabó ama vádjára, mintha ezikkem ezen — mint látjuk — jogtalanul inkriminált részével azt «akarnám» mondani: «Szabó kedvében akar járni Budapest hatalmasainak», csak azt jegyzem meg, hogy ez erőszakos belemagyarázás szavaimnak oly értelmet tulajdonít, a mely nincsen bennük. Budapest «hatalmasait» nem ismerem közelebből, de alig hiszem, hogy Vázsonyi, Ehrlich G. G., vagy Hüvös József kegyeihez ez az út vezet.

De még inkább zokon esik Szabónak egy másik «inszinuáció»: az a czélzás, hogy a fővárosi könyvtár túlnyomóan szocialista irányban fejlesztetik. Valamely könyvtár irányzatossága nem abból áll, hogy kizárólag egyetlen párt iratait gyűjti össze, mert ha «ostoba politikus az, a ki ha harcza készül, az esetleges hasznos szövetségeket elriasztja magától», az sem nevezhető okosnak, a ki mellőzi azt, a mi az ellentáborban történik. A küzdelemben ismernünk kell az ellenfél erejét és gyöngeségét, ezt pedig legjobban az ellenfél saját műveiből ismerhetjük meg, ha tehát beszerezzük, csakis a magunk párt-hiveinek teszünk szolgálatot. Hogy a fővárosi könyvtár mennyire a kombattans és nem a doctrinér szocializmusra van berendezve, azt «a ki egyetlen számát látta a Fővárosi Könyvtár *Értesítő*-jének, az ha jó hiszemű» tagadásba nem veheti. A napi értékű apró-cseprő röpiratok, melyek tudományos jelentőséggel alig bírnak, de igen jól megerősítik az agitátorok «fegyvertárát», hogy a «XX. század» könyvismertetőinek egyik kedvelt kitételével éljek, feltűnő nagy számban vannak az új szerzemények között s a könyvtár «tudományos jellegét» erősen veszélyeztetik.

Hogy dr. Szabó Ervin szocialista, erre nincs mit megjegyezni. Vallomása itt legfeljebb annyi értékkel bír, hogy érthetővé teszi emlékiratának gyöngeségeit. A mult és jelen tulságos pesszimiztikus felfogása s a jövőbe vetett indokolatlan optimizmus általános szocialista jellemvonás, a mely teljes mértékben megnyilvánul Szabó emlékiratában s jelen válaszában. Az igazságot keresi, de azzal a föltett szándékkal, hogy az igazságot csakis ő találhatja meg.

Bár már van száz éves, még ma is aktuális Goethe egy versikéje. A németeknek szól ugyan, de oly általános emberi, hogy mindnyájan érthetünk belőle, akár könyvtárosok, akár szocialisták vagyunk, akár mind a kettő együtt véve:

«Die Deutschen sind ein gut Geschlecht,
Ein jeder sagt: will nur, was recht;
Recht aber soll vorzüglich heissen,
Was ich und meine Gevattern preisen;
Das übrige ist ein weitläufig Ding,
Das schätz' ich lieber gleich gering».

TÁRCZA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1910. ÉV III. NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga e negyedévben kötelespéldányokban 2975 darab, ajándék útján 123 drb, áttétel útján 6 drb, vétel útján 179 drb, vagyis összesen 3283 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül kötelespéldányok czimén beérkezett: alapszabály 350 drb, egyházi körlevél 68 drb, falragasz 2013 drb, gyászjelentés 1600 drb, hivatalos irat 185 drb, műsor 327 drb, színlap 1837 drb, zárszámadás 570 drb, különféle 913 drb, összesen tehát 7863 drb apró nyomtatvány. Vételre fordítottatott 1486:54 korona, 25 márka és 11:50 franc.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Áldásy Antal (4 drb), A Múzeumok és Könyvtárak országos főfelügyelősége, Bibliothèque royale de Belgique Bruxelles, Budapesti kereskedelmi és iparkamara, Bunte I. Portsmouth, Deputazione di storia patria Fiume, Fabó Bertalan, Fejérpatak László, Főrendiházi iroda (8 drb), Galilei-kör (2 drb), Gallé Tamás Beregszász, Handelsministerium Wien (2 drb), Honvédelmi miniszterium, Kais. Akademie der Wissenschaften Wien, Kállay András Nyíregyháza (2 drb), Kereskedelemügyi miniszterium, Kongl. universitets bibliotek Uppsala, Kúnváry Fülöp (25 drb), Library of Congress Washington (2 drb), Löw Immanuel Szeged (2 drb), Maday Gyula, Magyar egyházirodalmi iskola, Magy. kir. földtani intézet igazgatósága, Magy. kir. központi statisztikai hivatal (2 drb), Magy. kir. posta központi anyagraktára, Magy. kir. posta és távirda vezérigazgatósága (2 drb), Magyar Könyvszemle szerkesztősége, Magyar Tud. Akadémia (3 drb), Melich János, Minister of mines Melbourne, Nagy Olivérné Kassa, Renaissance könyvkiadóvállalat, Rensselaer polytechnic institute Troy, Smithsonian Institution Washington (10 drb), Statistische Zentral-Kommission Wien (5 drb), Strausz Dávid Szabó György Nagyernye, Szalay Imre (2 drb), id. Szinnyei

József, Temesvár város tanácsa, Tud. Egyetem tanácsa (5 drb). Váczi múzeum egyesület elnöke (2 drb), Vallás- és közoktatásügyi miniszterium (2 drb), Városi múzeum és könyvtár igazgatósága Versecz, Verein d. niederöstr. Landesfreunde Baden. Wachsmann Ferencz, Zambra Alajos (2 drb).

A könyvtár helyiségeiben a múlt negyedévben 2473 egyén 6424 kötet nyomtatványt használt, kölcsön útján pedig 411 egyén 693 kötetet.

A lefolyt negyedévben 895 munka osztályoztatott, amelyekről összesen 1125 czédula készült. A kötelezpéldányok átvételére berendezett helyiségbe 601 csomag érkezett, 830 levél expediatott, amiből 385 reklamálás volt.

II.

A *kézirattár* az 1910. év harmadik negyedében ajándék útján 1 újkori kézirattal és 2 irodalmi levéllel, vétel útján 2 újkori és 1 zenei kézirattal, áttétel útján 1 újkori kézirattal, 7 irodalmi és 2 zenei levéllel s 3 irodalmi analektával, összesen 18 darabbal gyarapodott. Vételre összesen 330 koronát fordítottunk.

Ajándékozók voltak Kereszty István, ki 2 irodalmi levelet és Tolnai Vilmos, ki Mátyási József 1 művének sajátkezű kéziratát ajándékozta a kézirattárnak.

A szerzett anyagból kiemeljük Pap János magyar történetét, melyet a szerző, mint Guyon tábornok gyermekeinek nevelője írt Damaskusban s benne a szabadságharcz történetét személyes élményei alapján írta meg, továbbá Ruzsitska József «Kemény Simon» cz. operája partitúráját s néhány érdekes irodalmi levelet, melyek a Vadnay Károly hagyatékából származnak.

A gyarapodás feldolgozásán kívül elkészült az irodalmi analekták reviziója.

Az évnegyed folyamán 53 kutató 185 kéziratot, 24 irodalmi levelet és 17 irodalmi analektát használt. Kikölcsönöztünk 3 esetben 3 kéziratot.

III.

A *hírlaptár* gyarapodása: kötelezpéldányokban 199 évfolyam 24.638 szám (ezek közül számonként jött 5.927 sz.); ajándék 6 évf. 1.483 szám; áttétel 93 szám; vásárlás 8 évf. 1.976 szám (57.90 korona fillér értékben), összesen 213 évf. 28.190 szám.

Vásárlás Wittner K. antiquariustól: Aehrenlese 1827., 1831., 1833.; Egészségi Tanácsadó 1866.; Kalauz (Pécs) 1866/7.; Der Kath. Christ 1855.; Valvoja 1882. évfolyama (ez az egyetlen

finn nyelvű lapunk), ezenfelül számos, hiányainkat kielégítő lapszám. — Ajándékozók: dr. Hermann Antal (Bosnische Post 1909. és 1910. évf.) és Budapest szék f. v. Könyvtára.

Az évnegyed folyamán a könyvtárban 499 olvasó 1092 kötet hirlapot, házonkívül 7 olvasó 29 kötet, összesen 506 olvasó 1.121 kötet hirlapot használt.

Átnézetett 214 évfolyam 19.824 szám. Czeduláztatott 220 évfolyam, köztük 20 új lap. Beköttetett 196 kötet hirlap.

A nyomdai kimutatással érkezett kötelezpéldányok a gyarapodási naplóba irattak s a nyilvántartó czedulakatalogusba vezetettek és a számonként küldött lapokkal együtt betürendbe osztályozva elhelyeztettek. A csomagküldeményben hiányzott hirlapszámok azonnal reklamáltattak és följegyeztettek, de időnként a bekötés alá rendezéskor is történt reklamálás.

IV.

A *levéltár* az elmúlt évnegyedben vétel útján 866 drb, ajándék útján 2 drb, összesen tehát 888 drb irattal gyarapodott.

A törzsgyűjtemény gyarapodásából 130 drb esik a középkori, 404 drb az ujabbkori iratok csoportjára, 4 drb a czimereslevelek, 305 drb az 1848/49-es iratok és 45 drb a gyászjelentések gyűjteményére.

Vételre fordítatott 1922 korona.

Ajándékaikkal Bevilaqua Béla m. n. múzeumi gyakornok és Thallóczy Lajos cs. és kir. közös pénzügyminiszteri osztályfőnök gyarapították a levéltár anyagát.

A nevezetesebb szerzemények közül megemlítendő az a 129 drb középkori oklevélből álló gyűjtemény, mely egy magánlevéltár anyagából került a Múzeum birtokába és a mely Hunyad és Közép-Szolnok megyékre, továbbá a Csáholyi családra vonatkozólag tartalmaz adatokat. Kuriozum számba mennek azok a levelek, a melyek Budavára visszavételének 50. évfordulója alkalmából az ostromban annak idején résztvett és még életben lévő honvédek által a jubileumi ünnepélyt rendező bizottsághoz intéztettek.

A czimereslevelek gyűjteménye a következő darabokkal gyarapodott. 1. 1574. augusztus 31. Bécs. Miksa király czimereslevele Zalay, máskép Tutor Péter és testvérei részére. Eredeti. 2. 1582. november 14. Varsó. Báthory István czimereslevele Ippi Frater Pál részére. (Fénykép.) 3. 1627. augusztus 24. Bécs. II. Ferdinand czimereslevele a Polotnich család részére. 4. 1638. márczius 28. Pozsony. II. Ferdinand czimereslevele Brukner Gáspár és családja részére.

A lefolyt évnegyedben 39 kutató 12.789 drb iratot használt. Kikölcsönöztetett 9 térítvényen 1396 drb irat.

A lefolyt negyedév szerzeményeinek feldolgozásán kívül feldolgoztatott a Hidaskürti Nagy család levéltára, melynek állománya a következő: XV. századi eredeti oklevelek 5 drb, XVI. sz. mohácsi vész előtti oklevelek 3 drb, középkori oklevelek másolatai 4 drb, XVI. sz. mohácsi vész utáni iratok 14 drb, XVII. sz. iratok 158 drb, XVIII. sz. iratok 780 drb, XIX. sz. iratok 1040 drb. Genealogiák 67 drb, kéziratok 5 drb, rajzok és térképek 4 drb, lajstromok 45 drb, összesen 2125 drb. Ezek között a következő czimereslevelek találhatók: 1. 1651 márczius 14. Bécs. III. Ferdinand czimereslevele Liszka János részére. 2. 1661. A Roboz család czimerének leírása. 3. 1745 október 11. Komárom vármegye nemes bizonyítványa Róka Ádám részére. Átírva a családnak 1651.-diki czimereslevele. NB. A családot előbb Liszka-nak hívták és erre a névre van az armalis is kiállítva, mely az 1. sz. alattival azonos. 4. 1792 július 26. Bécs. II. Ferencz czimereslevele Tokody Mihály és András részére. — Folytatott azonkívül a Türr-iratok rendezése.

SZAKIRODALOM.

Bellai József. *A Temesvár szab. kir. városi nyilvános könyvtárnak címjegyzéke III. kötet.* Temesvár, 1910. Moravec Testvérek. n. 8. r., VI., 539. l.

Jelen kötet a szép temesvári városi könyvtár 1904—1910. évi gyarapodását dolgozza fel. Külsőleg teljesen megegyezik az első két kötettel, de belsőleg az elhamarkodás oly sok jelét viseli magán, hogy szinte félve gondolunk a könyvtár czédulakatalógusának, leltári naplójának értékére, amelyek tudvalevőleg¹ a nyomtatott jegyzék felhasználásával készülnek. Állításom igazolásául egyszerűen felsorolom a jegyzék átlapozgatásánál hirtelenben feltűnt téves beosztásokat, sajtóhibákat és egyéb furcsaságokat.

Téves beosztás: Nem tartozik a *könyvészet, nyomdászat* szakba. Hornyánszky Gyula: Gyomlay Gyula úr. Adalékok a könyvírás történetéhez cz. mű (5 l.) A szépirodalomba való s nem a theológiába Wiseman «Fabiola» cz. világhírű regénye (54. l.), melynek alcíme a szedő jóvoltából a katagombák egyháza. Schwiedland francia nyelvtan nem V. 2. (nevelés és oktatásügy)-be való (102. l.), mivel van külön szak a külföldi nyelvek és irodalmak számára: VI. 4. Ancient classics for english reades (*sic*), nem a külföldi nyelvek szakába (164. l.), hanem a classica philológiába VI. 2. való. Riemann H. Opern-Handbuch (184 l.) a külf. nyelvek és irodalmak szakából áthelyezendő VIII. 6., ének, zene cz. szakba. A Knackfusz-féle Künstler Monographien nem a festészet, hanem az ált. művészeti szakba való, mivel a feldolgozott művészek a képzőművészet különböző ágait művelik. A «veres kereszt» egyes emlékalbuma nem tartozik a gyermekgyógyászatba, föltéve, hogy a «veres» nem sajtóhiba — fehér helyett. (500. l.)

Sajtóhibák: Muzeumi könyvtári értesítő (7. l.) helyesen Muzeumi és könyvtári értesítő. Erdan Alexander: La france (*sic*) mystique (*sic*) tablau (*sic*) des exentricités (*sic*) religieuses de ce temps. (29. l.) Guyan, helyesen Guyau (31. l.) rhétorigne (183. l.) Conp

¹ V. ö. az I. II. kötet ismertetését a Magyar Könyvszemle 1904. évf. 171—173. l.

(229. l.) Antour (228. l.) Schönthal, e helyett hogy Schönthan (231. l.) Spiri e. h. Spyri (232. l.). Gurlit e. h. Gurlitt (239. l.). — Valósággal botrányos mérveket ölt a Knackfusz-féle Künstler Monographien-nak szentelt cikkelyben a sajtóhibák száma: Temers e. h. Teniers, Reinbold Begas e. h. Reinhold B., Thodowiecki e. h. Chodowiecki, Mantegua e. h. Mantegna, van Tyck e. h. van Eyck, Fiesde e. h. Fiesole. (250. l.) — Alberd e. h. Albert (251. l.) l'ouvre (sic) peint (sic) (252. l.) Gsányi e. h. Csányi (253. l.) esegnite, pin (254. l.) Bulhaupt e. h. Bluthaupt, Lortöing e. h. Lortzing (256. l.) Kétszer egymásután Hauslick e. h. Hanslick (257. l.) Scénes Millénaire suite (sic). (259. l.) Catalogue (303. l.) Timon Samüel (sic) Imago antiquae Hungariae (sic) Torelli, Manüale (sic) topografico-archeolgico dell' Italia (466. l.)

Furcaságok: Platon extraits és Platon La république cz. művei Fouillée A. alatt (61. l.) Thackeray műveiből való szemelvények a kiadó Alm. Fr. alatt vannak fölvéve (164. l.) s ugyanitt Racine színművei Anger alatt, a kinek keresztnéve Par M. (t. i. par Monsieur)! August Strindberg vezetékeve nem August, hanem Strindberg. (193. l.) Herczeg Ferencz egyelőre még szövégi h nélkül írja a nevét (203. l.) Le neveu de Rameau (226. l.) tudtommal Diderot munkája s nem Janin-David-é. I. Oszkár svéd király költeményeit is furcsa Jónás Emil alatt felsorolni (227. l.) Nem Luigi XI írt tragédiát Casimiro Delavigneről, hanem megfordítva (228. l.) Fénélon Telmachját nem szokás a fordító, jelen esetben Zimmermann J. alatt fölvenni. (234. l.) Paul Janet vezetékeve nem Paul (330. l.), a Munkás-demokrácia cz. művet pedig nem Sydney és Webb Beatrice, hanem Webb Sidney és Webb Beatrice írták (334. l.) Semmelweis összegyűjtött munkáit nem Győry Tibor írta. (497. l.) Végül szabályellenes és szokatlan eljárás farkasházi Fischer Jenőt, földvári Masznyik Endrét (239. l.) és telegdi Róth Lajost (442. l.) nemesi előnevük alatt fölvenni. Maga a katalógus szerkesztője is így gondolkodhatik, mert pl. törökkanizsai Schulpe Györgyöt már Schulpe és nem Törökkanizsai alatt vette fel. Értelmetlen rövidítés van e könyvvezetékben: Egyházirodalmi (budapest növendékpapság) fennállásának 50. évében kiadott emlékkönyv. (28. l.) Feltűnt a Die Kunst cz. vállalat egyes köteteinek nem számszerinti, hanem chaotikus sorrendben való felsorolása, ily formán: 24., 17—39., 9., 55—56., 44., 2. köt. stb. Minthogy a vállalat egyes köteteire a szerzők alól utalás nem történik — az utalással egyáltalán igen szűkmarkuan bánik a katalógus készítője — a tájékozás épen nem könnyű.

Mind e hibákon most már aligha lehet segíteni, de a könyvtár belső használatára szánt czédulakatalógus és helyrajzi, meg szakezisztárak gyökeres revízióra szorulnak. Σ.

Kudora Károly. *Jogi könyvtár. A jog- és államtudományi irodalom műszavak szerint rendezett könyvészete. 1867—1910.* Budapest, 1910. Grill Károly. 8° 246. l. 2 K.

A könyvtári anyagot minél részletesebben feldolgozni és ezzel a kutatást megkönnyíteni a könyvtárnoknak egyik legfőbb, de egyúttal leghálásabb feladata. Grill Károly könyvkiadónál egy, a bibliografusokat érdeklő könyvészeti mű jelent meg, mely, mint a címe is mondja, a jogi irodalmat műszavak szerint csoportosítva, szótári rendben akarja hozzáférhetővé tenni. Tervezője Kudora Károly, a budapesti egyetemi könyvtár első őre.

Bármily fontosak és kifogástalanok is könyvészeti szempontból hazai és külföldi könyvészeti jegyzékeink, mégis idő — és írók betürendje szerint vannak nagyrészt összeállítva és így magasabb irodalmi ismeret nélkül használatuk hosszadalmas és bizonytalan. Ezért ujabbán mind több tért hódítanak és a gyakorlati használatban megbecsülhetlenek az úgynevezett tárgyi katalógusok, melyek a kutatót minden előismeret nélkül tájékoztatják a keresett irodalom mezején.

Mindnyájan ismerjük a nálunk is szélteben elterjedt Georg-féle Schlagwort katalógust, mely a német irodalom áttekintésében ma az egyetlen gyakorlati vezető.

Ezt a módszert mutatja be az újabb jogi irodalommal magyar alkalmazásban a «Jogi Könyvtár».

Könyvtártani szempontból kivált a rendszavak összeállításánál úttörő munkát végez, mert az előbb megjelent Aigner-féle «Jelszavak» szerint összeállított címmutató, sajnos, eredmény nélküli kísérlet maradt.

A rendszavak megválasztása az eddigi gyakorlattól teljesen elütő és a mennyiben ingadozást veszünk észre, ezt a műkifejezések nyelvészeti és irodalmi ingadozásának kell betudni. Ilyenek p. o. perrendtartás, peres eljárás, törvénykezési eljárás vagy: parlament, országgyűlés, stb.

Ezek az ingadozások a gyakori hivatkozást, utalást teszik szükségessé és egyik hátrányát teszik az ilyen katalógusoknak; de ezek a hátrányok elenyésző csekélyek, azonkívül nyilvános könyvtáraink szakezím-tárainál előfordulnak.

Végre is, úgy tudom, ezek a szempontok csak másod sorban jöhetnek figyelembe. Főcélja az egyetemi könyvtár modern jog- és államtudományi irodalmát joghallgató ifjúságunknak hozzáférhetőbbé tenni. Ezt a célját pedig teljesen elérte. Mert az egyetemi könyvtár jog- és államtudományi egész anyaga tizenkét csoportra van felosztva, míg a jogi könyvtár ennek az anyagnak csak tizedrészét teszi, mégis nyolczszáz csoportra van tagolva.

Ez a száraz tény mindennél fényesebben igazolja a «Jogi Könyvtár» gyakorlati használhatóságát. A magyar bibliografiai irodalomban egyedül a Szabó Ervin fővárosi könyvtáros által szerkesztett könyvtári katalógusok vannak ezen modern irányban szerkesztve, a többiek többé kevésbé régi csapáson járnak.

A «Jogi Könyvtár» tehát nem tartalma, hanem alakjánál fogva hívja fel a figyelmet és ha sikerül a bemutatott minta alapján az egyetemi könyvtár nyomtatott katalógusainak indexét e szerint a módszer szerint szerzőnek elkészíteni, ezzel a könyvtárt megnyitja a kutató előtt.

Horváth Ignác.

I. van den Gheyn: *Croniques et conquestes de Charlemaine.* Reproduction des 105 miniatures de Jean Le Tavernier, d'Audenarde (1460). Bruxelles, 1909. Vromant et Co, imprimeurs et éditeurs. 8° 24 l., 105 tábla. Ára 16 Fr.

A burgundi udvar könyvtárából származó kéziratot ma az illuminált kéziratokban igen gazdag belga királyi könyvtár őrzi. Eredetileg két kötetből állt, a második kötetet legujabban, vastagsága miatt ketté osztották. Értékessé nem annyira a benne foglalt miniatürök művészi niveauja teszi, hanem azon nem ép gyakori körülmény, hogy keletkezésének pontos ideje mellett ismerjük scriptorát, miniatorait s könyvkötőjét. A scriptor a második kötet végén nevezi meg magát, megemlíti az évet is, — 1458 — melyben a művet befejezte. Az észak-francia születésű David Aubert ez, a burgundi udvar titulusos másolóinak egyike, a ki a XV. század második feléből származó flamand eredetű kéziratokra annyira jellemző betűformát divatba hozta. Ugy látszik, hogy nemcsak leírója volt a kéziratnak, hanem résztvett a szöveg kompilálásában. is. A prológusból kitűnik, hogy a kézirat Créquy urának («seigneur monseigneur de Crequy», voltaképp le sire de Créquy) rendeletére készült. A kész első kötet úgy látszik ajándék útján került a burgundi herczeg könyvtárába, a ki a művet ugyancsak Aubert-rel fejeztette be. A két kötet képeit az audenarde-i Jean Le Tavernier 1460-ban, Jó Fülöp rendelkezésre minialta, a mint az egy Dehaisnestől közzétett utalványból kitűnik. A flamand festő-családból származó művész az I. kötetet 44, a II-t 61 képpel díszítette. Az I. kötetben halványzürke grisaille technikát használt. A II-ban ábrázolásainak egységes lila-veres alaptónust ad, melyen finom arany vonalakkal árnyékol. Ez utóbbi technikának Jean Le Tavernier egyik leggyakorlottabb kezű kifejlesztője volt. E technika az exportra szinte gyárilag előállított flamand «très riches heures»-ök útján eljutott Olaszországba is, ahol azonban inkább csak dekoratív részleteknél alkalmazták. Jelenetes ábrázolásoknál már

ritkábban találkozunk vele, így a pármái Bibl. Palatina egy Corvináján (GG.★ III. 170. 1654.), mely Diomedes Carrafa «De institutione vivendi» cz. művét tartalmazza s melyet szerzője Beatrixnek ajánlott volt férjhezmenetele alkalmából.¹ A kérdéses miniatűr (4' l.) diszes keretelésben azt a jelenetet ábrázolja, a mint a szerző, térden állva, munkáját a királynőnek átnyújtja. Itt a technika átvétele közvetlenül északfrancia-flamand kézből történt, a mi nemcsak abból következik, hogy az olasz kéziratokban e technika igen ritkán fordul elő egész lapot elfoglaló és jelenetes miniatűrökben, hanem első sorban abból, hogy a Beatrix ruhájának hajtékai az északi modernak megfelelően vannak rajzolva, a mely jegy járulékosan a technikával került az ábrázolásba. A technika Olaszországban csak izoláltan él, míg az északfrancia és a flamand miniatűr-festészetben a XVI. század elejéig tartja magát.

A «Chroniques et conquestes de Charlemaine» miniatora gyorskezü művész, a ki mesterségét alaposan ismerve, nagy rutinnal dolgozik. Ez legnagyobb erénye. A formaérzékben, a compositio gondosságában, a részletformák megfigyelésében nem emelkedik a közepesen felül. Csaták, párviadalok, hőstettek, várvívások, egy-egy nyugodtabb tábori jelenet: ezek feladatai, melyeknek változatait 105 lapon kellett bemutatnia. Leleménye ritkán hagyja cserben, de ritkán is szegődötti magasabb művészi problémák szolgálatába. Ábrázolásai ha nem is nyújtanak kiváló művészi élvezetet, kortörténeti szempontból igen becsesek. Francia, szaraczen, «magyar» harcosokat szerepeltet, városokat mutat be. De a harcos mind kora- és vidékebeli fegyverzetben vív, változtatásul egy-egy szaraczen fejére ú. n. zsidókalapot helyez, vagy sisakját turbánnal fonja körül. Várai, házai, utczái, intérierjei a saját vidékének építkezését tükrözik. Van egy pár ábrázolása, mely kulturhistoriai szempontból rendkívül becses, s melynek reprodukciójával gyakran találkozunk művelődéstörténeti kézikönyvekben. Így mindjárt az első miniatűr lap (11. l., repr. I. tábla): burgundiai város kapuja előtt kofák, kereskedők; a kapun belül utca, sétáló, lovagló urakkal; a háttérben terembe pillantunk, a hol Jó Fülöp, udvarától körülvéve, átveszi a művet a féltérdre ereszkedő művésztől.

Van a képek közt, megfelelően a regény szövegének, melyet magyaráznak, három magyar vonatkozású.

96. lap (repr. 11. tábla): *Nagy Károly küldöttsége útnak indul a*

¹ V. ö. M. Kyszemle, III: 319—, XV: 54—; Arch. É. II: 277—. Berzeviczy A.: Beatrix, 144— (u. i. a 4'. lap reprodukciója. Joannes Marcus Cynicus nem tartandó szükségkép miniatűrnek is; a bejegyzés csak ennyi: «Joannes Marcus Cynicus exscripsit.»)

«magyar királyhoz». Város nyitott kapuján hosszú sorban számos lovas vonul ki, kiket erkélyről két alak kísér tekintetével. Középtérben terembe látni, melyben Clermont grófjának meggyilkoltatása játszódik le. Korviselet. Gotikus architektúra.

100' lap (repr. 12. tábla): *Csata a francziák és a «magyarok» közt.* Erődített, építkezésre kései gotikus jellegű város előtt, halmos talajon lovas harc. A compositio középpontján Nagy Károly — sisakszerű koronával megkülönböztetve, mint más képeken — vív párbajt pánczélos vitézzel. Az öltözetekben itt sincs törekvés korhűségre. A mester a magyar tábornok úgy igyekszik jelezni, hogy némely lovas fejére alul turbánszerűen csavart kendővel ellátott sisakot helyez. Ugyaníly módon különbözteti meg a szaraczen harcosok a 212. és a 216' lap csatajelenetén. A francziák és a magyarok csatáját ábrázoló jelenet jobb sarkán hatalmas bárdal sújtani készülő lovas turbános sisakjára, mint közbelső tag, korona van alkalmazva; azt kell gondolnunk, hogy ez a «magyar királyt» akarja ábrázolni, mint-hogy rajta s Nagy Károlyn kívül a képen más koronás alak nincs. Hasonlóan ábrázol a mester más exotikus fejedelmeket és lovagokat (216', 262, 286, stb. ll.). A pajzsokon, zászlókon czimert nem találunk.

106' lap (repr. 13. tábla): *Buda városának ostroma.* Hatalmas falakkal és bástyákkal erődített város. Az épületek a művésznek más lapokon egyaránt használt készletét variálják. Kései gotikus stílusú épületek. A legdiszesebbik áttört koszorúpárkánnyal van ellátva (analógiák a 14., 32, 73, stb. ll.); rajta az ismert exotikus fővegben a «magyar király», két pánczélos vitéz kíséretében kíváncsian lesi a város sorsát. Természetesen tévedés volna itt Buda egykorú képét keresni. Az ostromlottak nyíllal, kövel, hatalmas doronggal védekeznek. Köztük két nőalak tűnik föl, szintén a kor viseletében; egyikük a létrán felkapaszkodó eltenséget veder vízzel készül leönteni. Az ostromlók sűrű csoportokban vívják a várat. Az előtérben a császár, gyalogosan ifjú lovaggal beszélget. A compositio alapján alig tér el a codex számos hasonló tárgyú ábrázolásától.

A három kötetet a jelenetes ábrázolásokon kívül egész sereg igen szép illuminált kezdőbetű, «lettrine» díszíti. Aránylag nagy méretűek, gazdag aranyozással, változatos színskálában. Külön művész, Pol Fruit készítette őket, a mi analogia segítségével biztossággal megállapítható. Nevét a burgundi hercegek számadási könyvei őrizték meg. Egyéb életkörülményéről, valamint származásáról semmit se tudunk. Igen ritka eset, hogy illuminált kézirat lettrináinak készítőjét, a tulajdonképeni enlumineur alárendelt munkatársát, személy szerint ismerjük.

A «Croniques et Conquestes de Charlemaigne» eredeti kötési tábláit csak régi leírásból ismerjük; a három kötet ma modern kötésben áll a brüsszeli könyvtárban. A könyvkötő nevét azonban az első kötet elején olvashatjuk:

Stuvaert Lievin
me lya ainsin. à Gand

Két másik kéziratban is előfordul a Liévin Stuvaert neve, a mit a Van den Gheyntől citált Paulin Paris, illetve Paul Durrieu hozott napfényre.

A van den Gheyn publicatioja a «Croniques» összes jele-

netes miniatűrjének, zöldesszürke alaptónusban tartott kitűnő fototípiáját adja, a különböző méretek daczára eredeti nagyságban. Szívesen vettük volna néhány inicziálé s tekintettel a jellegzetes betűformákra egy pár íráspróba közlését is. *Gerevich T.*

Jahrbuch der Bücherpreise. *Bearbeitet v. C. Beck.* III. és IV. évfolyam. Leipzig, 1909, 1910. O. Harrassowitz. 8-r, X, 325; XI, 227. 1. Vászonborítékban 10 és 8 M.

Ha a Beck-féle árverési katalogus két legutolsó kötetét összehasonlítjuk, azt tapasztaljuk, hogy bár a IV. folyamban a feldolgozott árverések száma 40-ről 68-ra emelkedett, a kötet terjedelme a III-ikéhoz képest mégis vagy száz lappal csökkent. A terjedelem csökkenése onnan magyarázható, hogy a szerkesztő azt az elvet, melyet már a III. évfolyamra nézve felállított s a mely abban áll, hogy a kisebb áron elkelt könyvek közül azok, melyek hasonló áron az előző folyamokban már szerepelnek, elhagyatnak, ezúttal szigorubban tartotta be s e mellett a külföldi — értsd nem németországi vagy osztrák — aukciók feldolgozásánál az árak határát sokkal magasabbra (hogy mennyire, azt a szerkesztő nem árulja el) vonta, mint az előző folyamoknál. Egy másik újítása a IV. folyamnak, hogy a könyvek megjelenésének határát, mely eddig 1850 volt, ezúttal sok esetben kijebb tolták «Namentlich trifft dies bei Privatdrucken, in geringer Auflage hergestellten, besonders erhaltenen Büchern, solchen aus berühmten Besitz usw.» Megjegyzendő, hogy ez az újítás tulajdonképen nem az, mert hiszen a III. folyamban is szerepelnek fölösleges számban 1850 után megjelent művek, még pedig nemcsak a franczia, hanem a német irodalomból is. Így pl. a III. folyam egyetlen lapján, a 149-en a következő 1850 utáni művek szerepelnek: Katherina II., Mémoires 2. éd. 1859. — Keil, Rich. u. Rob. Gesch. d. Jenaischen Studentenleben 1858. — Keller, A., Italien. Novellenschatz 6 Be. 1851. — Keller, G., Gesammelte Gedichte, 1883. — U. a. Der grüne Heinrich 4 Be. 1854—55. — U. a. N. A. 4 Be. 1879—80. — U. a. Die Leute von Seldwyla. 1856. — U. a. Martin Salander 1886. — U. a. Sinngedicht 1882. — U. a. Züricher Novellen 2 Be. 1878. S e mellett a felsorolt művekre nézve — Keller Grüner Heinrichjét kivéve — nem is állanak fenn azok a szempontok, melyekkel Beck a IV. folyam állítólagos «újítását» menteni iparkodik.

Ez állítólagos reformoknál sokkal fontosabb az az újítás, hogy a IV. folyamtól kezdve a Hôtel Drouot-ban tartott árverések is feldolgoztattak, a melyek tudvalevően az európai kontinens legelőkelőbb aukciói. Ez az újítás egyszerre nagyot változtatott

az évkönyvben eddig szereplő árákon. Míg a III. évfolyamban feltüntetett legmagasabb ár az a 2550 M, a melyet Goethe egy tusrajzáért fizettek ki (III:106) s így szorosan véve, nem is illik a «könyvtárak»-ról szóló évkönyv kereteibe, addig a IV. folyamban a 3000–4000 frankos árak — hála a Hôtel Drouot árverései feldolgozásának — épen nem tartoznak a ritkaságok közé. Az 1909. év különben is a nagy árak éve volt. Ez évben került eladásra — a Hôtel Drouotban — az év legnagyobb eseménye gyanánt Molière műveinek 1773. 6 kötetes kiadásából az a példány, mely a többi közt Moreaunak a kiadásához készült 33 rajza *eredetijét* is tartalmazza s ennek folytán 177.500 frankon cserélt gazdát. Messze mögötte marad évkönyvünk nagyságra második ára, melyet a Biblia pauperum-ot tartalmazó 1465. körül készült németalföldi duczkönyv ért el. E ritkaság Gilhofer bécsi árverésén kelt el 21.000 koronán. Ugyancsak a Hôtel Drouotban került eladásra potom 10.000 frankon Molière műveinek egy 50 nyolczad- és negyedréti kötetbe kötött sorozata, mely 882 eredeti rajzot és 2850 különféle metszetet tartalmaz.

Magyar vonatkozású könyveket csupán a III. folyamban találunk nagyobb számban, jobbra Franz Gaul és L. v. Lachnit hagyatékának árveréséről. Ezek: Beschreibung des Hochfürstl. Schlosses *Esterház* im Kgr. Ungarn. Pressburg. Loeuve 1784. Ára 88 frt (27 l.). — Wahrhaftige Beschreibung der jüngsten gloriosen Victori wider den Erbfeind in Ungarn an der Theyss bey Zenta. (1697) Ára 23 frt. (28 l.) — Bonifinius (sic), A., Des Aller Mechtigsten Kunigreichts inn Vngern warhafftige Chronick. Basel, 1545. Ára 23 frt. (37 l.) — Décsy S. A magyar szent koronának és ahoz tartozó tárgyaknak hist. Wien, 1792. Két példány egyik 72, a másik 51 frton. (69 l.) — Hadi és más nevezetes történetek. I. szakasz. Bécs, 1789. Ára 30 frt. (123 l.) — Krönungszug Ihrer Majestät Kaiserin Carolina Augusta v. Oesterreich als Königin v. Ungarn zu Pressburg 25. IX. 1825. Ára 205 frt. (156 l.) — Pelbartus, O., Sermones Pomerii de Sanctis Argent., I. Knoblauch 1506. Ára 17 M. (228 l.) — Portraits of the Hungarians. London, 1843. Ára 70 frt. — Pray G. Annales Vindob. 1763–67 Tomes 1–4. Ára 100 fr. (237 l.) — Prónay, G. Esquisses de la vie populaire en Hongrie. Pesth (1855.). Ára 16 frt. (238 l.) — Der türkische Schau-Platz, 1685. Ára 425 frt. (264 l.) — Schedel, H., Buch der Chroniken. Nürnberg. 1493. Ára 350 M. (264 l.) — U. a. Liber chronicarum. Nürnberg., 1493. Ára 475 frt. (265 l.)

Az általános bibliofilia szempontjából különösen érdekesek a francia és német szépirókra vonatkozó adatok. Nagyobb árat rendszerint a francia írók érnek el, a mi a fejlettebb francia bibliofilia természetes következménye. A francia bibliofilek most

is leginkább a XVIII. század szépen illusztrált zsebkiadásait kedvelik. Így Cervantes *Histoire de l'admirable Don Quichotte*, Paris 1741 6 vol. 1045 frankon (III:55) Dorat *Les baisers*, 1770. kiadása kopott példánya Gilhofer-nél 45 frton, Paulnál 50 frankon, nagy papírra nyomott példánya 390 frankon (III:74), hollandi papírra nyomva, régi kötésben a Hotel Drouotban 1510, modern kötésben 920, egyéb szépkötésű példányai pedig 485, 640, 420 frankon, Dorat *Fables nouvelles* 150—650 frankon (IV:55), Lafontaine *Contes et nouvelles*, éd. des fermiers-gén. 1762. nyolcz példánya egyenkint 425—2425 frankon (IV:120), U. a. *Fables choisies* 4 folio köt. 1755—59. példányonként 560—2350 frankon (IV:121) kelt el stb. A XIX. század nagy íróinak eredeti kiadásai szintén jó, 250—300 frankig is fölemelkedő árakat érnek el: így pl. H. Beyle (Stendhal) *De l'amour*, Paris 1822. 80 frankon, U. a. *Promenade dans Rome* 1829. 152 frankon, U. a. *Le Rouge et le Noir* 1831. 260 és 250 frankon (III:29), Chateaubriand *Les martyres* 1809. 145 frankon (III:56), U. a. *Atala*, René 1805. 100 frankon (IV:41), Flaubert *Trois contes* 1877. 105—220 frankon (IV:65) — V. Hugo *Cromwell* 1828. 60 frankon (III:139), U. a. *Les feuilles d'automne* 1832. 300 frankon (IV:106), Lamennais *Paroles d'un croyant*, 1834. 430 frankon (IV:122), Musset *Contes d'Espagne et d'Italie* 1830. 121 frankon (IV:158), Töpffer R. *Voyages en zigzag*. 1844. 190 frankon (IV:209), Zola É. *L'assomoir* 1877. 205 frankon (IV:226) cserélt gazdát. Végül magas árakat értek el a modern illusztrált s kis számban nyomtatott kiadások is. Mutatóba a következő árakat említhetjük meg: V. Hugo *Le roi s'amuse* Vign. p. Andrew 1892 — 405 fr. (IV:107), Huysmans, J. K., *A rebours*. Grav. de Lepère. 1903. 900—1550 fr. (IV:107), Leconte de Lisle, Nausikaa. Comp. de Latenay 320 fr. (IV:126), Musset, Lorenzaccio. Décor. de Maignan 1895. 205—705 fr. (IV:158), U. a. Rolla. Compos. de Desvallières 1906 2 kötet 3020 fr. (IV:158), Sand G. *François le Champi*. Ill. p. Robaudi 1905. 300—400 fr. (IV:190) stb.

A német irodalom kedvelői árak tekintetében sokkal kevésbé bőkezűek. Aldoatkészségük Goethe *Faustjának* Leipzig, Göschel 1790-iki kiadásának vásárlásánál éri el tetőpontját, melyből 1909-ben két példány került árverésre. Az egyik 1200, a másik 2280 márkán kelt el (IV:82). 1908-ban ugyane kiadás kissé vízfoltos példányát csupán 805 M.-ra tudták felszöktetni (III:108). Arra közvetlen *Faust* után következik Goetz v. Berlichingen 1773. kiadásának első nyomata 740 M.-val, azután jó *Die Leiden des jungen Werthers* Leipzig 1774. 650 M.-val (III:111), míg a többi főbb műveinek editio princepei 100—250 M. körül ingadoznak. Érdekes, hogy míg az *ΦΙΛΕΝΙΑ Η ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ*... *Τέλη*

1818-iki kiadása 1909-ben 40 M-án kelt el (IV : 84), addig egy Goethe sajátkezű ajánlásával ellátott példány árát 1908-ban 505 M-ra szöktették fel a szenvedélyes autogrammkedvelők (III : 111). — Schiller Frigyes művei közül ár szempontjából első helyen a Räuber I. kiadása áll, melyből 1909-ben két példány került piacra, az egyik 650, a másik — egykorú bőrkötésben — 750 M-n. (IV : 193). E még mindig szép ár erős visszaesés az 1908-ban eladott két példányához képest, melyek 1210, illetve 1200 M-n cseréltek gazdát (III : 269). Ugyane mű 1782. évi kiadásának háromféle variánsa 195–380 M. közt ingadozik (III : 269, IV : 193), míg többi műve közül csupán az Anthologie auf das Jahr 1782, Don Carlos 1787. Gedichte 1800—1803 s a Kabale u. Liebe 1784. kiadása értek el e két év alatt 100 M-nál magasabb árakat. Egyéb érdekesebb árak: Brentano, A., Gockel, Hinkel, Gakelaia Frankfurt 1838. 200 M. (IV : 32); Heine, H., Buch der Lieder, Hamburg 1847. 120 M. U. a. Gedichte, Berlin 1822. 130 M. (IV : 95—97). Hoffmann, E. T. A., Kater Murr. Berlin 1820—1822. 155 M. (IV : 102). Kant, Kritik der reinen Vernunft. Riga 1781. 68—91 M. (III : 148) és 130 M. (IV : 112). Keller G. Neuere Gedichte. Braunschweig, 1851. 255 M. U. a. 2. Aufl. 105 M. (IV : 113). Kleist, Penthesilea. Tübingen (1808) 115 M. (III : 152) és 140 M. (IV : 114). U. a. Germania an ihre Kinder. (1813.) 190 M. U. a. Familie Schrockenstein, 1803. 165 M. (III : 155) 125 M. (IV : 113). Lessing G. E., Minna v. Barnhelm, Berlin 1767. 205, 405 és 585 M. (III : 171) 180 és 455 M. (IV : 130), Novalis, Heinrich v. Ofterdingen. Berlin 1802. 470 M. (IV : 163) stb. A többi hasonló érdekességű kiadvány ára 40—50 M. közt ingadozik, de igen sok értékes és érdekes irodalmi mű editio princepsit 20—25 márkáért is lehet kapni.

Az árak ingadozása, mint a felhozott példák is mutatják, sok esetben oly erős, hogy az évkönyv adatait csak a legnagyobb óvatossággal fogadhatjuk el irányadónak. *Dr. Gulyás Pál.*

Zeitschrift des österreichischen Vereines für Bibliothekswesen. *I. évfolyam.* Wien. 1910, Wilhelm Baumüller. Ára egy évre 7 K 20 fill.

Új cím alatt, modern formában jelenik meg a folyó évtől kezdve osztrák kollégáink hivatalos közlönye, melyet Friedrich Arnold Mayer, a bécsi egyetemi könyvtár őre szerkeszt. Mint az első számból kivehető, a szerkesztő a tudományos értékű eredeti közleményekre kevés súlyt helyez, hanem főleg a bel- és külföldi tudományos és népkönyvtári ügyről s a velük kapcsolatos intézményekről kívánja tájékoztatni olvasóit. Sajnálattal állapítjuk meg, hogy a szerkesztő a kettős monarchia közjogi helyzetét

nem ismeri s a magyar korona országait egyszerűen bekebelezi Ausztriába. Igazán nem tudjuk, micsoda jogcímen sorolják az «Österreichische Bibliographie» alá a *Magyar Könyvszemlét* és *A fővárosi könyvtár értesítőjét* s ha az egész bibliografiai rész elrendezéséből a folyóirat irányzatára következtetni szabad, úgy lapjuk nem egyéb, mint Schmerling szellemének tökéletes kifejezése. Klasszikus példa erre a bibliografiai rész II. szakasza, melyben a «nationale, lokale und personale Bibliographie» van földolgozva, még pedig a következő elrendezésben (csak az országnevek czimzóit jegyzem ki, eredeti sorrendben): Österreich, Böhmen, Krain, Kroatien, Tirol und Vorarlberg, Ungarn etc. De a rovatokban is elsikkasztják hazánk államiségát, így például a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségét az *Österreichische Rundschau*-ban ismertetik, még pedig nem a Museumskunde-ban megjelent s előtűik is ismert tanulmányom, hanem Weckbeckernek az én dolgozatomnak osztrák mázzal bevont parafrázisa nyomán. Ezek a jelek azt hiszem, teljesen elégségesek ahhoz, hogy elvegyék minden hazai szakember kedvét a közreműködés gondolatától, annál is inkább, mert bármely németországi szaklap szívesen veszi a hazai viszonyainkat ismertető közleményeket a nélkül, hogy államiségunkon esorbát kellene ejtenünk.

Dr. Gulyás Pál.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXX. *évfolyam*, 33. szám (1910. augusztus 13.): C. Beck, Jahrbuch der Bücherpreise. IV. (Fritz Milkau). — 34. szám (augusztus 20.): F. Eichler, Aus einer österreichischen Bibliothek. (Salamon Frankfurter). — 35. szám (augusztus 27.): *Bibliotheca* theologica. Williams Jackson. (Gustav Kawerau). — F. Müller, Führer durch die mathematische Literatur (Emil Lampe). — 36. szám (szeptember 3.): W. M. Lindsay, Early irish minuscule script. (Huys Rabe). — 39. szám (szeptember 24.): E. Calvi, Bibliografia delle catacombe e delle chiese di Roma. (Joseph Sauer). — P. Otlet, L'organisation internationale et les associations internationales.

La bibliofilia. XII. *évfolyam*, 3—4. szám (1910. június—július): C. Mazzi, Ricordi del Savonarola ed aneddoti in un anonimo *Diario* della Corte pontificia (diario del Burchardo). (Folytatólagos közlemény.) — Luigi Zambra, I manoscritti italiani nella Biblioteca Széchényi del Museo Nazionale Ungherese di Budapest. — Carlo Frati, Bollettino bibliografico Marciano. (Folytatólagos közlemény.) — Hugues Vaganay, Les romans de chevalerie italiens d'inspiration espagnole. Essai de bibliographie. (Folytatólagos közlemény.) — G. Boffito, Saggio di bibliografia Egidiana. Egidio Colonna o Romano. (Befejező közlemény.) — A. Boinet, Courrier de France. — *Vendite* pubbliche. — *Notizie*: Il più antico monumento letterario del Germanismo. Scoperte di libri cinesi. Una biblioteca teologo-giudica in America. Una raccolta di libri e articoli proibiti a Mosca. Un contadino tedesco «mercenate». Una mostra del libro. Una carta universale del globo. Manoscritti di Casanova. Il biglietto di banca. L'inaugurazione della Sala Minghetti alla Biblioteca di Bologna. Il re dei raccoglitori di manoscritti. Una biblioteca unica nel suo genere. Tipografia nazionale cinese. — *Necrologio*. — 5—6. szám (augusztus—szeptember): Ch. Heulsen, Le illustrazioni della Hypnerotomachia Polifili e le antichità di Roma. — M. Fava, Le «Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium Bibliographicum» del prof. Reichling. — Hugues Vaganay, Les romans de chevalerie italiens d'inspiration espagnole. Essai de bibliographie. (Folytatólagos közlemény.) — Carlo Frati, Bollettino bibliografico Marciano. (Folytatólagos közlemény.) — Luigi Zambra, Corriere d'Ungheria. — *Notizie*: La bibbia latina a 42 linee di Giovanni Gutenberg. Un furto ingente alle Biblioteche di Napoli. Una mostra del libro in Olanda. I salmi di Davide del Racine. Il ritorno d'un cimelio rubato. Un' opera ignota di Montaigne. L'autografo della «Pastorale» di Beethoven. La matita. Stenografia antica. Onosificenza.

Le bibliographe moderne. XIII. évfolyam, 75—77. szám (1909. szeptember—december): C. M. Briquet, Les filigranes ont-ils un sens caché? — Henri Stein, Iter Helveticum; notes d'un voyage d'archives en Suisse. — Ch. Samaran, Un imprimeur et un libraire à Bourges à la fin du XVe siècle. — Ch. Schmidt, A propos de bâtiments d'archives. — *Chronique des archives*: Espagne. France. Italie. Luxembourg. — *Chronique des bibliothèques*: Allemagne. Belgique. Espagne. France. Pays-Bas. Suède. Suisse. — *Chronique bibliographique*: Publications de la «Bibliographical Society». Bibliographie brestoise. Explorations suédoises au Spitzberg. Le «Faust» de Goethe. Quelques catalogues de livres rares et de manuscrits. Publications de la «Library of Congress». Le domaine gascon. La langue française en Suisse. Histoire de l'imprimerie. — *Comptes rendus et livres nouveaux*: Revues spéciales. I. G. C. Joosting. De archiven der elkander vóór 1814 opgevolgde gewestlijke besturen van Drenthe. (H. S.) C. T. Hayberg Wright, Catalogue of the London Library. Subject-Index of the London Library. (H. S.) Eug. Capet, Catalogue du fonds scandinave de la Bibliothèque Sainte-Geneviève. (H. S.) C. Frati e A. Segarizzi, Catalogo dei codici Marciani. I. (H. S.) J. F. Van Someren, De Utrechtsche Universiteitsbibliotheek. (H. S.) Marie Vogel und Victor Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance. (H. S.) E. Sitzmann, Dictionnaire de biographie des hommes célèbres de l'Alsace. (H. S.) M. Tiffon, L'industrie du papier à Angoulême. (H. S.) G. Lepreux, Gallia Typographica I. (H. S.) A. Sorbelli, I primordi della stampa in Bologna. (H. S.)

Revue des bibliothèques. XX. évfolyam, 4—6. szám (1910. április—junius): Etienne Deville, Les manuscrits de l'ancienne bibliothèque de l'abbaye de Bonport. (Befejező közlemény.) — Giulio Bertoni, Di un manoscritto estense contenente un tratto grammaticale di Francesco Gonzaga. — M. Fosseyeux, Registres de tailles du XVIIe siècle conservés aux archives de l'Assistance publique de Paris. — Jean Bonnerot, J. B. Cotton des Hossayes, bibliothécaire en Sorbonne. — *Bibliographie*: A. de Laborde, Les manuscrits à peinture de la Cité de Dieu. (A. Boinet.) J. Romain, Inventaire des sceaux de la collection des pièces originales du Cabinet des Titres à la Bibliothèque nationale. I. (A. Boinet.) G. Lanson, Mamel bibliographique de la littérature française moderne. II. (A. B.) J. Calvin oeuvres choisies. (A. B.) G. Armand d'Agnel, Les comptes du roi René. II. (A. B.) — 7—9. szám (juli—szeptember): Seymour de Ricci, Inventaire sommaire des manuscrits du Musée Plantin, à Anvers. — Albert Maire, Aérostation et aviation, catalogue de la Bibliothèque de l'Université de Paris. — *Bibliographie*: Baudrier, Bibliographie lyonnaise. (F. Préhac.) A. Sorbelli, Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia. (E. Ch.) H. Cordier, Essai bibliographique sur les oeuvres de Lesage. (E. Ch.) A. F. Aude Bibliographie des Ana français et étrangers. (A. Boinet.) Ch. Jacotin de Rosières, Recherches sur la fabrication des cartes à jouer au Puy. (A. Boinet.) E. Zarneke, Leipziger Bibliothekenführer. (E. Ch.) Evola, Bibliografia

sistemica internationale dei più notevoli scritti di lingue e letterature moderne pubblicati entro il 1909. (E. Ch.) — *Allandó rovatok*: Sociétés savantes. — Chronique des bibliothèques. — Catalogues de libraires. — Ventes. — M. Prevost, Inventaire sommaire des documents manuscrits contenus dans la collection Châtre de Cange au Département des imprimés de la Bibliothèque nationale.

The library journal. XXXV. kötet, 7. szám (1910. július): N. D. C. Hodges, An anathema upon finger-posts. — Frank P. Hill, The deterioration of newspaper paper. — Herbert Olin Brigham, Library efficiency under new conditions. — William M. Hepburn, Selection and preservation of agricultural periodicals. — *Technical book exhibit at Mackinac.* — *Trained librarians in prison libraries.* — *Pacific Northwest Library Association.* — *Special Libraries Association.* — *American Association of Law Libraries.* — *Bibliographical society of America.* — *American Library Institute.* — *League of Library of Commissions.* — *National Education Association library section.* — *National Education Association proceedings.* — *Meetings at Brussels.* — *Reviews*: Morris H. Morgan, A bibliography of Persius. (W. W. B.) Edmund L. Pearson, The library and the librarian. (Helen E. Haines.) — 8. szám (augusztus): Henry E. Bliss, A modern classification for libraries, with simple notation, mnemonics and alternatives. — Charles H. White, Literature of agriculture. — Mary S. Saxe, Popularizing the library. — James A. Robertson, Library work in Manila. — *Book exhibition in Manila.* — J. M. Rogers, Collections of local history. — William R. Reinick, Monthly list of state publications. — Louis N. Feipel, Primitive inter-library loan-system. — *Vacation reading.* — *The blinding clerk's soliloquy.* — *Reviews*: Arthur E. Bostwick, The american public library. (Th. Hitchler.) Fr. Winthrop Faxon, Dramatic index for 1909. (C. W. Foss.) G. G. Griffin, Writings on american history. (V. H. Paltrists.) C. P. Cary, List of books for township libraries in the state of Wisconsin. (F. C. Hicks.) — 9. szám (szeptember): Arthur Fremont Rider, Old classifications and the excuse for new ones. — John G. Moulton, Duplicate pay collection. — Bureau of railway economics. — Guy E. Marion, The library as an adjunct to industrial laboratories. — Annie Carroll Moore, Report on storytelling. — I. Franklin Currier, Too many cards under a subject heading. — *Alumni library.* Miami University. — *Allandó rovatok*: Editorials. — American Library Association. — State library commissions. — State library associations. — Library schools and training classes. — Library clubs. — Library economy and history. — Librarians. — Cataloging and classification. — Bibliography. — Notes and queries. — Humors and blunders.

Zeitschrift des österr. Vereines für Bibliothekswesen. I. évfolyam, 1—2. szám (1910. január—június): Zur Einführung. — A. Mell, Bibliotheken für Blinde. — Eine Rundfrage II. — Ein Delegiertentag der österreichischen Staatsbibliothekare. — *Allandó rovatok*: Österreichische Rundschau. — Deutsches Reich. — Rundschau der Fremde. — Volksbibliotheken. — Besprechungen. — Vereinsnachrichten. — Amtliches. — Personalnachricht-

ten. — Kleine Notizen. — Österreichische Bibliographie des Bibliothekswesens.

Zeitschrift für Bücherfreunde. *Új folyam, II. évfolyam, 4. szám* (1910. július): Johannes Schirme, Moderne Reklamekunst. — Georg Wietkowski, Sortiments-Einbände. — Otto Grautoff, Die französische Dichtkunst der Gegenwart. — Ernst Schulte-Strathaus, Eine Monumentalausgabe des Niebelungenliedes. — 5—6. szám (augusztus—szeptember): Gustav Gugitz, Eine Geliebte Casanovas. — Friedrich E. Hirsch, Der Bauer in der Stadt. — Leopold Hirschberg, Eine bisher ungedruckte Übersetzung von Johann Gottlob Regis. — Julius Kurth, Sharaku. — Zwei Einbände aus der Buchbinderwerkstatt Carl Sonntag jun. in Leipzig.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVII. évfolyam, 6. szám (1910. június): Joh. Luther, Aus der Druckerpraxis der Reformationszeit. — W. Erman, Der Kaufpreis der im Jahre 1909 in Deutschland erschienenen wissenschaftlichen Literatur. — P. S. Die 11. Bibliothekarversammlung in Nürnberg. — *Literaturberichte und Anzeigen*: Taschenbuch des Bücherfreundes II. (P. S.) Arthur Singer, Bismarck in der Literatur. (Walther Schultze.) Dietrich, Katalog von Verlags- und Preisänderungen. (E. Roth.) — 7—8. szám (július—augusztus): Elfte *Versammlung* deutscher Bibliothekare in Nürnberg. — J. Füchsel, Über Arbeitsmethoden in Organisationsformen der Bibliotheken. — J. Loubier és H. Paalzow, Die Beschaffung des heutigen Leders und anderer Einbandstoffe. — H. Brunn, Über den Geldbedarf der Bibliotheken technischer Hochschulen. *Kleine Mitteilungen*. — E. Heurici, Bruchstücke mittelalterlicher Handschriften in der Braunschweiger Stadtbibliothek. — *Literaturberichte und Anzeigen*: W. Weinberger, Beiträge zur Handschriftenkunde. (G. Valentin.) — *Állandó rovatok*: Umschau und neue Nachrichten. — Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen. — Antiquariatskataloge. — Personalnachrichten. — Bitte.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1910. ÉV III. NEGYEDÉBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

BLAU, LUDWIG. Bibliographie der Schriften Wilhelm Bachers nebst einem hebräischen Sach- und Ortsnamen-Register. Budapest, 1910. Athenaeum kny. 8-r. 64 l.

BOZÓKY ALAJOS irodalmi működése. Nagyvárad, 1910. Szent László ny. 2-r. 7 l.

CATALOGO della biblioteca sociale. Fiume, 1910. Mohovich Emőd ny. 8-r. 32 l. (Società di M. S. degli artieri in Fiume.)

CATALOGO della biblioteca sociale. Fiume, 1910. Mohovich Emőd ny. 8-r. 31 l. (Società di M. S. cooperatrice degli addetti al commercio in Fiume.)

CATALOGUL cărților și tipăriturilor tipografiei diecezane din Gherla-Szamosujvár. Szamosujvár, 1910. Gör.-kath. egyházmegyei ny. 8-r. 16 l.

CATALOGUL librăriei «Tribuna». Arad, 1910. Nichin és Tsa kny. 8-r. 85 l.
CÍMJEJYZÉKE, A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia tanári nagy könyvtárának —. Budapest, 1910. Pallas kny. 8-r. XVIII, 829 l.

CÍMJEJYZÉKE, Az eperjesi társadalmi egyeslet könyveinek —. Eperjes, 1910. Kosch Árpád kny. 8-r. 40 l.

CÍMJEJYZÉKE (8-ik), A m. kir. országos meteorológiai és földmágnese-ségi intézet könyvtárába 1909. évben ajándék és vétel útján szerzett könyvek —. 8-tes Verzeichnis etc. Budapest, 1910. Heisler és Kószol kny. 8-r. 54 l.

DOBJÁN LÁSZLÓ. Népkönyvtárak. Mit olvastassunk gyermekeinkkel és az ifjúsággal? Erkölcsei nevelés. Budapest, 1910. Franklin-társ. kny. 8-r. 37, 2 l.

ERGÄNZUNGSKATALOG Nr. III. der Leih- und Lesebibliothek des Bistritzer Gymnasiums über die in den Jahren 1904—1910. angeschafften Werke. Besztercze, 1910. Botschar Tivadar kny. 8-r. 14 l.

GOLDZIHNER IGNÁCZ irodalmi műveinek jegyzéke. Összeállította több tanítványa. (Bibliographie des oeuvres de M. I. Goldziher. Par plusieurs de ses élèves.) Budapest, 1910. Hornyánszky Viktor kny. 8-r. 5—62 l. (Keleti Könyvtár. II. sorozat. 1. rész.)

GREISING JÓZSEF és ERDŐS GÁSPÁR. A mezőtúri központi kaszinó könyvtárának szakszerű betűrendes névsora a könyvek értékével. Mezőtúr, 1910. Borbély Gy. ny. 8-r. 51 l. ra 60 fill.

GYÖRY TIBOR. A magyar orvosi irodalom. 1909. V. évfolyam. Eger, 1910. Érseki lyceum ny. 8-r. IV, 104 l.

JEGYZÉK, Könyvtári. A magyarországi vas- és fémmunkások központi szövetségének miskolczi csoportja. Miskolcz, 1910. Boros Benő kny. 8-r. 16 l.

JEGYZÉKE, A «bicskei olvasókör» könyvtárának —. Budapest, 1910. Bichler Ignác ny. 8-r. 29 l.

JEGYZÉKE, A hajdunánási kaszinó könyvtárának —. VI. füzet. Hajdunánás, 1910. Horovitz I. Gyula ny. 8-r. 6 l.

JEGYZÉKE, A czeglédi kereskedelmi bank kaszinója könyvtárának —. Czegléd, 1910. Sebők Béla kny. 8-r. 15 l.

JEGYZÉKE, A jászkeséri kaszinó egyesület 4. számú könyvtári — és rövid története. Nagykőrös, 1910. Bazsó Kálmán kny. 8-r. 74 l.

JEGYZÉKE, A dunaföldvári polgári olvasókör könyvtári —. Dunaföldvár, 1910. Somló Manó kny. 8-r. 12 l.

JEGYZÉKE, A szilágysomlyói polgári olvasókör könyveinek —. Szilágysomlyó, 1910. Bölöni Sándor kny. 8-r. 19 l. ra 20 fill.

KATALOG der Lehrerbibliothek der ev. Elementar- und Bürgerschule A. B. für Mädchen am Schlusse des Schuljahres 1909/10. Segesvár, 1910. Kraft Vilmos ny. 8-r. 20 l. (Megjelent a segesvári ág. h. ev. elemi- és polg. leányiskola 1909/10. Értesítőjében.)

KÖNYVÉSZET, I. Magyar. 1909. II. Könyvkereskedelmi üzletcím-tár. III. Közhasznú üzleti tudnivalók. A «Magyar Könyvkereskedők Egyeslete» megbízásából szerk. Steinhofér Károly. Budapest, 1910. Pallas kny. 8-r. CXXXIII, 415 l. (Magyar Könyvkereskedők Évkönyve. Huszadik évfolyam.) (KÖNYVJEGYZÉK.) 1904—1910. évi beszerzés. II. Zalaegerszeg, 1910. Breisach Sámuel ny. 8-r. 28 számozatlan lap.

(KÖNYVJEGYZÉK.) A tordai Erzsébet jótékony nőegylet könyvtárának 1909. évben kiadott könyvjegyzékéből kimaradt művek. Torda, 1910. Füssy József ny. Kis 8-r. 11 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A békéscsabai kisközségi egyesületének —. Békéscsaba, 1910. Békésmegyei Függelenség kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVTÁRI PÓTCZÍMJEGYZÉKE, A magyarországi könyvkötők és rokon-szakmabeli munkások és munkások szakegyesületének —. Budapest, 1910. Világosság ny. Kis 8-r. 7 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A magyarországi famunkás-szövetség asztalosok szakosztálya —. Budapest, 1910. Világosság ny. Kis 8-r. 40 l. Ára 20 fill.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE ÉS SZABÁLYZATA, A magyarországi szabómunkások és munkások szakegyesülete budapesti csoportjainak —. Budapest, 1910. Világosság ny. Kis 8-r. 63 l. Ára 30 fill.

KUDORA KÁROLY. Jogi könyvtár. A jog- és államtudományi irodalom műszavak szerint rendezett könyvészete 1867—1910. Budapest, 1910. (Róthberger Miksa és Weisz Fülöp ny.) 8-r. 246 l. Ára 2 kor.

LANI, GUSTAV. Bücherverzeichnis für die Volksschullehrerbibliothek des Bistritzer Kirchenbezirkes A. B. Besztercze, 1910. Csallner Károly kny. 8-r. 30 l.

MOLNÁR ERVIN. A győri szent Benedek-rendi főgimnázium tanári könyvtárának jegyzéke. Győr, 1910. Győregyházmegye kny. 8-r. 49 l. (Megjelent a rend győri főgimnáziuma 1909/10. isk. évi Értesítőjében.)

PÓTJEGYZÉK, Könyvtári, az 1901. évben kiadott «Szered alespereskerület tanítói kör» könyvtárjegyzékéhez. Galánta, 1910. Első galántai kny. 8-r. 6 l.

PÓTLÉK a budapesti ág. h. ev. főgimnázium Arany János Körének könyvtárjegyzékéhez, 1910. Budapest, 1910. May János ny. 8-r. 13 l.

PRILISAUER ADOLF. A kaposvári m. kir. állami főgimnázium és Somogy vármegye egyesített könyvtárának V. czímjegyzéke az 1905—1909. évekből. Kaposvár, 1910. Hagelman Károly kny. 8-r. 64 l. és 2 statisztikai kimutatás külön lapon. (Megjelent a főgimnázium 1909/10. évi Értesítőjében és önálló füzetben is.)

SMIDA ISTVÁN. A besztercebányai kir. kath. főgimnázium tanári könyvtárának alapléltára az 1907/8. isk. év végén. (Vége.) Besztercebánya, 1910. Havelka József kny. 8-r. 5—110 l. (Megjelent a főgimnázium 1909/10. évi Értesítőjében.)

STEINHOFER KÁROLY. I. Magyar Könyvészet. 1909. II. Könyvkereskedelmi üzletcziimtár. III. Közhasznú üzleti tudnivalók. *L. Könyvészet.*

SUPPLEMENTO (III. e V.) al catalogo della Biblioteca popolare «Alessandro Manzoni». Fiume, 1910. Mohovich Emőd kny. 8-r. 31 l.

SZIKLA JÁNOS. A M. Á. V. miskolci dal- és önképző-kör könyvtárának II-ik pótljegyzéke. Miskolc, 1910. Boros Benő kny. 8-r. 7 l.

TARTALOMJEGYZÉKE, Parád gyógyfürdő könyvtárának —. 1910. Gyöngyös, 1910. Herzog Ernő Armin kny. 8-r. 12 l.

VISEGRÁDI JÁNOS. A kegyesrendiek sátoraljaujhelyi házikönyvtárának ismertetése. Sátoraljaujhely, 1910. «Zemplén» kny. 8-r. 3—40. l. (Megjelent a sátoraljaujhelyi róm. kath. főgimnázium Értesítőjében az 1909/10-ik tanévről.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A 42 soros Gutenberg-biblia hasonmás-kiadása. A legrégebbi mozgó betűkkel nyomtatott tipográfiai emlék hasonmás-kiadásának gondolata már ezelőtt huszonöt esztendővel fölmerült. E terv azonban, melynek eszméjét Alfred Brothers, Manchesterből, vetette föl, soha sem valósult meg. Csak örülnünk lehet, hogy ez a terv annak idején megfeneklett, mert mondanunk sem kell, hogy a hasonmás hűség szempontjából a technikai eljárások akkori fejletlensége következtében, ma már távolról sem felelne meg azoknak az igényeknek, melyeket ily kiadványokkal szemben a mai fotomechanikai eljárások által elkényeztetett ízlésünk megkövetel.

Most a tervet újra felvette egy nagyszabású, komoly tudományos vállalatáról híres párisi cég: H. Welter. Az első hirt — még nem egészen kialakult tervéről — a *Courrier des Bibliothèques* áprilisi számában vettük. Egy német cég, mely a modern bibliofília terén tagadhatatlan érdemeket szerzett, de e vállalkozáshoz hasonló természetű kiadványokkal mindeddig még nem állott elő, Welter tervét legott kisajátította magának s július közepén részletes programot bocsátott ki; a melyben ugyane tipográfiai emlék hasonmás-kiadására hirdet előfizetést. Ez a konkurrens német cég az Insel-Verlag, melynek vállalkozása vezetéséhez nem kisebb embert sikerült megnyernie, mint Paul Schwenkét, a berlini múzeum első igazgatóját.

Hogy a két vállalkozó közül melyik fogja tényleg megvalósítani a vállalatot, az egyelőre a jövő titka. Annyi tény, hogy az Insel-Verlag nagyhangú prospektusnál többet eddig még nem adott. E prospektus legkiemelkedőbb pontja az az ígélet, hogy a hasonmás elkészítésével Albert Frisch berlini műintézetét fogják megbízni, a mely tudvalevőleg a Grimani Breviarium hasonmás-kiadását oly fényesen megoldotta. Welter legújabb prospektusában csak annyit mond, hogy egy elsőrangú németországi céggel fogja a hasonmás elkészíttetni. A prospektushoz mellékelte négy lapnyi színes reprodukció azonban minden hozzáértőt meggyőz arról, hogy e cég elsőrendű munkát képes végezni, mely hűség és megbízhatóság szempontjából teljesen a mai technikai tudás színvonalán áll s a Frisch-céggel minden tekintetben fölveszi a versenyt. A lipcei prospektus másik erősségével, a bevezetés írójának személyével szemben Welter egy másik, nem kevésbé neves szakembert léptet sorompóba: Seymour de Riccit, a kinek neve a szakirodalomban külön dicséretre aligha szorul. A reprodukáláshoz alapul szolgáló példány megválasztásában, véleményünk szerint, határozottan Weltert illeti az elsőség. A két teljes példány egyikét, a pompás mün-

cheni példányt veszi alapul, a melyet kiegészít a Gutenberg által duplán nyomtatott 139 lap összes variánsaival. Ezzel szemben az Insel-Verlag a kiadás alapjául a berlini könyvtár fényes, de csonka hártya-példányát veszi, melynek hiányait egyéb pergamen-példányokból s a tabula rubricarumot a müncheni példányból szándékozik kiegészíteni. Hogy az ilyen önkényes összeválogatás eredménye is mennyire önkényes s ép azért tudománytalan lesz, azt fölösleges bizonyítani. Arra nézve a két konkurrens vállalat közt aránylag tetemes különbség mutatkozik s ebben is a Welter-czég javára. Welter az első 250 aláírónak egy-egy példányt 600 márkával számít, mely ár később jelentkezőknél 800 márkára fog emelkedni. A két kötet stilszerű bekötéséért külön 128 márkát számít. Az Insel-Verlag ellenben a fűzött példányok árát 700 márkára, a kötöttékét 850 márkára teszi. Welter ezenkívül valódi japáni papírra levont példányokra is elfogad megrendelést 1200 márka áron s végül külön megrendelésre hártýára is levon példányokat egyenkint 2400 márkáért. Az Insel-Verlag csupán pergamenpéldányokat készít s ezek árát 3000 márkában, tehát 600 márkával többen állapítja meg.

A 42 soros biblia csonka példányainak birtokában lévő bibliofilekkel és könyvtárakkal szemben Welter igen előzékenyen jár el, a mennyiben egyes lapok vételét is lehetővé teszi laponként 1-60 márka áron. Végül kellő számú megrendelés esetén a teljes műből egy 400 oldalas válogatott szemelvényes kiadást is szándékozik kibocsátani, melynek ára 280 márka lesz.

A prospektust a cég minden érdeklődőnek megküldi. Színes mutatóványlapokért azonban 2 fr. 50, illetve 5 fr. küldendő a kiadónak, mely ez árért két, illetve négy lapot (tehát egy, illetve két levelet) küld. G. P.

A mai bőrkötések borítóanyagáról dr. Loubier a német könyvtárosok 1910. nürnbergi ülésén igen tanulságos előadást tartott, mely minden oldalról megvilágította ezt, a könyvtárak szempontjából elsőrangban fontos kérdést. Elsősorban a napjainkban használt bőryanag selejtességéről beszélt s a berlini kir. Iparművészeti Múzeum könyvtárából vett példákon mutatta be a múlt század 60-as, 70-es, 80-as és 90-es éveiben készült, nem is valami tulságosan használt kötések gyors pusztulását. E gyors pusztulás okait eddig legbehatóbban az angolok kutatták, a kiknek vizsgálódásai Loubier szerint a következőket állapították meg:

A bőrkötés tartósságának csökkenése 1830 óta vehető észre, de feltűnőbb arányokat csupán 1860 után kezdett öltetni. A legfeltűnőbb az úgynevezett vörös romlás (red decay), mely a bőrt elégeti, megvörösíti és törékenynyé teszi. 1830 körül ezt a jelenséget csupán borjúbőrnél tapasztalták, de azóta más bőrfajoknál is föllép, még pedig egyre súlyosbodó formában. Az ilyen vörös romlásnak indult kötetnek a fénynyel és levegővel közvetlen érintkező felülete kiszárad, törékenynyé lesz s a legcsekélyebb horzsolásra vörös porrá válik. A hát előbb csuklójában szenved törést, majd egészen szétmállik. Ezt a bajt főleg a nagyon világos, fűthető és gázzal világított raktárakban tapasztalják. Hogy a közvetlen napfény s a gáz égési termékei káros hatással vannak a bőr szövetére, az kétségtelen, de minthogy a vörös kór csupán újabb kötéseknel lép fel, míg a régebbi szá-

zadok kötéseit ugyanily viszonyok közt sértetlenül maradnak, kétségtelen, hogy a baj csiráit az új bőr már magában hordja, de ép oly természetes az is, hogy a baj nem a bőr eredendő tulajdonsága, hanem kikészítésénél szerzett hiba. A mai könyvkötésre használt bőrök selejtességének okai tehát: 1. a bőr cserzésénél, festésénél és kikészítésénél követett új módszerek és eszközök; 2. a könyvkötő kevésbé megbízható technikája: s végül 3. a könyvtári raktárak kevésbé kedvező föltétele.

A mai nap használt cserző anyagok közül — miként az angol bizottság vizsgálatai kiderítették — legkevésbé ártalmasok azok, a melyek a pyrogallol-csoportba tartoznak, elsősorban a sumach és a gubacs. Ellenben károsak a katechol-csoportba tartozó, rendkívül erős savtartalmú anyagok, a minők a québracho-fa és főleg a cassia-háncs, a melyet Kelet-Indiában kizárólag használnak a bőrök cserzésénél. Megjegyzendő, hogy e körülmény igen súlyosan esik a latba, mert a «hockbőr» és «bocksattján» elnevezés alatt kereskedelembe jövő és kötésekhez sokat használt «perzsa» juh- és kecskebőrök mind ily selejtes keletindiai készítmények. A Loubier dr. által közszemlére kitett kötések mindegyike keletindiai bőrökből készült.

Csökkentik a bőrök tartósságát az 1870 óta színezésüknél alkalmazott anilinfestékek is, főleg azért, mivel az ekként festett bőröket fényük fokozása céljából még festésük előtt kénsavoldatban fürösztik. A vegyi vizsgálat kiderítette, hogy e kénsavas fürdő következtében a kénsav egy része főliszivódik a bőr pórusaiba, a honnan a leggondosabb mosás útján sem távolítható el nyomtalanul s hogy az ekként lerakódott kénsav lassan, de biztosan szétroncsolja a bőr szervezetét. A megvizsált 38 féle maroquin-bőr közül 36-ról állapították meg a kénsavtartalmat; 18 féle hasított juhbőrből 12 s 32 féle borjubőrből 27, végül az összes «perzsa» kecske- és juhbőrök, valamint valamennyi megvizsgált disznóbőr tartalmazott több-kevesebb kénsavat.

Az anilinfestékek különben ép oly tartósak és kevésbé ártalmasak, mint a növényi festékek, föltéve, hogy alkalmazásuknál az erős savakat és páczoikat mellőzik. Legtartósabb színek természetesen itt is a vörös, kék és fekete.

A kikészítés bűnei: egyrészt a mai cserzés és festés folytán szürkességessé váló mesterséges zsírozás, mely a meleg helyiségekben csakhamar elpárolog, úgy hogy sok könyvtárban a kötések időnkint vazelinrel újra utána zsírozzák; másrészt a mesterséges ikrázat, melyet erős nyomás mellett forró mintavassal nyomnak a bőrbe s ezzel a felületet többé-kevésbé megpörkölik. Hogy a bőrök hasítása szintén erősen csökkenti a tartósságot, az szinte magától értetődik.

Az egyes állatfajok bőrének tartósságára vonatkozólag Loubier megjegyzi, hogy a juhbőr, mint leglazább szövetű, egyúttal a legkevésbé tartós kötésanyag; mindjárt utána jó a borjubőr, míg a kecskebőr sokkal szorosabb szövésű, szebb és tartósabb, mint amazok. A fókabőr tartósságát illetőleg eddigelé megbízható adatok nincsenek. Pompás anyag, de elsősorban csak nagyobb méretű köteteknél jöhet figyelembe a fehérre cser-

zett disznóbőr. Ellenben az orosz bagaria, mint a müncheni Hof- und Staatsbibliothek jelenti, nagyon kevésbé vált be.

A mai kötések tartósságát károsan befolyásolja továbbá a modern könyvkötők sok tekintetben pontatlan s kevésbbé gondos munkája is.

Az angol bizottság a könyvtári kötések elkészítéséhez a következő normát állította fel: 1. Ne vegyünk — főleg nagyobb köteteknél — túlságosan kevés kötőt s ehhez ne túlságosan vékony zsineget. 2. Lehetőleg szilárd hát. 3. Nehéz, sokat használt köteteknél a kihúzásra szolgáló bőrből készült leffentyűt alkalmazzunk s a táblák alsó peremét fémmel vonasuk be. 4. Nehéz kötésekhez ne használjunk nagyon vékony bőroket s a szél- valamint hátrészekben ne lapaszszuk túlságosan vékonyra. 5. A bőrt a borításnál ne húzzuk túlságosan meg. 6. Az iverk mindig végig tűzendők. 7. A táblák kéregpapírjának a hátrészre eső szélét ne messzük élesre, mert ez gyorsan kikoptatja a bőrhuzatot. 8. A kötöket legjobb áthúzni a bemetszett táblákon. 9. A bőr márványozása, ha erős savakkal történik, káros a kötésre. 10. A kötések lemosása oxálsavval kerülendő. 11. A tojásfehérjével való kezelés csökkenti a bőr rugékonyságát.

A könyvraktárnak a kötésekre kedvezőtlen föltételei a következők: 1. Túlfutott levegő, mely a bőrt hamar kiszáritja. 2. A világító gáz égési terméke, amit azzal kerülhetünk el, hogy a gázvilágítást villamvilágítással cseréljük fel. 3. Közvetlen napfény, a mit színes ablaküveggel ellensúlyozhatunk. Megjegyzendő, hogy a kék- vagy ibolyaszínű üveg alkalmazása ép oly káros, mint a szintelen üvegé. Halványsárga vagy olajzöld üveg ellenben igazán megvédi a könyveket.

G. P.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1910. szeptember—november hónapokban.

Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.

Főváros.

Bárd Mór.

VII., Almásy-tér 8.

Biró Miklós és Schwarcz Béla.

VII., Dohány-utca 31.

**Bokor Dezső.

VII., Hársfa-utca 23.

Bokor Dezső.

VIII., Kisfaludy-utca 19.

Brüll Zsigmond és Feuermann Árpád.

VII., Király-utca 95.

I. Budapesti baptista hitközség,

üv. Welkes József.

VII., Hársfa-utca 33.

Budapesti ny. és lapkiadó r. t.,

üv. László Albert.

VIII., Tisza Kálmán-tér 6.

Deutsch Sámuel.

VII., Erzsébet-körút 32.

Özv. Ernbeck Györgyné, Klaus Auguszt és Bugenszky Milán.

VII., Akácza-utca 13.

Fischer Jakab és Baron Arnold.

VI., Csengery-utca 64.

**Fried József.

VIII., Röck Szilárd-utca 40.

- Grosz Baruch Bernátné, helytelenül
Grosz Bertalanné, Minkus Albina.
VIII., Német-utca 9—11.
- **Grosz Baruch Bernátné, helytelenül**
Grosz Bertalanné, Minkus Albina.
VIII., Német-utca 9—11.
- Guttmann Ignáczné, Jelenik Gizella.
VI., Dessewffy-utca 7.
- Haber Miksa és Wollner József.
IV., Hajó-utca 5.
- Klusek Manó.
VIII., Rízó-utca 12.
- Kupkay Domokos és Weingarten Fri-
derika, üv. Glasel Adolf.
VI., Szondy-utca 93.
- Maszkál József.
VIII., Bezerédy-utca 9.
- **Maszkál József.**
VIII., Bezerédy-utca 9.
- Pápai Ernő.
VII., Kertész-utca 16.
- **Petőfi ujság-, könyvkiadó- és**
hirdetési vállalat, Pesti Alfréd.
VII., Kertész-utca 16.
- **Poldini Ede és társa. (Tul. Kerner**
Istvánné, Poldini Lujza).
IV., Irányi-utca 1.
- Poldini Ede és társa. (Tul. Kerner
Istvánné, Poldini Lujza).
IV., Molnar-utca 7.
- Reich Bernát és Nagy Ignác, üv.
Reich B.
VIII., Fecske-utca 16.
- Reiner Lajos arczkép-sokszorosító.
IV., Irányi-utca 19.
- Rosenfeld Farkas.
VIII., József-körút 10.
- Rózsa Kálmán és neje könyvkiadó
és könyvnyomdai r. t.
VIII., Szentkirályi-utca 30.
- **Rózsa Kálmán és neje.**
VIII., Szentkirályi-utca 30.
- Rusznák Samu és Funk Ármin.
IV., Koronaherczeg-utca 9.
- *Säculum. Neuwirth és Wilhelm.**
VI., Király-utca 16.
- Schulhof Károly.
V. Visegrádi-utca 11.
- Sipos Sándor.
IX., Lónyay-utca 64.
- Springer Gusztáv.
VI., Dalszinház-utca 10.
- Steiner Vilmos.
VII., Klauzál-ter 5.

Vidék.

Kassa.

*Kassai kny. és lapkiadó. r. t.

Nagyvárad.

Szekely Ármin.

Nyiregyháza.

Fráter Ernő és dr. Friedmann Ernő.

Pozsony.

Mandl Győzőné, Buxbaum Jeanetté.

Salgótarján.

****Boros Ignáczné, Lányi Regina**
(Láng).

Salgótarján.

Ujj István.

Szamosujvár.

*Schönfeld Henrik.

Szeged.

*Pannonia.

****Pannonia.**

Schulhof Károly.

Zenta.

****Kabos Ármin.**

*Politzer Sándor.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Rövidítések: áll. = állami; cs. = család; cz. = czimerlevél; egy. = egyetemi; kir. = királyi; kny., ny. = könyvnyomda, nyomda; ktár = könyvtár; ltár = levéltár; m. = magyar; min. = minisztérium; pk. = püspök; r. t. = részvénytársulat; szerk. = szerkesztőség; vár. = városi; vm. = vármegye.

- Abafi Lajos 19.
 Aboi vár. múzeum 100.
 «Abrisz, Dunckeler — und Kurtze Beschreibung des ... neuen Comentens» (1680) 255.
 Acsay Ferencz 263.
 Aeneas Sylvius I. II. Pius.
 «Aehrenlese» 360.
 Afra (Szent) 143.
 Aigner Lajos 175, 365.
 Aitken P. Henderson I. Young.
 Ajándékozások a M. N. Múzeum ktára számára 75—77, 99—102, 105, 107, 110, 169—171, 263—266, 359—361.
 Akadémia, M. T. 75, 101, 144, 170, 232, 264, 293, 359. — ktára 144, 195, 244, 267, 268.
 Alapi Gyula 60, 100.
 Albert szász hg. 330.
 Albrecht főhg. 230—232.
 Aleduse de Buzzaccarini marchese 110.
 Alexander Bernát 340, 355.
 Alexander Halensis 150.
 Alm Fr. 364.
 «Almanach impérial» 162.
 Almásy Pál 233.
 Alsódobas 101.
 Alsófehér vmegyei Tört., Régészeti és Természettud. Egylet és múzeuma 47, 100.
 Alsókubin 42.
 Altdorf 128, 130.
 Altmann Ignác 263.
 Amália osztrák főhg. 331.
 Ambrus kassai könyvkötősegéd 190.
 Amerikai magyar hírlapok 105. — tört. egyesület 301.
 Amsterdam 170.
 András krakkói könyvkereskedő 189.
 Andrew 371.
 Andrews Clement Walter 302.
 Anger 364.
 Angol municipális ktarak 303.
 «Annales Provinciae SS. Salvatoris» 142.
 «Annuaire des Bibliothèques» 304.
 «Anordnung, Eines Edlen Hoch-Weisen Rathes der ... Stadt Lübeck Christliche —» 321, 322.
 Anségise fontanellei apát 25.
 Antal kassai ötvös 189.
 Anti-Scepticus Theophilus I. Unverruet.
 Anversi áll. ltár 301, 313, 315.
 Apafi Mihály erdélyi fejedelem 266.
 Apponyi Sándor gr. 124, 144.
 Apró nyomtatványok a M. N. Múzeum ktarában 75, 99, 169, 263, 359.
 Arad 42, 263, 338.
 Aradségai népkvár 42.
 Aradszentpéternvári népkvár 42.
 Arany János 109, 111, 175, 203, 237.

- Aranyosmarót 43.
 «Archaeologiai Értesítő» 367.
 «Archiv für siebenburgische Landeskunde» 304. — «für Volkswohl-fart» 348.
 «Archivalische Zeitschrift» 305.
 «Archivalischer Almanach» 304.
 Argenson gr. 155.
 Argentínai köztársaság bécsi nagy-követsége 169. — konzulátusa 263.
 Aristoteles 329.
 «Arithmeticae vulgaris nucleus» (Lő-cse, 1689) 103.
 Arnheim 328.
 Arno 237.
 Arrasi ltár 313.
 «Articuli Diaetales» 285.
 Asseburg, Johansen von der — 248.
 Athenaeum r. t. 80, 175, 176, 273.
 Atya (helység) 141, 152, 153. —i káp-talan 152, 153.
 Aubert Dávid 366.
 Aufrecht és Goldschmidt könyvkiadó cég 176.
 Augsburg 126, 128, 256. —i vár. ktár 126.
 «Aurus Sanctus» 285.
 Ábrányi Kornél id. 110. —né Katona Klementin 100.
 Ács Mihály, Magyar Theologia (Bártfa, 1709) 170.
 Ágai Adolf 238.
 Ágoston (Szent) 25, 30.
 Áldásy Antal 116, 284, 300, 359.
 Államvasutak igazgatósága, M. kir. — 263.
 Állatorvosi főiskola, M. kir. — 75, 101.
 Árva vm. 42.
 Árvai Mihály 137.
 Babay Ferencz, De Hungariae Re-gibus 285.
 Bach 175, 230.
 Baden 235, 360.
 Baja 175.
 Bailleu Pál 301, 302, 308.
 Bajza József (a költő) 232. — (mú-zeumi gyakornok) 120.
 Balassagyarmat 43.
 Balczér György 62.
 Ballagi Aladár 340. — Mór 293.
 Balogh István 171. — Lőrincz czle 266.
 Bamberg 20, 24. —i Graduale 22, 24. —i nyilv. vár. ktár 20, 21, 24.
 Banadi Ferdinandus I. Bánáti.
 Baranya vm. 75, 100, 181.
 Barbier 39.
 Barcianu 177.
 Bars vmegyei múzeum 43.
 Bartal Aurél 65.
 Bartalus István 203, 355.
 Barth Johann Ambrosius 179.
 Basch Imre 83.
 Basel 257, 370. —i ált. ipariskola 100.
 Bashardt Timót 286, 287.
 Baskerville lord 332.
 Bastide, Jean François de — I. Paulmy.
 Batthyány Ignác gr. pk. 138, 153, 178. — Lajos gr. 231, 232.
 Batthyány-ktár Gyulafehérvárott 140, 144, 153.
 Baumüller Wilhelm 372.
 Bayle Pierre 245—248.
 Bayreuth 191.
 Bazancourt 219.
 «Bábakalauz» 100, 169,
 Bács-Bodrog vm. 284, 285. —i ltár 284. —i Tört. Társulat és ktára 74.
 Bánáti Ferdinánd 287.
 Bányay Elemér 100, 107. — Ferencz 131.
 Bárczy István 197, 350.
 Bárd Ferencz 178.
 Bársony István 203, 343, 355.
 Bártfa 43, 170, 181.
 Báthory István lengyel kir. 361. — Zsigmond erdélyi fejedelem 266.
 Bátky Zsigmond 98, 117, 284.

- Bär 304.
 Beatrix m. királyné 367.
 Beaumarchais 216, 217.
 Beck C., Jahrbuch der Bücherpreise (Leipzig, 1909—10) 369—372.
 Becker Paul 93.
 «Bedenken, Einfältiges — von Cometen» (1681) 254.» Unmassgebliches — Ob die Cometen... Unglücksfälle... verkuendigen» (1681) 255.» Unvorgreifliches doch schriftmässiges — über das nechstkommende MDCLXXIII. Jahr» (1673) 328.» Wiederholtes und vertheidigtes ohnmässgebliches — von der Cometen-Bedeutung» (1681) 323.
 Beer Rudolf 7.
 Behrens 271.
 Beiffault 202.
 Beke Antal 153.
 Belenczéresi Dezső 203.
 Beleznay gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 171, 172, 267.
 Belga kormány 302.
 Bellai József, A Temesvár vár. nyilv. ktárnak czímjegyzéke (Temesvár, 1910) 363, 364.
 Bellini 238.
 Belügyminisztérium, M. kir. 75, 100, 101, 169, 263, 300.
 Benedict Friedrich 180, 181.
 Benevent Péter 20, 21, 23.
 Beniczkyne Bajza Lenke 355.
 Benoît 225.
 Beöthy Zsolt 176, 202.
 Bercsényi Miklós 56.
 Berecz Mihály 286.
 Bereg vmegyei magyar közművelődési egyesület 100.
 Beregszász 100, 359.
 Beregszászi Pál 196.
 «Bericht, Vernunft- und Schriftmässiger — von Cometen 1680» (Marburg) 317.
 Berlin 180, 198, 199, 212, 215, 224, 228, 233, 235, 301, 309, 346, 347, 357, 372, 380. —i egyetemi ktár 387. —i iparművészeti iskola 269, 272; múzeum 381. —i kir. ktár 91, 135, 187, 199, 302, 381. —i kir. színház 233. —i népkönyvtárak 82, 199. —i porosz áll. ltár 301, 305. —i Zentralstelle für Volkswohl-fart 348.
 Bernardinus (Sienai Szent) 150, 151.
 Bernát esztergomi diák 7.
 Bernstein Regina 236. — Rozina 230, 232. — Salamon 230.
 Berry hg. 156.
 Berzeviczy Albert 193, 367.
 «Beschreibung des Schlosses Esterház in Kgr. Ungarn» (Pozsony, 1784.) 370. «— und Bedeutungen... der Cometen etc.» 1681.) 319, 320. «Wahrhaftige — der jüngsten gloriosen Victori... bey Zenta» (1697.) 370.
 Besztercebánya 43, 100, 175. —i vár. múzeum 43.
 Betford 31.
 Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 112, 266. — Miklós ifj. gr. 222.
 «Betrachtungs-Lust, Geistlicher —» (1681.) 321.
 Bevilacqua Béla 121, 361.
 Beyle Henri l. Stendhal.
 Bécs 6, 7, 16—18, 41, 75, 76, 78, 100—103, 127, 128, 131, 132, 135, 169, 170, 172, 174, 181, 190, 201, 216, 218, 223, 226, 227, 229, 230, 263, 264, 266, 287, 340, 342, 359, 361, 362, 370, 372. —i cs. tud. akadémia 75, 101, 169, 263, 359. —i egyetemi ktár 372. —i központi ktár 201, 211, 342. —i központi statisztikai bizottság 76, 102, 264, 359. —i nemzetközi vadászati kiállítás 264. —i udv. ktár 4, 6, 7, 18, 199, 340. —i udv. ltár 301,

- 305, 307. —i udv. várszínház 215, 218, 229, 230. —i vár. ktár 128.
- Békesy Emil 19, 20, 21, 132.
- Békéscsaba 44. —i Múzeum-egyesület és múzeuma 44.
- Békésgyula 44. —i róm. kath. főgimnázium 44.
- Békésmegyei közművelődési egyesület és gyűjteményei 44.
- Biasiotti Giovanni 263.
- «Biblia pauperum» 370.
- Bibliografiai, Magyar — irodalom 89, 90, 280—282, 377—379. Nemzetközi — kongresszus (Bruxelles, 1910.) 188, 284, 300—316.
- «Bibliothèque Universelle des Romans» 155.
- Bičkof 291.
- Bihar vmegyei és nagyváradi rég. és tört. egyesület és ktára 63, 100.
- Birmingham 347.
- Biró Mátyás (Dévai) 295, 299.
- Blahó Vince 286.
- Blaubeyren 326.
- «Blätter für Volksbibliotheken» 91.
- Bluthaupt 364.
- Bodnár Zsigmond 203.
- Boerner C. G. 78, 112.
- Bogdányi Mór 203.
- Bohier Fr. saint-malo-i pk. 324.
- Bojnočic Iván 300.
- Bologna 19, 22. —i egyetem 20, 22.
- Bolyai-gyűjtemény a M. T. Akadémia ktarában 268.
- Bonaventura (Szent) 150.
- Bonfini Antonio 285, 370.
- Bonni egyetemi ktár 301.
- Bonno 333.
- Borghi-Mamo 225. —né 225, 226.
- Borgia Lucretia 221, 227, 355.
- Bovius András 256, 257.
- Bornmeister Simon 260, 262. — Christlich vernuenfftige Cometen-Betrachtung (Nürnberg, 1681.) 259.
- Vertheidigte Cometen-Betrachtung (Nürnberg, 1681.) 259.
- Boross Vilmos 202.
- Borsodmiskolci közművelődési és múzeum-egyesület ktára 61, 62, 100.
- Borszéký Soma 100.
- «Bosnische Post» 361.
- Bosnyák-hercegovinai orsz. kormány 75, 100, 263.
- Bowermann George Franklin 302.
- Bőrkötések borítóanyaga 381.
- Börtönügyi múzeum, Orsz. — 266.
- Brachvogel Udo 110.
- Brandes 226.
- Brandstetter O. 180.
- Brassó 177. —i ev. iskola ktára 129.
- Braunschweig 372. —i városi ktár 135.
- Brentano A. 372.
- Breuner 266.
- Brewer Lőrinc nyomtató 108.
- Breyer Mirko 176, 177.
- Bréma 346.
- Brichanteau Benjamin apát 26.
- British Museum l. London.
- Brixen 149.
- Brockhaus 233.
- Brockmann F. 93.
- Brothers Alfréd 380.
- Brouwers 301.
- Brown James Duff 81, 303, 345.
- Browning Elisabeth 273.
- Bródy Sándor 203, 343, 355.
- Brukner Gáspár czle 361.
- Brunet 39, 324.
- Brutus, L. Junius — 215, 216, 218, 222, 226, 227, 231, 237, 240.
- Bruxelles 93, 179, 188, 229, 300, 308, 366. —i áll. ktár 301, 303. —i belga kir. ktár 100, 179, 180, 300—302, 359, 366. —i nemzetközi ktári kongresszus l. Bibliografiai kongresszus. —i opera 229. —i vár. ktár 301, 307. —i világkiállítás 300.
- Brüggei áll. ktár 301.

Buchner Carl 92.

Buda 1, 4, 11, 13, 78, 131, 137, 143, 149, 152, 286, 368. — bevétele (1849) 361. — i egyetem 137. — i ferenczrendi konvent és ltára 137, 141, 142, 188. — i krónika 9—19. Budafoki egyesült kaszinó és sport-club 263.

Budapest 44, 79, 80, 82, 124, 129, 134, 136, 139, 144, 145, 148, 153, 173—175, 178, 193, 197—199, 201, 204, 239, 273, 274, 287, 289, 294, 338—340, 342—351, 356, 357. — i aranyművesek szakegylete és ktára 202, 203, 342. — i czipőfelsőrész-készítő munkások szak- és munkaközvetítő egyesülete 355. — i ev. ref. főiskola 45. — i földrajzi observatorium 100. — i főv. iskolai ktárak 208—210, 349, 353, 357. — i főv. ktár és értesítője 82, 83, 198, 205, 210, 343, 344, 350—352, 358, 361, 373. — i közktár tervezete 193—213, 338—358. — i főv. közmunkák tanácsa 100. — i főv. paedagógiai ktár 210. — i főv. rendőrkapitányság 102, 263. — i főv. statisztikai hivatal 100, 263, 341. — i József műegyetem és ktára 169, 199, 274, 275, 300, 339, 340. — i kereskedelmi és iparkamara és ktára 205, 206, 359. — i III. ker. nép- és iskolaktár 200. — i kir. orvosegyesület 100. — i kőfaragók szakosztálya 355. — i könyvnyomdász-szakegylet és ktára 343, 355. — i Könyvtár-Egyesület központi ktára 44, 45, 201, 207, 341, 342, 354. — i m. kir. tud.-egyetem 100, 169, 199, 215, 284, 359; i ktár 124, 194, 339, 365, 366; kny. 173; i turista-egyesület 149. — i mézőroszegedek szakegylete 354. — i nővendékpapság 364. — i pincérek szak- és munkaközvetítő egyesü-

lete 355. — i szünidei gyermektelep 100.

«Budapesti Hirlap» 222, 265.

«Budapesti Szemle» 175.

Bukarest 101.

Bunte J. 359.

Burgstaller Aranka 100.

Buttyin 42.

Buzzacarino, Aleduse de — marchese 77. — Arcano czle 78.

Büchler Sándor 287.

Calaisi département ltára 311.

Calderon 215, 233, 234.

«Calendarium Tyrnaviense» 170.

Calepinus 298.

Cambine Andrews, Two very notable commentaries (London, 1562) 102.

Cambridge 92. — i egyetemi ktár 92.

Camillus 222.

Camphausen Ludolf 312.

Caraffa Diomedes 367.

Cardiffi ktár 302.

Carrara 334.

Casanova Eugenio 302. — Jacques 203.

Cavour 172.

Cervantes 356, 371.

Chaply György czle 266.

Charlottenburgi ktár 302.

Chateaubriand 371.

Chatelain G. 301.

Chevalier Ulysse 6, 19, 39.

Chicago 100, 263.

Chodowiecki 364.

Christianiai iparműv. múzeum 101.

Chyzer Kornél 100.

Cicero 2, 4.

Cincinnati-i nyilv. ktár 101.

Cincinnati 230.

Claudianus 258.

Clermont gr. 368.

Clermonti jezsuita kollégium 26.

Cleveland 102, 170, 265.

Clotild francia királyné, Clovis felesége 24.

- Clovis francia kir. 25.
 Collanto 266.
 Comenius-Stiftung középponti ktára
 Lipcsében 179.
 «Cometa Scepticus» (1681) 257, 258.
 «Cometen-Predigt, Geistliche —»
 (Frankfurt, 1681) 320.
 «Cometen-Tafel, Kurzverfaszte denk-
 wuerdige —» (1680) 252—254.
 «Cometen-Verwerffung, Unverant-
 wortlicher —» (1681) 258.
 «Constitutiones, Compilatae —» (Ko-
 lozsvár, 1669) 103.
 Conway Hugh 356.
 Copinger 96, 134.
 Corneille 219.
 «Corpus Juris Hungarici» 285.
 Corvin (írói álnév) 202.
 Corvin-kodexek 1—5, 367.
 «Corvina» 67, 352.
 Cotgreave-féle indikátor 82.
 «Courier des Bibliotèques» 380.
 Craus Márton 189.
 Crerar John-ktár Chicagóban 100,
 263, 302.
 Créqui, Sire de — 366.
 Cromer Lénárd 190.
 Cromwell Olivér 371.
 Curtius Rufus 285.
 Cusanus Nicolaus, Schriftt-gegrün-
 dete Gedanken von den letzten
 Zeiten der Welt (Nürnberg, 1684)
 324.
 Cuvelier József 301, 302, 308.
 Cynicus Joannes Marcus 367.
 Családi ltárak a M. N. Múzeum ktá-
 rában 77, 78, 112, 171, 172, 266,
 267, 362.
 Csaplovics-ktár Alsókubinban 42.
 Csáholyi cs. 361.
 Csánki Dezső 100.
 Csányi 364.
 Császár Elemér 219.
 Csáthy-féle könyvkereskedés 175, 178.
 Csiki Ernő 41, 75, 100.
 Csiki konvent 153.
 Csipkés György (Komáromi) 244.
 Csizmadia Sándor 203.
 Csokonai Vitéz Mihály 355.
 Csomory Béla 203.
 Csongrád vmegyei Tört. és Rég. Tár-
 sulat és gyűjteményei 70, 71.
 Csontos János 7, 20, 21.
 Csudáky Bertalan 105.
 Csupka András 265.
 Csurgó 263.
 Czákó Zsigmond 231, 232.
 Czárán Márton 169.
 Czeglédi István, A szó Jákob szava
 (Kassa) 103.
 Czehiratok a M. Nemz. Múzeum ktá-
 rában 172.
 Czimereslevelek és nemesi iratok a
 M. N. Múzeum ktárában 77, 78,
 110, 172, 266, 361, 362.
 «Czímjegyzéke, A m. kir. József-mű-
 egyetem könyvtárának —» (Bpest,
 1910) 274, 275. «A m. kir. val-
 lás- és közoktatásügyi minisztérium
 könyvtárának —» (Bpest, 1909) 173.
 Czögler Alajos 203.
 Czvittinger Dávid 123, 127, 130—132,
 134.
 Damaskus 360.
 Dankó József 139.
 Dante 221, 355.
 Dantzka 244.
 Dantzig 319.
 Darányi Kálmán 171.
 Darmstadt 322.
 Darvai Móríz 203.
 Darwin 203, 355.
 Daunou 27.
 Dávid, Szent — százötven soltári
 (Amsterdam, 1686) 170.
 Deák Ferencz 237.
 Debreczen 45, 175, 178, 244. —i ev.
 ref. főiskola és ktára 45, 46. —i
 vár. múzeum és ktára 46.

- De Bure Guillaume François 128.
 Decius Ludovicus 290.
 Defrecheux 302.
 Dehaisnes 366.
 Delavigne Casimir 364.
 Delisle Lipót 283.
 Denis Michael 127.
 Denveri közkvár 93.
 Deprez Eugen 311, 313.
 «Der Kath. Christ» 360.
 Descordes J. kanonok 159.
 «Descriptio Regum Banorum et Heroum Slavonorum» 285.
 Desmarais 162.
 Des Marex 301, 307—309, 315, 316.
 Desnoye Ch. 221.
 Desvallières 371.
 «Deutsche Literaturzeitung» 1, 84, 182, 276, 374.
 Devrient Emil 229.
 Décsy Sámuel 370.
 Dés 46. —i kir. áll. főgimnázium 46.
 Délmagyarországi Természettudományi Társaság és ktára 71, 73.
 — Tört. és Régészeti Múzeum-társulat és ktára 72, 73.
 Désrivieres 229.
 Déva 46.
 Dévai Biró Máttyás I. Biró.
 Dézsi Lajos 289—293, 298.
 Diako 140.
 «Die Fuchtel» 217, 237, 240.
 Dietrichstein 266.
 Diderot 364.
 «Die Kunst» 364.
 Dincho Mihály czle 78.
 Diogenes 222.
 Diósberény 100.
 Diószegi Győző 100.
 «Dissertatio de Ferrae motibus Regni Hungariae» 285. «— de Gente Serbica» 285.
 Diwalt-féle könyvkereskedés 177.
 Dobrowsky Ágost 178.
 Dobsa Lajos 219, 222.
 Dominic Année 19.
 Domokos (Szent) 143.
 Donizetti 226, 238.
 Dorat 371.
 Dörffelius G. S. 319.
 Dőry Ferencz 300.
 Drezda 93, 122, 133, 138, 229, 346, 347. —i fényképészeti kiállítás 92. —i szász udv. színház 216.
 Drout Hôtel 369—371.
 Dublini ktár 301.
 Dubnycay János czle 266.
 Dudith András pécsi pk. 256—258, 262.
 Dugonics András 196. —társaság 100.
 Dunamelléki ev. ref. egyházkerület 45, 100, 169.
 Dunántúli ág. ev. püspökség 75, 100, — Közművelődési Egyesület 60.
 Duns Scotus 150.
 Durrieu Paul 368.
 Dusanoy 227.
 Duszlingen 326.
Ebert 39.
 Eger 129, 130. —i cisztercita r. kath. főgimnázium 129. —i érsekség 100, 169. —i joglyceum 100.; —i ktár 130.
 «Egészségi Tanácsadó» 360.
 Eggenberger-féle könyvkereskedés 175, 176.
 Egressy Árpád 231. — Gábor 217, 218, 231.
 «Egyetemes Phil. Közlöny» 219, 222.
 Egyházirodalmi iskola, Magyar — 359.
 Ehinger 126.
 Ehrlich G. Gusztáv 357.
 Eisenach 250, 252.
 Eisenstein Jacques 177.
 Eligius (Szent) 107.
 Emich Gusztáv 175, 178.
 Emmerichi dohánygyár 312.
 «Enciclopedia română» 177.

- Endre (II.) magyar király 143.
 Engel-féle könyvkereskedés 176. —
 Lajos 100, 175.
 Engelmann 39.
 Enyvvári Jenő 83.
 Eötvös József br. 108, 175, 232, 265.
 Eperjes 46, 170, 190. —i városi le-
 váltár 190.
 Ephorinus Anselmus 290.
 Epicurus 262.
 Erastus Thomas 256, 257, 262.
 Erbach Anna Dorothea Christina
 grófné 322, 323.
 Ercolini Giuseppe 334.
 Erdan Alexander 363.
 Erdély György czle 78.
 Erdélyi Pál 81.
 Erdős Miklós 105.
 Erdősi János I. Sylvester.
 Erfurt 250—252.
 «Erkántnisz, Vernuenfftige — und
 eigentliche Bewandnisz desz...
 entsetzlichen Cometens» (1680) 259
 —261.
 Erman 301.
 Erményi Lajos 100.
 Ernemann Henrik 93.
 «Erzhlung, Warhafftige — zweyer
 vor der Stadt Arnheim... war-
 genommener Wunder - Zeichen»
 (1672) 328.
 Erzsébet (Árpádházi Szent) 139, 143,
 148. — magyar királyné, I. Ferenc
 József felesége 236.
 Erzsébet Népakadémia 194, 207, 208.
 Escorial 92. —i kir. ktár 92.
 Estreicher Karl, Bibliografia polska
 (Krakó, 1891) 290, 292. — Sta-
 nislav 291.
 Eszék 177.
 Esztergom 7, 75, 101, 131, 144. —i
 főgyházmegye 101; —i ktár 136.
 —i konvent 131. —i Krisztus-col-
 legium 7.
 Eszterházy-kastély 370.
 Eszterházi Miklósnak Lónyai Zsig-
 mondhoz írt leveleinek páriája
 (Bécs, 1645) 102. — Rákóczy
 Györgyhöz írt leveleinek páriája.
 (Bécs, 1645) 102.
 Eugén savoyai hg. 285, 370.
 Eugenia (Montijo) francia császárné
 236.
 Ezechiél próféta 323.
 Éger 107.
 «Életképek» 218.
 «Értekezések a nyelv- és széptudo-
 mány köréből» 19, 124.
 «État général par fonds des archi-
 ves départementales» 304. «— som-
 maire par séries, des documents
 conservés aux Archives nationa-
 les de Paris» 304.
 État numérique 304.
 Fabó Bertalan 100, 107, 359.
 Fabricius Johannes Albertus 6, 7, 137.
 Farnos Dezső 62.
 Farr 302.
 Fegyverneki, Thesaurus S. Scrip-
 turae (Genf, 1613) 102.
 Fehér kereszt-egylet 363.
 Fejérpataky László 19, 75, 98, 100,
 114, 169, 187, 263, 359.
 «Fejérvármegye Hiv. Lapja» 265.
 Felka 47. —i Tátra-Múzeumegylet és
 gyűjteményei 47.
 Felten- és Guillaume-féle szövőgyár
 312.
 Ferdinánd (I.) magyar király 103.
 — (II.) magyar király 78, 172, 266,
 361. — (III.) magyar király 78, 362.
 Fereal 202.
 Ferencz (Assisi Szent) 143. — (I.) fran-
 cia király 313. — (I.) magyar kir.
 172, 266, 362.
 Ferencz József (I.) magyar király 41,
 69, 207, 208, 230, 236, 284.
 Ferenczi-féle könyvkereskedés 175.
 — Miklós 263. — Zoltán 197.

- Ferenczy István 218. — József 202, 263.
 «Ferocia, De Martis Turcei —» 285.
 Festetich György gr. 178, 236.
 Feszke Gottfried Erhard, Des Groszen Wunderthätigen Gottes... Wunder in der Natur (Leipzig, 1679) 328.
 Fénélon 364.
 Fényképmásolatok a M. Nemz. Múzeum ktárában 361.
 Fiebiger Ottó 92, 93.
 Fienus Thomas 256.
 Fiesole 364.
 «Figyelő» 19, 175.
 Filippi Marco 124.
 Firenze 237.
 Firt l. Herbst.
 Fischer 24, 175. — féle könyvkereskedés 176. — János 191. — Jenő 364.
 Fitos Vilmos 100, 119, 284.
 Fiume 264. —i deputazione di storia patria 359.
 Flammarion 203, 242, 243.
 Flaubert 371.
 Fodor Árpád 263.
 Folacci 172.
 Forgách gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 112, 266.
 Forgách Béla gr. 110, 112. — László gr. 75, 100.
 Fouillée A. 364.
 Fóris Ferencz (Otrokocsi), Eltévelyedett juhnak fölkeresése (Nagyszombat, 1692) 103.
 Főfelügyelősége, Múzeumok és ktárak orsz. — 40—75, 80, 94, 98, 169, 187, 359, 373.
 Földes Béla 193, 340.
 Földmívelésügyi minisztérium, M. kir. — 75, 100, 169.
 «Földrajzi Közlemények» 169.
 Földregési observatorium 75.
 Földtani intézet, M. kir. — és ktára 75, 101, 199, 340, 359.
 Főrendiház, Magyar — irodája 359.
 Főringer 18.
 Fraknói Vilmos 4, 100, 126, 129, 143, 169, 187.
 Francke A. H. oktatása a gyermeknevelésről (Halle, 1711) 170. — Sz. Irás szerint való életnek regulái (Halle, 1711) 170.
 Francia könyvtárnokok egyesülete 301. — közoktatásügyi minisztérium 264, 304. — levéltárnokok egyesülete 301.
 Frankenburg Adolf 76, 109.
 Frankfurt 256, 318, 320, 343, 372. —i vár. ltár 305.
 Frankl Bernát 214. — Fülöp 224, 239. — Vilmos l. Fraknói.
 Franklin r. t. 175, 176, 274.
 Frater Pál (Ippi) czle 361.
 Frenkel Bertalan l. Fabó.
 Fridrich Orbán 140, 141.
 Frigyes (III.) német császár 11—13, 16.
 Friken Johann 259. — Philosophisches und Theologisches Bedencken etc. (Ulm, 1681) 260, 261.
 Frisch Albert 380.
 Frisius Johannes Jacobus Tigurinus 124.
 Fritz 302.
 Frontean Jean 26.
 Fruin A. 301.
 Fruit Pol 368.
 Fülöp (Jó) burgundi hg. 366, 367. — (III.) franczia kir. 31.
 Fürer Kristóf 259.
 Gaal Ferencz 76, 110.
 Gadeau de Kerville H. 100.
 Gaigne Victor 263.
 Galabert 313—316.
 Galgóczi káptalan 142.
 Galgóczy János 75, 76, 100, 107.
 Galilei-kör 359.
 Gallen János 190.
 Gallé Tamás 359.

- Gallia-könyvkereskedés 175.
 Gansel-féle könyvkereskedés 175.
 Gara László nádor 217.
 Garay János 176.
 Gasparini 331.
 Gassendus Petrus 256, 262.
 Gathaly cs. czle 78. — László czle 266.
 Gaul Franz 370.
 Gazdasági egyesület, Orsz. magyar — 75, 101. — egyesületek orsz. szövetsége 75, 100.
 «Gazette des tribunaux» 225.
 Gábor Gyula 6.
 Gárdonyi Géza 203, 343, 355.
 Gellért (Szent) 138.
 «General-Anzeiger» 234.
 Genf 102.
 Genovéva (Szent) 25.
 Georg-féle Schlagwort-katalógus 365.
 Gerevich Tibor 100, 120, 369.
 Gerlachs Benjamin, Unvorgreifliches Urtheil von der Cometen Wuerchung und Bedeutung (Schweidnitz, 1681) 254, 255.
 Gerő Károly 100.
 Gesner Konrád 124.
 «Gesta Principis Eugenii contra Turcos» 285. «— Romanorum» 136.
 Gevers Bálint 191.
 Gheyn, J. van den —, Croniques et conquestes de Charlemaine (Bruxelles, 1909) 366—369.
 Ghyczy Béla 59. — Kálmán 59, 60.
 Gielen 315.
 Giesperger Henrik 108.
 Giessen 318. —i egyetemi ktár 19, 21, 23.
 Gilhofer-czég 370, 371.
 Gillet Louis Joachim 27.
 Gilly József 77.
 Gisi 134.
 Glasgow 178. —i egyetem 100, 178. —i vár. ktár 204.
 Goerlin 256.
 Goerz 93.
 Goethe 229, 240, 241, 358, 370—372. — gyűjtemény a M. T. Akadémiában 268.
 Goffin 302.
 Goldschmidt I. Aufrecht.
 Gombos Antal 284, 285.
 Gondos Miksa 100.
 Gonzaga 125.
 Gorzó Nándor (Bilkei) 78.
 Góly József 110.
 Gömör vmegyei múzeum és ktára 66, 67.
 Gömör Gyusztáv 100.
 Göncz Miklós (Pálházi), Az Úr vacsorájáról (Keresztúr, 1613) 102.
 Görgey cs. ktára a M. Nemz. Múzeum ktárában 112.
 Görgey Albert 112. — Arthur 233.
 Göschen 371.
 Gracza György 202.
 Graesse J. G. Th. Orbis latinus 39, 122, 133, 138, 324. — új kiadása 180, 181.
 Gragger Róbert 263.
 Gran Henricus 124, 130, 147—149.
 «Granát Apfel» 285.
 «Graphische Werkstätten» 273.
 Gratianus Balthasar, De pud. civili 285.
 Gráci hist. Verein für Steiermark 101.
 Gregorovius 355.
 Greve 302.
 Grill Károly 175, 176, 365.
 Grillparzer 226.
 Grimani Breviarium 41, 380.
 Grosjean O. 302.
 Grósz Emil 100. — Károly 105.
 Gröningeni egyetemi ktár 301.
 Grynaeus Simon 256.
 Guareschi Icilio 169.
 Guatemalai nemz. nyomda 76, 102.
 Guido, Arezzo — 24.

- Guillaume I. Felten 312.
 Gulyás Pál 1, 75, 80, 83, 98, 100, 118, 154, 169, 170, 178, 193, 242, 273, 284, 317, 338–352, 372, 373.
 — A népkönyvtárak szervezése, fentartása és kezelése (Bpest, 1909) 80–82. — Népkönyvtári intézmények Párisban és Londonban (Bpest, 1909) 273, 274.
 Gurlitt 364.
 Gusztáv (III.) svéd kir. 228.
 Gutenberg 164, 243. — biblia 380, 381.
 Guttler Gáspár 190.
 Guyau 363.
 Guyon Richárd gr. 112, 360.
 Gveinitz Johann Christian 249.
 Gyászjelentések a M. N. Múzeum ktárában 75, 99, 169, 172, 263, 359, 361.
 Gyomlay Gyula 363.
 Gyöngyös 286, 287. — ferenczrendi kolostor és ktára 139, 142, 152, 286.
 Győr 47, 101, 130, 175, 263. —i r. kath. püspökség 101, 169. ; i papnevelőintézet ktára 130. —i vár. közkvár 47.
 György deák 190.
 Györy Árpád 307. — Tibor 75, 100, 364.
 Gyulafehérvár 47, 100, 138, 153, 172, 190, 266.
 Gyulai Ágost 100.
 Haasz Ferencz czle 78.
 Habanai nemz. ktár. 100.
 Haebler Konrád 94.
 Hagenau 122, 130, 133, 136, 137, 145, 147–149.
 Hahnemann 226.
 Hain 96, 131, 133, 134, 136, 145, 149, 286, 324.
 Hajnik Imre 65, 76, 107, 108. — Pál 232.
 Halász Ferencz 193.
 Halle 170, 248, 249, 269.
 Haller János 136, 189. — Hármashistóriája 285.
 Hamar István 263.
 Hamburg 234, 346, 347, 372. —i gimnázium 318. —i Szent Jakab egyház 318.
 «Hamczóref» 287.
 Hamelin-ktár 34.
 Hammerschmidt-féle könyvkereskedés 175.
 Hampel József 75, 100.
 Hannover 2. —i kir. áll. ltár 304. —i kir. ktár 1–5.
 Hanslick 364.
 Haraszti Gyula 355, 356.
 Hardy Georg, Der Aufrichtige unvorfälschte engelländische Wahrsager 326.
 Harrassowitz O. 369.
 Harreweyl Gergely scriptor 189.
 Hartmann-féle könyvkereskedés 177. — Ulrich 191.
 Hauviller 302, 308.
 Havas Adolf 222, 236. — Rezső 100. — Samu 265.
 «Hazánk» 175.
 Hága 127. —i kir. ktár 134, 302.
 «Hármas Kis Tükör» 285.
 Heckenast Gusztáv 175.
 Hegedüs István 100.
 Hegymeghy Dezső 264.
 Hein br. 156.
 Heine 203, 225, 372.
 Hellebrant Árpád 131, 144, 145, 147, 149, 286.
 Helmár Ágost 263.
 Helsingfors 102, 170.
 Heltai Gáspár 244.
 Hempel Benjamin 252.
 Henrik (IV.) francia király 155, 156.
 Heraldikai és genealogiai társaság, Magyar — 169.
 Herbst és Firt cég 93.

- Herczeg Ferenc 203, 343, 355, 364.
 Herczegh Mihály 196.
 Herda 20.
 Herhold Johann Christoph 248.
 Herman Ottó 101.
 Hermann Antal 361.
 Herolt János 146, 147.
 Hertzen Hiob 251.
 Hess András 11, 13, 19.
 Hesse A. C. 75, 100.
 «Heti Szemle» 218.
 Heunisch Caspar, Wolgegründetes
 Bedencken über dem antretenden
 1670. Jahr (Nürnberg) 326.
 Heuser 312.
 Heyden Sebald, Puerilium colloquio-
 rum formulae 289—299.
 Héder János 263.
 Hidak igazgatósága, M. kir. áll. — 101.
 Hidvéghi István czle 172.
 Hieronymi Károlyné 107.
 Higginson 196.
 Hirlaposztály a M. N. Múzeumi levél-
 tárában 77, 105, 107, 171, 265, 360,
 361.
 «Histoire du prince Ragotzi» (Kassa,
 1707) 170.
 «Historische Vierteljahrschrift» 306.
 Hodinka Antal 107.
 Hoffmann Amade 372. — Johann
 259. — Walter 345, 348.
 Hohndorff Friedrich 248.
 Hollinek-testvérek kny. 174.
 Holtrop Johannes Guilielmus 134.
 Holub József 121.
 Homeros 203, 214, 222, 236.
 Honold Jacob, Monitor hominum
 novissimus (Ulm, 1681) 326.
 Honvédelmi minisztérium, M. kir. —
 101, 359.
 Horatius 329, 330, 332.
 Horányi Elek 131—133.
 Hornig Károly br. 110.
 Hornyánszky Gyula 363. — Viktor 79.
 Hortzschansky 179, 181.
 Horvát Árpád 264. — Lajos 105.
 Horvát kir. kormány 300.
 Horváth Géza 101. — Ignác 89, 114,
 135, 136, 280, 284, 366, 377.
 Hódmezővásárhely 47. —i ev. ref.
 egyház 47, 48. —i ev. ref. főgim-
 názium és ktára 47, 48. —i vár.
 közkvár 48.
 Huber Lipót 169.
 Hudovernig Károly 263.
 Huebner Simon Johann 248, 249.
 Hugo Károly 214—241. — Viktor
 219, 222, 225, 371.
 Hunt Gaillard 310.
 Hunter William 178. — múzeum
 Glasgowban 178, 179.
 Hunyad vm. 361. —i Tört. és Régé-
 szeti Társulat és ktára 46.
 Hupfauer Paul 128.
 Huszár-féle könyvkereskedés 175.
 Huszti István 285.
 Huysmans J. K. 371.
 Hülsen 233.
 Hűvös József 357.
 Hyllerus Martinus Strigoniensis 321.
 Hymans Henri, Catalogue des estam-
 pes d'ornement... de la biblio-
 thèque royale de Belgique (Bruxel-
 les, 1907.) 179, 180.
 Igazságügyminisztérium, M. kir. —
 101, 300.
 Igló 101, 264.
 Ilkusch Márton 135.
 «Il Lampione» 238.
 Illyés András, Megrövidített ige
 (Bécs, 1692) 103.
 Ilok I. Ujlak.
 Ince (III.) pápa 19—21, 23.
 Incunabulum I. Ősnyomatvány.
 Insel-Verlag czég 380, 381.
 Iparművészeti Múzeum, Orsz. Ma-
 gyar — és ktára 41, 199, 339, 340.
 Ipolyi Arnold 109.
 Iquique 75, 101.

- Irodalmi analekták a M. N. Múzeum
ktárában 76, 107, 109, 110, 170,
222, 225, 233, 237, 238, 264, 360.
— levelestár a M. N. Múzeum
ktárában 76, 77, 107, 108, 110,
170, 171, 214, 264, 265, 360.
- Irodalomtörténeti kiállítás a M. N.
Múzeum ktárában 99, 144.
- «Irodalomtörténeti Közlemények»
214, 299.
- Isoz Kálmán 75, 101.
- István (Szent) magyar király 22, 24,
139, 220, 221, 237. — szobranci
pap 189.
- Ivanich antiquárius 178.
- Ivánszky-féle könyvkereskedés 175.
- Iványi Béla 43.
- Izraelita magyar irodalmi társaság
101.
- J**acques de Besançon 30.
- Jaek Heinrich Joachim 20, 21.
- Jagić Vratloslaw 76.
- Jakab (I.) angol király 112, 113.
- Jakubovich Emil 120.
- Janet Paul 264.
- Janin David 364. — Jules 222, 225.
- Jankovich Miklós 178.
- Jasii egyetem 101.
- Jast Stanley 303.
- János (Kapisztráni Szent) 123, 141,
145, 150—153. — diák miniator
189. — mester illuminator 107. —
scriptor városi jegyző 189.
- János Zsigmond erdélyi fejedelem
190.
- Jászói konvent 56.
- Jehuda rabbi 287.
- Jena 130, 137, 256, 257, 371.
- Jenkinson Francis 92.
- Jeremiás próféta 322.
- Jeszenák br. cs. ltára a M. Nemzeti
Múzeum ktárában 266.
- Jireček Constantin 76.
- Joel próféta 257.
- Joerges Ágost 175, 178.
- Jovanović-testvérek könyvkereskedő
czég 177.
- Jókai Mór 176, 203, 343, 355.
- Jónás Emil 364.
- József nádor 329.
- Jöcher 255.
- Jugendheim 322.
- Junker Karl 174.
- K**acziányi Géza 266.
- Kada Elek 56.
- Kadlec Károly 101.
- Kaiser Nándor 101.
- «Kalauz» 360.
- Kalendárium, Új — komáromi és
lőcsei kiadásai 103, 170.
- Kalocsa 169, 263. —i érsekség 100,
169. ; ktár 149.
- Kalocsa Róza 196.
- Kancellária, M. kir. — ltára 112.
- Kant 372.
- Kapisztrán János I. János.
- Kaposvár 76, 102.
- Kapuvár cs. ltára a M. N. Múzeum
ktárában 78, 112.
- Karabacek József 7.
- Karacs Teréz 110.
- Karácsonyi János 139.
- Karlovit László 101.
- Karlócai szerb nemzeti bizottság 172.
- Karlsruhei tart. ltár 305.
- Karolina Augusta magyar királyné
370.
- Kassa 49, 50, 55, 101, 102, 137, 141,
170, 175, 188—191, 286, 359. —i do-
minikánus kolostor 188—190. —i
ferenczrendi kolostor 286. —i kir.
jogakadémia 49. —i Rákóczi-mú-
zeum 41, 48—56, 93, 100. —i Szt
Erzsébet-egyház 286. —i városi
ltár 190.
- Katalin, Alexandriai Szent — legen-
dája 124. — (II.) orosz czárné 369.
- «Katholikus Szemle» 19, 126, 132.

- Katona Lajos 124, 136, 284.
 Kaulizi könyvkereskedő-czég 177.
 Kazinczy Ferencz 108, 265. — kör
 Kassán 101.
 Kádas-család 55.
 Kállay András 359.
 Károly (I.) angol kir. 112. — asturiai
 hg. 330. — (X.) francia kir. 156.
 — (III.) m. kir. 329. — (Nagy)
 római császár 366—368.
 Károlyfehérvár I. Gyulafehérvár.
 Károlyi György gr. 231.
 Károlyváros 177.
 Kárpát-egyesület, Magyarországi —
 és múzeuma 41, 65, 101, 264.
 Kecskemét 56, 175. —i ev. ref. fő-
 gimnázium 57. —i vár. múzeum
 és ktára 56, 57.
 Keil Richárd és Róbert 369.
 Kele Antal 169.
 Kelemen (XI.) pápa 285.
 Keller Gottfried 369, 372.
 Kemény János 285. — Lajos 191, 285.
 Keményffy Dániel 101.
 Kereskedelmi minisztérium, M. kir.
 — 101, 169, 359.
 Keresztúr 102.
 Kereszty István 115, 263, 360.
 Kersten Paul, Der exakte Buchein-
 band (Halle, 1909) 269—273.
 Kertbeny Károly 171.
 Kertészeti egyesület, Orsz. magyar
 — 170.
 Keszthely 57, 102. —i Balatoni Mú-
 zeumegyesület és ktára 57.
 «Keszthelyi Hirlap» 101.
 Képviselőház, Magyar — irodája
 101, 169.
 Késmárk 57. —i ág. ev. lyceum és
 ktára 57, 58.
 «Kézikönyvek, Múzeumi és könyv-
 tári —» 80.
 Kézirattári osztály a M. N. Múzeum
 ktarában 76, 77, 107—110, 170,
 171, 264, 265, 329, 360.
- Kilián Frigyes 82, 175, 178.
 Kisfaludy Károly 203. — Sándor 203.
 Kiskunfélegyháza 58. —i vár. mú-
 zeum 58.
 Kiskunhalas 58. —i ev. ref. főgim-
 názium és ktára 58, 59.
 Kiss A. 203. — József 203.
 Kistapolcsányi népkvár 342, 355.
 Klein-féle könyvkereskedés 177. —
 János 191.
 Kleist Henrik 226, 372.
 Klökner-féle könyvkereskedés 175.
 Knackfusz-féle Künstler Monographien
 363, 364.
 Knapp Wilhelm 269.
 Knoblauch 370.
 Knorr Friedrich Ernst 249.
 Knorzen Andreas 259.
 Koberger Anton 286.
 Koch Jo. Christoph 23, 24.
 Kollányi Ferencz 98, 114, 153.
 Kollár-féle könyvkereskedés 175.
 Kolozsvár 75, 101—103, 153, 170,
 175, 244, 263, 264. —i Ferencz
 József tud.-egyetem 98, 287.
 Komárom vm. 59, 362. —i ktár 59,
 60. —i és vár. közművelődési egye-
 sület 60. —i és vár. Múzeum-
 Egyesület és ktára 59.
 Komárom (város) 59, 60, 100, 103,
 170. —i benzés kisgimnázium 59.
 —i népkvár 59, 60. —i vár parancs-
 könyve (1849) 172.
 Komáromi Csipkés György I. Komá-
 romi.
 Komjáthy Benedek 299.
 Kondor József 101, 263.
 Konkoly-alap csillagvizsgáló, M. kir.
 — 101.
 Kont Ignác 219.
 Koppenhágai kir. ktár 301.
 Kormány, M. kir. — 300, 302.
 Kormossy cs. czle 78.
 Kossa (Magyary) Ferencz 266.
 Kossuth Lajos 112, 172, 202, 231, 233.

- Kostialik N. János 263.
 Kovács József 285.
 Kováts László 101.
 Kozák J. 67.
 Kósa Lajos 107.
 Köblös Zoltán 75, 101.
 Kölcsey Ferencz 245. — egyesület és ktára Aradon 42. — kör és ktára Szatmáron 68.
 Kölesöznés a M. N. Múzeum ktárában 76—78, 103, 105, 110, 112, 170—172, 264, 265, 267, 360—362.
 Köln 122, 126, 127, 311, 312. —i kir. kamara 312. —i kir. vasútigazgatóság 312. —i-rajnai és tengeri hajózási társaság 312. —i tőzsde 312. —i vár. ltár 312.
 Könyvkereskedők egylete, Magyar — 169.
 «Könyvszemle, Magyar —» 1, 4, 7, 20, 37, 80, 94, 98, 101, 129, 136, 144, 150, 189, 190, 201, 264, 290, 291, 359, 363, 367, 373.
 Könyvtáraink, Vidéki — 40—74.
 «Könyvtárjegyzéke, Budapesti aranyművesek, vésnökök és rokonszakmák szakegyletének —» 202.
 Könyvtárnoki tanfolyam a M. Nemz. Múzeum ktárában 98. — vizsga Poroszországban 91, 92.
 Körmöczbánya 263.
 Körös Endre 214.
 Köteles példányok 29, 63, 65, 70, 75—77, 99, 104, 105, 107, 159, 163, 169—171, 263—265, 268, 359—361.
 Kövy Sándor 265.
 Közalapítványi kir. ügyigazgatóság 105.
 «Közgazdasági Közlemények» 101.
 Közép-Szolnok vm. 361.
 Közlekedésügyi tanfolyamok igazgatósága 263.
 Közoktatásügyi tanács, Orsz. — 75, 101, 193, 194.
 Krafft W. 176—178.
 Krakó 75, 135, 289—291, 298. —i Akademie amiejtnosci 101. —i Jagello-egyetem és ktára 135, 289. —i tud. akadémia 75, 101.
 Krausz-féle könyvkereskedés 175.
 Kreith Béla gr. 112, 172.
 Kretschmayer Henrik 302.
 Kristóf kassai ötvös 190.
 Kudora Károly, Jogi könyvtár (Bpest, 1910) 365, 366.
 Kuelmen Christian Balthasar 260, 325, 326. — Wilhelm 260.
 Kultsár-ktár 59.
 Kun S. 265.
 Kunitzer Mózes 287.
 Kunosy Vilmos 175.
 Kunváry Fülöp 359.
 Kuthy Zoltán 169.
 Kuun Gézané gr. 101.
 Laban Antal 139, 148.
 «La bibliofilia» 84, 182, 276.
 Labrouste H. 28.
 La Chadre 202.
 Lachnit L. 370.
 Lafontaine 371.
 La Haye 246.
 Lajos (IX.) francia kir. 25. — (XI.) francia kir. 220, 364. — (XIV.) francia kir. 313. — (XVI.) francia kir. 164. — (XVIII.) francia kir. 163. — (I.) m. kir. 77. — (II.) m. kir. 78.
 Lallement Pierre 26.
 Lamartine 225.
 Lambacher 128.
 Lamennais 371.
 Lamertin Henri 179.
 Lampel Róbert 175, 176, 178. — Theodorich 135, 145.
 Lange 301.
 Langlois 93.
 La Poterie 161.
 La Rochefoucauld, François de — bibornok 26, 28.

- Larousse 33.
 Laskai Ozsvát 122—153.
 Laskóvára 122.
 Lassalle Ferdinánd 351.
 Latinovich József 285.
 Laube Henrik 229, 230. —né 229, 230.
 Lauffer Vilmos 175.
 La Vallière hg. 156.
 Laychingen 326.
 Lányi-kodex 293.
 László budai prépost 11, 19. — (Szent) magyar király 17, 18, 150. — minorita fráter 152.
 László Ákos 77, 110.
 Lebas 37.
 «Le bibliographe moderne» 183, 375.
 Leblond abbé 162.
 Lechner Tibor 101.
 Leconte de Lisle 371.
 Le Daim Olivier 220, 221.
 Lehmann 196, 242.
 «Leipziger Börsenblatt» 67.
 Leitschuh 21, 24.
 Leland Waldo 301.
 Lelandus J. 7.
 Lemberg 266.
 Lembo Ferdinando 92.
 «Le mouvement économique» 101.
 Leonard könyvkötő 18.
 Lepère 371.
 Lessing 372.
 Le Tavernier Jean 366, 367.
 Letellier reimsi pk. 27.
 Levéltári kiadványok 303—307. — osztály a M. N. Múzeum ktárában 77, 78, 110—112, 171, 172, 265—267, 361, 362.
 Lewis 173.
 Lévai-féle könyvkereskedés 175.
 Lévay András czle 172.
 «Liber Precatorius Illyricus» 285.
 Librăria Ciurcu könyvkiadó cég 177.
 — seminarului könyvkiadó cég 177.
 Library Association, American — 188.
 Liepenius Martinus 257.
 «L'Illustration de Bade» 236.
 Lipese 131, 135, 137, 179, 180, 226, 229, 233, 235, 243, 328, 369, 371. —i egyetem és ktára 20, 179. —i népkttarak 179. —i városi közkttár 179. —i Verein für Schriftentausch 76, 102.
 Lippich (Korongi) cs. ltára a M. N. Múzeum ktárában 77, 112.
 Lippich Elek 112.
 List Nicolaus, Zetter-Schreyer (Darmstadt, 1681) 322, 323.
 Liszka János czle 362.
 Liszt Ferenc 76, 110, 171, 218, 229, 238.
 Litterati Nemes Sámuel l. Nemes.
 Littrow Carl 76.
 Liverpool 346, 347, 349.
 Livius 31.
 Loeuve 370.
 Logus Georgius Silesius Hendecasyllatus, Elegiae et epigrammata (Bécs, 1529) 76, 103, 106.
 London 93, 102, 134, 135, 236, 239, 273, 274, 340, 346, 347, 370. —i board of education ktára 302. —i British Museum 135, 199. —i egyetem 274, 340. —i Library Association 274.
 Lorenc Arthur 169.
 Lorenz 39.
 Lortzing 364.
 Losonc 61. —i városi közkttár 61.
 Loubier 381, 382.
 Louvre l. Páris.
 Lónyai Zsigmond 102.
 Lőcse 61, 103, 170. —i ág. ev. egyház ktára 61.
 Löffler Henrik 263.
 Löw Immanuel 359.
 Ludendorff 243, 244, 319.
 Ludig István 263.

- Luedolff Hiob 250, 251.
 Lujza párnai hgnő 330.
 Luka cs. ltára a M. N. Múzeum ktá-
 rában 112.
 Luka László 112.
 Lukich György czle 172.
 Lundstedt 301.
 Luther 322.
 Lübeck 96, 321, 322. —i városi
 ktár 96.
 Lüttichi központi népkvár 302.
 Lyster 301.

 Macbeth Donald 93.
 Macchiavelli 220, 221.
 Maclehose James 178.
 Maday Gyula 359.
 Maderspach Livius 169.
 Madevisia Friedrich 244.
 Madison 101.
 Madrović Konstantin 176.
 Madzsar Béla 264.
 Magyar Balázs I. Szalkai. — Pál
 «Notabiliája» 19—23.
 «Magyar Híradó» I. Szabadság.
 «Magyar Könyvesház» 175.
 Magyar könyvírás, Adatok a közép-
 kori — történetéhez 6—24.
 Magyar légió iratai a M. N. Múzeum
 ktárában 172.
 «Magyar Nemzet» 352.
 «Magyar Nyelv» 295.
 «Magyar Nyelvőr» 290.
 Magyarországi Mihály 122, 123, 127,
 130—136, 143, 145.
 Magyarországi szabómunkások szak-
 egyesülete 355.
 Magyaróvár 61. —i gazd. akadémiái
 hallgatók egyesülete 100.
 Mahler Ede 101, 170.
 Maignan 371.
 Maittaire Michel 127.
 Majláth József gr. 101.
 Manchester 380.
 Manero Fr. E. 92.

 Mangold Lajos 75, 101.
 Manilius Marcus 326.
 Mann Jakab 196.
 Mantegna 364.
 Marburg 317.
 Mariani 238.
 Marlitt 355.
 Marmorstein Arthur 287.
 Martialis 2, 5.
 Martin Henry 155, 300, 302.
 Martinez 333.
 Masznyik 364.
 Mathieu de Vendôme 31.
 Mathiolus 171.
 Matica Hrvatska 177. — Srpska 101,
 170, 177.
 Mattyasovszky Kasszián 101.
 Maurer-féle könyvkereskedés 175.
 Mayer Friedrich Arnold 372. — Lő-
 rincz 110.
 Mayers Johann, Vorstellung des
 juengst- erschienenen Cometen
 (Ulm, 1681) 226.
 Mazaninus, Breviarium Politicorum
 285.
 Mazarin 159—161. — biblia 164.
 Mazzeti 19.
 Mády Ferencz 101.
 Mándok 75, 100.
 Máramarossziget 61. —i ev. ref. fő-
 gimnázium és ktára 61.
 Mária Amália hesseni tartomány-
 grófné 317.
 Mária Christina osztrák főhgnő 330.
 Mária Terézia m. kir. 78, 329.
 Márk (Evangelista Szent) 257.
 Márki Ferencz 266.
 Márkus József 203.
 Márton kassai könyvkötő 190, 191.
 Máté (Evangelista Szent) 257, 319,
 320, 322.
 Mátyás (I.) magyar király 1, 2, 5, 11,
 13—16, 18, 19, 131, 135, 137, 217,
 218, 231, 235. — (II.) magyar kir.
 266.

- Mátyás Flórián 64, 139.
 Mátyási József 360.
 Medaković Danilo 177.
 Mehner Vilmos 175.
 Melbournei bányaminisztérium 359.
 Melich János 76, 82, 98, 101, 107,
 116, 264, 284, 289, 295, 299, 359.
 Menčík Ferdinánd 7.
 Mendès Catulle 356.
 Menyőí Ferencz (Tolvaj), Az arith-
 metikának mestersége (Kolozsvár,
 1703) 103.
 Mercier 27.
 Meszlényi Gyula 129.
 Metastasio Pietro 329—337.
 Meteorológiai és földmágnassági inté-
 zet, M. kir. orsz. — 101, 169.
 Metz 302.
 Mevisser 312.
 Meyerbeer 225, 238.
 Mezőberény 101.
 Mezőgazdasági múzeum és ktára 205.
 «Mélanges tirés d'une grande biblio-
 thèque» 155.
 Mérnök- és építészegylet, Magy. —
 101.
 Michael de Hungaria I. Magyaror-
 szági Mihály.
 Michelstadt 322.
 Middelbourgi áll. ltár 301, 305.
 Mígray József 203.
 Mihalik József 41, 48.
 Mika Sándor 171.
 Miklós miniator 189.
 Miksa (I.) m. kir. 190, 361. — (I.)
 német császár 16.
 Mikszáth Kálmán 203, 343, 355.
 Milano 237—239, 334. — i áll. ltár 301.
 Miles Mathias, Siebenbürgischer Würg-
 engel (Nagyszeben, 1670) 103.
 Miletz-féle ktár 58.
 Millenau, Noah von — 321.
 Milton 203, 236.
 Mindszenty Gedeon 108.
 «Minerva» 168.
 Miniszteri vizsgáló bizottság a M.
 Nemz. Múzeum ktarában 97, 172.
 Mirandola Picus 262.
 Miskolcz 61, 100, 175. — i ág. ev.
 egyház ktára 61.
 Misocacus Vilmos 244.
 «Missale Strigoniense» (Nürnberg,
 1484) 286.
 Mitis Oszkár 101.
 «Mitteilungen aus dem Stadtarchive
 zu Köln» 305. «— der. k. preus-
 sischen Stadtarchive» 305. «— der
 österr. Vereins für Bibliothekswes-
 sen» 85, 94, 184.
 «Modus legendi iura et abbreviatu-
 ras» 7.
 Mogyoróssy-féle ktár 44.
 Mohl Adolf 101.
 Molajoli Vinzentio 237.
 Molière 370.
 Molinet páter 27, 28.
 Molnár János 138, 285. — Viktor 187.
 Monsi áll. ltár 301.
 Montevideo 100.
 Moravec testvérek 363.
 Moreau 370.
 Morel 33, 34, 154, 166.
 Moson vmegyei Tört. és Rég. Egylet
 ktára 61.
 Móricz Zsigmond 170.
 Mózes 322.
 Mueller Henning darmstadti nyom-
 tató 322. — Johann Jacob, Theo-
 logisches Bedencken neben das ...
 Bedencken von Cometen (Frank-
 furt, 1681) 256, 257.
 Muller S. 301.
 Mullerus Philippus 256.
 «Museumskunde» 373.
 Musset 371.
 Múzeum, M. Nemz. — igazgatósága
 101, 169, 264. — ktára 2,
 75—78, 97—121, 136, 144, 154,
 169—172, 187, 188, 195, 196, 214—
 216, 219, 240, 245, 256, 257,

- 263—267, 284, 289, 291, 300, 329, 332, 354, 359—362. — néprajzi osztálya 98, 101, 200. — régiség-tára 110, 200, 237.
- «Múzeumi és Könyvtári Értesítő» 195, 197, 363.
- Múzeumok és Ktárak Orsz. Szövetsége 62, 195, 197. — Tanácsa 42, 48, 80, 170, 187, 194, 197, 200, 203, 341, 342, 354, 355.
- Müllner Mátyás 129.
- München 92, 96, 235. —i kir. udv. színház 233. —i ktári rendszer 356. —i udv. és áll. ktár 7, 10, 11, 13, 92, 96, 100, 141, 142, 153, 383.
- Münsteri kir. kamara 312.
- «Művészet» 189.
- Nagy (Hidaskürti) cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 266, 362.
- Nagy Béni 129. — Gézáné 101. — György I. Erdély. — Iván 43. — Miklós czle 266. — Olivérné 359. — Péter czle 266. — Sándor 101.
- Nagybánya 62, 102, 264. —i vár. múzeum 62.
- Nagybélcsi népkvár 342, 355.
- Nagyenyed 62. —i Bethlen főiskola és ktára 62, 63.
- Nagyernye 359.
- Nagyhalmagy 42.
- Nagykanizsa 175.
- Nagykároly 63.
- Nagyszeben 103, 177, 178, 244, 266. —i érs. knyomda 177.
- Nagyszombat 63, 103, 139, 181, 190. —i vár. közktár és tört. emléktár 63.
- Nagyszombati Péter 189.
- Nagyszöllös 102.
- Nagyvárad 63, 100. —i kir. ügyész-ség 63.
- Napoleon (I.) francia császár 222—224, 233. — (III.) francia császár 222, 227, 228—230, 233, 236.
- Naudé Gabriel 159—161.
- Nápoly 92, 238, 239. —i áll. ltár 302. —i nemz. ktár 92.
- «Nederlandsch Archievenblad» 316.
- Nelis H. 301, 303—306, 308.
- Nemes-Militics 285.
- Nemes Sámuel (Litterati) 136.
- Nemzeti Casino 105. — Színház 218, 219, 221, 231, 239. — Zenede 75, 101.
- «Nemzeti Könyvtár» 175.
- Neutwig Heinrich 135.
- New-York 169. —i közktár 82.
- Német ktárnokok egyesülete 302.
- Németh József 44.
- Népkvárak 80—82, 91, 92, 194, 198—201, 204, 207, 210, 273, 274, 301—303, 340—345, 349, 350, 354, 355, 357, 372.
- «Népművelés» 350, 352, 353.
- «Népszava» 352, 353.
- Nikelsky Géza 203.
- Nitsche József 170.
- Nostradamus 220, 221.
- Novalis 372.
- Novák Sámuel 107. — Sándor 264.
- Nógrád vmegyei Múzeum-Társulat és gyűjteményei 43.
- Nussbächer Károly 129.
- Nürnberg 11, 78, 12*, 133, 259, 260, 266, 286, 290, 299, 324, 326, 370.
- Nyáry Pál 230, 232.
- «Nyelvemléktár» 293.
- «Nyelvtörténeti Szótár» 293.
- «Nyelvtudományi Közlemények» 294.
- Nyiregyháza 359.
- Nyitra vmegyei múzeum és ktára 64.
- Nyitra (város) 64, 175.
- Nyomdák, Hazai — változásai 192, 287, 383, 384.
- Nyomtatványi osztály a M. N. Múzeum ktárában 75, 76, 99, 169, 170, 263, 264, 359, 360.
- Obál Béla 170.

- Occam János 6.
 Ockel Johann Andreas 249.
 Odry Albert 285.
 Oesterreich-Ungarische Buchhändler-Korrespondenz 173—178.
 Ohnet George 355.
 Oklán 102.
 Olasz kormány 302. — közoktatásiügyi minisztérium 264.
 Oláh-féle ktár 44. — Miklós esztergomi érsek 190.
 Olearius Johannes Gottfridus 130, 137.
 Oliva cs. czle 78.
 Olvasótermek a M. Nemz. Múzeum ktárában 99, 103, 105, 170, 171.
 Oppeln 248, 249.
 Orbán miniator 189.
 Orczy Gyula 264.
 Ornithologiai központ, Magyar — 101, 169.
 Orosz kormány 302.
 Orsini Felix gr. 227, 228.
 Országgyűlési nyomtatványok, Magyar — 41.
 Országos Casino 105. — Levéltár 112, 300.
 Orvosegyesület, Kir. — és ktára 199, 340.
 Orvosszövetség, Orsz. — 101.
 Oswald János 24.
 Oszkár (I.) svéd kir. 364.
 Osztrák kereskedelmi minisztérium 100, 169, 263, 359. — kormány 302.
 Osztrák-magyar könyvkereskedők egyesülete l. Oesterreich-Ungarische Buchhändler-Korrespondenz.
 Otrokocsi Főris Ferencz l. Főris.
 Ottoboni ktár Rómában 150.
 Oudin 20.
 Ozsvát (Szent) 143, 151.
 Ógyalla 101.
 Óváry Lipót 101.
 Örmény Múzeum Szamosujvárott 68.
 Örs Rezső 101, 107.
 Ősnyomtatványainak jegyzéke, Németországi könyvtárak — 94—96.
 «Österreichische Rundschau» 373.
 «Österr.-ung. Revue» 101.
 Ötvös-czéh egyházi szerkönyve (Vác, 1423) 107, 108.
 Padua 137.
 Pagliai Luigi 301.
 Paks 153. —i káptalan 152, 153.
 Palladius, Rutilius — Taurus Aemilianus 1—3.
 Pallas-Lexikon 176.
 Pancsova 175.
 Panka Péter 190.
 Pannonhalmi Szent-Benedek-rend 75, 101. — ktára 145.
 Panzer 133, 134.
 Pap János 360. — Kálmán 203.
 Paris Paulin 368.
 Parma Erben, Robert von — hg. 102, 264.
 Parmai biblioteca Palatina 367.
 Parsons John 93.
 Pas Julian 301.
 Pascal 246.
 Pasiphilius 2, 3.
 Passie 76, 102.
 Pataki János 42.
 Patin Gui 160.
 Patrorcha Franciscus, De Remedias utriusque Fortunae — 285.
 Patti Adelina 238.
 Pauer Mariska 264.
 Paul czég 371.
 Paulmy marquis 155, 156.
 Pál (Szent) apostol 25, 299.
 Pálházi Göncz Miklós l. Göncz.
 Pálinkás Béla 264.
 Pály Gábor 131.
 Pápa 64, 75, 100. —i ág. ev. gyámintézet 100. —i ev. ref. főiskola és ktára 41, 64.
 Páris 6, 20, 25, 27, 93, 123, 128,

- 134, 154, 157, 160, 214, 215, 218, 219, 221—230, 233, 235, 236, 242, 247, 264, 273, 274, 324, 346, 347, 371. —i Académie des inscriptions et belles-lettres 283. —i akadémia 283. —i Bibliothèque de l'Arsenal 154—159, 300. —i Bibliothèque Nationale 26, 31, 34, 36, 93, 94, 154, 159, 199, 283. —i coelestinus kolostor 156. —i Comédie Française 221, 225, 228. —i egyetem és ktára 33—39, 246, 301. —i École des Chartes 283. —i Institut és ktára 157, 159, 162—164, 166—168. —i katonai legénységi ktár 274. —i Louis-le-Grand jezsuita ktár 34. —i Louvre 161. —i Mazarin-ktár 159—166. —i Montaigne-kaszárnya 28. —i operaház 224, 225. —i Sainte-Geneviève-ktár 25—33, 34, 154, 159. —i Société des Amis de l'instruction 273. —i Société Franklin 274. —i világiállítás (1867) 109.
- Páriz-Pápai Ferencz Dictionariuma 285.
- Pászto 102.
- Pázmány Péter 266. — Péter, Csepregi szegyenvallás (Prága, 1626) 102.
- Pecz Samu 275.
- Pekár Gyula 203, 343, 355.
- Perbenyik 101.
- Perényi Miklós 56.
- Pererius Benedictus 256.
- Pernę Netrus 257.
- Pest 128, 138, 214, 218, 226, 228, 230, 236, 238, 240, 370. —i minorita konvent 124, 125, 129, 130, 144, 147, 148, 152.
- «Pester Lloyd» 197.
- «Pesti Divatlap» 219.
- Peterdi Andor 203.
- Peterdy Jenő 75, 101.
- Peters-féle zenektár Lipcsében 179.
- Petit, Gabriel — de Montempuys 34.
- Petőfi-ereklyék a M. Nemz. Múzeum ktarában 110, 264, 265.
- Petőfi István 110, 264. — Sándor 175, 176, 203, 232, 264. — Sándorné I. Szendrey Júlia. — Zoltán 110, 264, 265.
- Petrik Géza 41.
- Petrov Alexej 101, 291.
- Petrus Lombardus 150.
- Péchy Gáspár 190. — Jenő 101. — Zsigmond 101.
- Pécs 64, 75, 100, 139, 175, 181. —i egyházmegye 264. —i városi közkörház 101. —i városi múzeum és ktára 64.
- Pécsi János 56.
- «Pénzügyi Hírlap» 101.
- Pénzügyminisztérium, M. kir. — 101.
- Péter (Szent) apostol 25.
- Pétin 19.
- Pfeifer Ferdinánd 175.
- Phauser 190.
- Philadelphia 105.
- Philippott, Miss — 273.
- «Philippicae Sacrae» 285.
- Picard Charles Adrien 156.
- Picques L. 161.
- Pietri senator 172.
- Pius (II.) pápa 11, 12. — (VI.) pápa 28.
- Platon 364.
- Plauen 319.
- Plinius 1, 4.
- Plutarchos 243.
- Podmaniczky Frigyes br. 239.
- Polatsek-féle könyvkereskedés 175.
- Polgári Gáspár, Mérgek golyóbis (1707) 103, 104.
- Polotnich cs. czle 361.
- Pomáz 75, 101.
- Ponsard 215, 219, 221.
- Ponson du Terail 355.
- Popovits testvérek könyvkereskedő czég 177.
- Poprád 65.

- Porosz kormány 302. — kultusz-minisztérium 91.
 Portoi nyilvános ktár 100.
 «Portraits of the Hungarians» (London, 1843) 370.
 Portsmouth 359.
 Possevino Antal 122, 125, 126, 132, 137.
 Posta- és távirtdaigazgatóság, M. kir. — 75, 101, 359. M. kir. — központi anyagraktára 263, 359.
 Potthast 39.
 Pozsony vm. 181.
 Pozsony (város) 65, 66, 103, 178, 227, 263, 361, 370. —i kir. ügyészség 65. —i orvos-természettudományi egyesület és ktára 66. —i városi közkvár 65, 66.
 Pör Antal 75, 101.
 Pray György 137—139, 370.
 Prága 78, 101, 102, 266, 287. —i kir. cseh múzeum 101.
 Preisz Hugó 101.
 Preuss 39.
 Prewsz János 189.
 Prileszky 19.
 Primerosius Jacobus 256.
 Proctor 135.
 Prokop A. 41.
 «Prospect, A — of Hungary and Transsylvania» (London, 1664) 102.
 Protestáns orsz. árvaegylet 101, 264.
 Prónay G. 370.
 Prudentius 156.
 Puccini Giacomo 239, 240.
 Puky József 48, 51.
 Pulszky Ferenc 76, 77, 109, 110, 171.
 Purjesz Ignác 196.
 Pyrker László 108.
 Quérart 39.
 Rabe Hugo 1, 2, 5.
 Rabelais 123, 124.
 Racine 364.
 Radnai Farkas 107.
 Rados Gusztáv 274, 275, 300.
 Rafael 28.
 Rajnai cukorgyár 312.
 Rajna-westfaliai gazdasági ltár 311.
 Rakodczay Pál 102.
 Ranschburg Heinrich 178.
 Ratdolt 18.
 Ráday-ktár 45.
 Ráday Gedeon gr. 230.
 Rákos 153. —i nép- és iskola-ktár 200, 341.
 Rákóczy Ferencz (II.) 202. — György (I.) erdélyi fejedelem 102, 172, 266.
 Ráth Mór 175.
 Reclam Philipp 243.
 Regensberger Leonardus 188.
 Regensburg 107.
 «Regényírók, Magyar —» 176.
 Reh Henrik kassai könyvkereskedő 189.
 Reichling 96.
 Reichmann Jacobus 257.
 Reinhold Begas 364.
 Reiser M. Antonius 126.
 Reiser Anton, Cometes Index, Dux et Judex (1681) 318.
 «Relation, A short — of the rise and progress of the turkish Wars in Hungary» (London, 1664) 102.
 «Religio» 139, 143, 145.
 «Remekírók képes könyvtára» 176.
 «Magyar —» 176.
 «Renaissance» könyvkiadó vállalat 359.
 Rendes Géza 170.
 Renger Georg Simon, Informationum de cometa theologico-practicum (Rotenburg, 1681.) 320, 321.
 Reuthel Thobias 319.
 Reviczky Gyula 203.
 «Revue des bibliothèques» 85, 277, 375. «— des bibliothèques et archives de Belgique» 304.

- Reyer 345, 357.
 Récsey Viktor 145.
 Régi Magyar Könyvtár 1. Szabó Károly.
 Réthy László 76.
 Révai Leó 178. — testvérek könyvkiadó cég 176.
 Réville Tony 236.
 Ricciolus Joannes Baptista 256.
 Richárd (III.) angol király 220.
 Richelieu 159.
 Riemann H. 363.
 Riga 372.
 Rimanus Joannes 124.
 Rimaszombat 66, 175.
 Rio-de-janeiroi nemz. ktár 75, 77, 100, 105.
 Rister 230.
 «Rivista delle biblioteche e degli archivi» 85, 277.
 Robaudi 371.
 Roboz cs. czle 362.
 Rodolphius Petrus Tossianensis 122—126.
 Roos 301.
 Rossini 228, 238.
 Rotenburg 321.
 Rott Pál 191.
 Rotterdami városi ltár 316.
 Rozsnyó 190.
 Róka Ádám czle 362.
 Róma 93, 122, 125, 126, 220, 237, 263, 264, 331. —i nemz. ktár 93. —i vatikáni ktár 150. ; ltár 305.
 Rómer Flóris 109, 493.
 Róth Lajos 364.
 Rózsavölgyi és tsa. könyvkiadó cég 175. — Márk 76, 110.
 Rudolf magyar király 78.
 Rudrausen Kilian, Christliche Cometen-Predigt (Frankfurt, 1681) 318.
 Rullus Marcus 324.
 Ruzsitska József 360.
 Ryman János 147—149.
 Sabalich G. 102.
 Saintdenisi francia krónika 31.
 Sajószentpéter 338.
 Salfeld Kristóf 248, 249.
 Salle Clavières, De la — hg. 102.
 Sanct-Gallen 134. —i alapítványi ktár 134.
 Sand Georges 371.
 Sansaini Pompeo 93.
 Saphir 218.
 Sarajevo 263.
 Sarengrad I. Atya.
 Sarrehouse Nicolas 27.
 Saugrin 156.
 Saulo Mario 336.
 Sauvanaud 93.
 Sági János 102.
 Sándor (Nagy) makedon király 222. — (VI.) pápa 127.
 Sándor Imre 75, 102, 264.
 Sáros vm. 181. —i múzeum 43.
 Sárospatak 67, 143, 266. —i ev. ref. főiskola és ktára 67.
 Sárvár 102.
 Sbaralea 6.
 Scaligerus Julius Caesar 256, 262.
 «Schau-Platz, Der türkische —» (1685) 370.
 Schedel Hartmann 11, 18, 370.
 Scheurer Georg 259, 324.
 Schiedami ltár 305.
 Schiller 221, 229, 235, 372.
 Schlauch Lőrincz 129.
 Schlitter Hans 301, 302.
 Schmerling 373.
 Schmidt Heinrich 191. — Richard Carl 180.
 Schmyth Leonard 189.
 Schneuber János Mátyás 376.
 Schnitzler Arthur 273. — Jacobus 244.
 Schön-féle könyvkereskedés 175.
 Schönherr Antalné 102, 107. — Gyula 41.
 Schönthan 364.

- Schöppl Henrik 110.
 Schröter-féle czédulafiókok 51, 52.
 Schulcz kassai nyomtató 191.
 Schulenburg, Gustav Adolph von der — 248.
 Schulpe György 364.
 Schulte 19, 20, 21.
 Schultzens Gottfried 318.
 Schwan Matthieu 311.
 Schwarz Christian Gottlieb 128. — Gusztáv 196. — féle könyvkereskedés 176.
 Schweidnitz 254.
 Schwenke Paul 94, 95, 179, 302, 380.
 Schwiedland 363.
 Sebestyén Gyula 98, 114.
 Sebesztha Károly 203.
 Seiler-féle könyvkereskedés 175.
 Selmeczbánya 67, 175, 178. —i vár. r. kath. elemi iskola 67. —i vár. közkvár és múzeum 67.
 Semmelweis 364.
 Senfft Christian 191, 192.
 Sengenwald Georg 257.
 Sepsiszentgyörgy 68, 75, 102, 264.
 Sermal August 176.
 Severini Márk 191.
 Seydel István 189.
 Seymour de Ricciti 380.
 Shakespeare 175, 221, 234—236.
 Shute John 102.
 Sievers J. H. 233.
 Simancasi Itár 301.
 Simlerus Josias 124, 132.
 Simor János hercegprimás 144.
 Sinay Miklós 170.
 Singer és Wolfner könyvkiadó czég 176.
 Siposs Antal 170.
 «Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften in Wien» 20.
 Skotschau 287.
 Smithsonian Institution Washingtonban 102, 359.
 Smitner testvérek 334.
 Sobó Jenő 264.
 Solothurn 135. —i kantoni ktár 135.
 Soltész Elemér 264.
 Somogy vm. 75, 102.
 Somogyi-ktár Szegeden 69, 70.
 Somogyi Mihály 353.
 Sopron 129, 170, 175. —i ág. ev. lyceum ktára 129. —i jezsuita kollégium 124.
 Sorbonne I. Párisi egyetem.
 «Soziale Praxis» 348.
 Sónár 163.
 Sötér Kálmán 107.
 Spertinquis Joannes, De proprietatibus Animalium 285.
 Spielman 203.
 Spina, Alphonsus a — Fortalitium fidei (Nürnberg, 1494) 286.
 Spinoza 196, 262.
 Spýri 364.
 Squareialupus Marcellus 256—258, 262.
 Staindl Mátyás 83.
 Stainier Lajos 301.
 Stampfel Károly 174, 178.
 Statisztikai hivatal, M. kir. központi — 75, 101, 263, 359.
 Stattmann Johannes Jacobus, Christliche Cometen-Betrachtung (1681) 325.
 Stefánia gyermekkórház - egyesület 102, 264.
 Steger-féle könyvkereskedés 175.
 Stein-féle könyvkereskedés 175. — Henri 301.
 Steiner Józsefné I. Bernstein Regina. — S. 178.
 Steinhübl György 108, 109.
 Stendhal 371.
 Sternberg Adolf 239.
 Stevenson 93.
 Steyner Mihály 189.
 Stock Johann Heinrich marburgi nyomtató 317.
 Stockholmi kir. ktár 301.

- Stormont lord 332.
 Stoyanus kassai bíró 189.
 Strassburg 127, 130—133, 370.
 Strauch Egidius, Von der Weisen aus Morgenlande... Wunder-Sternen (Dantzig) 318, 319.
 Strausz Dávid 359.
 Strindberg August 364.
 Stuttgart 134.
 Stuvaert Liévin 368.
 Sue Eugène 355.
 Suetonius Tranquillus 285.
 Subyca Tamás czle 266.
 Sulica Szilárd 120.
 Sully 155.
 Supka Géza 170.
 Suppan-féle könyvkereskedő cég 177.
 Sutterlin L. 272.
 Swarcz kassai bíró 289.
 Sylvester János 289, 293—295, 298, 299.
 Szabad Egyetem 194. — Lyceum 194.
 Szabadalmi hivatal, M. kir. — 263.
 Szabadka 76, 107.
 Szabadoktatás orsz. szervezete 193, 194.
 «Szabadság» 102, 170, 265.
 Szabadságharczra von. gyűjtemény a M. N. Múzeum ktárában 77, 78, 110, 111, 172, 266, 361.
 Szabadtanítás pécsi kongresszusa 203, 342.
 Szabó Ervin 366.; A fővárosi könyvtár közleményei (Bpest, 1907—9) 82, 83.; Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapestén 197—213, 338—358. — György 359. — Károly Régi Magyar Könyvtára 102—104, 131, 134, 144, 145, 147, 149, 244, 286, 291. — László (Bártfai) 98, 119. — Márton 190. — Péter 264.
 Szajna 161.
 Szakszervezeti ktárak 202, 203, 342, 342. — tanács 202.
 Szalay Imre 76, 102, 170, 187, 264, 359.
 Szalkai Magyar Balázs 131, 140, 141, 152, 153.
 Szamosújvár 68.
 Szathmáry Kornél 170.
 Szatmár vmegyei múzeum és ktár 63.
 Szatmár (város) 68, 129. — i egyházmegyei ktár 129.
 Szádeczky Béla 170. — Lajos 102.
 Szállér Jakab czle 172.
 Számvevőszék, M. kir. áll. — 101, 169.
 Szántó 131. — i káptalan 131.
 Szász Károly 187, 202.
 Szász-Medgyes 266.
 Szászváros 68. — i ev. ref. Kun-kollégium és ktára 68. 69.
 Szedlniczky 227.
 Szege Istvánné 102.
 Szeged 69, 100, 175, 359. — i áll. főreáliskola 69. — i vár. múzeum 69.
 Szeghalom 263.
 Szekszárd 70.
 Szemere Bertalan 108. — Miklós 102.
 Szendrei Julia 265.
 Szentes 70.
 Szentgotthárd 263.
 Szentgyörgyi György Gusztáv 76, 102. — László 284.
 Szentirmay Elemérné 102, 107, 110.
 Szent-Iványi, Oeconomus 285.
 Szentkirályi Kálmán 41.
 Szentmiklósi Mihály 131, 132.
 Szentpétervári csász. nyil. ktár 290, 291, 302. — III. Sándor czár-múzeum 170, 264.
 Szentpétery Zsigmond 218.
 Széchényi gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 266.
 Széchényi István gr. 231, 232. — Viktor gr. 266.
 Széchényi Orsz. Ktár I. Múzeum ktára.
 Szécskay György 76, 102.
 Székely Nemzeti Múzeum és ktára 68, 264.

- Székesfehérvár 175.
 «Székesfehérvári Hirlap» 170.
 Széll Farkas 170. — Farkasné 171.
 Szépművészeti Múzeum és ktára 200.
 Szigligeti Ede 230, 231.
 Szijártó Sebestyén 191.
 Szilágyi Albert 102. — Mihály 217, 218. — Sándor 129, 176.
 Szilvek Lajos 196.
 Szinlapok a M. N. Múzeum ktarában 75, 99, 169, 263, 359.
 Szinnyei József id. 59, 102, 107, 114, 171, 187, 284, 287, 359. — «Magyar írók élete és munkái» cz. műve 79, 80, 144, 152, 214, 216.
 Szirmay Antal 143.
 Szmracsányi Miklós 77, 110.
 Szolnokdoboka vmegyei Tört., Régészeti és Ethnografiai Társulat és ktára 46.
 Szomaházy István 203.
 Szombathely 71, 175, 181. — i r. kath. püspökség 101.
 Szöllősy Kálmán 110.
 Szőlősgazdák egyesülete, Magy. — 101.
 Sztankovics János 265.
 Szunyogh cs. ltára a M. N. Múzeum ktarában 78, 112, 172.
 Szűry Dénes 353.
- Tamme R.** 93.
Tanzi 334.
 Tarquinius Superbus római kir. 240.
 Taschereau 233.
 Tata 101.
 Tausten Johann Gottfried, Cometa rediviva (Halle, 1681) 249, 250. — Der von Abend gegen Morgen lauffende Unglücks-Prophet (Halle, 1681) 248, 249.
 Tauszk Ferencz 102.
 Tárkányi Béla 265.
 Technologiai iparmúzeum, M. kir. — 101.
- Tejgazdasági kongresszus, Nemzetközi — 101.
 Telegi Lajos 175.
 Telek József 140, 141.
 Telekes Béla 170.
 Teleki László gr. 172. — Pál gr. 102. — Sándor gr. 102, 105.
 Temesvár 71, 73, 175, 264, 360, 363. — i kegyesrendi főgimnázium 71. — i vár. nyilv. ktár 71, 72, 363, 364.
 Temesvári család 56.
 Temesvári Pelbárt 122—129, 132, 133, 136—140, 143, 149, 150, 152, 286, 370.
 Temlin Tamás esztergomi diák 6—9.
 Teniers 364.
 Természettudományi Társulat, Magy. kir. — 65, 205, 206.
 Tettei Nándor 171.
 Thackeray 364.
 Thallóczy Lajos 76, 102, 361.
 Thaly cs. ltára a M. N. Múzeum ktarában 266.
 Thaly Kálmán 170, 202, 265, 266.
 Than Károly 196.
 «The library journal» 86, 93, 184, 277, 376.
 Thiering-féle könyvkereskedés 175.
 Thuránszky Thomas A., Encomium (Pozsony, 1670) 103.
 Thuróczi János 18.
 Thury Zoltán 203.
 Thurzó Alajosné 110.
 Tiberini Angelo 238. — Mario 238.
 Tiberghien 302.
 «Tietosanakirja» 170.
 Tihamér Lajos 42.
 Timaeus Locrensis 1, 2, 4.
 Timár Kálmán 122, 287.
 Timoleon 243.
 Timon Ákos 102. — Sámuel 364. — Vilma 102.
 Timana, Petrus de — I. Nagyszombati Péter.

- Tisza (folyó) 370.
 Tiszai ág. ev. egyházkerület kollégium és ktára 46.
 Todorán-féle Tipografia Aurora 177.
 Tokody Mihály és András czle 362.
 Toldy Ferencz 19, 20, 21, 128, 129, 131, 140, 153, 232, 293. — László 102.
 Tolna vmegyei múzeum és ktára 41, 70.
 Tolnai Vilmos 360.
 Tolvaj Menyőfi Ferencz l. Menyőfi.
 Tomcsányi Vilmos Pál 300.
 Tompa Mihály 176.
 Torelli 364.
 Torius 169.
 Torquatus 330.
 Toulousei ltár 313.
 Tourneur Victor 301, 302.
 Tószeg 103.
 Tóth Béla 196. — Kálmán 202, 203. —féle könyvkereskedés 175.
 Töpffer R. 371.
 Török István czle 78. — János 129.
 Történelmi Társulat, Magyar — 264.
 «Történetek, Hadi és más nevezetes —» (Bécs, 1789) 370.
 Trattner Tamás 177.
 Travniki ker. iskola 102.
 Tredro 285.
 Trencsén vm. 181.
 Trencsén (város) 175.
 Tridenti zsinat (1563) 313.
 Trieri ker. kamara 312.
 Troy-i reusselaer polytechnic institute 359.
 Trócsányi Zoltán 294, 295.
 Trübner 34.
 Tscheglow 302.
 «Tudományárúl, Az iol és boldogul való meghalásnak —» (Sárvár, 1600) 102.
 Tuselich Adolf 102.
 Tutor Péter l. Zalay.
 Tübingen 372.
 Türr István 171, 172, 267, 362.
 Twentyman 302.
 «Ueber Archive in Ungarn» 304.
 Ujlak 153.
 Ujpest 101.
 Ujvidék 101, 170.
 Ulm 259, 260, 325, 326. —i gimnázium 325. —i városi tanács 260.
 Ungvár 264.
 Unverruht Gottlieb, Verwerffung des Cometen-Bespoelts (1681) 268.
 Uppsalai kir. egyetemi ktár 75, 101, 169, 263, 359.
 Uránia tud.-egyesület 194.
 Uruguay-i direktion de estadistika 100.
 Utrechti áll. ltár 301.
 Üstökösjárás, 1680.-i — irodalma 242—262, 317—328.
 Vadász Ede 102, 105.
 Vadnay Károly 360.
 Vahot Imre 230.
 Valentin J. 177.
 Vallás- és közoktatásügyi minisztérium, M. kir. — 42, 44, 48, 56, 59, 97, 102, 170, 173, 212, 264, 284, 300. — ktára 173.
 Valognes 283.
 «Valvoja» 360.
 Van den Gheyn 300.
 Van den Haute 301.
 Van der Haeghe 301.
 Van Eyck 364.
 Vannerus Jules 301, 313, 315.
 Varasd 177.
 Varjú Elemér 98, 102, 117, 144.
 Varsó 361.
 Vas Antal 43. — Gereben 176.
 Vas vm. 71, 181. —i kulturegyesület és ktára 71.
 «Vasárnapi Ujság» 265.
 Vavrinecz Mór 76, 102.
 Vay Ádámné 171.

- Vác 73, 107. —i Múzeum-egyesület és ktára 73, 360.
 Vázsonyi Vilmos 357.
 Velenceze 122, 125, 149.
 Verebéli Ambrus 142.
 Verein der niederösterr. Landesfreunde 360.
 Veres kereszt-egylet 363.
 Vergilius 220.
 Vermes 203.
 Verriest 301.
 Versecz 73, 175. —i városi múzeum és ktár 73, 360.
 «Verzeichnis der Incunabeln der Stiftbibliothek von St.-Gallen» (St.-Gallen, 1880) 134.
 Veszprém vm. 73. —i Múzeum-egylet és ktára 73, 74, 264.
 Veszprém (város) 73, 175, 264. —i Nemzeti Kaszinó 73. —i püspökség 170.
 «Veterinarius» 171.
 Vetter Antal 112.
 Vécsey Tamás 264, 266.
 Vértesy Gyula 264. — Jenő 98, 102, 117, 214, 284.
 Viddin 112.
 Vietor Jeromos krakói könyvnyomtató 289—291, 299.
 «Világ» 352, 353.
 Villot 126.
 Vilna 291. —i evang. synodalis ktár 291, 292. — nyilv. ktár 292.
 Vinkó István 77, 110.
 Virginás Izsák czle 266.
 Virling Samuel, Der wackere Stab des Herrn (1681) 250—252.
 Visegrád 77.
 «Vita Sanctorum» 285.
 Vitéz János 2, 4, 5. — kodex a hanoveri kir. ktárban 1—5.
 Vitkovics Mihály 203.
 Vízépítési igazgatóság, M. kir. orsz. — 101, 264.
 Vizslaversenyegyesület, Magyar—264.
 Voigt Gottfried 318.
 «Volksbildungsarchiv» 348.
 Voraui alapítványi ktár 135.
 Voullième 135.
 Vörös Lajos 77, 110.
 Vörösmarty Mihály 175, 176, 203, 232.
 Vromant 366.
 Vulpius Johannes 319.
 Wachsmann Ferencz 360.
 Wachsmuth Christophorus 249.
 Wadding 6, 7, 122, 123, 125, 126, 137.
 Wagner-féle egyetemi könyvkereskedés 174. — Richard 191, 192.
 Wailly, N. de — 283.
 Wajdits-féle könyvkereskedés 175.
 Wallaszky Pál 131, 136.
 Warschauer 304.
 Wartha Vincze 274.
 Washington 102, 301, 302, 359. —i columbiai ker. nyilv. ktára 302. —i kongresszusi ktár 82, 199, 263, 310, 359. —i nemz. ktár 310.
 Wasseige János br. indigenatusi levele 266.
 Webb Sidney és Beatrice 364.
 Weber Joannes, Curiosi Discursus 285.
 Weckbecker 373.
 Weidinger-féle könyvkereskedés 175.
 Weigelius Erhard 319, 320.
 Weimar 229.
 Wein Ármin 77.
 Weinberger Vilmos 1.
 Weislinger 127.
 Weisz Ernő 102.
 Welter H. 380, 381.
 Wendt Michael 257.
 Werfer-féle könyvkereskedés 175.
 Weseli ker. kamara 312.
 Wesemann Henning 2.
 Wesselényi Miklós br. 231, 232.
 Westermarck E. 173.

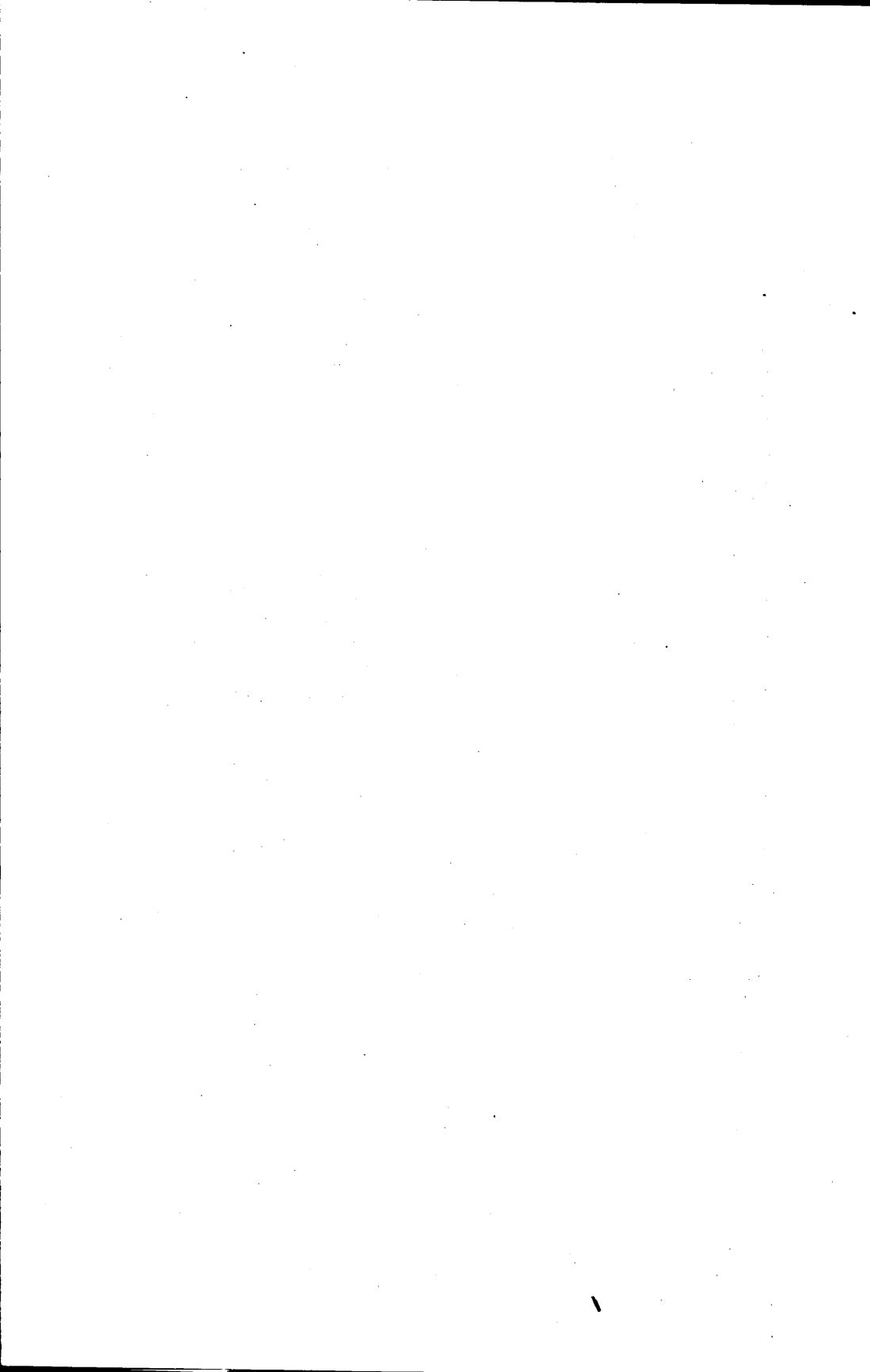
- Wichmann György 102.
 «Widerlegung, Gründliche — desz ...
 Bedenkens, ob die Cometen ...
 Ungluecksfälle ... verkuendigen»
 (1681) 255, 256.
 Wieländer Oscar 76, 102.
 Wiener René 273.
 Wienianski Henrik 110.
 Wiersum E. 316.
 Wiesner Jakab 175.
 Wilde Oscar 273.
 Wilmers Rudolf 110.
 Winkler Elemér 41.
 Wisconsin, Hist. Society of — 101.
 Wiseman 363.
 Wislocki Wladislaus 135.
 Wittenberg 257. —i egyetem 257.
 Wittigslager-féle könyvkereskedés
 175.
 Wittner K. 360.
 Wlassics Gyula 102, 195, 197.
 Wodianer F. 178.
 Wolf-féle könyvkereskedés 175.
 Wolfenbüttel 135.
 Wolfner I. Singer.
 Wosinsky Mór 70.
 Wurzbach 214.
 Wülker tanár ktára 179.
 Würzburg 251.

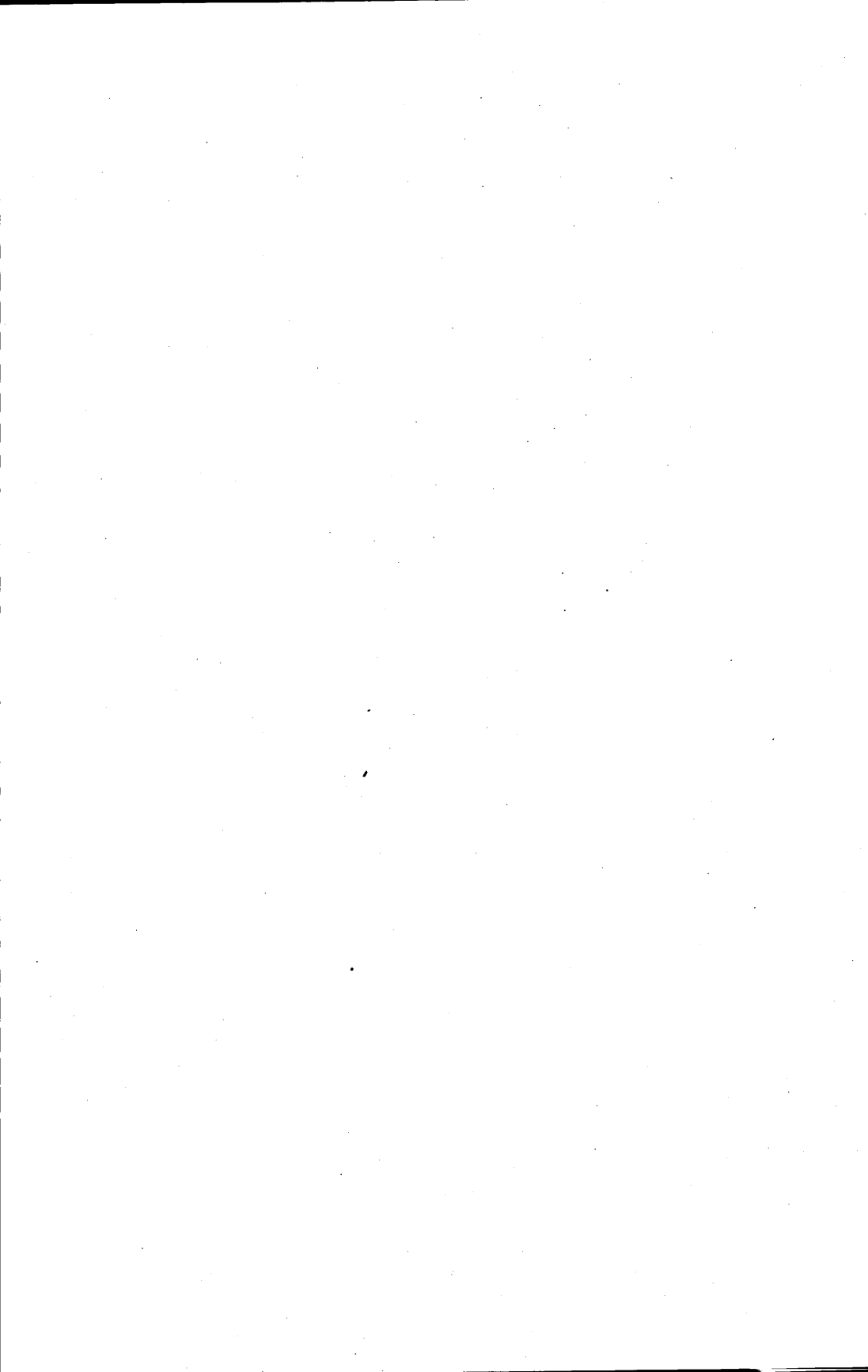
 Young, John and P. Henderson Aitken,
 A catalogue of the manuscripts
 in the library of the Hunterian
 Museum (Glasgov, 1908) 178, 179.

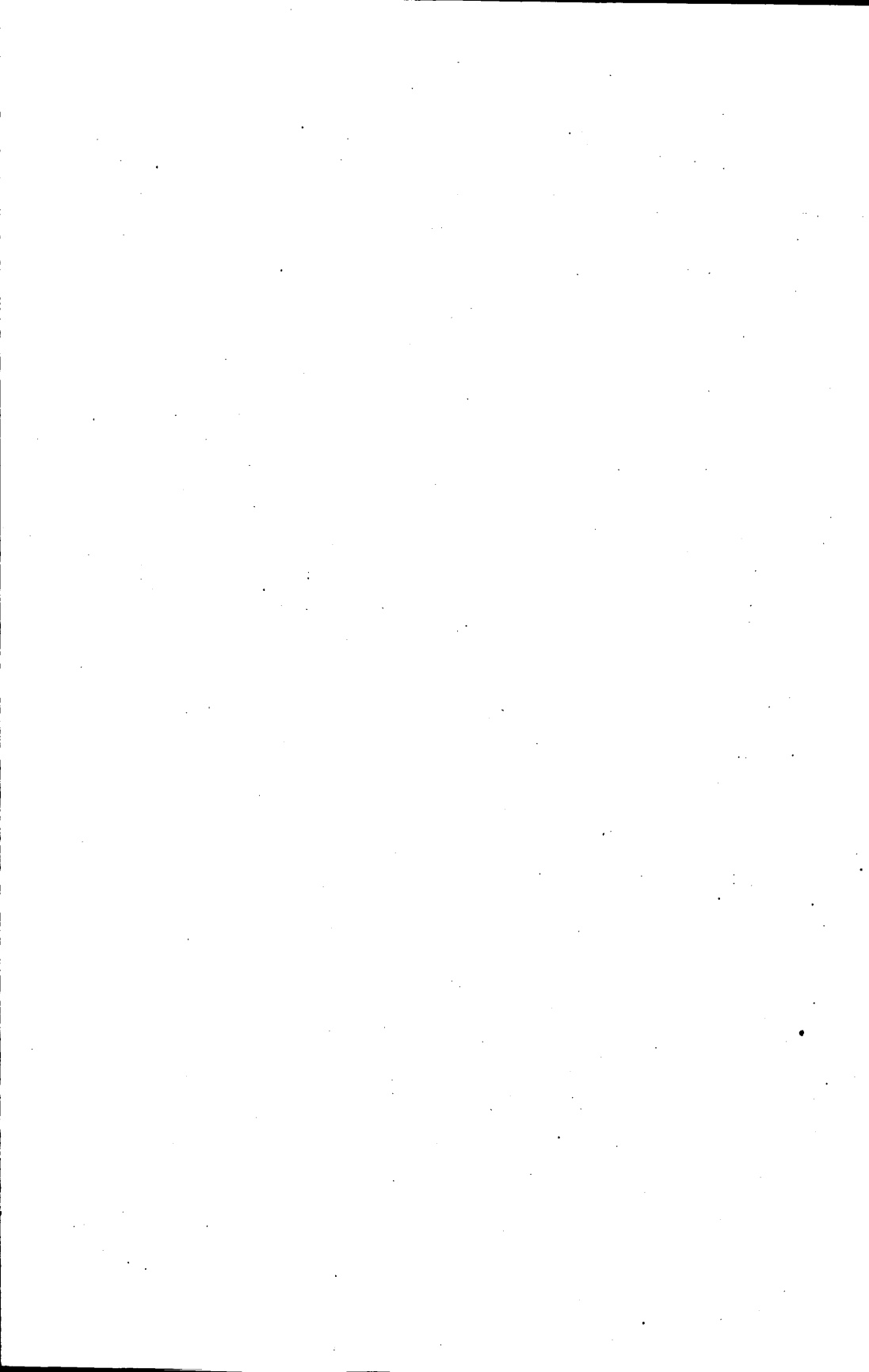
 Zahnius Benedek Vilmos 245.
 Zalaegerszeg 169.
 Zalay Péter czle 361.
 Zalka László 130.

 Zambra Alajos 170, 329, 360.
 Zarneke Ed., Leipziger Bibliotheken-
 führer (Leipzig, 1900) 179.
 Zay Anna I. Vay Ádámné.
 Zádor Vilmos 203.
 Zágráb 174, 177. —i akadémia 177.
 —i érsekség 100, 263.
 Zára 102.
 Zeidner H. 177.
 Zeis Christian 249.
 «Zeitschrift des österreichischen Ver-
 eines für Bibliothekswesen» 372,
 373, 376. «— für Bücherfreunde»
 87, 185, 243, 278, 377. «— für
 hebräische Bibliographie» 287.
 Zemplén vm. 143.
 Zeneakadémia, Orsz. m. kir. — 24.
 Zenei gyűjtemény a M. N. Múzeum
 ktárában 76, 107, 110, 170, 171,
 265, 360.
 Zenta 370.
 «Zentralblatt für Bibliothekswesen»
 87, 90, 91, 135, 181, 185, 187,
 278, 377.
 Zichy János gr. 102, 187. «— Jenő
 gr. ázsiai utazása» 41.
 Zimándy Ignác 202.
 Zimmermann Ferencz 304. — J. 364.
 Zlatovszky János 76, 102.
 Zola 371.
 Zombor 74, 102, 175. —i vár. ktár
 egyesület és ktára 74.
 Zólyom 169.
 Zrinyi Miklós 203. — Adriai tenger-
 nek syrenája (Bécs, 1651) 170.
 Zürich 124.
 Zsigmond m. kir. 78, 266.
 Zsilinszky Lajos 264. — Mihály 102.
 Zsoldos Benő 102, 285.
 Zsolna 181.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Elsősorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, IV., *Ferenczicz-tere* 2. A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—18. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1906-ban. I. A magyar hírlapirodalom, Zászló Jánostól. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Horváth Ignácztól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 10 fillér. Kiegészítik: *A hazai hírlapirodalom 1907-ben, illetve 1908-ban és 1909-ben. I. Hírlapok, Kereszty Istvántól. II. Folyóiratok, Horváth Ignácztól.* Egy-egy füzet ára 50 fill.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume

6 couronnes = 6 francs = 5 mares.

Nouvelle série. XVIII. volume. IV-e

livraison. Octobre-Décembre 1910.

SOMMAIRE.

	Page
Dr. Jean Melich. Le fragment de Gracovie des «Puerilium colloquiorum formulae» de Sebaldus Heyden. (Avec quatre planches en fac-similé et deux vignettes dans le texte)	289
Dr. Antoine Áldásy. Le congrès international des archives et des bibliothèques à Bruxelles. (Première partie)	300
Dr. Paul Gulyás. Contributions à la littérature sur la comète de 1680. (Dernière partie, avec une vignette dans le texte)	317
Dr. Aloyse Zambra. Les manuscrits de Métastase à la bibliothèque du Musée National	329
Dr. Erwin Szabó. Au sujet de la nouvelle bibliothèque municipale	338
Dr. Paul Gulyás. Autour de la nouvelle bibliothèque municipale	352
Indicateur officiel. La Bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans le III ^e trimestre 1910	359
Littérature. Joseph Bellai: Le Catalogue de la bibliothèque municipale de Temesvár. III. Par S. — Charles Kudora: Bibliothèque juridique. Par <i>Ignace Horváth</i> . — I. van den Gheyn: Chroniques de Charlemaine. Par <i>T. Gerevich</i> . — Jahrbuch der Bücherpreise. III. IV. Par le <i>dr. Paul Gulyás</i> . — Zeitschrift des österr. Vereins für Bibliothekswesen. Par le <i>dr. Paul Gulyás</i>	363
Revue des périodiques étrangers	374
Ignace Horváth. La littérature bibliographique hongroise dans le troisième trimestre de 1910	377
Notices. L'édition en fac-similé de la Bible de Gutenberg à 42 lignes. (<i>P. G.</i>) — Sur le matériel des reliures de cuire. (<i>P. G.</i>)	380
Changements dans l'état des imprimeries en Hongrie septembre — novembre 1910	383
Table des noms et des matières	385

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

